SĀRATTHA-PPAKĀSINĪ

SAŊYUTTA-NIKĀY'AṬṬHAKATHĀ

OF

BUDDHAGHOSÂCARIYA

Pali Text Society
TEXT SERIES No. 118

SĀRATTHA-PPAKĀSINĪ

BUDDHAGHOSA'S COMMENTARY ON THE SAṂYUTTA-NIKĀYA

EDITED BY

F. L. WOODWARD, M.A

VOL I.

ON SAGĀTHĀ-VAGGA

Published by
THE PALI TEXT SOCIETY, LONDON
Distributed by
ROUTLEDGE & KEGAN PAUL LTD.
LONDON, HENLEY AND BOSTON
1977

First published 1929
Reprinted. 1977

ISBN 0 7100 8688 1

PRINTED IN GREAT BRITAIN BY
UNWIN BROTHERS LIMITED,
THE GRESHAM PRESS, OLD WOKING, SURREY, ENGLAND
A MEMBER OF THE STAPLES PRINTING GROUP

PREFACE

IN this edition of *Sārattha-ppakāsinī*, Vol. I, I have used the following abbreviations:

A. The palm-leaf MS. in Sinhalese script at the Adyar Oriental Library, Madras. This is clearly written, but carelessly copied. It is evidently derived from G. I made a transcription of most of it when I was in charge of the library, 1922-1925, and noted the readings of the rest.

B. Burmese readings. In this volume I have not had any Burmese MSS., but have noted readings from them in the Sinhalese editions.

C. The unfinished Sinhalese printed edition by Vajirasara and Ñāninda Theras (Colombo, Mutwal, 1900-1911). It ends in the middle of the Commentary on S. iv. The book is very scarce. I am indebted to Mr. P. D. Ratnatunga of Colombo for the gift of his own copy, of which he transcribed pp. 246 to the end very carefully for Mrs. Rhys Davids, when she was translating *Sagāthā-Vagga* (*Kindred Sayings*, Vol. I) about 1915. Vol. I of this edition, which I do not possess, was edited, I believe, by P. Vimalabuddhi Thera about 1898.

C_1. The Simon Hewavitarne Bequest edition of 1924, Vol. I, revised and edited by Widurupola Piyatissa Mahāthera, who finished the work on this volume begun by the late Ven. Bihalpola Srī Devarakkhita and revised by the late Ven. Srī Ñāṇissara of Colombo, both dying before its completion. In this work I have found good scholarship and several valuable suggestions for readings in corrupt passages, which I have generally adopted. It is a great improvement on C.

D. A transcription of a large part of the Commentary on *Sagāthā-Vagga*, with corrections and various readings, by the late Vilegoda Dhammânanda Thera of Ambalangoda, which was done about 1914.

F.t. The text of Léon Feer's monumental work, the *Saŋyutta-Nikāya*, five vols., Pāli Text Society's edition.

G. A beautifully written palm-leaf MS. in Sinhalese characters, procured for me with much difficulty by my friend Mr. A. D. Jayasundere, Proctor, of Galle, Ceylon. It is very old, and may have been the source of A, which I remember was copied for the late Mrs. Illangakoon of Mātara, who generously presented the whole Tipiṭaka with Commentaries to Colonel H. S. Olcott, President of the Theosophical Society, for the Adyar Oriental Library, Madras, which he founded about 1882. I have found very few errors in it.

S.t. The text in Sinhalese script, pp. 1-540, ending in Book III of *Saŋyutta-Nikāya*, edited by B. Amarasinha Unnanse, Widyaratnakāra Press, Welitara, Ceylon, 1898-1915.

For the Commentary on S. iv (last half) and S. v (now in preparation) I shall use A, G, and a Burmese transcript now being prepared for me by one of my old pupils in Ceylon, Mr. C. J. Ranatunga, B.A., from the dictation of a learned bhikkhu; as well as a Burmese transcript kindly undertaken for me by Professor Maung Tin, of Rangoon University College.

F. L. WOODWARD.

West Tamar,
Tasmania, 1929.

CONTENTS

ERRATA

Page	Line	Read	For
8	13	payoga-ṣuddhi	-siddhi
25	5	pi	ti
30	7	-parivutā	-paviṛutā
35	13	tatth' eva	ativa
39	25	anuṭṭhāpentena	anuṭṭhāpententena
41	14	kālaṃ vo 'haṃ na jānāmi *in italics*	
51	7	mano yatattam āgataṃ *in italics*	
79	19	dhunitvā	dhumitvā
87	note 2	-sallikhateva	-sallikheteva
124	22	bhumma-ṭṭhakā	bhumm'aṭṭhakā
	23	ākāsa-ṭṭhakā	ākās'aṭṭhakā
153	5	mangalam asiṃ	mangala-masiṃ
154	26	jineyyā	jiteyyā
159	15	paripakkā	paripakkho
162	19	joti *in italics*	
181	8	viya *after* vatthu	
182	9	laddhattā	laddhetvā
186	16	santhavaṃ	santharaṃ
191	note 1	Thig. 138	Thig. 137
201	9	-ṭṭhitikā	-tiṭṭhikā
	25	ṭhitāni	tiṭṭhāni
206	2	-dīpake	-dīpike
207	4	vippalapasi	vipallapasi
215	8	Anantara-sutte *in Roman type*	
222	6	nekkhamma-	nikkhamma-
226	17	kātabbaṃ	pātabbaṃ
240	30	Atha	Atta
255	14	-ppabhedaṃ	-ppabedhaṃ
259	6	vilimpitvā	vilumpitvā
262	24	nikkaḍḍhissāmā	nikkhaḍḍissāmā
271	13	antakaro	antarako
277	26	-sammāsambuddhato	-sammābuddhato
288	3	paṭipajjāpetu-	paṭivijjāpetu-
306	14	maggaṃ	maggā
308	10	abhidhāvatha, bhaddan te hotū *in Roman type*	
315	10	Kula-dattika-	Kuladattika-

Sārattha-ppakāsinī
Saŋyuttanikāyaṭṭhakathā

NAMO TASSA BHAGAVATO ARAHATO SAMMĀ-SAMBUDDHASSA

Karuṇā-sītala-hadayaŋ paññā-pajjota-vihata-moha-tamaŋ
sanarâmara-loka-garuŋ[1] vande Sugataŋ gati-vimuttaŋ.

Buddho pi Buddha-bhāvaŋ bhāvetvā c' eva sacchikatvā ca
yaŋ upagato[2] gatamalaŋ vande tam anuttaraŋ Dhammaŋ.

Sugatassa orasānaŋ puttānaŋ Māra-sena-mathanānaŋ
aṭṭhannam pi samūhaŋ[3] sirasā vande Ariya-saṅghaŋ.

Iti me pasanna-matino Ratanattaya-vandanāmayaŋ puññaŋ
yaŋ suvihat' antarāyo hutvā tass' ānubhāvena

Saŋyutta-vagga-patimaṇḍitassa Saŋyutta-āgama-varassa
Buddhânubuddha-saŋvaṇṇitassa[4] ñāṇa-ppabheda-jananassa

Atthappakāsan' atthaŋ *Aṭṭhakathā* ādito vasisatehi
pañcahi yā saṅgītā[5] anusaṅgītā[5] ca pacchā pi

Sīhaḷa-dīpaŋ pana ābhatā 'tha vasinā Mahā-Mahindena
ṭhapitā Sīhaḷa-bhāsāya dīpa-vāsīnam atthāya.

Apanetvāna tato 'haŋ Sīhaḷa-bhāsaŋ manoramaŋ bhāsaŋ
tanti-nay' ānucchavikaŋ āropento vigata-dosaŋ.

Samayaŋ avilomento therānaŋ thera-vaŋsa-ppadīpanaŋ
sunipuṇa-vinicchayānaŋ Mahāvihār' ādhivāsīnaŋ

---

[1] A, AA₁, G. guruŋ.
[2] A. vigata.
[3] A. samohaŋ.
[4] A, G. *omit* saŋ-.
[5] D, M.A. -gīta.

Hitvā punappunâgatam atthaŋ atthaŋ pakāsayissāmi
sujanassa ca tuṭṭh' atthaŋ ciraṭṭhit' atthañ ca Dhammassa.

Sāvatthi-ppabhutīnaŋ nagarānaŋ vaṇṇanā katā heṭṭhā
saṅgītīnaŋ dvinnaŋ yā me atthaŋ vadantena

Vitthāra-vasena sudaŋ[1] vatthūni ca tattha yāni[2] vuttāni
tesam pi na idha bhiyyo vitthāra-kathaŋ karissāmi.

Suttānam pana atthā na[3] vinā vatthūhi ye pakāsanti[4]
tesaŋ pakāsan' atthaŋ vatthūni pi dassayissāmi.

Sīlakathā dhutadhammā kammaṭṭhānāni ç' eva sabbāni
cariyā-vidhāna-sahito jhāna-samāpatti-vitthāro

Sabbā ca abhiññāyo paññā-saṅkalana-nicchayo[5] c' eva
khandhā dhāt' āyatan' indriyāni ariyāni c' eva[6] cattāri

Saccāni paccay' ākāra-desanā suparisuddha-nipuṇanayā
avimutta-tanti-maggā vipassanā bhāvanā c' eva:

Iti[7] pana sabbaŋ yasmā *Visuddhi-Magge* mayā suparisuddhaŋ
vuttaŋ, tasmā bhiyyo na taŋ idha vicārayissāmi.

Majjhe *Visuddhi-Maggo* esa catunnam pi āgamānaŋ hi
ṭhatvā pakāsayissati tattha yathā-bhāsitam atthaŋ.

Icc' eva kato, tasmā tam pi gahetvāna saddhim eṭāya
aṭṭhakathāya vijānatha[8] *Saŋyutta*-nissitaŋ atthañ ti.

Tattha *Saŋyuttâ*gamo nāma: *Sagāthā-vaggo Nidāna-vaggo Khandhaka-vaggo Saḷāyatana-vaggo Mahā-vaggo* ti pañca-vaggo hoti.[9] Suttato:—

Satta sutta-sahassāni satta sutta-satāni ca
Dvāsaṭṭhi c' eva suttāni, eso *Saŋyutta*-sangaho ti.

---

[1] A, G. puna. [2] A, C. yāni t.; G. mayāni tattha.
[3] AA$_1$ atthāna; G. atthānaŋ. [4] A, AA$_1$ pakāsenti.
[5] A, G. sakala-vinicchayo.
[6] AA$_1$ *omits* c' eva; G. ācariyāni c' eva.
[7] A. idaŋ. [8] DA, C. vijānātha.
[9] A, D, G. vaggā honti.

Bhāṇavārato bhāṇavāra-sataŋ hoti. Tassa[1] vaggesu *Sagāthā-vaggo* ti ādi vutto, suttesu *Ogha-taraṇa-suttaŋ*. Tassā pi *evam me sutan* ti ādikaŋ āyasmatā Ānandena paṭhama-mahā sangīti-kāle vuttaŋ nidānam ādi. Sā pan' esā paṭhama-mahāsangīti *Sumañgala-vilāsiniyā Dīghanikāy' aṭṭhakathāya* ādimhi vitthāritā. Tasmā sā tattha vitthārita-nayen' eva veditabbā.

---

[1] A, D, G. tesu *and* c' eso.

I.

DEVATĀ-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. NAḶA-VAGGA.

1.

Yaŋ pan' etaŋ *evam me sutan*[1] ti ādikaŋ nidānaŋ, tattha *evan* ti nipāta-padaŋ: *me* ti ādīni nāma-padāni. *Sāvatthiyaŋ viharatī* ti, ettha *vī* ti upasagga-padaŋ: *haratī* ti ākhyāta[2]-padan ti. Iminā tāva nayena pada-vibhāgo veditabbo.

Atthato pana, *evaŋ* saddo tāva upam' ūpadesa-sampahaŋsana-garahaṇa[3]-vacana-sampaṭiggahaṇâkāra-nidassanâvadhāraṇâdi anek' attha-ppabhedo. Tathā h' esa:—

" Evaŋ jātena maccena kattabbaŋ kusalaŋ bahun " ti (Dhp. 53) evamādisu upamāyaŋ āgato: " Evaŋ te abhikkamitabbaŋ, evaŋ paṭikkamitabban " ti ādisu (M. i, 460) upadese: " Evam etaŋ, Bhagavā, evam etaŋ, Sugatā " ti ādisu sampahaŋsane: " Evam eva pan' āyaŋ vasalī yasmiŋ vā tasmiŋ vā tassa muṇḍakassa samaṇakassa vaṇṇaŋ bhāsatī " ti ādīsu (S. i, 160) garahaṇe: " Evaŋ, bhante ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosun " ti ādisu (M. i, 1) vacana-sampaṭiggahe:[4] " Evam byā kho ahaŋ, bhante, Bhagavatā dhammaŋ desitaŋ ājānāmī " ti (M. i, 258) ādisu ākāre: " Ehi tvaŋ, māṇavaka,[5] yena samaṇo Ānando ten' upasaṅkama: upasaṅkamitvā mama vacanena samaṇaŋ Ānandaŋ appâbādhaŋ appâtaṅkaŋ lahuṭṭhānaŋ balaŋ phāsu-vihāraŋ puccha:—' Subho māṇavo Todeyyaputto bhavantaŋ Ānandaŋ appâbādhaŋ appâtaṅkaŋ lahuṭṭhānaŋ balaŋ phāsu-vihāraŋ pucchatī ' ti. Evañ ca vadehi:—' Sādhu kira bhavaŋ Ānando yena Subhassa māṇa-

---

[1] *This introduction is almost similar in* DA, MA, AA, KhA. 100. *See also* UdA. Introd. *for a fuller description by Dhammapāla.*

[2] DA. ākkhyāt; MA. akkhāt. [3] A, G. garaha-.

[4] AA, AA_1 -sampaṭicchane; C, C_1 -paṭiggahaṇe.

[5] AA, MA. māṇava, *but* D. *text* māṇavaka.

vassa Todeyyaputtasssa nivesanaŋ ten' upasaṅkamatu anukampaŋ upādāyā'" ti (D. i, 204) ādisu nidassane:—"Taŋ kim maññatha, Kālāmā, ime dhammā kusalā vā akusalā vā?" ti. "Akusalā, bhante." "Sâvajjā vā anavajjā vā?" ti. "Sâvajjā, bhante." "Viññu-garahitā vā viññu-ppasatthā vā?" ti. "Viññu-garahitā, bhante." "Samattā samādiṇṇā ahitāya dukkhāya saŋvattanti, no vā, kathaŋ vo[1] ettha hoti?" ti "Samattā, bhante, samādiṇṇā ahitāya dukkhāya saŋvattanti, evaŋ no ettha hotī" ti ādīsu avadhāraṇe. Svâyaŋ idha ākāra-nidassan' āvadhāraṇesu daṭṭhabbo.

Tattha ākār' atthena *evaŋ* saddena etam atthaŋ dīpeti:—Nānā-naya-nipuṇaŋ ánek' ajjhāsaya-samuṭṭhānaŋ attha-byañjana-sampannaŋ vividha-pāṭihāriyaŋ dhammattha-desanā-paṭivedha-gambhīraŋ sabba-sattānaŋ saka-saka-bhāsânurūpato sota-patham āgacchantaŋ tassa Bhagavato vacanaŋ sabba-ppakārena[2] ko samattho viññātuŋ? Sabba-thāmena pana sotu-kāmataŋ janetvā pi *evam me sutaŋ*, mayā pi eken' ākārena sutan ti.

Nidassan' atthena, "nâhaŋ sayambhū, na mayā idaŋ sacchikatan" ti attānaŋ parimocento, "evam me sutaŋ, mayā pi evaŋ sutan" ti idāni vattabbaŋ sakalaŋ suttaŋ nidasseti.

Avadhāraṇ' atthena:—"Etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ bhikkhūnaŋ bahussutānaŋ yadidaŋ Ānando . . . gatimantānaŋ . . . satimantānaŋ . . . dhitimantānaŋ . . . upaṭṭhākānaŋ yadidaŋ Ānando" ti (A. i, 24) evaŋ Bhagavatā, "āyasmā Ānando attha-kusalo dhamma-kusalo byañjana-kusalo nirutti-kusalo pubbâpara-kusalo" ti (A. iii, 201) evaŋ Dhammasenāpatinā ca pasattha-bhāvânurūpaŋ attano dhāraṇa-balaŋ dassento sattānaŋ sotu-kamyataŋ[3] janeti, evamme sutaŋ, tañ ca kho atthato vā byañjanato vā anūnam anadhikaŋ,[4] evam eva, na aññathā daṭṭhabban ti.

Me-saddo tīsu atthesu dissati. Tathā hi 'ssa:—"Gāthâbhigītaŋ me abhojaneyyan"[5] ti (Sn. 81) ādisu mayā ti attho. "Sādhu me, bhante, Bhagavā saṅkhittena dhammaŋ desetū"

---

[1] *Texts* vā.
[2] MA. sabbâkārena.
[3] D. kammyataŋ.
[4] DA. avadhikaŋ.
[5] C. -janīyaŋ.

ti (S. iv, 63) ādīsu mayhan ti attho. "Dhamma-dāyādā me, bhikkhave, bhavathā" ti (M. i, 12) ādisu mamā ti attho. Idha pana mayā sutan ti ca mama sutan ti ca attha-dvaye[1] yujjati.

Sutan ti, ayaŋ *suta*-saddo sa-upasaggo anupasaggo ca gamana-vissuta-kilinn' ūpacitânuyoga[2]-sota-viññeyya-sota-dvārânusāra-viññātâdi[3] anek' attha-ppabhedo. Tathā hi 'ssa:— "Senāya pa-suto" ti (?) ādīsu gacchanto ti attho. "Suta-dhammassa passato"[4] ti (Vin. i, 3) ādisu vissuta-dhammassā ti attho. "Avassutā avassutassā" ti (Vin. iv, 213) ādisu kilinn' ākilinnassā[5] ti attho. "Tumhehi puññaŋ pasutaŋ anappakan" ti (Khp. 7, 13) ādīsu upacitan ti attho. "Ye jhāna-pasutā dhīrā" ti (Dhp. 181) ādīsu jhānânuyuttā ti attho. "Diṭṭhaŋ sutaŋ mutan" ti (Sn. 1086; M. i, 4) ādīsu sota-viññeyyan ti attho. "Suta-dharo suta-sannicayo" ti (A. ii, 23) ādisu sota-dvārânusāra-viññāta-dharo ti attho. Idha pan' assa sota-dvārânusārena upadhāritan ti vā upadhāraṇan ti vā attho. *Me*-saddassa hi mayā ti atthe sati evaŋ mayā sutaŋ sota-dvārânusārena upadhāraṇan ti yujjati.

Evaŋ etesu tīsu padesu *evan* ti sota-viññāṇâdi-viññāṇa-kicca-nidassanaŋ; *me* ti vutta-viññāṇa-samaṅgi-puggala-nidassanaŋ: *sutan* ti assavana-bhāva-paṭikkhepato anūn' ānadhikâviparīta-gahaṇa-nidassanaŋ. Tathā *evan* ti tassa sota-dvārânusārena pavattāya viññāṇa-vīthiyā nāna-ppakārena ārammaṇe pavatti-bhāva-ppakāsanaŋ; *me* ti attha-ppakāsanaŋ; *sutan* ti dhamma-ppakāsanaŋ. Ayaŋ h' ettha saṅkhepo:—Nāna-ppakārena ārammaṇe pavattāya viññāṇa-vīthiyā mayā na aññaŋ kataŋ; idaŋ pana kataŋ; ayaŋ dhammo suto ti. Tathā *evan* ti niddisitabba-dhamma[6]-ppakāsanaŋ; *me* ti puggala-ppakāsanaŋ; *sutan* ti puggala-kicca-ppakāsanaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: yaŋ[7] suttaŋ nidisissāmi, taŋ mayā evaŋ sutan ti. Tathā *evan* ti, yassa citta-santānassa nāna-ppakāra-ppavattiyā nān' attha-byañjana-gahaṇaŋ hoti, tassa nānâkâra-

---

1 MA. dvayaŋ. 2 A, C, C_1 upacita-jhāna *only*.
3 A, MA. viññat-; AA_1, DA, G. viññānâdi.
4 A, D, G. me sato *for* passato.
5 AA_1 kilimak-; C_1 (ādisu) kilinnassa.
6 DA, KhpA. *omit* dhamma. 7 C_1, D. *insert* pana.

niddeso. *Evan* ti hi ayaŋ ākāra-paññatti; *me* ti kattu[1]-niddeso; *sutan* ti visaya-niddeso. Ettāvatā nānâkāra-ppavattena citta-santānena taŋ-samaṅgino kattu-visaye gahaṇa-sanniṭṭhānaŋ kataŋ hoti.

Athavā *evan* ti puggala-kicca-niddeso. *Sutan* ti viññāṇa-kicca-niddeso. *Me* ti ubhaya-kicca[2]-yutta-puggala-niddeso. Ayaŋ pan' ettha saṅkhepo:—Mayā savanakicca-viññāṇa-samaṅginā puggalena viññāṇa-vasena laddha-savana-kicca-vohārena sutan ti. Tattha *evan* ti ca *me* ti ca sacchikaṭṭha-paramattha-vasena avijjamāna-paññatti. Kiŋ h' ettha taŋ paramatthato atthi, yaŋ evan ti vā me ti vā niddesaŋ labhetha?[3] *Sutan* ti vijjamāna-paññatti. Yaŋ hi sutan ti ettha sotena upaladdhaŋ, taŋ paramatthato vijjamānan ti. Tathā *evan* ti ca *me* ti ca taŋ taŋ upādāya vattabbato upādāya-paññatti. *Sutan* ti diṭṭhâdīni upanidhāya vattabbato upanidhāya-paññatti.

Ettha ca *evan* ti vacanena asammohaŋ[4] dīpeti. Na hi sammūḷho nāna-ppakāra-paṭivedha-samattho hoti. *Sutan* ti vacanena sutassa asammosaŋ[4] dīpeti. Yassa hi sutaŋ pammuṭṭhaŋ[5] hoti na so kāl' antarena mayā sutan ti paṭijānāti.[6] Icc-assa asammohena paññā-siddhi, asammosena[7] sati-siddhi. Tattha paññā-pubbaṅgamāya satiyā byañjanâvadhāraṇa-samatthatā, sati-pubbaṅgamāya paññāya attha-paṭivedha-samatthatā, tad-ubhaya-samatthatā-yogena attha-byañjana-sampannassa dhamma-kosassa anupālana-samatthato Dhammabhaṇḍâgārikatta-siddhi.

Aparo nayo:—*Evan* ti vacanena yoniso-manasikāraŋ dīpeti, ayoniso-manasikaroto nāna-ppakāra-paṭivedhâbhāvato. *Sutan* ti vacanena avikkhepaŋ dīpeti, vikhitta-cittassa-savanâbhāvato. Tātha hi vikhitta-citto puggalo sabba-sampattiyā vuccamāno pi "na mayā sutaŋ, puna bhaṇathā" ti bhaṇati. Yoniso-manasikārena c' ettha atta-sammā-paṇidhiŋ pubbe ca kata-puññataŋ sādheti: sammā-appaṇihitattassa, pubbe akata-puññassa vā tad-abhāvato:

[1] DA, MA. kattara.
[2] C_1 kiccesu.
[3] AA_1 labheyya.
[4] A, C_1, G. asammohataŋ.
[5] AA, DA. pam-; MA, A, G. sam-.
[6] DA. paṭivij-.
[7] *So* UdA., *etc.*, *but* DA. asammoh-.

tathā[1] avikkhepena saddhamma-savanaŋ sappuris' ūpanissayañ[2] ca sādheti. Na hi vikhitto[3] sotuŋ sakkoti, na ca sappurise anupanissayamānassa[4] savanaŋ atthī ti.

Aparo nayo:—Yasmā *evan* ti yassa citta-santānassa nānappakāra-ppavattiyā nān' attha-byañjana-ggahaṇaŋ hoti, tassa nānâkāra-niddeso ti vuttaŋ: so ca evaŋ bhaddako ākāro na sammā apaṇihit' attano pubbe akata-puññassa vā hoti: tasmā *evan* ti iminā bhaddakena ākārena pacchima-cakka-dvaya-sampattiŋ attano dīpeti: *sutan* ti savana-yogena purima-cakka-dvaya-sampattiŋ. Na hi appatirūpe dese vasato[5] sappuris' ūpanissaya[6]-virahitassa vā savanaŋ atthi. Icc' assa pacchima-cakka-dvaya-siddhiyā āsaya-suddhi siddhā hoti, purima-cakka-dvaya-siddhiyā payoga-siddhi. Tāya ca āsaya-suddhiyā adhigama-byatti-siddhi, payoga-suddhiyā āgama-byatti-siddhi. Iti payog' āsaya-suddhassa āgam' ādhigama-sampannassa vacanaŋ, aruṇ' aggaŋ[7] viya suriyassa udayato, yoniso manasikāro viya ca kusala-kammassa, arahati Bhagavato vacanassa pubbaṅgamaŋ bhavitun ti thero nidānaŋ[8] ṭhapento *evam me sutan* ti ādim āha.

Aparo nayo:—*Evan* ti, iminā nāna-ppakāra-paṭivedha-dīpakena vacanena attano attha-paṭibhāna-paṭisambhidā-sampatti-sabhāvaŋ[9] dīpeti. *Sutan* ti, iminā sotabba-bheda-paṭivedha-dīpakena dhamma-nirutti-paṭisambhidā-sampatti-sabhāvaŋ. *Evan* ti ca idaŋ yoniso-manasikāra-dīpaka-vacanaŋ bhāsamāno 'ete mayā dhammā manasā 'nupekkhitā, diṭṭhiyā suppaṭividdhā' ti dīpeti. *Sutan* ti idaŋ savana-yoga-dīpaka-vacanaŋ bhāsamāno 'bahū mayā dhammā sutā, dhatā, vacasā paricitā'[10] ti dīpeti.[11] Tad-ubhayenā pi attha-byañjana-pāripūriŋ dīpento savane ādaraŋ janeti. Attha-byañjana-paripuṇṇaŋ hi dhammaŋ ādarena asuṇanto

---

1 *Inserted by* AA, C_1. 2 *So* A, C, C_1, D., *but others* upassayaŋ.
3 C_1, G. *add* -citto.
4 A, G. anupanissamānassa; MA. anupassayamān-.
5 MA. vasanto. 6 *As above.* 7 C, D. uggaŋ.
8 DA. ṭhānena dānaŋ (?); MA, AA. ṭhāne dānaŋ.
9 *So* DA, MA, UdA., *but* A. sampatti-samangī-bhāvaŋ; AA, C_1. sabbhāvaŋ; AA_1, C. sambhavaŋ; KhA. sampadaŋ.
10 A, G. *add* vidita. 11 KhA. ñāpeti.

mahatā[1] hitā paribāhiro hotī ti ādaraŋ janetvā sakkaccaŋ dhammo sotabbo.

Evam me sutan ti, iminā pana sakalena vacanena āyasmā Ānando Tathāgata-ppaveditaŋ dhammaŋ attano adahanto asappurisa-bhūmiŋ atikkamati; sāvakattaŋ paṭijānanto sappurisa-bhūmiŋ okkamati. Tathā asaddhammā cittaŋ uṭṭhāpeti, saddhamme cittaŋ patiṭṭhāpeti, " kevalaŋ sutam ev' etaŋ mayā, tass' eva pana Bhagavato vacanan " ti dīpento attānaŋ parimoceti, Satthāraŋ apadisati,[2] Jinavacanaŋ appeti, Dhamma-nettiŋ paṭiṭṭhāpeti.

Api ca *evam me sutan* ti attanā uppādita-bhāvaŋ apaṭijānanto, purima-savanaŋ vivaranto, "sammukhā paṭiggahitam idaŋ mayā tassa Bhagavato catu-vesārajja-visāradassa Dasabala-dharassa āsabhaŋ[3] ṭhāna-ṭṭhāyino sīha-nāda-nādino sabba-satt' uttamassa dhamm' issarassa dhamma-rājassa dhamm' ādhipatino dhamma-dīpassa dhamma-saraṇassa saddhamma-vara-cakka-vattino Sammā-sambuddhassa (vacanaŋ),[4] na ettha atthe vā dhamme vā pade vā byañjane vā kaṅkhā vā vimati vā katabbā" ti sabba-deva-manussānaŋ imasmiŋ dhamme assaddhiyaŋ vināseti, saddhā-sampadaŋ uppādeti. Ten' etaŋ vuccati:—

Vināsayati assaddhaŋ saddhaŋ vaḍḍheti sāsane
evam me sutam icc' evaŋ vadaŋ Gotama-sāvako ti.

Ekan ti, gaṇana-pariccheda-niddeso. *Samayan* ti, paricchinna-niddeso. *Ekaŋ samayan* ti, aniyamita-paridīpanaŋ. Tattha *samaya*-saddo

Samavāye khaṇe kāle samūhe hetu-diṭṭhisu
paṭilābhe pahāne ca paṭivedhe ca dissati (Asḷ. 57).

Tathā hi 'ssa " App' eva nāma sve pi upasaṅkameyyāma kālañ ca samayañ ca upādāyā " ti (D. i, 205) evam ādisu samavāyo attho. "Eko 'va kho, bhikkhave, khaṇo ca samayo ca brahmacariya-vāsāyā" ti (A. iv, 227) ādisu khaṇo. " Uṇha-samayo pariḷāha-samayo " ti (Vin. iv, 117) ādisu kālo.

[1] A, C, D, G. mahato hitassa.
[2] DA. apadissati.
[3] C_1 asabha-.
[4] AA, MA, KhA, UdA. *omit*, DA, C, C_1 *add* vacanaŋ.

"Mahā-samayo pavanasmin" ti (D. ii, 254) ādīsu samūho. "Samayo pi kho te, Bhaddāli, apaṭividdho ahosi. Bhagavā kho Sāvatthiyaŋ viharati, Bhagavā pi maŋ jānissati: Bhaddāli nāma bhikkhu Satthu-sāsane sikkhāya aparipūrakārī ti.[1] Ayam pi kho te, Bhaddāli, samayo appaṭividdho ahosī" ti (M. i, 438) ādīsu hetu. "Tena kho pana samayena Uggāhamāno paribbājako Samaṇa-mundikāputto[2] samaya-ppavādake tiṇḍuka-cīre ekasālake Mallikāya[3] ārāme paṭivasatī" ti (M. ii, 22) ādisu diṭṭhi.

"Diṭṭhe va dhamme yo attho yo c' attho samparāyiko
atthâbhisamayā dhīro paṇḍito ti pavuccatī" ti
(S. i, 87)

ādisu paṭilābho. "Sammā-mānâbhisamayā[4] antam akāsi dukkhassā" ti (S. iv, 205; A. i, 134; iii, 246) ādisu pahānaŋ. "Dukkhassa pīḷan' attho saṅkhat' aṭṭho santāp' aṭṭho vipariṇām' aṭṭho abhisamay' aṭṭho" ti (Pṭs. ii, 108) ādisu paṭivedho. Idha pan' assa kālo attho. Tena saŋvacchara-utu-mās' aḍḍhamāsa-rattin-diva-pubbaṇha-majjhantika-sāyaṇha-paṭhama-majjhima-pacchima-yāma-muhuttâdisu kāla-ppabhedabhūtesu samayesu ekaŋ samayan ti dīpeti.

Tattha kiñcâpi etesu saŋvaccharâdisu samayesu yaŋ yaŋ suttaŋ yamhi yamhi saŋvacchare utumhi māse pakkhe rattibhāge divasa-bhāge vā vuttaŋ, sabbaŋ taŋ therassa suviditaŋ suvavaṭṭhāpitaŋ paññāya. Yasmā pana, evam me sutaŋ asuka-saŋvacchare asuka-utumhi asuka-māse asuka-pakkhe asukaratti-bhāge divasa-bhāge vā ti evaŋ vutte, na sakkā sukhena dhāretuŋ vā uddisituŋ vā uddisāpetuŋ vā, bahuñ ca[5] vattabbaŋ hoti; tasmā eken' eva padena tam atthaŋ samodhānetvā *ekaŋ samayan* ti āha.

Ye vā pana ime[6] gabbh' okkanti-samayo, jāti-samayo, saŋvega-samayo, abhinikkhamana-samayo, dukkara-kārika-samayo, Māra-vijaya-samayo, abhisambodhi-samayo, diṭṭhadhamma-sukha-vihāra-samayo, .desanā-samayo, parinibbāna-samayo ti evam ādayo Bhagavato deva-manussesu ativiya

---

[1] *So text of* M., *but* A, C, D. na, p.
[2] *So* A, VA. (p. 107), Asl., *but* C. maṇḍakā; *others* maṇḍikā.
[3] DA. mallakāya. [4] DA. samayo. [5] DA. c' eva.
[6] KhpA., MA, UdA, A. G. ye vā ime; AA. ye pana ime.

pakāsā[1] aneka-kāla-ppabhedā eva samayā, tesu samayesu desanā-samaya-saṅkhātaŋ ekaŋ samayan ti dīpeti. Yo c' āyaŋ ñāṇa-karuṇā-kicca-samayesu karuṇā-kicca-samayo, atta-hita-parahita-paṭipatti-samayesu parahita-paṭipatti-samayo, sannipatitānaŋ karaṇīya-dvaya-samayesu dhammī-kathā-samayo, desanā-paṭipatti-samayesu desanā-samayo, tesu pi samayesu aññataraŋ sandhāya ekaŋ samayan ti āhà.

Kasmā pan' ettha yathā Abhidhamme "Yasmiŋ samaye kāmâvacaran" ti (Asl. 57; Dhs. 9) ca, ito aññesu sutta-padesu "Yasmiŋ samaye, bhikkhave, bhikkhu vivicc' eva kāmehī" ti (A. ii, 214) ca bhumma-vacanena niddeso kato, Vinaye ca "Tena samayena Buddha Bhagavā" ti (Vin. i, 1) karaṇa-vacanena, tathā akatvā ekaŋ samayan ti upayoga-vacanena niddeso kato ti? Tattha tathā idha ca aññathā attha-sambhavato. Tattha hi Abhidhamme, ito aññesu sutta-padesu ca adhikaraṇ'attho bhāvena bhāva-lakkhaṇ' attho ca sambhavati; adhikaraṇaŋ hi kāl' attho samūh' attho ca samayo,[2] tattha vuttānaŋ phassâdi-dhammānaŋ, khaṇa-samavāya-hetu-saṅkhatassa ca samayassa bhāvena tesaŋ bhāvo lakkhīyati, tasmā tad-attha-jotan' atthaŋ tattha bhumma-vacanena niddeso kato. Vinaye ca hetu-attho karaṇ' attho ca sambhavati. Yo hi so sikkhā-pada-paññatti-samayo Sāriputtâdīhi pi dubbiññeyyo, tena samayena hetu-bhūtena ca karaṇa-bhūtena ca sikkhā-padāni paññāpayanto sikkhā-pada-paññatti-hetuñ ca avekkhamāno Bhagavā tattha tattha vihāsi; tasmā tad-attha-jotan' atthaŋ tattha karaṇa-vacanena niddeso kato ti. Idha pana aññasmiñ ca evaŋ-jātike accanta-saŋyog' attho sambhavati. Yâŋ hi samayaŋ Bhagavā imaŋ aññaŋ vā suttantaŋ desesi, accantam eva taŋ samayaŋ karuṇā-vihārena vihāsi: tasmā tad-attha-jotan' atthaŋ idha upayoga-vacana-niddeso kato ti. Ten' etaŋ vuccati:—

Taŋ taŋ attham avekkhitvā[3] bhummena karaṇena ca
aññatra samayo vutto, upayogena so idhā ti.

---

[1] A, G, C₁. suppakāsā; C. suppakārā. [2] A, G. samavāyo.

[3] MA. avekkhetvā; KhA. apekkh-; A, G. apekkhitvā; VA. (*P.T.S.*, p. 108) *has*:—

Upayogena bhummena taŋ tam attham apekkhiya
aññatra samayo vutto karaṇen' eva so idhā ti.

Porāṇā pana vaṇṇayanti:—Tasmiŋ samaye ti vā tena samayena ti vā taŋ samayan ti vā abhilāpa-matta-bhedo esa sabbattha bhummam eva attho ti. Tasmā ekaŋ samayan ti vutte pi ekasmiŋ samaye ti attho veditabbo.

Bhagavān ti, garu.[1] Garuŋ hi loke Bhagavā ti vadanti. Ayañ ca sabba-guṇa-visiṭṭhatāya sabba-sattānaŋ garu, tasmā Bhagavā ti veditabbo. Porāṇehi pi vuttaŋ:

Bhagavā ti vacanaŋ seṭṭhaŋ, Bhagavā ti vacanam uttamaŋ,
garu gārava-yutto so Bhagavā tena vuccatī[2] ti.

Api ca:

Bhāgyavā bhaggavā yutto bhagehi ca vibhattavā
bhattavā vantagamano bhavesu Bhagavā tato ti.
(Nid. i, 142)

Imissā gathāya-vasen' assa padassa vitthārato attho veditabbo. So *Visuddhi-Magge Buddhânussati-niddese* (VM. i, 210) vutto yeva.

Ettāvatā c' ettha *evam me sutan* ti vacanena yathā-sutaŋ dhammaŋ desento Bhagavato dhamma-sarīraŋ paccakkhaŋ karoti. Tena " Na-y-idaŋ atikkanta-satthukaŋ pāvacanaŋ. Ayaŋ vo Satthā " ti (*cf.* D. ii, 254) Satthu adassanena ukkaṇṭhitaŋ janaŋ samassāseti. *Ekaŋ samayaŋ Bhagavā* ti vacanena, tasmiŋ samaye Bhagavato avijjamāna-bhāvaŋ dassento rūpakāya-parinibbānaŋ sāveti.[3] Tena ' evaŋ-vidhassa nāma ariyadhammassa desetā[4] dasabala-dharo vajira-saṅghāta[5]-samānakāyo, so pi Bhagavā parinibbuto, ken' aññena jīvite āsā janetabbā ' ti jīvita-madamattaŋ janaŋ saŋvejeti saddhamme c' assa ussāhaŋ janeti; *evan* ti ca bhaṇanto[6] desanā-sampattiŋ niddisati, *me sutan* ti sāvaka-sampattiŋ, *ekaŋ samayan* ti kālasampattiŋ, *Bhagavā* ti desaka-sampattiŋ.

Sāvatthiyan[7] ti, evannāmake nagare, samīp' atthe c' etaŋ bhumma-vacanaŋ.

---

1 A, G. garuŋ. 2 A, VA, KhA. pavucc-. *Cf. my note to* UdA., p. 23.
3 *So* AA, C, D., *but* A, G, UdA. sādheti; DA, MA. sāreti; KhA. dasseti.
4 *So* C, D, AA, MA., *but* A, G. desento; DA, KhA, AA. desako.
5 C, C_1 saṅkhāta-.
6 A, G. evan ti ca vacanaŋ bhāsamāno āyasmā Ánando.
7 *Cf.* KhA. 110 *f.*, AA_1, 15.

Viharatī ti, avisesena iriyāpatha-dibba-brahma-ariya-vihāresu aññatara-vihāra-samaṅgi-paridīpanam etaŋ. Idha pana ṭhāna-gaman' āsana[1]-sayana-ppabhedesu iriyāpathesu aññatar' iriyāpatha-samāyoga-paridīpanaŋ. Tena ṭhito pi, gacchanto pi, nisinno pi, sayāno pi, Bhagavā viharati icc' eva veditabbo. So hi ekaŋ iriyāpatha-bādhanaŋ aññena[2] iriyāpathena vi-cchinditvā aparipaṭantaŋ[3] atta-bhāvaŋ harati, pavatteti: tasmā vi-haratī ti vuccati.

Jetavane[4] ti, Jetassa rājakumārassa vane. Taŋ hi tena ropitaŋ saŋvaḍḍhitaŋ paripālitaŋ ahosi, tasmā Jetavanan ti saṅkhaŋ gataŋ. Tasmiŋ Jetavane. *Anāthapiṇḍikassa ārāme*[5] ti, Anāthapiṇḍikena gahapaṭinā catupaṇṇāsa-hirañña-koṭi-pariccāgena Buddha-ppamukhassa bhikkhu-sanghassa niyyātitattā Anāthapiṇḍikassa ārāme ti saṅkhaŋ gate ārāme. Ayam ettha saṅkhepo. Vitthāro pana *Papañca-sūdaniyā Majjhim' atthakathāya Sabb' āsava-sutta-vāṇṇanāyaŋ* vutto.

Tattha siyā: yadi tāva Bhagavā Sāvatthiyaŋ viharati, Jetavane ti na vattabbaŋ, atha tattha viharati, Sāvatthiyan ti na vattabbaŋ; na hi sakkā ubhayattha ekaŋ samayaŋ viharitun ti. Na kho pan' etaŋ evaŋ datthabbaŋ. Nanu avocumha samīp' atthe bhumma-vacanan ti? Tasmā yathā Gangā-Yamunâdīnaŋ samīpe goyūthāni carantāni 'Gangāya caranti, Yamunāya carantī' ti vuccati, evam idhâpi yadidaŋ Sāvatthiyā samīpe Jetavanaŋ, tattha viharanto vuccati 'Sāvatthiyaŋ viharati Jetavane' ti, gocara-gāma-nidassan' attham hi 'ssa Ṣāvatthi-vacanaŋ, pabbajit' ānurūpa-nivāsana-ṭṭhāna-nidassan' atthaŋ sesa-vacanaŋ.

Aññatarā devatā ti, nāma-gotta-vasena apākatā ekā devatā ti attho. "Abhijānāti no bhante Bhagavā ahu taŋ yeva[6] aññatarassa mahesakkhassa yakkhassa saṅkhittena taṇhā-saṅkhaya-vimuttiŋ abhāsitthā" ti (M. i, 255). Ettha pana abhiññāto Sakko pi devarājā 'aññataro' ti vutto, devatā ti[7]

---

[1] A, G. gamana-ṭṭhāna-nisīdana. [2] AA. ekena; KhA. itarena.
[3] A. aparipantaŋ. [4] *Cf.* KhA., p. 111 *ff. and infra*, p. 89.
[5] A, G. ārāmo.
[6] C. āhunaŋ yeva; C_1, D. āhu taŋ; A, G. ahūnaŋ.
[7] A, G, C, D. devatāni.

ca idaŋ devānam pi deva-dhītānam pi sādhāraṇa-vacanaŋ. Imasmiŋ pan' atthe deva-putto adhippeto. So ca rūpâvacarānaŋ devānam aññataro.

Abhikkantāya rattiyā[1] ti, ettha abhikkanta-saddo khaya-sundarâbhirūpa-abbhanumodanâdisu dissati. Tattha "abhikkantā, bhante, ratti: nikkhanto paṭhamo yāmo: cira-nisinno bhikkhu-sangho. Uddisatu bhante Bhagavā bhikkūnaŋ pāṭimokkhan" ti (Vin. ii, 236) evamādisu khaye dissati. "Ayaŋ imesaŋ catunnaŋ puggalānaŋ abhikkantataro ca paṇītataro ca" ti (A. ii, 101) evamādisu sundare.

"Ko me vandati pādāni iddhiyā yasasā jalam
abhikkantena vaṇṇena sabbā obhāsayaŋ disā" ti
(Vim. Vatt. li, 1)

ādisu abhirūpe. "Abhikkantaŋ, bho Gotama . . ." ti (D. i, 110) evamādisu abbhanumodane. Idha pana khaye, tena abhikkantāya rattiyā, parikkhīṇāya rattiyā ti vuttaŋ hoti. Tatth' āyaŋ deva-putto majjhima-yāme samanantare āgato ti veditabbo. Niyāmo[2] kir' esa devatānaŋ: yadidaŋ Buddhānaŋ vā Buddha-sāvakānaŋ vā upaṭṭhānaŋ āgacchantā majjhima-yāme samanantare yeva āgacchanti.

Abhikkantavaṇṇā ti, idha vaṇṇa[3]-saddo pana chavi-thuti-kula-vagga-kāraṇa-saṇṭhāna-ppamāṇa-rūpâyatanâdisu dissati. Tattha "suvaṇṇa-vaṇṇo 'si, Bhagavā" ti (Sn. *v.* 548) evamādīsu chaviyā. "Kadā saŋyuḷhā[4] pana te, gahapati, samaṇassa Gotamassa vaṇṇā" ti (D. i, 91) evamādisu thutiyaŋ. "Cattāro 'me, bho Gotama, vaṇṇā" ti (D. i, 91) evamādisu kula-vagge. Atha "kena nu vaṇṇena gandha-ttheno ti vuccatī?" ti (S. i, 204; J. iii, 308) evamādisu kāraṇe. "Mahantaŋ hatthi-rāja-vaṇṇaŋ abhinimminitvā" ti (S. i, 104) evamādisu saṇṭhāne. "Tayo pattassa vaṇṇā" ti (Vin. iv, 243) evamādisu pamāṇe. "Vaṇṇo gandho raso ojā" ti (?) evamādīsu rūpâyatane. So idha chaviyā daṭṭhabbo. Tena abhikkanta-vaṇṇā abhirūpa-cchavi, iṭṭha[5]-manāpa-vaṇṇā ti vuttaŋ hoti. Devatā hi manussa-lokaŋ āgacchamānā pakati-vaṇṇañ ca pakati-iddhiñ ca jahitvā, oḷārikaŋ atta-bhāvaŋ

---

[1] *Cf.* KhA. 113; DA. 227. [2] *All* niyamo. [3] *Cf.* DA. 37 *ff.*
[4] DA. saŋvuḷh- (*v.l.* saññaḷhā); C_1 saŋvyuḷh-. [5] A, C, G. iddha.

katvā, atireka-vaṇṇaŋ atireka-iddhiŋ māpetvā, naṭa-samajjâdini gacchantā, manussā viya abhisaṅkhatena[1] kāyena āgacchanti. Tattha kāmâvacarā anabhisaṅkhatenā pi āgantuŋ sakkonti, rūpâvacarā pana na sakkonti. Tesaŋ hi atisukhumo atta-bhāvo, na tena iriyāpatha-kappanaŋ hoti. Tasmā ayaŋ devaputto abhisaṅkhaten' eva āgato. Tena vuttaŋ abhikkanta-vaṇṇā ti.

Kevalakappan[2] ti, ettha *kevala*-saddo anavasesa-yebhuyya-abyāmiss' ānatireka-daḷhattha-visaŋyogâdi anek' attho. Tathā hi 'ssa "ķevala-paripuṇṇaŋ[3] parisuddhaŋ brahmacariyan" ti (D. i, 62) evamādisu anavasesatā[4] attho. "Kevalakappā ca Anga-Magadhā pahūtaŋ khādanīyaŋ bhojanīyaŋ ādāya upasaṅkamissantī" ti (Vin. i, 27) evamādisu yebhuyyatā. "Kevalassa dukkha-kkhandhassa samudayo hotī" ti (A. i, 177) evamādisu abyāmissatā. "Kevalaŋ saddhā-mattakaŋ nūna ayam āyasmā" ti (A. iii, 376) evamādisu anatirekatā. "Āyasmato Anuruddhassa Bāhiyo[5] nāma saddhi-vihāriko kevalaŋ sangha-bhedāya ṭhito" ti (A. ii, 239) evamādisu daḷhatthatā. "Kevalaŋ[6] vusitavā uttama-puriso ti vuccatī" ti (A. v, 16) evamādisu visaŋyogo. Idha pan' assa anavases' attho[7] ti adhippeto.

Kappa-saddo pan' āyaŋ abhisaddahana-vohāra-kāla-paññatti-cchedana-vikappa-lesa-samanta-bhāvâdi anek' attho. Tathā hi 'ssa "okappaniyam etaŋ bhoto Gotamassa yathā taŋ arahato Sammāsambuddhassā" ti (M. i, 249) evamādisu abhisaddahan'[8] attho. "Anujānāmi, bhikkhave, pañcahi samaṇa-kappehi phalaŋ paribhuñjitun" ti (Vin. ii, 109) evamādisu vohāro. "Yena sudaŋ nicca-kappaŋ viharatī" ti (M. i, 249) evamādisu kālo. "Icc' āyasmā Kappo" ti (Sn. 1092) evamādisu paññatti. "Alaṅkato kappita-kesa-massū" ti (J. vi, 268) evamādisu chedanaŋ.[9] "Kappati dvangula-kappo" ti (Vin. ii, 300) evamādisu vikappo. "Atthi kappo

[1] A. abhikkante saṅkhatena.
[2] *Cf.* KhA. 115; DA. 103; UdA. 175.
[3] *Cf.* DA. 177.
[4] C_1 *adds* ti.
[5] A, C, G, KhA. 115, Bāhiko.
[6] A, G. kevalaŋ; C, C_1, D. *and* A. *text* kevalī.
[7] KhA. -sesatā attho.
[8] A, C, KhA. -am attho; G. -amatto.
[9] A, G. chedane; C. chedaŋ.

nipajjitun" ti (A. iv, 333) evamādisu leso. *Kevalakappaŋ Jetavanaŋ obhāsetvā* ti evamādisu samanta-bhāvo. Idha pan' assa samanta-bhāvo attho ti adhippeto. Tasmā kevalakappaŋ Jetavanan ti ettha anavasesaŋ samantato Jetavanan ti evam attho daṭṭhabbo. *Obhāsetvā* ti, vatthâlaṅkāra-sarīra-samutthitāya ābhāya pharitvā, candimā viya suriyo viya ca ekobhāsaŋ ekapajjotaŋ karitvā ti attho.

Yena Bhagavā ten' upasaṅkamī[1] ti, *yenā* ti bhummatthe-karaṇa-vacanaŋ: tasmā yattha Bhagavā tattha upasaṅkamī ti evam ettha attho daṭṭhabbo: yena vā kāraṇena Bhagavā deva-manussehi upasaṅkamitabbo, tena kāraṇena upasaṅkamī ti evam etth' attho daṭṭhabbo. Kena ca[2] kāraṇena Bhagavā upasaṅkamitabbo? Nāna-ppakāra-guṇa-vises' adhigam' ādhippāyena sādu-phalūpabhogâdhippāyena[3] dvijagaṇehi nicca-phalita mahārukkho viya. Upasaṅkamī ti ca gato ti vuttaŋ hoti.

Upasaṅkamitvā ti, upasaṅkamana - pariyosāna - dīpanaŋ. Athavā evaŋ gatā tato āsannataraŋ ṭhānaŋ Bhagavato samīpa-saṅkhātaŋ gantvā ti pi vuttaŋ hoti. Idāni yen' atthena loke agga-puggalassa upaṭṭhānaŋ āgatānaŋ pucchitu-kāmo dasa-nakha-samodhāna-samujjalaŋ aṅguliŋ sirasi paṭiṭṭhāpetvā ekamantaŋ aṭṭhāsi.

Ekamantan ti,[4] bhāva - na - puŋsaka - niddeso, "visamaŋ candima-suriyā parivattantī" ti (S. ii, 27) ādisu viya: tasmā yathā ṭhitā ekamantaŋ ṭhitā hoti, tathā aṭṭhāsī ti, evam ettha attho daṭṭhabbo. Bhumm' atthe vā etaŋ upayoga-vacanaŋ. *Aṭṭhāsī* ti, ṭhānaŋ kappesi. Paṇḍitā hi deva-manussā garu-ṭṭhānīyaŋ upasaṅkamitvā āsana-kusalatāya ekamantaŋ tiṭṭhanti, ayañ ca devo tesaŋ aññataro: tasmā ekamantaŋ aṭṭhāsi. Kathaŋ ṭhito pana ekamantaŋ ṭhito hotī ti? Cha-ṭṭhāna-dose vajjetvā, seyyathîdaŋ: atidūram accāsannaŋ[5]

---

[1] *Cf.* UdA. 53.
[2] C, D. kenaci (?).
[3] A, C, D. upayog-; G. sādhu-phalūpago-.
[4] *Cf.* SnA. i, 140.
[5] A. ati-ās. KhA. 117 *has the six thus*:—
Na pacchato na purato na pi āsanna-dūrato
na kacche na pi paṭivāte na câpi oṇatuṇṇate,
ime dose vivajjetvā ekamantaŋ ṭhitā ahū ti.

upari-vātam unnata-ppadesaŋ atisammukham atipacchā ti. Atidūre ṭhito hi sace kathetukāmo hoti, uccā-saddena kathetabbaŋ hoti: accāsanne ṭhito sanghaṭṭanaŋ karoti: uparivāte ṭhito sarīra-gandhena bādhati: unnata-padese ṭhito agāravaŋ pakāseti: atisammukhā ṭhito sace daṭṭhu-kāmo hoti cakkhunā cakkhuŋ āhacca daṭṭhabbaŋ hoti. Atipacchā ṭhito, sace daṭṭhu-kāmo hoti, gīvaŋ pasāretvā daṭṭhabbaŋ hoti: tasmā ayam pi ete cha-ṭṭhāna-dose vajjetvā aṭṭhāsi. Tena vuttaŋ ekamantaŋ aṭṭhāsī ti.

Etad avoca ti, etaŋ avoca. *Kathan nū* ti, kāraṇa-pucchā. Bhagavato hi tiṇṇ' ogha-bhāvo dasa-sahassī-loka-dhātuyā pākaṭo hoti. Ten' imissā devatāya tattha kaṅkhā n' atthi. Iminā pana kāraṇena tiṇṇo ti na jānāti, tena sā taŋ kāraṇaŋ pucchamānā evam āha. *Mārisā* ti, devatānaŋ pīya-samudācāra-vacanam etaŋ. Niddukkhā ti vuttaŋ hoti, yadi evaŋ: "Yadā kho[1] te, mārisa, saṅkunā saṅku hadaye samāgaccheyya, atha naŋ jāneyyāsi: Vassa-sahassam me niraye paccamānassā tī" ti (M. i, 337): idaŋ virujjhati, na hi nerayika satto niddukkho nāma hoti, kiñcâpi na niddukkho, rūḷhi-saddena pana evaŋ vuccati. Pubbe kira paṭhama-kappikānaŋ niddukkhānaŋ[2] sukha-samappitānaŋ esa vohāro. Aparabhāge pana dukkhaŋ hotu vā mā vā rūḷhi-saddena ayaŋ vohāro vuccat' eva, nippadumā pi nirudakā pi vā pokkharaṇī pokkharaṇī viya.

Ogham atarī ti, ettha cattāro oghā, kām' ogho bhav' ogho diṭṭh' ogho avijj' ogho ti. Tattha pañcasu kāma-guṇesu chanda-rāgo kām' ogho nāma: rūpârūpa-bhavesu chanda-rāgo ca jhāna-nikanti ca bhav' ogho nāma: dvāsaṭṭhi-diṭṭhiyo diṭṭh' ogho nāma: catusu saccesu aññāṇaŋ avijj' ogho nāma.

Tattha kām' ogho aṭṭhasu lobha-sahagatesu citt' uppādesu uppajjati: bhav' ogho catusu diṭṭhi-gata-vippayutta-lobha-sahagatesu citt' uppādesu uppajjati: diṭṭh' ogho catusu diṭṭhi-gata-sampayuttesu citt' uppādesu uppajjati: avijj' ogho sabbakusalesu uppajjati: sabbo pi c' esa āvahan' atthena[3] ca rās' atthena ca ogho ti veditabbo. Āvahan' atthena

[1] *So* A, G. *and* M. *text, the rest omit* kho *and read* jāneyya *below.*
[2] C1 *omits.*
[3] A, C, D. avahan-; C1 avahanan-.

ti adho gaman' atthena. Ayaŋ hi attano vasaŋ gate satte adho gameti, nirayâdibhedāya duggatiyaŋ yeva nibbatteti, upari-bhāvañ[1] ca[2] nibbānaŋ gantuŋ adento adho tīsu bhavesu catusu yonisu pañcasu gatisu sattasu viññāṇa-ṭṭhitisu navasu satt' āvāsesu ca gametī ti pi attho. Rās' atthenā ti mahant' atthena: mahā h' eso kilesa-rāsi, avīcito paṭṭhāya yāva bhavaggā patthaṭo hoti yadidaŋ pañcasu kāma-guṇesu chanda-rāgo nāma. Sesesu pi es' eva nayo. Evam ayaŋ rās' atthena pi ogho ti veditabbo.

Atarī ti, imaŋ catubbidham pi oghaŋ kena nu tvaŋ, mārisa, kāraṇena tiṇṇo? ti pucchati. Ath' assa Bhagavā pañhaŋ vissajjento appatiṭṭhaŋ khvâhaŋ ti ādim āha. Tattha *appatiṭṭhan* ti, appatiṭṭhahanto. *Anāyūhan* ti, anāyūhanto avāyamanto ti attho.

Iti Bhagavā gūḷhaŋ paṭicchannaŋ katvā pañhaŋ kathesi. Devatā pi taŋ sutvā 'bāhirakaŋ tāva oghaŋ taraṇtā nāma ṭhātabba-ṭṭhāne tiṭṭhantā, taritabba-ṭṭhāne āyūhantā taranti. Ayaŋ pana Avīcito yāva bhavaggā patthaṭaŋ kiles' oghaŋ kilesa-rāsiŋ appatiṭṭhahanto anāyūhanto atarin' ti āha. 'Kinnu kho etaŋ? Kathaŋ nu kho etan?' ti. Vimati-pakkantā[3] pañhassa atthaŋ na[4] aññāsi. Kim pana Bhagavatā yathā sattā na jānanti evaŋ kathan' atthāya pāramiyo pūretvā sabbaññutā paṭividdhā ti? Na etadatthāya paṭividdhā. Dve pana Bhagavato desanā, niggaha-mukhena ca anuggaha-mukhena ca. Tattha ye paṇḍita-mānino honti aññāte[5] viññāta-saññino pañcasata-brāhmaṇa-pabbajitā viya, tesaŋ māna-niggah' atthaŋ yathā na jānanti, evaŋ mūla-pariyāyâdi-sadisaŋ dhammaŋ deseti. Ayaŋ niggaha-mukhena desanā. Vuttam pi c' etaŋ "Niggayha niggayhâhaŋ, Ānanda, vakkhāmi, pavayha pavayha.[6] Yo sāro so ṭhassatī" ti (M. iii, 118; DhpA. ii, 108).

---

[1] C. bhavaŋ. [2] A, C, D, G. va.
[3] A, G. pakkh-. [4] C_1 *adds* na. [5] C_1 *adds* viññāta-.
[6] *Cf.* JA. v, 116:—
Niggaṇhe niggahârahaŋ, paggaṇhe paggârahaŋ.
A, G. paggayha *and* niggayhanaŋ; C. niggiyha (?); C_1 paggayha, paggayha.

Ye pana ujukā sikkhā-kāmā tesaŋ suviññeyyaŋ katvā *Akaṅkheyya Suttâdi*[1]-sadisaŋ dhammaŋ deseti. "Abhirama, Tissa, abhirama,[2] Tissa: aham ovādena, aham anuggahena, aham anusāsaniyā" ti (S. iii, 109) jane samassāseti. Ayam anuggaha-mukhena desanā.

Ayam pana devaputto māna-tthaddho paṇḍita-māni. Evaŋ kir' assa ahosi: Ahaŋ oghaŋ jānāmi, Tathāgatassa ogha-tiṇṇa-bhāvaŋ jānāmi. Iminā pana kāraṇena tiṇṇo ti ettaka-mattaŋ na jānāmi. Iti mayhaŋ ñātam eva bahun, appaŋ aññātaŋ. Tam ahaŋ kathita-mattam eva jānissāmi. Kiŋ hi nāma taŋ Bhagavā vadeyya yassâhaŋ atthaŋ na jāneyyan ti? Atha Satthā: Ayaŋ kiliṭṭha[3]-vatthaŋ viya ranga-jātaŋ abhabbo imaŋ mānaŋ appahāya desanaŋ sampaṭicchituŋ. Māna-niggahaŋ tav' assa katvā puna nīca-cittena pucchantassa pakāsessāmī ti paṭicchannaŋ katvā pañhaŋ kathesi. So pi nihata-māno ahosi, sā c' assa nihata-mānatā uttariŋ pañha-pucchanen' eva veditabbā. Tassa pana pañha-pucchanassa ayam attho. *Kathaŋ pana tvaŋ, mārisa, appatiṭṭhaŋ anāyū-haŋ oghaŋ atarī* ti, yathâhaŋ jānāmi evaŋ me kathehī ti. Ath' assa Bhagavā kathento *yada svâhan* ti ādim āha.

Tattha *yadā svâhan* ti, yasmiŋ kāle ahaŋ. *Su*-kāro nipāta-mattaŋ, yathā ca ettha evaŋ sabbapadesu. *Saŋsīdāmī* ti, paṭicchannaŋ katvā ataranto tatth' eva osīdāmi. *Nibbuy-hāmī* ti, ṭhātuŋ asakkonto ativattāmi. Iti ṭhāne ca vāyāme ca dosaŋ disvā atiṭṭhanto avāyamanto ogham atarin ti. Evaŋ tāva Bhagavatā pañho kathito devatāyā pi paṭividdho, na pana pākaṭo. Tassa pākaṭa[4]-karaṇ' atthaŋ satta dukā dassitā:-Kilesa-vasena hi santiṭṭhanto saŋsīdati nāma: abhi-saṅkhāra-vasena āyūhanto nibbuyhati nāma: taṇhā-diṭṭhīhi vā santiṭṭhanto saŋsīdati nāma, avasesa-kilesānañ c' eva abhisaṅkhārānañ ca vasena āyūhanto nibbuyhati nāma: taṇhā-vasena vā santiṭṭhanto saŋsīdati nāma, diṭṭhi-vasena āyūhanto nibbuyhati nāma: sassata-diṭṭhiyā vā santiṭṭhanto saŋsīdati nāma: uccheda-diṭṭhiyā āyūhanto nibbuyhati nāma: olīyan' abhinivesā hi bhava-diṭṭhi, atidhāvan' ābhinivesā

[1] M. i, 6. [2] C, D. *misquote, reading* abhirama-*ti yaŋ*.
[3] A, C, D. asaṅkil-. [4] C_1 pākaṭī.

vibhava-diṭṭhi, līna-vasena vā santiṭṭhanto saŋsīdati nāma, uddhacca-vasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Tathā kāmasukhallik' ānuyoga-vasena santiṭṭhanto saŋsīdati nāma, atta-kilamath' ānuyoga-vasena āyūhanto nibbuyhati nāma, sabbâkusal' ābhisaṅkhāra-vasena santiṭṭhanto saŋsīdati nāma, sabba-lokiya-kusal' ābhisaṅkhāra-vasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Vuttam pi c' etaŋ: "Seyyathâpi, Cunda, ye keci akusalā dhammā sabbe te adhobhāvaŋ-gamanīyā, ye keci kusalā dhammā sabbe te upari-bhāvaŋ[1]- gamanīyā" ti (M. i, 44). Imaŋ pañha-vissajjanaŋ sutvā vā devatā sotâpatti-phale patiṭṭhāya tuṭṭhā pasannā attano tuṭṭhiñ ca pasādañ ca pakāsayantī *cirassaŋ vatā* ti gātham āha.

Tattha *cirassan* ti, cira-kālassa accayenā ti attho. Ayaŋ kira devatā Kassapa-Sammāsambuddhaŋ disvā tassa parinibbānato paṭṭhāya antarā aññaŋ Buddhaŋ na diṭṭha-pubbā, tasmā ajja Bhagavantaŋ disvā evam āha. Kim pan' imāya devatāya ito pubbe Satthā na diṭṭha-pubbo? Diṭṭha-pubbo vā hotu adiṭṭha-pubbo vā dassanaŋ upādāya evaŋ vattuŋ vaṭṭati.[2] *Brāhmaṇan* ti, bāhita-pāpaŋ khīnâsava-brāhmaṇaŋ. *Parinibbutan* ti, kilesa-nibbānena nibbutaŋ. *Loke* ti, satta-loke. *Visattikan* ti, rupâdisu ārammaṇesu āsatta-visattatâdīhi kāraṇehi visattikā vuccati taṇhā. Taŋ visattikaŋ apatiṭṭhamānaŋ anāyūhamānaŋ. *Tiṇṇan* ti, nittiṇṇaŋ uttiṇṇaŋ. Cirassaŋ vata khīnâsava-brāhmaṇaŋ passāmī ti attho.

Samanuñño Satthā ahosī ti, tāya[3] devatāya vacanaŋ citten' eva samanumodi, ekajjhâsayo ahosi. *Antaradhāyī* ti, abhisaṅkhata-kāyaŋ jahitvā attano pakati-upādinnaka-kāyasmiŋ yeva ṭhatvā[4] laddh' assādā laddha-patiṭṭhā hutvā Dasabalaŋ gandhehi mālehi ca pūjetvā attano bhavanaŋ yeva agamāsī ti.

2.

Idāni dutiya-suttato paṭṭhāya paṭhamaŋ āgatañ ca uttān' atthañ ca pahāya yaŋ yaŋ anuttānaŋ taŋ tadeva vaṇṇāyissāma.

Jānāsi no ti, jānāsi nu? *Nimokkhan* ti ādīni, maggâdīnaŋ

---

[1] C, D. bhāgaŋ.
[2] A, G. vaddhati.
[3] C. tassā.
[4] A. G. ṭhapetvā.

nāmāni. Maggena hi sattā kilesa-bandhanato nimuccanti. Tasmā maggo sattānaŋ nimokkho ti vutto. Phala-kkhaṇe pana te kilesa-bbandhanato pamuttā, tasmā phalaŋ sattānaŋ pamokkho ti vuttaŋ. Nibbānaŋ patvā sattānaŋ sabba-dukkhaŋ viviccati.[1] Tasmā nibbānaŋ viveko ti vuttaŋ. Sabbāni vā etāni nibbānass' eva nāmāni. Nibbānaŋ hi patvā sattā sabba-dukkhato nimuccanti pamuccanti viviccanti, tasmā tadeva nimokkho pamokkho viveko ti vuttaŋ.

Jānāmi khvāhan ti, jānāmi kho ahaŋ. Avadhāraṇ' attho kho-kāro. Ahaŋ vijānāmi yeva. Sattānaŋ nimokkha-vijānan' attham eva hi mayā, samatiŋsa-pāramiyo pūretvā, sabbaññuta-ñāṇaŋ paṭividdhan ti sīha-nādaŋ nadati. Buddha-sīha-nādaŋ nāma kira etaŋ suttaŋ. *Nandī-bhava-parikkhayā* ti, nandi-mūlakassa kamma-bhavassa parikkhayena nandiyā ca bhavassa cā ti pi vattati. Tattha hi purima-nayena nandī-bhavena tividha-kammâbhisaṅkhāra-vasena saṅkhāra-kkhandho gahito. Saññā-viññāṇehi taŋ sampayuttā ca dve khandhā. Tehi pana tīhi khandhehi sampayuttā vedanā. Tesaŋ gahaṇena gahitā vā ti anupādinnakānaŋ catunnaŋ arūpa-kkhandhānaŋ pavatti[2]-vasena sa-upādisesaŋ nibbānaŋ kathitaŋ hoti. *Vedanānaŋ nirodhā upasamā* ti, upādinnaka-vedanānaŋ nirodhena ca upasamena ca. Tattha vedanā gahaṇena taŋ sampayuttā tayo khandhā gahitā 'va honti, tesaŋ vatth' ārammaṇa-vasena rūpa-kkhandho pi.[3] Evaŋ imesaŋ upādinnakānaŋ pañcannaŋ khandhānaŋ appavatti-vasena anupādisesaŋ nibbāṇaŋ kathitaŋ hoti.

Dutiya-nayena pana nandī-gahaṇena saṅkhāra-kkhandho gahito, bhava-gahaṇena uppatti-bhava saṅkhāto, rūpa-kkhandho pi, saññâdīhi sa-rūpen' eva tayo khandhā. Evaŋ imesaŋ pañcannaŋ khandhānaŋ appavatti-vasena nibbānaŋ kathitaŋ hotī ti veditabbaŋ. Imam eva ca nayaŋ Catu-nikāyika-Bhaṇḍika-tthero roceti. Iti nibbāna-vasena va Bhagavā desanaŋ niṭṭhāpesī ti.

---

[1] C_1 -dukkhā vivitti. [2] A, C, D, G. appavatti-. [3] C_1 ti.

3.

Tatiye: *Upanīyatī*[1] ti, parikkhīyati nirujjhati, upagacchati vā. Anupubbena maraṇaŋ upetī ti attho. Yathā vā gopālena go-gaṇo nīyati, evaŋ jarā[2]-maraṇa-santikaŋ upanīyatī ti attho. *Jīvitan* ti, jīvit' indriyaŋ. *Appan* ti, parittaŋ, thokaŋ. Tassa[3] dvīh' ākārehi parittatā veditabbā, sarasa-parittatāya ca khaṇa-parittatāya ca. Sarasa-parittatāya pi hi "Yo hi,[4] bhikkhave, ciraŋ jīvati, so vassa-sataŋ appaŋ vā bhīyo" ti (S. i, 108) vacanato parittaŋ. Khaṇa-parittatāya pi param' atthato hi atiparitto sattānaŋ jīvita-kkhaṇo eka-citta-ppavatti-matto yeva. Yathā nāma ratha-cakkaŋ pavaṭṭamānam pi eken' eva nemi-ppadesena pavaṭṭati, tiṭṭhamānam pi eken' eva tiṭṭhati. Evam evaŋ ekacitta-kkhaṇikaŋ sattānaŋ jīvitaŋ. Tasmiŋ citte niruddha-matte satto (mato) niruddho ti vuccati. Yathâha:—"Atīte citta-kkhaṇe jīvittha, na jīvati, na jīvissati. Anāgate citta-kkhaṇe jīvissati, na jīvati, na jīvittha. Paccuppanne citta-kkhaṇe jīvati, na jīvittha, na jīvissati."[5]

Jīvitaŋ attabhāvo ca sukha-dukkhā ca kevalā
eka-citta-samāyuttā, lahuso vattati khaṇo.[6]

Ye niruddhā marantassa tiṭṭhamānassa vā idha,
sabbe pi sadisā khandhā gatā appaṭisandhikā.[7]

Anibbattena na jāto, paccuppannena jīvati,
citta-bhanga[8] mato loko, paññatti paramatthiyā ti.

Jar' ūpanītassā ti, jaraŋ upagatassa: jarāya vā maraṇa-santikaŋ upanītassa. *Na santi tāṇā* ti, tāṇaŋ leṇaŋ saraṇaŋ bhavituŋ samattho nāma koci n' atthi. *Etaŋ bhayan* ti, etaŋ jīvit' indriyassa maraṇ' ūpagamanaŋ āyu-parittatā jar' ūpanītassa tāṇ' ābhāvo ti tividhaŋ bhayaŋ. Bhaya-vatthu bhaya-

---

[1] *Cf.* A. i, 155; JA. iv, 398.
[2] C_1 jarāya.
[3] *Cf.* Nidd. i, 42.
[4] *Text* hi; A, C, D, G. koci; C_1 *omits.*
[5] *I give the order of the verbs as at* Nidd. i, 42, 117. *Our texts confuse the order in the second and third arrangement.*
[6] C, C_1, D. vattate khaṇo; A, G. vattate khaṇe.
[7] *So* Nidd., *but the rest* -sandhiyā.
[8] C_1 bhangā.

kāraṇan ti attho. *Puññāni kayirātha sukhâvahānī* ti, viññu-puriso sukhâvahāni sukha-dāyakāni puññāni kareyya.

Iti devatā rūpâvacara-jjhānaŋ sandhāya pubba-cetanaŋ apara-cetanaŋ muñcana-cetanañ ca gahetvā bahu-vacana-vasena puññānī ti āha. Jhān' assādaŋ jhāna-nikantiŋ jhāna-sukhañ ca gahetvā sukh' āvahānī ti āha. Tassā kira devatāya sayaŋ dīgh' āyuka-ṭṭhāne Brahmaloke nibbattattā hetthā kāmâvacara-devesu paritt' āyuka-ṭṭhāne cavamāne ca uppaj-jamāne ca thulla-phusitake vuṭṭhi-pāta-sadise satte disvā etad ahosi: Aho vat' ime sattā jhānaŋ bhāvetvā, aparihīna-jjhānā kālaŋ katvā, Brahmaloke ekakappa-dvekappa-catu-kappa - aṭṭhakappa - solasakappa - dvattiŋsakappa - catusaṭṭhi-kappa-ppamāṇaŋ addhānaŋ tiṭṭheyyun ti. Tasmā evam āha. Atha Bhagavā: Ayaŋ devatā aniyānikaŋ vaṭṭa-kathaŋ kathetī ti vivaṭṭam assa dassento dutiyaŋ gātham āha.

Tattha *lok' āmisan* ti, dve lok' āmisāni, pariyāyena ca nippa-riyāyena ca. Pariyāyena tebhūmaka - vaṭṭaŋ lok' āmisaŋ, nippariyāyena cattāro paccayā. Idha pariyāya-lok' āmisaŋ adhippetaŋ. Nippariyāya-lok' āmisam pi vaṭṭati yeva. *Santi-pekkho* ti, nibbāna - saṅkhātaŋ accanta - santiŋ pekkhanto icchanto patthanto ti.

4.

Catutthe: *Accentī*[1] ti, atikkamanti. *Kālā* ti, purebhattâdayo kālā. *Tarayanti rattiyo* ti, rattiyo atikkamamānā puggalaŋ maraṇ' ūpagamanāya tarayanti, sīghaŋ sīghaŋ gamayanti. *Vayoguṇā* ti, paṭhama-majjhima-pacchima-vayānaŋ guṇa-rāsayo[2] ti attho. "Anujānāmi, bhikkhave, ahatānaŋ vat-thānaŋ[3] diguṇaŋ sanghātin" ti (Vin. i, 290), ettha hi paṭal' attho guṇ' attho. "Sata-guṇa-dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā" ti (M. iii, 255), ettha ānisaŋs' attho. "Antaŋ anta-guṇan" ti (S. ii, 270), ettha kos' attho.[4] "Kayirā mālā-guṇe bahū" ti (Dhp. 53), ettha rās' attho. "Pañca-kāma-guṇā" ti (M. i, 85), ettha bandhan' attho. Idha pana rās' attho guṇ' attho. Tasmā *vayo-guṇā* ti vayo-rāsayo ti veditabbā.

---

[1] *Cf.* JA. iv, 487.
[2] C_1 guṇā; rāsayo.
[3] Vin. *text* dussānaŋ.
[4] C_1 koṭṭhās-.

Anupubbaŋ jahantī ti, anupaṭipātiyā puggalaŋ jahanti, majjhima-vaye ṭhitaŋ hi paṭhama-vayo jahati. Pacchima-vaye ṭhitaŋ dve paṭhama-majjhimā jahanti. Maraṇa-kkhaṇe pana tayo pi vayā jahant' eva. *Etaŋ bhayan* ti, etaŋ kālānaŋ atikkamānaŋ rattindivānaŋ tarita-bhāvo vayo-guṇānaŋ jahana-bhāvo ti tividhaŋ bhayaŋ. Sesaŋ purima-sadisam evā ti.

5.

Pañcame: *Kati chinde*[1] ti, chindanto kati chindeyya? Sesa-padesu pi es' eva nayo. Ettha ca chinde jahe ti atthato ekaŋ. Gāthā-bandhassa pana matta-bhāv' atthaŋ[2] ayaŋ devatā sadda-punar-uttiŋ[3] vajjayantī evam āha. *Kati sangâtigo* ti, kati sange atigato: atikkanto ti attho. Saṅkâtigo ti pi pāṭho. Ayam ev' attho:—*Pañca chinde*[4] ti, chindanto pañca orambhāgiya-saŋyojanāni chindeyya. *Pañca jahe* ti, jahanto pañc' uddhambhāgiya-saŋyojanāni jaheyya. Idhâpi chindanañ ca jahanañ ca atthato ekam eva. Bhagavā pana devatāya āropita-vacan' ānurūpen' eva evam āha.

Athavā padesu baddha-pāsa-sakuno viya pañc' orambhāgiya-saŋyojanāni hetthā ākaḍḍhamān' ākārāni honti. Tāni anāgāmi-maggena chindeyyā ti vadati. Hatthehi gahitā rukkha-sākhā viya pañc' uddhambhāgiya-saŋyojanāni upari ākaddhamān' ākārāni honti. Tāni arahatta-maggena jaheyyā ti vadati. *Pañca-v-uttari*[5] *bhāvaye* ti, etesaŋ saŋyojanānaŋ chindan' atthāya c' eva pahan' atthāya ca uttariŋ atirekaŋ visesaŋ bhāvento saddhā pañcamāni indriyāni bhāvaye ti attho. *Pañca sangâtigo* ti, rāga-sango dosa-sango moha-sango māna-sango diṭṭhi-sango ti: ime pañca sange atikkanto *ogha-tiṇṇo ti vuccatī* ti, catur ogha-tiṇṇo ti kathīyati. Imāya pana gāthāya pañc' indriyāni lokiya-lokuttarāni kathitānī ti.

---

[1] *Cf.* Dhp. 370; Thag. 15, 633.
[2] A, C, D, G. maṭṭa-bhāvataŋ; C_1 maṭṭa-bhāv' atthaŋ.
[3] *So* C_1 *for* puruttiŋ *of* C.
[4] *Cf.* DhpA. iv, 109.
[5] *Texts* vuttari, *the rest* o' uttari.

6.

Chaṭṭhe: *Jāgaratan*[1] ti, jāgarantānaŋ. *Pañca jāgaratan* ti, vissajjana-gāthāyam pana saddhâdīsu pañcasu indriyesu jāgarantesu pañca nīvaraṇā suttā nāma. Kasmā? Yasmā taŋ-samangī-puggalo yattha-katthaci nisinno vā ṭhito vā aruṇaŋ upaṭṭhapento ti pamādatāya akusala-samangitāya sutto nāma hoti. Evaŋ suttesu pañcasu nīvaraṇesu pañc' indriyāni jāgarāni nāma. Kasmā? Yasmā taŋ-samangī-puggalo yattha-katthaci nipajjitvā niddāyanto pi appamādatāya kusala-samangitāya jāgaro nāma hoti. Pañcahi pana nīvaraṇeh' eva kilesa-rajaŋ ādiyati gaṇhati parāmasati, purimāhi kāma-cchandâdayo pacchimānaŋ paccayā hontī ti; *pañcahi* indriyehi *parisujjhatī* ti, ayam attho veditabbo. Idhā pi pañc' indriyāni lokiya-lokuttarān' eva kathitanī ti.

7.

Sattame: *Dhammā* ti, catu-sacca-dhammā. *Appaṭividitā* ti, ñāṇena appaṭividdhā. *Paravādesu* ti, dvāsaṭṭhi-diṭṭhi-gata-vādesu. Te hi ito paresaŋ titthiyānaŋ vādattā paravādā nāma. *Nīyare* ti, attano dhammatāya pi gacchanti, parena pi nīyanti. Tattha sayam eva sassatâdīni gaṇhantā gacchanti nāma, parassa vacanena tāni gaṇhantā nīyanti nāma. *Kālo tesaŋ pabujjhitun* ti, tesaŋ puggalānaŋ pabujjhituŋ ayaŋ kālo. Lokasmiŋ hi Buddho uppanno, dhammo desīyati, sangho supaṭipanno, paṭipadā bhaddikā. Ime ca pana mahājanā vaṭṭe suttā, na pabujjhantī ti devatā āha. *Sambuddhā* ti, sammā hetunā kāraṇena Buddhā. Cattāro hi Buddhā: sabbaññu-Buddho pacceka-Buddho catu-sacca-Buddho suta-Buddho ti. Tattha samatiŋsa pāramiyo pūretvā sammā-sambodhiŋ patto sabbaññu Buddho nāma. Kappa-sata-sahassâdhikāni dve asankheyyāni pāramiyo pūretvā sayambhūtaŋ patto pacceka-Buddho nāma. Avasesā khīṇâsavā catu-sacca-Buddhā nāma. Bahussutā suta-Buddhā nāma. Imasmiŋ atthe tayo pi purimā vaṭṭanti. *Sammadaññāyā*[2] ti, sammā

---

[1] A. jāgarantā; G. rāgarattan ti.
[2] *So MSS. Text* -aññā (*see note Feer*).

hetunā kāraṇena jānitvā. *Caranti visame saman* ti, visame vā loka-sannivāse visame vā sattanikāye visame vā kilesajāte samaŋ carantī ti.

8.

Aṭṭhame: *Susammuṭṭhā* ti, paññāya appaṭividdha-bhāven' eva sunatthā. Yathā hi dve khettāni kasitvā, ekaŋ vapitvā, bahuŋ dhaññaŋ adhigatassa avāpita-khettato aladdhaŋ sandhāya "bahum me dhaññaŋ naṭṭhan" ti vadanto, "aladdham eva naṭṭhan" ti vadanti[1]: evam idhâpi appaṭividitā va susammuṭṭhā nāma. *Asammuṭṭhā* ti, paññāya paṭividdha-bhāven' eva anaṭṭhā. Sesaŋ purima-sadisam evā ti.

9.

Navame: *Māna-kāmassā* ti, mānaŋ kāmentassa icchantassa. *Damo* ti, evarūpassa puggalassa samādhi-pakkhiko damo n' atthī ti vadati.

Saccena danto damasā upeto
vedantagū vusita-brahmacariyo ti, (Sn. 463)[2]

ettha hi indriya-saŋvaro damo ti vutto.

Yadi saccā damā cāgā khantyā bhiyyo na[3] vijjatī ti (Sn. 189),

ettha paññā. "Danena damena saŋyamena sacca-vajjena[4] n' atthi puññaŋ, n' atthi puññassa āgamo" ti (D. i, 53; S. iii, 209), ettha uposatha-kammaŋ. "Sakkhissasi[5] kho tvaŋ, Puṇṇa, iminā dam' ūpasamena samannāgato Sunāparantasmiŋ janapade viharitun?" ti (M. iii, 267 = S. iv, 62), ettha adhivāsana-kkhanti. Imasmiŋ pana sutte damo ti samādhipakkhika-dhammānaŋ etaŋ nāmaŋ. Ten' ev' āha, *na monam atthi asamāhitassā* ti. Tattha *monan* ti catu-magga-ñāṇaŋ. Taŋ hi munātī ti, monaŋ. Catu-sacca-dhamme jānātī ti attho. *Maccudheyyassā* ti, tebhūmaka-vaṭṭassa. Taŋ hi maccuno patiṭṭhān' atthena maccu-dheyyan ti vuccati.

---

[1] C, D. vadanto.
[2] *Again at text*, p. 168.
[3] Sn. *text* 'dha.
[4] A, C, D, G. vācena atthi p., atthi.
[5] S. *text has*: sakkhasi . . . Sunāparantakasmiŋ . . . vatthuŋ.

Pāran ti, tass' eva pāraŋ Nibbānaŋ. *Tareyyā* ti, paṭivijjheyya, pāpuṇeyya vā. Idaŋ vuttaŋ hoti: Eko araññe viharanto pamatto puggalo maccu-dheyyassa pāraŋ na tareyya, na paṭivijjheyya, na pāpuṇeyyā ti. *Mānam pahāyā* ti, arahatta-maggena nava-vidha-mānaŋ pajahitvā. *Susamāhitatto* ti, upacār' appaṇā[1]-samādhīhi suṭṭhu samāhitatto. *Sucetaso* ti, ñāṇa-sampayuttatāya sundara-citto ñāṇa-vippayutta-cittena hi sucetaso ti na vuccati: tasmā ñāṇa-sampayuttena sucetaso hutvā ti attho. *Sabbadhi vippamutto* hi, sabbesu khandh' āyatanâdisu vippamutto hutvā: *tareyyā* ti, ettha tebhūmaka-vaṭṭaŋ samatikkamanto dibbānaŋ paṭivijjhanto taratī ti, paṭivedha-taraṇaŋ nāma vuttaŋ.

Iti imāya gāthāya tisso sikkhā kathitā honti. Kathaŋ? Māno nāmâyaŋ sīla-bhedato: tasmā *mānaŋ pahāyā* ti iminā adhisīla-sikkhā kathitā honti. *Susamāhitatto* ti, iminā adhi-citta-sikkhā. *Sucetaso* ti, ettha cittena paññā dassitā. Tasmā iminā adhipaññā-sikkhā kathitā. Adhisīlañ ca nāma sīle sati hoti: adhicittaŋ citte sati: adhipaññā paññāya sati. Tasmā ettha sīlaŋ nāma pañca pi dasa pi sīlāni: pāṭimokkha-saŋvaro adhisīlaŋ nāmā ti veditabbaŋ. Aṭṭha samāpattiyo cittaŋ, vipassanā pādaka-jjhānaŋ adhicittaŋ, kammassa kata-ñāṇaŋ paññā-vipassanā adhipaññā. Anuppanne hi pi Buddh' uppāde pavattatī ti pañca-sīlaŋ dasa-sīlaŋ sīlam eva: pā-ṭimokkha-saŋvara-sīlaŋ Buddh' uppāde yeva pavattatī ti, adhisīla. Citta-paññāsu pi es' eva nayo.

Api ca nibbānaŋ patthayantena samādinnaŋ pañca-sīlam pi dasa-sīlam pi adhisīlam eva. Samāpannā aṭṭha samā-pattiyo pi adhicittam eva. Sabbam pi lokiya-sīlaŋ sīlam eva. Lokuttara-adhisīla-citta-paññāsu pi es' eva nayo. Iti imāya gāthāya samodhānetvā tisso sikkhā sakala-sāsanaŋ kathitaŋ hoti.

10.

Dasame: *Santānan* ti, santa-kilesānaŋ: paṇḍitānaŋ vā "santo have sabbhi pavedāyantī" ti (Dhp. 151; S. i, 71): "dūre santo pakāsentī" ti (Dhp. 304; Net. 11) ādisu hi paṇḍitā

---

[1] C, D. -appamānā (?).

pi santo ti vuttā. *Brahmacārinan* ti, seṭṭha-cārīnaŋ, magga-brahmacariya-vāsaŋ vasantānaŋ. *Kena vaṇṇo pasīdatī* ti, kena kāraṇena chavi-vaṇṇo pasīdatī? ti pucchati. Kasmā pan' esā evaŋ pucchati? Esā kira vana-saṇḍa-vāsikā bhumma-devatā āraññake bhikkhū pacchābhattaŋ piṇḍa-pāta-paṭikkante araññaŋ pavisitvā ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhānesu mūla-kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā nisinne passati. Tesañ ca evaŋ nisinnānaŋ balava-citt' ekaggatā uppajjati. Tato visabhāga[1]-santati vūpasamati, sabhāga-santati okkammati, cittaŋ pasīdati. Citte pasanne lohitaŋ pasīdati. Citta-samuṭṭhānāni upādā-rūpāni parisuddhāni honti. Vaṇṭā-pavutta[2]-tāla-phalassa viya mukhassa vaṇṇo hoti. Taŋ disvā devatā cintesi: Sarīra-vaṇṇo nām' āyaŋ panītāni rasa-sampannāni bhojanāni sukha-samphassāni nivāsana-pāpuraṇa-sayanāni[3] utu-sukhe tebhūmakâdibhede ca pāsāde mālāgandha-vilepanâdīni ca labhantānaŋ pasīdati. Ime pana bhikkhū piṇḍāya caritvā missaka-bhattaŋ bhuñjanti, virala[4]-mañcake vā phalake vā silāya vā sayanāni kappenti, rukkha-mūlâdisu vā abbhokāse vā vasanti. Kena nu kho kāraṇena etesaŋ vaṇṇo pasīdatī ti? Tasmā pucchi. Ath' assa Bhagavā kāraṇ '[5] ākāraṇaŋ kathento dutiyaŋ gātham āha.

Tattha *atītan* ti, atīte asuko nāma rājā dhammiko ahosi. So amhākaŋ panīte paccaye adāsi. Ācariy' upajjhāya lābhino ahesuŋ. Atha mayaŋ evarūpāni bhojanāni bhuñjimha, cīvarāni pārupimhā ti. Evaŋ ekacce paccaya-bāhulikā viya ime bhikkhū *atītaŋ nânusocanti, nappajappanti nâgatan* ti, anāgate dhammiko rājā bhavissati, phītā janapadā bhavissanti, bahūni sappi-navanītâdīni uppajjissanti. 'Khādatha bhuñjathā' ti tattha tattha vattāro bhavissanti. Tadā mayaŋ evarūpāni bhojanāni bhunjissāma, cīvarāni pārupissāmā ti, evaŋ anāgataŋ na patthenti. *Paccuppannenā* ti, yena kenaci taŋ khaṇe laddhena yāpenti. *Tenā* ti, tena tividhena pi kāraṇena. Evaŋ vaṇṇa-sampattiŋ dassetvā idāni tass' eva vaṇṇassa vināsaŋ dassento anantaraŋ gātham āha.

---

[1] A, C. sabhāva-; D. sabhāga-. [2] C1 pamutta-.
[3] C1 susayanāni. [4] C1 bidala-.
[5] C1 kāraṇaŋ *only*.

Tattha *anāgata-ppajappāyā* ti, anāgatassa patthanāya. *Etenā* ti, etena kāraṇa-dvayena. *Naḷo va harito luto* ti, yathā harito naḷo lāyitvā uṇha-pāsāṇe pakkhitto sussati, evaŋ sussatī ti.

Dasamaŋ.
Naḷa-Vaggo: paṭhamo.

II. NANDANA-VAGGA.

1.

Nandana-vaggassa paṭhame: *Tatrā* ti, tasmiŋ ārāme. *Kho* ti, byañjana-silitthatā-vasena nipāta-mattaŋ. *Bhikkhū āmantesī* ti, parisa-jetthake bhikkhū jānāpesi. *Bhikkhavo* ti, tesaŋ āmantaṇ' ākāra-dīpanaŋ. *Bhadante* ti, paṭivacana-dānaŋ. *Te bhikkhū* ti, ye tattha sammukhī-bhūtā dhamma-paṭiggahakā bhikkhū. *Bhagavato paccassosun* ti, taŋ Bhagavato vacanaŋ pati-assosuŋ: abhimukhā hutvā suṇiŋsu, sampaṭicchiŋsū ti attho. *Etad avoca* ti, etaŋ idāni vattabbaŋ. *Bhūtapubban* ti, ādivacanaŋ avoca. Tattha *Tāvatiŋsa-kāyikā* ti, Tāvatiŋsa-kāye nibbattā. Tāvatiŋsa-kāyo nāma dutiya devaloko vuccati. Maghena[1] mānavena saddhiŋ Macala-gāme kālaŋ katvā tattha uppanne tettiŋsa-devaputte upādāya kir' assa deva-lokassa ayaŋ paññatti yeva jātā ti vadanti. Yasmā pana sesa-cakkavālesu pi cha kāmâvacara-deva-lokā atthi, vuttam pi c' etaŋ 'sahassaŋ Cātummahārājikānaŋ sahassaŋ Tāvatiŋsānaŋ' ti. Tasmā nāma-paññatti yev' esa tassa deva-lokassā ti veditabbā. Evaŋ hi niddesaŋ padaŋ hoti.

Nandana[2]*-vane* ti, ettha taŋ vanaŋ paviṭṭhe paviṭṭhe nandayati tosetī ti, nandanaŋ. Pañcasu hi maraṇa-nimittesu uppannesu sampattiŋ pahāya 'cavissāma cavissāmā' ti paridevamānā devatā Sakko devānam indo, "mā paridevittha. Abhijjana-dhammā nāma saṅkhārā n' atthī" ti ovaditvā, tattha pavesāpeti. Tāsaŋ aññāhi devatāhi bāhāsu gahetvā

---

[1] *Cf.* SnA. 484; DhpA. i, 265; JA. i, 199.
[2] A, C, D, G. Nandane-.

pavesitānam pi tassa[1] sampattiŋ disvā va maraṇa-soko vūpasammati, pīti-pāmojjam eva uppajjati. Atha tasmiŋ kīḷamānā eva uṇha-santatto hima-piṇḍo viya vilīyanti, vātā pahaṭā[2]-dīpa-sikhā viya vijjhāyantī ti. Evaŋ yaŋ kiñci antopaviṭṭhaŋ nandayati toseti yevā ti, Nandanaŋ: tasmiŋ Nandane.

Accharā-sangha-pavirutā ti, accharā ti devadhītānaŋ nāmaŋ: tāsaŋ samūhena parivutā. *Dibbehī* ti, devaloke nibbattehi. *Pañcahi kāma-guṇehī* ti, manāpiya-rūpa-sadda-gandha-rasa-phoṭṭhabba-saṅkhātehi pañca-kāma-guṇehi kāma-koṭṭhāsehi vā. *Samappitā* ti, upetā. Itaraŋ tass' eva vevacanaŋ, *paricāriyamānā*[3] ti, ramamānā; tesu tesu vā rūpâdīsu indriyāni sañcārayamānā. *Tāyaŋ velāyan* ti, tasmiŋ paricāraṇa-kāle. So pan' assa[4] devaputtassa adhunā hi nibbatta-kālo veditabbo. Tassa hi paṭisandhi-kkhaṇe yeva ratta-suvaṇṇa-kkhandho viya virocamāno tigāvuta-ppamāṇo attabhāvo nibbatti. So dibba-vattha-nivattho dibb' ālaṅkāra-paṭimaṇḍito dibba-mālā-vilepana-dharo dibbehi candana-cuṇṇehi sammā vikiriyamāno dibbehi pañcahi kāma-guṇehi ovuto nivuto[5] pariyonaddho lobh' ābhibhūto hutvā, lobha-nissaraṇaŋ nibbānaŋ apassanto, āsabhiŋ vācaŋ bhāsanto viya, mahāsaddena *Na te sukhaŋ pajānantī* ti, idaŋ gāthaŋ gāyamāno Nandana-vane vicari. Tena vuttaŋ: tāyaŋ velāyaŋ imaŋ gāthaŋ abhāsī ti. *Ye na passanti Nandanan* ti, ye tatr' atthakā-pañca-kāma-guṇ' ānubhāvana-vasena Nandanaŋ na passanti. *Nara-devānan* ti, deva-narānaŋ deva-purisānan ti attho. *Tidasānan* ti, tikkhattuŋ dasannaŋ. *Yasassinan* ti, parivāra-saṅkhātena yasena sampannānaŋ.

Aññatarā devatā ti, ekā ariya-sāvikā devatā. *Paccabhāsī* ti, ayaŋ bāla-devatā imaŋ sampattiŋ niccaŋ acalaŋ maññati. Nâssā chedana-bhedana-viddhaŋsana-dhammataŋ jānātī ti adhippāyaŋ vivattetvā dassentī, *Na tvaŋ bāle* ti, imāya gāthāya patiabhāsi. *Yathā arahataŋ vaco* ti, yathā arahantānaŋ vacanaŋ, tathā tvaŋ na jānāsī ti, evaŋ tassa adhippāyaŋ

---

[1] C_1 tattha. [2] A, G. vatātapahata.
[3] *All* -cāraya-. [4] A. imassa.
[5] A. ophuto niphuto; *cf. Pāli Dict. and* Nidd. i, 24 (*s.v.* channo).

paṭikkhipitvā, idāni arahantānaŋ vacanaŋ dassentī, *aniccā* ti ādim āha.

Tattha *aniccā sabba-saṅkhārā* ti, sabbe tebhūmaka-saṅkhārā hutvā abhāv' atthena aniccā. *Uppādavaya-dhammino* ti, uppāda-vaya-sambhāvā. *Uppajjitvā nirujjhantī* ti, idaŋ purimass' eva vevacanaŋ. Yasmā vā uppajjitvā nirujjhanti, tasmā uppāda-vaya-dhammino ti, uppāda-vaya-gahaṇena c' ettha tadanantara-ṭṭhānaŋ gahitam eva hoti. *Tesaŋ vūpasamo sukho* ti, tesaŋ saṅkhārānaŋ vūpasama-saṅkhātaŋ nibbānam eva sukhaŋ. Idaŋ arahataŋ vaco ti.

2.

Dutiye: *Nandatī*[1] ti, tussati, attamano hoti. *Puttimā* ti, bahu-putto. Tassa hi ekacce puttā kasi-kammaŋ katvā dhaññassa-koṭṭhe pūrenti: ekacce vāṇijjaŋ katvā hiraññasuvaṇṇaŋ āharanti: ekacce rājānaŋ upaṭṭhahitvā yānavāhana-gāma-nigamâdīni labhanti. Atha tesaŋ kusal' ānubhāva-sambhūtaŋ[2] siriŋ anubhavamānā mātā vā pitā vā nandati: Chaṇa-divasâdisu vā maṇḍita-pasādhite putte sampattiŋ anubhavamāne disvā nandati. Taŋ sandhāya nandati puttehi puttimā ti āha. *Gohi tath' evā* ti, yathā puttimā puttehi tathā go-sāmiko pi sampannaŋ go-maṇḍalaŋ disvā gāvo nissāya pañca go-rasa-sampattiŋ anubhavamāno gohi nandati. *Upadhī hi narassa nandanā* ti, ettha upadhī ti cattāro upadhī: kām' ūpadhi khandh' ūpadhi kiles' ūpadhi abhisaṅkhār' ūpadhī ti. Kāmā pi hi " Yaŋ (kho, Mahānāma, ime)[3] pañcakāma-guṇe paṭicca uppajjati sukhaŋ somanassaŋ, ayaŋ kāmānaŋ assādo " ti (M. i, 92), evaŋ vuttassa sukhassa adhiṭṭhāna-bhāvato ' upadhīyati ettha sukhan ' ti iminā vacan' atthena upadhī ti vuccati. Khandhā pi khandha-mūlakassa dukkhassa adhiṭṭhāna-bhāvato, kilesā pi apāya-dukkhassa adhiṭṭhāna-bhāvato, abhisaṅkhārā pi bhava-dukkhassa adhiṭṭhāna-bhāvato ti. Idha pana kām' upadhī adhippeto. Pañca hi kāma-guṇā tebhūmakâdi-pāsāda-uḷāra-sayana-seyyā-

---

[1] *Cf.* Sn. 33 (*Dhaniya-sutta*); SnA., p. 44.
[2] A, G. saṅkhātaŋ.
[3] *Words bracketed are in M. text.*

vatth'ālaṅkāra-nāṭaka-parivārâdi-vasena paccupaṭṭhitā pīti-somanassaŋ upasaŋharamānā nandayanti. Tasmā yathā puttā ca gāvo ca ime *upadhī*[1] *hi narassa nandanā* ti veditabbā. *Na hi so nandati yo nirupadhī* ti, kāma-guṇa-sampatti-rahito daḷiddo dullabha-ghāsa-cchādano na hi so nandati evarūpo manussa-peto ca manussa-nerayiko ca. 'Kiŋ nandissati, Bhagavā?' ti āha. Idaŋ sutvā Satthā cintesi: Ayaŋ devatā soka-vatthukam eva nandana-vatthuŋ karoti. Soka-vatthuka-bhāvam assā dīpessāmī ti, phalena phalaŋ pātento viya tāy' eva upamāya tassā vādaŋ bhindento tam eva gāthaŋ parivattetvā *socatī* ti āha.

Tattha *socati puttehī* ti, videsa-gamanâdi-vasena puttesu naṭṭhesu pi idāni nassantesu pi idāni nassissantī ti nāsa-saṅkī pi socati. Tathā matesu pi marantesu pi corâdi-rāja-purisehi gahitesu vā paccaṭṭhikānaŋ hatthaŋ upagatesu vā maraṇa-saṅkī pi hutvā socati, rukkha-papātâdīhi patitvā hattha-pādâdīnaŋ bhedana-vasena bhinnesu pi bhijjantesu pi bheda-saṅkī pi hutvā socati. Yathā ca puttehi puttimā go-sāmiko pi tath' eva navah' ākārehi gohi socati. *Upadhī hi narassa socanā* ti, yathā ca puttā gāvo evaŋ pañca-kāma-guṇopadhī hi.

Tassa ce[2] kāmayāmanassa chanda-jātassa jantuno
te kāmā parihāyanti, salla-viddho 'va ruppatī ti
(Sn. 767),[3]

vutta-nayena socanti. Tasmā narassa socanā soka-vatthukam evā ti veditabbā. *Na hi so socati yo nirūpadhī* ti, yassa pana catubbidhā p' ete upadhayo n' atthi, so nirūpadhi mahākhīṇ' āsavo kiŋ socissati? Na socati, devate ti.

3.

Tatiye: *N' atthi puttasamaŋ peman* ti, virūpe pi hi attano puttake suvaṇṇa-bimbakaŋ viya maññati.[4] Mālā-guḷe viya sīsâdisu katvā pariharamānā tehi opatitā[5] pi omuttitā pi ohanitā pi gandha-vilepanaŋ patitaŋ viya paticcantā somanassaŋ āpajjanti.[6] Ten' āha 'n' atthi putta-samaŋ peman'

---

[1] C. imehi upadhīhi. [2] A, G. te; Sn, C_1 ve. [3] *Cf. text infra* 198.
[4] C_1 maññanti. [5] C_1 ovaccitā. [6] A, G. āpajjati.

ti. Putta-pemena samaŋ pemaŋ nāma n' atthī ti vuttaŋ hoti. *Gosamitan* ti, gohi samaŋ go-dhana-samaŋ go-dhana-sadisaŋ aññaŋ dhanaŋ nāma n' atthi, Bhagavā ti āha. *Suriya-samā ābhā* ti, suriyâbhâya[1] samā añña ābhā nāma n' atthī ti dasseti. *Samudda-paramā* ti, ye keci aññe sarā nāma sabbe te samudda-paramā: samuddo tesaŋ uttamo, samudda-sadisaŋ aññaŋ udaka-nidhānaŋ nāma n' atthi, Bhagavā ti. Yasmā pana atta-pemena samaŋ pemaŋ nāma n' atthi, mātā-pitâdayo hi chaḍḍetvā pi hi putta-dhītâdayo ca aposetvā pi sattā attanam eva posenti. Dhaññena ca samaŋ dhanaŋ nāma n' atthi. Tathārūpe hi kule[2] hiraññā-suvaṇṇâdīni gomahisâdīni pi dhañña-gahaṇ' atthaŋ dhañña-sāmikānam eva santikaŋ gahetvā gacchanti, paññāya ca samā ābhā nāma n' atthi. Suriyâdayo hi ekadesaŋ yeva obhāsenti, paccuppannam eva ca tamaŋ vinodenti; paññā pana dasasahassim pi loka-dhātuŋ ekappajjotaŋ kātuŋ sakkoti, atītâdi[3] paṭicchādakaŋ ca tamaŋ vidhamati. Megha-vuṭṭhiyā ca samo saro nāma n' atthi. Nadī vā pi hotu taḷākâdīni vā vuṭṭhi-samo saro nāma n' atthi. Megha-vuṭṭhiyā hi pacchinnāya mahāsamuddo anguli-pabbatemana-mattam pi udakaŋ na hoti. Vuṭṭhiyā pana pavattamānāya yāva ābhassara-bhavanā pi ekodakaŋ hoti. Tasmā Bhagavā devatāya paṭigāthaŋ vadanto, ' n' atthi attasamaŋ peman ' ti ādim āhā ti.

4.

Catutthe: *Khattiyo dvipadan* ti, dvipadānaŋ rājā seṭṭho. *Komarī* ti, kumārī-kāle gahitā. Ayaŋ sesa-bhariyānaŋ seṭṭhā ti vadati. *Pubbajo* ti, paṭhamaŋ jāto. Kāṇo vā pi hotu kuṇiādīnaŋ vā aññataro, yo paṭhamaŋ jāto ayam eva putto imissā devatāya vāde *seṭṭho* nāma hoti. Yasmā pana dvipadâdīnaŋ[4] Buddhâdayo seṭṭhā, tasmā hi Bhagavā paṭigātham āha. Tattha kiñcâpi Bhagavā sabbesaŋ yeva apada-dvipadâdi-bhedānaŋ sattānaŋ seṭṭho uppajjamāno pan' esa sabba-satta-seṭṭho dvipadesu yeva uppajjati. Tasmā *Sambuddho dvipadaŋ seṭṭho* ti āha. Dvipadesu uppannessa c' assa

[1] A, G. pabhā.
[2] C, C_1 kāle.
[3] C_1 atītaŋsâdi.
[4] A, G. padānaŋ.

sabbattha seṭṭha-bhāvo appaṭihato va hoti. *Ājānīyo*[1] ti, hatthi vā hotu assâdisu vā aññataro, yo kāraṇaŋ jānāti, ayaŋ ājānīyo va: catuppadānaŋ seṭṭho ti attho, Kūṭakaṇṇarañño[2] guḷa-vaṇṇa asso viya. Rājā kira pācīna-dvārena nikkhamitvā Cetiya-pabbataŋ gamissāmī ti. Kalamba[3]-nadī-tīraŋ sampatto asso tīre ṭhatvā udakaŋ otarituŋ na icchati. Rājā assâcariyaŋ āmantetvā, "Aho tayā asso susikkhāpito udakaŋ otarituŋ na icchatī" ti āha. Ācariyo "Susikkhāpito, deva, asso. Etassa hi cittaŋ: Sac' āhaŋ udakaŋ otarissāmi, vālaŋ temissāmī ti.[4] Vāle tinte[5] rañño ange udakaŋ pāteyyā ti. Evaŋ tumhākaŋ sarīre udaka-pātana-bhayena na otarati. Vālaŋ gaṇhāpethā" ti āha. Rājā tathā kāresi. Asso vegena otaritvā pāraŋ gato.[6]

Sussūsā ti, sussūsamānā. Kumārī-kāle vā gahitā hotu pacchā vā, surūpā vā virūpā vā, yā sāmikaŋ sussūsati paricarati toseti, sā bhariyānaŋ seṭṭhā. *Assavo* ti, asuṇamāno,[7] jeṭṭho vā hotu kaṇiṭṭho vā, yo mātā-pitūnaŋ vacanaŋ suṇāti, sampaṭicchati, ovāda-patikāro hoti, ayaŋ puttānaŋ seṭṭho. Aññehi sandhi-cchedakâdi-corehi puttehi ko attho, devate? ti.

5.

Pañcame: *Ṭhite majjhantike* ti, ṭhita-majjhantike. *Sannisinnesu*[8] ti, yathā phāsuka-ṭṭhānaŋ upagantvā sannisinnesu vissamamānesu. Ṭhita-majjhantika-kālo nām' esa sabbasattānaŋ iriyāpatha-dubbalya-kālo. Idha pana pakkhīnaŋ yeva vasena dassito. *Saṇate vā*[9] ti, saṇati viya: mahāviravaŋ viya vuccati. Saṇamānam eva c' ettha saṇate vā ti vuttaŋ. Tappatibhāgaŋ nām' etaŋ. Nidhāga-samayasmiŋ hi ṭhita-majjhantika-kāle catuppada-gaṇesu c' eva pakkhīgaṇesu ca sannisinnesu vāta-pūritānaŋ susira-rukkhānañ c' eva chidda-veṇu-pabbānañ ca khandhena khandhaŋ sākhāya sākhaŋ ghaṭṭantānaŋ pādapānañ ca arañña-majjhe mahā saddo

---

[1] *Cf.* DhpA. iv, 4.
[2] *Cf.* K, S. i, 11, *n.*
[3] C_1 Kadamba.
[4] C, C_1, D. temissati.
[5] C_1 temite; C, D. temente.
[6] A. taraŋ.
[7] C_1 āsuṇ-.
[8] *So text, but v.ll. and* C. sannisīvesu.
[9] *Cf. text,* p. 203.

uppajjati. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Taŋ bhayaŋ paṭibhāti man* ti, taŋ evarūpe kāle mahā-araññassa saṇamānaŋ mayhan bhayaŋ hutvā upaṭṭhāti. Dandha-paññā kir' esā devatā tasmiŋ khaṇe attano nisajja-phāsukaŋ kathā-phāsukaŋ dutiyakaŋ alabhantī evam āha. Yasmā pana tādise kāle piṇḍapāta-paṭikkantassa vivitte araññâyatane kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā nisinnassa bhikkhuno anappakaŋ sukhaŋ uppajjati. Yaŋ sandhāya vuttaŋ:

Suññâgāraŋ paviṭṭhassa, santa-cittassa bhikkhuno
amānusī-ratī hoti sammā dhammaŋ vipassato ti (Dhp. 373)

ca.

Purato pacchato vâpi aparo ce[1] na vijjati
atīva[2] phāsu bhavati ekassa vasato vane ti (Thag. 537)

ca.

Tasmā Bhagavā dutiyaŋ gātham āha. Tattha *sā ratī paṭibhāti man* ti, yā evarūpe kāle ekakassa nisajja nāma sā ratī mayhaŋ upaṭṭhātī ti attho. Sesaŋ tādisam evā ti.

6.

Chaṭṭhe: *Niddā*[3] ti, "Abhijānām' ahaŋ, Aggivessana, gimhānaŋ pacchime māse . . . niddaŋ okkamitā" ti (M. i, 249) evarūpāya abyākata-niddāya pubba-bhāgâparabhāgesu sekha-puthujjanānaŋ sasaṅkhārika-akusala-citte uppannaŋ thīna-middhaŋ. *Tandī* ti, aticchātā-atisīta-vātâdisu[4] kālesu uppannaŋ āgantukaŋ ālasyaŋ. Vuttam pi c' etaŋ:—"Tattha katamā tandī? Yā tandī tandiyanā tandimanatā[5]-ālasyaŋ ālasyâyanā ālasyâyitattaŋ ayaŋ vuccati tandī" ti (Vibh. 352).[6] *Vijambhikā* ti, kāya-vijambhanā. *Aratī* ti, kusala-pakkhesu ukkaṇṭhitatā. *Bhatta-sammado* ti, bhatta-mucchā, bhatta-kilamatho,[7] citta-daratha-nissitâdi-kāle pana tesaŋ.[8] "Tattha

---

1 Thag. *text* ve.
2 A, G. tass' eva.
3 *Cf.* JA. vi, 57; VibhA. 272, 478.
4 C, D. aticchātâdi-.
5 A, C, C_1, D, G. -yanatā; AA (Sinh.). -manatā; PT. *ed.* -mantā (?); PT. *ed.*, p. 34, *reads* nandī *throughout* (?); Vibh. -manakatā.
6 Vibh. *ed.* ālasāyanā ālasāyit-, *but see* VibhA. *and* AA. (*Sinh. ed.* p. 21).
7 *So all eds., but* C_1 atta-kil-.
8 C_1 te; A, G. citta- darathe pana tesaŋ.

katamā vijambhikā? Yā kāyassa jambhanā" ti (Vibh. 352) ādinā nayena *Abhidhamme* āgatā va. *Etenā* ti, etena niddâdinā upakkilesena upakiliṭṭho nivārita-pāṭubhāvo. *Nappakāsatī* ti, na jotati na pāṭubhavatī ti attho. *Ariya-maggo* ti, lokuttara-maggo. *Idhā* ti, imasmiŋ loke. *Pāṇinan* ti, sattānaŋ. *Viriyenā* ti, magga-sahajāta-viriyena. *Naŋ paṇāmetvā* ti, etaŋ kilesa-jātaŋ nīharitvā. *Ariya-maggo* ti, lokuttara-maggo. Iti maggen' eva upakkilese nīharitvā maggassa visuddhi vuttā ti.

7.

Sattame: *Duttitikkhan* ti, dukkhamaŋ du-adhivāsiyaŋ. *Abyattenā* ti, bālena. *Sāmaññan* ti, samaṇa-dhammo. Iminā devatā idaŋ dasseti: Yaŋ paṇḍitā kula-puttā dasa pi vassāni vīsatim pi saṭṭhim pi vassāni "dantehi dantam-ādāya,[1] jivhāya tāluŋ āhacca, cetasā cittaŋ abhiniggaṇhitvā" pi (M. i, 121) ekâsanaŋ ekabhattaŋ paṭisevamānā, āpāna-koṭikaŋ brahma-cariyaŋ carantā, sāmaññaŋ karonti, taŋ, Bhagavā, bālo abyatto kātuŋ na sakkotī ti. *Bahū hi tattha sambādhā* ti, tasmiŋ sāmañña-saṅkhāte ariya-magge bahū sambādhā magg' ādhigamāya paṭipannassa pubba-bhāge bahū parissayā ti dasseti. *Cittañ ce na nivāraye*[2] ti, yadi ayoniso uppannaŋ cittaŋ na nivāreyya kati ahāni sāmaññaŋ careyya? Ekadivasam pi na careyya: citta-vasiko vi samaṇa-dhammaŋ kātuŋ na sakkoti. *Pade pade* ti, ārammaṇe ārammaṇe: ārammaṇaŋ hi idha padan ti adhippetaŋ. Yasmiŋ yasmiŋ hi ārammaṇe kileso uppajjati, tattha tattha bālo visīdati nāma. Iriyāpatha-padam pi vaṭṭati. Gamanâdisu hi yattha yattha kileso uppajjati, tattha tatth' eva visīdati nāma. *Saṅkappānan* ti, kāma-saṅkappâdīnaŋ.

Kummo 'vā ti, kacchapo viya. *Angānī* ti, gīva-pañcamāni angāni. *Samodahan* ti, samodahanto: samodahitvā vā. *Mano-vitakke* ti, manamhi uppanna-vitakke. Ettāvatā idaŋ dasseti: yathā kummo soṇḍi[3]-pañcamāni angāni sake kapāle samodahanto singālakassa otāraŋ na deti, samodahitvā c'

---

[1] *Texts and MSS. spell* ādhāya. [2] P. *text* nivāreyya.
[3] C_1 taṇḍi (?), *but cf.* S. iv, 177, *where the phrase occurs.*

assa appasayhataŋ āpajjati, evam evaŋ bhikkhu manamhi uppanna-vitakke sake ārammaṇakapāle samodahaŋ Mārassa otāraŋ na deti, samodahitvā c' assa appasayhataŋ āpajjatī ti. *Anissito* ti, taṇhā-diṭṭhi-nissayehi anissito hutvā. *Aheṭhāyano* ti, avihiŋsamāno. *Parinibbuto* ti, kilesa-parinibbānena parinibbuto. *Na upavadeyya kañcī ti*, aññaŋ kiñci puggalaŋ ācāra-vipatti ādisu yāya kāyaci maṅkuŋ kattu-kāmo hutvā na vadeyya "kālena vakkhāmi no akālenā" ti ādayo pana pañca-dhamme ajjhattaŋ upaṭṭhapetvā ullumpana-sabhāva-saṇṭhitena cittena[1] kāruññataŋ[2] paṭicca vadeyyā ti.

8.

Aṭṭhame: *Hirī-nisedho* ti, hiriyā akusale dhamme nisedhetī[3] ti, hirī-nisedho. *Koci lokasmiŋ vijjatī* ti, koci evarūpo loke vijjatī ? ti pucchati. *Yo nindaŋ appabodhatī* ti, yo garahaŋ apaharanto bujjhati. *Asso bhadro kasāmivā*[4] ti, yathā bhadro ass' ājānīyyo kasaŋ apaharanto bujjhati, patoda-cchāyaŋ disvā saŋvijjanto viya kasāya attani[5] nipātaŋ na deti, evam eva yo[6] bhikkhu bhūtassa dasa-akkosa-vatthuno attani nipātaŋ adadanto nindaŋ appabodhati,[7] apaharanto bujjhati, evarūpo koci khīnâsavo vijjatī ? ti pucchati. Abhūt' akkosena pana parimutto nāma n' atthi. *Tanuyā* ti, tanukā hiriyā akusale dhamme nisedhetvā carantā khīnâsavā nāma appakā ti attho. *Sadā satā* ti, nicca-kālaŋ sati-vepullena samannāgatā. *Antaŋ dukkhassa pappuyyā* ti, vatta-dukkhassa koṭiŋ anta-bhūtaŋ nibbānaŋ pāpuṇitvā. Sesaŋ vutta-nayam evā ti.

9.

Navame: *Kacci te kuṭikā* ti, ayaŋ devatā dasa-māse antovasana-ṭṭhān' atthena mātaraŋ kuṭikan katvā, yathā sakunā divasaŋ gocara-pasutā rattiŋ kulāvakaŋ allīyanti, evam evaŋ

---

1 *Cf.* DA. i, 177.
2 C₁ kāruññaŋ.
3 C, C₁, D. nisedhati.
4 *Cf.* Dhp. 143.
5 C, D. attaniŋ; *cf.* DhpA. iii, 86, patamānaŋ . . . patituŋ.
6 A, G, C₁ so.
7 A, G, C₁ apabodh-.

sattā tattha tattha gantvā pi mātugāmassa santikaŋ āgacchanti, ālaya-vasena bhariyaŋ kulāvakaŋ katvā, kula-ppaveṇi-santānak' atthena putte santānake katvā, taṇhaŋ bandhanaŋ katvā, gāthā-bandhanena ime pañhe samodhānetvā Bhagavantaŋ pucchi. Bhagavā pi 'ssā vissajjento *tagghā* ti ādim āha. Tattha *tagghā* ti ekaŋsa-vacane nipāto. *N' atthī* ti, pahāya pabbajitattā vattasmiŋ vā puna mātu-kucchi-vāsassa dārā-bharaṇassa putta-nipphattiyā vā abhāvato n' atthi. Devatā, mayā sannāhaŋ bandhitvā gūḷha-pañhā pucchitā,[1] ayañ ca samaṇo pucchita-matte yeva vissajjesi. Jānaŋ nu kho me ajjhāsayaŋ kathesi udāhu ajānaŋ yaŋ vā taŋ vā mukh' ārūḷhaŋ kathesī ? ti cintetvā, puna kintâhan ti ādim āha.

Tattha *kintâhan* ti, kin te ahaŋ. Ath' assā Bhagavā ācikkhanto *mātaran* ti ādim āha. *Sāhu te ti*, gāthāya anumoditvā, sampahaŋsitvā, Bhagavantaŋ vanditvā, gandha-mālâdīhi pūjetvā, attano deva-ṭṭhānam eva gatā ti.

10.

Dasame: *Tapodârāme*[2] ti, Tapodassa tattodakassa rahadassa vasena evaŋ laddha-nāme ārāme. Vebhāra-pabbatassa kira heṭṭhā-bhumm' atthaka-nāgānaŋ pañca-yojana-satikaŋ nāga-bhavanaŋ devaloka-sadisaŋ maṇi-mayena talena ārām' uyyānehi ca samannāgataŋ. Tattha nāgānaŋ kīḷana-ṭṭhāne mahā-udaka-rahado. Tato Tapodā nāma nadī sandati kuthitā uṇhodakā. Kasmā pan' esā edisā ? Rājagahaŋ kira parivāretvā mahā-peta-loko tiṭṭhati. Tattha dvinnaŋ mahā-loha-kumbhi-nirayānaŋ antarena ayaŋ Tapodā āgacchati. Tasmā kuthitā sandati. Vuttam pi c' etaŋ: "Yadâyaŋ,[3] bhikkhave, Tapodā sandati, so rahado accodako sātodako sītodako supatittho ramaṇīyo pahūta-maccha-kacchapo cakka-mattāni ca padumāni pupphanti . . . api c' āyaŋ, bhikkhave, Tapodā dvinnaŋ mahānirayānaŋ antarikāya āgacchati. Ten' āyaŋ Tapodā kuthitā sandatī" ti (Vin. iii, 108). Imassa pana

---

[1] D. pucchitvā.

[2] *Cf. Brethren*, 45, *n*. 1.

[3] C_1 yatoyaŋ. Vin. *text reads* yatāyaŋ, āvuso . . . daho (*for* rahado). *Cf. also* D. ii, 129; UdA. 110.

ārāmassa abhimukha-ṭṭhāne tato mahā-udaka-rahado jāto. Tassa vasen' āyaŋ vihāro Tapodârāmo ti vuccati.

Samiddhī ti, tassa kira therassa atta-bhāvo samiddho abhirūpo pāsādiko. Tasmā Samiddhi tveva saṅkhaŋ gato. *Gattāni parisiñcitun* ti, padhānika-tthero esa balava-paccūse uṭṭhāyâsanā sarīraŋ utuŋ gāhāpetvā bahi saṭṭhi-hatthamatte mahācaṅkame aparâparaŋ caṅkamitvā seda-gahitehi gattehi paribhuñjamānaŋ senâsanaŋ kilissatī ti maññamāno gattānaŋ parisiñcan' atthaŋ sarīra-dhovan' atthaŋ upasaṅkami. *Ekacīvaro aṭṭhāsī* ti, nivāsanaŋ nivāsetvā, kāya-bandhanaŋ bandhitvā, cīvaraŋ hatthena gahetvā, aṭṭhāsi. *Gattāni pubbāpayamāno*[1] ti, gattāni pubba-sadisāni vodakāni kurumāno: alla-sarīre pārutam hi cīvaraŋ kilissati: duggandhaŋ hoti: na c' etaŋ vattaŋ. Thero pana vatta-sampanno, tasmā vatte ṭhito va nahāyitvā paccuttaritvā aṭṭhāsi. Tattha idaŋ nahāna-vattan:—Udaka-titthaŋ gantvā yattha katthaci[2] cīvarāni nikkhipitvā, vegena ṭṭhitaken' eva na otaritabbaŋ. Sabbā disā[3] pana oloketvā, vivitta-bhāvaŋ ñatvā, khāṇugumba-latâdīni vavatthapetvā, tikkhattuŋ ukkāsitvā, avakujja-ṭṭhitena uttar' āsanga-cīvaraŋ apanetvā, pasāretabbaŋ: kāya-bandhanaŋ mocetvā, cīvaraŋ piṭṭhe yeva ṭhapetabbaŋ. Sace udaka-sātikā n' atthi, udak' ante ukkuṭikaŋ nisiditvā, nivāsanaŋ mocetvā, sace nisinna-ṭṭhānaŋ atthi, pasāretabbaŋ: no ce atthi, saŋharitvā ṭhapetabbaŋ. Udakaŋ otarantena sanikaŋ nābhi-ppamāṇa-mattaŋ otaritvā, vīciŋ anuṭṭhāpententena, saddaŋ akarontena, vivattitvā āgata-disâbhimukhena nimujjitabbaŋ. Evaŋ cīvaraŋ rakkhitaŋ hoti. Ummujjantena pi saddaŋ akarontena pi sanikaŋ ummujjitvā nahānapariyosāne udak' ante ukkuṭikaŋ[4] nisīditvā, nivāsanaŋ parikkhipitvā, uṭṭhāya upari-maṇḍalaŋ nivāsetvā, kāya-bandhanaŋ bandhitvā, cīvaraŋ apārupitvā va ṭhātabban ti.

Thero pi tathā nahāyitvā, paccuttaritvā, vigacchamānaudakaŋ kāyaŋ olokayamāno aṭṭhāsi. Tassa pakatiyā pi

---

[1] *So Sinh. text and others, but* F. sukkhāp- (*which is probably correct*). *See Trenckner on* M. i, 161, *and Pāli Dict., s.v.*

[2] *Some eds.* yattha vā tattha vā.

[3] D. *v.l.* disânudisaŋ.

[4] C_1 ukkuṭikena.

pāsādikassa paccūsa-samaye sammā pariṇat' āhārassa,[1] uṇhodakena nahātassa ativiya mukha-vaṇṇo viroci. Bandhanā pavutta[2]-tāla-phalaŋ viya, pabhā-sampanno puṇṇa-cando viya taŋ khaṇaŋ vikasita-padumaŋ viya mukhaŋ sassirīkaŋ ahosi. Sarīra-vaṇṇo pi vippasīdi. Tasmiŋ samaye vana-saṇḍe adhivatthā bhumma-devatā pāsādikaŋ bhikkhuŋ olokayamānā samanaŋ niggahetuŋ asakkontī, kāma-pariḷāhâbhibhūtā hutvā, theraŋ palobhessāmī ti atta-bhāvaŋ uḷārena alaṅkārena alaṅkaritvā, sahassa-vaṭṭi-ppadīpaŋ pajjalamānā[3] viya, candaŋ uṭṭhāpayamānā viya, sakal' ārāmaŋ ek' obhāsaŋ katvā, theraŋ upasaṅkamitvā, avanditvā va vehāse ṭhitā gāthāŋ abhāsi. Tena vuttaŋ: *Atha kho aññatarā devatā* . . . pe . . . *ajjhabhāsī* ti.

Abhutvā ti, pañca kāma-guṇe aparibhuñjitvā. *Bhikkhasī* ti, piṇḍāya carasi. *Mā taŋ kālo upaccagā* ti, ettha kālo nāma pañca kāma-guṇa-paṭisevan' akkhamo dahara-yobbana-kālo. Jarā-jinnena hi obhaggena daṇḍa-parāyanena pavedhamānena kāsa-sāsâbhibhūtena na sakkā kāme paribhuñjituŋ. Iti imaŋ kālaŋ sandhāya devatā 'mā taŋ kālo upaccagā' ti āha. Tattha *mā upaccagā* ti, mā atikkami. *Kālaŋ vo 'haŋ na jānāmī* ti, tattha *vo* ti nipāta-mattaŋ. *Kālaŋ na jānāmī* ti, maraṇa-kālaŋ sandhāya vadati. Sattānaŋ hi:—

Jīvitaŋ byādhi kālo ca deha-nikkhepanaŋ gati:
pañc' ete jīva-lokasmiŋ animittā na ñāyare. (VM. 236)

[4][Tattha *jīvitaŋ* tāva 'ettakam eva jīvitabbaŋ,[5] na ito paran' ti vavatthānâbhāvato pi animittaŋ, kalala-kāle pi hi sattā maranti, abbuda-, pesi-, ghana-, māsa-, dve māsa-, te-catu-pañca-māsa-[6] . . . dasa-māsa-kāle pi, kucchito nikkhanta-samaye pi, tato paraŋ vassa-satassa anto pi bahi pi maranti yeva.]

Byādhi pi, 'iminā vā byādhinā vā sattā maranti, na aññenā' ti [evaŋ] vavatthānâbhāvato animitto, cakkhu-rogena pi hi sattā maranti, sota-rogâdīnaŋ aññatarena pi.

Kālo pi, 'imasmiŋ yeva kāle maritabbaŋ na aññasmin' ti:

---

[1] A. parittāhār-. [2] C_1 pamutta-; A, G. -mutta-.
[3] *So* A, G., *but* C. pajjālayamānā.
[4] *I have bracketed the* VM. *commentary here.*
[5] Comy. *omits* jīvitabbaŋ. [6] VM. māsikā-.

evaŋ vavatthānâbhāvato animitto: pubbaṇhe pi hi sattā maranti, majjhantikâdīnaŋ aññatarasmim pi.

Deha-nikkhepanam pi, 'idh' eva mīyamānānaŋ dehena patitabbaŋ na aññatrā '[1] ti evaŋ vavatthānâbhāvato animittaŋ, antogāme jātānaŋ hi bahigāme vi atta-bhāvo patati, bahigāme pi jātānaŋ antogāme. Tathā thala-jānaŋ vā jale, jala-jānaŋ vā thale ti aneka-ppakārato vitthāretabbaŋ.

Gati pi, 'ito cutena[2] idha nibbattitabban' ti evaŋ vavatthānâbhāvato animittā. Deva-lokato hi cutā manussesu pi nibbattanti, manussa-lokato cutā deva-lokâdīnaŋ yattha katthaci nibbattantī ti [evaŋ], yanta-yutta[3]-goṇo viya, gati-pañcake loke[4] samparivattatī ti). Tass' evaŋ samparivattato imasmiŋ nāma kāle maraṇaŋ bhavissatī ti. Imaŋ maraṇassa kālaŋ vo' haŋ na jānāmi.

Channo kālo na dissatī ti, ayaŋ kālo mayhaŋ paṭicchanno avibhūto na paññāyati, tasmā pañca kāma-guṇe *abhutvā* va *bhikkhāmi: mā maŋ kālo upaccagā* ti. Ettha samaṇa-dhamma-karaṇa-kālaŋ sandhāya kālo ti āha. Ayaŋ hi samaṇa-dhammo nāma pacchime kāle, tisso vaya-sīmā[5] atikkamantena, obhaggena daṇḍa-parāyaṇena pavedhamānena kāsa-sās' ābhibhūtena na sakkā kātuŋ. Tadā hi na sakkā hoti icchit' icchitaŋ Buddha-vacanaŋ vā uggaṇhituŋ, dhutanga-vāsaŋ vā paribhuñjituŋ, arañña-vāsaŋ vā vasituŋ, icchit' icchita-kkhaṇe samāpattiŋ vā samāpajjituŋ, pada[6]-bhāṇa-sara-bhañña-dhamma-kathā anumodanâdīni vā kātuŋ. Taruṇa-yobbana-kāle pan' etaŋ sabbaŋ sakkā kātun ti. Ayaŋ samaṇa-dhamma-karaṇassa kālo. Mā maŋ upaccagā, yāva maŋ nâtikkamati, tāva kāme abhutvā va samaṇa-dhammaŋ karomī ti āha.

Paṭhaviyaŋ patiṭṭhahitvā ti, sā kira devatā: Ayaŋ bhikkhu samaṇa-dhamma-karaṇassa kālaŋ nāma katheti, akālaŋ nāma katheti, sahetukaŋ katheti, sânisaŋsan ti, ettāvatā ca there lajjaŋ paccuṭṭhapetvā Mahābrahmaŋ viya, aggikkhandhaŋ

[1] *So* VM., *but MSS.* aññatthā. [2] A, C, C_1, G. cuto.
[3] C_1 evaŋ yante yutta-; A, G. yante yuttaŋ.
[4] C_1 pañcako loko; A, G. pañcike loko.
[5] A. *omits* sīmā; C, D. tisso vayasi mā atikkantena (?).
[6] (pada-bhāṇa); *cf.* DhA. ii, 95; C, C_1 sara-b.

viya ca taŋ maññamānā gārava-jātā ākāsā oruyha paṭhaviyaŋ aṭṭhāsi. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. Kiñcâpi paṭhaviyaŋ ṭhitā yena pan' atthena āgatā puna pi tam eva gahetvā 'daharo tvan' ti ādim āha.

Tattha *susū* ti, taruṇo.[1] *Kālakeso* ti, suṭṭhu-kālakeso. *Bhadrenā* ti, bhaddakena. Ekacco hi daharo pi samāno kāṇo vā hoti kuṇi-ādīnaŋ vā aññataro, so na. Bhadrena yobbanena samannāgato nāma hoti. Yo pana abhirūpo hoti dassanīyo pāsādiko sabba-sampatti-sampanno yaŋ yadeva alaṅkāra-parihāraŋ icchati, tena tena alaṅkato devaputto viya carati, ayaŋ bhadrena yobbanena samannāgato nāma hoti. Thero ca uttamarūpa-sampanno, tena naṅ c' evam āha. *Anikīḷitāvi kāmesū* ti, kāmesu akata-kīḷo abhuttāvī, akata-kāma-kīḷo ti attho. *Mā sandiṭṭhikaŋ*[2] *hitvā* ti, yebhuyyena hi tā adiṭṭha-saccā avītarāgā apara-citta-viduniyo devatā bhikkhū dasa pi vassāni vīsatim pi . . . pe . . . saṭṭhim pi vassāni parisuddhaŋ akhaṇḍaŋ brahmacariyaŋ caramāne disvā: Ime hi bhikkhū mānusake pañca-kāma-guṇe pahāya dibbe kāme patthayantā samaṇa-dhammaŋ karontī ti saññaŋ uppādenti. Ayam pi tatth' eva uppādesi. Tasmā mānusake kāme sandiṭṭhike dibbe ca kālike katvā evam āha.

Na kho ahaŋ, āvuso ti, āvuso, ahaŋ sandiṭṭhike kāme hitvā kālike kāme na anudhāvāmi, na patthemi, na pihemi. *Kalikañ ca kho ahaŋ, āvuso* ti, ahaŋ kho, āvuso, kālikaŋ kāmaŋ hitvā, sandiṭṭhikaŋ lokuttara-dhammaŋ anudhāvāmi. Iti thero citt' ānantaraŋ aladdhabbatāya dibbe pi mānusake pi pañca-kāma-guṇe kālikāni akāsī ti, citt' ānantaraŋ laddhabbatāya lokuttara-dhammaŋ sandiṭṭhikan ti: pañcakāma-guṇesu samohitesu pi sampanna-kāmassa pi kāmino citt' ānantaraŋ icchit' icchit' ārammaṇ' ānubhavanaŋ na sampajjati. Cakkudvāre iṭṭh' ārammaṇaŋ anubhavitu-kāmena hi citta-kāra-pottha-kāra-rūpakārâdayo pakkosāpetvā, idaŋ nāma sajjethā ti vattabbaŋ hoti. Etth' antare aneka-koṭi-sahassāni cittāni uppajjitvā nirujjhanti. Atha pacchā taŋ ārammaṇaŋ

---

1 *Cf.* S. iv, 110.

2 *For these definitions see* VM. 216 *ff.*; AA. (*Sinh. ed.*, p. 422) *on* A. i, 156.

sampāpuṇāti. Sesa-dvāresu pi es' eva nayo. Sotâpatti-magg' ānantaraŋ pana sotâpatti-phalam eva uppajjati. Maggass' ānantarā aññassa cittassa vāro n' atthi. Sesa-phalesu pi es' eva nayo ti. So tam ev' atthaŋ gahetvā *kālikā hi, āvuso* ti ādim āha.

Tattha *kālikā* ti vutta-nayena samohita-sampattinā pi kāl' antare pattabbā. *Bahudukkhā* ti, pañcakāme nissāya pattabba-dukkhassa bahutāya bahu-dukkhā: taŋvatthukass' eva upāyāsassa bahutāya bah' upāyāsā. *Ādīnavo ettha bhiyyo* ti, pañcakāma-guṇe nissāya laddha-sukhato ādīnavo va bhiyyo, dukkham eva bahutaran ti attho. *Sandiṭṭhiko ayaŋ dhammo* ti, ayaŋ lokuttara-dhammo yena yena attanā adhigato va hoti, tena tena[1] parasaddhāya gantabbataŋ hitvā, paccavekkhaṇa-ñāṇena sayaŋ daṭṭhabbo ti, sandiṭṭhiko. Attano phala-dānaŋ sandhāya n' assa kālo ti, akālo: akālo yeva *akāliko.* Yo ettha ariya-magga-dhammo so attano pavatti-samanantaram eva phalaŋ detī ti[2] attho.

Ehi! Passa imaŋ dhamman ti, evaŋ pavattam ehi-passa-vidhaŋ arahatī ti, *ehi-passiko.* Ādittaŋ celaŋ vā sīsaŋ vā ajjhupekkhitvā pi bhāvanā-vasena attano citte upanayanaŋ arahatī ti, *opanayiko.* Sabbehi pi ugghaṭit' aññu-ādīhi 'bhāvito me maggo, adhigataŋ phalaŋ, sacchikato nirodho' ti attani attani veditabbo ti, *paccattaŋ veditabbo viññūhī* ti. Ayam ettha saṅkhepo. Vitthāro pana *Visuddhi-Magge Dhammânussati-vaṇṇanāyaŋ*[3] vutto.

Idāni sā devatā andho viya rūpa-visesaŋ therena kathitassa atthaŋ ajānantī, *kathañ* ca, *bhikkhū* ti ādim āha. Tattha *kathañ cā* ti padassa, kathañ ca, bhikkhu, kālikā kāmā vuttā Bhagavatā, kathaŋ bahu-dukkhā, kathaŋ bah' ūpāyāsā ti? Evaŋ sabba-padehi sambandho veditabbo. *Navo* ti, aparipuṇṇa-pañca-vasso bhikkhu nava nāma hoti: pañca-vassato paṭṭhāya majjhimo: dasa-vassato paṭṭhāya thero. Aparo nayo: aparipuṇṇa-dasa-vasso navo, dasa-vassato paṭṭhāya majjhimo, vīsati-vassato paṭṭhāya thero. Tesu ahaŋ navo ti vadati. Navo pi ekacco satt' aṭṭha-vassa-kāle pabbajitvā

---

[1] *So* VM, C_1, *but* A, C, D, G. tena tena yaŋ sandhāya gantabbaŋ, taŋ hitvā.

[2] VM. phalado ti.

[3] *Op. cit. supra.*

dvādasa-terasa-vassāni sāmanera-bhāve atikkamanto cira-pabbajito hoti. Ahaŋ pana acira-pabbajito ti vadati. *Imaŋ dhamma-vinayan* ti, imaŋ dhammañ ca vinayañ ca: ubhayam p' etaŋ sāsanass' eva nāmaŋ. Dhammena h' ettha dve piṭakāni vuttāni, vinayena Vinaya-piṭakaŋ. Iti tīhi piṭakehi pakāsitaŋ paṭipattiŋ adhunā āgato 'mhī ti vadati.

Mahesakkhāhī ti, mahāparivārāhi. Ekekassa hi deva-rañño koṭi-satam pi koṭi-sahassam pi parivāro hoti. Te attānaŋ mahante ṭhāne ṭhapetvā Tathāgataŋ passanti. Tattha amhādisānaŋ appesakkhānaŋ mātugāma-jātikānaŋ kuto okāso ? ti dasseti. *Mayam pi āgaccheyyāmā* ti, idaŋ sā devatā sace pi cakkavālaŋ pūretvā parisā nisinnā hoti mahatiyā Buddha-vīthiyā Satthu santikaŋ gantuŋ labhatī ti ñatvā āha. *Puccha, bhikkhu! Puccha, bhikkhū* ti, thira-karaṇa-vasena āmenditaŋ kataŋ.

Akkheyya-saññino[1] ti, ettha devo, manusso, gahaṭṭho, pabbajito, satto, puggalo, Tisso, Phusso ti ādinā nayena akkheyyato, sabbesaŋ akkhānānaŋ,[2] sabbāsaŋ kathānaŋ vatthu-bhūtato, pañca-kkhandhā akkheyyā ti vuccanti. Satto, naro, poso, puggalo, itthi, puriso ti, ' evaŋ saññā etesaŋ atthī ' ti, saññino. Akkheyyesveva[3]-saññino ti, akkheyya-saññino. Pañcasu khandesu satta-puggalâdi saññino ti attho. *Akkheyyasmiŋ patiṭṭhitā* ti, pañcasu khandesu aṭṭhah' ākārehi patiṭṭhitā. Ratto hi rāga-vasena patiṭṭhito hoti, duṭṭho dosa-vasena, mūḷho moha-vasena, parāmaṭṭho diṭṭhi-vasena, thāma-gato anusaya-vasena, vinibaddho māna-vasena, aniṭṭhaŋ-gato vicikicchā-vasena, vikkhepa-gato uddhacca-vasena patiṭṭhito hoti. *Akkheyyam apariññāyā*[4] ti, pañcakkhande tīhi pariññāhi aparijānitvā. *Yogam āyanti maccuno* ti, maccuno yogaŋ payogaŋ pakkhepaŋ upakkhepaŋ upakkamaŋ abbhantaraŋ āgacchanti. Maraṇa-vāsaŋ āgacchantī ti attho. Evam imāya gāthāya kālikā kāmā[5] kathitā.

Pariññāyā[6] ti, ñāta-pariññā tīraṇa-pariññā pahāna-pariññā ti, imāhi tīhi pariññāhi jānitvā. Tattha katamā ñāta-pariññā ?

---

[1] *Cf. Itiv.*, p. 53. [2] D. akkhātānaŋ. [3] A, C, D, G. akkheyya eva.
[4] *So texts*, F. *Sinh. Itiv. and* A, G.; *but* C, C1, D. akkheyye.
[5] A. nāmā. [6] *Cf.* Nidd. i, 52; VM. 606; Nett. 20.

Pañca-kkhandhe parijānāti: Ayaŋ rūpa-kkhandho . . . pe . . . ayaŋ viññāṇa-kkhandho, imāni tesaŋ lakkhaṇa-rasa-paccupaṭṭhāna-padaṭṭhānānī ti. Ayaŋ ñāta-pariññā. Katamā tīraṇa-pariññā? Evaŋ ñātaŋ katvā pañca-kkhandhe tīreti aniccato dukkhato rogato ti dvā-cattāḷīsāya ākārehi. Ayaŋ tīraṇa-pariññā. Katamā pahāna-pariññā? Evaŋ tīrayitvā agga-maggena pañcasu khandhesu chanda-rāgaŋ pajahati. Ayaŋ pahāna-pariññā.

Akkhātāraŋ[1] *na maññatī* ti: evaŋ tīhi pariññāhi pañca-kkhandhe parijānitvā, khīṇâsavo bhikkhu akkhātāraŋ puggalaŋ na maññati. *Akkhātāran* ti, kamma-vasena kāraṇaŋ veditabbaŋ: akkhātabbaŋ kathetabbaŋ puggalaŋ na maññati, na passatī ti attho. Kin ti akkhātabbaŋ? Tisso ti vā Phusso ti vā ti. Evaŋ yena kenaci nāmena vā gottena vā pakāsetabbaŋ. *Taŋ hi tassa na hotī* ti, taŋ tassa khīṇâsavassa na hoti. *Yena naŋ vajjā* ti, yena naŋ rāgena ratto ti vā dosena duṭṭho ti vā mohena mūḷho ti vā, iti koci vadeyya taŋ kāraṇaŋ tassa khīṇâsavassa n' atthi. *Sace vijānāsi vadehi, yakkhā* ti, sace evarūpaŋ khīṇâsavaŋ jānāsi 'jānāmī' ti vadehi: no ce jānāsi atha 'na jānāmī' ti vadehi. *Yakkhā* ti, devataŋ alapanto āha. Iti imāya gāthāya sandiṭṭhiko navavidho lokuttara-dhammo kathito.

Sadhū ti āyācan' atthe nipāto. *Yo maññatī* ti, yo attānaŋ 'ahaŋ *samo*' ti vā, '*visesī*' ti vā, '*nihīno*' ti vā maññati: etena 'seyyo 'ham asmī' ti ādayo mānā gahitā. Tesu gahitesu nava mānā gahitā va honti. *So vivadetha tenā*[2] ti, so puggalo ten' eva mānena yena kenaci puggalena saddhiŋ 'kena maŋ tvaŋ pāpuṇāsī' ti, 'kiŋ jātiyā pāpuṇāsi udāhu gottena kula-ppadesena vaṇṇa-pokkharatāya bāhu-saccena dhutaguṇenā?' ti evaŋ vadeyya. Iti imāyā pi upaḍḍhagāthāya kālikā kāmā kathitā. *Tīsu vidhāsu*[3] ti, tīsu mānesu. "Ekavidhena rūpa-sangaho" ti (Asḷ. 304: Expos. 400) ādisu hi koṭṭhāso vidhā ti vutto. "Kathaŋ vidhaŋ sīlavantaŋ vadanti, kathaŋ vidhaŋ paññavantaŋ vadantī" ti (S. i, 53) ādisu, ākāro. "Tisso imā, bhikkhave, vidhā. Katamā

---

[1] A, G. akkh. kā maññ-.

[2] *Sinh. text* pi vadetha.

[3] *Cf.* Nidd. i, 195.

tisso? Seyyo 'ham asmī ti vidhā, sadiso 'ham asmī ti vidhā, hīno[1] 'ham asmī ti vidhā" ti (S. iii, 48) ādisu hi māno-vidhā ti vutto. Idhā pi māno va. Tena vuttaŋ *tīsu vidhāsū* ti, tīsu mānesū ti. *Avikampamāno* ti, so puggalo etesu saṅkhepato tīsu, vitthārato navasu, mānesu na kampati, na calati.

Samo visesī ti na tassa hotī ti, tassa pahīna-mānassa khīṇâsavassa ahaŋ sadiso ti vā, seyyo ti vā, hīno ti vā na hotī ti dasseti. Pacchima-padaŋ vutta-nayam eva. Iti imāya pi upaḍḍha-gāthāya nava-vidho sandiṭṭhiko lokuttara-dhammo kathito.

Pahāsi saṅkhan ti, "paṭisaṅkhā yoniso āhāraŋ āhāretī"[2] ti (S. iv, 104) ādisu paññā saṅkhā[3] ti āgatā. "Atthi pana koci gaṇako vā muddiko vā saṅkhāyiko vā, yo pahoti Gangāya vālikaŋ gaṇetun?" ti (S. iv, 376), ettha gaṇanā. "Saññā-nidānā hi papañca-saṅkhā" ti (Sn. 874; Ud. vii, 6; UdA. 373) ādisu koṭṭhāso. "Yā tesaŋ tesaŋ dhammānaŋ saṅkhā samaññā" ti (Dhs. 1306), ettha paññatti-saṅkhā ti āgatā. Idhā pi ayam eva adhippetā. *Pahāsi saṅkhan* ti padassa ayam ev' attho: ratto duṭṭho mūḷho ti imaŋ paññattiŋ khīṇâsavo pahāsi jahi pajahī ti.

Nava mānam[4] *ajjhagā* ti, nava-bhedaŋ tividhaŋ mānaŋ na upagato. Nivās'[5] atthena vā mātu-kucchi pi mānan ti vuccati. [Taŋ] ayatiŋ paṭisandhi-vasena na upagacchissatī ti pi attho.[6] Anāgat' atthe atīta-vacanaŋ. *Acchecchī*[7] ti, chindi. *Chinna-ganthan*[8] ti, cattāro ganthe chinditvā ṭhitaŋ. *Anīghan* ti, niddukkhaŋ. *Nirāsan* ti, nittaṇhaŋ. *Pariyesamānā* ti, olokayamānā. *Nâjjhāgamun* ti, na adhigacchanti, na vindanti, na passanti. Vattamān' atthe atīta-vacanaŋ. *Idha vā huraŋ vā* ti, idha-loke vā para-loke vā. *Sabbanivesanesū* ti, tayo bhavā catasso yoniyo pañca gatiyo satta viññāṇaṭṭhitiyo nava sattâvāsā. Iti imesu sabbesu pi satta-nivesanesu evarūpaŋ khīṇâsavaŋ kāyassa bhedā uppajjamānaŋ vā

---

[1] *Texts* nihīno. [2] *All* āharanti. [3] D. saṅkhāṭā ti.
[4] *Sinh. text* G. nava; A, D. na ca; C_1 *follows* F. *text* na vimānaŋ.
[5] *This supports reading* vimān- *above*; *cf.* K, S. i, 18, *n.*
[6] A, C, D, G. upagacchi; *and omit* na.
[7] *So* Sn. 355; F. *and Sinh. texts of* S; *all* acchejji.
[8] F. *text* gandhaŋ.

uppannaŋ vā na passatī ti attho. Imāya gāthāya sandiṭṭhikaŋ lokuttara-dhammam eva kathesi, imañ ca gāthaŋ sutvā sā pi devatā atthaŋ sallakkhesi.[1] Ten' eva kāraṇena *imassa kvāhaŋ, bhante* ti ādim āha.

Tattha *pāpaŋ na kayirā* ti, gathāya dasa-kusala-kamma-patha-vasena pi kathetuŋ vaṭṭati, aṭṭhangika-magga-vasena pi: dasa-kusala-kamma-patha-vasena tāva *vacasā* ti, catubbidhaŋ vacī-sucaritaŋ gahitaŋ. *Manasā* ti, tividhaŋ mano-sucaritaŋ gahitaŋ. *Kāyena vā kiñcanaŋ sabbaloke* ti, tividhaŋ kāya-sucaritaŋ gahitaŋ. Ime tavā dasa-kusala-kamma-patha-dhammā honti. *Kāme pahāyā* ti, iminā pana kāma-sukhallik' ānuyogo paṭikhitto. *Satimā sampajāno* ti, iminā dasa-kusala-kamma-patha-kāraṇaŋ[2] sati-sampajaññaŋ gahitaŋ. *Dukkhaŋ na sevetha anattha-saŋhitan* ti, iminā atta-kilamath' ānuyogo paṭisiddho. Iti devatā 'ubho ante vajjetvā kāraṇehi sati-sampajaññehi saddhiŋ dasa-kusala-kamma-patha-dhamme tumhehi kathite *ājānāmi, Bhagavā'* ti vadati. Aṭṭhangika-magga-vasena pana ayaŋ nayo:—Tasmiŋ kira ṭhāne mahatī dhamma-desanā ahosi. Desanā-pariyosāne devatā yathā-ṭṭhāne ṭhitā va desanânusārena ñāṇaŋ pesetvā sotâpatti-phale patiṭṭhāya attanā adhigataŋ maggaŋ dassentī evam āha. Tattha *vacasā* ti, sammā-vācā gahitā, mano pan' angaŋ na hotī ti: *manasā* ti, magga-sampayuttaŋ cittaŋ gahitaŋ. *Kāyena vā kiñcanaŋ sabbaloke* ti, sammā-kammanto gahito, ājīvo pana vācā-kammanta-pakkhikattā[3] gahito va hoti. *Satimā* ti, iminā vāyāma-sati-samādhayo gahitā. *Sampajāno* ti, padena sammā-diṭṭhi sammā-sankappo. *Kāme pahāya dukkhaŋ na sevethā* ti, pada-dvayena anta-dvaya-vajjaŋ. Iti 'ime dve ante anupagamma majjhima-paṭipadaŋ tumhehi kathitaŋ ājānāmi, Bhagavā' ti vatvā Tathāgataŋ gandha-mālâdīhi pūjetvā, padakkhiṇaŋ katvā, pakkāmī ti.

D a s a m a ŋ.

N a n d a n a - v a g g o : d u t i y o.

---

[1] A, G. na sall-. [2] A, G. kārakaŋ. [3] A. pakkhittā.

III. SATTI-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Sattiyā* ti, desanā-sīsam etaŋ. Ekato-dhārâdinā satthenā ti attho. *Omaṭṭho*[1] ti, pahato. Cattāro hi pahārā: omaṭṭho, ummaṭṭho, maṭṭho, vimaṭṭho. Tattha upari ṭhatvā adhomukhaŋ dinna-pahāro omaṭṭho nāma. Heṭṭhā ṭhatvā uddha-mukhaŋ dinno ummaṭṭho nāma. Aggaḷa-sūci viya vinivijjhitvā gato maṭṭho nāma. Seso sabbo pi vimaṭṭho nāma. Imasmiŋ pana ṭhāne omaṭṭho gahito. So hi sabba-dāruṇo duruddhara sallo, duttikiccho antodoso antopubba-lohito 'va hoti. Pubba-lohitaŋ anikkhametvā vaṇa-mukhaŋ pariyonandhitvā tiṭṭhati. Pubba-lohitaŋ niharitu-kāmehi mañcena saddhiŋ bandhitvā adho-siro kātabbo hoti. Maraṇaŋ vā maraṇa-mattaŋ vā dukkhaŋ pāpuṇāti. *Paribbaje* ti, vihareyya. Imāya gāthāya kiŋ katheti? 'Yathā sattiyā omaṭṭha-puriso salla-biyūhaṇa[2]-vaṇa-ttikicchakānaŋ[3] atthāya viriyaŋ ārabhati, payogaŋ karoti, parakkamati: yathā ca *ḍayhamāne va matthake*,[4] āditta-sīse, tassa nibbāpan' atthāya viriyaŋ ārabhati, payogaŋ karoti, parakkamati, evam eva bhikkhu kāma-rāgaŋ pahāya sato appamatto hutvā vihareyya, Bhagavā' ti katheti.

Atha Bhagavā cintesi: Imāya devatāya upamā tāva daḷhaŋ katvā ānītā. Atthaŋ pana parittakaŋ gahetvā ṭhitā punap-punaŋ kathentī pi h' esa kāmarāga[5]-vikkhambana-pahānam eva katheyya, yāva ca kāma-rāgo maggena na samugghātī-yati tavā anubaddho va hotī ti. Iti tam eva opammaŋ ga-hetvā paṭhama-magga-vasena desanaŋ vinivattetvā, dassento dutiyaŋ gātham āha. Tassa attho purim' ānusāren' eva veditabbo ti.

Dutiye: *Nâphusantaŋ phusatī* ti, kammaŋ aphusantaŋ vi-pāko na phusati. Kammam eva vā aphusantaŋ kammaŋ na phusati. Kammaŋ hi na akārako kayirati. *Phusantañ ca*

---

[1] A, G. omaḍḍho. [2] A, G. -bbūhaṇa; C. -biyahaṇa; C1, D. -byūhaṇa.
[3] G. -tikicchaṇānaŋ.
[4] A, G. *as here*; C, D. -māno, -matthako, -sīso; C1 -māne, -matthake, -sīse. [5] C1 rāgassa.

tato phuse ti, kammaŋ phusantaŋ vipāko phusati. Kammam eva vā phusati. Kammaŋ hi kārako kayirati. *Tasmā phusantaŋ phusati appaduṭṭha-padosinan* ti, yasmā na aphusantaŋ phusati, phusantañ ca phusati, ayaŋ kamma-vipākānaŋ dhammatā: tasmā *yo appaduṭṭhassa narassa dussati, suddhassa posassa anaṅgaṇassā*[1] ti, evaŋ vutto appaduṭṭha-padosī puggalo. Taŋ puggalaŋ kammaŋ phusantam eva kammaŋ phusati, vipāko va phusati. So hi parassa upaghātaŋ kātuŋ sakkoti vā mā vā, ath' ātāpanena[2] catusu apāyesu ṭhapito nāma hoti. Ten' āha Bhagavā *tam eva bālaŋ pacceti pāpaŋ, sukhumo rajo paṭivātaŋ va khitto* ti.

3.

Tatiye: *Antojaṭā* ti gāthāya ayam attho:—*Jaṭā*[3] ti, taṇhāya jāliniyā adhivacanaŋ. Sā hi rūpâdīsu ārammaṇesu heṭṭh' upariya-vasena punappunaŋ uppajjanato saŋsibbit' atthena[4] veḷu-gumbâdīnaŋ sākhā-jāla-saṅkhātā jaṭā viyā ti, jaṭā. Sā pan' esā saka-parikkhāra-para-parikkhāresu sak' attabhāva-paratta-bhāvesu, ajjhattik' āyatana-bāhir' āyatanesu ca uppajjanato *antojaṭā bahijaṭā* ti vuccati. Tāya evam uppajjamānāya *jaṭāya jaṭitā pajā*. Yathā nāma veḷu-jaṭâdīhi veḷu-ādayo, evaŋ tāya taṇhā-jaṭāya sabbā pi ayam satta-nikāya-saṅkhātā pajā jaṭitā, vinaddhā, saŋsibbitā ti attho. Yasmā ca evaŋ jaṭitā, *taŋ taŋ, Gotama, pucchāmī* ti, tasmā taŋ pucchāmi. *Gotamā* ti, Bhagavantaŋ gottena ālapati.

Ko imaŋ vijaṭaye jaṭan ti, imaŋ evaŋ tedhātukaŋ jaṭetvā ṭhitaŋ jaṭaŋ ko vijaṭeyya, vijaṭetuŋ ko samattho? ti pucchati. Ath' assa Bhagavā tam atthaŋ vissajjento, *sīle patiṭṭhāyā* ti ādim āha. Tattha *sīle patiṭṭhāyā*[5] ti, catu-pārisuddhi-sīle ṭhatvā. Ettha ca Bhagavā jaṭā-vijaṭanāŋ pucchito sīlaŋ ārabhanto aññaŋ puṭṭho aññaŋ kathetī ti veditabbo. Jaṭā-vijaṭakassa hi patiṭṭh' atthena p' ettha sīlaŋ kathitaŋ.

---

[1] *Cf.* Dhp. 125; DhpA. iii, 34; Sn. 662.

[2] A, C, D, G. attapanānānena; C_1 attā panānena (?).

[3] *This gāthā forms the introductory motto to* Vis. Magg. i, 1.

[4] VM. saŋsibban-.

[5] Pṭs. i, 44; Sam. Vin. i, 56.

Naro ti, satto. *Sappañño* ti, kammaja-tihetuka-paṭisandhi-paññāya paññavā. *Cittaŋ paññañ ca bhāvayan* ti, samādhiñ c' eva vipassanañ ca bhāvayamāno. Citta-sīsena h' ettha aṭṭha-samāpattiyo[1] kathitā, paññā nāmena vipassanā. *Ātāpī* ti, viriyavā. Viriyaŋ hi kilesānaŋ ātāpana-paritāpan' atthena ātāpo ti vuccati: tad assa atthī ti, ātāpī. *Nipako*[2] ti, nepakkaŋ vuccati paññā, tāya samannāgato ti attho. Iminā pana padena pārihāriya-paññaŋ dasseti. Pārihāriya-paññā nāma "ayaŋ kālo uddesassa, ayaŋ kālo paripucchāyā" ti (A. iv, 114) ādinā nayena sabbattha kārāpikā pariharitabba-paññā. Imasmiŋ hi pañha-byākaraṇe tikkhattuŋ paññā āgatā. Tattha paṭhamā jāti-paññā, dutiyā vipassanā-paññā, tatiyā sabbakicca-pariṇāyikā-paññā. *So imaŋ vijaṭaye jaṭan* ti, so imehi sīlâdīhi samannāgato bhikkhu, yathā nāma puriso paṭhaviyaŋ patiṭṭhāya sunisitaŋ satthaŋ ukkhipitvā mahantaŋ veḷu-gumbaŋ vijaṭeyya, evam eva sīle patiṭṭhāya, samādhisilāyaŋ nisitaŋ vipassanā-paññā-satthaŋ viriya-bala-paggahitena pārihāriya-paññā-hatthena ukkhipitvā sabbam pi taŋ attano santāne ṭhitaŋ[3] taṇhā-jaṭaŋ vijaṭeyya, sañchindeyya, sampadāleyyā ti. Ettāvatā sekha-bhūmiŋ kathetvā, idāni jaṭaŋ vijaṭetvā ṭhitaŋ mahākkhīṇâsavaŋ dassento, *yesan* ti ādim āha. Evaŋ jaṭaŋ vijaṭetvā ṭhitaŋ khīṇâsavaŋ dassetvā puna jaṭāya vijaṭan' okāsaŋ dassento, *yattha nāmañ cā* ti ādim āha. Tattha *nāman* ti, cattāro arūpino khandhā. *Paṭighaŋ rūpa-saññā cā* ti, ettha paṭigha-saññā vasena kāmabhavo gahito, rūpa-saññā vasena rūpa-bhavo: tesu dvīsu gahitesu arūpa-bhavo gahito va hoti bhava-saṅkhepenā ti. *Ettha sā chijjate*[4] *jaṭā* ti, ettha tebhūmaka-vattassa pariyādiyana-ṭṭhāne esā jaṭā chijjati. Nibbānam āgamma chijjati, nirujjhatī ti. Ayaŋ attho dassito hotī ti.

4.

Catutthe: *Yato yato* ti, pāpato vā kalyāṇato vā. Ayaŋ kira devatā yaŋ kiñci kusal' ākusalâdi-bhedaŋ lokiyaŋ vā lokuttaraŋ vā mano taŋ nivāretabbam eva na uppādetabban ti,

---

[1] VM. samādhi nidiṭṭho. [2] VibhA. 311. [3] VM. patitaŋ.
[4] *So F. and Sinh. text, but* C_1 etth' esā chijjate.

evaŋ laddhikā ti. *Sa sabbato* ti, so sabbato. Atha Bhagavā: Ayaŋ devatā aniyyānika-kathaŋ katheti. Mano nāma nivāretabbam pi atthi, bhāvetabbam pi. Vibhajitvā desanam[1] assa dassessāmī ti cintetvā dutiyaŋ gātham āha. Tattha *mano yatattam āgatan*[2] ti, yaŋ vuttaŋ *na sabbato mano nivāraye* ti, kataraŋ taŋ mano yaŋ sabbato na nivāretabban ti ce? Mano yatattam āgataŋ. Yaŋ mano saŋyata-bhāvaŋ[3] āgataŋ, 'dānaŋ dassāmi, sīlaŋ rakkhissāmī' ti ādinā nayena uppannaŋ etaŋ mano na nivāretabbaŋ, aññadatthu brūhetabbaŋ, vaḍḍhetabbaŋ. *Yąto yato ca pāpakan* ti, yato yato akusalaŋ uppajjati, tato tato ca taŋ nivāretabban ti.

5.

Pañcame: *Katāvī* ti, catuhi dhammehi[4] kata-kicco. *Ahaŋ vadāmī* ti, ayaŋ devatā vana-saṇḍa-vāsinī āraññakānaŋ bhikkhūnaŋ 'ahaŋ bhuñjāmi, ahaŋ nisīdāmi, mama patto, mama cīvaran' ti ādi kathā-vohāraŋ sutvā, cintesi: Ahaŋ ime bhikkhū khīṇâsavā ti maññāmi: khīṇâsavānañ ca nāma evarūpā satt' ūpaladdhi-nissita-kathā hoti na hoti nu kho? ti janan' atthaŋ pucchati. *Samaññan* ti, loka-niruttiŋ, loka-vohāraŋ. *Kusalo* ti, khandhâdīsu kusalo. *Vohāra-mattenā* ti, apaladdhi-nissita-kathaŋ vohāra-bhedaŋ akaronto 'ahaŋ, mamā' ti vadeyya. 'Khandhā bhuñjanti, khandhā nisīdanti, khandhānaŋ patto, khandhānaŋ cīvaran' ti hi vutte vohāra-bhedo hoti. Na koci jānāti. Tasmā evaŋ avatvā loka-vohārena voharatī ti. Atha devatā: Sandiṭṭhiyā vasena vadati. Māna-vasena nu kho vadatī? ti cintetvā, puna *yo hotī* ti pucchi. Tattha *mānan nu kho* ti, so bhikkhu upagantvā māna-vasena vadeyya nu kho? ti. Atha Bhagavā: Ayaŋ devatā khīṇâsavaŋ samānaŋ viya karotī ti cintetvā, khīṇâsavassa nava-vidho pi māno pahīno ti dassento paṭigātham āha. Tattha *vidhūpitā* ti, vidhamitā. *Māna-ganth' assā* ti, mānā

---

[1] C. vibhajitvā namassā.

[2] F. *text* na mano sayatattam āgataŋ (? *for* saŋyat-); *Sinh. text* mano yaŋ tattham āgataŋ.

[3] A. G. yatatta-bhāvaŋ.

[4] C_1 maggehi.

ca ganthā ca assa. Mānan ti,[1] maññanaŋ: tividham pi taṇhā-diṭṭhi-māna-maññanaŋ so vītivatto, atikkanto ti attho. Sesaŋ uttān' attham evā ti.

6.

Chaṭṭhe: *Puṭṭhun* ti, pucchituŋ. *Kathaŋ jānemū* ti, kathaŋ jāneyyāma. *Divārattin* ti, divā ca rattiñ ca. *Tattha tatthā* ti, yattha yatth' eva pajjalito hoti, tattha tattha. *Esā ābhā* ti, esā Buddh' ābhā. Katamā pana sā? ti. Ñāṇâloko vā hotu pīti-āloko vā pasād' āloko vā dhammakathā-āloko vā, sabbo pi Buddhānaŋ pātubhāvā uppanno ālokò Buddh' ābhā nāma. Ayaŋ *anuttarā* ti, sabba-seṭṭhā asadisā ti.

7.

Sattame: *Kuto sarā nivattantī* ti, ime saŋsāra-sarā kuto nivattantī ti, kiŋ āgamma nâppavattantī? ti attho. *Na gādhatī*[2] ti, na patiṭṭhāti. *Ato* ti, ato nibbānato. Sesaŋ uttān' attham evā ti.

8.

Aṭṭhame: Nidhāna-gataŋ muttā-sārâdi mahantaŋ dhanam etesan pi, *mahaddhanā*. Suvaṇṇa-rajata-bhājanâdi mahā-bhogo etesan ti, *mahābhogā*. *Aññamaññ' ābhigijjhantī* ti, aññamaññaŋ abhigijjhanti, patthenti, pihenti. *Analaṅkatā* ti, atittā apariyattā jātā. *Usukka-jātesū* ti, nānā-kicca-jātesu: anuppannānaŋ rūpâdinaŋ uppādan' atthāya, uppannānaŋ anubhavan' atthāya ussukkesu. *Bhava-sotânusārisū* ti, vaṭṭa-sotaŋ anusarantesu.[3] *Anussukā*[4] ti, avāvaṭā. *Agāran* ti, mātu-gāmena saddhiŋ gehaŋ. *Virājiyā* ti, virajitvā. Sesaŋ uttān' attham evā ti.

---

[1] A, C, D, G. maññanti. *For* yamataŋ *of text in next line Pāli Dict. suggests* yaŋ mataŋ.

[2] *Cf.* UdA. 98 *on* Ud. i, 10.

[3] *So* C_1, *but the rest* -sarentesu.

[4] F. *text* anussukkā; *Sinh. text and Coms.* anussukā.

9.

Navame: *Catucakkan* ti, catu iriyāpathaŋ. Iriyāpatho hi idha cakkan ti adhippeto. *Navadvāran* ti, navahi vaṇa-mukhehi nava-dvāraŋ. *Puṇṇan* ti, asuci-pūraŋ. *Lobhena saŋyutan* ti, taṇhāya saŋyutaŋ.[1] *Kathaŋ yātrā bhavissatī* ti, etassa evarūpassa sarīrassa kathaŋ niggamanaŋ bhavissati, kathaŋ mutti parimutti samatikkamo bhavissatī? ti pucchati. *Nandhin*[2] ti, upanāhaŋ: pubba-kāle kodho, apara-kāle upanāho ti evam pavattaŋ balava-kodhan ti attho. *Varattan* ti, "chetvā nandhiŋ[2] varattañ ca sandānaŋ[3] sahanukkaman" ti (Dhp. 398) gāthāya taṇhā varattā, diṭṭhi sandānaŋ nāma jātaŋ. Idha pana Pāḷi-niddiṭṭhe kilese ṭhapetvā avasesā varattā ti veditabbā. Iti kilesavarattañ ca chetvā ti attho. *Icchā-lobhan* ti, eko yeva dhammo icchan' atthena icchā, lubbhan' atthena lobho ti vutto. Paṭham' uppattikā vā dubbalā icchā, aparâpar' uppattiko balavā lobho: aladdha-patthanā vā icchā, paṭiladdha-vatthūhi[4] lobho. *Samūlaŋ taṇhan* ti, avijjā-mūlena samūlakaŋ taṇhaŋ. *Abbuyhā*[5] ti, agga-maggena uppāṭetvā. Sesaŋ uttān' attham evā ti.

10.

Dasame: *Eṇi-janghan* ti, eṇi-migassa viya suvaṭṭitaŋ[6] janghaŋ. *Kisan* ti, athūlaŋ sama-sarīraŋ: athavā ātape milāta-mālâdīhi[7] sûpabrūhita-sarīran ti pi attho. *Vīran*[8] ti, viriyavantaŋ. *Appâhāran* ti, bhojane mattaññutāya matt' āhāraŋ, vikāla-bhojana-paṭikkhepa-vasena vā[9] parittâhāraŋ.

---

[1] A. saŋyuttaŋ.
[2] *Here and at* II, iii, 8 *infra*, F. *and Sinh. text, with* Dhp. 398, nandiŋ; *but* Sn. 622 nandhiŋ; A, G. nandiŋ; C. nadhiŋ; C_1, D. naddhiŋ.
[3] Dhp, C. sandāmaŋ.
[4] C_1 vatthusu hi.
[5] *Cf.* Sn. 939, sallaŋ avyuyha; K, S. i, 24 *n.* Abbuyha *is from* abbahati.
[6] *Cf.* SnA. 207. A, C, D, G. suvaḍḍhitaŋ. *Cf.* Sn. 165, 171. *The first line of the gāthās is attributed by Sn. Comy. to Hemavanta Yakkha.*
[7] *Texts and MSS. add* gandha-vilepan-.
[8] Sn. *text* dhīraŋ; SnA. vīrā.
[9] C, D. vaseneva.

Alolupan ti, catusu paccayesu loluppa-virahitaŋ: rasa-taṇhā-paṭikkhepa-vasena[1] vā. *Sīhaŋ v'*[2] *ekacaraŋ nāgan* ti, ekacaraŋ sīhaŋ viya ekacaraŋ nāgaŋ viya. Gaṇa-vāsino hi pamattā honti, ekacarā appamattā. Tasmā ekacarā va gahitā ti. *Paveditā*[3] ti, pakāsitā, kathitā ti. *Etthā* ti, etasmiŋ nāma-rūpe: pañca-kāma-guṇa-vasena hi rūpaŋ gahitaŋ, manena nāmaŋ: ubhayehi pana avinimutta-dhamme gahetvā pañca-kkhandhâdi-vasena p' ettha bhummaŋ yojetabbaŋ.

Dasamaŋ.

Satti-vaggo: tatiyo.

IV. SATULLAPA-KĀYIKA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Sat' ullapa-kāyikā* ti, sataŋ dhammaŋ samādāna-vasena ullapetvā sagge nibbattā ti, sat' ullapa-kāyikā. Tatr' idaŋ vatthu:—

Sambahulā kira samudda-vāṇijā nāvāya samuddaŋ pakkhandiŋsu. Tesaŋ khitta-sara-vegena gacchantiyā nāvāya sattame divase samudda-majjhe mahantaŋ uppātikaŋ[4] pātubhūtaŋ. Mahā-umiyo uṭṭhahitvā nāvaŋ udakassa pūrenti. Nāvāya nimujjamānāya mahājano attano attano devatānaŋ nāmāni gahetvā yācanâdīni karonto paridevi. Tesaŋ majjhe eko puriso: Atthi nu kho me evarūpe bhaye patiṭṭhā? ti āvajjento attano parisuddhāni saraṇāni[5] c' eva sīlāni ca disvā yogī yiva pallaṅkaŋ ābhujitvā nisīdi. Tam eva itare abhaya-kāraṇaŋ pucchiŋsu. So tesaŋ kathesi, "Ambho, ahaŋ nāvaŋ abhirūhana-divase bhikkhu-sanghassa dānaŋ datvā, saraṇāni c' eva sīlāni ca aggahesiŋ. Tena me bhayaŋ n' atthī" ti. "Kim pana, sāmi, etāni aññesam pi vattantī? ti." "Āma,

---

[1] *MSS.* paṭikkhepo vā esa. [2] C, D. ca; *the rest* va.
[3] C, D. paceditā.
[4] A. upapātikaŋ (*omits* mahantaŋ); C_1 ugghāṭikaŋ (?). *Cf.* SA. *on* S. iv, 61. *The word is not in Dict.* (? *upheaval*).
[5] A. s-gamanāni; C, D. *omit* gamanāni.

vattantī" ti. "Tena hi amhākam pi dethā" ti. So te manusse sataŋ sataŋ katvā satta koṭṭhāse akāsi. Tato pañca-sīlāni adāsi. Tesu paṭhamaŋ sataŋ[1] jangha-gopphaka-matte udake ṭhitaŋ aggahesi, dutiyaŋ jāṇu-matte, tatiyaŋ kaṭi-matte, catutthaŋ nābhi-matte, pañcamaŋ thana-matte, chaṭṭhaŋ gala-ppamāṇe, sattamaŋ mukhena loṇodake pavisante aggahesi. So tesaŋ sīlāni datvā, "aññaŋ tumhākaŋ paṭisaraṇaŋ n' atthi. Sīlam eva āvajjethā" ti uyyojesi.[2] Tāni pi satta-satāni[3] tattha kālaŋ katvā āsanna-kāle gahita-sīlaŋ nissāya Tāvatiŋsa-bhavane nibbattiŋsu. Tesaŋ vattā[4]-vasen' eva vimānāni nibbattiŋsu. Sabbesaŋ majjhe ācariyassa yojana-satikaŋ suvaṇṇa-vimānaŋ nibbatti. Avasesāni tassa parivārāni hutvā sabba-heṭṭhimaŋ dvādassa-yojanikaŋ ahosi. Te nibbatta-kkhaṇe yeva kammaŋ āvajjentā[5] ācariyaŋ nissāya sampatti-lābhaŋ ñatvā, "gacchāma tāva Dasabalassa santike amhākaŋ ācariyassa vaṇṇaŋ katheyyāmā" ti, majjhima-yāma-samanantare Bhagavantaŋ upasaṅkamiŋsu. Tāsu cha devatā[6] ācariyassa vaṇṇa-bhaṇan' atthaŋ ekekaŋ gāthaŋ abhāsiŋsu.

Tattha *sabbhi-r-evā* ti,[7] paṇḍitehi, sappurisehi eva. *Ra-*kāro pada-sandhi-karo. *Samāsethā* ti, saha nisīdeyya: desanā-sīsam ev' etaŋ. Sabba-iriyāpathe sabbhi-r-eva saha kappeyyā ti attho. *Kubbethā* ti, kareyya. *Santhavan* ti, mitta-santhavaŋ. Taṇhā-santhavo pana na kenaci saddhiŋ kātabbo. Mitta-santhavo Buddha-pacceka-Buddha-Buddha-sāvakehi saha kātabbo ti, idaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Satan* ti, Buddhâdīnaŋ sappurisānaŋ. *Saddhamman* ti, pañcasīla-dasasīla-catusatipaṭṭhān' ādi-bhedaŋ saddhammaŋ. Idha pana pañca-sīlaŋ adhippetaŋ. *Seyyo hoti* ti, vaḍḍhi hoti. *Na pāpiyo* ti, lāmakaŋ kiñci na hoti.

Nâññato ti, vālikâdīhi telâdīni viya aññato andha-bālato paññā nāma na labbhati. Tilâdīhi pana telâdīni viya sataŋ dhammaŋ ñatvā paṇḍitam eva sevanto bhajanto labhatī ti.

---

[1] A, C, D, G. jangha-sataŋ.
[2] *So* A., *but the rest* ugghosesi.
[3] A, C1, G. satta pi jangha-satāni.
[4] A. satta-v.; C1 ghaṭā-vasena; G. sansaṭṭha-v. (*perhaps the correct reading*).
[5] A, G. āvajjanti.
[6] A, G. tā devatā.
[7] *Cf.* JA. v, 483.

Soka-majjhe ti, soka-vatthūnaŋ sokânugatānaŋ vā sattānaŋ majjhagato na socati, Bandhula-Malla-senāpatissa Mallikā upāsikā[1] viya: pañcannaŋ cora-satānaŋ majjhe Dhammasenāpatissa saddhi-vihāriko Saṅkicca-sāmaṇero viya ca.[2] *Ñāti-majjhe virocatī* ti, ñāti-gaṇa-majjhe. Saṅkicca-ttherassa saddhi-vihāriko Adhimuttaka sāmaṇero[3] viya sobhati. So kira therassa bhāgineyyo hoti. Atha naŋ thero āha: "Sāmaṇera, mahallako 'si jāto. Gaccha. Vassāni pucchitvā ehi. Upasampadessāmi tan" ti. So sādhu ti theraŋ vanditvā, patta-cīvaram ādāya, cora-aṭaviyā orabhāge bhagini-gāmaŋ gantvā, piṇḍāya cari. Taŋ bhaginī disvā, vanditvā, gehe nisīdāpetvā, bhojesi. So kata-bhattakicco vassāni pucchi. Sa "Ahaŋ na jānāmi. Mātā me jānātī" ti āha. So "tiṭṭhatha tumhe. Ahaŋ mātu santikaŋ gamissāmī" ti, aṭaviŋ otiṇṇo. Tam enaŋ dūrato va corapuriso disvā corānaŋ ārocesi. Corā "sāmaṇero kir' eko aṭaviŋ otiṇṇo. Gacchatha naŋ ānethā" ti. Ānāpetvā ekacce "māretha nan" ti āhaŋsu, ekacce "vissajjemā" ti. Sāmaṇero cintesi: Ahaŋ sekho sakaraṇīyo: imehi saddhiŋ mantetvā sotthim attānaŋ karissāmī ti. Cora-jeṭṭhakaŋ āmantetvā, "upamaŋ te, āvuso, karissāmī" ti imā gāthā abhāsi:—

A. "Ahū atītam addhānaŋ araññasmiŋ brahāvane
ceto kūṭāni oḍḍetvā sasakaŋ[4] avadhī tadā.

Sasakañ ca mataŋ disvā, ubbiggā miga-pakkhino
ekarattiŋ apakkāmuŋ.[5] Akiccaŋ vattate idha.

Tath' eva samaṇaŋ hantvā Adhimuttaŋ akiñcanaŋ
addhikā nâgamissanti: dhana-jāni bhavissatī" ti.

C. "Saccaŋ kho samaṇo āha Adhimutto akiñcano:
'addhikā[6] nâgamissanti: dhana-jāni bhavissatī'[7] ti.

Sace paṭipathe disvā nârocessasi kassaci,
tava saccam[8] anurakkhanto gaccha, bhante, yathāsukhan" ti.

[1] *For Bandhula* (Senāpati Kosala-rañño) *and his wife Mallikā, cf.* J. iv, 148 *ff.*; M. ii, 107.
[2] *Cf.* DhpA. ii, 240-52; Thag. 597.
[3] *Cf.* Thag. 114, 706, 725.
[4] B, D. *v.l.* kappakaŋ.
[5] A, G. apakkamuŋ.
[6] A, G (*and above*), C, D. addhiyā.
[7] A, G. bhavissatha.
[8] C, D. saccânu-.

So tehi corehi vissajjito gacchanto ñātayo pi disvā tesam pi na ārocesi. Atha te anuppatte corā gahetvā viheṭhayiŋsu. Uraŋ paharitvā paridevamānaŋ c' assa mātaraŋ corā etad avocuŋ:—

C. "Kin te hoti Adhimutto udare vasito[1] ti ca ?
Puṭṭhā me, amma, akkhāhi. Kathaŋ jānemu taŋ mayan ?" ti.

M. "Adhimuttassa ahaŋ mātā, ayañ ca janako pitā:
bhaginī bhātaro câpi[2] sabbe va idha ñātayo.
Akicca-kārī Adhimutto, yaŋ disvā na nivāraye."

C. "Etaŋ[3] kho vattaŋ samaṇānaŋ Ariyānaŋ dhamma-jīvinaŋ:
sacca-vādī Adhimutto, yaŋ disvā na nivāraye.

Adhimuttassa suciṇṇena sacca-vādissa bhikkhuno
sabbe va abhayaŋ pattā[4] sotthiŋ gacchantu ñātayo" ti.

Evaŋ te corehi vissajjitā gantvā Adhimuttaŋ āhaŋsu:—

Tava, tāta, suciṇṇena sacca-vādissa bhikkhuno
sabbe va abhayaŋ pattā sotthiŋ paccāgamāmhase" ti.

Te pi pañca-sata corā pasādaŋ āpajjitvā Adhimutta-samaṇerassa santike pabbajiŋsu. So te ādāya, upajjhāyassa santikaŋ gantvā, paṭhamaŋ attanā upasampanno pacchā te pañca-sate attano antevāsike katvā, upasampādesi. Te Adhimutta-ttherassa ovāde ṭhitā sabbe agga-phalaŋ arahattaŋ pāpuṇiŋsu. Imam atthaŋ gahetvā devatā *sataŋ saddhammaŋ aññāya ñāti-majjhe virocatī* ti āha.

Sātatan ti, satataŋ sukhaŋ vā ciraŋ tiṭṭhantī ti vadati. *Sabbāsaŋ vo* ti, sabbāsaŋ tumhākaŋ. *Pariyāyenā* ti, kāraṇena. *Sabba-dukkhā pamuccatī* ti, na kevalaŋ seyyo va hoti, na kevalaŋ paññaŋ labhati, soka-majjhe na socati, ñāti-majjhe virocati, sugatiyaŋ nibbattati, ciraŋ sukhaŋ tiṭṭhati, sakalasmā pana vaṭṭa-dukkhā pi muccatī ti.

---

[1] A, G. vasiko ti ca; C, D. vasī ti bhāsasi; C_1 vasito ti ca.
[2] C c' ete; G. āsi (? *for* câpi).
[3] A, G. evaŋ. [4] A, G. patvā.

2.

Dutiye: *Maccherā ca pāmādā cā*[1] ti, atta-sampatti-nigūhana-lakkhaṇena[2] maccherena[3] c' eva sati-vippavāsa-lakkhaṇena pamādena ca. Ekacco hi 'imaŋ me dentassa parikkhayaŋ gamissati, mayhaŋ vā ghara-mānusakānaŋ vā sangahaŋ na bhavissatī' ti macchariyena dānaŋ na deti. Ekacco khiḍḍâdi-pasutattā 'dānaŋ dātabban' ti cittam pi na uppādeti. *Evaŋ dānaŋ na dīyatī* ti, evam evaŋ[4] yasa-dāyakaŋ sampatti-dāyakaŋ sukha-dāyakaŋ dānaŋ nāma na dīyatī ti adāna kāraṇaŋ katheti. *Puññam ākaṅkhamānenā* ti, pubba-cetan' ādi-bhedaŋ puññaŋ icchamānena. *Deyyaŋ hoti vijānatā* ti, 'atthi dānassa phalaŋ ti jānantena dātabbam evā' ti vadati.

Tam eva bālaŋ phusatī ti, tam eva bālaŋ idhaloka-paralokesu jighacchā ca pipāsā ca phusati, anubandhati, na vijahati. *Tasmā* ti, yasmā tam eva phusati, tasmā *vineyya maccheran* ti, macchera-malaŋ vinetvā. *Dajjā dānaŋ malâbhibhū* ti, malâbhibhū hutvā taŋ macchera-malaŋ abhibhavitvā dānaŋ dadeyya.

Te matesu na mīyantī ti, adāna-sīlatā maraṇena matesu na mīyanti. Yathā hi mato samparivāretvā ṭhapite bahumhi pi anna-pānâdimhi 'idaŋ imassa hotu, idaŋ imassā' ti uṭṭhahitvā saŋvibhāgaŋ na karoti, evaŋ adāna-sīlo pī ti: matakassa ca adāna-sīlassa ca bhogā samasamā nāma hontī. Tena dāna-sīla evarūpesu matesu na mīyantī ti attho. *Panthānaŋ va sahâvajaŋ,*[5] *appasmiŋ ye pavecchantī* ti, yathā addhānaŋ kantāra-maggaŋ saha vajantā pathikā saha vajantānaŋ pathikānaŋ appasmiŋ pātheyye[6] saŋvibhāgaŋ katvā pavecchanti, dadanti yeva, evam evaŋ ye anamatagga-saŋsāra-kantāraŋ saha-vajantā saha-vajantānaŋ appasmim pi deyyadhamme saŋvibhāgaŋ katvā dadanti yeva, te matesu na mīyanti. *Esa dhammo sanantano* ti, eso porāṇako dhammo:

---

[1] *Cf.* JA. No. 450.
[2] A, C, D. lakkhaṇaŋ.
[3] *Cf.* VM. 470; VvA. 71.
[4] C_1 etaŋ.
[5] F. *text and* A. sahavajjaŋ; G. *omits* panth. va sah; *Sinh. text* C, D. sahavajaŋ (*dat. plur. for* saha-avajantānaŋ); C_1 sahabbajaŋ; G. kantāra-m. sahavajantānaŋ sahavāvajantānaŋ pathikā pathikānaŋ.
[6] C. pātheyyo.

sanantānaŋ[1] vā paṇḍitānaŋ dhammo ti. *Appasm' eke* ti, appasmiŋ deyya-dhamme. *Pavecchantī* ti, dadanti. *Bahun' eke na dicchare* ti, bahunā pi bhogena samannāgatā ekacce na dadanti. *Sahassena samaŋ mitā* ti, sahassena saddhiŋ mitā sahassa-dāna-sadisā hoti.

Durannayo[2] ti, duranugamano duppūro ti attho.

Dhammaŋ care ti, kusala-kamma-patha-dhammaŋ carati. *Yo pi*[3] *sam͡uñchakaŋ*[4] *care* ti, yo api khala-maṇḍalâdi-sodhana-palāla-poṭhanâdi-vasena samuñchakaŋ carati. *Dārañ ca posan* ti, dārañ ca posento. *Dadam appakasmin* ti, appakasmiŋ paṇṇa-sāka-mattasmim pi saŋvibhāgaŋ katvā dadanto 'va, so dhammaŋ carati. *Sataŋ sahassānan* ti, sahassaŋ sahassaŋ katvā gaṇitānaŋ purisānaŋ sataŋ: sata-sahassan ti attho. *Sahassa-yāginan* ti, bhikkhu-sahassassa vā yāgo, kahāpaṇa-sahassena vā nibbattito yāgo pi sahassa-yāgo. So etesaŋ atthī ti sahassa-yāgino: tesaŋ sahassa-yāginaŋ. Etena dasannaŋ vā bhikkhu-koṭīnaŋ dasannaŋ vā[5] kahāpaṇa-koṭīnaŋ piṇḍapāto dassito hoti. Ye ettakaŋ dadanti, te *kalam pi nâgghanti tathā-vidhassā* ti āha. Svâyaŋ samuñchakaŋ caranto pi dhammaŋ carati. Dāraŋ posento pi appakasmiŋ dadanto pi tathā-vidhassa ete sahassa-yāgino kalam pi nâgghanti. Yaŋ tena daḷiddena eka-paṭivissaka-mattam pi salāka-bhatta-mattam pi vā dinnaŋ tassa dānassa sabbesam pi tesaŋ dānaŋ kalaŋ nâgghati. Kalaŋ nāma soḷasama-bhāgo pi sata-bhāgo pi sahassa-bhāgo pi. Idha sata-bhāgo gahito. Yaŋ tena dānaŋ dinnaŋ tasmiŋ satadhā pi vibhatte itaresaŋ dasa-koṭi-sahassaŋ dānaŋ tato eka-kotthāsam pi nâgghatī ti āha.

Evaŋ Tathāgate dānassa agghaŋ karonte samīpe ṭhitā devatā cintesi: Bhagavā evaŋ mahantaŋ dānaŋ padena pavaṭṭetvā ratana-satike viya narake pakkhipanto[6] idaŋ evaŋ

---

[1] So C₁ *for* A, C, D, G. santānaŋ.

[2] *Cf.* JA. No. 181 (*as Mrs. Rhys Davids remarks at* KS. i, 28 *n., the Jātaka Comy. on these gāthās at* J. iv, 64 *ff. is more helpful than B.*).

[3] F. *text omits* pi.

[4] *So* JA; F. *text* samuochakaŋ; *Sinh. text* samuccakaŋ; A, G. samuñjakaŋ; C, D. samuñcakaŋ; C₁ *as here.*

[5] C₁ *omits* bhikkhu- . . . vā.

[6] A, C. patto.

parittakaŋ dānaŋ, canda-maṇḍale paharanto viya, ukkhipati. Kathaŋ nu kho etaŋ mahapphalataran[1] ti jānan' atthaŋ gāthāya ajjhabhāsi.

Tattha *kenā*[2] ti, kena kāraṇena. *Mahaggato* ti, mahattaŋ gato: vipulass' etaŋ vevacanaŋ. *Samena*[3] *dinnassā* ti, samena dinnassa dānassa. Ath' assa Bhagavā dānaŋ vibhajitvā dassento, *dadanti h'*[4] *eke* ti ādim āha.

Tattha *visame niviṭṭhā* ti, visame kāya-vacī-mano-kamme patiṭṭhitā hutvā. *Chetvā*[5] ti, pothetvā. *Vadhitvā* ti, māretvā. *Socayitvā* ti, paraŋ soka-samappitaŋ katvā. *Assu-mukhā* ti, assu-mukha-sammissaŋ paraŋ rodāpetvā: dinna-dānaŋ hi assu-mukha-dānan ti vuccati. *Sadaṇḍā* ti, daṇḍena tajjetvā paharitvā dinna-dakkhiṇā sadaṇḍā ti vuccati. *Evan* ti, nâhaŋ Sammāsambuddhatāya mahādānaŋ gahetvā appaphalaŋ nāma kātuŋ sakkomi, parittaka-dānaŋ vā mahapphalaŋ. Idaŋ pana mahādānaŋ attano uppattiyā aparisuddhatāya eva appa-phalaŋ nāma hoti. Itaraŋ paritta-dānaŋ attano uppattiyā parisuddhatāya eva mahapphalaŋ nāmā ti. Imam atthaŋ dassento *evan* ti ādim āhā ti.

3.

Tatiye: *Udānaŋ udānesī*[6] ti, udāhāraŋ udāhari. Yathā hi yaŋ[7] telaŋ mānaŋ gahetuŋ na sakkoti,[8] vissanditvā gacchati, taŋ avasesako[9] ti vuccati: yañ ca jalaŋ taḷākaŋ gahetuŋ na sakkoti ajjhottharitvā gacchati, taŋ ogho ti vuccati; evam evaŋ yaŋ pīti-vacanaŋ hadayaŋ gahetuŋ na sakkoti, adhikaŋ hutvā anto asaṇṭhahitvā bahi nikkhamati, taŋ *udānan* ti vuccati. Evarūpaŋ pītimayaŋ vacanaŋ nicchāresī ti attho.

Saddhāya pi sāhu[10] *dānan* ti, kammañ ca phalañ ca saddahitvā pi dinnaŋ dānaŋ sāhu laṭṭhakaŋ,[11] bhaddakam eva sāhu

---

[1] C_1 mahagghatataraŋ.
[2] *Sinh. text* ten' esaŋ.
[3] A. sacena (JA. No. 450, samena-dhammena).
[4] F. *text omits* hi.
[5] JA. jhatvā (=kilametvā).
[6] *More fully at* UdA. 2; *cf.* DA. i, 140; S. iii, 56.
[7] *All omit* yaŋ.
[8] A, G. asakkonti.
[9] A. avaseso; G. avasseko. *I think the reading at* DA. UdA. *is wrong.*
[10] *Cf.* I, 8; A. sādhu.
[11] C_1 laddhakaŋ.

ti kathenti. Kathaŋ pan' etaŋ ubhayaŋ samaŋ nāma hotī ti? Jīvita-bhīruko hi yujjhituŋ na sakkoti. Khaya-bhīruko dātuŋ na sakkoti. "Jīvitañ ca rakkhissāmi yujjhissāmi cā" ti vadanto na yujjhati. Jīvite pana ālayaŋ vissajjetvā, "chejjaŋ vā hotu maraṇaŋ vā gaṇhissām' etaŋ issariyan" ti ussahanto va yujjhati. "Bhoge ca rakkhissāmi dānañ ca dassāmī" ti vadanto na dadāti. Bhogesu pana ālayaŋ vissajetvā "mahādānaŋ dassāmī" ti ussahanto va deti. Evaŋ dānañ ca yuddhañ ca samaŋ hoti, kiñ ca bhiyyo? *Appâpi santā*[1] *bahuke jinantī* ti, yathā pi yuddhe appakā pi vīrapurisā bahuke bhīru[2]-purise, evaŋ saddhâdi-sampanno appakam pi dānaŋ dadanto bahu-maccheraŋ maddati, bahum pi dāna-vipākaŋ adhigacchati; evam pi dānañ ca yuddhañ ca samānaŋ. Ten' ev' āha:—

Appam pi ce saddahāno dadāti,
Ten' eva so hoti sukhī paratthā ti.

Imassa ca pan' atthassa pakāsan' atthaŋ *Ekasāṭaka-brāhmaṇa-vatthuñ* ca *Ankura-vatthuñ*[3] ca vitthāretabbaŋ.

Dhamma-laddhassā ti, dhammena samena laddhassa bhogassa dhamma-laddhassa ca puggalassa. Ettha puggalo laddha-dhammo nāma,[4] adhigata-dhammo, Ariya-dhammo. Iti yaŋ[5] dhamma-laddhassa bhogassa dānaŋ dhamma-laddhassa puggalassa dīyati, tam pi *sādhū* ti attho. *Yo dhamma-laddhassā* ti, imasmim pi gāthā-pade ayam eva attho. *Uṭṭhāna-viriyâdhigatassā* ti, uṭṭhānena ca viriyena ca adhigatassa bhogassa. *Vetaraṇin*[6] ti, desanā-sīsa-mattam etaŋ. Yamassa pana Vetaraṇī pi Sañjīva-kāḷasuttâdayo[7] pi ekatiŋsa mahā-niraye sabbaso va atikkamitvā ti attho.

Viceyya-dānan[8] ti, vicinitvā dinna-dānaŋ. Tattha dve vicinanāni, dakkhiṇā-vicinanaŋ dakkhiṇeyya-vicinanañ[9] ca. Tesu lāmaka-lāmake paccaye apanetvā, paṇīta-paṇīte vicinitvā, tesaŋ dānaŋ dakkhiṇa-vicinanaŋ nāma. Vipanna-

---

[1] C, D. sattā. [2] C, D. bhūri (?).
[3] *Cf.* DhpA. iii, 3, 219. [4] C, D. *omit.* [5] C, D. itthiyā (?).
[6] *Cf.* JA. iii, 473 (aṭṭha mahāniraye soḷasa ca ussade atikkamitvā).
[7] JA. v, 266, 270.
[8] *Cf.* JA. iii, *loc. cit.* *These lines also occur at* PV. (Añkura), ii, 9, 75 (PvA. 140). [9] C_1 vicinanā.

sīle ito bahiddhā pañca-navuti pāsaṇḍa-bhede dakkhiṇeyye pahāya, sīlâdi-guṇa-sampannānaŋ sāsane pabbajitānaŋ dānaŋ dakkhiṇeyya-vicinanaŋ nāma. Evaŋ dvihâkārehi viceyya-dānaŋ. *Sugata-ppasatthan*[1] ti, Sugatena vaṇṇitaŋ. Tattha dakkhiṇeyya-vicinanaŋ dassento *ye dakkhiṇeyyā* ti ādim āha. *Bījāni vuttāni yathā* ti, iminā pana dakkhiṇa-vicinanam āha avipanna-bīja-sadisā hi vicinitvā gahitā paṇīta-paṇīta deyyadhammā ti.

Pāṇesu pi[2] *sādhu saŋyamo* ti, pāṇesu saŋyata-bhāvo pi bhaddako. Ayaŋ devatā itarāhi kathitaŋ dān' ānisaŋsaŋ atikkamitvā sīl' ānisansaŋ kathetum āraddhā. *Aheṭhayaŋ caran* ti, avihiŋsanto caramāno. *Parūpavādā* ti, parassa upavāda-bhayena. *Bhayā* ti, upavāda-bhayā.

Dānā ca kho dhammapadaŋ va seyyo ti, dānato nibbāna-saṅkhāta-dhamma-padam[3] eva seyyo. *Pubbe ca*[4] *hi pubbatare ca*[4] *santo* ti, pubbe ca Kassapa-Buddhâdi-kāle pubbatare ca Konāgamana-Buddha-kāle, sabbe pi vā ete pubbe ca pubbatare ca santo nāmā ti.

4.

Catutthe: *Kamanīyānī* ti, rūpâdīni iṭṭh' ārammaṇāni. *Apunâgamanaŋ anāgantā*[5] *puriso maccu-dheyyā* ti, tebhūmaka-vaṭṭa-saṅkhātā maccu-dheyyā apunâgamana-saṅkhātaŋ nibbānaŋ apunâgantā. Nibbanā[6] hi sattā na punâgacchanti. Tasmā taŋ apunâgamanan ti vuccati. Kāmesu *baddho* ca *pamatto* ca *anāgantā* nāma hoti. Taŋ[7] pāpuṇituŋ na sakkoti. Tasmā evam āha.

Chandajan ti, taṇhā-chandato jātaŋ. *Aghan ti,* pañca-kkhandha-dukkhaŋ. Dutiya-padaŋ tass' eva vevacanaŋ. *Chanda-vinayā agha-vinayo* ti, taṇhā-vinayena pañca-kkhan-

---

[1] JA. iii, *loc. cit.*
[2] *Text* ca.
[3] *Here* JA. *has* samatha-vipassanā-saṅkhātaŋ nibbāna-saṅkhātañ ca dhamma-koṭṭhāsa-bhūtaŋ.
[4] *Sinh. text,* A, JA, G. va.
[5] *So* A. i, 64 (*Sinh.*) *and Sinh. text here;* F. *text* anugantvā; A. -gatā.
[6] A, G, D. nibbānaŋ.
[7] C_1 *puts* taŋ *before* kāmesu.

dha-vinayo. *Agha-vinayā dukkha-vinayo* ti, pañca-kkhandha-vinayena vaṭṭa-dukkhaŋ vinītam eva hoti.

Citrānī[1] ti, ārammaṇa-cittāni. *Sañkappa-rāgo* ti, sañkappita-rāgo. Evam ettha vatthu-kāmaŋ parikkhipitvā kilesa-kāmo kāmo ti vutto. Ayam pan' attho *Pasūra-suttena*[2] vibhāvetabbo. Pasūra-paribbājako hi therena "sañkappa-rāgo purisassa kāmo" ti vutto,

"Te na ve[3] kāmā yāni citrāni loke,
sañkappa-rāgañ ca[4] vadesi kāmaŋ:
sañkappayaŋ akusale vitakke
bhikkhū pi te hessati[5] kāma-bhogī" ti

āha. Atha naŋ thero avoca:—

"Te ve[6] kāmā yāni citrāni loke,
sañkappa-rāgaŋ na vadesi kāmaŋ:
passanto rūpāni manoramāni
[satthā* pi te hessati kāmabhogī" ti.[7]

Suṇanto saddāni manoramāni,[8]
ghayanto gandhāni manoramāni,
sāyanto rasāni manoramāni,
phusanto phassāni manoramāni
satthā* pi te hessati kāmabhogī" ti.

Ath' ettha dhīrā ti, atha etesu ārammaṇesu paṇḍitā chanda-rāgaŋ vinayanti. *Saŋyojanaŋ sabban*[9] ti, dasa-vidham pi saŋyojanaŋ. *Akiñcanan* ti, rāga-kiñcanâdi virahitaŋ. *Nânupatanti*[10] *dukkhā* ti, vaṭṭa-dukkhe patitassa[11] upari na patanti. *Iccâyasmā Mogharājā*[12] ti, "pahāsi sañkhan" ti gāthaŋ sutvā

---

1 SnA., p. 539; A. iii, 411 (AA. citra-citrârammaṇāni). 2 Sn. 824.
3 SnA. te na ve; *Sinh.* tena ve; A. iii *and* AA. n' ete; A, C, D, G. na te; C_1 na ve te. 4 A, C, D, G. rāgaŋ na.
5 A. hepīti; B, D, hehinti; G. tehehī ti; SnA. *as here.*
6 A. ce te; G. ve te; C. D. te ce; SnA. te ve.
7 SnA. *omits this line.*
8 A, C, C_1, D, G. *omit* manoramāni *in each line and run on.** A, C, D, G. sattā (?); *for* satthā ('*your teacher will be*'), *cf.* SnA. 540.
9 Dhp. 221.
10 F. *text* nânupatatanti.
11 C_1 -dukkhā pana tassa; G. dukkhā panītassa.
12 *Cf.* K.S. i, 33 *n.*

tāsaŋ[1] parisatiŋ anusandhi-kusalo Mogharājā nāma thero 'imissā gāthāya attho na yathânusandhiŋ gato' ti cintetvā yathânusandhiŋ ghaṭento evam āha. Tattha *idha vā huraŋ vā* ti, idhaloke vā paraloke vā. *Naruttamaŋ attha-caraŋ narānan* ti, kiñcâpi sabba-khīṇâsavā naruttamā c' eva attha-carā ca narānaŋ. Thero pana Dasabalaŋ sandhāy' evam āha. *Ye taŋ namassanti pasaŋsiyā te* ti, yadi tathā-vimuttaŋ deva-manussā[2] paṭipattiyā taŋ namassanti, atha ye taŋ Bhagavantaŋ kāyena vā vācāya vā anupaṭipattiyā vā namassanti, te kiŋ pasaŋsiyā udāhu appasaŋsiyā ? ti. *Bhikkhu Mogharājā* ti, theraŋ ālapati. *Aññāya dhamman* ti, catusacca-dhammaŋ jānitvā. *Sangâtigā te pi bhavantī* ti, ye taŋ kāyena vā vācāya vā anupaṭipattiyā vā namassanti, te catusacca-dhammaŋ aññāya vicikicchaŋ pahayā sangâtigā pi honti, pasaŋsiyā pi hontī ti.

5.

Pañcame: *Ujjhāna-saññikā* ti, Ujjhāna-saññi-devaloko nāma pāṭiyekka[3] n' atthi. Imā pana devatā Tathāgatassa catu-paccaya-paribhogaŋ nissāya ujjhāyamānā āgatā. Tāsaŋ kira etad ahosi: Samaṇo Gotamo bhikkhūnaŋ paŋsu-kula-cīvara-piṇḍiyālopa-rukkha-mūla-senâsana-pūtimutta-bhesajjehi santosaŋ yeva pariyanta-kāritaŋ vaṇṇeti. Sayam pana pattunna-dukūla-khomâdīni-paṇīta-cīvarāni-dhāreti, rājâraham uttama-bhojanaŋ bhuñjati, deva-vimāna-kappāya gandha-kuṭiyā vara-sayane sayati, sappi-navanītâdīni bhesajjāni paṭisevati, divasaŋ mahājanassa dhammaŋ deseti, vacana c' assa aññato gacchati, kiriyā[4] aññato ti ujjhāyamānā āgamiŋsu. Tena tāsaŋ Dhamma-sangāhaka-ttherehi Ujjhāna-saññikā ti nāmaŋ gahitaŋ.

Aññathā santan ti, aññen' ākārena bhūtaŋ. *Nikaccā* ti, nikatiyā vañcanāya vañcetvā ti attho. *Kitavass' evā* ti, kitavo vuccati sākuṇiko. So hi agumbo[5] va samāno sākhā-paṇṇâdi-paṭicchādanena gumba-vaṇṇaŋ dassetvā upagate

---

[1] C_1 tāyaŋ. [2] A, G. manussānaŋ, *omitting next word.*
[3] C, D. pāṭiyekako. [4] A, C, D, G. kiriyaŋ.
[5] A. agucco.

mora-tittirâdayo sakuṇe māretvā dārā-bharaṇaŋ karoti. Iti tassa kitavassa imāya vañcanāya evaŋ vañcetvā, sakuṇamaŋsa-bhojanaŋ viya kuhakassā pi paŋsu-kulena attānaŋ paṭicchādetvā, kathā-chekatāya mahājanaŋ vañcetvā, khādamānassa vicarato, *bhuttaŋ theyyena tassa tan* ti, sabbo pi tassa catupaccaya-paribhogo theyyena paribhutto nāma hotī ti devatā Bhagavantaŋ sandhāya vadati. *Parijānanti paṇḍitā* ti, ayaŋ kārako vā akārako vā ti paṇḍitā jānanti. Iti tā devatā[1] 'mayam eva paṇḍitā' ti maññamānā evam āhaŋsu.

Atha Bhagavā *na-y-idan* ti ādim āha. Tattha *yâyaŋ paṭi padā daḷhā* ti, ayaŋ dhammânudhamma-paṭipadā daḷhā, thirā: yāya paṭipadāya dhīrā paṇḍitā ārammaṇ' ūpanijjhānena lakkhaṇ' ūpanijjhānena cā ti dvīhi jhānehi jhāyino Māra-bandhanā pamuccanti, taŋ paṭipadaŋ bhāsita-mattena vā savaṇa-mattena vā okkamituŋ paṭipajjituŋ na sakkā ti attho. *Na ve dhīrā pakubbantī* ti, dhīrā paṇḍitā. *Viditvā loka-pariyāyan* ti, saṅkhāra-lokassa udayabbayaŋ ñatvā catusacca-dhammañ ca aññāya, kilesa-parinibbānena *nibbutā, loke visattikaŋ tiṇṇā* evaŋ na kubbanti, mayaŋ evarūpāni na kathemā[2] ti attho.

Paṭhaviyaŋ patiṭṭhahitvā ti, ayuttaŋ amhehi kataŋ: akārakam eva mayaŋ kāraka-vādena samudācarimhā ti lajjamānā Mahābrahmani[3] viya Bhagavati gāravaŋ paccupaṭṭhāpetvā, aggi-kkhandhaŋ viya Bhagavantaŋ durâsadaŋ katvā, passamānā ākāsato otaritvā bhūmiyaŋ ṭhatvā ti attho. *Accayo*[4] ti, aparādho. No accagamā ti, amhe atikkamma abhibhavitvā pavatto. *Āsādetabban*[5] ti, ghaṭṭayitabbaŋ. Tā kira devatā Bhagavantaŋ kāyena vācāyā ti dvīhi pi ghaṭṭayiŋsu. Tathāgataŋ avanditvā ākāse patiṭṭhamānā kāyena ghaṭṭayinsu. Kitavopamaŋ āharitvā nāna-ppakārakaŋ asabbhi[6]-vācaŋ vadamānā vācāya ghaṭṭayiŋsu. Tasmā āsādetabbaŋ amaññimhā ti āhaŋsu. *Paṭigaṇhātū*[7] ti, khamatu. *Āyatiŋ saŋvarāyā* ti, anāgate saŋvaran' atthāya, puna evarūpassa aparādhassa dosassa khalitassa akaraṇ' atthāya.

---

[1] C, C_1, D. *insert* Tathāgatā pi.
[2] A, G. kathenti.
[3] A, C, D. Brahmā viya.
[4] *Cf.* DA, i. 236.
[5] F. *text* āsād-.
[6] C_1 asabbha-.
[7] F. *text* gaṇhatu.

Sitaŋ pātvākāsī ti, agga-dante dassento pahaṭṭh' ākāraŋ dassesi. Kasmā? Tā kira devatā na sabhāvena khamāpenti, lokiya-mahājanañ ca sadevake loke agga-puggalaŋ Tathāgatañ ca ekasadisaŋ karonti. Atha Bhagavā 'parato kathāya uppannāya Buddha-balaŋ dīpetvā pacchā khamissāmī' ti sitaŋ pātvākāsi. *Bhiyyoso-mattāyā* ti, atireka-ppamāṇena. *Imaŋ gātham abhāsī*[1] ti, kupito esa amhākan ti maññamānā abhāsi. *Na paṭigaṇhatī* ti, na khamati, nâdhivāseti. *Kop' antaro* ti, abbhantare uppanna-kopo. *Dosa-garū* ti, dosaŋ garuŋ katvā ādāya viharanto. *Sa veraŋ paṭimuccatī* ti, so evarūpo gaṇṭhikaŋ paṭimuñcanto viya taŋ veraŋ attani paṭimuccati, ṭhapeti: na paṭinissajjatī ti attho. *Accayo ce na vijjethā* ti, sace accāyika-kammaŋ na bhaveyya. *No c' idhâpagataŋ siyā* ti, yadi aparādho nāma na bhaveyya. *Ten'*[2] *idha kusalo siyā* ti, yadi verāni sammeyyuŋ,[3] tena kāraṇena kusalo bhaveyya. *Kass' accayā* ti, gāthāya kassa atikkamo n' atthi? Kassa aparādho n' atthi? Ko sammohaŋ nâpajjati? Ko niccam eva paṇḍito nāmā? ti attho. Imaŋ kira gāthaŋ bhaṇāpaṇ'[4] atthaŋ (?) Bhagavato sita-pātukammaŋ. Tasmā 'idāni devatānaŋ Buddha-balaŋ dīpetvā khamissāmī' ti *Tathāgatassa Buddhassā* ti ādim āha. Tattha *Tathāgatassā* ti, tathā gato ti evamādīhi kāraṇehi Tathāgatassa. *Buddhassā* ti, catunnaŋ saccānaŋ Buddhattâdīhi kāraṇehi vimokkhantika-paññatti-vasena evaŋ laddha-nāmassa. *Accayaŋ desayantīnan* ti, yaŋ vuttaŋ tumhehi 'accayaŋ desayantīnaŋ: sa veraŋ patimuccatī' ti, taŋ sādhu vuttaŋ. Aham pana taŋ veraŋ nâbhinandāmi, na[5] patthāyāmī ti attho. *Paṭigaṇhāmi vo 'ccayan* ti, tumhākaŋ aparādhaŋ khamāmī ti.

6.

Chaṭṭhe: *Saddhā dutiyā purisassa hotī* ti, purisassa devaloke manussa-loke c' eva nibbānaŋ gacchantassa saddhā: *dutiyā hotī* ti, sahāya-kiccaŋ sādheti. *No ce assaddhiyaŋ avatiṭṭhatī* ti,

---

[1] *So Sinh. text, but* F. avoca.
[2] F. *text*, A, C, G. kena: *Sinh. text*, C_1 tena.
[3] C, D. sameyyuŋ; G. saceyyuŋ.
[4] *So all.*
[5] A, C_1, G. n' eva.

yadi assaddhiyaŋ na tiṭṭhati. *Yaso* ti, parivāro. *Kittī* ti, vaṇṇa-bhaṇanaŋ. *Tatvassa hotī* ti, tato assa hoti.

Nânupatanti sangā ti, rāga-sangâdayo pañca sangā na anupatanti.

Pamādaŋ anuyuñjantī[1] ti, ye ca pamādaŋ karonti nibbattenti, te taŋ anuyuñjanti nāma. *Dhanaŋ seṭṭhaŋ va rakkhatī* ti, muttā-maṇi-sārâdi uttamadhanaŋ viya rakkhati. *Jhāyanto* ti, lakkhaṇ' ūpanijjhānena ca ārammaṇ' ūpanijjhānena ca jhāyanto. Tattha lakkhaṇ' ūpanijjhānaŋ nāma vipassanā-magga-phalāni. Vipassanā hi tīni lakkhaṇāni upanijjhāyatī ti, lakkhaṇ' ūpanijjhānaŋ: maggo vipassanāya āgata-kiccaŋ sādheti, lakkhaṇ' ūpanijjhānaŋ: phalaŋ tathā-lakkhaṇaŋ nirodha-saccaŋ upanijjhāyatī ti, lakkhaṇ' ūpanijjhānaŋ. Aṭṭha samāpattiyo pana kasiṇ' ārammaṇassa upanijjhāyanato ārammaṇ' ūpanijjhānan ti veditabbaŋ. *Paramaŋ sukhaŋ* nāma arahatta-sukhaŋ adhippetan ti.

7.

Sattame: *Sakkesu* ti, 'Sakyā vata bho rāja-kumārā' ti udānaŋ paṭicca (D. i, 93)[2] Sakkā ti laddha-nāmānaŋ rāja-kumārānaŋ nivāso eko janapado: rūḷhi-saddena Sakkā ti vuccati. Tesu[3] Sakkesu janapadesu. *Mahāvane*[4] ti, sayaŋ jāte aropite[5] Himavantena saddhiŋ ekâbaddhe mahati vane. *Sabbeh' eva arahantehī* ti, imaŋ suttaŋ kathita-divase yeva patta-arahantehi. Tatrâyaŋ anupubbī-kathā:—[6]

Sākiya-Koliyā kira Kapilavatthu-nagarassa ca Koliya-nagarassa ca antare Rohiṇiŋ nāma nadiŋ[7] eken' eva āvaraṇena bandhāpetvā sassāni kārāpenti. Atha Jeṭṭha[8]-mūla-māse sassesu milāyantesu ubhaya-nagara-vāsīnam pi kamma-karā sannipatiŋsu. Tattha Koliya-nagara-vāsino āhaŋsu: "Idaŋ udakaŋ ubhato[9] āhariyamānaŋ n' eva tumhākaŋ na amhākaŋ

---

[1] Dhp. 26; Thag. 883; M. ii, 105.
[2] *Cf.* DA. 262; SnA. 354.
[3] C₁, G. tasmiŋ.
[4] DA. i, 309; UdA. 184; SA. *on* S. v, 320.
[5] C, D, G. āropime; C₁ aropime.
[6] *Cf.* DhpA. iii, 254; JA. v, 412; SnA. 356.
[7] C, D. -ṇī nadī.
[8] C, D. chettha.
[9] *All* ubhayato.

pahoti. Amhākaŋ pana sassaŋ eken' udaken' eva nippajjissati.[1] Idaŋ udakaŋ amhākaŋ dethā" ti. Kapilavatthuvāsino āhaŋsu: "Tumhesu koṭṭhe pūretvā ṭhitesu mayaŋ ratta-suvaṇṇa-nīla-maṇi-kāla-kahapaṇe ca gahetvā pacchipasibbakâdi-hatthā na sakkhissāma tumhākaŋ ghara-dvāre vicarituŋ. Amhākam pi sassaŋ eken' eva udakena nippajjissati. Idaŋ udakaŋ amhakaŋ dethā" ti. "Na mayaŋ dassāmā" ti.[2] "Mayam pi na dassāmā" ti evaŋ kathaŋ vaḍḍhetvā eko uṭṭhāya ekassa pahāraŋ adāsi. So pi aññassā ti, evaŋ aññamaññaŋ paharitvā rāja-kulānaŋ jātiŋ ghaṭṭetvā ghaṭṭetvā kalahaŋ vaḍḍhayiŋsu. Koliya-kammakarā vadanti: "Tumhe Kapilavatthu-vāsike[3] gahetvā gacchatha,[4] ye soṇa-sigālâdayo viya attano attano bhaginīhi saddhiŋ saŋvasiŋsu. Etesaŋ hatthino ca assā ca phalak' āvudhāni[5] ca amhākaŋ kiŋ karissantī?" ti. Sākiya-kammakarā vadanti: "Tumhe dāni kuṭṭhino dārake gahetvā gacchatha, ye anāthā niggatikā[6] tiracchānā viya kola-rukkhe vasiŋsu. Etesaŋ hatthino ca assā ca phalak' āvudhāni ca amhākaŋ kiŋ karissantī?" ti.

Te gantvā attano[7] kamme payutta-amaccānaŋ kathesuŋ. Amaccā rāja-kulānaŋ kathesuŋ.[8] Tato Sākiyā: "Bhaginīhi saddhiŋ saŋvāsa-vasitakānaŋ thāmañ ca balañ ca dassessāmā" ti yuddha-sajjā nikkhamiŋsu. Koliyā pi: "Kola-rukkhavāsīnaŋ thāmañ ca balañ ca dassessāmā" ti yuddha-sajjā nikkhamiŋsu.[9]

Bhagavā pi rattiyā paccūsa-samaye yeva mahākaruṇāsamāpattito uṭṭhāya lokaŋ volokento ime evaŋ yuddha-sajje nikkhamante addasa. Disvā 'Mayi gate ayaŋ kalaho vūpasamissati nu kho?' ti upadhārento, 'aham ettha gantvā kalaha-vūpasamaṇ' atthaŋ tīni jātakāni kathessāmi. Tato kalaho vūpasamissati. Atha sāmaggi-dīpaṇ' atthāya dve jātakāni kathetvā *Attadaṇḍā-suttaŋ*[10] dassessāmi. Desanaŋ

[1] C, C_1, D. nipph-.
[2] C, C_1, D. *omit this sentence.*
[3] DhpA. *adds* dārake.
[4] C, C_1, D. *and below,* gajjatha.
[5] JA. āyudhāni.
[6] C, D. niggahitā.
[7] C, D. tasmiŋ.
[8] C_1 *omits sentence.*
[9] A, C, D, G. saŋvasitakānaŋ; JA. saŋvāsikānaŋ.
[10] Sn. 935.

sutvā ubhaya-nagara-vāsino pi aḍḍha-tiyāni aḍḍha-tiyāni kumāra-satāni dassessanti.[1] Ahaŋ te pabbajessāmi: mahā samāgamo bhavissatī' ti, sanniṭṭhānaŋ akāsi.

Tasmā, imesu yuddha-sajjesu nikkhamantesu kassaci anārocetvā, sayam eva patta-cīvaram ādāya, gantvā, dvinnaŋ senānaŋ[2] antare (āsanaŋ santharitvā[3]) ākāse pallaṅkaŋ ābhujitvā, chabbaṇṇa-raŋsiyo vissajetvā nisīdi. Kapilavatthuvāsino Bhagavantaŋ disvā va, 'amhākaŋ ñāti-seṭṭho Satthā āgato. Diṭṭho nu kho tena amhākaŋ kalaha-karaṇa-bhāro'[4] ti cintetvā, 'na kho pana sakkā Bhagavati āgate amhehi parassa sarīre satthaŋ pātetuŋ. Koliya-nagara-vāsino[5] amhe hanantu vā vadhantu vā'[6] ti, āvudhāni chaḍḍetvā, Bhagavantaŋ vanditvā nisīdiŋsu. Koliya-nagara-vāsino pi tath' eva cintetvā āvudhāni chaḍḍetva, Bhagavantaŋ vanditvā, nisīdiŋsu. Bhagavā pi jānanto, "Kasmā āgat' attha, mahārājā?" ti pucchi. "Na, Bhagava, tiṭṭha-kīlāya vā na pabbata-kīlāya vā na nadī-kīlāya vā na giri-dassan' atthaŋ, imasmiŋ pana ṭhāne sangāmaŋ paccuppaṭṭhapetvā āgat' amhā" ti. "Kiŋ nissāya ko kalaho jāto, mahārājā?" ti. "Udakaŋ, bhante" ti. "Udakaŋ kiŋ agghati, mahārājā?" ti. "Appaŋ, bhante" ti. "Paṭhavi nāma kiŋ agghati, mahārājā?" ti. "Anagghā, bhante" ti. "Khattiyā kiŋ agghantī?" ti. "Khattiyā nāma anagghā, bhante" ti. "Appa-mūlakaŋ udakaŋ nissāya kimatthaŋ anagghe khattiye nāsetha, mahārājā?" ti. "Kalahe assādo nāma n' atthi. Kalaha-vasena, maharāja, aṭṭhāne veraŋ katvā ekāya rukkhadevatāya kāḷa-sīhena saddhiŋ baddhāghāto sakalampi imaŋ kappaŋ anuppatto[7] yevā" ti vatvā, *Phandana-Jātakaŋ*[8] kathesi.

Tato "Parapattiyena nāma,[9] mahārāja, na bhavitabbaŋ. Parapattiyā hutvā pi ekassa sasakassa kathāya tiyojanasahassa-vitthate Himavante catuppada-gaṇā mahāsamuddaŋ

---

[1] *All* dassanti.
[2] C, D. senasanānaŋ.
[3] JA, C_1 *omit.*
[4] *So* JA., *but MSS.* -bhāvo.
[5] A, C, D. Kapilanagara- (?).
[6] C_1 vadhentu; JA. pacantu.
[7] *So* JA., *but MSS.* anuppavatto.
[8] JA. iv, 207.
[9] *Cf.* JA. iii, 77.

pakkhandino ahesuŋ. Tasmā parapattiyena na bhavitabban" ti vatvā, *Paṭhavī-udrīyana-Jātakaŋ*[1] kathesi.

Tato "Kadāci, mahārāja, dubbalo pi mahābalassa randhaŋ vivaraŋ passati, kadāci mahābalo pi dubbalassa. Laṭukikā pi hi sakuṇikā hatthi-nāgaŋ ghātesī" ti *Laṭukikā-Jātakaŋ*[2] kathesi. Evaŋ kalaha-vūpasamaṇ' atthāya tīni jātakāni kathetvā sāmaggi-paridīpan' atthāya dve jātakāni kathesi. Kathaŋ? "Samaggānaŋ hi, mahārāja, koci otāraŋ nāma passituŋ na sakkotī" ti vatvā, *Rukkhadhamma-Jātakaŋ*[3] kathesi. Tato "Samaggānaŋ, mahārāja, koci vivaraŋ passituŋ nâsakkhi, yadā pana aññamaññaŋ vivādam akaŋsu atha ne nesādaputto jīvitā voropetvā ādāya gato. Vivāde assādo nāma n' atthī" ti vatvā, *Vaṭṭaka-Jātakaŋ*[4] kathesi. Evaŋ imāni pañca jātakāni kathetvā avasāne *Atta-daṇḍa-suttaŋ*[5] kathesi.

Rājāno pasannā "Sace Satthā nâgamissa, mayaŋ sahatthā aññamaññaŋ vadhitvā lohita-nadiŋ pavattayissāma. Amhākaŋ putta-dhītaro[6] ca geha-dvāre na passeyyāma, sāsana-paṭisāsaṇam pi no āharaṇako na bhavissa. Satthāraŋ nissāya no jīvitaŋ laddhaŋ. Sace pana Satthā āgāraŋ ajjhâvasissa dīpa-sahassa-dvaya-parivāraŋ catu-mahādīpa-rajjam assa hattha-gataŋ abhavissa, atireka-sahassaŋ kho pan' assa puttā abhavissaŋsu. Tato khattiya-parivāro vicarissatha.[7] Taŋ kho pan' esa sampattiŋ pahāya nikkhamitvā sambodhiŋ patto idāni khattiya-parivāro yeva vicaretū" ti, ubhaya-nagara-vāsino aḍḍha-tiyāni aḍḍha-tiyāni kumāra-satāni adaŋsu. Bhagavā pi te pabbājetvā Mahāvanaŋ agamāsi.

Tesaŋ garu-gāravena na attano ruciyā pabbajitānaŋ anabhirati uppajji. Purāṇa-dutiyikāyo[8] pi tesaŋ "ayya-puttā ukkaṇṭhantu, gharâvāso na saṇṭhatī" ti ādīni vatvā sāsanaŋ pesenti. Te atirekataraŋ ukkaṇṭhiŋsu. Bhagavā āvajjento[9] tesaŋ anabhirati-bhāvaŋ ñatvā, 'ime hi bhikkhū mādisena Buddhena saddhiŋ ekato vasantā ukkaṇṭhanti. Handa

1 JA. v, 414 *calls this* Daddabha-jātaka (iv, 322).
2 JA. iii, 174.
3 JA. i, 327.
4 JA. i, 208.
5 Sn. 935.
6 *MSS.* bhātaro.
7 JA. abhavissa; C_1 yeva cariss-; A, G. carissatha.
8 C, D. dutikāyo.
9 A, G, JA. -anto.

nesaŋ Kuṇāla-dahassa vaṇṇaŋ kathetvā, tattha netvā, anabhiratiŋ vinodemī' ti Kuṇāḷa-dahassa vaṇṇaŋ kathesi. Te taŋ daṭṭhu-kāmā ahesuŋ. "Daṭṭhu-kām' attha, bhikkhave, Kuṇāla-dahan?" ti. "Āma, Bhagavā" ti. "Yadi evaŋ etha, gacchāmā" ti. "Iddhimantānaŋ, Bhagavā, gamanaṭṭhānaŋ. Mayaŋ kathaŋ gamissāmā?" ti. "Tumhe gantukāmā hotha. Ahaŋ mam' ānubhāvena gahetvā gamissāmī" ti. "Sādhu, bhante" ti. Bhagavā pañca-bhikkhu-satāni gahetvā, ākāse uppatitvā, Kuṇāla-dahe patiṭṭhāya te bhikkhū āha: "Bhikkhave, imasmiŋ Kuṇāla-dahe yesaŋ macchānaŋ nāmaŋ na jānātha maŋ pucchathā" ti. Te pucchiŋsu. Bhagavā pucchitaŋ pucchitaŋ kathesi, na kevalañ ca macchānaŋ yeva, tasmiŋ vana-saṇḍe rukkhānam pi pabbata-pāde dvipada-catuppada-sakuṇānam pi nāmāni pucchāpetvā kathesi.

Atha dvīhi sakuṇehi mukha-tuṇḍakena ḍasitvā[1] gahitadaṇḍake nisinno Kuṇāla-sakuṇa-rājā purato pacchato ubhosu ca passesu sakuṇa-sangha-parivuto āgacchati. Bhikkhū taŋ disvā "Esa, bhante, imesaŋ sakuṇānaŋ rājā bhavissati. Parivārā ete etassā ti maññāmā?" ti. "Evam etaŋ, bhikkhave. Ayam pi mam' eva vaŋso, mama paveṇī" ti. "Idāni tāva mayaŋ, bhante, ete sakuṇa-sakuṇa-sanghe passāma. Yam pana Bhagavā 'ayam pi mam' eva vaŋso, mama paveṇī' ti āha, taŋ sotu-kām' amhā" ti. "Sotu-kām' attha, bhikkhave?" ti. "Āma, Bhagavā" ti. "Tena hi suṇāthā" ti.

Tīhi-gāthā-satehi paṭimaṇḍetvā *Kuṇāla-Jātakaŋ* kathento anabhiratiŋ vinodesi. Desanā-pariyosāne sabbe pi sotâpattiphale patiṭṭhahiŋsu. Maggen' eva nesaŋ iddhī pi āgatā. Bhagavā 'hotu tāva ettakaŋ etesaŋ bhikkhūnaŋ' ti, ākāse uppatitvā Mahāvanam eva agamāsī ti. Te pi bhikkhū gamana-kāle Dasabalassa anubhāvena gantvā āgamana-kāle attano anubhāvena Bhagavantaŋ parivāretvā Mahāvane otariŋsu. Bhagavā paññatt' āsane nisīditvā te bhikkhū āmantetvā: "Ettha, bhikkhave, nisīdatha. Upari-maggattaya-vajjānaŋ vo kilesānaŋ kamma-ṭṭhānaŋ kathessamī" ti, kamma-ṭṭhānaŋ kathesi. Bhikkhū cintayiŋsu: Bhagavā amhākaŋ anabhirati[2]-bhāvaŋ ñatvā, Kuṇāla-dahaŋ netvā, ana-

[1] A, C, D. ḍaŋs-. [2] C_1 rata-.

bhiratiŋ vinodesi. Satthā[1] sotâpatti-phalaŋ pattānaŋ no idāni idha tiṇṇaŋ maggānaŋ kamma-ṭṭhānaŋ adāsi. Na kho pana amhehi 'sotâpannā mayan' ti vītināmetuŋ vaṭṭati. Uttama-purisa-sadisehi[2] no bhavituŋ vaṭṭatī ti, te Dasabalassa pāde vanditvā uṭṭhāya nisīdanaŋ pappoṭhetvā[3] visuŋ visuŋ pab-bhāra-rukkha-mūlesu nisīdiŋsu.

Bhagavā cintesi: Ime bhikkhū pakatiyā pi avissattha[4] kammantā: laddh' ūpāyassa pana bhikkhuno kilamana-kāraṇaŋ nāma n' atthi. Gacchantā gacchantā va vipassanaŋ patthapetvā,[5] arahattaŋ patvā, 'attanā attanā paṭividdha-guṇaŋ arocessamā'[6] ti mama santikaŋ āgamissanti. Etesu āgatesu dasasahassa-cakkavāla[7]-devatā eka-cakkavāle san-nipatissanti, mahāsamayo bhavissati, vivitte okāse mayā nisīdituŋ vaṭṭatī ti; tato vivitte okāse Buddhâsanaŋ paññā-petvā nisīdi.

Sabba-paṭhamaŋ kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā gata-tthero saha paṭisambhidāhi arahattaŋ pāpuṇi. Tato aparo, tato aparo ti pañca-satā pi paduminiyaŋ padumāni viya vikasiŋsu. Sabba-paṭhamaŋ arahatta-patta-bhikkhu 'Bhagavato ārocessamī' ti pallañkaŋ ābhujitvā,[8] nisīdanaŋ pappoṭhetvā,[9] uṭṭhāya Dasabalâbhimukho ahosi. Evaŋ aparo pi aparo pī ti pañca-sata, bhatta-sālaŋ viya, paṭipāṭiyā va āgamiŋsu. Paṭhamaŋ āgato vanditvā, nisīdanaŋ paññāpetvā, ekamantaŋ[10] nisīditvā, paṭiviḍḍha-guṇaŋ ārocetu-kāmo 'atthi nu kho añño koci? N' atthī' ti nivattitvā āgata-maggaŋ olokento aparam pi addasa aparam pi yevā ti.[11] Sabbe pi te āgantvā, ekamantaŋ[10] nisī-ditvā, 'ayaŋ imassa harāyamāno na kathesī' tī. Khīṇâ-savānaŋ kira dve ākārā honti: 'aho vata mayā paṭiviḍḍha-guṇaŋ sadevako loko khippam eva paṭivijjheyyā' ti cittaŋ uppajjati: paṭiviḍḍha-bhāvaŋ pana, nidhiŋ-laddha-puriso viya, na aññassa ārocetu-kāmā honti. Evaŋ osaṭa-matte pana tasmiŋ ariya-maṇḍale pācīna-Yugandhara-parikkhepato ab-

---

[1] *MSS.*, C, D. tattha.
[2] *MSS.*, C, D. purima-sad.
[3] A, D, G. pappoṭetvā; C. papoṭhetvā; C_1 papphoṭ-.
[4] *MSS.* avissaṭṭha.
[5] *V.l.* vaḍḍhetvā.
[6] A, C, D. -āmi.
[7] A, C, D. Dasabalassa (!).
[8] C, C_1, D. vinibhuj-; *others as here.*
[9] *As above.*
[10] A, C, D, G. -ante.
[11] C_1 *repeats* ap. addasa.

bho mahikā[1] dhūma-rajo Rāhū ti, imehi upakkilesehi vippamuttaŋ Buddh' uppāda-paṭimaṇḍitassa lokassa rāmaneyyaka-dassan' atthaŋ pācīna-disāya ukkhitta-rajata-mayamahā-ādāsa-maṇḍalaŋ viya, nemi-parivaṭṭiyaŋ gahetvā, parivaṭṭiyamāna-rajata-cakka-sassirīkaŋ puṇṇa-canda-maṇḍalaŋ ullanghitvā, anila-pathaŋ paṭipajjittha. Iti evarūpe khaṇe laye muhutte *Bhagavā Sakkesu viharati Kapila-vatthusmiŋ Mahāvane mahatā bhikkhu-sanghena saddhiŋ pañca-mattehi bhikkhu-satehi sabbeh' eva arahantehi.*

Tattha Bhagavā pi Mahāsammatassa vaŋse uppanno, te pi pañca-sata bhikkhū Mahāsammatassa kule uppannā. Bhagavā pi khattiya-gabbhe jāto, te pi khattiya-gabbhe jātā. Bhagavā pi rāja-pabbajito, te pi rāja-pabbajitā. Bhagavā pi seta-chattaŋ pahāya hattha-gataŋ cakka-vatti-rajjaŋ nissajjitvā[2] pabbajito, te pi seta-chattaŋ pahāya hattha-gatāni rajjāni nissajjitvā pabbajitā. Iti Bhagavā parisuddhe okāse, parisuddhe ratti-bhāge, sayaŋ parisuddho parisuddha-parivāro, vītarāgo vītarāga-parivāro, vītadoso vītadosa-parivāro, vītamoho vītamoha-parivāro, nittaṇho nittaṇha-parivāro, nikkileso nikkilesa-parivāro, santo santa-parivāro, danto danta-parivāro, mutto mutta-parivāro, ativiya virocatī ti, Vaṇṇabhūmi[3] nām' esā, yattakaŋ sakkoti tattakaŋ vattabbaŋ. Iti ime bhikkhū sandhāya vuttaŋ *pañca-mattehi bhikkhu-satehi sabbeh' eva arahantehī* ti.

Yebhuyyenā ti, bahutarā sannipatitā, mandā.[4] Na sannipatitā asaññi-arūpâvacara-devatāyo ca samāpanna-devatāyo ca. Tatrâyaŋ sannipāta[5]-kkamo:—Mahāvanassa kira sāmantā devatā caliŋsu "Āyāma, bho! Buddha-dassanaŋ nāma bahûpakāraŋ, dhamma-savanaŋ bahûpakāraŋ, bhikkhu-sangha-dassanaŋ bahûpakāraŋ. Āyāma! Āyāmā!" ti ma-

---

[1] A, C, D, G. abbhā mahiyā (*as at* A. ii, 53; *the four blemishes of moon and sun.*)

[2] C, D. vissajjetvā; C_1 nissajjetvā.

[3] C_1 vaṇṇanā. *Cf.* JA. i, 84, vaṇṇa-bhū; *but Sinh. ed. of* JA. vaṇṇabhūmi. *Cf.* DA. 38; UdA. 415, vaṇṇa-kālo nām' ayaŋ; yattakaŋ, *etc.*

[4] *Cf.* D. ii, 139; SnA. 359 (ṭhapetvā Asaññasatte ca Arūpi-brahmāno ca); C_1 mandā na.

[5] C_1 -patita-.

hāsaddaŋ kurumānā āgantvā, Bhagavantañ ca taŋ muhuttaŋ arahatta-patta-khīṇâsave ca vanditvā, ekamantaŋ aṭṭhaŋsu. Eten' eva upāyena tāsaŋ tāsaŋ saddaŋ sutvā saddantara-aḍḍha-gāvuta-gāvuta-aḍḍha-yojanâdi-vasena tiyojana-sahassa-vitthate Himavante tikkhattuŋ tesaṭṭhiyā[1] nagara-sahassesu nava-navutiyā doṇa-mukha-sata-sahassesu cha-nnavutiyā paṭṭana-koṭi-sata-sahassesu cha-paṇṇāsāya-ratan' ākāresū ti, sakala-Jambudīpe Pubba-Videhe Apara-Goyāne Uttara-Kurumhi[2] dvīsu paritta-dīpa-sahassesū ti, sakala-cakkavāḷe, tato dutiya-tatiya-cakkavāḷe ti, evaŋ dasa-sahassa-cakkavāḷesu devatā sannipatitā ti veditabbā. Dasa-sahassa-cakkavāḷaŋ hi idha dasa loka-dhātuyo ti adhippetaŋ. Tena vuttaŋ: *dasahi ca loka-dhātūhi devatā yebhuyyena sannipatitā* hontī ti.

Evaŋ sannipatitāhi devatāhi sakala-cakkavāḷa-gabbhaŋ yāva Brahmalokā, sūci-ghare[3] nirantara-pakkhitta[4]-sūci viya, paripuṇṇaŋ hoti. Tattha Brahmalokassa evaŋ uccattaŋ[5] veditabbaŋ. Lohapāsāde kira sattama-kūṭâgāra-samo pāsāṇo Brahmaloke ṭhatvā adho khitto catūhi māsehi paṭhaviŋ pāpuṇāti. Evaŋ mahante okāse yathā heṭṭhā ṭhatvā khitta-pupphāni vā dhūmo vā upari-gantuŋ, upari vā ṭhatvā khitta-sāsapo heṭṭhā otarituŋ antaraŋ na labhanti. Evaŋ nirantarā devatā ahesuŋ. Yathā kho pana cakkavatti-rañño nisinna-ṭṭhānaŋ asambādhaŋ hoti, āgatâgatā mahesakkhā khattiyā okāsaŋ labhanti yeva, parato parato pana atisambādhaŋ hoti, evam eva Bhagavato nisinna-ṭṭhānaŋ asambādhaŋ āgatâgatā mahesakkhā devā ca Brahmāno ca okāsaŋ labhanti yeva. Api-ssudaŋ Bhagavato āsannâsanna-ṭṭhāne vāl' agga-nittuddana-matte[6] padese dasa pi vīsati pi devā sukhume atta-bhāve māpetvā aṭṭhaŋsu. Sabba-parato saṭṭhi saṭṭhi devatā aṭṭhaŋsu.

---

1 A, C, D. ses-.

2 *Cf.* JA. vi, 278:—
(Purato Videhe passa Goyāniye ca pacchato
Kuruyo Jambudīpañ ca maṇimhi passa nimittaŋ).

3 C_1 -gharaŋ . . . pakhitta-sūcīhi.

4 *Cf.* D. ii, 139 *et infra*.

5 A, C, D, G. uccataraŋ; C_1 uccattanaŋ.

6 *Cf.* D. ii, 139; A. i, 65; iii, 403.

Suddhâvāsa-kāyikānan ti, suddhâvāsa-vāsīnaŋ. Suddhâvāsā nāma suddhānaŋ anāgami-khīṇâsavānaŋ āvāsā pañca Brahmalokā. *Etad ahosī* ti, kasmā ahosi? Te kira Brahmāno samāpattiŋ samāpajjitvā yathā-paricchedena vuṭṭhitā Brahmabhavanaŋ olokentā, pacchā-bhatte bhatta-gehaŋ viya, suññaŋ[1] addasaŋsu. Tato 'kuhiŋ Brahmāno gatā?' ti āvajjentā mahā-samāgamaŋ ñatvā, 'Ayaŋ samāgamo mahā. Mayaŋ ohīyamānā. Ohīyakānaŋ[2] pana okāso dullabho hoti. Tasmā gacchantā atuccha-hatthā hutvā ekekaŋ gāthaŋ abhisaṅkharitvā gacchāma. Taya mahāsamāgame va[3] attano āgatabhāvaŋ jānāpessāma, Dasabalassa ca vaṇṇaŋ bhāsissāmā' ti. Iti tesaŋ samāpattito vuṭṭhāya āvajjitattā etad ahosi.

Bhagavato purato pātur ahesun ti, Pāliyā Bhagavato santike abhimukha-ṭṭhāne yeva otiṇṇā viya katvā vuttā. Na kho pan' ettha evaŋ attho veditabbo. Te pana Brahmaloke ṭhitā yeva gāthā abhisaṅkharitvā, eko puratthima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ, eko pacchima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ, eko uttara-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ otari. Tato puratthima-cakkavāḷa[4]-mukha-vaṭṭiyaŋ otiṇṇa-Brahmā nīla-kasiṇaŋ samāpajjitvā, nīla-rasmiyo vissajjetvā, dasa-sahassa-cakkavāḷa-devatānaŋ maṇi-vammaŋ[5] paṭimuñcanto viya attano āgatabhāvaŋ jānāpetvā, Buddha-vīthi nāma kenaci uttarituŋ[6] na sakkā,[7] tasmā mahatiyā Buddha-vīthiyā va[8] āgantvā, Bhagavantaŋ abhivādetvā ekamantaŋ aṭṭhāsi. Ekamantaŋ ṭhito kho attanā abhisaṅkhataŋ gātham abhāsi.

Dakkhiṇa-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ otiṇṇa-Brahmā pīta-kasiṇaŋ samāpajjitvā suvaṇṇa-pabhaŋ muñcitvā dasa-sahassa-cakkavāḷa-devatānaŋ suvaṇṇa-paṭaŋ pārupanto[9] viya attano āgata-bhāvaŋ jānāpetvā tath' eva akāsi.

Pacchima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ otiṇṇa-Brahmā lohita-kasiṇaŋ samāpajjitvā lohita-rasmiyo muñcitvā, Dasabalassa cakkavāla-devatānaŋ ratta-vara-kambalena parikkhitto viya attano āgata-bhāvaŋ jānāpetvā tath' eva akāsi.

Uttara-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ otiṇṇa-Brahmā odāta-

---

[1] *All* suññakaŋ. [2] C_1 ohīnā; ohīnakānaŋ (?).
[3] C_1 ca. [4] *Cf.* SnA. 360. [5] C_1 vammaŋ.
[6] C_1 otarituŋ. [7] *Cf.* DhpA. ii, 80.
[8] *So* C_1, G., *but* A. -yañ ca; C, D. -yā ca. [9] C, D. -pento.

kasiṇaŋ samāpajjitvā odāta-rasmiyo vissajjetvā dasa-sahassa-cakkavāḷa-devatānaŋ sumaṇa-kusuma-paṭaŋ pārupanto viya attano āgata-bhāvaŋ jānāpetvā tath' eva akāsi.

Pāliyaŋ pana *Bhagavato purato pātur ahesuŋ.*[1] *Atha kho tā devatā Bhagavantaŋ abhivādetvā ekamantaŋ aṭṭhaŋsu* ti. Evaŋ ekakkhaṇe viya purato pātubhāvo ca abhivādetvā, ekam antaŋ ṭhita-bhāvo ca vutto. So iminā anukkamena ahosi. Ekato katvā pana dassito. Gāthā-bhāsanam pana Pāliyam pi visuŋ visuŋ yeva vuttaŋ.

Tattha *mahāsamayo* ti, mahā samūho: *pavanaŋ* vuccati vana-saṇḍo. 'Ubhayena pi, Bhagavā, imasmiŋ vana-saṇḍe ajja mahā samūho sannipāto '[2] ti āha. Tato yesaŋ so sannipāto te dassetuŋ, *devakāyā samāgatā* ti āha. Tattha *devakāyā* ti, deva-ghaṭā, *Agatamhā imaŋ dhamma-samayan* ti, evaŋ samāgate deva-kāye disvā mayam pi imaŋ dhamma-samūhaŋ āgatā. Kiŋ kāraṇā? *Dakkhitāye aparājita-sanghan* ti, kenaci aparājitaŋ. Ajj' eva tayo Māre madditvā vijita-sangāmaŋ aparājita-sanghaŋ dassan' atthāya āgat' amhā ti attho. So pana Brahmā, imaŋ gāthaŋ bhāsitvā, Bhagavantaŋ abhivādetvā, puratthima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ yeva aṭṭhāsi.

Atha dutiyo vutta-nayen' eva āgantvā abhāsi. Tattha *tatra bhikkhavo* ti, tasmiŋ sannipāta-ṭṭhāne bhikkhū. *Samādahaŋsū* ti, samādhinā yojesuŋ. *Cittam attano ujukam akaŋsū* ti, attano citte sabba-vaṅka-kuṭila-jimha-bhāve[3] haritvā ujukaŋ akariŋsu. *Sārathī 'va nettāni*[4] *gahetvā* ti, yathā sam-appavattesu sindhavesu ossaṭṭha-patodo-sārathī sabba-yot-tāni gahetvā, acodento avārento tiṭṭhati, evaŋ chalang' upekkhāya samannāgatā gutta-dvārā sabbe p' ete pañcasata-bhikkhū indriyāni rakkhanti paṇḍitā, ete daṭṭhuŋ idh' āgat' amhā, Bhagavā ti: so pi gantvā yathā-ṭṭhāne yeva aṭṭhāsi.

Atha tatiyo vutta-nayen' eva āgantvā aṭṭhāsi. Tattha *chetvā khilan*[5] ti, rāga-dosa-moha-khilaŋ chinditvā. *Palighan* ti, rāga-dosa-moha-paligham eva. *Inda-khīlan* ti, rāga-dosa-

---

[1] F. *text* ahesuŋ; *Sinh. text and* C_1 ahaṇsu.
[2] C_1 sannipatito. [3] *Cf.* PvA. 51.
[4] *So* D. ii, 254, F. *and Sinh. ed. of* S.; *but* A, C, D. yottāṇi.
[5] *Sinh. text*, C_1 khīlaŋ (thambhaŋ).

moha-khīlam eva. *Ūhacca*[1]*-m-anejā* ti, ete taṇhā-ejāya anejā bhikkhū: inda-khīlaŋ ūhacca, samūhanitvā. *Te caranti* ti, catusu disāsu appaṭihataŋ cārikaŋ caranti. *Suddhā* ti, nirupakkilesā. *Vimalā* ti, nimmalā. Idaŋ tass' eva vevacanaŋ. *Cakkhumatā* ti, pañcahi cakkhūhi cakkhumanto.[2] *Sudantā* ti, cakkhuto pi dantā, sotato pi ghānato pi jivhato pi kāyato pi manato pi dantā. *Susunāgā* ti, taruṇa-nāgā. Tatrâyaŋ vacan' attho: chandâdīhi na gacchantī ti, nāgā: tena tena maggena pahīne kilese na āgacchantī ti, nāgā: nāna-ppakāraŋ āguŋ na karontī ti, nāgā. Ayam ettha saṅkhepo, vitthāro pana *Mahāniddese*[3] vutta-nayen' eva veditabbo. Api ca

Āguŋ na karotī ti kiñci loke,
sabba-saŋyoge visajja[4] bandhanāni
sabbattha na sajjati vimutto,
nāgo tādī pavuccate[5] tathattā[6] ti (Sn. 522).

Evam ettha attho veditabbo: *susunāgā* ti, susu-nāga-bhāvasampatti-pattā ti attho. Te evarūpe anuttarena yoggâcariyena damite taruṇa-nāge dassanāya āgat' amhā, Bhagavā ti. So pi gantvā yathā-ṭṭhāne yeva aṭṭhāsi.

Atha catuttho vutta-nayen' eva āgantvā abhāsi. Tattha *gatāse* ti, nibbematika-saraṇa-gamanena gatā. So pi gantvā yathā-ṭṭhāne yeva aṭṭhāsī ti.

8.

Aṭṭhame: *Maddakucchismin*[7] ti, evaŋ nāmake uyyāne. Tamhi Ajātasattumhi kucchi-gate tassa mātarā, "ayaŋ mayhaŋ kucchi-gato gabbho rañño sattu bhavissati. Kiŋ me iminā?" ti, gabbha-pātan' atthaŋ tattha kucchi maddāpitā. Tasmā Madda-kucchī ti saṅkhaŋ gataŋ. Migānam pana abhaya-vās' atthāya dinnattā *Migadāyo* ti vuccati. *Tena kho pana samayenā* ti, ettha ayaŋ anupubbī-kathā:—

Devadatto[8] hi Ajātasattaŋ nissāya dhanuggahe ca Dhana-

---

[1] *So* D. ii; *Sinh.* S.; F. *text* ohacca.
[2] C[1] cakkhumantena.
[3] Nid. i, 201; *cf.* A. iii, 346; UdA. 87.
[4] A. vibhassajja; C, D, G. vissajja.
[5] SnA. 428, pavuccati.
[6] D. tatthā ti.
[7] JA. iii, 121; iv, 340.
[8] *Cf.* DhpA. ii, 164

pālakañ ca payojetvā pi Tathāgatassa jīvit' antarāyaŋ kātuŋ asakkonto "sahatthā va naŋ māressamī" ti Gijjhakūṭa-pabbataŋ abhiruhitvā, mahantaŋ kūṭâgāra-ppamāṇaŋ silaŋ ukkhipitvā, "samaṇo Gotamo cuṇṇa-vicuṇṇa[1] hotū" ti pavijjhi.[2] Mahā-thāmavā kir' esa pañcannaŋ hatthīnaŋ balaŋ dhāreti. Aṭṭhānaŋ kho pan' etaŋ yaŋ Buddhānaŋ parūpakkamena jīvit' antarāyo bhaveyyā ti. Taŋ Tathāgatassa sarīr' ābhimukhaŋ āgacchantaŋ ākāse aññā silā uṭṭhahitvā sampaṭicchi. Dvinnaŋ silānaŋ sampahārena pāsāṇa-sakalikā uṭṭhahitvā Bhagavato piṭṭhi-pāda-pariyantaŋ abhihani. Pādo mahāpharasunā pahaṭo viya, samuggata-lohito lākhā-rasa-rañjito viya ahosi. Bhagavā uddhaŋ ulloketvā[3] Devadattaŋ etad avoca: "Bahuŋ tayā, mogha-purisa, apuññaŋ pasutaŋ, yo tvaŋ paduṭṭha-citto vadhaka-citto Tathāgatassa lohitaŋ uppādesī" ti. Tato paṭṭhāya Bhagavato aphāsu-jātaŋ. Bhikkhū cintayiŋsu: Ayaŋ vihāro ujjangalo visamo bahunnaŋ khattiyâdīnañ c' eva pabbajitānañ ca anokāso ti. Te Tathāgataŋ mañca[4]-sivikāya Maddakucchiŋ nayiŋsu. Tena vuttaŋ *tena kho pana samayena Bhagavato pādo sakalikāya khato hotī* ti.

Bhūsā ti, balavatiyo. *Sudan* ti, nipāta-mattaŋ. *Dukkhā* ti, sukha-paṭikkhepo. *Tibbā* ti, bahalā. *Kharā* ti, pharusā. *Kaṭukā* ti, tikkhiṇā. *Asātā* ti, amadhurā. Na tāsu mano appeti, na tā[5] manaŋ appāyanti, vaḍḍhentī ti, *amanāpā*. *Sato sampajāno* ti, vedanâdhivāsana-sati-sampajaññena samannāgato hutvā. *Avihaññamāno*[6] ti, apīḷiyamāno, samparivatta-sayitāya[7]-vedanānaŋ vasaŋ agacchanto.[8]

Sīha-seyyan[9] ti, ettha kāma-bhogī-seyyā, peta-seyyā, sīha-seyyā, Tathāgata-seyyā ti catasso seyyā. Tattha "yebhuyyena, bhikkhave, kāma-bhogī-sattā vāmena passena sentī" ti (A. ii, 244), ayaŋ kāma-bhogī-seyyā. Tesu yebhuyyena

---

1 C, D, G. vicuṇṇaŋ; C_1 vicuṇṇā.
2 A, C, D. pāvijjhi.
3 A, C, D, G. olok-.
4 C, D. *omit.*
5 *So* A, C_1, G., *but* C, D. na tāsu . . . na tāsu (?).
6 *Cf.* UdA. 401.
7 C_1 *adds* tāsaŋ.
8 A, C, D. sayitāya . . . āgacch-.
9 *Cf.* S. iv, 177; A. ii, 244; UdA. 403, *and the fuller description at* VibhA. 345.

dakkhiṇa-passena sayāno nāma n' atthi. "Yebhuyyena, bhikkhave, petā uttānā sentī" ti, ayaŋ peta-seyyā. Appamaŋsa-lohitattā hi aṭṭhi-sanghāṭa-jaṭitā ekena passena sayituŋ na sakkonti, uttānā va senti. "Yebhuyyena, bhikkhave, sīho miga-rājā, nangutthaŋ antarā-satthimhi[1] anupakkhipitvā, dakkhiṇena passena sayatī" ti, ayaŋ sīha-seyyā. Tej' ussadattā hi sīho miga-rājā dve purima-pāde ekasmiŋ, pacchima-pāde ekasmiŋ ṭhāne ṭhapetvā, nanguṭṭhaŋ antarasatthimhi pakkhipitvā, purima-pāde-pacchima-pāda-nanguṭṭhānaŋ ṭhit' okāsaŋ sallakhetvā, dvinnaŋ purima-pādānaŋ matthake sīsaŋ ṭhapetvā sayati. Divasam pi sayitvā pabujjhamāno na uttasanto[2] pabujjhati, sīsam pana ukkhipitvā purima-pādâdīnaŋ ṭhit' okāsaŋ sallakkheti. Sace kiñci ṭhānaŋ vijahitvā ṭhitaŋ hoti, 'na-y-idaŋ tuyhaŋ jātiyā, na sūrabhāvassa ca anurūpan' ti anattamano hutvā tatth' eva sayati, na gocarāya[3] pakkamati. Avijahitvā ṭhite[4] pana 'tuyhaŋ jātiyā ca sūra-bhāvassa ca anurūpam idan' ti haṭṭhatuṭṭho uṭṭhāya sīha-vijambhitaŋ vijambhitvā, kesara-bhāraŋ vidhumitvā,[5] tikkhattuŋ sīha-nādaŋ naditvā, gocarāya pakkamati. Catuttha-jjhāna[6]-seyyā pana Tathāgata-seyyā ti vuccati. Tāsu idha sīha-seyyā āgatā. Ayaŋ hi tej' ussādairiyāpathattā uttama-seyyā nāma.

Pāde pādan ti, dakkhiṇa-pāde vāma-pādaŋ. *Accādhāyā* ti, ati ādhāya, īsakaŋ[7] atikkamma ṭhapetvā. Gopphakena hi gopphake jāṇunā vā jāṇumhi sanghaṭṭiyamāne abhiṇhaŋ vedanā uppajjati, cittaŋ ekaggaŋ na hoti, seyyā aphāsukā hoti. Yathā pana na sanghaṭṭeti,[8] evaŋ atikkamma ṭhapite, vedanā n' uppajjati, cittaŋ ekaggaŋ hoti, seyyā phāsukā[9] hoti. Tasmā evaŋ nipajji. *Sato sampajāno* ti, sayana-pariggāhaka-sati-sampajaññena samannāgato. Uṭṭhāna-saññā[10] ti pan' ettha na vuttā: gilāna-seyyā h' esa Tathāgatassa.

---

1 A. sattimbhi; D. sasatthambhi.
2 C, D, G. uttrasanto.
3 A, C. D, G. agoc . . . pak.
4 C1 ṭhito.
5 D. vithunitvā.
6 *So* A, G. VibhA., *but* C, D. *omit* jhāna.
7 UdA. gopphakaŋ.
8 C, D. -ghaṭṭati.
9 C, C1, D. phāsu.
10 C1 saññaŋ . . . vuttaŋ.

Satta-satā ti, imasmiŋ sutte sabbā pi tā devatā gilāna-seyyaṭṭhānaŋ āgatā. *Udānaŋ udānesī* ti, gilāna-seyyaŋ āgatānaŋ domanassena bhavitabbaŋ siyā. Imasmiŋ pana Tathāgatassa vedan' ādhivāsanaŋ disvā, "Aho Buddhānaŋ mahânubhāvatā! Evarūpāsu nāma[1] vedanāsu vattamānāsu vikāramattam pi n' atthi. Siri-sayane alañkaritvā ṭhapita-suvaṇṇarūpakaŋ viya aniñjamānena kāyena nipanno, idāni 'ssa[2] adhikataraŋ mukha-vaṇṇo virocati. Ābhā-sampanno puṇṇacando viya sampati-vikasitaŋ viya ca aravindaŋ assa mukhaŋ va sobhati. Kāye pi vaṇṇâyatanaŋ idāni susammaṭṭhakañ ca viya vippasīdatī" ti udānaŋ udapādi.

Nāgo vata bho ti, ettha *bho* ti dhammâlapana-sammuti: balavant' atthena nāgo. *Nāgavatā*[3] ti, nāga-bhāvena. *Sīhavatā* ti ādisu, asantāsan' atthena[4] sīho: bhatta-paricariy' atthena[5] kāraṇâkāraṇa-jānanena vā *ājānīyo*:[6] appaṭisam' atthena *nisabho*: gava-sata-jeṭṭhako ti, *usabho*: gava-sahassa-jeṭṭhako *vasabho*, gava-sata-sahassa-jeṭṭhako *nisabho* ti vuccati. Bhagavā pana appaṭisam' atthena āsabha-ṭṭhānaŋ paṭijānāti. Ten' ev' atthena idhā pi *nisabho* ti vutto: dhura-vahan' atthena[7] *dhorayho*: nibbisevan' atthena *danto*.

Passā ti, aniyamit' āṇatti. *Samādhin* ti, arahatta-phalasamādhiŋ. *Suvimuttan*[8] ti, phala-vimuttiyā suvimuttaŋ: rāgânugataŋ pana cittaŋ abhinataŋ nāma hoti, dosânugataŋ apanataŋ: tadubhaya-paṭikkhepena *na câbhinataŋ na câpanataŋ* ti āha. *Na ca sasañkhāra-niggayha vārita*[9]*-vatan* ti, na sasañkhārena sappayogena kilese niggahetvā, vārita-vataŋ: kilesānaŋ pana chinnattā-vataŋ, phala-samādhinā samāhitan ti attho. *Atikkamitabban* ti, viheṭhetabbaŋ, ghaṭṭetabbaŋ. *Adassanā* ti, aññāṇā.[10] Aññāṇī[11] hi andhabālo ca: evarūpe Satthari aparajjheyyā ti, Devadattaŋ ghaṭṭayamānā vadanti.

---

[1] C, D. ca *for* nāma. [2] C_1 *omits*.

[3] *So* F. *text* (vata = vatta). *Sinh. text*, C, C_1, D. -vatāya, *but MSS. in the next two phrases* -vatā. [4] C_1 asantās-.

[5] *All* bhattup-. [6] *Cf.* SnA. 432 *and supra on* I, ii, 4; C_1 ājāneyyo.

[7] C_1 vāh' aṭṭh-. [8] *So Sinh. text and Comy. MSS.*; F. *text* vimuttaŋ.

[9] *So Sinh. text and Comy., but MSS.* F. *text* cārita (*cf.* UdA. 219, *where* vāriy' āvattaŋ *should perhaps read* vārita-vataŋ, *as here*).

[10] C_1 adassanaŋ . . . aññāṇaŋ. [11] C_1 aññāṇo (?).

Pañcavedā[1] ti, Itihāsa-pañcamānaŋ Vedānaŋ dhārakā. *Sataŋ saman* ti, vassasataŋ. *Tapassī* ti, tapa-nissitakā hutvā. *Caran* ti, carantā. *Na sammā vimuttan* ti, sace pi evarūpā brāhmaṇā vassa-sataŋ caranti cittañ ca nesaŋ sammā vimuttaŋ na hoti. *Hīnatta-rūpā na pārangamā te* ti, hīnatta-sabhāvā te nibbānangamā na honti. Hīn' attha-rūpā ti pi pāṭho, hīn' attha-jātikā parihīn' atthā ti attho. *Taṇhâdhipannā* ti, taṇhāya ajjhotthatā. *Vata-sīla-baddhā* ti, aja-vata-kukkura-vatâdīhi ca vatehi, tādiseh' eva ca sīlehi baddhā. *Lūkhaŋ tapan* ti, pañca-tapa-tāpanaŋ,[2] kaṇṭaka-seyyâdikaŋ tapaŋ. Idāni sā devatā, sāsanassa nīyānika-bhāvaŋ kathentī, *na mānakāmassā* ti ādim āha. Taŋ vutt' attham evā ti.

9.

Navame: *Pajjunnassa dhītā* ti, Pajjunnassa nāma vassa-valāhaka-devarañño. Cātummahārājikā 'ssa dhītā.[3] *Abhivande* ti, Bhagavā, tumhākaŋ pāde vandāmi. *Cakkhumatā* ti, pañcahi cakkhūhi cakkhumantena Tathāgatena. *Dhammo anubuddho* ti, 'idaŋ mayā pubbe paresaŋ santike kevalaŋ sutaŋ yeva āsī' ti vadati. *Sâhaŋ dānī* ti, sa ahaŋ idāni. *Sakkhī jānāmī* ti, paṭivedha-vasena paccakkham eva jānāmi. *Vigarahantā* ti, hīn' akkhara-pada-byañjano ti aniyyāniko ti vā evaŋ garahantā. *Roruvan*[4] ti, dve Roruvā, Dhūma-roruvo ca Jāla-roruvo ca. Dhūma-roruvo visuŋ hoti, Jāla-roruvo pana Avīci-mahānirayass' ev' etaŋ nāmaŋ. Tattha hi sattā aggimhi jalante jalante punappunaŋ ravanti. Tasmā so Roruvo ti vuccati. *Ghoran* ti, dārunaŋ.[5] *Khantiyā upasamena upetā* ti, ruccitvā khamāpetvā gahaṇa-khantiyā ca rāgâdi-upasamena ca upetā ti.

10.

Dasame: *Dhammañ cā* ti, *ca*-saddena sanghañ ca, iti tīṇi ratanāni namassamānā idhâgatā ti vadati. *Atthavatī* ti, attha-vatiyo. *Bahunā pi kho nan* ti, yaŋ dhammaŋ sā abhāsi

---

[1] *So Sinh. text, but* F. vedasataŋ. *Cf.* DA. 247 (Itihāso pañcamo etesan ti); K.S. i, 39 *n.*

[2] C1 tapatâtap-.

[3] C, C1, D. -rājikassa dhītā.

[4] *Cf.* JA. iii, 299; v, 266, 271.

[5] *Cf.* PvA. 251.

taŋ dhammaŋ bahunā pi pariyāyena ahaŋ vibhajeyyaŋ. *Tādiso dhammo* ti, tādiso hi ayaŋ, Bhagavā, dhammo ti saṇṭhito sappaṭibhāgo bahūhi pariyāyehi vibhajitabba-yuttako ti dasseti. *Lapayissāmī* ti, kathayissāmi. *Yāvatā me manasā pariyattan* ti yattakaŋ mayā manasā pariyāputaŋ tattak' atthaŋ[1] divasaŋ avatvā madhu-paṭalaŋ pīḷentī viya muhutten' eva saṅkhittena kathayissāmi. Sesaŋ uttān' attham evā ti.

Dasamaŋ.

Satullapa-kāyika-vaggo: catuttho.

V. ĀDITTA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Jarāya maraṇena cā*[2] ti, desanā-sīsam etaŋ: rāgâdīhi pana ekādasahi aggīhi loko āditto va. *Dānenā* ti, dāna-cetanāya. *Dinnaŋ hoti sunīhaṭan*[3] ti, dāna-puñña[4]-cetanā hi dāyakass' eva hoti, ghara-sāmikassa viya nīhaṭaŋ bhaṇḍakaŋ. Ten' etaŋ vuttaŋ: *corā harantī* ti, adinne bhoge corā pi haranti rājāno pi: aggī pi ḍahati, ṭhapita-ṭṭhāne pi nassanti. *Antenā*[5] ti, maraṇena. *Sarīraŋ sapariggahan* ti, sarīrañ c' eva corâdīnaŋ vasena avinaṭṭha-bhoge ca. *Saggam upetī* ti, Vessantara-mahārājâdayo viya sagge nibbattatī[6] ti.

2.

Dutiye: *Annado*[7] ti, yasmā atibalavā pi dve tīṇi bhattāni abhutvā uṭṭhātuŋ n' eva sakkoti, bhutvā pana dubbalo pi hutvā bala-sampanno hoti, tasmā *annado balado* ti āha. *Vatthado* ti, yasmā surūpo pi duccoḷo vā acoḷo vā virūpo hoti, ohīḷito[8] duddasiko vattha-cchanno devaputto viya

---

[1] *So* A, G; C, D. tattha tattha; C_1 tattakaŋ taŋ.
[2] *For gāthās cf.* JA. iii, 471.
[3] JA. nībhataŋ, *et infra* A, C, D, G.
[4] C, D. paññā.
[5] A, G. antakena.
[6] D. -antī ti.
[7] *Cf.* Sn. 296 (SnA. 319).
[8] A, D. ohilito.

sobhati, tasmā *vatthado hoti vaṇṇado* ti āha. *Yānado* ti, hatthi-yānâdīnaŋ dāyako. Tesu pana

Na hatthi-yānaŋ samaṇassa kappati,
na assa-yānaŋ na rathena yātuŋ.
Idañ ca yānaŋ samaṇassa kappati,
upāhaṇā rakkhato sīla-kkhandhan ti (?)[1]

Tasmā chatt' ūpāhaṇa-kattara-yaṭṭhi-mañca-pīṭhâdīnaŋ dāyako,[2] yo ca maggaŋ sodheti, nisseṇiŋ karoti, setuŋ karoti, nāvaŋ paṭiyādeti, sabbo p' esa yānado va hoti.

Sukhado ti, yānassa sukhâvahanato sukhado nāma hoti. *Cakkhudo* ti, andhakāre cakkhumantānam pi rūpa-dassanâbhāvato *dīpado* cakkhudo nāma hoti, Anuruddha-tthero viya, dibba-cakkhu-sampadam pi labhati. *Sabbadado* hotī ti, sabbesaŋ yeva balâdīnaŋ dāyako hoti. Dve tayo gāme piṇḍāya caritvā, kiñci aladdhā āgatassā pi sītalāya[3] pokkharaṇiyā nahāyitvā, patissayaŋ pavisitvā, muhuttaŋ mañce nipajjitvā, uṭṭhāya nisinnassa hi kāye balaŋ āharitvā pakkhittaŋ viya hoti. Bahi vicarantassa ca kāye vaṇṇâyatanaŋ vātâtapehi jhāyati: patissayaŋ pavisitvā, dvāraŋ pidhāya, muhuttaŋ nipannassa ca visabhāga-santati vūpasammati, sabhāga-santati okkamati, vaṇṇâyatanaŋ āharitvā pakkhittaŋ viya hoti. Bahi vicarantassa ca pāde kantako vijjhati, khānu paharati, siriŋsapâdi parissayo c' eva[4] bhayañ ca uppajjati. Patissayaŋ pavisitvā, dvāraŋ pidhāya, nisinnassa[5] sabbe te parissayā na honti. Sajjhāyantassa dhammaŋ pīti-sukhaŋ uppajjati,[6] kamma-ṭṭhānaŋ manasikarontassa upasama-sukhaŋ uppajjati. Tathā bahi vicarantassa ca sedā muccanti,[7] akkhīni phandanti. Senâsanaŋ pavisana-kkhaṇe kūpe otiṇṇo viya hoti. Mañca-pīthâdīni na paññāyanti. Muhuttaŋ nisinnassa pana cakkhu-ppasādo āharitvā pakkhitto viya hoti.

---

[1] *I cannot find these gāthās, but at* DA. 82 (*s.v.* yāna-saniddhi) B. *has* yā pan' etaŋ pabbajitassa yānaŋ, upāhaṇā yānam pana.

[2] C_1 *omits, reading* yaṭṭhīnaŋ dāyako.

[3] A, G. talākāya.

[4] C, D. cora-.

[5] C, D. nippannassa.

[6] *All* dhamma-pīti-sukhaŋ kamm, *etc.* (*omitting* uppajjati).

[7] A, G. sedā muñcati; C, C_1 muñcanti.

Dvāra-vātapāna-mañca-pīthâdīni paññāyanti. Tena vuttaŋ *so ca sabbadado hoti yo dadāti upassayaŋ.*

Amataŋ-dado ca so hotī ti, paṇīta-bhojanassa pattaŋ pūrento viya amata[1]-dānaŋ nāma deti. *Yo dhammam anusāsatī* ti, yo dhammaŋ anusāsati, aṭṭhakathaŋ katheti,[2] Pāliŋ vāceti, pucchita-pañhaŋ vissajjeti, kamma-ṭṭhānaŋ ācikkhati, dhammaŋ deseti, dhamma-savanaŋ kāreti,[3] sabbo p' esa dhammaŋ anusāsati nāma. "Sabba-dānañ ca idaŋ dhamma-dānam eva aggan" ti veditabbaŋ. Vuttam p' etaŋ:

Sabbadānaŋ dhammadānan jināti,
sabbaŋ rasaŋ dhammaraso jināti,
sabbaŋ ratiŋ dhammaratī jināti,
taṇha-kkhayo sabbadukkhaŋ jinātī ti (Dhp. 354).

3.

Tatiye: *Abhinandantī* ti, patthenti. *Bhajatī* ti, upagacchati, Citta-gahapati Sīvalī-therâdike viya, pacchato pacchato anubandhati. *Tasmā* ti, yasmā idhaloke paraloke ca anna-dāyakam eva anugacchati, tasmā. Sesam uttān' attham evā ti.

4.

Catutthe: *Èkamūlan* ti, avijjā taṇhāya mūlaŋ, taṇhā avijjāya. Idha pana taṇhā adhippetā. Sā ca dvīhi sassat' uccheda-diṭṭhīhi āvaṭṭatī ti, *dvâvaṭṭā.*[4] Sā ca rāgâdīhi tīhi malehi, *timalā.* Tatr' assa moho sahajāta-koṭiyā malaŋ hoti: rāga-dosā upanissaya-koṭiyā. Pañca pana kāma-guṇā assā pattharā: tesu sā pattharatī ti, *pañca-pattharā;*[5] sā ca apūranīy' atthena samuddo.[6] Ajjhattika-bāhiresu pan' esa

---

[1] C, C_1, D. amaraṇa. [2] A, C, D. kathesi. [3] A, C, D, G. karoti.

[4] F. *text* dvirāvaṭṭaŋ (dvi-r-āv.), *v.l.* dvâvaṭṭaŋ (? ā); *Sinh. text* ekaŋ mūlaŋ dvâvaṭṭaŋ.

[5] A, C, D, G. pattharan ti (*with texts*) pañca-patthanā (?). *I follow* C_1.

[6] A, C, D, G. samuddā *with Sinh. text;* F. *text* samuddaŋ; C_1 samuddo. *In Sinh. MSS. the niggahīta* m *is often confused with the long mark after the vowel* (° *for* o). *The couplet should read thus:—*

Ekamūlaŋ dvâvaṭṭā timalā pañcapattharā
samuddaŋ dvādasâvaṭṭā pātālam atarī isī ti.

dvādasasu āyatanesu āvaṭṭati parivaṭṭatī ti, dvādasâvaṭṭā. Appatiṭṭh' atthena pana *pātālo* ti vuccati. Taŋ *ekamūlaŋ* . . . pe . . . *pātālaŋ atarī*, imasmā uttari, samatikkamī[1] ti attho.

5.

Pañcame: *Anoma-nāman*[2] ti, sabba-guṇa-samannāgatattā avekalla-nāmaŋ, paripūra-nāman ti attho. *Nipuṇ' attha-dassin*[3] ti, Bhagavā saṇha-sukhume khandh' antarâdayo atthe passatī ti, nipuṇ' attha-dassī. *Paññā-dadan* ti, paññâdhigamāya paṭipadā[4] kathana-vasena paññāya dāyakaŋ. *Kāmâlaye asattan* ti, pañca-kāma-guṇâlaye alaggaŋ. *Kamamānan*[5] ti, Bhagavā mahābodhi-maṇḍe yeva ariya-maggena gato, na idāni gacchatī ti. Atītaŋ pana upādāya idha vuttaŋ. *Mahesin*[6] ti, mahantānaŋ sīla-kkhandhâdīnaŋ esitānaŋ pariyesitānan[7] ti.

6.

Chaṭṭhe: *Accharā-gaṇa-sanghuṭṭhan* ti. Ayaŋ kira devaputto Satthu-sāsane pabbajitvā, vatta-paṭipattiŋ pūrayamāno pañca-vassa-kāle pavāretvā, dve mātikā paguṇaŋ katvā,[8] kammâkammaŋ[9] uggahetvā, citta-rucikaŋ kammaṭṭhānaŋ uggahetvā, sallahuka-vuttiko araññaŋ pavisitvā,—yo Bhagavatā 'majjhima-yāmo sayanassa koṭṭhāso' ti anuññāto tasmim pi sampatte ahaŋ pamādassa bhayāmī ti, mañcakaŋ ukkhipitvā rattiñ ca divā ca nirāhāro kamma-ṭṭhānam eva manasikāri. Ath' assa abbhantare satthaka-vātā uppajjitvā jivitaŋ pariyādiyiŋsu. So dhurasmiŋ yeva kālam akāsi. Yo hi koci bhikkhu caṅkame[10] caṅkamamāno vā, ālambana-tthambhaŋ[11] nissāya ṭhito vā, caṅkamana-koṭiyaŋ

---

[1] A, C, D, G. -kamatī ti.
[2] *Cf.* Sn. 153, 177 (SnA., p. 200).
[3] *Cf.* SnA., p. 215.
[4] A, C, D, G. -padaŋ.
[5] *So* A. F. *text* (*from* kamati); *but Sinh. ed. and Coms.* C, D. kammānaŋ (?). (SnA., p. 216, paññāya ajjhogāhamānaŋ . . . pavisamānaŋ).
[6] *Cf.* SnA., p. 215, mahantānaŋ guṇānaŋ esanena.
[7] C₁ *mispr.* -tāraŋ.
[8] *Cf.* VM. 312; KhA. 37, 99, 117.
[9] C₁ *v.l.* dhammaŋ; *cf.* Vin. v, 201.
[10] C, D. caṅkamane.
[11] A, G. -khandaŋ.

cīvaraŋ sīse ṭhapetvā nisinno vā nipanno vā, parisa-majjhe alaṅkata-dhammâsane dhammaŋ desento vā kālaŋ karoti, sabbo so dhurasmiŋ kālaŋ karoti nāma. Iti ayam pi caṅkamamāno kālaŋ katvā upanissāya mandatāya āsava-kkhayam appatto, Tāvatiŋsa-bhavane mahāvimāṇa-dvāre niddāyitvā, pabujjhanto viya paṭisandhiŋ aggahesi. Tāvad ev' assa suvaṇṇa-toraṇaŋ viya tigāvuto atta-bhāvo nibbatti. Anto-vimāṇe sahassa-mattā accharā taŋ disvā, 'vimāṇa-sāmiko devaputto āgato: ramayissāma nan' ti turiyāni gahetvā parivārayiŋsu. Devaputto na tāva cuti-bhāvaŋ jānāti: pabbajita-saññī yeva accharā oloketvā, vihāra-cārikaŋ āgataŋ mātu-gāmaŋ disvā lajji. Paŋsu-kūliko viya upari-ṭhitaŋ ghana[1]-dukūlaŋ ekaŋsaŋ karonto, aŋsa-kūṭaŋ paṭicchādetvā, indriyāni okkhipitvā, adho mukho aṭṭhāsi. Tassa kāya-vikāren' eva tā 'samaṇa-devaputto ayan' ti ñatvā evam āhaŋsu: "Ayya devaputto, devaloko nāmâyaŋ, na samaṇa-dhammassa karaṇ' okāso. Sampattiŋ anubhavan' okāso eso" ti. So tath' eva aṭṭhāsi. Devatā "na tāvâyaŋ sallakkhetī" ti turiyāni paggaṇhiŋsu. So tathâpi anolokento va aṭṭhāsi. Ath' assa sabba-kāyikaŋ ādāsaŋ purato ṭhapayiŋsu. So chāyaŋ disvā cuti-bhāvaŋ ñatvā, 'na mayā imaŋ ṭhānaŋ patthetvā samaṇa-dhammo kato. Uttam' atthaŋ arahattaŋ patthetvā kato' ti sampattiyā vippaṭisārī ahosi. Suvaṇṇa-paṭaŋ takkayitvā[2] yuddha-ṭṭhānaŋ otiṇṇa-mallo mūlaka-muṭṭhiŋ labhitvā viya, so 'ayaŋ sagga-sampatti nāma sullabhā, Buddhānaŋ pātubhāvo dullabho' ti cintetvā, vimāṇaŋ apavisitvā va asambhinnena sīlena accharā-sangha-parivuto Dasabalassa santikaŋ āgamma, abhivādetvā ekamantaŋ ṭhito imaŋ gâtham abhāsi.

Tattha *accharā-gaṇa-sanghuṭṭhan* ti, accharā-gaṇena gīta-vādita-saddehi sanghositaŋ. *Pisāca-gaṇa-sevitan* ti, tam eva accharā-gaṇaŋ pisāca-gaṇaŋ katvā vadati. Ayaŋ hi nik-kāma[3]-cittatāya attano garu-gāravena deva-gaṇaŋ deva-gaṇo ti vattuŋ na roceti.[4] Pisāca-gaṇo ti vadati, Nandana-vanañ ca Nandanan ti avatvā *mohanan* ti vadati. *Kathaŋ yātrā*

[1] C_1 ghana; A, C, D, G. pana.
[2] *Cf.* DA. i, 108 (takkī).
[3] A, G. niyāma.
[4] A, C, D. rocati.

bhavissatī ti, "kathaṃ nikkhamanaṃ bhavissati, kathaṃ atikkamo bhavissati? Tena[1] arahattassa me pada-ṭṭhāna-bhūtaṃ vipassanaṃ ācikkhatha, Bhagavā" ti vadati.

Atha Bhagavā 'atisallekhako va[2] ayaṃ devaputto. Kin nu kho idan?' ti āvajjanto attano sāsane pabbajita-bhāvaṃ ñatvā, 'ayaṃ accāraddha-viriyatāya kālaṃ katvā devaloke nibbatto. Ajja pi 'ssa caṅkamanasmiṃ yeva atta-bhāvo asambhinnena sīlena āgato' ti cintesi. Buddhā ca nāma akat' ābhinivesassa ādikammikassa akata-parikammassa, ante-vāsino cittakāro bhitti-parikammaṃ viya, 'sīlaṃ tāva sodhehi, samādhiṃ bhāvehi, kammassa kata-paññaṃ ujukarohī' ti paṭhamaṃ pubba-bhāga-paṭipadaṃ ācikkhanti. Kārakassa pana yutta-payuttassa arahatta-magga-padaṭṭhāna-bhūtaṃ saṇha-sukhumaṃ suññatā-vipassanaṃ yeva ācikkhanti. 'Ayañ ca devaputto kārako abhinna-sīlo: eko maggo assa anāgato' ti suññatā-vipassanaṃ ācikkhanto ujuko nāmā ti ādim āha.

Tattha *ujuko* ti, kāya-vaṅkâdīnaṃ abhāvato aṭṭhangiko maggo ujuko nāma. *Abhayā nāma sā disā* ti, nibbānaṃ sandhāy' āha. Tasmiṃ hi kiñci bhayaṃ n' atthi, tam pattassa bhayaṃ n' atthī ti abhayā nāma sā disā ti vuttaṃ. *Ratho*[3] *akūjano* ti, aṭṭhangiko maggo va adhippeto. Yathā hi pākatika-ratho akkhe vā anabbhanjite[4] atirekesu vā manussesu abhirūḷhesu kūjati,[5] viravati, na evaṃ ariya-maggo. So hi ekappahāren' eva caturāsītiyā pi pāṇa-sahassesu abhiruhantesu na kūjati,[6] na viravati. Tasmā akūjano[6] ti vutto. *Dhamma-cakkehi saṃyuto* ti, kāyika-cetasika-viriya-saṅkhātehi dhamma-cakkehi saṃyutto. *Hirī* ti, ettha hiri-gahaṇena ottappam pi gahitam eva hoti. *Tassa apālambo* ti, yathā bāhiraka-rathassa rathe[7] ṭhitānaṃ yodhānaṃ apatan' atthāya dāru-mayaṃ ālambanakaṃ hoti, evaṃ imassa magga-rathassa ajjhatta-bahiddhā-samuṭṭhānaṃ hir' ottappaṃ apālambanaṃ.

[1] C_1 *omits.* [2] C_1 -sallikheteva.
[3] *Cf.* S. iv, 291; v, 6. F. *text* akujano (*Pāli Dict.*, '*not crooked*'); *Sinh. text* akūjano, *as all MSS.*
[4] C, D. anabbajite. [5] A. kuñjati.
[6] A. kujjhati . . . akuñjano. [7] C, D. yathā hi rathe.

Saty-assa[1] *parivāraṇan* ti, rathassa sīha-cammâdi parivāro viya imassa pi magga-rathassa sampayuttā sati parivāraṇaŋ. *Dhamman* ti, lokuttara-maggaŋ. *Sammā-diṭṭhi pure-javan*[2] ti, vipassanā sammā-diṭṭhi-pure-javā assa pubba-yāyikā ti, sammā-diṭṭhi-pure-javo: taŋ sammā-diṭṭhi-pure-javaŋ. Yathā hi paṭhamataraŋ rāja-purisehi kāṇa-kuṇi-ādīnaŋ nīharaṇena magge sodhite pacchā rājā nikkhamati, evaŋ vipassanā sammā-diṭṭhiyā aniccâdi-vasena khandhâdīsu sodhitesu pacchā bhūmi-laddhaŋ vaṭṭaŋ parijānamānā magga-sammādiṭṭhi uppajjati: tena vuttaŋ *dhammâhaŋ sārathiŋ brūmi sammādiṭṭhi purejavan* ti.

Iti Bhagavā desanaŋ niṭṭhapetvā avasāne cattāri saccāni dīpesi. Desanā-pariyosāne devaputto sotâpatti-phale patiṭṭhāsi. Yathā hi rañño bhojana-kāle attano pamāṇena kabale ukkhitte aṅke nisinno putto attano mukha-pamāṇen' eva tato kabalaŋ karoti, evam evaŋ Bhagavati arahatta-nikūṭena[3] desanaŋ desente[4] pi 'sattā attano upanissay' ānurūpena sotâpatti-phalâdīni pāpuṇanti' ti, ayam pi devaputto sotâpatti-phalaŋ patvā Bhagavantaŋ gandhâdīhi pūjetvā pakkamī ti.

7.

Sattame: *Dhammaṭṭhā sīlasampannā* ti, "ke dhamm' aṭṭhā, ke sīla-sampannā?" ti pucchati. Bhagavā imaŋ pañhaŋ thāvara-vatthunā dīpento *ārāma-ropā* ti ādim āha. Tattha *ārāma-ropā* ti, pupphârāma-phalârāma-ropakā. *Vanaropā* ti, sayaŋ jāte aropime[5] vane, sīmaŋ parikkhipitvā cetiya-bodhi-caṅkamana-maṇḍapa-kuṭi-lena-rattiṭṭhāna-divaṭṭhānānaŋ kārakā chāy' ūpage rukkhe ropetvā dadamānā pi *vana-ropā* yeva nāma. *Setu-kārākā* ti, visame setuŋ karonti,[6] udake nāvaŋ paṭiyādenti.[6] *Papan* ti, pānīya-dāna-sālaŋ. *Udapānan* ti, yaŋ kiñci pokkharaṇi-talākâdikaŋ. *Upassayan* ti, vāsâgāraŋ: upāsayan ti pi pāṭho. *Sadā puññaŋ pavaḍḍhati* ti, na akusala-

[1] *So* A, F. *texts, but Sinh. text*, C_1 satassa; C. satiyassa; D. sattyassa; G. hatyassa.
[2] *Cf.* SnA., p. 600 (=pubbangama).
[3] C, D. arahattani-kūṭena. *Cf.* DA. 307.
[4] A, C, D. G. desentc. [5] C, D. ārop-. [6] C_1 -tā, -tā.

vitakkaŋ vā vitakkentassa niddāyantassa vā pavaḍḍhati. Yadā yadā pana anussarati, tadā tadā pavaḍḍhati. Imam atthaŋ sandhāya sadā puññaŋ pavaḍḍhatī ti vuttaŋ. *Dhammaṭṭhā sīla-sampannā* ti, tasmiŋ dhamme ṭhitattā tena pi sīlena sampannattā dhamm' aṭṭhā sīla-sampannā. Athavā evarūpāni puññāni karontānaŋ dasa-kusala-dhammā pūranti.[1] Tesu yeva ṭhitattā dhamm' aṭṭhā ten' eva ca sīlena sampannattā, sīla-sampannā ti.

8.

Atthame: *Idan hitaŋ*[2] *Jetavanan* ti, Anāthapiṇḍiko deva-putto Jetavanassa c' eva Buddhādînañ ca vaṇṇa-bhaṇan' atthaŋ āgato evam āha. *Isi-sangha-nisevitan* ti, bhikkhu-sangha-nisevitaŋ. Evan paṭhama-gāthāya Jetavanassa vaṇ-ṇaŋ kathetvā idāni ariya-maggassa kathento *kammaŋ vijjā* ti ādim āha. Tattha *kamman* ti, magga-cetanā. *Vijjā* ti, magga-paññā. *Dhammo* ti, samādhi-pakkhikā dhammā.[3] *Sīlaŋ jīvitam uttaman* ti, sīle patiṭṭhitassa jīvitaŋ uttaman ti dasseti. Athavā *vijjā* ti, diṭṭhi-saṅkappā. *Dhammo* ti, vāyāma-sati-samādhayo. *Sīlan* ti, vācā-kammantâjīvā. *Jīvitam uttaman* ti, etasmiŋ sîle ṭhitassa jīvitaŋ nāma uttamaŋ. *Etena maccā sujjhanti* ti, etena aṭṭhangika-maggena sattā visujjhanti. *Tasmā* ti, yasmā maggena sujjhanti na gotta-dhanehi. *Yoniso vicine dhamman* ti, upāyena samādhi-pakkhiyaŋ dhammaŋ vicineyya. *Evaŋ tattha visujjhatī* ti, evaŋ tasmiŋ ariya-magge visujjhati. Athavā *yoniso vicine dhamman* ti, upāyena pañca-kkhandha-dhammaŋ vicineyya. *Evaŋ tattha visujjhatī* ti, evaŋ tesu catusu saccesu visujjhati.

Idāni Sāriputta-ttherassa vaṇṇaŋ kathento *Sāriputto vā* ti ādim āha. Tattha *Sāriputto vā* ti, avadhārana-vacanaŋ. Etehi paññâdīhi Sāriputto *va seyyo* ti vadati. *Upasamenā* ti, kilesa-upasamena. *Pāragato* ti, nibbānaŋ gato. Yo koci nibbānaŋ patto bhikkhu, so *etāva*[4] *paramo siyā*, na therena uttar' itaro nāma atthī ti vadati. Sesam uttānam evā ti.

---

[1] A, C, D, G. pūrenti. [2] *Cf.* M. iii, 262. *Sinh. text*, C_1 hi taŋ.
[3] C_1 -ko, -mo.
[4] Skt. etavant (*talis*). *Cf.* S. ii, 277 (eso paramo siyā); Thag. 1182 (*v.ll.* etovap-, ekovap-).

9.

Navame: *Maccharino* ti, maccherena[1] samannāgatā. Ekacco hi[2] attano vasana-ṭṭhāne bhikkhuŋ[3] hatthaŋ pasāretvā pi na vandati. Aññattha gato vihāraŋ pavisitvā, sakkaccaŋ vanditvā, madhura-paṭisaṇṭhāraŋ karoti: "Bhante, amhākaŋ vasana-ṭṭhānaŋ nâgacchatha.[4] Sampanno padeso, paṭibalā mayaŋ ayyānaŋ yāgu-bhattâdīhi upaṭṭhānaŋ kātun" ti. Bhikkhu, "Saddho ayaŋ upāsako. Yāgu-bhattâdīhi saṅgaṇhātī" ti.[5] Ath' eko thero tassa gāmaŋ gantvā piṇḍāya carati. So taŋ disvā aññena vā gacchati, gharaŋ vā pavisati. Sace pi sammukhī-bhāvaŋ āgacchati, hatthena vanditvā, "Ayyassa bhikkhaŋ detha. Ahaŋ ekena kammena gacchāmī" ti pakkamati. Thero sakala-gāmaŋ caritvā tucchapatto va nikkhamati. Idaŋ tāva mudu[6]-macchariyaŋ nāma, yena[7] adāyako pi dāyako viya paññāyati. Idha[8] pana thaddha-macchariyaŋ adhippetaŋ, yena samannāgato bhikkhūsu piṇḍāya paviṭṭhesu, "therā ṭhitā" ti vutte, "Kiŋ? Mayhaŋ pādā rujantī" ti ādim vatvā, sila-tthambho viya khāṇuko viya ca thaddho[9] hutvā tiṭṭhati, sāmīci-mattam pi na karoti.

Kadariyā ti, idaŋ maccharino ti padass' eva vevacanaŋ. Mudukam pi hi macchariyaŋ macchariyante va vuccati, thaddhaŋ pana kadariyaŋ nāma. *Paribhāsakā* ti, bhikkhū ghara-dvāre ṭhite disvā, "Kiŋ tumhe kasitvā āgatā, vapitvā, layitvā?[10] Mayaŋ attano pi na labhāma, kuto tumhākaŋ? Sīghaŋ nikkhamathā" ti ādīhi santajjetvā:[11] *antarāya-karā*

---

[1] G. maccharena samannāgato.
[2] A, C. ti.
[3] A, G. bhikkhu; C_1 bhikkhuŋ *after* -ṭhāne; C, D. *transp.* bhikkhu *after* pi.
[4] C. na gacch-.
[5] *MSS. omit.*
[6] C. madu-.
[7] *So* A, C_1, G., *but* C, D. yo panà adāyako . . . paññāyati, ekesu bhikkhusu. . . .
[8] C, D, idaŋ thaddha . . . *transpose this sentence to the end, after* na karoti.
[9] A, D. thaddo; C. thadha (*cf.* Dhs. 1122; Asḷ. 374).
[10] C_1 āgatā ?; Vap. lāy. mayaŋ.
[11] A, G. santajjitvā; C, D. -tajjitā; C_1 -tajjikā.

ti, dāyakassa sagg' antarāyo, paṭiggāhakānaŋ lābh' antarāyo, attano upaghāto ti, imesaŋ antarāyānaŋ kārakā. *Samparāyo* ti, paraloko. *Ratī* ti, pañca-kāma-guṇa-rati. *Khiḍḍā* ti, kāyika-khiḍḍâdīhi dvidha-khiḍḍā.[1] *Diṭṭhe dhamme sa vipāko* ti, tasmiŋ nibbatta-ṭṭhāne diṭṭh' eva[2] dhamme esa vipāko. *Samparāye ca*[3] *duggatī* ti, Yama-lokañ ca upapajjare ti vutto samparāye ca duggati.

Vadaññū[4] ti, bhikkhū ghara-dvāre ṭhitā kiñcâpi tuṇhī va honti, atthato pana: "bhikkhaŋ dethā" ti vadanti nāma. Tatra ye 'mayaŋ pacāma. Ime na pacanti. Pacamāne patvā alabhantā kuhiŋ labhissantī?' ti deyya-dhammaŋ saŋvibhajanti, te vadaññū nāma. *Pakāsentī* ti, vimāna-ppabhāya[5] jotanti. *Parasambhatesū* ti, parehi sampiṇḍitesu. *Samparāye*[6] *ca suggatī* ti, ete saggā ti evaŋ vutta-samparāye ca suggati. Ubhinnam pi vā etesaŋ tato cavitvā puna samparāyo pi duggati suggati yeva hotī ti.

10.

Dasame: *Upapannāse*[7] ti, nipphatti-vasena upagatā. *Vimuttā* ti, Avihâdi-brahma-lokasmiŋ upapatti-samanantarā[8] va arahatta-phala-vimuttiyā vimuttā. *Mānusaŋ dehan* ti, idha pañc' orambhāgiya-saŋyojanāni eva vuttāni. *Dibba*[9]*-yogan* ti, pañc' uddhambhāgiya-saŋyojanāni. *Upaccagun*[10] ti, atikkamiŋsu. *Upako* ti ādīni, tesaŋ therānaŋ nāmāni. *Kusalībhāsasī tesan*[11] ti, kusalan ti idaŋ imassa[12] atthī ti, kusalī. Tesaŋ therānaŋ kusalaŋ tvaŋ[13] anavajjaŋ bhāsasi, thomesi,

---

[1] *So* A, G., *but* C, D. kāyika-khiddâdikā; *to which* C_1 *adds* khiḍḍā. *But* A, G. *are probably right, for* kh. *is twofold—viz.*, kāyika-vācasikā.

[2] *So Sinh. text and MSS.*; F. *text omits* va.

[3] *Sinh. text* samparāyo ca.

[4] *Infra on* p. 43 *of text.*

[5] D. pahāya.

[6] A. -yo; *MSS.* -ye.

[7] *Cf. infra* II, 3, 4; K, S. i, 48 *n.*; ThigA. *on* Thig. 291 (upapannā). A, C, D, G. uppannā, *and next line* uppatti.

[8] C. samanantaraŋ.

[9] C, D. dibbaŋ.

[10] ThigA. *loc. cit.* upajjhaguŋ.

[11] F. *text* kusalaŋ bhāsasi; *Sinh. text*, C. kusalī bh.; A, C, D, G. kusalī-bhāsa.

[12] B. *v.l.* kusalan ti idaŋ vacanaŋ.

[13] A, C, D. *omit.*

pasaŋsasi. "Paṇḍito 'si, devaputtā" ti vadati. *Taŋ te dhammaŋ idh' aññāyā*[1] ti, te therā taŋ dhammaŋ idha tumhākaŋ sāsane jānitvā. *Gambhīran* ti, gambhīr' atthaŋ.[2] *Brahmacārī nirāmiso* ti, nirāmisa-brahmacārī nāma. Anāgāmiŋ ahosin ti attho. *Ahuvā* ti, ahosi. *Sagāmeyyo* ti, ekagāma-vāsī. Pariyosāna-gāthā Sangīti-kārehi ṭhapitā ti.

Ādicca-vaggo: pañcamo.

VI. JARĀ-VAGGA.

1.

Jarā-vaggassa paṭhame: *Sādhū* ti, laddhakaŋ,[3] bhaddakaŋ. *Sīlaŋ yāva jarā* ti, iminā idaŋ dasseti: yathā muttā-maṇi-rattavatthâdīni ābharaṇāni taruṇa-kāle yeva sobhanti, jarā[4]-jiṇṇa-kāle tāni dhārento 'ayaŋ ajjā pi bala-bhāvaŋ pattheti, ummattako maññeti, vattabbataŋ āpajjati: na evaŋ sīlaŋ. Sīlaŋ hi nicca-kālaŋ sobhati. Bāla-kāle pi sīlaŋ rakkhantaŋ kiŋ imassa sīlenā?' ti vattāro[5] n' atthi. Majjhima-kāle pi mahallaka-kāle pī ti. *Saddhā sādhu patiṭṭhitā* ti, Hatthâlavaka-Citta-gahapati-ādīnaŋ viya maggena āgatā patiṭṭhita-saddhā nāma sādhu. *Paññā narānaŋ ratanan* ti, ettha cittīkat' atthâdīhi ratanaŋ veditabbaŋ. Vuttaŋ h' etaŋ: "Yadi cittīkatan[6] ti ratanaŋ, nanu Bhagavā cittīkato purisa-sīho? Ye ca loke cittīkatā tesaŋ cittīkato Bhagavā. Yadi rati-kataŋ ti ratanaŋ, nanu Bhagavā rati-karo purisa-sīho? Tassa vacanena carantā jhāna-rati-sukhena abhiramanti. Yadi atulan ti ratanaŋ, nanu Bhagavā atulya[7]-purisa-sīho? Na

[1] *So all* F. *text* idha ñāya. [2] A. attaŋ.
[3] A, G. laṭṭhakaŋ (*but cf.* UdA. 318, sādhu-sundaraŋ, laddhakaŋ); C. ḷadhakaŋ.
[4] G. jarā ti. [5] G. cattāro.
[6] *Similar words occur at* UdA. 304 (KphA. 170-9):—
Cittīkataŋ mahagghañ ca atulaŋ dullabha-dassanaŋ,
anoma-satta-paribhogaŋ ratanaŋ tena vuccatī ti.
[7] A, G. atulya; C, C1, D. atulo; *cf.* Sn. 83, *etc.*

hi sakkā tuletuŋ[1]. Guṇehi guṇa-pāramiŋ gato. Yadi dullabhan ti ratanaŋ, nanu Bhagavā dullabho purisa-sīho? Yadi anoma-satta-paribhogan ti ratanaŋ, nanu Bhagavā anomo sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimutti-ñāṇa-dassanena? Idha pana dullabha-pātubhāv' atthena paññā ratanan ti vuttaŋ. *Puññan* ti, puñña-cetanā. Sā hi arūpattā harituŋ na sakkā ti.

2.

Dutiye: *Ajarasā sādhū* ti, ajarena[2] avipattiyā ti attho. Sīlaŋ hi avipannam eva sādhu hoti. Vipanna-sīlaŋ ācariy' ūpajjhāyâdayo pi na sangaṇhanti, gata[3]-gata-ṭṭhāne niddhamitabbo va hotī ti.

3.

Tatiye: *Sattho* ti, saddhiñcaro, jangha-sattho vā sakaṭa-sattho vā. *Mittan* ti, roge uppanne pāṭankiyā vā aññena vā yānena haritvā khem' antaŋ sampāpanena mittaŋ. *Sake ghare* ti, attano gehe. Tathārūpe roge jāte putta-bhariyâdayo jigucchanti. Mātā pana asucim pi[4] candanaŋ viya taŋ maññati. Tasmā sā sake ghare mittaŋ. *Sahāyo attha-jātassā* ti, uppanna-kiccassa yo taŋ kiccaŋ vahati nittharati,[5] so kiccesu saha-ayana-bhāvena sahāyo mittaŋ. Surā-pāna-sahāyā[6] pana na mittā. *Samparāyikan* ti, samparāya-hitan ti.

4.

Catutthe: *Puttā 'vatthū*[7] ti, mahallaka-kāle paṭijaggan' atthena puttā patiṭṭhā. *Paramā* ti, aññesaŋ akathetabbassa pi guyhassa kathetabba-yuttatāya bhariyā paramā[8] sakhā nāma.

5.

Pañcame: *Vidhāvatī* ti, parasamuddâdi-gamana-vasena ito c' ito ca dhāvati.

---

[1] A. tulyataŋ; G. tulleyatuŋ.
[2] A, C, D. ajaranena; C_1 ajīraṇena.
[3] A. *omits.*
[4] A, C, D, G. asuci pi (?). *With* C_1 *I read* asucim *and add* taŋ.
[5] A, C, D. nittarati.
[6] C, D. -pānâdinā.
[7] *So Sinh. and* F. *text*; *MSS.* vatthuŋ.
[8] C_1 paramo (?).

6.

Chaṭṭhe: *Dukkhā* ti, vaṭṭa-dukkhato.

7.

Sattame: *Parāyanan* ti, nipphatti[1]-avassayo.

8.

Aṭṭhame: *Rāgo uppatho* ti, sugatiñ ca nibbānañ ca gacchantassa amaggo. *Rattindiva-kkhayo* ti, rattin-divehi rattindivesu vā khīyati. *Itthī-malan* ti, sesaŋ bāhira-malaŋ bhasmakhārâdīhi dhovitvā sakkā sodhetuŋ: mātugāma-malena duṭṭho pana na sakkā suddho nāma kātun ti, itthī-malan ti vuttaŋ. *Etthā* ti, ettha itthiyaŋ pajā sajjati. *Tapo* ti, indriya-saŋvara-dhuta-guṇa[2]-viriya-dukkara-kārikānaŋ nāmaŋ: idha ṭhapetvā dukkara-kārikaŋ[3] sabbā pi kilesa-santāpikā paṭipadā vaṭṭati. *Brahmacariyan* ti, methuna-virati.

9.

Navame: *Kissa câbhirato*[4] ti, kismiŋ abhirato. *Dutiyā* ti, sugatiñ c' eva nibbānañ ca gacchantassa dutiyikā. *Paññā c' enaŋ pasāsati* ti, paññā etaŋ purisaŋ 'idaŋ karohi, idan mā karī'[5] ti anusāsati.

10.

Dasame: *Chando nidānan* ti, gāyattī[6]-ādiko chando gāthānaŋ nidānaŋ. Pubba-paṭṭhāpana-gāthā ārabhanto hi 'kataracchandena hotī?' ti ārabhati. *Viyañjanaŋ*[7] ti, jananaŋ. Akkharaŋ hi padaŋ janeti, padaŋ gāthaŋ janeti, gāthā atthaŋ pakāsetī ti. *Nāma-sannissitā* ti, samuddâdi-paññatti-nissitā.

---

[1] C, D. nibbatti.
[2] *Cf.* SnA. 145, -dhutanga-dukkara-kār-; C[1], U. dhuta-guṇa; A, C, D. dhutanga.
[3] A, C, D. -kā.
[4] *So* F. *and Sinh. text; the rest* kissâbhi-.
[5] C, D. nâkarī.
[6] A, C, D. gāyan ti (?).
[7] *Sinh. text* viyañjana; G. byañjanaŋ.

Gāthā ārabhanto hi[1] samuddaŋ vā paṭhaviŋ vā yaŋ kiñci nāmaŋ nissayitvā va ārabhati. *Āsayo* ti, patiṭṭhā. Kavito[2] hi gāthā pavattanti. So tāsaŋ patiṭṭhā hotī ti.

VII. ANVA-VAGGA.

1.

Anva[3]-vaggassa paṭhame: *Nāmaŋ sabbam anvabhavī*[4] ti, nāmaŋ sabbaŋ abhibhavati, anupatati. Opapātikena vā hi kittimena vā nāmena mutto satto vā saṅkhāro vā n' atthi. Yassa pi hi rukkhassa vā pāsānassa vā idaŋ nāma nāman ti na jānanti, anāmako tveva tassa nāmaŋ hoti.

2.

Dutiye: *Sabb' eva vasam anvagū* ti, ye cittassa vasaŋ gacchanti, tesaŋ yeva anavasesa-pariyādānam etaŋ.

3.

Tatiye pi es' eva nayo.

4.

Catutthe: *Kiŋ su saŋyojano*[5] ti, kiŋ saŋyojano, kiŋ bandhano? *Vicāraṇan* ti, tīraṇā[6]-pādāni. Bahu-vacane eka-vacanaŋ kataŋ. *Vitakk' assa vicāraṇan*[7] ti, vitakko tassa pādā.

5.

Pañcame pi es' eva nayo.

6.

Chaṭṭhe: *Kenassu-bbhāhato*[8] ti, kena su abbhāhato.[9] *Su*-karo nipāta-mattam. *Icchā dhūmāyito*[10] ti, icchāya āditto.

---

[1] C, D. -tehi.
[2] *MSS.* kavino.
[3] *All* anva- (*see next* §), *but* F. *text* addha- (*cf.* K, S. i, 54 *n.*).
[4] F. *text* addhabhavi (*v.ll.* aṭṭha-, anda-, andha-); *Sinh. text and all* anva-.
[5] Sn. 1108.
[6] *So* A, G. (*cf.* SnA., p. 600, vicaraṇaŋ = vicaraṇa-kāraṇaŋ); *but* C, C[1], D. caraṇā.
[7] A, C, G, D. vicāraṇā.
[8] *Cf.* Thag. 448. *For* abbhāhata *cf. J.P.T.S.*, 1888, p. 176.
[9] A, G. āgato (? ābhato).
[10] F. *text* dhūpāyito; S. *text* dhūmāyino; G. dhūmāsito.

7.

Sattame: *Taṇhāya uḍḍito*[1] ti, taṇhāya ullanghito. Cakkhuŋ hi taṇhā-rajjuyā[2] āvuṇitvā rūpa-nāga-dante[3] uḍḍitaŋ. Sotâdīni saddâdisū ti *taṇhāya uḍḍito loko. Maccunā pihito* ti, anantare attabhāve kataŋ kammaŋ na dūraŋ ekacitt' antaraŋ, balavatiyā pana maraṇ' antika-vedanāya, pabbatena viya otthaṭattā, sattā na bujjhantī ti *maccunā pihito loko* ti vuttaŋ.

8.

Aṭṭhame: sveva pañho devatāya heṭṭh' ūpariya-vasena pucchito.

9.

Navame: —Sabbam uttānam eva.

10.

Dasame: *Kismiŋ loko samuppanno* ti, kismiŋ uppanne loko uppanno? ti vuccati.[4] *Chassū*[5] ti, chasu ajjhattikesu āyatanesu uppannesu uppanno ti vuccati. *Chassu*[5] *kubbatī* ti, tesu yeva chasu santhavaŋ karoti. *Upādayā* ti, tāni yeva cha-upādāya, āgamma, paṭicca ṇavattati. *Vihaññatī* ti, tesu yeva chasu vihaññati, pīḷīyati. Iti ajjhattik' āyatana-vasena ayam pañho āgato. Ajjhattika-bāhirānaŋ pana vasena āharituŋ vaṭṭati. Chasu ajjhattik' āyatanesu uppannesu ayaŋ uppanno nāma hoti: chasu bāhiresu santhavaŋ karoti, channaŋ ajjhattikānaŋ upādāya chasu bāhiresu vihaññatī ti.

Anva-vaggo: sattamo.

---

[1] A, G. udito (*but in next line* uḍḍ-); C. uddito. *Cf.* Pṭs. 130 (UdA. 143) taṇhāya oḍḍito.

[2] *All but* C_1 rajjunā. [3] A, G. dantena.

[4] D. *v.l.* pucchati.

[5] *So Sinh. text*, C, D. *here and below*; F. *text*, A, G. chasu.

VIII. JHATVĀ-VAGGA.[1]

1.

Jhatvā-vaggassa paṭhame: *Jhatvā* ti, vadhitvā. *Sukhaŋ setī* ti, kodha-pariḷāhena apariḍayhamānattā sukhaŋ sayati. *Na socatī* ti, kodha-vināsena vinaṭṭha-domanassattā na socati. *Visa-mūlassā* ti, dukkha-vipākassa. *Madhur' aggassā* ti, kuddhassa paṭikuddhasssa ca[2] paccakkositvā, pahaṭassa[3] ca paṭiharitvā[4] sukhaŋ uppajjati. Taŋ sandhāy' esa madhur' aggo ti vutto. Imasmiŋ ṭhāne pariyosānaŋ aggan ti vuttaŋ. *Ariyā* ti, Buddhâdayo.

2.

Dutiye: *Paññāyati etenā* ti, paññāṇaŋ. *Dhajo rathassā* ti, mahantasmiŋ hi sangāma-sīse dūrato va dhajaŋ disvā asukarañño nāma ayaŋ ratho ti pākato hoti. Tena vuttaŋ *dhajo rathassa paññāṇan* ti. Aggī pi dūrato va dhūmena paññāyati. Coḷa-rathaŋ Paṇḍu-rathan ti evaŋ ratham pi raññā[5] paññāyati. Cakka-vatti-rañño dhītā pi pana itthī 'asukassa nāma bhariyā' ti bhattāraŋ patvā va paññāyati. Tasmā *dhūmo paññāṇam aggino* ti ādi vuttaŋ.

3.

Tatiye: *Saddhîdha vittan*[6] ti, yasmā saddhāya muttā-maṇiādīni pi vittāni labhati, tisso pi kula[7]-sampadā, cha-kāmasaggāni, nava brahmaloke patvā, pariyosāne amata-mahānibbāna-dassanam pi labhati: tasmā maṇi-muttâdīhi vittehi saddhā vittam eva seṭṭhaŋ.

Dhammo ti, dasa-kusala-kamma-patho. *Sukham āvahātī* ti, sabbam pi sâsava-nâsavaŋ asaṅkiliṭṭha-sukhaŋ āvahati.

---

[1] *All* jhatvā; F. *text* chetvā (*v.l.* ghatvā). *Cf.* K.S. I, 58 *n.*

[2] *Cf.* S. i, 162; DhpA. iv, 148. A, G. atikuddhassa paṭhama-kuddh-; C. kuddhassa paṭikuddhassa ca; C_1 kuddhassa paṭikujjhitvā akkuṭṭhassa ca pacc-:—

[3] A, G. pasadassa. [4] C, C_1, D. paṭipahar-. [5] A, G. rañño.

[6] *Cf. infra on text*, p. 214; Sn. 181 (SnA. 231). *The reading, as at* Sn. *in line 2 of gāthās, must be* sucinnaŋ. [7] C. kusala-

Sādutaran[1] ti, lokasmiŋ lon' ambilâdīnaŋ sabba-rasānaŋ saccam eva madhurataraŋ. Saccasmiŋ hi ṭhitā sīgha-vegaŋ nadim pi nivattenti, visam pi nimmaddenti, aggim pi paṭibāhanti, devam pi vassāpenti.[2] Tasmā taŋ sabba-rasānaŋ madhurataran ti vuttaŋ. *Paññā-jīviŋ jīvitam āhu seṭṭhan* ti, yo paññā-jīvī gahaṭṭho samāno pañcasu sīlesu patiṭṭhāya salākabhattâdīni paṭṭhapetvā paññāya jīvati: pabbajito vā pana dhammena uppanno paccaye idam atthan ni paccavekkhitvā paribhuñjanto kamma-ṭṭhānaŋ ādāya, vipassanaŋ paṭṭhapetvā, ariya-phal' ādhigama-vasena paññāya jīvati, taŋ paññā-jīviŋ puggalaŋ seṭṭhaŋ jīvitaŋ jīvatī ti āhu.

4.

Catutthe: *Bījan* ti, uppatantānaŋ[3] satta-vidhaŋ dhaññabījaŋ seṭṭhaŋ. Tasmiŋ hi uggate janapado khemo hoti, subhikkho. *Nipatatan* ti, nipatantānaŋ megha-vuṭṭhī seṭṭhā. Megha-vuṭṭhiyaŋ hi sati vividhāni sassāni uppajjanti, janapadā phītā honti, khemā, subhikkhā. *Pavajamānānan* ti, jangamānānaŋ,[4] padasā caramānānaŋ gāvo seṭṭhā. Tā[5] nissāya hi sattā pañca-go-rase paribhuñjamānā sukhaŋ viharanti. *Pavadatan* ti, rāja-kula-majjhimâdisu pavadantānaŋ putto varo. So hi mātā-pitūnaŋ anatthâvahaŋ na vadati. *Vijjā uppatataŋ seṭṭhā* ti, purima-pañhe kira sutvā samīpe ṭhitā ekā devatā "devate, kasmā tvaŋ etaŋ pañhaŋ Dasabalaŋ pucchasi? Ahaŋ te kathessāmī" ti attano laddhiyā pañhaŋ kathesi. Atha naŋ itarā devatā āha: "Yāva padhaŋsi vadesi, devate, yāva pagabbha-mukharā, ahaŋ Buddhaŋ Bhagavantaŋ pucchāmi. Tvaŋ mayhaŋ kasmā kathesī?" ti nivattetvā tam eva pañhaŋ Dasabalaŋ pucchi. Ath' assā Satthā vissajjento *vijjā uppatatan* ti ādim āha. Tattha *vijjā* ti catumagga-vijjā. Sā hi uppajjamānā[6] sabbâkusaladhamme samugghāteti: tasmā *uppatataŋ seṭṭhā* ti vuttā. *Avijjā* ti, vaṭṭa-mūlaka-mahā-avijjā. Sā hi nipatantānaŋ osīdantānaŋ *varā*. *Pavajamānānan* ti, padasā caramānānaŋ

---

[1] A, G. sīdh- (SnA. sād-, sādh- vā).
[2] *Cf.* JA. v, 491.
[3] A. uppannānaŋ.
[4] *All* jangamānaŋ
[5] A, D, G. taŋ.
[6] C, C1, D. uppatamānā.

jangamānānaŋ[1] puñña-kkhetta-bhūto sangho varo. Taŋ hi tattha tattha disvā pasanna-cittā sattā sotthiŋ pāpuṇanti. *Buddho* ti, yādiso putto[2] vā hotu añño vā yesaŋ kesañci vadamānānaŋ Buddho varo. Tassa hi dhamma-desanaŋ āgamma aneka-sahassānaŋ pāṇānaŋ bandhana-pamokkho[3] hotī ti.

5.

Pañcame: *Kiŋsu 'dha bhītā*[4] ti, kiŋ bhītā? *Maggo v' anekāyatanaŋ*[5] *pavutto* ti, aṭṭha-tiŋsârammana-vasena anekehi kāraṇehi kathito. 'Evaŋ sante kissa bhītā hutvā ayaŋ janatā dvāsaṭṭhi-diṭṭhiyo aggahesī?' ti vadati. *Bhūri-paññā* ti, bahu-pañña, dassana-pañña, ussanna-pañña. *Paralokaŋ na bhāye* ti, imasmā lokā paralokaŋ gacchanto na bhāyeyya. *Paṇidhāyā* ti, ṭhapetvā. *Bavhanna*[6]*-pānaŋ gharam āvasanto* ti, Anāthapiṇḍikâdayo viya bavhanna-pāne ghare vasanto. *Saŋvibhāgī* ti, accharāya gahitam pi nakhena phāletvā parassa datvā, bhuñjana-sīlo. *Vadaññū* ti, vutt' attham eva.[7] Idāni gāthāya angāni uddharitvā dasetabbāni:—*Vācan* ti hi iminā cattāri vacī-sucaritāni gahitāni: *manenā*[8] ti padena, tīṇi mano-sucaritāni: *kāyenā* ti pana[9] tīṇi kāya-sucaritāni. Iti ime dasa-kusala-kamma-pathā pubba-suddhi-angaŋ nāma. *Bavhanna-pānaŋ gharam āvasanto* ti, iminā yañña-upakkharo[10] gahito. *Saddho* ti ekam angaŋ: *mudū* ti ekaŋ: *saŋvibhāgī* ti ekaŋ: *vadaññū* ti ekaŋ. Iti imāni cattāri angāni sandhāya *etesu dhammesu ṭhito catusū* ti āha. Aparo pi pariyāyo:—*Vācan* ti ādīni tīṇi angāni: *bavhanna-pāṇan* ti, iminā yañña-upakkharo va gahito: *saddho-mudu-saŋvibhāgī-vadaññū* ti ekam angaŋ. Aparo duka-nayo nāma hoti:—*Vācaŋ manañ cā* ti idam ekaŋ angaŋ: *kāyena pāpāni akubbamāno bavhanna-pāṇaŋ gharam āvasanto* ti ekaŋ: *saddho-mudū* ti ekaŋ: *saŋvibhāgī-vadaññū* ti ekaŋ. Etesu catusu dhammesu ṭhito dhamme ṭhito nāma hoti. So ito paralokaŋ gacchanto na bhāyati.

[1] C, C_1, D. (*as above*) jangamānaŋ.
[2] A, G. Buddho.
[3] C, C_1, D. -mokkho.
[4] G. bhīyatā.
[5] C_1 c' aneka-.
[6] *Cf.* S. iv, 174. F. *text* bahv-.
[7] *Supra on* I, v, 9.
[8] F. *text* manañca, *but see below.*
[9] G. pana; *the rest* padena.
[10] *Not in Pāli Dict. See* Childers. G. upekkharo.

6.

Chaṭṭhe: *Nāma-gottaŋ na jīratī* ti, atīta-Buddhānaŋ yāv' ajja[1]-divasā nāma-gottaŋ kathīyati: tasmā na jīratī ti vuccati. Porāṇā pana addhāne[2] gacchante na paññāyissati: jīraṇa-sabhāvo pana na hoti yevā ti vadanti. *Ālassan* ti, ālasiyaŋ, yena ṭhita-ṭṭhāne ṭhito vā nisinna-ṭṭhāne nisinno vā hoti, tele pi uttarante ṭhitiŋ[3] *na karoti*. *Pamādo* ti, niddāya[4] vā kilesa-vasena vā pamādo. *Anuṭṭhānan* ti, kamma-samaye kamma-karaṇa-viriyâbhāvo. *Asaŋyamo* ti, sīla-saŋyamābhāvo, vissaṭṭhâcāratā. *Niddā* ti, soppa-bahulatāya gacchanto pi, ṭhito pi, nisinno pi niddāyati, pageva nipanno. *Tandī* ti, aticchātā-ādi-vasena āgantuk' ālasiyaŋ. *Te chidde* ti, tāni cha[5] chiddāni vivarāni. *Sabbaso* ti, sabb' ākārena. *Tan* ti, nipāta-mattaŋ. *Vivajjaye* ti, vajjeyya, jaheyya.

7.

Sattame: *Sattha-malan* ti, mala-ggahitaŋ satthaŋ. *Kiŋ su harantaŋ vārentī* ti, kaŋ harantaŋ nisedhenti. *Vaso* ti, āṇā-pavattanaŋ. *Itthī* ti, avissajjanīya[6]-bhaṇḍattā "itthī- bhaṇḍānam uttamaŋ, vara-bhaṇḍan" ti āha. Athavā sabbe pi Bodhisattā ca cakkavattino ca mātu-kucchiyaŋ yeva nibbattantī ti "itthī-bhaṇḍanānam uttaman" ti āha. *Kodho sattha-malan* ti, kodho mala-ggahita-sattha-sadiso, paññā-satthassa vā malan ti sattha-malaŋ. *Abbudan*[7] ti, vināsa-kāraṇaŋ, corā lokasmiŋ vināsakā ti attho. *Haranto* ti, salāka-bhattâdīni gahetvā gacchanto. Salāka-bhattâdīni hi paṭṭhapita-kāle yeva manussehi pariccattāni[8] pi tesaŋ tāni haranto samaṇo[9] piyo hoti, anāharante puñña-hāniŋ nissāya vippaṭisārino honti.

---

1 G. gāvajja-.
2 C. porāṇa-namass' addhāne.
3 A, G. tittiŋ; C. tittaŋ; D. titiŋ; C_1 uṭṭhitiŋ. *I suggest* ṭhitiŋ.
4 C. niddāya; D. niddhāya.
5 D. *omits*.
6 *All* avisajj-.
7 F. *and Sinh. text* abbudā.
8 A, C_1, G. parivutāni.
9 A. samāno; G. samane.

8.

Aṭṭhame: *Attānaŋ na dade* ti, parassa dāsaŋ katvā attānaŋ na dadeyya. Ṭhapetvā sabba-Bodhisatte ti vuttaŋ. *Na pariccaje* ti, sīha-byagghâdīnaŋ na pariccajeyya. Sabba-Bodhisatte ṭhapetvā yevā ti vuttaŋ. *Kalyāṇin*[1] ti, saṇhaŋ, mudukaŋ. *Pāpikan*[2] ti, pharusa-vācaŋ.

9.

Navame: *Saddhā bandhati pātheyyan*[3] ti, saddhaŋ uppādetvā dānaŋ deti, sīlaŋ rakkhati, uposatha-kammaŋ karoti. Ten' etaŋ vuttaŋ. *Sirī* ti, issariyaŋ. *Āsayo* ti, vasanaṭṭhānaŋ. Issariye hi abhimukhī bhūte thalato pi jalato pi bhogā āgacchanti yeva. Ten' etaŋ vuttaŋ. *Parikassatī* ti, parikaḍḍhati.

10.

Dasame: *Pajjoto* ti, padīpo viya hoti. *Jāgaro* ti, jāgara[4]-brāhmaṇo viya hoti. *Gāvo kamme sajīvānan* ti, kammena saha jīvantānaŋ gāvo va kamme kamma-sahāyā, kamma-dutiyakā nāma honti. Go-maṇḍalehi saddhiŋ kasi-kammâdīni nipphajjanti. *Sīt' assa*[5] *iriyāpatho* ti, sītaŋ assa satta-kāyassa iriyāpatho, jīvita-vutti. Sītan ti naṅgalaŋ. 'Yassa hi naṅgalena khettaŋ appamattaŋ[6] kaṭṭhaŋ na hoti, so kathaŋ jīvissatī?' ti vadati.

11.

Ekādasame: *Araṇā* ti, nikkilesā. *Vusitan* ti, vusita-vāso.[7] *Bhojissiyan*[8] ti, adāsa-bhāvo. *Samaṇā* ti, khīṇâsava-samaṇā. Te hi ekantena *araṇā* nāma. *Vusitaŋ na nassatī* ti, tesaŋ

[1] *MSS.* kalyāṇaŋ. [2] S. *text* pāpiyaŋ.
[3] *Cf.* Dhp. 235. [4] C_1 jāgaraka-.
[5] F. *text*, D. sītassa; C. sitassa.
[6] *So* A, G.; C, D. -mattakaŋ kasiŋ; C_1 -mattakam pi kaṭṭhaŋ.
[7] A. -vato.
[8] *So Sinh. text, Comy. MSS., but* F. *text* bhojisiyaŋ (*see* bhujisyaŋ *and below*).

ariya-magga-vāso na nassati. *Parijānanti* ti, puthujjana-kalyāṇato paṭṭhāya sekhāya lokiya-lokuttarāya paññāya parijānanti. Api ca *bhojissiyan* ti, khīṇâsava-samaṇānaŋ yeva niccaŋ bhujissa-bhāvo nāma. *Vandanti* ti, pabbajita-divasato paṭṭhāya vandanti. *Patiṭṭhitan* ti, sīle patiṭṭhitaŋ. *Samaṇ' idhā* ti, samaṇaŋ idha. *Jāti-hīnan* ti, api caṇḍāla-kulā pabbajitaŋ. *Khattiyā* ti, na kevalaŋ khattiyā va, devā pi sīla-sampannaŋ samaṇaŋ vandanti yevā ti.

Jhatvā-vaggo: aṭṭhamo.

Iti Sāraṭṭha-ppakāsiniyā Saŋyutta-nikāy' aṭṭhakathā Devatā-Saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

II

DEVAPUTTA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I. PAṬHAMA-VAGGA.

1.

Devaputta-saŋyuttassa paṭhame: *Devaputto* ti, devānaŋ hi anke nibbattā purisā devaputtā nāma. Itthiyo devadhītaro nāma honti. Nāma-vasena apākaṭā aññatarā devatā[1] ti vuccati. Pākaṭo itthannāmo devaputto ti. Tasmā heṭṭhā aññatarā devatā ti vatvā, idha *devaputto* ti vuttaŋ. *Anusāsanin*[2] ti, anusatthiŋ.[3] Ayaŋ kira devaputto Bhagavatā sambodhito sattame vasse yamaka-pāṭihāriyaŋ katvā tidasa-pure vassaŋ upagamma, abhidhammaŋ desentena *Jhāna-vibhange*[4]:—"Bhikkhū ti, samaññāya bhikkhu, paṭiññāya bhikkhū" ti. Evaŋ bhikkhu-niddesaŋ kathīyamānaŋ assosi:—"Evaŋ vitakketha, mā evaŋ vitakkayittha. Evaŋ manasikarotha, mā evaŋ manasakattha. Idaŋ pajahatha, idaŋ upasampajja viharathā" ti. Evarūpaŋ pana bhikkhuovādaŋ bhikkhu-anusāsaniŋ[5] assosi. So taŋ[6] sandhāya *bhikkhuŋ*[7] *Bhagavā pakāsesi, no ca bhikkhuno anusāsanin* ti[8] āha.

Tena hī ti, yasmā mayā bhikkhuno anusatthi na pakāsitā[9]-ti vadasi, tasmā *taññev' ettha paṭibhātu*: tuyh' ev' esā anusatthi[9]-pakāsana[10] upaṭṭhātū ti. Yo hi pañhaŋ kathetu-kāmo hoti, na ca sakkoti sabbaññuta-ñāṇena saddhiŋ saŋsanditvā kathetuŋ, yo vā na kathetu-kāmo sakkoti pana kathetuŋ, yo

---

[1] C, D. apākaṭo aññataro devaputto devatā ti.
[2] *All* anusāsaŋ (*but see below*). F. *text*, *v.ll.* anusāsaniŋ, -iniŋ.
[3] C, D, G. anusitthaŋ; C_1 anusitthi (?).
[4] Vibh. 244.
[5] C_1 -atiŋ (?).
[6] C, D. sotaŋ.
[7] A, G. bhikkhu.
[8] *MSS.* anusāsantī ti; C_1 anusāsan ti.
[9] A, G, C_1 anusiṭṭhi na pak-; C. anusitthi pakāsanā; D. anusiṭṭhi pakāsitā (*see above*).
[10] *MSS.* pakāsitā; C_1 pakāsanā.

ca n' eva kathetu-kāmo hoti na ca kathetuŋ sakkoti, sabbesam pi tesaŋ Bhagavā pañhaŋ bhāraŋ na karoti. Ayaŋ pana devaputto kathetu-kāmo c' eva sakkoti ca kathetuŋ. Tasmā tass' eva bhāraŋ karonto Bhagavā evam āha. So pi pañhaŋ kathesi.

Tattha *subhāsitassa sikkhethā* ti, subhāsitaŋ sikkheyya. Catu-sacca-nissitaŋ, dasa-kathā-vatthu-nissitaŋ, satta-tiŋsa-bodhi-pakkhiyā-nissitaŋ, catubbidha-vacī-sucaritam eva sikkheyya. *Samaṇ' upāsanassa cā* ti, samaṇehi upāsitabbaŋ samaṇ' upāsanaŋ nāma, aṭṭha-tiŋsa-bhedaŋ kamma-ṭṭhānaŋ. Tam pi sikkheyya, bhāveyyā ti attho. Bahussutānaŋ vā bhikkhūnaŋ upāsanam pi samaṇ' upāsanaŋ. Tam pi 'kiŋ, bhante, kusalan?' ti ādinā pañha-pucchanena paññā[1]-vuḍḍhattaŋ[2] sikkheyya. *Citta-vūpasamassa cā* ti, aṭṭha-samāpatti-vasena citta-vūpasamaŋ sikkheyya. Iti devaputtena tisso sikkhā kathitā honti. Purima-padena hi adhisīla-sikkhā kathitā; dutiya-padena adhipaññā-sikkhā; citta-vūpasamena adhicitta-sikkhā ti. Evaŋ imāya gāthāya sakalam pi sāsanaŋ pakāsitam eva hoti.

2.

Dutiye: *Jhāyī* ti, dvīhi jhānehi jhāyī. *Vimutta-citto* ti, kamma-ṭṭhāna-vimuttiyā vimutta-citto. *Hadayass' anupattin* ti, arahattaŋ. *Lokassā* ti, saṅkhāra-lokassa. *Anissito*[3] ti, taṇhā-diṭṭhīhi anissito. *Tad ānisaŋso* ti, arahatt' ānisaŋso. Idaŋ vuttaŋ hoti:—Arahatt' ānisaŋso-bhikkhu arahattaŋ patthento jhāyī bhaveyya, suvimutta-citto bhaveyya, lokassa udayabbayaŋ ñatvā, anissito bhaveyya. Tanti-dhammo pana imasmiŋ sāsane sabba-pubba-bhāgo ti.

3.

Tatiye: *Māgho*[4] ti, Sakkass' etaŋ nāmaŋ. Sveva vattena aññe abhibhavitvā dev' issariya-ppatto ti, *Vatrabhū*: Vatra-nāmakaŋ vā asuraŋ abhibhavatī ti, Vatrabhū.

---

[1] G. paññā. [2] A. vuttaŋ.
[3] *So all Comy. MSS. and Sinh. text, but* F. *text* asito.
[4] *Cf.* I, viii, 1; VII, i, 1; XI, iii, 1.

4.

Catutthaŋ vutt' attham eva.

5.

Pañcame: *Na ten' āsiŋsate bhavan* ti, tena kāraṇena yaŋ kiñci bhavaŋ na pattheti. Ayana[1]-paggaho nām' esa devaputto. ' Khīṇâsavassa kicca-vosānaŋ n' atthi. Khīṇâsavena[2] hi ādito arahatta-ppattiyā[3] viriyaŋ kataŋ: aparabhāge mayā āraddhan ti. Mā tuṇhī bhavatu: tath' eva viriyaŋ daḷhaŋ karotu, parakkamatū ' ti cintetvā evam āha. Atha Bhagavā ' Ayaŋ devaputto khīṇâsavassa kicca-vosānaŋ akathento mama sāsanaŋ aniyyānikaŋ katheti. Kicca-vosānam assa kathessāmī ' ti cintetvā *n' atthi kiccan* ti ādim āha. Tīsu kira Piṭakesu ayaŋ gāthā asankiṇṇā. Bhagavatā hi aññattha viriyassa doso nāma dassito n' atthi. Idha pana imaŋ devaputtaŋ paṭibāhitvā ' khīṇâsavena pubbabhāge āsava-kkhay' atthāya araññe vasantena kamma-ṭṭhānaŋ ādāya viriyaŋ kataŋ. Aparabhāge sace icchati karotu. No ce icchati yathā sukhaŋ viharatū ' ti, khīṇâsavassa kicca-vosāna-dassan' atthaŋ evam āha. Tattha *gādhan* ti, patiṭṭhaŋ.

6.

Chaṭṭhe: *Dukkaran* ti, ayaŋ kira devaputto pubba-yogâvacaro, bahala-kilesatāya sappayogena kilese vikkhambhento[4] samaṇa-dhammaŋ katvā pubb' ūpanissaya-maṇḍatāya ariyabhūmiŋ appatvā, kālaŋ katvā, devaloke nibbatto. So Tathāgatassa santikaŋ gantvā ' dukkara-bhāvaŋ ārocessāmī ' ti āgantvā evam āha. Tattha *dukkaran* ti, dasa pi vassāni . . . pe . . . saṭṭhim pi, yad etaŋ ekanta-parisuddhassa samaṇa-dhammassa kāraṇaŋ nāma, taŋ dukkaraŋ. *Sekhā* ti, satta-sekhā. *Sīla-samāhitā* ti, sīlena samāhitā, samupetā. *Ṭhitattā* ti, patiṭṭhita-sabhāvā. Evaŋ pucchitaŋ pañhaŋ vissajjetvā idāni pañha-samuṭṭhapan' atthaŋ *anagāriy' upetassā* ti ādim āha.

[1] A, G. āyana; C, C[1] āyati; D. ayati.
[2] G. khīṇâsavo na.
[3] D. v.l. arahatt' atthāya.
[4] A. -anto.

Tattha *anagāriy' upetassā*[1] ti, anagāriyaŋ niggeha-bhāvaŋ upetassa. Satta-bhūmake pi pāsāde vasanto bhikkhu "vuḍḍhatarena āgantvā mayhaŋ idaŋ pāpuṇātī" ti vutte patta-cīvaram ādāya nikkhamat' eva. Tasmā anagāriy' upeto ti vuccati. *Tuṭṭhī* ti, catu-paccaya-santoso. *Bhāvanāyā* ti, citta-vūpasama-bhāvanāya. *Te chetvā Maccuno jālan* ti, ye rattindivaŋ[2] indriy' ūpasame ratā te dussamādahaŋ cittaŋ samādahanti: ye samāhita-cittā te catu-paccaya-santosaŋ pūrentā na kilamanti: ye santuṭṭhā te sīlaŋ pūrentā na kilamanti: ye sīle patiṭṭhitā satta-sekhā te Ariyā Maccuno jāla-saṅkhātaŋ kilesa-jālaŋ chinditvā gacchanti. *Duggamo* ti, "saccam etaŋ, bhante; ye indriy' ūpasame ratā te dussamādahaŋ samādahanti . . . pe . . . ye sīle patiṭṭhitā te Maccuno jālaŋ chinditvā gacchanti. Kiŋ hañci na[3] gacchissanti? Ayam pana duggamo, Bhagavā, visamo maggo" ti āha. Tattha kiñcâpi ariya-maggo n' eva duggamo na visamo, pubba-bhāga-paṭipadāya pan' assa bahū parissayā[4] honti. Tasmā evaŋ vuttō. *Avaŋsirā*[5] ti, ñāṇa-sirena adho-sirā hutvā *papatanti*: ariya-maggaŋ ārohituŋ asamattha-bhāvato[6] anariya-magge *papatantī* ti ca vuccanti. *Ariyānaŋ samo maggo* ti, sveva maggo Ariyānaŋ samo hoti. *Visame samā* ti, visame pi[7] satta-kāye samā yeva.

7.

Sattame: *Sambādhe* ti, nīvaraṇa-sambādhaŋ, kāma-guṇa-sambādhan ti dve sambādhā. Tesu idha nīvaraṇa-sambādhaŋ adhippetaŋ. *Okāsan*[8] ti, jhānass' etaŋ nāmaŋ. *Paṭilīna*[9]-*nisabho* ti, paṭilīna-seṭṭho. Paṭilīnā nāma pahīnamānā vuccanti:[10] yath' āha: "Kathaŋ ca, bhikkhave, bhikkhu paṭilīno

---

[1] *Cf.* Sn. 700.
[2] A, C, G. -divā.
[3] A, G. kiŋ hacchi na; C, C₁, D. kiŋ na gacchissanti. *I conj. acc. to context* kiŋ hañci na (*quid si non?*).
[4] A, G. bahunissayā; C, D. bahupanissayā. *I prefer the reading of* C₁ *parissayā*.
[5] *Cf.* Sn. 248 (SnA. 290).
[6] D. *v.l.* asamatthatāyo c' ete.
[7] G. ti.
[8] *So* F. *text for* okāso *of* S. *text and Comy.*
[9] *All MSS. and* Ang, N. pati-.
[10] *So all.* C₁ -ā, -ā vuccanti.

hoti? Idha, bhikkhave, bhikkhu asmi-māno pahīno hoti, ucchinna-mūlo tālâvatthu-kato, anabhāvaŋ-kato, āyatiŋ anuppāda-dhammo" ti (A. ii, 41). *Paccaladdhaŋsu*[1] ti, paṭilabhiŋsu: *Susamāhitā* ti, ye nibbāna-ppattiyā satiŋ paṭilabhiŋsu, te lokuttara-samādhinā pi susamāhitā ti. Missaka-jjhānaŋ kathitaŋ.

8.

Aṭṭhame: *Purāṇa-titthakaro* ti, pubbe titthakaro. Ettha ca titthaŋ nāma dvā-saṭṭhi-diṭṭhiyo. Tittha-karo nāma tāsaŋ uppādako[2] satthā, seyyathīdaŋ Nando Vaccho Kiso Sankicco Pūraṇ' evam ādayo[3] pana titthiyā nāma. Ayaŋ pana diṭṭhiŋ uppādetvā kathaŋ sagge nibbatto? ti. Kammavāditāya. Esa kira uposatha-bhattâdīni[4] adāsi, anāthānaŋ vaṭṭaŋ paṭṭhapesi, patissaye[5] akāsi, pokkharaṇiyo khanāpesi, aññam pi bahuŋ kalyāṇaŋ akāsi. So tassa nissandena sagge nibbatto, sāsanassa pana nīyānika-bhāvaŋ jānāti. So Tathāgatassa santikaŋ gantvā sāsan' ānucchavikā viriya-paṭisaŋyuttā gāthā vakkhāmī ti āgantvā *chinda sotan* ti ādim āha.

Tattha *chindā* ti, aniyamita[6]-āṇatti. *Sotan* ti, taṇhāsotaŋ. *Parakkamā* ti, parakkamitvā, viriyaŋ katvā. *Kāme* ti, kilesa-kāme pi vatthu-kāme pi. *Panudā* ti, nīhara. *Ekattan* ti, jhānaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti:—Kāme ajahitvā purimajjhānaŋ na uppajjati,[7] na paṭilabbhatī ti attho. *Kayirā ce*[8] *kayirāth' enan*[9] ti, yadi viriyaŋ kareyya,[10] kareyyatha naŋ, viriyaŋ na osakkeyya.[11]

Daḷham enaŋ parakkame ti, daḷhaŋ kareyya. *Sithilo hi paribbājo* ti, sithila-gahitā[12] pabbajjā. *Bhiyyo ākirate rajan* ti,

---

[1] *So all Comys. Both texts* -latthaŋsu. [2] A, G. uppādato.
[3] A, C, G. purāṇâdayo; D. pūraṇīdayo. [4] C, D. vatthâdīni.
[5] A. nissaye; C, D. patissaye; C, G. nisseṇiyo. [6] *All* aniyāmita.
[7] F. upapajjati (*metri causâ*); *Comy. MSS. vary here. See Pāli Dict.*
[8] Dhp. 313; DhpA. yaŋ kammaŋ kareyya, taŋ kareyyāth' eva. F. *Sinh. text* kayirañ ce. *The rest* kayirā ce.
[9] F. kayirath'; C_1 kayirā thetaŋ (?).
[10] *MSS.* kareyyuŋ; *so eds. confusing sing. and plur. persons. I separate* naŋ *and* viriyaŋ.
[11] D. ossak-. [12] A, G. gahito.

atirekaŋ upari-kilesa-rajaŋ ākirati. *Akataŋ dukkataŋ seyyo* ti, dukkataŋ akatam eva seyyo. *Yaŋ kiñcī* ti, na kevalaŋ dukkataŋ[1] katvā sāmaññam eva, aññam pi yaŋ kiñci sithilaŋ kataŋ evam eva hoti. *Saṅkiliṭṭhan* ti, dukkara-kārikâdi[2] vataŋ. Imasmiŋ hi sāsane paccaya-hetu-samādinna-dhutangaŋ vataŋ sankiliṭṭham eva. *Saṅkassaran* ti, saṅkāya saritaŋ: 'idam pi iminā kataŋ bhavissati, idam pi iminā' ti evaŋ āsaṅkita-parisaṅkitaŋ.[3] *Ādi-brahmacariyakā*[4] ti, magga-brahmacariyassa ādibhūtā, pubba-padhāna-bhūtā.

9.

Navame: *Candimā* ti, canda-vimāna-vāsī devaputto. *Sabbadhī* ti, sabbesu khandh' āyatanâdīsu. *Lokânukampakā* ti, tuyham pi etassa pi tādisā eva. *Santaramāno 'vā* ti, turito viya. *Pamuñcasī* ti, atīt' atthe vattamāna-vacanaŋ.

10.

Dasame: *Suriyo* ti, suriya-vimāna-vāsī devaputto. *Andhakāre* ti, cakkhu-viññāṇ' uppatti-nīvaraṇena[5] andha-bhāvakaraṇe.[6] *Virocatī* ti verocano. *Maṇḍalī* ti, maṇḍala-saṇṭhāno. "*Mā, Rāhu, gilī caraŋ antalikkhe* ti, antalikkhe caraŋ suriyaŋ, Rāhu, mā gilī" ti vadati. Kim pan' esa taŋ gilatī? ti. Āma, gilati. Rāhussa hi attabhāvo mahā-uccattena[7] aṭṭha-yojana-satâdhikāni cattāri-yojana-sahassāni. Bāh' antaram assa dvādasa-yojana-satāni: bahalattena cha[8]-yojana-satāni: sīsaŋ nava-yojana-sataŋ: naḷātaŋ tiyojana-sataŋ: bhammuk' antaraŋ paṇṇāsa-yojanaŋ: mukhaŋ dvi-yojana-sataŋ: ghāṇaŋ tiyojana-sataŋ: mukha-dvāraŋ tiyojana-sata-gambhīraŋ: hattha-tala-pāda-talānaŋ puthulato dve-yojana-

---

[1] C_1 *v.l.* dukkaraŋ. [2] A. kārak-.
[3] DhA. *on v.* 277 *has* ussaṅkita-.
[4] *Both texts with* Dhp, DhpA, Thag. 277 *have simply* brahmacariyaŋ. *All others* ādibrahmacariyakā (*possibly a reminiscence of* Vin. i, 64, 68).
[5] C_1 nivār-. [6] A, G. karaṇo.
[7] A, C, D, G. uccatarena; C_1 uccattatena. [8] C_1 -attatena.

satāni: anguli-pabbāni paṇṇāsa-yojanāni. So candima-suriye virocamāne disvā issā-pakato tesaŋ gamana-vīthiŋ otaritvā, mukhaŋ vivaritvā tiṭṭhati. Canda-vimānaŋ suriya-vimānaŋ vā tiyojana-satike mahānarake pakkhittaŋ viya hoti. Vimāne adhivatthā devatā maraṇa-bhaya-tajjitā ekappahāren' eva viravanti. So pana vimānaŋ kadāci hatthena chādeti, kadāci hanukassa heṭṭhā pakkhipati, kadāci jivhāya parimajjati, kadāci avagaṇḍa-kārakaŋ bhuñjanto viya kapol' antare ṭhapeti. Vegaŋ pana vāretuŋ na sakkoti. Sace "vāressāmī" ti gaṇḍakaŋ katvā tiṭṭheyya, matthakaŋ[1] tassa bhinditvā nikkhameyya, ākaḍḍhitvā vā[2] naŋ onameyya. Tasmā vimānena sah' eva gacchati. *Pajaŋ mamā*[3] ti, candima-suriyā kira dve pi devaputtā *Mahāsamaya-sutta*-kathana-divase sotâpatti-phalaŋ pattā. Tena Bhagavā pajaŋ mamā ti āha. Putto mama eso ti attho.

Paṭhama-vaggo: dasamaŋ.

II. ANĀTHAPIṆḌIKA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Kacche 'vā* ti, kacche viya. Kaccho hi[4] pabbata-kaccho pi nadī-kaccho pi. *Ekodi-nipakā* ti, ekagga-cittā c' eva paññā-nepakkena ca samannāgatā. *Satā* ti, satimanto. Idaŋ vuttaŋ hoti:—Ye jhānāni labhitvā ekodī-nipakā satā viharanti, te amakase pabbata-kacche vā nadī-kacche vā magā viya sotthiŋ[5] gamissanti. *Pāran* ti, nibbānaŋ. *Ambujo* ti, maccho. *Raṇaŋ-jahā* ti, kilesaŋ-jahā. Ye pi jhānāni labhitvā appamattā kilese jahanti, te sutta-jālaŋ bhinditvā macchā viya nibbānaŋ gamissantī ti vuttaŋ hoti.

---

[1] G. *inserts* sa. [2] G. dva. [3] A. papañcamā (?).
[4] A, G. ti. [5] C. sotthaŋ.

2.

Dutiye: *Veṇhū*[1] ti, tassa devaputtassa nāmaŋ. *Payirupāsiyā* ti, payirupāsitvā. *Anusikkhare* ti, sikkhanti. *Satthipade* ti, anusatthipade. *Kāle te appamajjantā* ti, kāle te appamādaŋ karontā.

3.

Tatiye: *Dīghalaṭṭhī* ti, devaloke sabbe samappamāṇā tigāvutikā va honti. Manussa-loke pan' assa dīgh' attabhāvatāya evaŋ nāmaŋ ahosi. So puññāni katvā devaloke nibbatto pi tath' eva paññāyi.

4.

Catutthe: *Gotamā* ti, Bhagavantaŋ gottena ālapati. *Anāvaṭan* ti, Tathāgatassa sabbaññuta-ñāṇaŋ pesentassa rukkho vā pabbato vā āvarituŋ[2] samattho nāma n' atthi. Ten' āha anāvaṭan ti. Iti Tathāgataŋ thometvā devaloke abhisaṅkhataŋ pañhaŋ pucchanto *kathaŋ vidhan* ti ādim āha. Tattha *dukkham aticca iriyatī*[3] ti, dukkham atikkamitvā viharati. *Sīlavā* ti, lokiya-lokuttarena sīlena samannāgato khīṇâsavo. Paññâdayo pi missakā yeva veditabbā. *Pūjayantī* ti, gandhapupphâdīhi pūjayanti.[4]

5.

Pañcame: *appatiṭṭhe anālambe* ti, heṭṭhā appatiṭṭhe upari anālambane. *Susamāhito* ti, appaṇāya pi upacārena pi suṭṭhu samāhito. *Pahitatto* ti, pesitatto. *Nandi-rāga*[5]*-parikkhīṇo* ti, parikkhīṇa-nandi-rāgo. Nandi-rāga nāma tayo kammâbhisaṅkhārā. Iti imāya gāthāya kāma-saññā-gahaṇena pañc' orambhāgiya-saŋyojanāni, rūpa-saŋyojana-gahaṇena pañc' uddhambhāgiya-saŋyojanāni, nandi-rāgena tayo

---

[1] S. *text*, A, G. veṇho; C. vennu; F. *text* veṇdu (*v.ll.* veṇṇu, vennu, veṇḍo).

[2] C. ācarituŋ; D. (B. *v.l.*) āvatthárituŋ.

[3] A, C_1, F. *v.l.* irīyati. [4] C, D. pūjenti.

[5] *So all Comy.*; F. *and Sinh. text* nandi-bhāva.

kammâbhisaṅkhārā gahitā. Evaŋ yassa dasa-saŋyojanāni tayo ca kammâbhisaṅkhārā pahīnā, *so*[1] *gambhīre* (mahoghe) *na sīdatī* ti.' Kāma-saññāya vā kāma-bhavo, rūpa-saŋyojanena rūpa-bhavo gahito: tesaŋ gahaṇena arūpa-bhavo gahito va: nandi-rāgena tayo kammâbhisaṅkhārā gahitā ti. Evaŋ yassa tīsu bhavesu tayo saṅkhārā n' atthi, *so gambhīre* na *sīdatī* ti dasseti.

6.

Chaṭṭhaŋ vutt' attham eva.

7.

Sattame: *Subrahmā* ti, so kira devaputto accharā-sangha[2]-parivuto Nandana-kīlikaŋ gantvā Pāricchattaka[3]-mūle paññatt' āsane nisīdi. Taŋ pañca-satā devadhītaro parivāretvā nisinnā pañca-satā rukkhaŋ abhirūḷhā. Nanu ca devatānaŋ citta-vasena yojana-satiko pi rukkho onamitvā hatthaŋ āgacchati? Kasmā tā abhirūḷhā? ti. Khiḍḍa-pasutatāya. Abhiruyha pana madhura-ssarena gāyitvā gāyitvā pupphāni pātenti. Tāni gahetvā itarā ekato-gaṇṭhikā[4]-mālâdi-vasena gaṇṭhenti. Atha rukkhaŋ abhirūḷhā upacchedaka-kamma-vasena ekappahāren' eva kālaŋ katvā Avīcimhi nibbattā mahādukkhaŋ anubhavanti.

Atha kāle gacchante devaputto 'imasmiŋ n' eva saddo suyyati, na pupphāni pātenti. Kahaŋ nu kho gatā?' ti āvajjento, niraye nibbatta-bhāvaŋ disvā, piya-vatthuka-sokena ruppamāno[5] cintesi: Ete tāva yathākammena gatā. Mayhaŋ āyu-saṅkhāro kittako ti. So sattame divase 'mayā pi avasesāhi pañca-satāhi saddhiŋ kālaŋ katvā tath' eva nibbattitabban' ti disvā balavatarena sokena ruppi. So 'imaŋ mayhaŋ sokaŋ sadevake loke aññatra Tathāgatā nibbāpetuŋ[6] samattho nāma n' atthī' ti cintetvā Satthu santikaŋ gantvā *niccaŋ utrastan* ti gātham āha.

Tattha *idan* ti, attano cittaŋ dasseti. Dutiya-padaŋ

---

[1] C. pahāseṇa (?); D. pahīnā sesa. [2] C_1 -sahassa-.
[3] *Cf.* JA. i, 202. [4] *So* A, G., *but* C, C_1, D. -vaṇṭika.
[5] A, G. rudamāno. [6] *So* A, C_1, G., *but* C, D. niddhametuŋ.

purimass' eva vevacanaŋ. *Niccan* ti ca padassa devaloke nibbatta-kālato paṭṭhāyā ti attho na gahetabbo. Sok' uppatti-kālato pana paṭṭhāya *niccan* ti veditabbaŋ. *Anuppannesu kiccesū* ti, ito sattâh' accayena yāni dukkhāni uppajjissanti, tesu. *Atho uppatitesu*[1] *cā* ti, yāni pañca-satānaŋ accharānaŋ niraye nibbattānaŋ diṭṭhāni tesu cā ti, evaŋ imesu uppann' ānuppannesu dukkhesu niccaŋ mama sutrastaŋ cittaŋ, abbhantare ḍayhamāno viya, homi, Bhagavā ti dasseti. *Nâññatra bojjhanga-tapasā*[2] ti, bojjhanga-bhāvanañ ca tapo-guṇañ ca aññatra muñcitvā sotthiŋ na passāmī ti attho. *Sabba-nissaggā* ti, nibbānato. Ettha kiñcâpi bojjhanga-bhāvanā paṭhamaŋ gahitā indriya-saŋvaro pacchā, atthato pana indriya-saŋvaro va paṭhamaŋ veditabbo. Indriya-saŋvare hi gahite catu-pārisuddhi-sīlaŋ gahitaŋ hoti. Tasmiŋ patiṭṭhito bhikkhu nissaya-muttako dhutanga-saṅkhātaŋ tapo-guṇaŋ samādāya, araññaŋ pavisitvā, kamma-ṭṭhānaŋ bhāvento saha vipassanāya[3] bojjhange bhāveti. Tassa ariya-maggo, yaŋ nibbānaŋ ārammaṇaŋ katvā, uppajjati. So *sabba-nissaggo* ti Bhagavā catu-sacca-vasena desanaŋ vinivaṭṭesi. Devaputto desanā-pariyosāne sotâpatti-phale patiṭṭhahī ti.

8.

Aṭṭhame: *Kakudho devaputto* ti, ayaŋ kira Kolanagare Mahāmoggalāna-ttherassa upaṭṭhāka-putto. Dahara-kāle yeva therassa santike vasanto jhānaŋ nibbattetvā, kālaŋ katvā, Brahmaloke uppajji. Tatrâpi naŋ Kakudho Brahmā tveva sañjānanti.

Nandasī ti, tussasi. *Kiŋ laddhā* ti, tuṭṭhi nāma kiñci manāpaŋ labhitvā hoti. Tasmā evam āha. *Kiŋ jīyitthā* ti, yo hi kiñci manāpa-cīvarâdi-vatthu-jīno[4] hoti, so socati. Tasmā evam āha. *Aratī nâbhikīratī* ti, ukkaṇṭhikā[5] nâbhibhavati. *Agha-jātassā* ti, dukkha-jātassa, vaṭṭa-dukkhe ṭhitassā ti attho. *Nandi-jātassā* ti, jāta-taṇhassa. *Aghan* ti,

---

[1] F. *text* uppatt-. [2] C, D. tapā.
[3] D. *omits* kammā- . . -nāya.
[4] *So* A, G.; C, D. jinno; C_1 -jiṇṇo. [5] *All* tā.

evarūpassa hi vaṭṭa-dukkhaŋ āgatam eva hoti. Dukkhī sukhaŋ patthayatī ti hi vuttaŋ. Iti agha-jātassa nandi hoti, sukha-viparināmena dukkhaŋ āgatam evā ti nandi-jātassa aghaŋ hoti.

9.

Navamaŋ vutt' attham eva.

10.

Dasame: Ānanda-ttherassa anumāna[1]-buddhiyā ānubhāva-pakāsan' atthaŋ "aññataro" ti āha.

III. NĀNĀTITTHIYA-VAGGA.

1.

Paṭhamaŋ vutt' attham eva.

2.

Dutiye: *Paṭikacc' evā*[2] ti, paṭhamaŋ yeva. *Akkha-cchinno 'vajhāyatī*[3] ti, akkha-cchinno avajhāyati, balava-cintanaŋ cinteti. Dutiya-gāthāya *akkha-cchinno 'vā* ti, akkha-cchinno viya.

3.

Tatiye: *Dāyako* ti, dāna-sīlo. *Dāna-patī*[4] ti, "yaŋ dānaŋ demi tassa pati hutvā demi, na dāso, na sahāyo. Yo hi attanā madhuraŋ bhuñjati, paresaŋ amadhuraŋ deti, so dāna-saṅkhātassa deyya-dhammassa dāso hutvā deti. Yo yaŋ attanā bhuñjati tad eva deti, so sahāyo hutvā deti. Yo pana attanā yena kenaci[5] yāpeti paresaŋ madhuraŋ deti, so pati jeṭṭhako sāmi hutvā deti. Ahaŋ tādiso ahosin" ti

[1] *Cf.* K.S. i, 80 *n.*
[2] *So* F. *text*; A. paṭigañc-. *The rest* paṭigacc- (*see Pāli Dict. and* UdA. 346 *n.*).
[3] *Sinh. text* -vichinno 'va *and* -vichino 'va. *In the first case* va *is for* ava-, *in the second for* iva.
[4] DA. 298. [5] *So* DA.; A, C, C_1, D. yena tena; G. yena yāpeti.

vadati. Catusu dvāresu[1] ti, tassa kira rañño Sindhava-raṭṭhaŋ Sodhika-raṭṭhan ti dve raṭṭhāni ahesuŋ. Nagaraŋ Roruvaŋ nāma.[2] Tassa ekekasmiŋ dvāre devasikaŋ devasikaŋ[3] sata-sahassaŋ uppajjati: antonagare vinicchaya-ṭṭhāne sata-sahassaŋ. So bahuŋ hirañña-suvaṇṇa-rasī-bhūtaŋ disvā, kammassa kata-ñāṇaŋ uppādetvā, catusu dvāresu dāna-sālayo kāretvā, tasmiŋ tasmiŋ dvāre uṭṭhita-āyena 'dānaŋ dethā' ti amacce ṭhapesi. Ten' āha *catusu dvāresu dānaŋ dīyitthā* ti. *Samaṇa-brāhmaṇa-kapaṇ' addhik*[4]*-vaṇibbaka-yācakānan* ti, ettha *samaṇā* ti, pabbajj' ūpagatā: *brāhmaṇā* ti, bho-vādino. Samita-pāpa-bāhita-pāpe pana samaṇa-brāhmaṇe esa nâlattha. *Kapaṇā* ti, duggatā daḷiddā manussā, kāṇa-kuṇī ādayo. *Addhikā* ti, pathāvino. *Vaṇibbakā* ti, ye[5] 'iṭṭhaŋ dinnaŋ *kantaŋ manāpaŋ* kālena anavajjaŋ dinnaŋ dadaŋ[6] cittaŋ pasādeyya,[7] gacchatu bhavaŋ Brahmalokan' ti ādinā nayena dānassa vaṇṇaŋ thomayamānā vicaranti. *Yācanakā* ti, ye 'pasata-mattaŋ detha, sarāva-mattaŋ dethā' ti ādīni vatvā yācamānā vicaranti.

Itthâgārassa dānaŋ dīyitthā ti, paṭhama-dvārassa laddhattā, tattha[8] uppajjanaka-satasahasse aññam pi dhanaŋ pakkhipitvā, rañño amacce hāretvā, attano amacce ṭhapetvā, raññā dinna-dānato rāj' itthiyo mahantataraŋ dānaŋ adaŋsu. Taŋ sandhāy' evam āha. *Mama dānaŋ paṭikkamī*[9] ti, yaŋ mama dānaŋ tattha dīyittha taŋ paṭinivatti. Sesa-dvāresu pi es' eva nayo. *Kocī* ti, katthaci. *Dīgharattan* ti, asīti vassa-sahassāni. Ettakaŋ kira kālaŋ tassa rañño dānaŋ dīyittha.

4.

Catutthaŋ vutt' attham eva.

---

1 *Cf.* DA. 301.
2 A. tāva.
3 *So* A, G.
4 F. *text* kapaṇi-ddhika; DA. 298; A, G. -iddhika (*see Pāli Dict.*).
5 DA. yena (kālena).
6 C, D. taŋ.
7 DA. pasīdeyya.
8 C_1 tassa.
9 D. paṭikkhimi (?).

5.

Pañcame: *Kosalesu viharantī* ti, Bhagavato santike kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā, tattha gantvā viharanti. *Uddhatā*[1] ti, akappiye kappiya-saññitāya ca kappiye akappiya-saññitāya ca, anavajje vajja-saññitāya ca vajje anavajja-saññitāya ca uddhacca-pakatikā hutvā. *Unnaḷā* ti, uggata-naḷā: uṭṭhita[2]-tucchamānā ti vuttaŋ hoti. *Capalā* ti, patta-cīvara-maṇḍa-nâdinā cāpallena yuttā. *Mukharā* ti, mukha-kharā: khara-vacanā ti vuttaŋ hoti. *Vikiṇṇa-vācā* ti, asaŋyata-vacanā: divasam pi niratthaka-vacana-palāpino. *Muṭṭha-ssatino* ti, naṭṭha-satino, sati-rahitā. Idha kataŋ ettha pamussati.[3] *Asampajānā* ti, nippaññā. *Asamāhitā* ti, appaṇā-upacāra-samādhi-rahitā, caṇḍa[4]-sote baddha[5]-nāvā sadisā. *Vibbhanta-cittā*[6] ti, anavaṭṭhita-cittā, panthârūḷha[7]-vāḷa-miga-sadisā. *Pākat' indriyā* ti, saŋvarâbhāvena gihī-kāle viya vivaṭ' indriyā.

Jantū ti, evaŋ-nāmako devaputto. *Tadah' uposathe*[8] ti, tasmiŋ ahu-uposathe, uposatha-divase ti attho. *Paṇṇarase* ti, catuddasikâdi paṭikkhepo. *Upasaṅkamī* ti, codan' atthāya upagato. So kira cintesi: Ime bhikkhū Satthu santike kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā nikkhantā. Idāni pamattā viharanti. Na kho pan' ete pāṭiyekkaŋ[9] nisinna-ṭṭhāne codiyamānā kathaŋ gaṇhissanti. Samāgama[10]-kāle codissāmī ti uposatha-divase tesaŋ sannipatita-bhāvaŋ ñatvā upasaṅkami. *Gāthāhi ajjhabhāsī* ti, sabbesaŋ majjhe ṭhatvā gāthā abhāsi. Tattha, yasmā guṇa-kathāya saddhiŋ nigguṇassa aguṇo pākaṭo hoti, tasmā guṇaŋ tāva kathento *sukha-jīvino pure āsun* ti ādim āha.

Tattha *sukha-jīvino pure āsun* ti, pubbe bhikkhū supposā

1 *For Comy. on these words cf.* MA. 152; UdA. 238; Ang, A. (*Sinh.*) 351; PuggA. (*J.P.T.S.*, 1913) 152.

2 *So* AA., *but* A, C, D, G. uddhaṭā; UdA. uggata-tuccha- ti attho.

3 *All* pamm-.

4 A. khaṇḍa-.

5 A. bhandha-; C. baddha-; G. bandha-. *For the simile see* VM. 279.

6 F. *text* vibhatta; C_1 vibhanta-.

7 A. G. yanta-; D. *v.l.* santa-.

8 *Cf.* UdA. 297 (tasmiŋ ahani).

9 G. pāṭiekkaŋ.

10 C, D, G. -gamana-.

subharā ahesuŋ. Ucca-nīca-kulesu sapadānaŋ caritvā laddhena missaka-piṇḍena yāpesun ti adhippāyena evam āha. *Anicchā* ti, nittaṇhā hutvā. Evaŋ porāṇaka-bhikkhūnaŋ vaṇṇaŋ kathetvā, idāni tesaŋ avaṇṇaŋ kathento *dupposan* ti ādim āha. Tattha *gāme gāmaṇikā viyā* ti, yathā gāme gāmakūṭā nāna-ppakārena janaŋ[1] pīḷetvā khīra-dadhi-taṇḍulâdīni āharāpetvā bhuñjanti, evaŋ tumhe pi anesanāya ṭhitā tumhākaŋ jīvikaŋ[2] kappethā ti adhippāyena vadati. *Nipajjantī*[3] ti, uddesa-paripucchā-manasikārehi anatthikā hutvā sayanamhi hattha-pāde vissajjetvā nipajjanti. *Parâgāresū* ti, para-gehesu, kula-suṇhâdīsū ti attho. *Mucchitā* ti, kilesa mucchāya mucchitā. *Ekacce* ti, vattabba-yuttake yeva. *Apaviddhā* ti, chaḍḍitakā. *Anāthā* ti, appatiṭṭhā. *Petā* ti, susāna-ṭṭhāne chaḍḍita-kālaŋkata-manussā. Yathā hi susāne chaḍḍitā nānā-sakunâdīhi khajjanti, ñātakā pi nesaŋ nāthakiccaŋ na karonti, na rakkhanti, na gopayanti, evam evaŋ evarūpā hi ācariy' ūpajjhāyâdīnaŋ santikā ovādânusāsaniŋ[4] na labhantī ti, apaviddhā anāthā yathā petā tath' eva honti.

6.

Chaṭṭhe: *Yattha*[5] ti, cakkavāḷa-lokassa ekokāse bhummaŋ. *Na cavati na uppajjatī* ti, idaŋ aparâpara-cuti-paṭisandhivasena gahitaŋ. *Gamanenā* ti, pada-gamanena. *Nâhaŋ taŋ lokassa antan* ti, Satthā[6] saṅkhāra-lokassa antaŋ sandhāya vadati. *Ñāteyyan*[7] ti ādisu, ñātabbaŋ, daṭṭhabbaŋ, pattabban ti attho. Iti devaputtena cakkavāḷa-lokassa anto pucchito, Satthārā saṅkhāra-lokassa kathito. So pana attano pañhena saddhiŋ Satthu-byākaraṇaŋ sametī ti saññāya pasaŋsanto[8] *acchariyan* ti ādim āha.

Daḷha-dhammo ti, daḷha-dhanu, uttama-ppamāṇena dhanunā samannāgato. *Dhanuggaho* ti, dhanu-ācariyo. *Sikkhito*

---

[1] A. jalaŋ. [2] A, G. jivitaŋ. [3] D. nipp-.
[4] D. -naŋ. [5] *Cf.* A. ii, 47 (*Comy. as here*).
[6] A, C, D, G. satta-, *but* C₁, AA. Satthā.
[7] *So* F, S. *text*, C, C₁, G., *but* A. ñātesan ti; D. ñāneyyenti (?). Ang. *text and* AA. ñātayyaŋ, daṭṭhayaŋ, pattayaŋ.
[8] AA. sampahaŋsanto.

ti, dvādasa[1]-vassāni dhanu-sippaŋ sikkhito. *Katahattho* ti, usabha-ppamāṇe pi vālaggaŋ vijjhituŋ samattha-bhāvena kata-hattho.[2] *Katūpāsano* ti, kata-sara-kkhepo, dassita-sippo. *Asanenā* ti, kaṇḍena. *Atipāteyyā* ti, atikkameyya: yāvatā so tāla-cchāyaŋ[3] atikkameyya, tāvatā kālena ekaŋ cakkavāḷaŋ atikkamāmī[4] ti attano java-sampattiŋ dasseti. *Puratthima-samuddā pacchimo* ti, yathā puratthima-samuddā pacchima-samuddo dūre evam me[5] dūre pada-vītihāro ahosī ti vadati.

So kira pācīna-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ ṭhito pādaŋ pasāretvā pacchima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ akkamati. Puna dutiyaŋ pādaŋ pasāretvā para-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ akkamati.[6] *Icchâgatan* ti, icchā eva. *Aññatr' evā* ti, nippapañcataŋ dasseti. Bhikkhâcāra-kāle kir' esa nāgalatā-danta-kaṭṭhaŋ khāditvā, Anotatte mukhaŋ dhovitvā, kāle sampatte Uttarakurumhi piṇḍāya caritvā cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ nisinno bhatta-kiccaŋ karoti. Tattha muhuttaŋ vissamitvā[7] puna javati. *Vassa-satâyuko* ti, tadā dīghâyuka-kālo hoti. Ayaŋ[8] pana vassa-satâvasiṭṭhe āyumhi gamanaŋ ārabhi. *Vassa-sata-jīvī* ti, taŋ vassa-sataŋ anantarāyena jīvanto.

Antarā va kālaŋ kato ti, cakkavāla-lokassa antaŋ appatvā antarā va mato. So pana tattha kālaŋ katvā pi āgantvā imasmiŋ yeva cakkavāḷe nibbatti. *Appatvā* ti, saṅkhāra-lokassa antaŋ appatvā. *Dukkhassā* ti, vaṭṭa-dukkhassa. *Antakiriyan* ti, pariyanta-karaṇaŋ. *Kalebare* ti, atta-bhāve. *Sasaññimhi*[9] *samanake* ti, sasaññe sacitte. *Lokan* ti, dukkha-saccaŋ. *Loka-samudayan* ti, samudaya-saccaŋ. *Loka-nirodhan* ti, nirodha-saccaŋ. *Paṭipadan* ti, magga-saccaŋ. Iti nâhaŋ, āvuso, imāni cattāri saccāni tiṇa-kaṭṭhâdisu paññā-

---

[1] C. dasadvādasa.

[2] Katayoggo *here following of* F. *text and Sinh. is not in* Ang. *or either Comy.*

[3] Ang. *and* AA. tālachātiŋ (chādiŋ ?). *Thus* A.G. *here* tālachāti.

[4] *So all, but* C, D. atikkamatī ti.

[5] A, C, D, G. ovam eva dūro.

[6] AA. atikkamati.

[7] A, C, D, G. -etvā.

[8] A, G. atha.

[9] F. *and* A. *texts* saññ-; *Sinh. text and* S. *Comy.* sasaññ-.

pemi. Imasmiŋ pana cātummahābhūtike kāyasmiŋ yeva paññāpemī ti dasseti.

Samitāvī ti, samita-pāpo. *Nâsiŋsatī* ti, na pattheti.

7–8.

Sattam' aṭṭhamāni vutt' attham eva.

9.

Navame: *Tuyham pi no, Ānanda, Sāriputto ruccatī?* ti, Satthā therassa vaṇṇaŋ kathetu-kāmo. Vaṇṇo ca nām' esa visabhāga-puggalassa santike kathetuŋ na vaṭṭati. Tassa santike kathito hi matthakaŋ na pāpuṇāti. So hi "Asuko nāma bhikkhu sīlavā ti vutto.[1] Kiŋ tassa sīlaŋ? Gorūpasīlo so. Kiŋ tayā añño sīlavā adiṭṭha-pubbo?" ti vā: "paññavā" ti vutte, "Kiŋ pañño so? Kiŋ tayā añño paññavā adiṭṭha-pubbo?" ti ādīni vatvā, vaṇṇa-kathāya antarāyaŋ karoti. Ānanda-tthero pana Sāriputta-ttherassa sabhāgo. Paṇītāni labhitvā therassa deti, attano upaṭṭhāka-dārake pabbājetvā therassa santike upajjhaŋ gaṇhāpeti, upasampādeti. Sāriputta-tthero pi Ānanda-ttherassa tath' eva karoti. Kiŋ-kāraṇā? Aññamaññassa guṇesu pasīditvā va mamāyanti. Ānanda-tthero hi, "amhākaŋ jeṭṭha-bhātiko, ekaŋ asaṅkheyyaŋ sata-sahassañ ca kappe pāramiyo pūretvā, soḷasavidhaŋ paññaŋ paṭivijjhitvā, Dhamma-senāpati-ṭṭhāne ṭhito" ti therassa guṇesu pasīditvā va theraŋ mamāyati. Sāriputta-tthero pi "Sammāsambuddhassa mayā kattabbaŋ mukh' odaka-dānâdi kiccaŋ sabbaŋ Ānanda karoti. Ānandaŋ nissāya ahaŋ icchit' icchitaŋ samāpattiŋ labhāmī" ti tass' āyasmato guṇesu pasīditvā va taŋ mamāyati. Tasmā Bhagavā Sāriputta-ttherassa vaṇṇaŋ kathetu-kāmo Ānanda-ttherassa santike kathetuŋ āraddho.

Tattha *tuyham pī* ti, sampiṇḍan' attho *pi*-kāro. Idaŋ vuttaŋ hoti:—"Ānanda, Sāriputtassa ācāro gocaro vihāro

---

[1] *Punctuation and readings are difficult here. The first* vutto *is in agreement with* sīlavā, *but the second is absolute use.* A, C, D, G. vutte; C_1 vutto.

abhikkamo paṭikkamo ālokitaŋ vilokitaŋ sammiñjitaŋ pasāritaŋ mayhaŋ ruccati, asīti mahātherānaŋ ruccati, sadevakassa lokassa ruccati. Tuyham pi ruccatī?" ti. Tato thero sāṭak' antare laddh' okāso balavā Mallo viya tuṭṭhamānaso hutvā, 'Satthā mayhaŋ piya-sahāyassa vaṇṇaŋ kathāpetu[1]-kāmo. Labhissāmi ṇo ajja, dīpa-dhaja[2]-bhūtaŋ mahājambuŋ vidhunanto viya, valāhak' antarato candaŋ nīharitvā dassento viya ca, Sāriputta-ttherassa vaṇṇaŋ kathetun' ti cintetvā, paṭhamataraŋ tāva catuhi padehi puggala-palāpe haranto, *kassa hi nāma, bhante, abālassā* ti ādim āha. Bālo hi bālatāya, duṭṭho dosatāya, mūḷho mohena, vipallattha[3]-citto ummattako citta-vipallāsena vaṇṇaŋ vaṇṇeti vā avaṇṇaŋ avaṇṇeti[4] vā: ayaŋ Buddho, ayaŋ sāvako ti vā na jānāti. Abālâdayo pana jānantī ti, tasmā *abālassā* ti ādim āha. *Na rucceyyā* ti, bālâdīnaŋ yeva hi so na rucceyya, na aññassa kassaci na rucceyya. Evaŋ puggala-palāpe haritvā[5] idāni solasahi padehi yathābhūtaŋ vaṇṇaŋ kathento *paṇḍito, bhante* ti ādim āha.

Tattha *paṇḍito* ti, paṇḍiccena samannāgato,[6] catusu kosallesu ṭhitass' etaŋ nāmaŋ. Vuttaŋ h' etaŋ: "Yato kho, Ānanda, bhikkhu dhātu-kusalo ca hoti āyatana-kusalo ca paṭicca-samuppāda-kusalo ca ṭhānâṭhāna-kusalo ca, ettāvatā kho, Ānanda, paṇḍito bhikkhū ti alaŋ vacanāyā" ti (M. iii, 62.) *Mahāpañño*[7] ti, ādisu, mahāpaññâdīhi samannāgato ti attho. Tatr' idaŋ mahāpaññâdīnaŋ nānattaŋ:—Katamā mahāpaññā? Mahante sīla-kkhandhe pariganhātī[8] ti, mahāpaññā. Mahante samādhi-kkhandhe paññā-kkhandhe vimutti-kkhandhe vimutti-ñāṇa-dassanā-kkhandhe pariganhātī ti, mahāpaññā. Mahantāni ṭhānâṭhānāni, mahāvihāra-samāpattiyo, mahantāni ariya-saccāni, mahante sati-paṭṭhāne samappadhāne iddhi-pāde, mahantāni indriyāni balāni bojjhange,[9] mahante

---

1 A, G. kathetu-.
2 D. -dhaya; G. dīpada.
3 A, G. avipallatta.
4 *So* A, G., *but* C, C1, D. vaṇṇo ti . . avaṇṇo ti.
5 A, G. haretvā.
6 *Cf.* DA. 117; SA. *on* S. iv, 97.
7 *Cf.* Pṭs. ii, 190. *These passages seem to me to be later interpolations.*
8 Pṭs. -gganhāti; C. -ganhati.
9 *All* -angāni.

ariya-magge, mahantāni sāmañña-phalāni, mahā-abhiññāyo, mahantaŋ paramatthaŋ nibbānaŋ pariganhātī ti, mahāpaññā. Sā pana therassa dev' orohaṇaŋ[1] katvā Sankassa-nagaradvāre ṭhitena Satthārā puthujjanâdike[2] pañcake pañhe pucchite taŋ vissajjentassa pākaṭā jātā.

Katamā *puthu-paññā*?[3] Puthu-nānā-khandhesu ñāṇaŋ pavattatī ti, puthu-paññā. Puthu-nānā-dhātūsu . . . puthu-nānā-āyatanesu[4] . . . puthu-nānā-paṭicca-samuppādesu . . . puthu-nānā-suññatam-anupalabbhesu . . . puthu-nānā-atthesu . . dhammesu . . niruttīsu . . paṭibhānesu . . . puthu-nānā-sīlakkhandhesu . . . puthu-nānā-samādhi . . paññā-vimutti . . vimutti-ñāṇa-dassanā-kkhandhesu . . . puthu-nānā-ṭhānâṭhānesu . . . puthu-nānā-vihāra-samāpattīsu . . . puthu-nānā-ariya-saccesu . . . puthu-nānā-satipaṭṭhānesu . . samappadhānesu . . iddhi-pādesu indriyesu balesu bojjhangesu . . . puthu-nānā-ariya-maggesu sāmañña-phalesu abhiññāsu . . . puthujjana[5]-sādhāraṇe dhamme[6] samatikkamma paramatthe nibbāne ñāṇaŋ pavattatī ti, *puthu-paññā*.

Katamā *hāsu-paññā*?[7] Idh' ekacco hāsa-bahulo veda-bahulo tuṭṭhi-bahulo pāmojja-bahulo sīlāni[8] paripūreti . . . indriya-saŋvaraŋ paripūreti . . . bhojane mattaññutaŋ jāgariy' ānuyogaŋ sīla-kkhandhaŋ samādhi-kkhandhaŋ paññā-kkhandhaŋ vimutti-kkhandaŋ vimutti-ñāṇa-dassana-kkhandhaŋ paripūretī ti, hāsu-paññā. Hāsu-bahulo (veda-bahulo tuṭṭhi-bahulo[9]) pāmojja-bahulo ṭhānâṭhānāni[10] paṭivijjhatī ti, hāsu-paññā. Hāsu-bahulo vihāra-samāpattiyo paripūretī ti, hāsu-paññā. Hāsu-bahulo ariya-saccāni paṭivijjhati, satipaṭṭhāne . . sammappadhāne . . iddhipāde . . indriyāni . .

---

1 *Cf.* JA. iv, 263 *ff.* 2 C. D. *omit* ādike. 3 Pṭs. ii, 191.

4 *So* Pṭs. *and eds. All MSS. misread here* atthesu, *which occurs below.*

5 *All misquote* Pṭs.; C, D. puthu-ñānā; A, C1, G. puthu-nānā-jana-.

6 A, C1, G. sīladhamme.

7 Pṭs. ii, 199; F. *text*, A, C, D. hāsa-; *Sinh. text*, C1, G. hāsu- (*see Pāli Dict.*, *s.v.*).

8 *So* Pṭs. *All* sīlaŋ.

9 *So* Pṭs. *All omit words bracketed, but insert below.*

10 *All* -ṭhānaŋ.

balāni . . bojjhange . . ariya-maggaŋ bhāvetī ti, sāmañña-phalāni sacchikarotī ti, hāsu-paññā. (Veda-bahulo tuṭṭhi-bahulo pāmojja-bahulo abhiññāyo paṭivijjhatī ti, hāsu-paññā.) Hāsu-bahulo veda . . tuṭṭhi . . pāmojja-bahulo paramatthaŋ nibbānaŋ sacchikarotī ti, *hāsu-paññā*.

Thero ca Sāriputto nāma tāpaso[1] hutvā, Anomadassissa Bhagavato pāda-mūle aggasāvaka-patthanaŋ patthesi. Taŋ kālato paṭṭhāya hāsu-bahulo sīla-paripūranâdīni akāsī ti, *hāsu-paññā*.

Katamā *javana-paññā*?[2] Yaŋ kiñci rūpaŋ atītânāgata-paccuppannaŋ . . . yaŋ dūre santike va sabbaŋ rūpaŋ aniccato khippaŋ javatī ti, javana-paññā . . . dukkhato . . anattato khippaŋ javatī ti, javana-paññā. Yā kāci vedanā . . yā kāci saññā . . ye keci sankhārā . . yaŋ kiñci viññāṇaŋ (. . cakkhuŋ . . jarā-maraṇaŋ) atītânāgata-paccuppannaŋ . . . sabbaŋ viññāṇaŋ[3] aniccato . . dukkhato . . anattato khippaŋ javatī ti, javana-paññā. Cakkhuŋ . . pe . . jarā-maraṇaŋ atītânāgata-paccuppannaŋ aniccato . . dukkhato . . anattato khippaŋ javatī ti, javana-pannā.

Rūpaŋ atītânāgata-paccuppannaŋ aniccaŋ khay' atthena, dukkhaŋ bhay' atthena, anattā asārak' atthenā ti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaŋ katvā rūpa-nirodhe nibbāne khippaŋ javatī ti, javana-paññā . . . Vedanā saññā sankhārā viññāṇaŋ, cakkhuŋ . . pe . . jarā-maraṇaŋ atītânāgata-paccuppannaŋ aniccaŋ khay' atthena . . pe . . vibhūtaŋ katvā jarā-maraṇa-nirodhe nibbāne khippaŋ javatī ti, javana-paññā. Rūpaŋ atītânāgata-paccuppannaŋ, viññāṇaŋ, cakkhuŋ . . pe . . jarā-maraṇaŋ aniccaŋ sankhataŋ paṭicca-samuppannaŋ khaya-dhammaŋ (vaya-dhammaŋ virāga-dhammaŋ[4]) nirodha-dham-

---

[1] *So* A, G., *but* C, D. Sarodo; C_1 Sarado, *probably error for* visārado, *an epithet applied to Sāriputta at* Ap. i, 23, *when the Buddha Anomadassi predicts his greatness*:—

Tath' evâyaŋ Sāriputto Sāketīsu visārado
paññāya pāramiŋ gantvā tappayissati pāṇino.

The name of the hermit on this occasion was Surucī, Ap. i, 17 *ff*.

[2] Pṭs. ii, 200.

[3] *So all, for* Pṭs. *words bracketed, which occur below.*

[4] A, C, D, G. *omit*.

man ti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaŋ katvā jarā-maraṇa-nirodhe nibbāne khippaŋ javatī ti, *javana-paññā*.

Katamā *tikkha-paññā*?[1] Khippaŋ kilese chindatī ti, tikkha-paññā. Uppannaŋ kāma-vitakkaŋ nâdhivaseti . . . . uppannaŋ byāpāda-vitakkaŋ, uppannaŋ vihiŋsa-vitakkaŋ, uppann' uppanne akusale dhamme, uppannaŋ rāgaŋ . . dosaŋ . . mohaŋ . . kodhaŋ . . upanāhaŋ . . makkhaŋ . . palāsaŋ . . issaŋ . . macchariyaŋ . . sātheyyaŋ . . thambhaŋ . . sārambhaŋ . . mānaŋ . . atimānaŋ . . madaŋ . . pamādaŋ, sabbe kilese sabbe duccarite sabbe abhisaṅkhāre, sabbe bhava-gāmi-kamme nâdhivāseti pajahati vinodeti byantikaroti anabhāvaŋ gametī ti, tikkha-paññā. Ekamhi āsane cattāro ariya-maggā cattāri ca sāmañña-phalāni catasso ca paṭisambhidāyo chaḷabhiññāyo[2] adhigatā honti sacchikatā phusitā[3] paññāyā ti, *tikkha-paññā*.

Thero ca bhāgineyyassa Dīghanakha-paribbājakassa *Vedanā-pariggaha-sutte*[4] desiyamāne ṭhitako va sabba-kilese chinditvā sāvaka-pāramī-ñāṇaŋ paṭividdha-kālato paṭṭhāya tikkha-pañño nāma jāto. Ten' āha *tikkha-pañño, bhante, āyasmā Sāriputto* ti.

Katamā *nibbedhika-paññā*?[1] Idh' ekacco sabba-saṅkhāresu ubbega-bahulo hoti, uttāsa-bahulo, ukkaṇṭhana-bahulo, arati-bahulo, anabhirati-bahulo, bahi-mukho[5] ramati sabba-saṅkhāresu. Anibbiddha-pubbaŋ appadālita-pubbaŋ lobha-kkhandhaŋ nibbijjhati padāletī ti, nibbedhika-paññā. Anibbiddha-pubbaŋ appadālita-pubbaŋ dosa-kkhandhaŋ . . moha-kkhandhaŋ . . . kodhaŋ . . upanāhaŋ . . pe . . . sabbe bhava-gāmī-kamme nibbijjhati padāletī ti, *nibbedhika-paññā*.

Appiccho ti, santa-guṇa-nigūhaṇatā[6] paccaya-paṭiggahane ca mattaññutā etaŋ appiccha[7]-lakkhaṇan ti, iminā lakkhaṇena samannāgato. *Santuṭṭho* ti, catusu paccayesu yathā-lābha-santoso yathā-bala-santoso yathā-sāruppa-santoso[8] ti, imehi tīhi santosehi samannāgato. *Pavivitto* ti, "kāya-viveko

[1] Pts. 201. [2] *So* A., *but* G, Pts. cha abh.; C, C_1, D. cha ca.
[3] *So all*; Pts. phassita. [4] M. i, 501 (*so called here*).
[5] Pts. *adds* na, *MSS. omit*. [6] A, G. nigūhaṇe.
[7] C, D. appicchatā. [8] *Cf.* UdA. 229.

ca vivek' aṭṭha[1]-kāyānaŋ nekkhammâbhiratānaŋ: citta-viveko ca parisuddha-cittānaŋ parama-vodāna-ppattānaŋ: upadhi-viveko ca nirupadhīnaŋ puggalānaŋ visaṅkhāra-gatānan" (Nid. i, 27) ti, imesaŋ tiṇṇaŋ vivekānaŋ lābhī. *Asaŋsaṭṭho*[2] ti, dassana-saŋsagge savana-saŋsaggo samullāpa[3]-saŋsaggo paribhoga-saŋsaggo kāya-saŋsaggo ti, imehi pañcahi saŋsaggehi virahito: ayañ ca pañca-vidho saŋsaggo rājūhi[4] rāja-mahāmattehi titthiyehi titthiya-sāvakehi upāsakehi upasikāhi bhikkhūhi bhikkhunīhī ti aṭṭhāhi puggalehi saddhiŋ jāyati. So sabbo pi therassa n' atthī ti asaŋsaṭṭho.

Āraddha-viriyo ti, paggahita-viriyo, paripuṇṇa-viriyo. Tattha āraddha-viriyo bhikkhu gamane uppanna-kilesassa ṭhānaŋ pāpuṇituŋ na deti, ṭhāne uppannassa nisajjaŋ, nisajjāya uppannassa sayanaŋ[5] pāpuṇituŋ na deti. Yasmiŋ yasmiŋ[6] iriyāpathe uppannaŋ tattha tatth' eva niggaṇhāti. Thero pana catucattāḷisa vassāni mañce piṭṭhiŋ na pasāresi.[7] Taŋ sandhāya āraddha-viriyo ti āha. *Vattā* ti, odhunana-vattā. Bhikkhūnaŋ ajjhâcāraŋ disvā "ajja[8] kathessāmi sve kathessāmī" ti kathā-vavatthānaŋ na karoti, tasmiŋ yeva ṭhāne ovadati, anusāsatī ti attho. *Vacanakkhamo* ti, vacanaŋ khamati. Eko hi parassa ovādaŋ deti, sayaŋ pana aññena ovadiyamāno kujjhati. Thero pana parassa pi ovādaŋ deti, sayaŋ ovadiyamāno pi sirasā sampaṭicchati.

Ekadivasaŋ kira Sāriputta-ttheraŋ sattavassiko sāmaṇero "Bhante Sāriputta, tumhākaŋ nivāsana-kaṇṇo olambatī" ti āha. Thero kiñci avatvā ekamantaŋ gantvā parimaṇḍalaŋ nivāsetvā āgamma "ettakaŋ vaṭṭati, ācariyā" ti añjaliŋ paggayha aṭṭhāsi.

"Tadahu pabbajito santo jātiyā sattavassiko:
so pi maŋ anusāseyya sampaṭicchāmi[9] matthake" ti
āha.

---

[1] *Cf.* DA. 169; UdA. 231 *n.*; G. aṭṭhe; Nid. vūpakaṭṭha-.
[2] *Cf.* SnA. i, 70; UdA. 231.
[3] *Spelt variously, v.ll.* ullapana, ullāpana, ullāpa-.
[4] C_1 *omits.*
[5] C. seyyaŋ.
[6] C, D. tasmiŋ.
[7] A, G. -eti.
[8] A, G. *omit and read* akath-.
[9] A, G, C_1. *v.l.* sampaṭiccheyya.

Codako ti, vatthusmiŋ otiṇṇe vā anotiṇṇe vā vītikkamaŋ disvā "Āvuso, bhikkhunā nāma evaŋ nivāsetabbaŋ, evaŋ pārupitabbaŋ, evaŋ gantabbaŋ, evaŋ ṭhātabbaŋ, evaŋ nisīditabbaŋ, evaŋ khāditabbaŋ, evaŋ bhuñjitabban" ti vasena codanavasena anusiṭṭhaŋ deti. *Pāpa-garahī* ti, pāpa-puggale na passe, na tesaŋ vacanan[1] suṇe, tehi saddhiŋ ekacakkavāḷe pi na vaseyya.[2]

Mā me kudā-ssu[3] dussīlo kusīto hīnavīriyo
appassuto anādaro[4] samantā katthaci ahū ti,

evaŋ pāpa-puggalo pi garahati: "samaṇena nāma rāga-vasikena dosa-moha-vasikena na hotabbaŋ,[5] uppanno rāgo doso moho pahātabbo" ti evaŋ pāpa-dhamme pi garahatī ti dvīhi kāraṇeni pāpa-garahī, bhante, āyasmā Sāriputto ti vadati.

Evaŋ āyasmatā Ānandena soḷasahi padehi therassa yathābhūta-vaṇṇa-ppakāsane kate, "kiŋ Ānando attano piyasahāyassa vaṇṇaŋ kathetuŋ na labhati,[6] kathetu pana[7] kiŋ tena kathitaŋ tath' eva hoti, kiŋ so sabaññū?" ti, koci pāpa-puggalo vattuŋ mā labhī ti,[8] Satthā taŋ vaṇṇa-bhaṇanaŋ akuppaŋ sabbaññuta[9]-bhāsitaŋ karonto jina-muddikāya lañchanto,[10] evaŋ etan ti ādim āha.

Evaŋ Tathāgatena ca Ānanda-ttherena ca mahāsāvakassa vaṇṇe kathiyamāne bhumm' aṭṭhakā devatā uṭṭhahitvā eteh' eva soḷasahi padehi vaṇṇaŋ kathayiŋsu. Tato ākās' aṭṭhakā devatā Sīta-valāhaka-Uṇha-valāhaka[11]-Cātummahārājikā[12] ti yāva Akaniṭṭha-brahmalokā devatā uṭṭhahitvā eteh' eva soḷasahi padehi vaṇṇaŋ kathayiŋsu. Eten' upāyena ekacakkavāḷaŋ ādim katvā dasasu cakkavāḷa-sahassesu devatā kathayiŋsu.

Ath' āyasmato Sāriputtassa saddhi-vihāriko Susīmo devaputto cintesi: Ima devatā attano attano nakkhatta-kīḷaŋ

---

1 G. vañcanaŋ.
2 A, G. vaseyyaŋ.
3 A, G. kadāssu; C_1 *v.l.* kadassī.
4 A, G, C_1. *v.l.* anācāro.
5 *So* A, G, C_1 *v.l. the rest* bhavitabbaŋ.
6 C, D. labbhati.
7 A. *omits* kathetu pana; G. *omits* pana; C_1 kath. kim pana; C, D. kathetu pana kiŋ.
8 G. mā labhatī ti; D. mālabhī.
9 *So* A, G.; *others* sabbaññu-.
10 *Cf.* SnA. 577
11 *Cf.* S. iii, 254.
12 *Cf.* VibhA. 519.

pahāya tattha tattha gantvā mayhaŋ upajjhāyass' eva vaṇṇaŋ kathenti.[1] Tathāgatassa santikaŋ gantvā etad eva vaṇṇa-bhaṇanaŋ deva[2]-bhāsitaŋ karomī ti. So tathā akāsi. Taŋ dassetuŋ *atha kho Susīmo* ti ādi vuttaŋ.

Uccâvacā[3] ti, aññesu ṭhānesu paṇītaŋ uccaŋ vuccati, hīnaŋ avacaŋ. Idha pana *uccâvacā* ti nānā-vidhā. *Vaṇṇanibhā*[4] ti, tassa kira deva-parisāya nīla-ṭṭhānaŋ atinīlaŋ, pīta-ṭṭhānaŋ atipītakaŋ, lohita-ṭṭhānaŋ atilohitakaŋ, odāta-ṭṭhānaŋ accodātan ti, catubbidha-vaṇṇa-nibhā[5] pātubhavi. Ten' eva *seyyathā* pi *nāmā* ti catasso upamā āhaṭā.

Tattha *subho* ti, sundaro. *Jātimā* ti, jāti-sampanno. *Suparikamma-kato* ti, dhovanâdi[6]-kammena suṭṭhu-parikamma-kato. *Paṇḍu-kambale nikkhitto* ti, ratta-kambale ṭhapito. *Evam evan* ti, ratta-kambale nikkhitta-maṇi viya sabba ekappahāren' eva virocituŋ āraddhā. *Nekkhan*[7] ti, atireka pañca-suvaṇṇena kata-piḷandhanaŋ. Taŋ hi ghaṭṭana-majjana-kkhamaŋ hoti. *Jambonadan* ti, mahājambu-sākhāya pavatta-nadiyaŋ nibbattaŋ: mahājambu-palāse vā paṭhaviyaŋ paviṭṭhe suvaṇṇ' ankurā uṭṭhahanti. Tena suvaṇṇena kata-piḷandhanan ti pi attho. *Kammāra-puttena ukkā-mukhe*[8] *sukusala-sampahaṭṭhan* ti, sukusalena kammāra-puttena ukkā-mukhe pacitvā sampahaṭṭhaŋ.[9] Dhātu-vibhange akata-bhaṇḍaŋ gahitaŋ,[10] idha pana kata-bhaṇḍaŋ. *Viddhe* ti, dūri-bhūte. *Deve* ti, ākāse. *Nabhaŋ abbhussukkamāno*[11] ti, ākāsaŋ abhilanghanto. Iminā taruṇa-suriya-bhāvo dassito.

Sorato ti, soraccena samannāgato. *Danto* ti, nibbisevano.

---

[1] *So* A, G, *and* C₁ *v.ll.*, *but* C, C₁, D. *insert* gacchāmi.

[2] A, G, C₁ *v.ll.* devatā-.

[3] *Cf.* UdA. 313; VvA. 60 (uccā ca avacā ca, vividhā ti).

[4] C₁ *reads* vaṇṇā *after* vidhā; A, G. vaṇṇāni vā; C, D. vidhā vaṇṇa-nibhā. *With* C₁ *I add* ti. *Cf.* VvA. 122 (v. =sarīrobhāso).

[5] A, G. vaṇṇāni.

[6] C, D. *insert* pari-.

[7] *Cf.* UdA. 416 (*gāthās*) *spelt* nikkhaŋ.

[8] F. *text with Sinh. text omits* ukkāmukhe (*but cf.* A. i, 257; Sn. 686:
Tato kumāraŋ jalitam iva suvaṇṇaŋ
ukkā-mukhe va sukusala-sampahaṭṭhaŋ);
A, G, C₁ *v.ll.* putta-ukkā, *etc.*; F's *Comy.* -puttaŋ-ukkā.

[9] *Cf.* SnA., p. 487.

[10] *Cf.* VM. 485.

[11] C, D. -sakkamāno.

Satthu-vaṇṇâbhato[1] ti, Satthārā ābhata-vaṇṇo. Satthā hi aṭṭha-parisa-majjhe nisīditvā "sevatha,[2] bhikkhave, Sāriputta-Moggallāne" (M. iii, 248) ti ādinā nayena therassa vaṇṇaŋ āharī ti thero ābhata-vaṇṇo nāma hoti.

Kālaŋ kaṅkhatī[3] ti, parinibbāna-kālaŋ pattheti. Khīṇâsavo hi n' eva maraṇan abhinandati na jīvitaŋ pattheti. Divase divase vetanaŋ gahetvā ṭhita-puriso viya kālaŋ pana pattheti, olokento tiṭṭhatī ti attho. Ten' eva āha:

Nâbhinandāmi[4] maraṇaŋ, nâbhinandāmi jīvitaŋ,
kālañ ca paṭikaṅkhāmi, nibbisaŋ* bhatako yathā ti.

10.

Dasame: *Nānā-titthiya-sāvakā* ti, te kira kamma-vādino ahesuŋ, tasmā dānâdīni puññāni katvā sagge nibbattā: te 'attano attano Satthari pasādena nibbattamhā' ti saññino hutvā "gacchāma, Dasabalassa santike ṭhatvā, amhākaŋ satthārānaŋ vaṇṇaŋ kathessāmā" ti āgantvā paccekagāthāhi kathayiŋsu.

Tattha *chindita-mārite* ti, chindite ca mārite ca. *Hatajānisū* ti, poṭhane[5] ca dhana-jānīsu ca. *Puññaŋ vā panā* ti, attano puññam pi na samanupassati.[6] Saṅkhepato "puññâpuññānaŋ vipāko n' atthī" ti vadati. *Sa ve*[7] *vissāsam ācikkhī* ti, so evaŋ "kata-pāpānam pi kata-puññāṇam pi vipāko n' atthī" ti vadanto sattānaŋ vissāsaŋ avassayaŋ patiṭṭhaŋ ācikkhati, tasmā *mānanaŋ*, vandanaŋ, pūjanaŋ, *arahatī* ti vadati.

Tapo-jigucchāyā ti, kayā-kilamatha-tapena papa-jigucchanena. *Susaŋvutatto* ti, samannāgato, pihito vā.

Jegucchī ti, tapena pāpa-jigucchako. *Nipako* ti, paṇḍito. *Cātu-yāma susaŋvuto* ti, cātu-yāmena susaŋvuto. Cātu-

---

[1] C, D. -abhato. [2] *So* A. *and* M. *ad loc., the rest* sevetha.

[3] Thag. 606; UdA. 167, 432; MP. 45; Manu vi, 45, *where the right reading in gāthās is* nibbisaŋ*. *All* SA. *Comy.* vetanaŋ.

[4] UdA. *reads* nâbhikaṅkhāmi.

[5] A, G. potane; D. poṭhena.

[6] *So read for* F. *text* na pan-up. *and* S. *text* na manup-.

[7] F. *text and* A. sa ce (?); *the rest* sa ve.

yāmo nāma sabba-vāri-vārito ca hoti: sabba-vāri-yutto ca sabba-vāri-dhuto ca sabba-vāri-phuṭṭho cā ti ime cattāro koṭṭhāsā. Tattha sabba-vāri-vārito cā ti, vārita—sabba-udako, paṭikhitta-sabba-sītodako ti attho. So kira sītọdake satta-saññī hoti, tasmā taŋ[1] na valañjeti. Sabba-vāri-yutto ti, sabbena pāpa-vāraṇena yutto. Sabba-vāri-dhuto ti, sabbena pāpa-vāraṇena dhuta-pāpo. Sabba-vāri-phuṭṭho ti, sabbena pāpa-vāraṇena phuṭṭho. *Diṭṭhan sutañ ca ācikkhan*[2] ti, diṭṭhaŋ 'diṭṭhaŋ me' ti, sutaŋ 'sutaŋ me'[3] ti ācikkhanto, na nigūhanto. *Na hi*[4] *nūna kibbisī*[5] ti, evarūpo satthā kibbisa-kārako nāma na hoti.

Nānā-titthiyā ti, so kira nānā-titthiyānaŋ yeva upaṭṭhāko, tasmā te ārabbha vadati. *Pakudhako Kātiyāno* ti, Pakudho Kaccāyano. *Nigaṇṭho* ti, Nāthaputto. *Makkhali-Pūraṇāse* ti, Makkhalī ca Purāṇo ca. *Sāmañña-pattā* ti, samaṇa-dhamme koṭi-ppattā. *Na hi*[6] *nūna te* ti, te hi sappurisehi na *dūre*, te yeva loke sappurisā ti vadati.

Paccabhāsī ti, 'ayaŋ Ākoṭako imesaŋ nagga-nissirīkānaŋ Dasabalassa santike ṭhatvā vaṇṇaŋ kathetī' ti tesaŋ avaṇṇaŋ kathessāmī ti pati-abhāsi.[7] *Sahāravenā*[8] ti, saha ravita-mattena. *Chavo sigālo* ti, lāmako kāḷa-sigālo.[9] *Kotthuko*[10] ti, tass' eva vevacanaŋ. *Saṅkassarācāro*[11] ti, āsaṅkita-samācāro. *Na sataŋ sarikkho* ti, paṇḍitānaŋ sappurisānaŋ sadiso na hoti. Kiŋ tvaŋ kāḷa-sigāla-sadise titthiye sīhe[12] karosī ? ti.

Anvāvisitvā ti, ayaŋ evarūpānaŋ satthārānaŋ avaṇṇaŋ katheti, ten' eva. naŋ mukhena vaṇṇaŋ kathāpessāmī ti cintetvā tassa sarīre anvāvisi,[13] adhimucci: evaŋ anvāvisitvā. *Āyuttā* ti, tapo-jigucchane yutta-payuttā. *Pālayaŋ pavivekiyan* ti, pavivekaŋ pālayantā. Te kira 'nahāpita-pavivekaŋ

---

[1] C₁ *v.l.*, G. *omit* taŋ. [2] F. *text* āccikkh-.
[3] G. ce. [4] *So* F. *text*, C, D., *but* A, C₁, G. *and Sinh. text* na ha.
[5] G. kibbisaŋ. [6] *As above.* [7] A, C, G. *add* ti.
[8] *So* C, D., *but* F. *text* sagārav- (?); *Sinh. text*, A, C₁, G. saha-caritena (*i.e.*, sīha-caritena *of v.l.*; *the rest* carita-).
[9] D. *v.l.* jara-sig.
[10] *So all.* F. *text* kutthako (*v.l.* kuṭṭhako, '*mangy*').
[11] *Cf.* UdA. 297; SA. *on* S. iv, 181.
[12] A, G. sinehe; C₁ *v.l.* sinehaŋ. [13] A, G. āvisi; C, D. anāvisi.

pālessāmā' ti sayaŋ kese lañchanti. 'Cīvara-pavivekaŋ pālessāmā' ti naggā vicaranti. 'Piṇḍa-pāta-pavivekaŋ pālessāmā' ti suṇakhā viya bhūmiyaŋ vā bhuñjanti hatthesu vā. 'Senâsana-pavivekaŋ pālessāmā' ti kaṇṭaka-seyyâdīni kappenti. *Rūpe niviṭṭhā*[1] ti, taṇhā-diṭṭhīhi rūpe patiṭṭhitā. *Devalokâbhinandino* ti, devaloka-patthanakā. *Mātiyā* ti, maccā te paralok' atthāya sammā anusāsantī ti vadati.

Iti viditvā ti, 'ayaŋ paṭhamaŋ etesaŋ avaṇṇaŋ kathetvā idāni vaṇṇaŋ katheti. Ko nu kho eso?' ti āvajjanto janitvā va. *Ye*[2] *v' antalikkhasmiŋ pabhāsavaṇṇā* ti, ye antalikkhe cand' obhāsa-suriy' obhāsa-sañjhā-rāga-inda[3]-dhanu-tāraka-rūpānaŋ pabhāsa-vaṇṇā. *Sabbe va te te*[4] ti, sabbe va te tayā. *Namuci* ti, Māraŋ ālapati. *Āmisaŋ va macchānaŋ vadhāya khittā* ti, "yathā macchānaŋ vadh' atthāya balisa-laggaŋ āmisaŋ khipati, evaŋ tayā pasaŋsamānena ete rūpā sattānaŋ vadhāya khittā" ti vadati.

Māṇava-gāmiyo ti, ayaŋ kira devaputto Buddh' upaṭṭhāko. *Rājagahīyānan* ti, Rājagaha-pabbatānaŋ. *Seto* ti, Kelāso. *Agha-gāminan* ti, ākāsa-gāminaŋ. *Udadhīnan* ti, udaka-nidhānānaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Yathā Rājagahīyānaŋ pabbatānaŋ Vipulo seṭṭho, Himavanta-pabbatānaŋ Kelāso, ākāsa-gāminaŋ ādicco, udaka-nidhānānaŋ samuddo, nakkhattānaŋ cando, evaŋ sadevakassa lokassa Buddho seṭṭho ti.

Tatiyo vaggo: dasamo.
Iti Devaputta-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] F, S. *texts* niviṭṭhāse.
[2] F, *Sinh. texts* ye anta-.
[3] *Cf.* VvA. 12.
[4] F. *text* sabbe vat' ete.

III.

KOSALA-SAṂYUTTA-VAṆṆANĀ

I. PAṬHAMA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Bhagavatā saddhiṃ sammodī*[1] ti, yathā khamaṇīyâdīni pucchanto Bhagavā tena, evaṃ so pi Bhagavatā saddhiṃ samappavattamodo ahosi: sītodakaṃ viya uṇhodakena sammoditaṃ ekībhāvaṃ agamāsi. Yāya ca "Kacci, bho, Gotama, khamanīyaṃ, kacci yāpanīyaṃ? Kacci bhoto ca Gotamassa Gotama-sāvakānañ ca appâbādhaṃ appâtaṅkaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsu-viharo" ti ādikāya kathāya sammodi, taṃ pīti-pāmojja-saṅkhāta-sammoda-jananato sammodituṃ yutta-bhāvato ca, *sammodanīyaṃ*: attha-byañjana-madhuratāya suciram pi kālaṃ sāretuṃ (nirantaraṃ)[2] pavattetuṃ arahārūpato saritabba-bhāvato ca, *sāranīyaṃ*.[3] Suyyamāna-sukhato ca, *sammodanīyaṃ*: anussariyamāna-sukhato *sāranīyaṃ*. Tatha byañjana-parisuddhatāya *sammodanīyaṃ*: attha-parisuddhatāya *sāranīyan* ti. Evaṃ anekehi pariyāyehi *sammodanīyaṃ kathaṃ sāranīyaṃ vītisāretvā*, pariyosāpetvā niṭṭhapetvā; ito pubbe Tathāgatassa adiṭṭhattā guṇa-guṇa-vasena gambhīra-bhāvaṃ vā uttāna-bhāvaṃ vā ajānanto *ekamantaṃ nisīdi*: *ekamantaṃ nisinno kho* yaṃ ovaṭṭika[4]-sāraṃ katvā āgato loka-nissaraṇa-bhav' okkanti-pañhaṃ taṃ pucchituṃ *bhavam pi no* ti ādim āha.

Tattha *bhavam pī* ti, pi-kāro sampiṇḍan' attha-nipāto. Tena cha satthāre sampiṇḍeti, yathā Pūraṇâdayo 'sammāsambuddh' amhā' ti paṭijānanti, evaṃ bhavam pi na[5] paṭijānātī? ti attho. Idam pana rājā na[6] attano laddhiyā, loke

---

[1] *Cf.* DA. 253, 287; UdA. 53; SnA. 313; VinA. *on* Vin. iii, 1; AA *on* A. i, 55.
[2] *So* DA, SnA.
[3] *Cf.* UdA. 53.
[4] D. ovatti-.
[5] C_1 nu.
[6] *MSS. omit* na, C_1 *adds*.

mahājanena gahita-patiññā-vasena pucchati. Atha Bhagavā Buddha-sīha-nādaŋ nadanto *yaŋ hi taŋ, māhārājā* ti ādim āha. Tattha *ahaŋ hi, mahārājā* ti, anuttaraŋ sabba-seṭṭhaŋ sabbaññuta-ñāṇa-saṅkhātaŋ sammāsambodhiŋ ahaŋ abhisambuddho ti attho.

Samaṇa-brāhmaṇā[1] ti, pabbajj' ūpagamanena samaṇā, jāti-vasena brāhmaṇā. *Sanghino*[2] ti ādisu, pabbajita-samūha-saṅkhāto sangho etesaŋ atthī ti, sanghino. Sveva gaṇo etesaŋ atthī ti, *gaṇino*. Ācāra-sikkhāpana-vasena tassa gaṇassa ācariyā ti, *gaṇâcariyā*. *Ñātā*[3] ti, paññātā pākaṭā. "Appicchā santuṭṭhā appicchatāya vattham pi na nivāsentī" ti, evaŋ samuggato yaso etesaŋ atthī ti, *yasassino*. *Titthakarā ti*, laddhi-karā. *Sādhu-sammatā* ti, santo sappurisā ti evaŋ sammatā. *Bahujanassā* ti, assutavato andha-bāla-puthujjanassa. *Pūraṇo* ti ādīni, tesaŋ nāma-gottāni: Pūraṇo ti hi nāmam eva. Tattha *Makkhalī* ti, so pana go-sālāya jātattā *Go-sālo* ti vutto. *Nātkaputto* ti, Nāthassa putto. *Beḷaṭṭha-putto*[4] ti, Beḷaṭṭhassa putto. *Kaccāyano* ti, Pakudhassa[5] gottaŋ. Kesa-kambalassa dhāraṇato Ajito *Kesakambalo* ti vutto.

Te pi mayā ti, kappa-kolāhalaŋ Buddha-kolāhalaŋ cakkavatti-kolāhalan ti tīṇi kolāhalāni.[6] Tattha "vassa-sata-sahassa-matthake kapp' uṭṭhānaŋ bhavissatī" ti kappa-kolāhalaŋ nāma hoti. "Ito vassa-sata-sahassa-matthake loko vinassissati: mettaŋ, mārisā, bhāvetha, karuṇaŋ muditaŋ upekkhan" ti manussa-pathe devatā ghosentiyo vicaranti. "Vassa-sahassa-matthake pana Buddho uppajjissatī" ti Buddha-kolāhalaŋ nāma hoti. "Ito vassa-sahassa-matthake Buddho uppajjitvā dhammânudhamma-paṭipadaŋ paṭipannena sangha-ratanena parivārito dhammaŋ desento vicarissatī" ti devatā ugghosenti. "Vassa-sata-matthake pana cakkavatti uppajjissatī" ti cakkavatti-kolāhalaŋ nāma hoti. "Ito vassa-sata-matthake satta-ratana-sampanno catudīp'

---

[1] *Cf.* UdA. 339. [2] *For these terms cf.* DA. 143, 280, 287.
[3] F. *text*, A. Nāṭa-; DA. *and others* Nāth-.
[4] D. i, 58 *reads* Beḷaṭṭhi, *v.l.* Belaṭṭha.
[5] F. *text* Kakudho K. [6] KhA. 120; JA. i, 47

issaro sahassa-putta-parivāro vehāsaŋ-gamo cakkavatti-rājā uppajjissatī" ti devatā ugghosenti.

Imesu tīsu kolāhalesu ime cha satthāro Buddha-kolāhalaŋ sutvā ācariye payirupāsitvā cintā-maṇi-vijjâdīni[1] uggaṇhitvā, 'mayaŋ Buddh' amhā' ti paṭiññaŋ katvā, mahājana-parivutā janapadaŋ vicaranti.[2] Anupubbena Sāvatthiyaŋ pattā.[3] Tesaŋ upaṭṭhākā rājānaŋ upasaṅkamitvā "Mahārāja, Pūraṇo Kassapo Ajito Kesakambalo Buddhā[4] kira sabbaññū kirā" ti ārocesuŋ. Rājā "tumh' eva ne nimantetvā ānethā" ti āha. Te hi gantvā,[5] "Rājā vo nimanteti. Rañño gehe bhikkhaŋ gaṇhathā" ti vuttā gantuŋ na ussahanti. Punappunaŋ vuccamānā upatthākānaŋ cittânurakkhaṇ' atthāya adhivāsetvā[6] sabbe ekato va agamiŋsu. Rājā āsanāni paññāpāpetvā[7] "nisīdantū" ti āha. Nigguṇānaŋ attabhāve rāj' usmā nāma pharati. Te mahârahesu āsanesu nisīdituŋ asakkontā phalakesu c' eva bhūmiyañ ca nisīdiŋsu. Rājā "ettaken' eva n' atthi tesaŋ anto sukka-dhammo" ti vatvā āhāraŋ adatvā va, tālato patitaŋ muggarena poṭhento viya "tumhe Buddhā?" ti pañhaŋ pucchi. Te ciṇtayiŋsu: Sace 'Buddh' amhā' ti vakkhāma rājā Buddha-visaye pañhaŋ pucchitvā kathetuŋ asakkonte[8] "tumhe mayaŋ Buddh' amhā ti mahājanaŋ vañcetvā āhiṇḍathā" ti jivham pi chindāpeyya aññam pi anatthaŋ kareyyā ti, saka-paṭiññāya eva "na mayaŋ Buddhā" ti vadiŋsu. Atha ne rājā gehato nikkaḍḍhāpesi.

Te rāja-gharato nikkhante upaṭṭhākā pucchiŋsu "kiŋ ācariyā, rājā tumhe pañhaŋ pucchitvā sakkāra-sammānaŋ akāsī?" ti. "Rājā 'Buddhā tumhe?' ti pucchi. Tato mayaŋ: Sace ayaŋ rājā Buddha-visaye pañhaŋ kathiyamānaŋ ajānanto amhesu manaŋ padosessati,[9] bahuŋ apuññaŋ pasavissatī ti rañño anukampāya 'na mayaŋ Buddhā' ti vadimha. Mayam pana Buddhā eva. Amhākaŋ Buddha-bhāvaŋ[10] udakena dhovitvā pi harituŋ na sakkā" ti.[11] Iti bahiddhā

[1] *Cf.* JA. iii, 504; VvA. 32.
[2] C, C1, D. vicarantā.
[3] D. patvā.
[4] *All* Buddho.
[5] A, C, D, G. to gantvā tehi.
[6] *Cf.* VvA. 32.
[7] A, C1, G. paññapāp-; C, D. paññapetvā.
[8] A. -oto.
[9] C1 padūs-.
[10] *All* bhāvo.
[11] C1, G. *omit* ti.

"Buddh' amhā" ti āhaŋsu: rañño santike "na mayaŋ Buddhā" ti vadiŋsū ti. Idaŋ gahetvā rājā evam āha. Tattha *kiŋ pana bhavaŋ Gotamo daharo c' eva jātiyā navo ca pabbajjāyā* ti idaŋ attano paṭiññaŋ gahetvā vadati.

Tattha *kin* ti patikkhepa-vacanaŋ. Ete jāti-mahallakā ca cira-pabbajitā ca "Buddh' amhā" ti na paṭijānanti. Bhavaŋ Gotamo jātiya ca daharo pabbajjāya ca navo kiŋ paṭijānati? Mā paṭijānāhī ti attho.

Na uññātabbā ti, na avajānitabbā. *Na paribhotabbā* ti, na paribhavitabbā. *Katame cattāro* ti, kathetu-kamyatā pucchā. *Khattiyo* ti, rāja-kumāro. *Urago* ti, āsīviso. *Aggī* ti, aggi yeva. *Bhikkhū* ti, imasmiŋ yeva[1] pana pade desanā-kusalatāya attānaŋ abbhantaraŋ katvā sīlavantaŋ pabbajitaŋ dasseti. Ettha ca daharaŋ rāja-kumāraŋ disvā, anukkamitvā,[2] maggaŋ adento, pārupanaŋ anapanento, nisinn' āsanato anuṭṭhahanto, ḥatthi-pitthâdīhi anotaranto, heṭṭhā katvā maññana-vasena aññam pi evarūpaŋ anācāraŋ karonto, ḳhattiyaŋ avajānāti nāma. "Bhaddako vat' ayaŋ rāja-kumāro, mahākaṇho[3] mahodaro: yaŋ kiñci cor' upaddavaŋ vūpasametuŋ yattha katthaci ṭhāne rajjaŋ anusāsituŋ sakkhissatī" ti ādīni vadanto paribhoti nāma.

Añjanī-salāka-mattam pi āsīvisa-potakaŋ kaṇṇâdisu piḷandhanto angulim pi jivham pi ḍaŋsāpento uragaŋ[4] avajānāti nāma. "Bhaddako vat' āyaŋ āsīviso, udaka-deḍḍubho viya kañcid eva sarīre ḍaŋsituŋ, kassacid eva kāye visaŋ pharituŋ sakkhissatī" ti ādīni vadanto paribhoti nāma.

Khajjopanaka-mattam pi aggiŋ gahetvā, hatthena kīḷanto, bhaṇḍ' ukkhalikāya khipanto, cūḷāya vā sayana-piṭṭha-sāṭaka-pasibbakâdisu vā ṭhapento, aggiŋ avajānāti nāma. "Bhaddako vat' āyaŋ aggi. Kataraŋ nu kho yāgu-bhattaŋ pacissati, kataraŋ maccha-maŋsaŋ, kassa sītaŋ vinodessatī?" ti ādīnī vadanto paribhoti nāma.

Dahara-sāmaneram pi pana ḍisvā, anukkamitvā,[5] maggaŋ

---

[1] C, D. *omit.* [2] *All* ukkam-.
[3] *So* A, G., *but* C, D. gaṇḍo; C_1 kaṇṇo (*v.l.* kaṇḍo), *but below* gaṇḍo. (*Possibly refers to Mahākaṇha-Jātaka*, JA. iv, 180.)
[4] A, G. urangan. [5] *As above.*

adento ti ādikaŋ rāja-kumāre vuttaŋ anācāraŋ karonto, bhikkhuŋ avajānāti nāma. "Bhaddako vat' āyaŋ sāmaṇero, mahākaṇho mahodaro, yaŋ kiñci Buddha-vacanaŋ uggahetuŋ, yaŋ kiñci araññaŋ ajjhogāhetvā vasituŋ sakkhissati,[1] sangha-tthera-kāle manāpo bhavissatī" ti ādīni vadanto paribhoti nāma. Taŋ sabbam pi na kātabbaŋ ti dassento *na uññātabbo na paribhotabbo* ti āha. *Etad avocā* ti, etaŋ gātha-bandhaŋ avoca. Gāthā ca nām' etā tadattha-dīpanā pi honti, vises' attha-dīpanā pi. Tatr' imā tadattham pi vises' attham pi dīpenti yeva.

Tattha *khattiyan* ti, khettānaŋ adhipatiŋ. Vuttaŋ h' etaŋ: "Khettānaŋ adhipatī ti kho, Vāseṭṭha, khattiyo: khattiyo tveva dutiyaŋ akkharaŋ upanibbattan" ti (D. iii, 93). *Jāti-sampannan* ti, tāy' eva khattiya-jātiyā jāti-sampannaŋ. *Abhijātan* ti, tīṇi kulāni atikkamitvā jātaŋ. *Ṭhānaŋ hī* ti, kāraṇaŋ vijjati. *Manuss' indo* ti, manussa-jeṭṭhako. *Rāja-daṇḍenā* ti, rañño uddhaṭa-daṇḍena. So appako nāma na hoti dasa-sahassa vīsati-sahassa-ppamāṇo hoti yeva. *Tasmiŋ pakkamate bhusan* ti, tasmiŋ puggale balava-upakkamaŋ upakkamati. *Rakkhaŋ jīvitam attano* ti, attano jīvitaŋ rakkhamāno taŋ khattiyaŋ parivajjeyya na ghaṭṭeyya.

Uccâvacehī ti, nānā-vidhehi. *Vaṇṇehi* ti, saṇṭhānehi. Yena yena hi vaṇṇena caranto gocaraŋ labhati, yadi sappa-vaṇṇena yadi deḍḍubha[2]-vaṇṇena yadi maṇi[3]-vaṇṇena, antamaso karaṇḍaka[4]-vaṇṇena pi carati yeva. *Āsajjā* ti, patvā. *Balan* ti, yena balena ghaṭṭito taŋ balaŋ naraŋ vā[5] nāriŋ vā ḍaŋseyya.

Pahūta-bhakkhan ti, bahu-bhakkhaŋ. Aggissa hi abhakkhaŋ nāma n' atthi. *Jālinan*[6] ti, jālavantaŋ. *Pavākan* ti, aggiŋ. Pāvagan[7] ti pi pāṭho. *Kaṇha-vattanin* ti, vattanī ti maggo. Agginā gata-maggo kaṇho hoti, kāḷako: tasmā kaṇha-vattanī ti vuccati. Mahā hutvānā ti, mahanto hutvā. Aggi hi ekadā yāva brahmaloka-ppamāṇo pi hoti.

---

[1] C, D. *throughout* -si *for* -ti.
[2] C_1, G. -ka.
[3] *Cf.* DA. 197; A. damaṇ-; C, C_1, D. dhamani-; G. manī-.
[4] *All* kalandaka (*squirrel*). *I suggest* karaṇḍa- (*snake's slough*). *Cf.* DA. i, 222.
[5] *Both texts* ca.
[6] C, C_1 *v.l.* jalinan, jālitaŋ.
[7] G. pāvakaŋ.

Jāyanti tattha pārohā ti, tattha agginā daḍḍhe vane pārohā jāyanti. *Pārohā* ti, tiṇa-rukkhâdayo vuccanti. Te hi agginā daḍḍha-ṭṭhāne mūla-matte pi avasiṭṭhe[1] pādato rohanti jāyanti vaḍḍhanti. Tasmā pārohā ti vuccanti. Puna rohan' atthena vā pārohā. *Ahorattānaŋ accaye* ti, rattindivānaŋ atikkame. Nidāghe pi deve vuṭṭha-matte jāyanti.

Bhikkhu ḍahati tejasā ti, ettha akkosantaŋ paccakkosanto, bhaṇḍantaŋ paṭibhaṇḍanto, paharantaŋ paṭipaharanto bhikkhu nāma kiñci bhikkhu-tejasā ḍahituŋ na sakkoti. Yo pana akkosantaŋ na paccakkosati, bhaṇḍantaŋ na paṭibhaṇḍati, paharantaŋ na paṭipaharati, tasmiŋ vippaṭipanno tassa sīla-tejena ḍayhati. Ten' etaŋ vuttaŋ. *Na tassa puttā pasavo* ti, tassa putta-dhītaro pi go-mahisa-kukkuṭa-sūkarâdayo pasavo pi na bhavanti, vinassantī ti attho. *Dāyādā* (*na*)[2] *vindare dhanan* ti, tassa dāyādā pi dhanaŋ na vindanti. *Tālâvatthū*[3] *bhavanti te* ti, te bhikkhu-tejasā daḍḍhā vatthu-mattâvasiṭṭhā matthaka-cchinna-tālo viya bhavanti. Putta-dhītâdi-vasena na vaḍḍhantī ti attho.

Tasmā ti, yasmā samaṇa-tejena daḍḍhā matthaka-cchinna-tālo viya avirūḷhi-dhammā bhavanti, tasmā. *Samma-d-eva samācare* ti, sammā samācareyya. Sammā samācarantena pana kiŋ katabban ? ti. Khattiyaŋ tāva nissāya laddhabbaŋ gāma-nigama-yāna-vāhanâdi ānisaŋsaŋ: uragaŋ[4] nissāya tassa kīḷāpanena laddhabbaŋ vattha-hirañña-suvaṇṇâdi ānisaŋsaŋ: aggiŋ nissāya tass' ānubhāvena pattabbaŋ yāgu-bhatta-pacana-sīta-vinodanâdi ānisaŋsaŋ: bhikkhuŋ nissāya tassa vasena pattabbaŋ asuta[5]-savana-suta-pariyodapana-sagga-maggâdhigamâdi ānisaŋsaŋ sampassamānena, ete nissāya pubbe vutta-ppakāro ādīnavo atthi. Kiŋ imehī ti ? Na sabbaso va pahātabbā. Issariy' atthikena pana vutta-ppakāraŋ avajānanañ ca paribhavañ ca akatvā pubb' uṭṭhāyi-pac-

---

[1] A. avasiṭṭha-.

[2] *Cf.* Sn. 187; A, C, D. *and texts omit* na; C_1 na vindare; G. na vindate; *Sinh. text* vindate; *but the* na *is already at the beginning of the line.*

[3] F. *text* tāla-; *Sinh. text* tālā-; A, C, D, G. tāla-vatthu; C_1 tālā.

[4] G. urangaŋ.

[5] C_1 assuta.

chā-nipātanâdīhi[1] upāyehi khattiya-kumāro[2] tosetabbo. Evaŋ tato issariyaŋ adhigamissati.

Ahi-kuṇḍikena[3] urage vissāsaŋ akatvā, nāga-vijjaŋ parivattetvā, aja-padena daṇḍena gīvāya gahetvā,[4] visa-harena mūlena dāṭhā dhovitvā, peḷāya pakkhipitvā, kīḷāpentena caritabbaŋ. Evaŋ taŋ nissāya ghāsa-cchādanâdīni labhissati.

Yāgu-pacanâdīni kattu-kāmena aggiŋ vissāsena bhaṇḍ' ukkhali-ādīsu apakkhipitvā, hatthehi anāmasantena gomaya-cuṇṇâdīhi[5] jāletvā, yāgu-pacanâdīni kattabbāni. Evaŋ taŋ nissāya ānisaŋsaŋ labhissati.

Asuta-savanâdīni patthayantena pi bhikkhuŋ ativissāsena vejja-kamma-dūta-kammâdīsu ayojetvā catuhi paccayehi sakkaccaŋ upaṭṭhātabbo.[6] Evaŋ taŋ nissāya asuta-pubbaŋ Buddha-vacanaŋ asuta-pubbaŋ pañha-viniccayaŋ diṭṭha-dhammika-samparāyikaŋ atthaŋ tisso kula[7]-sampattiyo cha-kāma-saggāni nava brahmaloke patvā amata-mahānibbāna-dassanam pi labhissatī ti, imam atthaŋ sandhāya *samma-d-eva samācare* ti āha. *Etad avocā* ti, dhamma-desanaŋ sutvā pasanno pasādaŋ āvikaronto etaŋ *abhikkantan* ti adivacanaŋ avoca.

Tattha *abhikkantan*[8] ti, abhi-kantaŋ,[9] ati-iṭṭhaŋ, ati-manāpaŋ, ati-sundaran ti attho. Ekena abhikkanta-saddena desanaŋ thometi, "abhikkantaŋ, bhante, yadidaŋ Bhagavato dhamma-desanā" ti,[10] ekena attano pasādaŋ, "abhikkantaŋ, bhante, yadidaŋ Bhagavato dhamma-desanaŋ āgamma mama pasādo" ti. Tato paraŋ catuhi upamāhi desanaŋ yeva thometi. Tattha *nikkujjitan* ti, adho-mukhaŋ ṭhapitaŋ, heṭṭhā-mukha-jātaŋ vā. *Ukkujjeyyā* ti, upari-mukhaŋ kareyya. *Paṭicchannan* ti, tiṇa-paṇṇâdi-cchāditaŋ. *Vivareyyā* ti, ugghāṭeyya. *Mūḷhassā* ti, disā-mūḷhassa. *Maggaŋ ācikkheyyā*

[1] C_1 nipātit-. [2] C, D kumāre.
[3] A, G. kunti-; C, D. kuṇṭhi-; C_1 tuṇḍi- (*v.l.* guṇṭhi).
[4] *Cf.* UdA. 233; M. i, 134; S. v, 104. [5] C_1 paṇṇ-.
[6] C, D. -petabbo.
[7] A, G. kusala-; (kula-s; khattiya-brāhmaṇa-gahapati-mahāsāla-kulāni vadati. *Ṭīkā*).
[8] *Cf.* DA. 228; MA. 129; UdA. 286, *references and notes*.
[9] C, D, G. abhikk-. [10] C, D. *omit* ti.

ti, hatthe gahetvā 'esa maggo' ti vadeyya. *Andhakāre* ti, kāḷa-pakkha - cātuddasī-aḍḍharatta-ghana-vanasaṇḍa - megha-paṭalehi caturange tame. Idaŋ vuttaŋ hoti:—Yathā koci nikkujjitaŋ ukkujjeyya, evaŋ saddhamma-vimukhaŋ asad-dhamme patitaŋ maŋ asaddhammā vuṭṭhāpentena: yathā paṭicchannaŋ vivareyya, evaŋ Kassapassa Bhagavato sāsan' antaradhānā pabhuti[1] micchā-diṭṭhi-gahana-paṭicchannaŋ sāsanaŋ vivaraṇtena:[2] yathā mūḷhassa maggaŋ ācikkheyya, evaŋ kummagga-micchā-diṭṭhi-magga-paṭipannassa me sagga-mokkha-maggaŋ āvikarontena: yathā andakāre tela-ppaj-jotaŋ dhāreyya, evaŋ moh' andhakāre nimuggassa[3] me Buddhâdi-ratana-rūpāni apassanto tappaṭicchādaka-moh' andhakāra-viddhaŋsaka[4]-desanā-pajjota-dhāranena mayhaŋ Bhagavatā etehi pariyāyehi pakāsitatta *anekà-pariyāyena dhammo pakāsito.* Evaŋ desanaŋ thometvā imāya desanāya Ratana-ttaye pasanna-citto pasann' ākāraŋ karonto *es' āhan* ti ādim āha.

Tattha *es' āhan* ti, eso ahaŋ. *Bhagavantaŋ saraṇaŋ gacchāmi dhammañ ca bhikkhu-sanghañ* cā ti, Bhagavantañ ca dhammañ ca bhikkhu-sanghañ cā ti imaŋ Ratana-ttayaŋ saraṇaŋ gacchāmi. *Upāsakaŋ maŋ, bhante, Bhagavā dhāretu* ti, maŋ, bhante, Bhagavā 'upāsako ayan' ti evaŋ dhāretu jānātū ti attho. *Ajjatagge* ti, ajjataŋ ādiŋ katvā.[5] Ajja-d-agge ti vā pāṭho. *Da*-kāro pada-sandhi-karo. Ajja' aggaŋ katvā ti attho. *Pāṇ' upetan* ti, pāṇehi upetaŋ: yāva me jī-vitaŋ pavattati, tāva upetaŋ, anañña-satthukaŋ tīhi saraṇa-gamanehi[6] *saraṇaŋ gataŋ upāsakaŋ* kappiya-kārakaŋ *maŋ Bhagavā dhāretū* ti. Ayam ettha saṅkhepo, vitthāro pana *Sumangala-vilāsiniyā Dīgha-Nikāy' aṭṭhakathāya Sāmañña-phala-sutte*[7] sabbâkārena vutto ti.

---

[1] UdA. paṭṭhāya.
[2] C. vivarent-.
[3] C_1 a-nim-.
[4] A. viddaŋs-.
[5] DA. *adds* ajjataŋ = ajja-bhāvaŋ. *More fully at* MA. 136.
[6] C_1 *v.l.*, G. saraṇâgamanehi; C, D. saraṇa-gamanena.
[7] DA. i, 227-236.

2.

Dutiye: *Abhivādetvā* ti, purima-sutte[1] saraṇa-gatattā idha abhivādeti. *Ajjhattan*[2] ti, niyak' ajjhattaŋ, attano santāne uppajjantī ti attho. Lobhâdīsu lubbhana-lakkhaṇo, *lobho*. Dussana-lakkhaṇo, *doso*. Muyhana-lakkhaṇo, *moho*. *Hiŋsantī* ti, viheṭhenti vināsenti. *Atta-sambhūtā* ti, attani sambhūtā. *Tacasāraŋ 'va samphalan* ti, yathā taca-sāraŋ veḷuŋ vā naḷaŋ vā attano phalaŋ hiŋsati vināseti, evaŋ hiŋsanti vināsentī ti.[3]

3.

Tatiye: *Aññatra jarāmaraṇā* ti, jarā-maraṇato mutto nāma n' atthī ti vuccati.[4] *Khattiya-mahāsālā*[5] ti, khattiya-mahāsālā nāma mahāsāra-ppattā khattiyā. Yesaŋ hi khattiyānaŋ heṭṭhim' antena koṭi-sataŋ nidhāna-gataŋ hoti, tayo kahāpaṇa-kumbhā valañjan' atthāya geha-majjhe rāsiŋ katvā ṭhapitā honti, te khattiya-mahāsālā nāma. Yesaŋ brāhmaṇānaŋ asīti-koṭi-dhanaŋ nihitaŋ hoti, diyaḍḍho kahāpaṇa-kumbho valañjan' atthāya geha-majjhe rāsiŋ katvā ṭhapito hoti, te brāhmaṇa-mahāsālā nāma. Yesaŋ gahapatīnaŋ cattāḷisa-koṭi-dhanaŋ nihitaŋ hoti, kahāpaṇa-kumbho valañjan' atthāya geha-majjhe rāsiŋ katvā ṭhapito hoti, te gahapati-mahāsālā nāma. *Aḍḍhā*[6] ti, issarā. Nidhāna-gata-dhanassa mahantatāya, *mahaddhanā*. Suvaṇṇa-rajata-bhājanâdīnaŋ[7] upabhoga-bhaṇḍanaŋ mahantatāya, *mahābhogā*. Anidhāna-gatassa-jātarūpa-rajatassa pahūtatāya, *pahūta-jātarūpa-rajatā*. Vitt' ūpakaraṇassa tuṭṭhi-karaṇassa pahūtatāya, *pahūta-vitt' ūpakaraṇā*. Go-dhanâdīnañ ca satta-vidha-dhaññānañ ca pahūtatāya, *pahūta-dhana-dhaññā*. *Tesam pi jātānaŋ n' atthi aññatra jarā-maraṇan* ti, tesam pi evaŋ issarānaŋ jātānaŋ n' atthi aññatra jarā-maraṇā. Jātattā yeva jarā-maraṇato mokkho nāma n' atthi. Anto jarā-maraṇe yeva hoti.

---

1 C_1 suttena.

2 *Cf.* DA. 183; UdA. 374 *nn.*

3 *Cf.* S. ii, 241, phalaŋ ve kadaliŋ hanti, phalaŋ veḷuŋ, phalaŋ naḷaŋ.

4 *So all, but* D. atthī ? ti pucchati.

5 C, D. -sārā (*expl. at* VbhA. 519).

6 *Cf.* DA. i, 281, 295; PuggA. 228.

7 A, C. kahāpaṇ-.

Arahanto[1] ti ādīsu, ārakā kilesehī ti, *arahanto*. Khīṇā etesaŋ cattāro āsavā ti, khīṇâsavā. Brahmacariya-vāsaŋ vutthā pariniṭṭhita-vāsā ti, vusitavanto. Catūhi maggehi karaṇīyaŋ etesaŋ katan ti, *kata-karaṇīyā*. Khandha-bhāro kilesa-bhāro abhisaṅkhāra-bhāro kāma-guṇa-bhāro[2] ti, ime ohitā bhārā etesan ti, *ohita-bhārā*. Anuppatto arahatta-saṅkhāto sako attho etesan ti, *anuppatta-sadatthā*. Dasavidham pi parikkhīṇaŋ bhava-saŋyojanaŋ etesan ti, *parikkhīṇa-bhava-saŋyojanā*. Sammā kāraṇehi jānitvā vimuttā ti, *samadañña-vimuttā*. Magga-paññāya catu-sacca-dhammaŋ ñatvā phala-vimuttiyā vimuttā ti attho. *Bhedana-dhammo* ti, bhijjana-sabhāvo. *Nikkhepana-dhammo* ti, nikkhepana-sabhāvo, nikkhipitabba-sabhāvo. Khīṇâsavassa hi ajīraṇa-dhammo pi atthi. Ārammaṇato paṭividdhaŋ nibbānaŋ, taŋ hi na jīrati. Idha pan' assa jīrana-dhammaŋ dassento[3] evam āha.

Atth' uppattiko kir' assa suttassa nikkhepo. Sivika-sālāyaŋ nisīditvā kathitan ti vadanti. Tattha Bhagavā citrāni ratha-yānâdīni disvā ditthaṃ eva upamaŋ katvā *jīranti ve rāja-rathā sucittā*[4] ti gātham āha.

Tattha *jīrantī* ti, jaraŋ pāpuṇanti. *Rāja-rathā* ti, rañño abhirūhana-rathā. *Sucittā* ti, suvaṇṇa-rajatâdīhi suṭṭhu cittitā. *Atho sarīram pi jaraŋ upetī* ti, evarūpesu anupādiṇṇakesu sāra-dāru-mayesu rathesu jīrantesu imasmiŋ ajjhattike upādiṇṇake maŋsa-lohitâdi-maye sarīre pana kiŋ vattabbaŋ? Sarīram pi jaraŋ upeti yevā ti attho. *Santo have sabbhi pavedayantī* ti, santo[5] sabbhīhi saddhiŋ 'sataŋ dhammo na jaraŋ upetī' ti, evaŋ pavedayanti. 'Sataŋ dhammo nāma nibbānaŋ, taŋ na jīrati. Ajaraŋ amatan'[6] ti, evaŋ kathentī ti attho. Yasmā vā nibbānaŋ āgamma pīḷana-sabhāvā kilesā bhijjanti, tasmā taŋ sabbhī ti vuccati. Iti purima-padassa kāraṇaŋ dassento *santo have sabbhi pavedayantī* ti āha. Idaŋ hi vuttaŋ hoti:—Sataŋ dhammo na jaraŋ upeti, tasmā santo have sabbhi pavedayanti. Ajaraŋ nibbānaŋ sataŋ dhammo

---

[1] *Cf.* M. i, 280; MA. i, 42 *ff.* (*more fully*).
[2] *At* MA. *three only*.
[3] *So* C_1, G.; C, D. desento.
[4] Dhp. 151.
[5] DhpA. iii, 123.
[6] A, C, D. amaraŋ.

ti ācikkhatī ti attho. Sundarâdhivacanaŋ vā etaŋ sabbhī ti, yaŋ sabbhi-dhamma-bhūtaŋ nibbānaŋ santo pavedayanti kathayanti, so sataŋ dhammo na jaraŋ upetī ti attho.

4.

Catutthe: *Rahogatassā* ti, rahasi-gatassa. *Paṭisallīnassā* ti, nilīnassa ekī-bhūtassa. *Evam etaŋ, mahārājā* ti, iti Bhagavā imaŋ suttaŋ sabbaññu-bhāsitaŋ karonto āha. *Antakenâdhipaññassā* ti, maraṇena ajjhotthattassa.

5.

Pañcame: *Hatthi-kāyo* ti, hatthi-ghaṭā. Sesesu pi es' eva nayo. *Saŋvaro* ti, pidahanaŋ. *Sādhu sabbattha saŋvaro* ti, iminā kamma-patha-bhedaŋ appattassa kammassa saŋvaraŋ dasseti. *Lajjī* ti, hirimā: lajji-gahaṇena c' ettha ottappam pi gahītam eva hoti.

6.

Chaṭṭhe: *Uḷāre uḷāre* ti, paṇīte ca bahuke ca. *Majjantī* ti māna-majjanena majjanti. *Atisāran*[1] ti, atikkamaŋ. *Kūṭan* ti, pāsaŋ. *Pacchâsan*[2] ti, pacchā tesaŋ.

7.

Sattame: *Kāmahetū* ti, kāma-mūlakaŋ. *Kāma-nidānan* ti, kāma-paccayā. *Kāmâdhikaraṇan* ti, kāma-kāraṇā. Sabbāni h' etāni aññamañña-vevacanān' eva. *Bhadramukho* ti, sundara-mukho. Ekadivasaŋ kira rājā attha[3]-karaṇe nisīdi. Tattha paṭhamataraŋ lañcaŋ gahetvā nisinnā amaccā assāmike pi sāmike[4] kariŋsu. Rājā taŋ ñatvā: Mayhaŋ tāva paṭhav' issarassa sammukhā p' ete karonti. Parammukhā kiŋ nāma na karissanti? Paññāyissati idāni vijita[5] bho senāpati

---

[1] A, G. atiharaŋ; C₁ *v.l.* atihāraŋ.

[2] *Sinh. text here and in the next para.* pacchā saṅk-.

[3] *So* A, C₁, G. *and both texts, but* C, D., *as in* Jātakas, aṭṭa-.

[4] *Cf.* JA. iv, 150.

[5] *All* vijaṭa (?); C. *v.l.* vitatu. *I suggest* vijita. *See* JA.

sakena rajjena. Kiŋ mayhaŋ evarūpakehi lañca-khādakehi musā-vādīhi saddhiŋ ekaṭṭhāne nissajjāyā? ti cintesi. Tasmā evam āha.

Khipaŋ[1] *'va oḍḍitan* ti, kumiṇaŋ viya oḍḍitaŋ. Yathā macchā oḍḍitaŋ kumiṇaŋ pavisantā na jānanti, evaŋ sattā kilesa-kāmena vatthu-kāmaŋ vītikkamantā na jānantī ti attho.

8.

Aṭṭhame: *Atthi nu kho te, Mallike*[2] ti, kasmā pucchati? Ayaŋ kira Mallikā duggata-mālā-kārassa dhītā. Ekadivasaŋ āpaṇato pūvaŋ gahetvā mālârāmaŋ gantvā khādissāmī ti gacchantī paṭipathe bhikkhu-sangha-parivāraŋ Bhagavantaŋ bhikkhâcāraŋ pavisantaŋ disvā pasanna-cittā taŋ Bhagavato adāsi. Satthā nisīdan' ākāraŋ[3] dassesi. Ānanda-tthero cīvaraŋ paññāpetvā adāsi. Bhagavā tuṭṭha nisīditvā, taŋ pūvaŋ paribhuñjitvā, mukhaŋ vikkhāletvā, sitaŋ pātvākāsi. Thero "imassā, bhante, ko vipāko bhavissatī?" ti pucchi. "Ānanda, ajj' esā Tathāgatassa paṭhamaŋ bhojanaŋ adāsi, ajj' eva Kosala-rañño agga-mahesī bhavissatī" ti.

Taŋ divasam eva ca rājā Kāsigāme bhāgineyyena saddhiŋ[4] yuddhena parājito palāyitvā, nagaraŋ āgacchanto mālârāmaŋ pavisitvā, bala-kāyassa āgamanaŋ āgamesi. Tassa sā vattaŋ[5] akāsi. So tāya vatte pasīditvā, taŋ antepūraŋ atiharāpetvā, agga-mahesi-ṭṭhāne ṭhapesi. Ath' ekadivasaŋ cintesi: Mayā imissā duggata-kulassa dhītuyā mahantaŋ issariyaŋ dinnaŋ. Yannūn' āhaŋ imaŋ puccheyyaŋ 'Ko te piyo?' ti. Sā 'tvaŋ me, mahārāja, piyo' ti vatvā puna maŋ pucchissati.[6] Ath' assâhaŋ 'mayham pi tvaŋ yeva piyā' ti vakkhāmi. Iti so[7] aññamaññaŋ-vissāsa-janan' atthaŋ sammodanīyaŋ kathaŋ kathento pucchati.[8] Sā pana devī paṇḍitā Buddh' upaṭṭhāyikā dhamm' upaṭṭhāyikā sangh' upaṭṭhāyikā mahā-

[1] *MSS.* khipaŋ; *texts* khippaŋ.
[2] *Cf.* UdA. 273; JA. iii, 405.
[3] A, G. nisinnâk-.
[4] C_1 *omits.*
[5] A. vāsāvattaŋ; G. tassa tassa sā vattaŋ; UdA. sā tassa vattaŋ.
[6] *MSS.* pucchati.
[7] *MSS.* te.
[8] C, D. pucchī ti; G. pucchasī ti.

paññā: tasmā evaŋ cintesi: N' āyaŋ pañho rañño mukhaŋ ulloketvā kathetabbo ti, tañ ca sā sarasen' eva kathetvā rājānaŋ pucchi. Rājā tāya sarasena kathitattā nivattituŋ alabhanto sayam pi sarasen' eva kathetvā 'sukāraṇaŋ idaŋ. Tathāgatassa naŋ ārocessāmī' ti gantvā ārocesi.

N' ev' ajjhagā ti, nâdhigacchati. *Evam piyo*[1] *puthu attā paresan* ti, yathā ekassa attā piyo, evaŋ paresaŋ puthu sattānam pi attā piyo ti attho.

9.

Navame: *Thūṇ' ūpanītānī*[2] ti, thūṇaŋ upanītāni. Thūṇāya baddhāni honti. *Parikammāni karontī* ti, ettāvatā tehi bhikkhūhi rañño āraddha-yañño Tathāgatassa ārocito. Kasmā pana raññā[3] ayaŋ yañño āraddho ? Dussupina[4]-paṭighātāya. Ekadivasaŋ[5] kira rājā sabb' ālaṅkāra-paṭimaṇḍito hatthikkhandha-vara-gato nagaraŋ anusañcaranto vātapānaŋ vivaritvā olokayamānaŋ ekaŋ itthiŋ disvā tassā paṭibaddha-citto. Tato va paṭinivattitvā, antepuraŋ pavisitvā, ekassa purisassa tam atthaŋ ārocetvā "gaccha tassā sassāmikaŋ[6] vā assāmikaŋ[6] vā jānāhī" ti pesesi. So gantvā pucchi. Sā "eso me sāmiko āpaṇe nisinno" ti dassesi. Rāja-puriso rañño tam atthaŋ ācikkhi. Rājā taŋ purisaŋ pakkosāpetvā "maŋ upaṭṭhahā" ti āha. "N' āhaŋ, deva, upaṭṭhātuŋ jānāmī" ti ca vutte "upaṭṭhānaŋ nāma na ācariyassa santike uggahetabban" ti balakkārena āvudha-phalakaŋ gāhāpetvā upaṭṭhākaŋ akāsi. Upaṭṭhahitvā gehaŋ gatamattam eva ca naŋ puna pakkosāpetvā, "upaṭṭhākena nāma rañño vacanaŋ kātabbaŋ. Gaccha, ito yojana-matte amhākaŋ sīsa-dhovana-pokkharaṇī atthi. Tato aruṇa-vaṇṇa[7]-mattikañ ca lohituppala-mālāni[8] ca khanditvā[9] ehi. Sace ajj' eva nâgacchasi[10] rāja-daṇḍaŋ te karissāmī" ti vatvā pesesi. So rāja-bhayena

---

[1] Ud. v, i, pi so. [2] *Cf.* JA. iii, 45.
[3] C, D. ranna. [4] *MSS.* -supinaŋ.
[5] *Cf.* PvA. 215 *ff. for a similar tale of Ambasakkhara-rājā; also* DhpA *on* Dhp 60 *below.*
[6] PvA, C_1 *add* bhāvaŋ. [7] *So* PvA, DhpA, C_1, *but the rest omit.*
[8] PvA. rattuppalāni. [9] A. khanditvā (C_1 *v.l.*); C, C_1, D. gaṇhitvā.
[10] C_1 anāgacch-; C, D. na gacch-.

nikkhamitvā gato. Rājā pi tasmiŋ gate dovārikaŋ pakkosāpetvā, "ajja sāyaṇhe yeva dvāraŋ pidahitvā 'ahaŋ rājadūto' ti va bhaṇantānam pi mā vivarī" ti āha. So puriso mattikañ ca uppalāni ca gahetvā dvāre pidahita-matte āgantvā, bahuŋ vadanto pi dvāraŋ alabhitvā, parissaya-bhayena Jetavanaŋ gato. Rājā pi balava-pariḷāhena[1] abhibhūto kāle nisīdati, kāle tiṭṭhati, kāle nipajjati, sanniṭṭhānaŋ[2] alabhanto yattha katthaci nisinnako va makkaṭa-niddāya niddāyati.

Pubbe ca tasmiŋ yeva nagare cattāro seṭṭhi-puttā paradāra-kammaŋ katvā[3] Nandopanandāya[4] nāma Lohakumbhiyā nibbattiŋsu. Te phen' uddehakaŋ paccamānā tiŋsa-vassa-sahassāni heṭṭhā gacchantā kumbhiyā talaŋ pāpuṇanti, tiŋsa-vassa-sahassāni upari gacchantā matthakaŋ pāpuṇanti. Te taŋ divasaŋ ālokaŋ oloketvā attano dukkata-bhayena ekekaŋ gāthaŋ vattu-kāmā vattuŋ asakkontā ekekaŋ akkharam eva āhaŋsu. Eko *sa*-kāraŋ, eko *so*-kāraŋ, eko *na*-kāraŋ, eko *du*-kāraŋ.[5] Rājā tesaŋ nerayika-sattānaŋ saddaŋ suta-kālato paṭṭhāya sukhaŋ avindamāno va ratt' āvasesaŋ vītināmesi. Aruṇe vuṭṭhite purohito āgantvā taŋ sukha-seyyaŋ pucchi. So "kuto me, ācariya, sukhan?" ti vatvā, "supine evarūpe sadde assosin" ti ācikkhi. Brāhmaṇo: Imassa rañño iminā supinena vuḍḍhi[6] vā hāni vā n' atthi. Api ca kho pana yaŋ imassa gehe atthi, taŋ samaṇassa Gotamassa Gotama-sāvakanañ ca hoti. Brāhmaṇā kiñci na labhanti. Brāhmaṇānaŋ bhikkhaŋ upādessamī ti, "bhāriyo ayaŋ, mahārāja, supino. Tīsu jānīsu[7] eka paññāyati, rajj' antarāyo vā bhavissati jīvit' antarāyo vā, devo vā na vassissatī" ti āha. "Kathaŋ soṭṭhi bhaveyya, ācariyā?" ti. "Mantetvā ñātuŋ sakkā, mahārājā" ti. "Gacchatha, ācariyehi saddhiŋ mantetvā amhākaŋ soṭṭhiŋ karothā" ti.

So sivika-sālāyaŋ brāhmaṇe sannipātetvā tam atthaŋ ārocetvā, "visuŋ visuŋ gantvā evaŋ vadethā" ti tayo vagge

---

[1] C. rāga-.
[2] C_1, G. nisinna-ṭṭhānaŋ.
[3] *Cf.* JA. iii, 43.
[4] *Cf.* JA. v, 126 (nāgarājā).
[5] *The order at* JA. *is* du-sa-na-so.
[6] A, C_1 vaḍḍhi.
[7] C, D. tīsu jātīsu (?); D. *v.l.* supino ti sujāniŋsu (?).

akāsi. Brāhmaṇā[1] pavisitvā rājānaŋ sukha-seyyaŋ pucchiŋsu. Rājā purohitassa kathita-niyāmen' eva kathetvā "kathaŋ soṭṭhi bhaveyyā?" ti pucchi. Brāhmaṇā "sabba-pañca-sataŋ yaññaŋ yajitvā etassa kammassa soṭṭhi bhaveyya. Evaŋ mahārājâcariyā kathentī" ti āhaŋsu. Rājā tesaŋ kathaŋ sutvā anabhinanditvā appaṭikositvā tuṇhī ahosi. Atha dutiya-vagge[2] brāhmaṇā pi āgantvā tath' eva kathesuŋ. Tathā tatiya-vagge[2] brāhmaṇā pi. Atha rājā "yaññaŋ karontu" ti āṇāpesi. Tato paṭṭhāya brāhmaṇā usabhâdayo pāṇe āharāpesuŋ. Nagare mahāsaddo udapādi. Taŋ pavattiŋ ñatvā Mallikā rājānaŋ Tathāgatassa santikaŋ pesesi. So gantvā, Bhagavantaŋ vanditvā, ekamantaŋ nisīdi.

Atha naŋ Bhagavā "Handa kuto nu tvaŋ, mahārāja, āgacchasi divā-divassā?" ti āha. Rājā "ajja me, bhante, supinake cattāro saddā sutā. So 'haŋ brāhmaṇe pucchiŋ. Brāhmaṇā 'bhāriyo, mahārāja, supino. Sabba-pañca-sataŋ yaññaŋ yajitvā paṭikammaŋ karomā' ti āraddhā" ti āha. "Kinti te, mahārāja, saddā sutā?" ti. So yathā sutaŋ ārocesi. Atha naŋ Bhagavā āha: "Pubbe, mahārāja, imasmiŋ yeva nagare cattāro seṭṭhi-puttā paradārikā hutvā Nandopanandāya Lohakumbhiyā nibbattā saṭṭhi-vassa-sahassa-matthake uggacchiŋsu. Tattha eko

[3]*S*aṭṭhi-vassa-sahassāni paripuṇṇāni sabbaso
niraye paccamānānaŋ kadā anto bhavissatī? ti

imaŋ gāthaŋ vattu-kāmo ahosi. Dutiyo

*S*o 'haŋ[4] nūna ito gantvā yoniŋ laddhāna mānusiŋ
vadaññu sīlasampanno kāhāmi kusalaŋ bahun ti

imaŋ. Tatiyo

N' *a*tthi anto. Kuto anto? Na anto paṭidissati.
Tadā hi pakataŋ pāpaŋ mama tuyhañ ca, mārisā ti

imaŋ. Catuttho

D*u*jjīvitam ajīvimha[5] ye sante na dadamhase,[6]
vijjamānesu bhogesu dīpaŋ nâkamha[7] attano ti

---

[1] C, D. Mahābrāh-. [2] C, D. vagga-.
[3] *Cf. order at* JA. iii, 47. [4] JA. hi. [5] A, G, C_1 *v.l.* -amha.
[6] A, C, G. yesaŋ no na damhase; C_1 adamhase; D. ye sante no na dad-; JAA. (ye mayaŋ deyya-dhamme ca paṭiggāhake ca vijjamāne yeva na dadāma). [7] A, D, G nâkamham

imaŋ. Te imā gathā vattuŋ asakkontā ekekaŋ akkharaŋ vatvā tatth' eva nimuggā. Iti, mahārāja, te nerayika-sattā yathā kammena vivariŋsu. Tassa saddassa suta-ppaccayā tuyhaŋ hāni vā vuḍḍhi vā n' atthi. Ettakānaŋ pana pasūnaŋ ghāṭana-kammaŋ[1] nāma bhāriyan" ti niraya-bhayena tajjetvā dhamma-kathaŋ kathesi.

Rājā Dasabale pasīditvā, "muñcāmi te, nesaŋ jīvitaŋ dadāmi: haritāni c' eva tiṇāni khādantu, sītalāni[2] ca pānīyāni pivantu, sīto ca nesaŋ vāto upavāyatū" ti vatvā, "gacchatha hārethā" ti manusse āṇāpesi. Te gantvā brāhmaṇe palāpetvā taŋ pāṇa-sanghaŋ bandhanato mocetvā, nagare dhamma-bherin carāpesuŋ. Atha rājā Dasabalassa santike nisinno āha: "Bhante, ekaratti nāma tiyāmā[3] hoti. Mayhaŋ pana ajja dve rattiyo ekato ghaṭitā[4] viya ahesun" ti. So pi puriso tatth' eva nisinno āha: "Bhante, yojanaŋ nāma catugāvutaŋ hoti. Mayhaŋ pana ajja dve yojanāni ekato katāni viya ahesun" ti. Atha Bhagavā "jāgarassa tāva rattiyā dīgha-bhāvo pākaṭo: santassa yojanassa dīgha-bhāvo pākaṭo. Vaṭṭa-patitassa pana bāla-puthujjanassa anamatagga-saŋsāra-vaṭṭaŋ ekanta-dīgham evā" ti rājānañ ca taŋ purisañ ca nerayika-satte ca ārabbha *Dhammapade* imaŋ gatham abhāsi:—

Dīghā jāgarato ratti, dīghaŋ santassa yojanaŋ,
dīgho bālānaŋ saŋsāro saddhammaŋ avijānatan ti
(Dhp. 60).

Gāthā-pariyosāne so iṭṭhi-sāmiko puriso sotâpatti-phale patiṭṭhahi.

Etam atthaŋ viditvā ti, etaŋ kāraṇaŋ jānitvā. *Assa-medhan*[5] ti ādisu:—Porāṇa-rāja-kāle kira sassa-medhaŋ purisa-medhaŋ sammā-pāsaŋ vāca-peyyan[6] ti, cattāri sangaha-vatthūni ahesuŋ, yehi rājāno lokaŋ sangaṇhiŋsu. Tattha nipphanna[7]-

[1] JA. pasughāṭa-yaññaŋ. [2] C_1 sītāni.
[3] *MSS.* tiyāmo. [4] D. ghātitā (?).
[5] *Cf.* Sn. 303; SnA. *and* AA. *on* A. ii, 42 *do not mention this sassa-theory, but it occurs at* AA. *on* A. iv, 151, *as here.*
[6] *Our Comy. first gives the alleged ancient words, then adds the explanation given at* AA. *and* SnA. *Both texts and* AA., vāja-, *but* A, Sn. *texts* vāca- *as MSS.*
[7] A, G. nipp-.

sassato dasama-bhāga-gahaṇaŋ sassa-medhaŋ nāma, sassa-sampādane medhāvitā ti attho. Mahāyodhānaŋ cha-mmāsikaŋ bhatta-vetan' ānuppadānaŋ purisa-medhaŋ nāma. Purisa-saṅgaṇhane medhāvitā ti attho. Daḷiḍḍa-manussānaŋ hatthato lekhaŋ gahetvā tīṇi vassāni vinā va vaddhiyā[1] sahassa-dvīsahassa-matta-dhan' ānuppadānaŋ *sammā-pāsaŋ* nāma. Taŋ hi sammā manusse[2] pāse ti hadaye bandhitvā viya ṭhapeti,[3] tasmā sammā-pāsan ti vuccati. Tato mātulā ti ādinā nayena saṇha-vācā-bhaṇanaŋ *vāca-peyyaŋ* nāma. Piya-vācā ti attho. Evaŋ catūhi sangahehi sangahitaŋ raṭṭhaŋ iddhañ c' eva hoti, phītañ ca pahūt'[4] anna-pānaŋ khemaŋ nirabbudaŋ. Manussā mudā modamānā ure putte viya naccentā[5] apāruta-ghara-dvārā viharanti. Idaŋ ghara-dvāresu aggaḷānaŋ abhāvato *niraggaḷan* ti vuccati. Ayaŋ porāṇikā paveṇi.

Aparabhāge pana Okkāka-rāja-kāle[6] brāhmaṇā imāni cattāri sangaha-vatthūni imañ ca raṭṭha-sampattiŋ parivattetvā uddha-mūlakaŋ[7] katvā *assa-medhaŋ purisa-medhan* ti ādike pañca yaññe nāma akaŋsu.

Tesu assam ettha medhanti vadhentī[8] ti *assa-medho*. Dvīhi pariyaññehi yajitabbassa eka-vīsati-yūpassa ekasmiŋ, pacchima[9]-divase yeva satta-navuti-pañca-pasu-sata-ghātā-bhīsanassa[10] ṭhapetvā bhūmiñ ca purise ca, avasesa-sabba-vibhava-dakkhiṇassa yaññass' etaŋ adhivacanaŋ. Purisam ettha medhantī ti, *purisa-medho*. Catūhi pariyaññehi yajitabbassa saddhiŋ bhūmiyā assa-medhe vutta[11]-vibhava-dakkhiṇassa yaññass' etaŋ adhivacanaŋ. Sammam ettha pāsentī[12] ti, *sammā-pāso*. Divase divase sammaŋ khipitvā

---

[1] A, G, AA. *on* A. iv, 151, vaddhiyā; C. vuṭṭhiyā; D. vuḍḍhiyā.
[2] A, C, D, G. manussehi *and omit* pāse ti, *which* C₁ *reads, following* AA. *on* A. iv.
[3] G. ṭhapesi.
[4] AA. bahu-.
[5] *So* AA, C., *the rest* naccantā.
[6] *Cf.* SnA. 321.
[7] C, D. ummul-.
[8] C, D. vadhanti. *Here* SnA. = AA. *on* A. ii, 42; *our Comy.* = AA. *on* A. iv, 151.
[9] *So* AA., *the rest* majjhima-.
[10] *So* AA., *but* A, G. pañca-pasuta-ghātā-bhīs-; C, D. pasupaghāta-bhisatassa; C₁ *omits* sata-.
[11] C, D. *omit.*
[12] *So all, but* AA. pāsanti.

tassa patit' okāse vediŋ katvā saŋhārimehi yūpâdīhi Sarassatī-nadiyā nimugg' okāsato-ppabhuti paṭilomaŋ gacchantena yajitabbassa yātrā-yāgass'[1] etaŋ adhivacanaŋ. Vājam ettha pivantī ti, *vāja-peyyo.*[2] Ekena pariyaññena satta-rasahi pasūhi yajitabbassa beluva-yūpassa satta-rasaka[3]-dakkhiṇa-yaññass' etaŋ adhivacanaŋ. N' atthi ettha aggaḷo ti, *niraggaḷo.* Navahi pariyaññehi yajitabbassa saddhiŋ[4] bhūmiyā ca purisehi ca assa-medhe vutta-vibhava-dakkhiṇassa sabba-medha[5]-pariyāya-nāmassa[6] assa-medha-vikappass' ev' etaŋ adhivacanaŋ. *Mahârambhā* ti, mahākiccā mahākaraṇīyā.[7] *Sammaggatā* ti, sammā-paṭipannā Buddhâdayo. *Nirārambhā* ti, app' aṭṭhā appa-kiccā. *Yajanti anukūlan* ti, anukūlesu[8] yajanti. Yaŋ nicca-bhattâdiŋ pubba-purisehi paṭṭhapitaŋ taŋ[9] aparâparaŋ anupacchindantā[10] manussā dadantī ti attho.[11]

10.

Dasame: *Idha, bhante, raññā* ti, idaŋ te bhikkhū tesu manussesu Ānanda-ttherassa sukāraṇaŋ ārocentā ārocesuŋ. Rañño kira Sakkena Kusarājassa dinno aṭṭha-vaṅko maṇi paveṇiyā āgato.[12] Rājā alaṅkāra-kāle "taŋ maṇiŋ āharathā" ti āha. Manussā "ṭhapita-ṭṭhāne na passāmā" ti ārocesuŋ. Rājā antoghara-cārino "maṇiŋ pariyesitvā dethā" ti bandhāpesi. Ānanda-tthero te disvā maṇi-paṭisāmakānaŋ[13] ekaŋ upāyaŋ

---

[1] AA. *on* A. ii, sabba-yāg-; *on* A. iv, satra-yāg- (*as all the rest*); SnA. 322, sātrā-yāg-, *with conjecture* yātrā, *which I adopt here. See Pāli Dict., s.v.*

[2] A, G. vāc- . . pīyan ti, vāc- (*so v.l. of* C_1); AA. (i) vājam . . pibanti, (ii) vācam . . ; C, D. vāj- . . pīyan ti, vāj-.

[3] AA. sattarasa-santara-d-; SnA. sattarasa-sattarasaka-d-.

[4] A, C_1 (*v.l.*), G. pari- (*for* saddhiŋ).

[5] A, C, D, G. sabbam eva pi.

[6] *So* AA. (*both*), SnA.; *the rest* -assa *once.*

[7] AA. (i) *adds*: api ca pāṇâtipāta-samârambhassa mahantatāya pi mahârambhā yeva.

[8] *Cf.* DA. i, 302.

[9] A, C, D, G. *omit.*

[10] A, C, D, G. anupacchinnattā.

[11] AA. (i) *has* ye aññaŋ anukūlaŋ yajanti pubba-purisehi ṭhitattā pacchima-purisā pi yajantī ti.

[12] *Cf.* JA. vi, 383; DhpA. *on* Dhp. *v.*, 204.

[13] *Not in Dict.* *Cf.* UdA. 408.

ācikkhi. Te rañño ārocesuŋ. Rājā "paṇḍito thero. Therassa vacanaŋ karothā" ti. Paṭisāmaka-manussā rāj' aṅgaṇe udaka-cātiŋ ṭhapetvā sāṇiyā parikkhipāpetvā te manusse āhaŋsu "sāṭakaŋ pārupitvā, ettha gantvā, hatthaŋ otarethā" ti. Maṇi-coro cintesi: Rāja-bhaṇḍaŋ vissajjetuŋ vā valañjetuŋ vā na sakkā ti. So gehaŋ gantvā maṇiŋ upakacchake ṭhapetvā, sāṭakaŋ pārupitvā, āgamma udaka-cātiyaŋ pakkhipitvā pakkami.

Mahājane paṭikkante rāja-manussā cātiyaŋ hatthaŋ otāretvā, maṇiŋ disvā, āharitvā rañño adaŋsu. "Ānandattherena kira dassita-nayena maṇi diṭṭho" ti mahājano kolāhalaŋ akāsi. Te bhikkhū taŋ kāraṇaŋ Tathāgatassa ārocentā imaŋ pavattiŋ ārocesuŋ. Satthā "anacchariyaŋ, bhikkhave, yaŋ Ānando manussānaŋ hatthârūḷhaŋ maṇiŋ āharāpeyya, yattha pubbe paṇḍitā attano ñāṇe ṭhatvā ahetuka-paṭisandhiyaŋ nibbattānaŋ tiracchāṇa-gatānam pi hatthârūḷhaŋ bhaṇḍaŋ āharāpetvā rañño adaŋsu" ti vatvā,

Ukkaṭṭhe sūram icchanti, mantīsu[1] akutūhalaŋ,[2]
piyañ ca anna-pānamhi, atthe jāte ca paṇḍitan ti
(JA. i, 387)

Mahāsāra-Jātakaŋ kathesi.[3]

Na taŋ daḷhan[4] ti, taŋ bandhanaŋ thiran ti na kathenti. *Yad āyasan* ti, yaŋ āyasā[5] kataŋ. *Sāratta-rattā* ti, suṭṭhu-ratta-rattā: sārattena vā rattā. Sāraŋ idan ti maññamānā[6] rattā ti attho. *Apekkhā*[7] ti, ālayo nikanti. *Āhū* ti, kathenti. *Ohārinan* ti, catusu apāyesu ākaḍḍhanakaŋ. *Sithilan* ti, na āyasâdi bandhanaŋ viya iriyāpathaŋ nivāretvā ṭhitaŋ. Tena hi bandhanena baddhā paradesam pi parasamuddam pi gacchanti yeva. *Duppamuñcan* ti, aññatra lokuttara-ñāṇena muñcituŋ asakkuneyyā ti.

Dasamaŋ.
Paṭhamo vaggo.

---

[1] *MSS.* C, C_1 mantesu. [2] A, D. -halā. [3] A. kathesu.
[4] *Cf.* J.A. ii, 140 (*Na -taŋ-daḷha-vagga*) *and* Dhp. 345 (*quoted* Nett. 153); C_1 taŋ taŋ.
[5] C, D. ayasaŋ. [6] A, C, D, G. -mānāya.
[7] A, C, D, G. *with* JA.; Sn. 38, C_1 *v.l.* apekhā.

II. DUTIYA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Pubbârāme Migāra-mātu-pāsāde*[1] ti, pubbârāma-saṅkhāte vihāre, Migāra-mātuyā pāsāde. Tatr' āyaŋ anupubba-kathā:—

Atite sata-sahassa-kappa-matthake ekā upāsikā Padumuttaraŋ Bhagavantaŋ nimantetvā, Buddha-pamukhassa bhikkhu-sanghassa sata-sahassa-dānaŋ datvā, Bhagavato pāda-mūle nipajjitvā, 'anāgate tumhâdisassa Buddhassa agg' upaṭṭhāyikā homī' ti patthanaŋ akāsi. Sā kappa-sata-sahassaŋ devesu ca manussesu ca saŋsaritvā amhākaŋ Bhagavato kāle Bhaddiya-nagare Meṇḍaka-puttassa Dhanañjaya-seṭṭhino gehe Sumaṇā-deviyā kucchismiŋ paṭisandhiŋ gaṇhi. Jāta-kāle c' assa Visākhā ti nāmaŋ akaŋsu. Sā yadā Bhagavā Bhaddiya-nagaraŋ agamāsi tadā pañcahi dārikā-satehi[2] saddhiŋ Bhagavatā paccuggamanaŋ gatā paṭhama-dassanamhi yeva sotâpannā ahosi.

Aparabhāge Sāvatthiyaŋ Migāra-seṭṭhi-puttassa Puṇṇavaḍḍhana-kumārassa gehaŋ gatā. Tattha naŋ Migāra-seṭṭhi mātu-ṭṭhāne ṭhapesi. Tasmā sā Migāra-mātā ti vuccati.

Bahi-dvāra-koṭṭhake[3] ti, pāsāda-dvāra-koṭṭhakassa bahi, na vihāra-dvāra-koṭṭhakassa. So kira pāsādo Lohapāsādo viya samantā catu-dvāra-koṭṭhaka-yuttena pākārena parikkhitto. Tesu pācīna-dvāra-koṭṭhakassa bahi pāsāda-cchāyāyaŋ pācīna-loka-dhātuŋ olokento paññatta-vara-Buddhâsane nisinno hoti.

Parūḷha-kaccha-nakha-lomā ti, parūḷha-kacchā parūḷha-nakhā parūḷha-lomā. Kacchâdīsu[4] dīgha-lomā dīgha-nakhā cā ti attho. *Khāri-vividhan* ti, vividha-khāriŋ nāna-ppakārakaŋ pabbajita-parikkhāra-bhaṇḍikaŋ.[5] *Avidūre atikkamantī* ti, avidūra-maggena nagaraŋ pavisanti.

---

1 *Cf.* DhpA. i, 384; AA. i, 404; UdA. 158.
2 *Cf.* JA. v, 11; DhpA. i, 388.
3 *Comy. as at* UdA. 330 (*with corrections as here*) *on* Ud. vi, 2.
4 A, C_1 *v.l.* upakacchā.
5 *So* UdA. *All* -akaŋ.

Rājā 'haŋ, bhante ti, ahaŋ, bhante, rājā Pasenadi Kosalo, mayhaŋ nāmaŋ tumhe jānāthā ti. Kasmā pana rājā loke agga-puggalassa santike nisinno evarūpānaŋ nagga-bhogganissirīkānaŋ añjaliŋ paggaṇhātī? ti. Saṅgaṇhan' atthāya. Evaŋ hi 'ssa ahosi: Sac' āhaŋ ettakam pi etesaŋ na karissāmi, "mayaŋ putta-dāraŋ pahāya etass' atthāya dubbhojanadukkha-seyyâdīni anubhoma. Ayaŋ amhākaŋ añjali[1]-mattam pi na karotī" ti attanā diṭṭhaŋ sutaŋ paṭicchādetvā na katheyyuŋ. Ekaŋ kate pana anigūhitvā kathessantī[2] ti. Tasmā evam akāsi. Api ca Satthu ajjhāsaya-jānan' attham pi evam akāsi.

Kāsika-candanan ti, saṇha-candanaŋ. *Mālā-gandha-vilepanan* ti, vaṇṇa-gandh' atthāya mālā,[3] sugandha-bhāv' atthāya gandhaŋ, vaṇṇa-gandh' atthāya vilepanañ ca dhārentena.

Saŋvāsenā ti, saha-vāsena. *Sīlaŋ veditabban* ti, ayaŋ susīlo vā dussīlo vā ti saŋvāsantena upasaṅkamantena jānitabbo. *Tañ ca kho dīghena addhunā na ittaran* ti, tañ ca sīlaŋ dīghena kālena veditabbaŋ na ittarena. Dvīha-tīhaŋ hi saŋyat' ākāro ca saŋvut' indriy' ākāro ca na sakkā dassetuŋ. *Manasikarotā* ti, 'taŋ[4] sīlam assa pariggahessāmī' ti manasikarontena paccavekkhanten' eva sakkā jānituŋ, na ittarena. *Paññāvatā* ti, tam pi sappaññen' eva paṇḍitena: bālo hi manasikaronto pi jānituŋ na sakkoti. *Saŋvohārenā* ti, kathanena.[5]

Yo hi koci manussesu vohāraŋ upajīvati,
evaŋ Vāseṭṭha jānāhi, vāṇijo so na brāhmaṇo ti
(Sn. 614: M. ii, ch. 98).

Ettha hi vaṇijjaŋ[6] vohāro nāma:—"Cattāro ariya-vohārā, cattāro anariya-vohārā" ti (D. iii, 232), ettha cetanā. "Saṅkhā samaññā paññatti vohāro" ti (Dhs. § 1306), ettha paññatti. "Vohāra-mattena so vohareyyā" ti (S. i, 14), ettha kathā-vohāro. Idhâpi eso va[7] adhippeto. Ekaccassa hi sammukhā kathā, parammukhāya kathāya na sameti, param-

---

[1] UdA. upacāra-. [2] A, C_1 katheyyuŋ.
[3] A, C, C_1, D. mālaŋ. [4] A, C_1, G. *omit.* [5] UdA. kathentena.
[6] A, G. *omit*; SnA. UdA. vanijjaŋ voh-; C_1 byavahāro voh- (?).
[7] UdA. so eva; A. so va; C_1 es' eva.

mukhā kathā ca sammukhāya kathāya: tathā purima-kathā pacchima-kathāya, pacchima-kathā ca purima-kathāya (na sameti). So kathenten' eva na sakkā jānituŋ 'asuci eso puggalo' ti.[1] Suci-sīlassa pana purimaŋ pacchimena pacchimañ ca purimena sameti: tathā sammukhā-kathitaŋ parammukhā kathitena parammukhā-kathitañ ca sammukhā-kathitena (sameti). Tasmā 'kathentena sakkā suci-bhāvaŋ[2] jānitun' ti pakāsento evam āha.

Thamo ti, ñāṇa-thamo. Yassa hi ñāṇa-thamo n' atthi, so uppaṇnesu upaddavesu gahetabba-gahaṇaŋ kātabba-kiccaŋ apassanto advārikaŋ[3] gharaŋ paviṭṭho viya carati. Ten' āha *āpadāsu kho, mahārāja, thamo veditabbo* ti. *Sākacchāyā* ti, saṅkathāya. Duppaññassa hi kathā udake geṇḍu[4] viya upplavati:[5] paññavato kathentassa paṭibhāṇaŋ anantaraŋ hoti. Udaka-vipphanditen' eva hi maccho khuddako vā mahanto vā ñāyati.

Ocarakā[6] ti, heṭṭhā carakā. Corā hi pabbata-matthakena carantā pi heṭṭhā carakā 'va honti.[7] *Ocaritvā*[8] ti, avacaritvā, vīmaŋsitvā,[9] taŋ taŋ pavattiŋ ñatvā ti attho. *Rajojallan* ti, rajañ ca jallañ ca.

Vaṇṇa-rūpenā ti, vaṇṇa-saṇṭhānena. *Ittara-dassanenā* ti, lahuka-dassanena. *Viyañjanenā* ti, parikkhāra-bhaṇḍakena. *Patirūpako mattika-kuṇḍalo 'vā* ti, suvaṇṇa-patirūpako mattika-kuṇḍalo 'va. *Loh' aḍḍha-māso* ti, loha-māsako.

2.

Dutiye: *Rūpā* ti, nīla-pītâdibhedaŋ rūpârammaṇaŋ. *Kāmānaŋ aggan* ti, etaŋ kāmānaŋ uttamaŋ seṭṭhan ti, rūpa-garuko āha. Sesesu pi es' eva nayo. *Yato* ti, yadā.

---

[1] *Cf.* UdA. 332, *which I should revise throughout as here.*
[2] *So* A, G., *the rest* -bhāvo.
[3] *MSS.* advārakaŋ.
[4] A, C, D. gaṇḍu; C_1 geṇḍu; UdA. *v.l.* leḍḍu. *In my ed. of* UdA. *I preferred* gaccho, *but now I think I was wrong.* (Geṇḍu = *a ball. See Pāli Dict., s.v.* bheṇḍu, geṇḍu.)
[5] A, G. upplavati; C. upalavati; C_1 uplavati (*v.ll.* uppalavati, uppilavati). *Cf. J.P.T.S.*, 1887, *Morris.*
[6] *Cf.* Vin. iii, 52.
[7] UdA. *adds* nihīna-kammattā.
[8] F. *text* ocaritā.
[9] UdA. *inserts* tasmiŋ tasmiŋ dese.

Manāpa-pariyantan[1] ti, manāpa-nipphattikaŋ, manāpa-koṭikaŋ. Tattha dve manāpāni, puggala-manāpaŋ sammuti-manāpañ ca. Puggala-manāpaŋ nāma, yaŋ ekassa puggalassa iṭṭhaŋ kantaŋ hoti, tad eva aññassa aniṭṭhaŋ akantaŋ. Paccanta-vāsīnaŋ hi gaṇḍ' uppādā pi iṭṭhā honti, kantā, manāpā: majjhima-desa-vāsīnaŋ atijegucchā. Tesañ ca mora-maŋsâdīni iṭṭhāni honti, itaresu tāni atijegucchāni. Idaŋ puggala-manāpaŋ: itaraŋ sammuti-manāpaŋ. Iṭṭhâniṭṭh' ārammaṇaŋ nāma loke paṭivibhattaŋ n'atthi, vibhajitvā pana dassetabbaŋ. Vibhajantena ca na ati-issarānaŋ Mahāsammata-Mahāsudassana-Dhammâsokâdīnaŋ vasena vibhajitabbaŋ. Tesaŋ hi dibba-kappam pi ārammaṇaŋ amanāpaŋ upaṭṭhāti. Atiduggatānaŋ dullabh' anna-pānānaŋ vasena na[2] vibhajitabbaŋ. Tesaŋ hi kaṇājaka-bhatta-sitthāni pi pūti-maŋsa-raso pi atimadhuro amata-sadiso ca hoti. Majjhimakānaŋ[3] pana gaṇaka-mahāmatta-seṭṭhi-kuṭumbika-vānijâdīnaŋ kālena iṭṭhaŋ, kālena aniṭṭhaŋ, labhamanānaŋ vasena vibhajitabbaŋ. Tañ ca pan' etaŋ ārammaṇaŋ javanaŋ paricchindituŋ na sakkoti. Javanaŋ hi iṭṭhe pi rajjati, aniṭṭhe pi; iṭṭhe pi dussati, aniṭṭhe pi: ekantato pana vipāka-cittaŋ iṭṭhâniṭṭhaŋ paricchindati. Kiñcâpi hi micchā-diṭṭhikā, yaŋ Buddhaŋ[4] vā sanghaŋ vā mahācetiyâdīni vā uḷārāni ārammaṇāni disvā, akkhīni pidahanti, domanassaŋ āpajjanti: dhamma-saddaŋ sutvā kaṇṇe thakenti. Cakkhu-viññāṇa-sota-viññāṇāni pana tesaŋ kusala-vipākān' eva honti. Kiñcâpi gūtha-sūkarâdayo gūtha-gandhaŋ ghāyitvā "khādituŋ labhissāmā" ti somanassa-jātā honti, gūtha-dassane pana tesaŋ cakkhu-viññāṇaŋ, tassa gandha-ghāyane ghāna-viññāṇaŋ, rasa-sāyane jivhā-viññāṇañ ca akusala-vipākam eva hoti. Bhagavā pana puggala-manāpataŋ[5] sandhāya *te ca, mahārāja, rūpā* ti ādim āha.

Candanangaliko[6] ti, idaŋ tassa upāsakassa nāmaŋ. *Paṭibhāti maŋ, Bhagavā* ti,[7] mayhaŋ ekaŋ kāraṇaŋ upaṭṭhāti, paññāyati. Tassa, te[8] ca rājāno āmutta-maṇi-kuṇḍale saj-

---

[1] *Quoted and commented on at* VibhA. 9, *almost as here.*
[2] C_1, D. *add* pi; D. *omits* na; VibhA. na atidugg-.
[3] *All* -mānaŋ.
[4] *So* A, G., *but* C, C_1, D. samb-; VibhA. *omits.*
[5] A, G, C_1 *v.l.* -pamānaŋ.
[6] A, G. -ako.
[7] C_1 *inserts* Bhagavā.
[8] *So* C_1, *the rest* tesaŋ.

jitāya āpāna-bhūmiyā nisinna-vasen' eva mahatā rājânubhāvena paramena issariya-vibhavena āgantvā pi Dasabalassa santike ṭhita-kālato paṭṭhāya divā-padīpe viya, udak' ābhisiṭte angāre viya, suriy' uṭṭhāne khajjopanake viya ca hatappabhe hata-sobhe[1] taŋ Tathagatañ ca tehi sata-guṇena sahassa-guṇena virocamānaŋ disvā, 'mahantā vata bho Buddhā nāma ' ti paṭibhānaŋ udapādi. Tasmā evam āha.

Kokanadan[2] ti, padumass' ev' etaŋ vevacanaŋ. *Pāto* ti, kālass' eva. *Siyā* ti, bhaveyya. *Avīta-gandhan* ti, avigata-gandhaŋ. *Angīrasan* ti, Sammāsambuddhaŋ. Bhagavato hi angato rasmiyo nikkhamanti, tasmā Angīraso ti vuccati. Yathā kokanada-sankhātaŋ padumaŋ pāto va phullaŋ avigata[3]-gandhaŋ siyā, evam eva Bhagavantaŋ angīrasaŋ tapantaŋ ādiccam eva antalikkhe virocamānaŋ passā ti, ayam ettha sañkhep' attho.

Bhagavantaŋ acchādesī ti, Bhagavato adāsī ti attho. Lokavohārato pan' ettha īdisaŋ vacanaŋ hoti. So kira upāsako: Ete Tathāgatassa guṇesu pasīditvā mayhaŋ pañca uttar' āsange denti. Aham pi te Bhagavato dassāmī ti cintetvā adāsi.

3.

Tatiye: *Doṇapāka-sudan*[4] ti, doṇapākaŋ sudaŋ: doṇassa taṇḍulānaŋ pakka-bhattaŋ tadūpiyañ ca sūpa-byañjanaŋ bhuñjatī ti attho. *Bhuttāvī* ti, pubbe bhatta[5]-sammadaŋ vinodetvā, muhuttaŋ vissamitvā,[6] Buddh' upaṭṭhānaŋ gacchati. Taŋ divasaŋ pana bhuñjanto va Dasabalaŋ saritvā, hatthe dhovitvā va agamāsi. *Mahassāsī* ti, tassa gacchato balavā bhatta-pariḷāho udapādi. Tasmā mahantehi assāsehi assasati. Gattato pi 'ssa seda-bindūni muccanti. Tam enaŋ ubhosu passesu ṭhatvā yamaka-tāla-vaṇṭehi vījanti. Buddha-gāravena pana nipajjituŋ na ussahatī ti. Idaŋ sandhāya *mahassāsī* ti vuttaŋ. Imaŋ *gātham abhāsī* ti, rājā

---

[1] *Cf.* UdA. 112 (titthiyā).
[2] J.A. i, 116.
[3] *So* A, G.; C_1 avīta-.
[4] *So* F. *Sinh. texts*, A, G., *but* D. -kuraŋ; C_1 . sūdaŋ . . . sūpaŋ (?). *Cf.* DhpA. iii, 264.
[5] G. bhadda-.
[6] A, G. -metvā.

bhojane amattaññutāya kilamati: phāsu-vihāraŋ dāni 'ssa karissāmī ti cintetvā abhāsi.

Manujassā ti, sattassa. *Kahāpaṇa-satan* ti, pātarāse paṇṇāsaŋ sāyamāse paṇṇāsan ti, evaŋ kahāpaṇa-sataŋ. *Pariyāpuṇitvā* ti, raññā saddhiŋ thokaŋ gantvā "imaŋ mangalamasiŋ kassa dammi, mahārājā?" ti. "Asukassa nāma dehī" ti. So taŋ asiŋ aññassa datvā, Dasabalassa santikaŋ āgamma vanditvā, ṭhitako va "gāthaŋ vadatha, bho Gotamā" ti vatvā Bhagavatā vuttaŋ pariyāpuṇitvā ti attho.

Bhattâbhihāre sudaŋ bhāsatī ti, kathaŋ bhāsati? Bhagavatā anusiṭṭha-niyāmen' eva. Bhagavā hi naŋ evaŋ anusāsi: "Māṇava, imaŋ gāthaŋ naṭo[1] viya patta-patta-ṭṭhāne mā avaca. Rañño bhuñjana-ṭṭhāne ṭhatvā, paṭhama-piṇḍâdīsu pi avatvā, avasāna[2]-piṇḍe gahite vadeyyāsi. Rājā sutvā va bhatta-piṇḍaŋ chaḍḍessati. Atha rañño[3] hatthesu dhotesu pātiŋ apanetvā, sitthāni gaṇetvā,[4] tadūpiyaŋ byañjanaŋ ñatvā, punadivase tāvatake taṇḍule hāreyyāsi, pātarāse ca vatvā, sāyamāse vadeyyāsī" ti. So sadhū ti paṭisuṇitvā taŋ divasaŋ rañño pātarāsaŋ bhutvā va gatattā sāyamāse Bhagavatā[5] anusiṭṭha-niyāmena gāthaŋ abhāsi. Rājā Dasabalassa vacanaŋ saritvā bhatta-piṇḍaŋ pātiyaŋ yeva chaḍḍesi. Rañño[6] hatthesu dhotesu pātiŋ apanetvā sitthāni gaṇetvā[7] tadūpiyaŋ byañjanaŋ ñatvā punadivase tattake taṇḍule hariŋsu.

Nāḷik' odana-paramatāya saṇṭhāsī ti, so kira māṇavo divase divase Tathāgatassa santikaŋ gacchati. Dasabalassa vissāsiko ahosi. Atha naŋ ekadivasaŋ pucchi: "Rājā kittakaŋ bhuñjatī?" ti. So "nāḷik' odanan" ti āha. "Vaṭṭissati ettāvatā: purisa-bhogo esa. Ito paṭṭhāya gāthaŋ mā vadī" ti. Iti rājā tatth' eva saṇṭhāsi.

Diṭṭha-dhammikena c' eva atthena samparāyikena cā ti, ettha sallekhita[8]-sarīratā diṭṭha-dhammik' attho nāma. Sīlaŋ samparāyik' attho, bhojane mataññutā hi sīlangaŋ nāma hoti.

---

[1] D. *v.l.* naṭṭho. [2] D. vosāna. [3] C₁ raññā.
[4] A, G. piṇḍāni gahetvā; D. sitthāni gahetvā. *But cf.* DhpA. sittha-gaṇanāya. [5] D. -to.
[6] C₁ raññā. [7] *As above.* [8] *All* sallikhita.

4.

Catutthe: *Vedehi-putto*[1] ti, *vedehī* ti, paṇḍitâdhivacanaŋ etaŋ: paṇḍit' itthiyā putto ti attho. *Caturanginin* ti, hatthi-assa-ratha-patti-saṅkhātehi catūhi angehi samannāgataŋ. *Sannayhitvā* ti, vamma-paṭimuñcanâdīhi sannāhaŋ kāretvā. *Sangāmesun* ti, yujjhiŋsu. Kena kāraṇena? Mahākosala-raññā kira Bimbisārassa dhītaraŋ dentena dviññaŋ rajjānaŋ antare sata-sahass' uṭṭhāno Kāsigāmo[2] nāma dhītu-dinno. Ajātasattunā ca pitari mārite mātā pi 'ssa rañño viyoga-sokena na cirass' eva matā. Tato rājā Pasenadi Kosalo "Ajātasattunā mātā-pitaro māritā, mayhaŋ pitu-santako gāmo" ti tass' atthāya aṭṭaŋ karoti: Ajātasattu pi "mayhaŋ mātu-santako" ti tassa gāmass' atthāya, dve pi mātula-bhāgineyyā yujjhiŋsu.

Pāpā Devadattâdayo mittā assā ti, *pāpamitto*.[3] Te yev' assa sahāyā ti, *pāpa-sahāyo*. Tesvev' assa cittaŋ ninnaŋ sampavaṅkan[4] ti, *pāpa-sampavaṅko*. Pasenadissa Sāriputta-ttherâdīnaŋ vasena kalyāṇa-mittâditā veditabbā.

Dukkhaŋ setī[5] ti, jitāni hatthi-ādīni anusocanto dukkhaŋ sayissati. Idaŋ Bhagavā puna tassa jaya-kāraṇaŋ disvā āha. *Jayaŋ veraŋ pasavatī* ti, jinanto veraŋ pasavati, veri-puggale labhati.

5.

Pañcame: *Abbhuyyāsī* ti, parājaye garaha-ppatto "ārāmaŋ gantvā bhikkhūnaŋ kathā-sallāpaŋ sunāthā" ti ratti-bhāge Buddharakkhitena nāma Buddha-pabbajitena Dhamma-rak-khitassa Buddha-pabbajitassa "sace rājā imañ ca imañ ca upāyaŋ katvā gaccheyya, puna jiteyyā" ti vuttaŋ jaya-kāraṇaŋ sutvā abhi-uyyāsi.

Yāv' assa upakappatī ti, yāva tassa upakkapati, sayhaŋ[6] hoti. *Yadā c' aññe*[7] ti, yadā aññe. *Vilumpantī* ti, taŋ vilum-

---

[1] *Cf.* DA. i, 139. [2] *Cf.* DhpA. iii, 259. [3] *Cf.* MA. i, 189.
[4] *Cf.* UdA. 222 (-puggalesu eva cittena c' eva kāyena ca *ninna*-pona-pabbhāra-bhāvena pavattati). [5] Dhp. 201.
[6] C_1 sayhaŋ (*ferendum est*); D. mayhaŋ bhoti; G. mayhaŋ hoti.
[7] A, G. yadā vadaññe yadi aññe taŋ vipulampitvā.

pitvā-ṭhita-puggalaŋ vilumpanti. *Vilumpatī* ti, vilumpissati.[1] *Ṭhānaŋ hi*[2] *maññatī* ti, kāraṇan ti hi maññati. *Yadā* ti, yasmiŋ kāle. *Jetāraŋ labhate*[3] *jayan* ti, jayanto puggalo pacchā jetāram pi labhati. *Rosetāran* ti, ghaṭṭetāraŋ. *Rosako* ti, ghaṭṭako. *Kamma-vivaṭṭenā* ti, kamma-pariṇāmena, tassa vilumpana-kammassa vipākena.[4] *So vilutto vilumpatī* ti, so vilumpako vilumpissatī[5] ti.

6.

Chaṭṭhe: *Upasaṅkamī* ti, Mallikāya deviyā gabbha-vuṭṭhāna-kāle sūti-gharaŋ paṭijaggāpetvā, ārakkhaŋ datvā, upasaṅkami. *Anattamano ahosī* ti, 'duggata-kulassa me dhītu mahantaŋ issariyaŋ dinnaŋ: sace puttaŋ alabhissa mahantaŋ sakkāraŋ adhigamissa: tato dāni parihīnā' ti anattamano ahosi.

Seyyā[6] ti, dandha-paññasmā eḷamūga-puttato[7] ekaccā itthī yeva seyyā. *Posā* ti, posehi. *Janādhipā* ti, janâbhibhuŋ[8] rājānaŋ ālapati. *Sassu-devā* ti, sasura-devatā. *Disampatī* ti, disā-jeṭṭhako.[9] *Tādisā subhagiyā*[10] ti, tāḍisāya subhagiyā.[11]

7.

Sattame: *Samadhiggayhā*[12] ti, samadhigaṇhitvā, ādiyitvā ti attho. *Appamādo* ti, kārāpaka-appamādo. *Samodhānan* ti, samavadhānaŋ, pakkhepaŋ.[13] *Evam eva kho* ti, hatthi-padaŋ viya hi kārāpaka-appamādo. Sesa-pada-jātāni viya avasesa catu-bhūmikā[14] kusala-dhammā. Te hatthi-pade sesa-padāni

---

1 *So* A, G, D., *but* C_1 viluppatī ti vilumpīyati (*but the context requires the active voice*).

2 A, G. ti. 3 *So all*; F. *text* labhati. 4 *All* vipāka-dānena.

5 C_1 *as above, but* vilumpako *is here in passive sense.*

6 *So Sinh. text*; F. *text* seyyo. 7 A, G. mūgattato.

8 A, G. -bhu. 9 C_1 D. -kā.

10 *Sinh. text* tādiso subhāgiyā; F. *text* tādiso subhariyā; *Comy. MSS.*, C_1 tādisā subhagiyā.

11 C_1 *note* (subhaviyā = sukhette bhūtāya); A. surābhiyā *in both places*; G. subhagiya *in both.*

12 *As at* A. v, 21.

13 *So* AA., *but* A, G. ukkhepakaŋ; C_1, D. upakkhepaŋ (*not in Dict.*).

14 A, G. tebhūmakā; D. catu-bhūmakā.

viya appamāde samodhānaŋ gacchanti, appamādassa antoparivattanti. Yathā ca hatthi-padaŋ sesa-padānaŋ aggaŋ seṭṭhaŋ, evaŋ appamādo sesa-dhammānan ti dasseti. Mahaggata-lokuttara-dhammānam pi visesa[1]-paṭilābhak' atthena lokiyo pi samāno aggo va hoti.

Appamādaŋ pasaŋsantī[2] ti, etāni āyu-ādīni patthayantena appamādo va kātabbo ti appamādam eva pasaŋsanti. Yasmā vā *puñña-kiriyāsu paṇḍitā* appamādaŋ pasaŋsanti, tasmā āyu-ādīni patthentena appamādo va kātabbo ti attho. *Atthâbhisamayā* ti, attha-paṭilābhā.[3]

8.

Aṭṭhame: *So ca kho kalyāṇa-mittassā*[4] ti, so c' āyaŋ dhammo kalyāṇa-mittass' eva svākkhāto nāma hoti. *Na pāpamittassā* ti, kiñcâpi hi dhammo sabbesam pi svākkhāto va,[5] kalyāṇamittassa pana sussū-santassa saddahantassa atthaŋ pūreti, bhesajjaŋ viya valañjantassa na itarassā ti. Ten' etaŋ vuttaŋ. *Dhammo* ti c' ettha desanā-dhammo veditabbo.

Upaḍḍham idaŋ ti, thero kira raho-gato cintesi: Ayaŋ samaṇa-dhammo nāma ovādake anusāsake kalyāṇa-mitte sati paccatta-purisa-kāre ṭhitassa sampajjati. Upaḍḍhaŋ kalyāṇamittato hoti, upaḍḍhaŋ paccatta-purisa-kārato ti. Ath' assa etad ahosi: Ahaŋ padesa-ñāṇe ṭhito nippadesaŋ cintetuŋ na sakkomi. Gacchāmi,[6] Satthāraŋ pucchitvā, nikkankho bhavissāmī ti. Tasmā Satthāraŋ upasankamitvā evam āha. *Brahmacariyassā* ti, ariya-maggassa. *Yadidaŋ kalyāṇa-mittatā* ti, yā esā kalyāṇa-mittatā nāma, sā upaḍḍhaŋ: tato upaḍḍhaŋ āgacchatī ti attho. Iti therena upaḍḍh' upaḍḍhā sammādiṭṭhi-ādayo kalyāṇa-mittato āgacchanti upaḍḍh' upaḍḍhā paccatta-purisa-kārato ti vuttaŋ. Kiñcâpi therassa ayaŋ mano-ratho. Yathā pana bahūhi silā-thambhe ussāpite ettakaŋ ṭhānaŋ asukena ussāpitaŋ, ettakaŋ asukenā ti vinibbhogo n' atthi: yathā mātā-pitaro nissāya uppannesu puttesu ettakaŋ

---

[1] D. n' esa paṭi-. [2] *Gāthās at* A. iii, 48.
[3] *Here* AA. *has* atthassa abhisamāgamena; attha-paṭilābhenā ti. (*See end of* § viii.)
[4] *Cf.* UdA. 221 *ff.* [5] D. ca. [6] D, C_1 *v.l. add* taŋ.

mātito nibbattaŋ, ettakaŋ pitito ti vinibbhogo n' atthi, evaŋ idhā pi avinibbhoga-dhammo[1] so ettakaŋ sammā-diṭṭhi-ādīnaŋ kalyāṇa-mittato nibbattaŋ, ettakaŋ paccatta-purisa-kārato ti na sakkā laddhuŋ. Kalyāṇa-mittatāya pana upaḍḍha-guṇo labbhatī ti therassa ajjhāsayena upaḍḍhaŋ nāma jātaŋ: sakala-guṇo paṭilabbhatī ti Bhagavato ajjhāsayena sakalaŋ nāma jātaŋ. Kalyāṇa-mittatā ti c' etaŋ pubba-bhāga-paṭilābh' angaŋ nāmā ti gahitaŋ. Atthato kalyāṇa-mittaŋ nissāya laddhā sīla-samādhi-vipassanā-vasena cattāro khandhā: saṅkhāra-kkhandho ti pi vadanti yeva.

Mā h' evaŋ, Ānandā ti, Ānanda, mā evaŋ abhaṇi. Bahus-suto tvaŋ sekha-paṭisambhida-ppatto aṭṭha vare gahetvā maŋ upaṭṭhahasi, catūhi acchariy' abbhuta-dhammehi sam-annāgato. Tādisassa evaŋ kathetuŋ na vaṭṭati. *Sakalam eva h' idaŋ, Ānanda, brahmacariyaŋ yadidaŋ kalyāṇa-mittatā* ti, idaŋ Bhagavā cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā sabbaŋ kalyāṇa-mittamūlakam eva hotī ti sandhāy' āha. Idāni vacī-bheden' eva kāraṇaŋ dassento *kalyāṇa-mittass' etan* ti ādim āha. Tattha *pāṭikaṅkhan* ti, pāṭikaṅ-khitabbaŋ, icchitabbaŋ: avassaŋ bhāvī ti attho.

Idhā ti, imasmiŋ sāsane. *Sammā-diṭṭhiŋ bhāvetī* ti ādīsu, aṭṭhannaŋ-ādi padānaŋ yeva tāva ayaŋ saṅkhepa-vaṇṇanā. Sammā-dassana-lakkhaṇā *sammā-diṭṭhi*: sammā-abhiniropana-lakkhaṇo *samma-saṅkappo*: sammā-pariggaha[2]-lakkhaṇā *sammā-vācā*: sammā-samuṭṭhāpana-lakkhaṇo *sammā-kammanto*: sammā-vodāpana-lakkhaṇo *sammā-ājīvo*: sammā-paggaha-lak-khaṇo *sammā-vāyāmo*: sammā-upaṭṭhāna-lakkhaṇo *sammā-sati*: sammā-samādhāna-lakkhaṇā *sammā-samādhi*. Tesu eke-kassa tīṇi tīṇi kiccāni honti, seyyāth' īdaŋ:—Sammā-diṭṭhi tāva aññehi pi attano paccanīka-kilesehi saddhiŋ micchā-diṭṭhiŋ pajahati, nirodhaŋ ārammaṇaŋ karoti, sampayutta-dhamme ca passati, tappaṭicchādaka-moha-viddhaŋsana[3]-vasena asam-mohato. Sammā-saṅkappâdayo pi tath' eva micchā-saṅ-kappâdīni ca pajahanti nirodhañ ca ārammaṇaŋ karonti. Visesato pan' ettha sammā-diṭṭhi sahajāta-dhamme sammā

---

[1] D. h' esa. [2] C_1 *v.l.* D. -ana. *For these angas see* VM. 509 *ff.*
[3] A, G. vidh-; C. vidhamana.

dasseti. Sammā-saṅkappo sahajāta-dhamme abhiniropeti. Sammā-vācā sammā pariganhati. Sammā-kammanto sammā samuṭṭhāpeti. Sammā-ājīvo sammā vodāpeti. Sammā-vāyāmo sammā pagganhāti. Sammā-sati sammā upaṭṭhāpeti. Sammā-samādhi sammā dahati.[1]

Api c' esā[2] sammā-diṭṭhi nāma pubba-bhāge nānā-khaṇā nān' ārammaṇā hoti, magga-kāle eka-kkhaṇā ekârammaṇā. Kiccato pana sammā-diṭṭhi 'dukkhe ñāṇan' ti ādīni cattāri nāmāni labhati. Sammā-saṅkappâdayo pi pubba-bhāge nānā-khaṇā nān' ārammaṇā honti, magga-kkhaṇe[3] ekakkhaṇā ekârammaṇā. Tesu sammā-saṅkappo kiccato nekkhamma-saṅkappo ti ādīni tīṇi nāmāni labhati. Sammā-vācâdayo tayo viratiyo pi honti cetanâdayo pi, magga-kkhaṇe pana viratiyo va. Sammā-vāyāmo sammā-satī ti idam pi dvayaŋ kiccato sammappadhāna-satipaṭṭhāna[4]-vasena cattāri nāmāni labhati. Sammā-samādhi pana pubba-bhāge pi magga-kkhaṇe pi sammā-samādhi yeva. Evaŋ tāva sammā-diṭṭhī ti ādinā nayena vuttānaŋ aṭṭhannaŋ ādipadānaŋ yeva[5] attha-vaṇṇanaŋ ñatvā, idāni *bhāveti viveka-nissitan* ti ādisu evaŋ ñātabbo.

Bhāvetī[6] ti, vaḍḍheti: attano citta-santāne[7] punappunaŋ janeti, abhinibbattetī ti attho. *Viveka-nissitan* ti, viveke[8] nissitaŋ. *Viveko* ti vivittatā, vivittatā c' āyaŋ tadanga-viveko, vikkhambhana-samuccheda-paṭippassaddhi-nissaraṇa-viveko ti, pañca-vidho. Evam etasmiŋ pañca-vidhe pi viveke nissitaŋ[9] *viveka-nissitan* ti, tadanga-viveka-nissitaŋ samuccheda-viveka-nissitaŋ nissaraṇa-viveka-nissitañ ca sammā-diṭṭhiŋ bhāvetī ti, ayam attho veditabbo. Yathā c' āyaŋ ariya-magga-bhāvan' ānuyutto yogī vipassanā-khaṇe kiccato tadanga-viveka-nissitaŋ, ajjhāsayato nissaraṇa-viveka-nissitaŋ, magga-kāle pana kiccato samuccheda-viveka-nissitaŋ, ārammaṇato nissaraṇa-viveka-nissitaŋ sammā-diṭṭhiŋ bhāveti. Esa nayo virāga-nissitâdīsu. Vivekattā[10] eva hi virā-

---

[1] D. samād-. [2] D. ce sā. [3] C_1 -kāle.
[4] D. sp. -nānaŋ. [5] D. *omits*.
[6] *This* § =VibhA. 316 *ff. on* satisambojjhangā; *cf. also* Pṭs. 220.
[7] A, G. C_1 -su. [8] *MSS. and texts* -aŋ.
[9] *MSS. omit.* [10] *So* VibhA.; *MSS.* -atthā.

gâdayo. Kevalañ c' ettha vossaggo duvidho, pariccāga-vossaggo ca pakkhandana-vossaggo cā ti. Tattha pariccāga-vossaggo ti vipassanā-khaṇe ca tadanga-vasena magga-kkhaṇe ca samuccheda-vasena kilesa-ppahānaŋ. Pakkhandana-vossaggo ti vipassanā-khaṇe tanninna-bhāvena, magga-kkhaṇe pana ārammaṇa-karaṇena nibbāna-pakkhandanaŋ. Tadubhayam pi imasmiŋ lokiya-lokuttara-missake attha-vaṇṇanā-naye vaṭṭati. Tathā hi ayaŋ sammā-diṭṭhi yathā-vuttena pakārena kilese pariccajati nibbānañ ca pakkhandati.

Vossagga-parināmin[1] ti, iminā pana sakalena vacanena vossagg' atthaŋ pariṇamantaŋ[2] pariṇatañ ca paripaccantaŋ[3] paripakkañ cā ti. Idaŋ vuttaŋ hoti: Ayaŋ hi ariya-magga-bhāvan' ānuyutto bhikkhu yathā sammā-diṭṭhi kilesa-pariccāga-vossagg' atthaŋ nibbāna-pakkhandana-vossagg' atthañ ca paripaccati, yathā ca paripakkho hoti tathā naŋ bhāveti. Esa nayo sesa-magg' angesu pi.[4]

Āgammā ti, ārabbha-sandhāya paṭicca.[5] *Jāti-dhammā* ti, jāti-sabhāvā jāti-pakaṭikā. *Tasmā* ti, yasmā sakalo pi ariya-maggo kalyāṇa-mittaŋ nissāya labbhati, tasmā. *Handā* ti, vavasāy'[6] atthe nipāto.

Appamādaŋ pasaŋsanti ti, appamādaŋ vaṇṇayanti, tasmā appamādo kātabbo. *Atthâbhisamayā* ti, attha-paṭilābhā.[7]

9.

Navame: *Divā-divassā* ti, divasassa divā: majjhantika-samaye[8] ti attho. *Sāpateyyan* ti, dhanaŋ. *Ko pana vādo rūpiyassā* ti, suvaṇṇa-rajata-tambaloha-kālaloha-phāla-kacchapâdibhed' agghanakassa c' eva paribhoga-bhājanâdi-bhedassa ca rūpiya-bhaṇḍassa pana ko vādo? Ettakaŋ nāmā ti kā pariccheda-kathā ti attho. *Kanājakan* ti, sakuṇḍaka-bhattaŋ. *Bilanga-dutiyan* ti, kañjika-dutiyaŋ. *Sāṇan* ti,

---

[1] VibhA. 317.
[2] A, G, C_1 *v.l.* -menti; D. -mentaŋ.
[3] *Cf.* VM. 345; A, G. *omit*; D. pariccattaŋ.
[4] C_1, D. *omit.*
[5] A. paricca.
[6] *So* A, G, DA. 237, *but* C_1 vavassagg- (*so* JA. vi, 188); D, UdA. 159, 203, vossagg-.
[7] *Cf. end of* § vii.
[8] *Cf.* UdA. 120, 159, 427.

sāṇa-vākamayaŋ. *Tipakkha-vasanan* ti, tīṇi khaṇḍāni dvīsu ṭhānesu saŋsibbitvā kata-nivāsanaŋ.

Asappuriso ti, lāmaka-puriso. Uddhaggikâdīsu[1] uparūpari-bhūmisu phala-dāna-vasena: uddhaggam assā atthī ti, *uddhaggikā*. Saggassa hitā tatr' uppatti jananânato pi, *sovaggikā*. Nibbatta-ṭṭhānesu sukho vipāko assā ti, *sukha-vipākā*. Suṭṭhu aggānaŋ dibba-vaṇṇâdīnaŋ visesānaŋ nibbattanato, *sagga-saŋvattanikā*. Evarūpaŋ dakkhiṇaŋ dānaŋ na *patiṭṭhāpetī* ti.

Sātodakā ti, madhurodakā. *Setakā* ti, vīcīnaŋ bhinna-ṭṭhāne udakassa setatāya setakā. *Supatitthā* ti sundara-titthā. *Taŋ jano* ti, yena udakena sā sātodakā taŋ udakaŋ jano bhājanāni pūretvā n' eva hareyya. *Na yathā paccayaŋ kareyyā* ti, yaŋ yaŋ udakena udaka-kiccaŋ kātabbaŋ, taŋ taŋ na kareyya.

Tad apeyyamānan ti, taŋ apeyyamānaŋ. *Kicca-karo ca hotī* ti, attano kammanta-kicca-karo c' eva kusala-kicca-karo ca bhuñjati ca kammante ca payojeti dānañ ca detī ti attho.

10.

Dasame: *Piṇḍapātena paṭipādesī* ti, piṇḍapātena saddhiŋ saŋyojesi, piṇḍapātaŋ adāsī ti attho. *Pakkamī* ti, kenacid eva rāj' upaṭṭhānâdinā kiccena gato. *Pacchā vippaṭisārī ahosī* ti, so kira aññesu pi divasesu taŋ Pacceka-sambuddhaŋ[2] passati. Dātuŋ pan' assa cittaŋ na uppajjati. Tasmiŋ pana divase ayaŋ Padumavatī-deviyā tatiya-putto Tagarasikkhi-pacceka-buddho Gandhamādana-pabbate phala-samāpatti-sukhena vītināmetvā, pubbaṇha-samaye vuṭṭhāya, Anotattadahe mukhaŋ dhovitvā, Manosilātale nivāsetvā, kāya-bandhanaŋ bandhitvā, patta-cīvaram ādāya, abhiññā-pādakaŋ catuttha-jhānaŋ samāpajjitvā, iddhiyā vehāsaŋ abbhuggantvā, nagara-dvāre oruyha, cīvaraŋ pārupitvā, pattam ādāya nagara-vāsīnaŋ ghara-dvāresu sahassa-bhaṇḍikaŋ ṭhapento viya pāsādikehi abhikkantâdīhi anupubbena seṭṭhino ghara-dvāraŋ sampatto.[3]

---

[1] *Cf.* DA. 157; *MSS.* uddhaggikan ti ādisu.
[2] D. *omits* sam-.
[3] *Cf.* JA. iii, 300; UdA. 291.

Taŋ divasañ ca seṭṭhi pāto va uṭṭhāya paṇītaŋ bhojanaŋ bhuñjitvā, ghara-dvāra-koṭṭhake āsanaŋ paññāpetvā, dant' antarāni sodhento nisinno hoti. So Pacceka-Sambuddhaŋ disvā, taŋ divasaŋ pāto vā bhutvā nisinnattā dāna-cittaŋ uppādetvā, bhariyaŋ pakkosāpetvā, "imassa samaṇassa piṇḍapātaŋ dehī" ti vatvā pakkāmi. Seṭṭhi-bhariyā cintesi: Mayā ettakena kālena "imassa[1] dethā" ti vacanaŋ na sutapubbaŋ: dāpento pi ca ajja na yassa vā tassa vā dāpeti. Vīta-rāga-dosa-mohassa vanta-kilesassa ohita-bhārassa Pacceka-Buddhassa .dāpeti. Yaŋ vā taŋ vā adatvā paṇīta-piṇḍapātaŋ dassāmī ti, gharā nikkhamma Pacceka-Buddhaŋ pañca patiṭṭhitena vanditvā, pattaŋ ādāya, anto nivesane paññatt' āsane nisīdāpetvā, suparisuddhehi sāli-taṇḍulehi bhattaŋ sampādetvā, tadanurūpaŋ khādanīyaŋ byañjanaŋ sūpeyyañ ca sallakhetvā, pattaŋ pūretvā, bahi gandhehi alaṅkaritvā, Pacceka-Buddhassa hatthesu patiṭṭhāpetvā vandi. Pacceka-Buddho 'aññesam pi Pacceka-Buddhānaŋ saṅgahaŋ karissāmī' ti aparibhuñjitvā va, anumodanaŋ katvā pakkāmi. So pi kho seṭṭhi bāhirato āgacchanto Pacceka-Buddhaŋ disvā "mayaŋ tumhākaŋ 'piṇḍapātaŋ dethā' ti vatvā pakkantā. Api vo laddho?" ti. "Āma, seṭṭhi, laddho" ti. "Passāmī" ti gīvaŋ ukkhipitvā olokesi. Ath' assa piṇḍapāta-gandho uṭṭhahitvā nāsa-puṭaŋ pahari. So cittaŋ saŋyametuŋ asakkonto *pacchā vippaṭisārī ahosi*. *Varam etan* ti ādi vippaṭisārassa uppann' ākāra-dassanaŋ. *Bhātu ca pana eka-puttakaŋ sāpateyyassa kāraṇā jīvitā voropesī* ti, tadā kir' assa avibhatte yeva kuṭumbe mātā pitaro ca jeṭṭhabhātā ca kālam akaŋsu.[2] So bhātu jāyāya saddhiŋ yeva saŋvāsaŋ kappesi. Bhātu pan' assa eko putto hoti. Taŋ vīthiyā kīlantaŋ manussā vadanti "ayaŋ dāso, ayaŋ dāsī, idaŋ yānaŋ, idaŋ dhanaŋ tava santakan" ti. So tesaŋ kathaŋ gahetvā "ayaŋ dāsī mayhan" ti ādīni katheti. Ath' assa culla-pitā cintesi: Ayaŋ dārako idān' eva evaŋ katheti. Mahallaka-kāle kuṭumbaŋ majjhe bhiṇḍāpeyya. Idān' ev' assa[3] kattabbaŋ karissāmī ti, ekadivasaŋ vāsiŋ ādāya, "ehi, putta, araññaŋ gacchāmā" ti araññaŋ netvā viravantaŋ taŋ māretvā,

---

[1] D. *repeats*. [2] D, G. akāsi. [3] D. *adds*.

āvāṭe pakkhipitvā, paŋsunā paṭicchādesi. Idaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Sattakkhattun ti, satta vāre. Pubba-pacchima-cetanā-vasena c' ettha attho veditabbo. Eka-piṇḍapāta-dānasmiŋ hi ekā cetanā dve paṭisandhiyo na deti. Pubba-pacchima-cetanāhi pan' esa satta-kkhattuŋ sagge satta-kkhattuŋ seṭṭhi-kule nibbatto. *Purāṇan* ti, Pacceka-Sambuddhassa dinna-piṇḍapāta-cetanā-kammaŋ *parikkhīnaŋ*.[1]

Pariggahan ti, pariggāhitaŋ vatthuŋ. *Anujīvino* ti, ekaŋ mahākulaŋ nissāya paṇṇāsam pi saṭṭhi pi kulāni jīvanti. Te manusse sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Sabbaŋ nâdāya gantabban* ti, sabbaŋ etaŋ na ādiyitvā gantabbaŋ. *Sabbaŋ nikkhippa-gāminan*[2] ti, sabbam etaŋ nikkhepa-sabhāvaŋ pariccajitabba-sabhāvam evā ti attho.

D a s a m a ŋ.

D u t i y a - v a g g a - v a ṇ ṇ a n ā n i ṭ ṭ h i t ā.

III. TATIYA-VAGGA.

1.

Tatiya-vaggassa paṭhame: Nīce kule paccājāto ti ādikena tamena yutto ti, *tamo*.[3] Kāya-duccaritâdīhi puna nirayatam[4] ūpagamanato, *tama-parāyano*. Iti ubhayenā pi khandha-tamo va kathito hoti. Aḍḍhe[5] kule paccājāto ti ādikena jotinā yuttato,[6] joti. Āloka[7]-bhūto ti vuttaŋ hoti. Kāya-sucaritâdīhi puna sagg' ūpapatti[8]-joti-bhāv' ūpagamanato, *joti-parāyano*. Iminā nayena itare pi dve veditabbā. *Vena-kule* ti, vilīva-kāra-kule. *Nesāda-kule* ti, miga-ludda-kâdīnaŋ kule. *Ratha-kāra-kule* ti, camma-kāra-kule. *Pukkusa-kule* ti, puppha-chaḍḍaka-kule. *Kasira-vuttike* ti, dukkha-vuttike. *Dubbaṇṇo* ti, paŋsu-pisācako viya jhāma-khāṇu-vaṇṇo. *Duddasiko* ti, vijāta-mātuyā pi amanāpa-

---

[1] A. paripakkhīṇaŋ; D. *omits*. [2] C_1 -gāmiyaŋ.
[3] A. ii, 85; AA. (*Sinh.*), p. 555; PuggA. 227 (*J.P.T.S.*, 1914).
[4] A, G. kamm-. [5] *So* A, G, AA., *but* C_1, D. ucce.
[6] D. yutto. [7] *MSS.* ālokī. [8] A, D, G. uppatti.

dassano. *Okoṭimako* ti, lakuṇṭako. *Kāṇo* ti, ekakkhi[1]-kāṇo vā ubhayakkhi-kāṇo vā. *Kuṇī* ti, eka-hattha-kuṇī vā ubhaya-hattha-kuṇī vā. *Khañjo* ti, ekapāda-khañjo vā ubhaya-pāda-khañjo vā. *Pakkhahato* ti, hata-pakkho pīṭha-sappi vā. *Padīpeyyassā* ti, tela-kapallakâdinā[2] padīp' upakaraṇassa.

Evaŋ kho, mahārājā ti, ettha eko puggalo bahiddhā ālokaŋ adisvā mātu-kucchismiŋ yeva kālaŋ katvā apāyesu nibbattanto sakala-kappam[3] pi saŋsarati. So pi tamo-tama-parāyano va. Yo pana[4] kuhaka-puggalo bhaveyya, kuhakassa hi evarūpā nibbatti hotī ti vuttaŋ. Ettha ca *nīce kule paccājāto* hoti caṇḍāla-kule vā ti ādīhi āgamana-vipatti c'. eva pubb' uppanna-paccaya-vipatti ca dassitā. *Daḷidde* ti ādīhi pavatta[5]-paccaya-vipatti. *Kasira-vuttike* ti ādīhi ājīv' upāya-vipatti. *Dubbaṇṇo* ti ādīhi, atta-bhāva[6]-vipatti. *Bavhâbādho*[7] ti ādīhi, dukkha-kāraṇa-samāyogo. *Na lābhī* ti ādīhi, sukha-kāraṇa-vipatti c' eva upabhoga-vipatti ca. *Kāyena duccaritan* ti ādīhi, tama-parāyana-bhāvassa kāraṇa-samāyogo. *Kāyassa bhedā* ti ādīhi, samparāyika-tam' ūpagamo. Sukka-pakkho vutta-paṭipakkha-nayen' eva veditabbo.

Akkosatī[8] ti, dasahi akkosa-vatthūhi akkosati. *Paribhāsatī* ti, "kasmā tiṭṭhatha? Kiŋ tumhehi amhākaŋ kasi-kammâdīni katānī?" ti ādīhi paribhava-vacanehi paribhāsati. *Rosako*[9] ti, roseti, ghaṭṭeti. *Abyaggamanaso* ti, ekagga-citto.

2.

Dutiye: *Jiṇṇā*[10] ti, jarā-jiṇṇā. *Vuḍḍhā* ti, vayo-vuḍḍhā. *Mahallikā* ti, jāti-mahallikā. *Addhagatā* ti, addhaŋ cira-kālaŋ atikkantā. *Vayo anuppattā* ti, pacchima-vayaŋ sampattā. *Piyā manāpā* ti, rañño kira mātari matāya ayyakā taŋ mātu-ṭṭhāne ṭhatvā[11] paṭijaggi. Ten' assa ayyakāya balava-pemaŋ uppajji. Tasmā evam āha. *Hatthi-ratanenā*

---

[1] A, G, AA. -acchi. [2] AA, PPA. kapallâdino dīp-.
[3] PgA. -kappe. [4] AA. so hi; PgA. so pana.
[5] D. PgA. pavatti. [6] PgA. rūpa-. [7] F. *text* bahv-.
[8] *For these terms cf.* UdA. 113, SnA. 180.
[9] *MSS.* C., *etc.*, *omit*, *reading* rosetī ti, gh.
[10] *Cf.* S, iii, 1. [11] *MSS.* ṭhapetvā.

ti, sata-sahass' agghanakena alaṅkārena alaṅkato hatthiratanaŋ nāma. Assa-ratane pi es' eva nayo. Gāma-varo pi sata-sahass' uṭṭhānaka-gāmo va. *Sabbāni tāni bhedanadhammānī* ti, tesu[1] hi kiñci kariyamānam eva bhijjati, kiñci katapariyositaŋ cakkato anapanītam eva bhijjati,[2] kiñci apanetvā bhūmiyaŋ ṭhapita-mattaŋ, kiñci tato paraŋ. Evam eva sattesu pi koci paṭisandhiŋ gahetvā marati, koci mūḷhagabbhāya marati[3] mātu-kucchito anikkhanto va, koci nikkhanta-matto, koci tato paran ti. Tasmā evam āha.

3.

Tatiye sabbaŋ uttānam eva.

4.

Catutthassa aṭṭh' uppattiko nikkhepo: Bhagavato kira paṭhama-bodhiyaŋ mahālābha-sakkāro udapādi bhikkhu-saṅghassa ca. Titthiyā hata-lābha-sakkārā hutvā kulesu evaŋ kathentā vicaranti: 'Samaṇo Gotamo evam āha, "mayham eva dānaŋ dātabbaŋ, na aññesaŋ dānaŋ dātabbaŋ. Mayham eva sāvakānaŋ dānaŋ dātabbaŋ, na aññesaŋ sāvakānaŋ dānaŋ dātabbaŋ. Mayham eva dinnaŋ mahapphalaŋ, na aññesaŋ dinnaŋ mahapphalaŋ. Mayham eva sāvakānaŋ dinnaŋ mahapphalaŋ, na aññesaŋ sāvakānaŋ dinnaŋ mahapphalan"' ti. Yuttan nu kho bhikkhâcāra-nissitena paresaŋ[4] bhikkhâcāra-nissitānaŋ catunnaŋ paccayānaŋ antarāyaŋ kātuŋ, ayuttaŋ karoti anucchavikan" ti. Sā kathā pattharamānā rāja-kulaŋ sampattā. Rājā sutvā cintesi: Aṭṭhānam etaŋ yaŋ Tathāgato paresaŋ lābh' antarāyaŋ kareyya. Ete Tathāgatassa alābhāya ayasāya parisakkanti. Sac' ahaŋ idh' eva ṭhatvā "mā evaŋ āvocuttha: na Satthā evaŋ kathetī" ti vadeyyaŋ, evaŋ sā kathā niruddhaŋ na gaccheyya. Imassa mahājanassa sannipatita-kāle yeva taŋ niruddhāpessāmī ti, ekaŋ chaṇa-divasaŋ[5] āgamento tuṇhī ahosi.

---

[1] A, G. -āni ṭhitesu.
[2] *So* A, G. *with* apanītaŋ; *but* C₁, D. *omit* bhijjati *and read* anapanītaŋ.
[3] *So* A, G., *but* C₁, D. *omit and read* mātari.
[4] C₁ *v.l.* D. aññesaŋ.
[5] A, G. evaŋ cha divasaŋ.

Aparena samayena mahāchaṇe[1] sampatte 'ayaŋ imassa kālo' ti nagare bheriŋ carāpesi:—"Saddhā[2] vā asaddhā vā sammādiṭṭhikā vā micchādiṭṭhikā vā geha-rakkhake dārake vā mātugāme vā ṭhapetvā avasesā ye vihāraŋ nâgacchanti, paṇṇāsaŋ daṇḍo"[3] ti. Sayam pi pāto va nahatvā kata-pātarāso sabbhâbharaṇa-paṭimandito mahatā bala-kāyena saddhiŋ vihāraŋ agamāsi. Gacchanto va cintesi: "Bhagavā, tumhe kira 'mayham eva dānaŋ dātabbaŋ' .. pe .. na aññesaŋ sāvakānaŋ dinnaŋ mahapphalan" ti evaŋ pucchituŋ ayuttaŋ. Pañham eva pucchissāmi. Pañhaŋ kathento va Bhagavā avasāne titthiyānaŋ vādaŋ bhijjissatī ti. So pañhaŋ pucchanto *kattha nu kho, bhante, dānaŋ dātabban* ti āha.

Yatthā ti, yasmiŋ puggalo cittaŋ pasīdati, tasmiŋ dātabbaŋ, tassa vā dātabban ti attho. Evaŋ vutte rājā yehi manussehi titthiyānaŋ vacanaŋ ārocitaŋ te olokesi. Te raññā[4] olokita-mattā va maṅku-bhūtā adho-mukhā pād' aṅguṭṭhakena bhū-miŋ lekhamānā aṭṭhaŋsu. Rājā "ekapaden' eva, bhante, hatā titthiyā" ti mahājanaŋ sāvento mahāsaddena abhāsi. Evañ ca pana bhāsitvā Bhagavā cittaŋ nāma nigaṇṭha-celaka-paribbājakâdīsu yattha katthaci pasīdati. *Kattha pana, bhante, dinnaŋ mahapphalan?* ti pucchi. *Aññaŋ kho etan* ti, "mahārāja, aññaŋ tayā paṭhamaŋ pucchitaŋ, aññaŋ pacchā sallakkhehi etaŋ pañhaŋ. Pañha-kathanaŋ pana mayhaŋ bhāro" ti vatvā, *sīlavato kho* ti ādim āha.

Tattha *idha tyassā* ti, idha te assa. *Samupabbūḷho* ti, rāsi-bhūto. *Asikkhito* ti, dhanu-sippe asikkhito. *Akata-hattho* ti, muṭṭhi-bandhanâdi-vasena asampādita-hattho. *Akata-yoggo* ti, tiṇa-puñja-mattikā-puñjâdīsu akata-paricayo. *Akat' ūpāsano*[5] ti, rāja-rājamahāmattâdīnaŋ adassita-sarakkhepo. *Chambhī* ti, pavedhita-kāyo.

Kāma-cchando pahīno ti ādīsu, arahatta-maggena kāma-cchando pahīno hoti, anāgāmi-maggena byāpādo, arahatta-maggen' eva thīna-middhaŋ. Tathā uddhaccaŋ dutiyena, tati-yen' eva kukkuccaŋ, paṭhama-maggena vicikicchā pahīnā hoti.

---

[1] A, G. mahājane. [2] A. sabbā, *omitting next three words.*
[3] D. daṇḍā. [4] A, G. rañño.
[5] *Cf.* AA. *on* A. ii, 48 *s.v.* katūp-; katasara-kkhepo dassita-sippo.

Asekhena sīlakkhandhenā ti, asekhassa sīlakkhandho asekho sīlakkhandho nāma, esa nayo sabbattha. Ettha ca purimehi catūhi padehi lokiya-lokuttara-sīla-samādhi-paññā-vimuttiyo kathitā, vimutti-ñāṇa-dassanaŋ paccavekkhaṇa-ñāṇaŋ hoti, taŋ lokiyam eva.

Issatthan[1] ti, usu-sippaŋ. *Balaviriyan* ti, ettha balaŋ nāma vāyo-dhātu, viriyaŋ kāyika-cetasika-viriyam eva. *Bhare* ti, bhareyya.[2] *Nâsūraŋ jāti-paccayā* ti, ayaŋ jātisampanno ti evaŋ jāti-kāraṇā asūraŋ na bhareyya. *Khantisoraccan* ti, ettha *khantī* ti adhivāsana-khanti: *soraccan* ti arahattaŋ. *Dhammā* ti, ete dve dhammā. *Âssame* ti, āvasathe. *Vivane* ti, arañña-ṭṭhāne, nirudake araññe caturassa pokkharaṇi-ādīni kāraye ti attho. *Dugge* ti, visama-ṭṭhāne. *Sankamanānī* ti, paṇṇāsa-hattha-saṭṭhi-hatthāni saṃokiṇṇaparisuddha-vālikāni saṅkamanāni kareyya. Idāni etesu araññasenâsanesu vasantānaŋ bhikkhūnaŋ bhikkhā-cāra-vattaŋ ācikkhanto *annaŋ pānan* ti ādim āha. *Senâsanānī* ti, mañcapīthâdīni. *Vippasannenā* ti, khīṇâsavassa dento pi sakaṅkhena kilesa-malinena cittena adatvā vippasannen' eva cetasā dadeyya. *Thanayan* ti, gajjanto. *Satakkakū* ti, patita[3]-sata-sikharo, aneka-kūṭo ti attho. *Abhisaṅkhaccā* ti, abhisaṅkharitvā, samodhānetvā, rāsiŋ katvā. *Āmodamāno* ti, tuṭṭha-mānaso hutvā. *Pakiretī* ti, dānagge vicarati, pakiranto viya vā dānaŋ deti. *Puññadhārā* ti, aneka-dāna-cetanā-mayā puñña-dhārā. *Dātāraŋ abhivassatī* ti, yathā ākāse samuṭṭhitameghato nikkhantā udaka-dhārā paṭhaviŋ sinehayantī tementī kiledayantī abhivassati, evam eva ayam pi dāyakassa abbhantare uppannā puñña-dhārā tam eva dātāraŋ anto sineheti, pūreti, abhisandeti. Tena vuttaŋ *dātāraŋ abhivassatī* ti.

5.

Pañcame: *Muddhâvasittānan* ti, khattiy' ābhisekena muddhāni avasittānaŋ, katâbhisekānaŋ. *Kāma-gedha-pariyuṭṭhitānan* ti, gedhena pariyuṭṭhitānaŋ, abhibhūtānaŋ. *Jana-*

---

1 *So all* F. *text* -attaŋ. 2 A, G. *omit* bhare ti *and read* hareyya.
3 G. patisata; D. *omits*.

pada-tthāvariya-ppattānan ti, janapade[1] thira-bhāvaŋ pattānaŋ. *Rāja-karaṇīyānī* ti, rāja-kammāni, rājūhi kattabba-kiccāni. *Tesvāhan* ti, tesu ahaŋ. *Usukkaŋ āpanno* ti, byāpāraŋ āpanno. Esa kira rājā divasassa tikkhattuŋ Bhagavato upaṭṭhānaŋ gacchati. Antarā gamanāni bahūni pi honti. Tassa nibaddhaŋ gacchato bala-kāyo mahā pi hoti appo pi. Ath' ekadivasaŋ pañcasatā corā cintayiŋsu:[2] Ayaŋ rājā aveḷāya appena balena samaṇassa Gotamassa upaṭṭhānaŋ gacchati. Antarā magge naŋ gahetvā rajjaŋ gaṇhissāmā ti. Te antarā Andhavane nilīyiŋsu. Rājāno nāma mahāpuññā honti. Atha tesaŋ yeva abbhantarato eko puriso nikkhamitvā rañño ārocesi. Rājā mahantaŋ bala-kāyaŋ ādāya Andhavanaŋ parivāretvā, te sabbe gahetvā, Andhavanato yāva nagara-dvārā maggassa ubhosu passesu yathā aññamaññaŋ cakkhunā cakkhuŋ upanibandhitvā olokenti, evaŋ āsannāni sūlāni ropāpetvā sūlesu uttāsesi. Idaŋ sandhāya evam āha.

Atha Satthā cintesi: Sac' āhaŋ vakkhāmi "mahārāja, mādise Sammāsambuddhā dhura-vihāre vasante tayā evarūpaŋ dāruṇaŋ kammaŋ kataŋ, ayuttaŋ te katan" ti, ath' āyaŋ rājā maṅku hutvā santhambhituŋ[3] na sakkuṇeyya. Pariyāyena dhammaŋ kathentass' eva me sallakkhessatī ti dhamma-desanaŋ ārabhanto *taŋ kiŋ maññasī* ti ādīni āha.

Tattha *saddhāyiko*[4] ti, saddhātabbo, yassa tvaŋ vacanaŋ saddahasī ti attho. *Paccayiko* ti, tass' eva vevacanaŋ, yassa vacanaŋ pattiyāyasī ti attho. *Abbhasaman* ti, ākāsa-samaŋ. *Nipphoṭhento*[5] *āgacchatī* ti, paṭhavi-talato yāva Akaniṭṭha-brahmalokā sabba-satte saṇha-karaṇīyaŋ tila-cuṇṇaŋ viya karonto pi[6] āgacchati.

Aññatra dhamma-cariyāyā ti, ṭhapetvā dhamma-cariyaŋ aññaŋ kattabbaŋ n' atthi: dasa-kusala-kamma-patha-saṅkhātā dhamma-cariyā va kattabbā, bhante ti: samacariyâdīni tassa yeva vevacanāni.

Ārocemī ti, ācikkhāmi. *Paṭivedayāmī*[7] ti, jānāpemi. *Adhi-*

[1] *Cf.* DA. i, 250 (janapadesu dhuva-bhāvaŋ thāvara-bhāvaŋ vā patto na sakkā kenaci cāletuŋ, *etc.*); D. -su.

[2] C_1 mantayiŋsu.

[3] *MSS.* -chambhituŋ.

[4] *Cf.* DA. i, 73.

[5] C, D. nipp-.

[6] C_1, D. *omit.*

[7] *So all.* F. *text* -vedemi.

vattatī ti, ajjhottharati. *Hatthi-yuddhānī* ti, Nāḷagiri-sadise Hemakappane[1] nāge abhiruyha yujjhitabba-yuddhāni. *Gatī* ti, nibbatti. *Visayo* ti, okāso samattha-bhāvo vā. Na hi sakkā tehi jarā-maraṇaŋ paṭibāhituŋ. *Mantino mahāmattā* ti, manta-sampannā Mahosadha-Vidhura[2]-paṇḍitâdi-sadisā mahā-amaccā. *Bhūmi-gatan* ti, mahā-loha-kumbhiyo pūretvā bhūmiyaŋ ṭhapitaŋ. *Vehāsaṭṭhan* ti, camma-pasibbake pūretvā, tulā-sanghātâdīsu laggetvā c' eva niyyūhâdīsu ca pūretvā ṭhapitaŋ. *Upalāpetun* ti, aññamaññaŋ bhindituŋ, yathā dve janā ekena maggena na gacchanti, evaŋ kātuŋ.

Nabhaŋ āhaccā ti, ākāsaŋ pūretvā. *Evaŋ jarā ca maccu cā* ti, ime dve yeva pabbatā gahitā. Rāj' ovāde pana jarā āgacchati sabbaŋ yobbanaŋ vilumpamānā ti, evaŋ jarā-maraṇa-vyādhi-vipattī ti, cattāro p' ete āgatā va. *Tasmā* ti, yasmā hatthi-yuddhâdīhi jarā-maraṇaŋ jīnituŋ na sakkā, tasmā. *Saddhaŋ nivesaye* ti, saddhaŋ niveseyya, patiṭṭhāpeyyā ti.

Pañcamaŋ.

Iti Kosala-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] D. -ke.

[2] A, G. Vidhūra.

IV.

MĀRA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I. PAṬHAMA-VAGGA.

1.

Māra-saŋyuttassa paṭhame: *Uruvelāyaŋ*[1] *viharatī* ti, paṭividdha-sabbaññuta-ñāṇo Uruvela-gāmaŋ upanissāya viharati. *Paṭham' abhisambuddho* ti, abhisambuddho hutvā paṭhamaŋ anto satta-sattâhasmiŋ yeva. *Dukkara-kārikāyā* ti, chabbassāni-katāya dukkara-kiriyāya. *Māro Pāpimā*[2] ti, attano visayaŋ atikkamituŋ paṭipanne satte maratī ti, Māro. Pāpe niyojeti, sayaŋ vā pāpe niyutto ti, Pāpimā. Aññāni pi 'ssa Kaṇho, Adhipati, Vasavatti, Antako, Namuci, Pamattabandhū ti ādīni bahūni nāmāni. Idha pana nāmā-dvayam eva gahitaŋ. *Upasaṅkamī* ti: Ayaŋ samaṇo Gotamo mutto 'smī ti maññati. Amutta-bhāvam assa kathessāmī ti cintetvā upasaṅkami.

Tapo-kammā apakkammā ti, tapo-kammato apakkamitvā. *Aparaddho* ti, " dūre tvaŋ suddhi-maggā " ti vadati. *Amaran*[3]*-tapan* ti, amaraṇa-tapaŋ amara-bhāv' atthāya kataŋ, lūkhaŋ tapaŋ, atta-kilamath' ānuyogo. *Sabb' ānatth' āvahaŋ hotī* ti, sabbaŋ tapaŋ mayhaŋ atth' āvahaŋ na bhavatī ti ñatvā. *Piyârittaŋ va ghammanī*[4] ti, araññe thale piy' ārittaŋ viya. Idan vuttaŋ hoti: Yathā araññe thale nāvaŋ ṭhapetvā, bhaṇḍassa pūretvā, mahājano abhirūḷho[5] piyârittaŋ gahetvā ākaḍḍheyya c' eva uppīḷeyya ca, so mahājanassa vāyāmo ekaṅgula-dvaṅgula-mattam pi nāvāya gamanaŋ asādhento niratthako

[1] *Cf.* UdA. 26.
[2] *Cf.* SnA. i, 44 (saṅgīti-kārānaŋ etaŋ vacanaŋ); UdA. 325, 367.
[3] F. *text* aparaŋ.
[4] *So I conjecture for* dhammani *of* F. *text* and D. *and* vammani *of Sinh. text, MSS. and eds.* *Cf. infra* S. i, 143 *and* K.S. i, 129 *n.*
[5] A, G. -jane . . -rūḷhe; D. -jano . . . -rūhitva.

bhaveyya na atth' āvaho, evam eva ahaŋ 'sabbaŋ amara-tapaŋ anatth' āvahaŋ hotī' ti ñatvā vissajjesin ti.

Idāni tam amara-tapaŋ pahāya yena maggena Buddho jāto taŋ dassento *sīlan* ti ādim āha. Tattha sīla-vacanena sammā-vācā-kammant' ājīvā gahitā. *Samādhinā*, sammā-vāyāma-sati-samādhayo. *Paññāya*, sammā-diṭṭhi-saṅkappā. *Maggaŋ bodhāya bhāvayan* ti, imaŋ aṭṭhangikaŋ ariya-maggaŋ bodh' atthāya bhāvayanto. Ettha ca *bodhāyā* ti, magg' atthāya. Yathā hi yāgu-tthāya yāgum eva pacanti, pūv' atthāya pūvam eva pacanti, na aññaŋ kiñci karonti, evam maggam eva magg' atthāya bhāveti. Ten' āha *maggaŋ bodhāya bhāvayan* ti. *Paramaŋ suddhin* ti, arahattaŋ. *Nihato* ti, tvaŋ mayā nihato parājito.

2.

Dutiye: *Ratt' andhakāra-timisāyan*[1] ti, ratti-andha-bhāva-karaṇe mahātame, caturange tamasi. *Abbhokāse*[2] *nisinno hotī* ti, gandha-kuṭito nikkhamitvā caṅkamana-koṭiyaŋ pāsāna-phalake mahācīvaraŋ sīse ṭhapetvā padhānaŋ pariganhamāno nisinno hoti. Nanu ca Tathāgatassa abhāvito vā maggo[3] appahinā vā kilesā appaṭividdhaŋ vā akuppaŋ asacchikato vā nirodho n' atthi? Kasmā evam akāsī ti? Anāgata[4]-kula-puttānaŋ aṅkus' atthaŋ. 'Anāgata[5]-kula-puttā, mayā gata-maggaŋ āvajjitvā, abbhokāsa-vāsaŋ vasitabbaŋ maññamānā, padhāna-kammaŋ karissantī' ti sampassamāno Satthā evam akāsi. *Mahā* ti, mahanto. *Ariṭṭhako* ti, kāḷako. *Maṇī* ti, pāsāno. *Evam assa sīsaŋ hotī* ti, evarūpaŋ tassa kāḷa-vaṇṇaŋ kūṭâgāra-ppamāṇaŋ mahāpāsāna-sadisaŋ sīsaŋ hoti.

Subhâsubhan ti, dīgham addhānaŋ saŋsaranto sundar' āsundaraŋ vaṇṇaŋ katvā āgato 'sī ti vadati. Athavā *saŋsāran* ti, saŋsaranto āgacchanto. *Dīgham addhānan* ti, Vasavatti-ṭṭhānato yāva Uruvelāya dīgha-maggaŋ: pure[6] bodhāya vā

---

[1] *Cf.* UdA. 66, 354.
[2] *So* A, G, C_1 *v.l.*, Ud, UDA. *always*; *texts*, C_1, D. ajjh-, *but below* abbh-.
[3] C. maggango.
[4] D. anāgate . . . akusatthaŋ anāsatthaŋ.
[5] D. -gate.
[6] A, C, G. mude bodhiyā.

chabbassāni dukkara-kārika-samaya-saṅkhātaŋ dīgha-kālaŋ. *Vaṇṇaŋ katvā subhâsubhan* ti, sundarañ ca asundarañ ca nānā-ppakāraŋ vaṇṇaŋ katvā, aneka-vāraŋ mama santikaŋ āgato 'sī ti attho. So kira vaṇṇo nāma n' atthi yena vaṇṇena Māro vihiŋsak' atthāya Bhagavato santikaŋ na āgata-pubbo. Tena naŋ Bhagavā evam āha. *Alaŋ te tenā* ti, alaŋ tuyhaŋ etena, Māra, vihiŋs' ākāra-dassana-byāpārena.

3.

Tatiye: *Susaŋvutā* ti, supihitā. *Na te Māra vasânugā*[1] ti, Māra, te tuyhaŋ vasânugā na honti. *Na te Mārassa paddhagū*[2] ti, te tuyhaŋ Mārassa paddhacarā,[3] sissā, antevāsikā na honti.

4.

Catutthe: *Yoniso manasikārā* ti, upāya-manasikārena. *Yoniso sammappadhānā* ti, upāya-viriyena kāraṇa-viriyena. *Vimutti* ti, arahatta-phala-vimutti. *Ajjhabhāsī* ti, ayaŋ attanā viriyaŋ katvā, arahattaŋ patvā pi na tussati. Idāni aññesam pi pāpuṇāthā ti ussāhaŋ karoti. *Paṭibāhessāmi nan* ti cintetvā abhāsi.

Māra-pāsenā ti, kilesa-pāsena. *Ye dibbā ye ca mānusā* ti, ye dibbā kāma-guṇa-saṅkhātā mānusā kāma-guṇa-saṅkhātā ca Māra-pāsa nāma atthi, sabbehi tehi tvaŋ baddho ti vadati. *Māra-bandhana-baddho 'sī* ti, Māra-bandhanena baddho, Māra-bandhane vā baddho. *Na nu samaṇa mokkhasī* ti, samaṇa, tvaŋ mama visayato na muccissasī ti.

5.

Pañcame: *Mutto 'han* ti, mutto ahaŋ. Purimaŋ suttaŋ anto vasse vuttaŋ, idaŋ pana pavāretvā vuttha-vassa-kāle. *Cārikan* ti, anupubba-gamana-cārikaŋ: divasaŋ[4] yojana-

---

[1] Sn. 1095.

[2] *Both texts* paccagu; G. sace; B. saccagu; A, C_1, D. baddhagu.

[3] *MSS., etc.*, bandhacarā; D. bandhavarā; *cf.* S. i, 144; SnA. 597 (=paddhacarā, paricārakā, sissā) *and Pāli Dict., s.v.*

[4] C. pavāretvā divase.

paramaŋ gacchantā carathā ti vadati. *Ma ekena dve* ti, eka-maggena dve janā mā agamattha. Evaŋ hi gatesu ekasmiŋ dhammaŋ desente, ekena tuṇhī-bhūtena ṭhātabbaŋ hoti. Tasmā evam āha. *Ādikalyāṇan*[1] ti, ādimhi kalyāṇaŋ sundaraŋ bhaddakaŋ. Tathā majjha-pariyosānesu.[2] Ādi-majjha-pariyosānaŋ[3] nām' etaŋ sāsanassa ca desanāya ca vasena duvidhaŋ. Tattha sāsanassa sīlaŋ ādi, samatha-vipassanā-maggo majjhaŋ, phala-nibbānāni pariyosānaŋ: sīla-samādhayo vā ādi, vipassanā-maggo majjhaŋ, phala-nibbānāni pariyosānaŋ:[4] sīla-samādhi-vipassanā vā ādi, maggo majjhaŋ, phala-nibbānāni ca[5] pariyosānaŋ. Desanāya pana catuppadikāya gāthāya paṭhama-pādo ādi, dutiya-tatiyā majjhaŋ, catuttho pariyosānaŋ: pañca-pada-chappadānaŋ paṭhama-pādo ādi, avasāna-pādo pariyosānaŋ, avasesā majjhaŋ. Ekânusandhika-suttassa nidānaŋ ādi, 'idam avocā' ti pariyosānaŋ, sesaŋ majjhaŋ. Anekânusandhikassa majjhe bahū pi anusandhī majjham eva, nidānaŋ ādi, 'idam avocā' ti pariyosānaŋ.

Sâtthan ti, sâtthakaŋ katvā desetha. *Sabyañjanan* ti,[6] byañjanehi c' eva padehi ca paripūraŋ katvā obhāsetha. *Kevala-paripuṇṇan* ti, sakala-paripuṇṇaŋ. *Parisuddhan* ti, nirupakkilesaŋ. *Brahmacariyan* ti, sikkhā[7]-ttaya-sangahaŋ sāsana-brahmacariyaŋ. *Pakāsethā* ti, āvikarotha. *Appa-rajakkha-jātikā* ti, paññā-cakkhumhi appa-kilesa-raja-sabhāvā, dukūla-sāṇiyā paṭicchannā viya, catu-ppadika-gāthā-pariyosāne arahattaŋ pattuŋ samathā sattā santī ti attho. *Assavanatā*[8] ti, assavanatāya. *Parihāyanti* ti, alābha-parihāniyā dhammato parihāyanti. *Senāni-nigamo*[9] ti, paṭhama-kappikānaŋ senāya niviṭṭh' okāse patiṭṭhita-gāmo: Sujātāya vā pitu Senāni[10] nāma nigamo. *Ten' upasankamissāmī* ti, nâhaŋ tumhe uyyojetvā, pariveṇâdīni kāretvā, upaṭṭhākâdīhi

[1] *For this section cf.* DA. i, 175; SnA, 444.
[2] A, G. *omit* -su.
[3] A, G. -sānā.
[4] C_1 *omits this sentence.*
[5] *So* A, G.
[6] C, *v.l.*, D, G. sabb-.
[7] D. sikkhatt-.
[8] A, G. assavantā.
[9] *So Sinh. text* C_1, JA. i, 68; UdA. 54, *but* F. *text* ; Vin. i, 21, senā-nig.
[10] *Cf.* JA. i, 68, Senāni-nigame Senāni-kuṭimbikassa gehe nibbattā Sujātā nāma dārikā. A, G. Senāni-nig.; D. Senā nāma nig.

paricariyamāno viharissāmi, tiṇṇaŋ pana jaṭilānaŋ aḍḍh' uḍḍhāni pāṭihāriya-sahassāni dassetvā dhammam eva upasaṅkamissāmi. *Ten' upasaṅkamī* ti, ayaŋ samaṇo Gotamo, mahāyuddhaŋ vicārento viya, 'ma ekena dve agamatha, dhammaŋ desethā' ti saṭṭhi jane uyyojeti. Imasmiŋ pana ekasmim pi dhammaŋ desente mayhaŋ citt' assādaŋ n' atthi, evaŋ bahusu desentesu kuto bhavissati? Paṭibāhissāmi nan ti cintetvā upasaṅkami.

6.

Chaṭṭhe: *Soṇḍikā-kilañjā*[1] ti, surā-kārakānaŋ piṭṭha-pattharaṇa-kilañjā.[1] *Kosālikā*[2] *kaŋsa-pātī* ti, Kosala-rañño rathacakka-ppamāṇā paribhoga-pāti. *Gaḷagaḷāyante* ti, gajjante. *Kammāra-gaggariyā* ti, kammār' uddhana-panāḷiyā. *Dhamamānāyā* ti, tassa vātena pūriyamānāya.

Iti viditvā ti: Samaṇo Gotamo padhānam anuyutto sukhena nisinno. Ghaṭṭāyissāmi nan ti vutta-ppakāraŋ attabhāvaŋ māpetvā padhāna-bhūmiyaŋ ito c' ito ca saŋsarantaŋ vijjullatā lokena disvā, Ko nu kho eso satto? ti āvajjamāno, Māro ayan ti evaŋ viditvā.

Suñña-gehānī ti, suññâgārāni. *Seyyo*[3] ti, seyy' atthāya. Ṭhassāmi, caṅkamissāmi, nisīdissāmi, nipajjissāmī ti, etad atthāya yo suññâgārāni sevatī ti attho. *So muni attasaŋyato* ti, so buddha-muni hattha-pāda-kukkucc' ābhāvena saŋyatattabhāvo. *Vossajja careyya tattha so* ti, so tasmiŋ attabhāve ālayaŋ nikantiŋ vossajjitvā pahāya careyya. *Paṭirūpaŋ hi tathā-vidhassa tan* ti, tādisassa taŋ saṇṭhitassa buddha-munino taŋ attabhāve nikantiŋ vossajjitvā caraṇaŋ nāma paṭirūpaŋ, yuttaŋ, anucchavikaŋ. *Carakā* ti, sīha-byagghâdikā sañcaraṇa-sattā. *Bheravā*[4] ti, saviññāṇaka-aviññāṇaka-bheravā. Tattha saviññāṇaka sīha-byagghâdayo, aviññāṇakā ratti-bhāge khāṇu-vammikâdayo. Te pi hi tasmiŋ kāle yakkhā viya upaṭṭhahanti, rajju-valliyâdīni sappā[5] viya upaṭṭhahanti. *Tatthā* ti, tesu bheravesu

---

[1] *Sinh. text and Comy.* -an, *but cf.* M. i, 228.
[2] S. *t.* C_1 Kosal-.
[3] *So* F. *t. and* S. *t.*; C_1 seyyā.
[4] *Cf.* Nidd. 370, 467.
[5] C. sabbāni sappā.

suññâgāra-gato buddha-muni loma-calana-mattakam pi na karoti.

Idāni aṭṭhāna-parikappaŋ dassento *nabhaŋ phaleyyā* ti ādim āha. Tattha *phaleyyā* ti, kāka-pādaŋ viya hīra-hīraso phaleyya. *Caleyyā* ti, pokkhara-patte vāta-hato[1] udaka-bindu viya caleyya. *Sallam pi ce urasi pakampayeyyun* ti, tikhiṇā satti-sallaŋ ce pi urasmiŋ cāreyyuŋ. *Upadhīsu* ti, khandh' ūpadhīsu. *Tāṇaŋ na karotī* ti, tikhiṇe salle urasmiŋ cārayamāne bhayena gumb' antara-kandarâdīni pavisantā tāṇaŋ karonti nāma. Buddhā pana samucchinna-sabba-bhayā evarūpaŋ tāṇaŋ nāma na karonti.

7.

Sattame: *Pāde pakkhāletvā* ti, utuŋ gāhāpan' atthaŋ dhovitvā. Buddhānaŋ pana sarīre rajojallaŋ na upalimpati. Udakaṁ pi pokkhara-patte pakkhittaŋ viya vivattitvā[2] gacchati. Api ca kho pāde dhovitvā pavisanaŋ pabbajitānaŋ vattaŋ. Tattha Buddhānaŋ vatta-bhedo nāma n' atthi. Vatta-sīse pana ṭhatvā dhovanti. Sace hi Tathāgato n' eva nahāyeyya, na pāde dhoveyya, "n' āyaŋ manusso" ti vadeyyuŋ. Tasmā manussa-kiriyaŋ amuñcanto dhovati. *Sato sampajāno* ti, soppa-pariggāhakena sati-sampajaññena samannāgato. *Upasaṅkamī* ti, 'samaṇa Gotamo, sabba-rattiŋ ajjhokāse caṅkamitvā, gandha-kūṭiŋ pavisitvā, niddāyati. Ativiya sukha-sayito bhavissati. Ghaṭṭayissāmi nan' ti cintetvā upasaṅkami.

Kiŋ soppasī ti, "kiŋ supasi, kiŋ soppaŋ nām' idaŋ tavā ?" ti vadati. *Kinnu soppasī*[3] ti, kasmā nu supasi ? *Dubbhato*[4] *viyā* ti, bhato[5] viya, visaññī viya ca. *Suññam agāran* ti, "suññaŋ me gharaŋ laddhan ti soppasī ?" ti vadati. *Suriye uggate* ti, suriyamhi uṭṭhite. Idāni hi aññe bhikkhū sammaj-

---

[1] A, G. pata-yato. [2] A, G. vivattetvā.

[3] *So all, but* F. *t.* suppasi.

[4] *So Sinh. text and* Windisch (K.S. i, 134 *n.*); F. *t.* dubbhayo (*v.l.* dubbhato); *all Comy.* dubbhago (? *for* dubbhako).

[5] *I conjecture* bhato *for* mato *of all Comy., which agrees with* dubbhato *and context of the passage.*

janti, pāniyaŋ upaṭṭhapenti, bhikkhā-cārā-gamaṇa-sajjā bhavanti. Tvaŋ kasmā soppasi yeva? *Jālinī*[1] ti, tayo bhave ajjhottharitvā ṭhitena 'ajjhattikass' upādāya aṭṭhārasa[2] taṇhā vicaritānī 'ti ādinā tena tena attano koṭṭhāsa-bhūtena jālena jālinī. *Visattikā* ti, rūpâdīsu tattha tattha visattatāya visa-mūlatāya visa-paribhogatāya ca visattikā. *Kuhiñci netave* ti, katthaci netuŋ.[3] *Sabb' ūpadhīnaŋ parikkhayā* ti, sabbesaŋ khandha-kiles' ābhisaṅkhāra-kāma-guṇa-bhedānaŋ upadhīnaŋ parikkhayā. *Kiŋ tav' ettha, Māro* ti, Māra, tuyhaŋ kiŋ ettha? Kasmā tvaŋ, uṇha-yāguyaŋ nilīyituŋ asakkontī khuddaka-makkhikā viya, ant' anten' eva ujjhāyanto āhiṇḍasī? ti.

8.

Aṭṭhamaŋ Devatā-saŋyutte[4] vuttam eva.

9.

Navame: *Appaŋ va bhiyyo* ti, bhiyyo jīvanto aparaŋ vassasataŋ jīvituŋ na sakkoti: paṇṇāsaŋ vā saṭṭhi vā vassāni jīvati. *Ajjhabhāsī* ti, 'samaṇo Gotamo manussānaŋ "appam āyū" ti katheti. Dīgha-bhāvam assa kathessāmī' ti abhibhavitvā abhāsi.

Na naŋ hīḷe ti, taŋ āyuŋ appakaŋ idan ti hīḷeyya. *Khīramatto 'vā* ti, yathā daharo kumāro uttāna-seyyako khīraŋ pivitvā dukūla-cumbaṭake nipanno asaññī viya niddāyati, kassaci āyuŋ appaŋ[5] vā dīghaŋ vā ti na cinteti, evaŋ sappuriso.[6] *Careyyâditta-sīso 'vā* ti, āyuŋ parittan ti ñatvā pajjalita-sīso viya careyya.[7]

10.

Dasame: *Nemi 'va*[8] *ratha-kubbaran* ti, yathā divasaŋ gacchantassa rathassa cakka-nemi kubbaraŋ anupariyāyati, na vijahati, evaŋ āyu anupariyāyati.

---

[1] *Cf.* Dhp. 180; DhpA. iii, 197; AA. *on* A. ii, 211.
[2] B. aṭṭhasata.
[3] DhpA. [kena padena nessatha?]
[4] *Cf.* I, 2, 2.
[5] A, G. āyuŋ kappaŋ.
[6] A, G. asappuriso.
[7] *Cf. supra* I, 3, 1; Nidd. i, 119.
[8] D. ca.

II. DUTIYA-VAGGA.

1.

Dutiya-vaggassa paṭhame: *Nisinno* ti, pubbe vutta-nayen' eva padhānaŋ pariganhanto nisinno. Māro pi 'ssa sukha-nisinna-bhāvaŋ ñatvā 'ghaṭṭayissami nan' ti upasaṅkamanto. *Padālesī* ti, pabbata-piṭṭhe ṭhatvā pavijjhi. Pāsāṇā nirantaraŋ aññamaññaŋ abhihaṇantā patanti.

Kevalan ti, sakalaŋ. *Sabban* ti, tass' eva vevacanaŋ.

2.

Dutiye: *Vicakkhu-kammāyā* ti, parisāya paññā-cakkhuŋ vināsetu-kamyatāya. Buddhānaŋ pan' esa paññā-cakkhuŋ vināsetuŋ na sakkoti. Parisāya bherav' ārammaṇaŋ sāvento vā dassento vā sakkoti. *Vijitāvī nu maññasī* ti, kinnu tvaŋ 'vijita-vijayo ahan' ti maññasi? Mā evaŋ maññi. N' atthi tava jayo. *Parisāsū* ti, aṭṭhasu parisāsu. *Balappattā* ti, dasa-bala-ppattā.

3.

Tatiye: *Mandiyā nū* ti, mand' ātimanda[1]-bhāvena momūha-bhāvena. *Udāhu kāveyya-matto* ti, udāhu, yathā kavi kabbaŋ cintento tena kabba-karaṇena matto sayati, evaŋ sayasi?[2] *Sampacurā* ti, bahavo. *Kim idaŋ soppas' evā* ti, kasmā idaŋ soppaŋ soppasi yeva? *Atthaŋ sameccā* ti, atthaŋ samāgantvā, pāpuṇitvā. Mayhaŋ hi asaṅgaho nāma saṅgaha-vipanno vā attho n' atthi. *Sallan* ti, tikhiṇaŋ satti-sallaŋ. *Jaggaŋ na saṅke* ti, yathā ekacco sīha-pathâdīsu jagganto saṅkati, tathā ahaŋ jagganto pi na saṅkāmi. *Na pi bhemi sotun* ti, yathā ekacco sīha-pathâdīsu supituŋ bhāyati, evaŋ ahaŋ supituŋ pi na bhāyāmi. *Nânutapanti*[3] *maman* ti, yathā ācariyassa vā antevāsikassa vā aphāsuke jāte uddesa-pari-

---

[1] *MSS.* mandati.

[2] *Cf. on text* 196 (kāveyya-mattā = kāveyya-kabba-karaṇa-mattā), *hence I follow the praiseworthy emendation of* C_1 (*for* yathā kathitabbaŋ cintento tena kattabba-karaṇena matto sayati, evaŋ sati *of MSS.*, C, D.).

[3] *Sinh. t.* patanti.

pucchāya ṭhitattā antevāsiŋ[1] ratti vā divā vā atikkamantā anutapanti, evaŋ maŋ[2] nânutapanti, na hi mayhaŋ kiñci apariniṭṭhita-kammaŋ nāma atthi. Ten' ev' āha *hāniŋ na passāmi kuhiñci loke* ti.

4.

Catutthe: *Anurodha-virodhesū* ti, rāga-paṭighesu. *Mâsajjittho*[3] *tad ācaran* ti, evaŋ dhamma-kathaŋ ācaranto mā laggi. Dhamma-kathaŋ kathentassa hi ekacce sādhu-kāraŋ dadanti: tesu rāgo uppajjati. Ekacce asakkaccaŋ suṇanti: tesu paṭigho uppajjati. Iti dhamma-kathiko anurodha-virodhesu sajjati nāma. Tvaŋ evaŋ mâsajjitthā ti vadati. *Yad aññaŋ anusāsatī* ti, yaŋ aññaŋ anusāsati taŋ *sambuddho hit' ānukampī*, hitena anukampati. Yasmā ca hit' ānukampī tasmā *anurodha-virodhehi vippamutto Tathāgato* ti.

5.

Pañcame: Ākāse carante pi bandhatī ti, *antalikkhacaro*. *Pāso* ti, rāga-pāso. *Mānaso* ti, mānasa-sampayutto.

6.

Chaṭṭhe: *Pañcannaŋ upādāna-kkhandhānaŋ upādāyā* ti, pañca upādāna-kkhandhe ādiyitvā. Sabhāva-sāmañña-lakkhaṇa-vasena nānā-ppakārato vibhajitvā dassento, *sandassetī*[4] ti, khandhānaŋ sabhāva-lakkhaṇâdi dasseti. *Samādāpetī* ti, gaṇhāpeti. *Samuttejetī* ti, samādānamhi ussāhaŋ janeti. *Sampahaŋsetī* ti, paṭividdha-guṇena vodāpeti jotāpeti. *Aṭṭhikatvā*[5] ti, aṭṭhikaŋ katvā, 'ayaŋ no attho adhigantabbo'[6] ti, evaŋ sallakhetvā: tāya desanāya aṭṭhikā hutvā. *Manasikatvā* ti, citte ṭhapetvā. *Sabba-cetaso*[7] *samannāharitvā* ti,

---

[1] A, D, G. -vāsi. [2] A, G. mayhaŋ.

[3] F, S. *texts* mā sajj-; *but Comy.* mâsajj-. *Cf.* JA. i, 377 (asajjittho = satto, āsatto, laggo ahosī ti).

[4] *For these verbs in different applications see* SnA. 446; DA. 300; UdA. 242, 388.

[5] *Cf.* UdA. 389, *which reads* adhikicca. A, G. aṭṭhiŋ katvā.

[6] A, G. ayaŋ nāma adhig-. *I follow* UdA. C_1 ayaŋ nāma adhig. attho.

[7] A, G. sabbaŋ cetasā.

sabbena tena kamma-kāraka-cittena samannāharitvā. *Ohita-sotā* ti, ṭhapita-sotā. *Ajjhokāse nikkhittā* ti, otāpan' atthāya ṭhapitā.

Rūpaŋ vedayitaŋ saññaŋ ti, ete rūpâdayo tayo khandhe. *Yañ ca saṅkhatan* ti, iminā saṅkhāra-kkhandho gahito. *Evaŋ tattha virajjatī* ti, evaŋ so 'ahaŋ na homi, etaŋ mayhaŋ na hotī' ti passanto tesu khandhesu virajjati. *Khemattan* ti, khemī-bhūtaŋ atta-bhāvaŋ: iminā phala[1]-lakkhaṇaŋ dasseti. *Anvesan* ti, bhava-yoni-gati-ṭhiti-sattâvāsa-saṅkhātesu sabba-ṭṭhānesu pariyesamānā. *Najjhagā* ti, na passī[2] ti.

7.

Sattame: *Phassâyatanānan*[3] ti, sañjāti-samosaraṇ' atthena cha-dvārikassa phassassa āyatanānaŋ. *Bhaya-bherava-saddan* ti, megha-dundubhi-asanipāta-sadda-sadisaŋ bhaya-janaka-saddaŋ. *Paṭhavi maññe udrīyatī*[4] ti, ayaŋ mahāpaṭhavī paṭa-paṭa-saddaŋ kurumānā viya ahosi.

Ettha loko 'dhimucchito ti, etesu chasu ārammaṇesu loko adhimucchito. *Māra-dheyyan* ti, Mārassa ṭhāna-bhūtaŋ te-bhūmaka-vaṭṭaŋ.

8.

Aṭṭhame: *Pāhuṇakāni*[5] *bhavantī* ti, tathārūpe nakkhatte tattha tattha pesetabbāni paheṇakāṇi[6] bhavanti āgantuka-paṇṇâkāra-dānāni vā. Sayaŋ jānitvā chaṇa-divaso kir' eso ti samavāya-jāti-gotta kumārakā tato tato sannipatanti. Kumārikāyo pi attano attano vibhav' ānurūpena alaṇkatā tahaŋ tahaŋ vicaranti. Tattha kumārikāyo pi yathā-ruci-kānaŋ kumārakānaŋ paṇṇâkāraŋ pesenti, kumārakā pi kumārikānaŋ. Aññasmiŋ asati antamaso mālā-guḷena pi parikkhipanti. *Anvāviṭṭhā* ti, anupaviṭṭhā. Taŋ divasaŋ kira

---

[1] *So* A, C_1, G., *but* D. pana-.
[2] D. passati.
[3] *Cf.* DA. i, 124.
[4] *So* A, G, *and texts*; C_1 udriyati; D. uddriyati. *Cf.* IV, 3, 2.
[5] *Cf.* DA. i, 267 (pāhuṇe ti pāhuṇakānaŋ kata-bhatte, paṇṇākāra-bhatte vā).
[6] A, G. pahonakāni.

pañca-sata-kumāriyo uyyāna-kīlaŋ gacchantiyo paṭipathe Satthāraŋ disvā chaṇa-pūvaŋ dadeyyuŋ. Satthā tāsaŋ dān' ānumodan' atthaŋ pakiṇṇaka[1]-dhamma-desanaŋ deseyya. Desanā-pariyosāne sabbā pi sotâpatti-phale patiṭṭhaheyyuŋ. Māro 'tāsaŋ sampattiyā antarāyaŋ karissāmī' ti anvāvisi. Pāliyaŋ pana *mā samaṇo Gotamo piṇḍaŋ alatthā* ti ettakaŋ yeva vuttaŋ ti. Kim pana Satthā Mār' āvaṭṭanaŋ ajānitvā paviṭṭho? ti. Āma, ajānitvā. Kasmā? Anāvajjanatāya. Buddhānaŋ hi asuka-ṭṭhāne 'bhattaŋ labhissāma, na labhissāmā' ti āvajjanaŋ na anucchavikaŋ. Paviṭṭho pana manussānaŋ upacāra-bhāvaŋ disvā, 'kiŋ idan?' ti āvajjanto ñatvā, 'āmis' atthaŋ Mār' āvaṭṭanaŋ bhinditum pi ananucchavikan' ti abhinditvā va nikkhanto. *Upasañkamī* ti, amitta-vijayena viya tuṭṭho sakala-gāme kaṭacchu-mattam pi bhattaŋ alabhitvā gāmato nikkhamantaŋ Bhagavantaŋ gāmiya-manussa-vesena upasañkami. *Tathâhaŋ karissāmī* ti, idaŋ so musā bhāsati. Evaŋ kir' assa ahosi: Mayā evaŋ vutte puna pavisissati. Atha naŋ gāma-dārakā 'sakala-gāme caritvā, katacchu-bhikkham pi alabhitvā, gāmato nikkhamma puna paviṭṭho 'sī' ti ādīni vatvā uppaṇḍessantī ti. Bhagavā pana 'sac' āyaŋ maŋ evaŋ viheṭhissati muddham ass' eva sattadhā phalissatī' ti tasmiŋ anukampāya apavisitvā gāthadvayam āha.

Tattha *pasavī*[2] ti, janesi, nipphādesi.[3] *Āsajjanan*[4] ti, āsādetvā,[5] ghaṭṭetvā. *Na me pāpaŋ vipaccatī* ti, mama pāpaŋ na paccati, nipphalaŋ etan ti. Kinnu tvaŋ evaŋ maññasi?[6] Atthi tayā katassa pāpassa phalan ti dīpeti. *Kiñcanaŋ*[7] ti, madditu ŋ samatthaŋ rāga-kiñcanâdi-kilesa-jātaŋ. *Ābhassarā yathā* ti, yathā Ābhassarā devā sappītika-jjhānena[8] yāpentā pīti-bhakkhā nāma honti, evaŋ bhavissāmā[9] ti.

---

[1] *Cf.* DhpA. iii, 257; UdA. 419 *and n.*
[2] A. passavi; G. passāvi.
[3] A, G. nippā-.
[4] *So all, but* C_1 āsajja (*ger.*).
[5] A, G. asād-.
[6] C, D. *add* mā evaŋ maññasi.
[7] *Cf.* Dhp. 200; DhpA. iii, 258; UdA. 119, 387; S. iv, 297; JA. vi, 54.
[8] D. sappi-kajjhān- (?). [*Cf. on* vi, i, 3.]
[9] A, G. -mī.

9.

Navame: *Nibbāna-paṭisaŋyuttāyā* ti, nibbānaŋ apadisitvā pavattāya. *Haṭa-haṭa-keso* ti, purima-kese pacchato pacchima-kese purato vāma-passa-kese dakkhiṇato dakkhiṇa-passa-kese vāmato pasāritvā pasāritvā vippakiṇṇa-keso. *Mama cakkhu-samphassa-viññāṇâyatanan* ti, cakkhu-viññāṇena sampayutto cakkhu-samphasso pi viññāṇ' āyatanam pi mam' evā ti. Ettha ca cakkhu-samphassena viññāṇa-sampayuttakā dhammā gahitā, viññāṇ' āyatanena sabbāni pi cakkhu-dvāre uppannāni āvajjanâdi viññāṇāni. Sota-dvārâdisu pi es' eva nayo. Mano-dvāre pana *mano* ti, sâvajjanakaŋ bhavanga-cittaŋ. *Dhammā* ti, ārammaṇa-dhammā. *Mano-samphasso* ti, sâvajjanena bhavangena sampayutta-phasso. *Viññāṇâyatanan* ti, javana-cittaŋ. Tad ārammaṇam pi vaṭṭati.

Tav' eva, Pāpima, cakkhun ti, yaŋ loke timira-kācâdīhi upaddutaŋ aneka-rog' āyatanaŋ uppakka[1]-vipakkaŋ antamaso kāṇa-cakkhum pi sabbaŋ taŋ tav' eva bhavatu. Rūpâdīsu pi es' eva nayo.

Yaŋ vadantī ti, yaŋ bhaṇḍakaŋ 'mama idan' ti vadanti.[2] *Ye vadanti maman ti cā* ti, ye ca puggalā 'maman' ti vadanti. *Ettha ce*[3] *te mano atthī* ti, etesu ca[4] ṭhānesu yadi cittaŋ atthi. *Na me samaṇa mokkhasī* ti, samaṇa, mayhaŋ visayâto na muñcissasi. *Yaŋ vadantī* ti, yaŋ bhaṇḍakaŋ vadanti. *Na taŋ mayhaŋ ye vadantī* ti, ye pi puggalā evaŋ vadanti, na te ahaŋ. *Na me maggam pi dakkhasī* ti, bhava-yoni-gati-ādīsu mayhaŋ gata-maggam pi na passasī ti.

10.

Dasame: *Ahanaŋ aghātayan* ti, ahanantena aghātayantena. *Ajinaŋ ajāpayaŋ* ti, parassa dhana-jāniŋ akarontena akārāpentena. *Asocaŋ asocāpayan*[5] ti, asocantena asocāpayantena. Iti Bhagavā adhammika-rājūnaŋ vijite daṇḍa-kara-pīlite manusse disvā kāruñña-vasena evaŋ cintesi.

---

[1] *MSS.* upakka-; C. opakka-.
[2] C_1 bhaṇḍaŋ taŋ mama idan ti ye vadanti.
[3] *S. text*, A, G. ca te; D. c' ete.
[4] A, G. ca te.
[5] F. *text* asocayaŋ.

Upasaṅkamī ti, samaṇo Gotamo sakkā nu kho rajjaŋ kāretun? ti cintesi. Rajjaŋ kāretu-kāmo bhavissati, rajjañ ca nām' etaŋ pamāda-ṭṭhānaŋ rajjaŋ kārente sakkā otāraŋ labhituŋ. Gacchāmi, ussāham assa janessamī ti cintetvā upasaṅkami. *Iddhi-pādā* ti, ijjhanaka[1]-koṭṭhāsā. *Bhāvitā*[2] ti, vaḍḍhitā. *Bahulīkatā* ti, punappunaŋ katā. *Yānikatā* ti, yutta-yānaŋ viya katā. *Vatthu-katā* ti, patiṭṭhān'atthena vatthu katā. *Anuṭṭhitā* ti, avijahitā, niccânubandhā. *Paricitā* ti, sātacca-kiriyāya suparicitā katā, issāsassa avirādhitavedhi-hattho viya. *Susamāraddhā* ti, suṭṭhu samāraddhā paripuṇṇa-bhāvanā. *Adhimucceyyā* ti, cinteyya. *Pabbat' assā* ti, pabbato bhaveyya.

Dvittā vā ti, tiṭṭhatu eko pabbato dvikkhattum pi tāva mahanto suvaṇṇa-pabbato ekassa n' ālaŋ na pariyanto ti attho. *Iti vidvā samaŋ care* ti, evaŋ jānanto samaŋ careyya. *Yato nidānan* ti, dukkhaŋ nāma pañca-kāmaguṇa-nidānaŋ. Taŋ yato nidānaŋ hoti evaŋ *yo addakkhi*. *Kathaŋ nameyyā* ti, so jantu tesu dukkhassa nidāna-bhūtesu kāmesu kena kāraṇena nameyya? *Upadhiŋ viditvā* ti, kāma-guṇ' ūpadhiŋ. *Sango* eso, lagganam etan ti, evaŋ viditvā. *Tass' eva jantu vinayāya*[3] *sikkhe* ti, tass' eva upadhissa vinayāya sikkheyya.[4]

III. TATIYA-VAGGA (UPARI-PAÑCA).

1.

Tatiya-vaggassa paṭhame: *Jaṭ' aṇḍuvenā* ti, jaṭā-cumbaṭakena: *Ajina-kkhipa-nivattho* ti, sa-khuraŋ ajina-cammaŋ ekaŋ nivattho, ekaŋ pāruto. *Udumbara-daṇḍan* ti, appicchabhāva-pakāsan' atthaŋ īsakaŋ vaṅkaŋ udumbara-daṇḍaŋ gahetvā. *Etad avocā* ti, loke brāhmaṇassa vacanaŋ nāma sussūsanti. Brāhmaṇesu pi pabbajitassa, pabbajitesu pi mahallakassā ti. Mahallaka-brāhmaṇa-pabbajita-vesaŋ gahetvā, padhāna-bhūmiyaŋ kammaŋ karonte bhikkhū upasaṅkamitvā, hatthaŋ ukkhipitvā, etaŋ *daharā bhavanto* ti

[1] *Cf.* VM. 384; A, C1, G. *add* -jjhāna-.
[2] *Cf.* UdA. 323; Pṭs. i, 172.
[3] D. vineyyāya.
[4] *Cf.* Nett. 61.

ādivacanaŋ avoca. *Okampetvā* ti, hanukena uraŋ pakaranto adho-nataŋ katvā. *Jivhaŋ nillāḷetvā* ti, kabaraŋ[1] mahājivhaŋ nīharitvā uddham addho ubhaya-passesu ca lāḷetvā. *Ti-visākhan* ti, ti-sākhaŋ. *Naḷātikan* ti, bhakuṭiŋ naḷāte uṭṭhitaŋ, valittacan[2] ti attho. *Pakkāmī* ti, tumhe jānantānaŋ vacanaŋ akatvā, "attano va tele pacissathā" ti vatvā, ekaŋ maggaŋ gahetvā gato.

2.

Dutiye: *Lābhā vata me, suladdhaŋ vata me* ti, evarūpassa satthu c' eva dhammassa ca sabrahmacārinañ ca laddhetvā mayhaŋ lābhā, mayhaŋ suladdhaŋ ti. So kir' āyasmā pacchā mūla-kamma-ṭṭhānaŋ sammasitvā arahattaŋ gahessāmī ti pāsādikaŋ tava kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā, Buddha-dhamma-sangha-guṇe āvajjetvā, citta-kallataŋ uppādetvā, cittaŋ hāsetvā, tosetvā nisinno. Ten' assa evam ahosi. *Upasaṅkamī* ti, ayaŋ *Samiddhi* bhikkhu, pāsādikaŋ kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā, nisinna-sadiso yāva mūla-kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā arahattaŋ na gaṇhāti. Tāv' assa antarāyaŋ karissāmī ti upasaṅkami. *Gaccha tvan* ti, Satthā sakala-Jambudīpaŋ olokento, tasmiŋ yeva ṭhāne tassa kamma-ṭṭhānaŋ sappāyaŋ bhavissatī ti addasa, tasmā evam āha.

Sati-paññā ca me[3] *buddhā*[4] ti, mayā mayhaŋ sati ca paññā ca ñātā. *Karassu rūpānī* ti, bahūni pi vihiŋsaka-karāni[5] rūpāni karassu. *N' eva maŋ vyādhayissatī* ti, maŋ n' eva vedhayissasi, na kampessasī ti.

3.

Tatiye: *Isi-gili-passe*[6] ti, Isigilissa nāma pabbatassa passe. *Kāḷa-silāyan* ti, kāḷa-vaṇṇāya silāya. *Sāmayikaŋ*[7] *ceto-vi-*

---

[1] A, D, G. kaparaŋ.
[2] *I.e.*, valita-tacca. *All* valitayaŋ. *See Pāli. Dict.*, *s.v.*
[3] A, G. c' ime.
[4] Thag. 46, vuddhā.
[5] A, G. -ika-kārahāni.
[6] *Cf.* DhpA. i, 431; S. iii, 121.
[7] F. *text* sāmādhikaŋ; *Sinh. t.* DhpA. samādhik-; *but* C_1, SnA. sāmayikaŋ; AA. (*S. ed.*) samāyik-. [*Cf.* SnA. 105; lokiya-samāpattiŋ, sā hi appit' appita-samaye eva paccanīkehi vimuccanato *sāmayikā vimuttī* ti vuccati]. AA. *on* A. iii, 349; *samāyik-*. [Kāl' ānukālaŋ dhamma-savanaŋ nissāya pīti-pāmojjaŋ.] *MSS.* sāmāyikaŋ. *Cf.* K.S. i, 150 *n.*

muttin ti, appit' appita-kkhaṇe paccanīka-dhammehi vimuccati, ārammaṇe ca adhimuccatī ti lokiya-samāpatti, sāmayikā ceto-vimutti nāma. *Phusī* ti, paṭilabhi. *Parihāyī* ti, kasmā yāva chaṭṭhaŋ parihāyi? Sâbādhattā. Therassa kira vāta-pitta-semha-vasena anusāyiko ābādho atthi. Tena samādhissa sappāye upakāraka-dhamme pūretuŋ na sakkoti, appit' appitāya samāpattiyā parihāyati. *Yannun' āhaŋ satthaŋ āhareyyun* ti, so kira cintesi: Yasmā parihīna-jjhānassa kālaŋ karoto anibaddhā gati hoti, aparihīna-jjhānassa nibaddhā gati hoti, yasmā[1] Brahmaloke nibbattati, tasmā satthaŋ āharitu-kāmo ahosi. *Upasaṅkamī* ti, ayaŋ samaṇo satthaŋ āharitu-kāmo, satth' āharanañ ca nām' etaŋ kāye ca jīvite ca[2] anapekkhass' eva hoti. Yo evaŋ kāye ca jīvite ca anapekkho[2] hoti, so mūla-kamma-ṭṭhānaŋ sammasitvā arahattam pi gahetuŋ samattho hoti. Mayā pana paṭibāhito pi esa na oramissati, Satthārā paṭibahito oramissatī ti, therassa atthakāmo viya hutvā yena Bhagavā ten' upasaṅkami.

Jalan ti, jalamānaŋ. *Pāde vandāmi cakkhumā* ti, pañcahi cakkhūhi cakkhumā, tava pāde vandāmi. *Jutindharā* ti, ānubhāva-dhara. *Appatta*[3]*-mānaso* ti, appatta-arahatto. *Sekho* ti, sīlâdīni sikkhamāno, sa-karaṇīyo. *Jane sutā*[4] ti, jane vissuta.

Satthaŋ āharitan hotī ti, thero kira 'kiŋ mayhaŋ iminā jīvitenā?' ti uttāno nipajjitvā satthena gala-nāḷiŋ chindi. Dukkhā vedanā uppajjiŋsu. Thero vedanaŋ vikkhambhetvā, taŋ yeva vedanaŋ pariggahetvā, satiŋ upaṭṭhapetvā, mūlakammaṭṭhānaŋ sammasanto arahattaŋ patvā, samasīsī hutvā parinibbāyi.

Samasīsī[5] nāma tividho hoti: iriyāpatha-samasīsī, roga-samasīsī, jīvita-samasīsī. Tattha yo ṭhānâdīsu iriyāpathesu aññataraŋ adhiṭṭhāya imaŋ akopetvā va arahattaŋ pāpuṇissāmī ti vipassanaŋ paṭṭhapeti, ath' assa arahatta-ppatti ca iriyāpatha-kopanañ ca ekappahāren' eva hoti, ayaŋ iriyāpatha-samasīsī nāma. Yo pana cakkhu-rogâdīsu añña-

[1] A, G. *add.*
[2] A, G. *omit* anapekkh- *to* anapekkho.
[3] S. *text* appamatta-.
[4] Fausböll *ad* DhpA. janesabha.
[5] *Cf.* PuggA. 186 (*J.P.T.S.*, 1914); Nett. 190.

tarasmiŋ sati ito anuṭṭhito va arahattaŋ pāpuṇissāmī ti vipassanaŋ paṭṭhapeti, ath' assa arahatta-ppatti ca rogato vuṭṭhānañ ca ekappahāren' eva hoti, ayaŋ roga-samasīsī nāma. Keci pana tasmiŋ yeva iriyāpathe tasmiñ ca roge parinibbāna-vasen' ettha samasīsitaŋ paññāpenti. Yassa pana āsava-kkhayo ca jīvita-kkhayo ca ekappahāren' eva hoti, ayaŋ jīvita-samasīsī nāma. Vuttam pi c' etaŋ: "Yassa puggalassa apubbaŋ acarimaŋ āsava-pariyādānañ ca hoti jīvita-pariyādānañ ca, ayaŋ vuccati puggalo samasīsī" ti (Pugg. 13).

Ettha ca pavatti[1]-sīsaŋ kilesa-sīsan ti, dve sīsāni. Tattha pavatti-sīsaŋ nāma jīvit' indriyaŋ, kilesa-sīsaŋ nāma avijjā. Tesu jīvit' indriyaŋ cuti-cittaŋ khepeti, avijjā magga-cittaŋ. Dvinnaŋ cittānaŋ ekato uppādo n' atthi. Magg' ānantaraŋ pana phalaŋ, phal' ānantaraŋ bhavangaŋ, bhavangato vuṭṭhāya paccavekkhaṇaŋ. Taŋ paripuṇṇaŋ vā hoti aparipuṇṇaŋ vā. Tikhiṇena asinā sīse[2] chijjante pi hi eko vā dve vā paccavekkhaṇa-vārā avassaŋ uppajjanti yeva. Cittānaŋ pana lahu-parivattitāya āsava-kkhayo ca jīvita-pariyādānañ ca ekakkhaṇe viya paññāyati.

Samūlaŋ taṇhaŋ abbuyhā ti, avijjā-mūlena samūlakaŋ taṇhaŋ arahatta-maggena uppāṭetvā. *Parinibbuto* ti, anupādisesa-nibbānena parinibbuto.

Vivatta-kkhandhan ti, parivatta-kkhandhaŋ. *Semāṇan*[3] ti, uttānaŋ hutvā sayitaŋ hoti. Thero pana kiñcâpi uttānako sayito tathā pi 'ssa dakkhiṇena passena paricita-sayanattā sīsaŋ dakkhiṇato va parivattitvā ṭhitaŋ. *Dhūmāyitattan* ti, dhūmāyita[4]-bhāvaŋ. Tasmiŋ hi khaṇe dhūma-valāhakā viya timira-valāhakā viya ca uṭṭhahiŋsu. *Viññāṇaŋ samannesati*[5] ti, paṭisandhi-cittaŋ pariyesati. *Appatiṭṭhitenā* ti, paṭisandhi-viññāṇena appatiṭṭhitena. Appatiṭṭhita-kāraṇā ti attho.

Beluva-paṇḍu-vīṇan ti, beluva-pakkaŋ viya paṇḍu-vaṇṇaŋ suvaṇṇa-mahāvīṇaŋ. *Ādāyā* ti, kacche ṭhapetvā. *Upasañ-*

---

[1] PuggA. pavatta-. [2] A. sisaŋ.

[3] *So* F. *text*, D., *the rest* soppamānaŋ. *But* SA. *on* S. iii, 123 *has* semānaŋ = sayamānaŋ.

[4] SA. *on* S. iii, 124, dhūmāyana-.

[5] *So* A, C_1, G; S iii, *but* F. *text*, D. samanvesati; S. *text* sammanesati.

kamī ti, Godhika-ttherassa nibbatta-ṭṭhānaŋ na jānāmi. Samaṇaŋ Gotamaŋ pucchitvā nikaṅkho bhavissāmī ti, khuddaka-dāraka-vaṇṇī hutvā upasaṅkami.

Nâdhigacchāmī ti, na passāmi. *Soka-paretassā* ti, sokena phuṭṭhassa. *Abhassiṭhā*[1] ti, pāda-piṭṭhiyaŋ patitā.

4.

Catutthe: *Satta-vassānī* ti, pure bodhiyā chabbassāni, bodhito pacchā ekaŋ vassaŋ. *Otārâpekkho* ti, sace samaṇassa Gotamassa kāya-ddvārâdīsu kiñcid eva ananucchavikaŋ passāmi, codessāmi nan ti, evaŋ vivaraŋ apekkhamāno. *Alabhamāno* ti, ratha-reṇu-mattam pi avakkhalitaŋ[2] apassanto ten' aha:

Sattavassāni Bhagavantaŋ anubandhiŋ padā padaŋ,
otāraŋ nâdhigacchissaŋ sambuddhassa satīmato ti
(Sn. 446).

Upasaṅkamī ti, ajja samaṇaŋ Gotamaŋ atigahetvā[3] āgamissāmī ti upasaṅkami.

Jhāyasī ti, jhāyanto apajjhāyanto[4] nisinno 'sī ti vadati. *Vittaŋ nu jīno*[5] ti, sataŋ vā sahassaŋ vā jīno 'si nu? *Āguŋ nu gāmasmin* ti, kinnu anto gāme pamāṇ' atikkantaŋ pāpakammaŋ akāsi yena aññesaŋ mukhaŋ oloketuŋ avisahanto araññe vicarasi? *Sakkhin* ti, mitta-bhāvaŋ. *Palikhāyā* ti, khanitvā. *Bhava-lobha-jappan* ti, bhava-lobha-saṅkhātaŋ taṇhaŋ. *Anāsavo jhāyāmī* ti, nittaṇho hutvā dvīhi jhānehi jhāyāmi. *Pamatta-bandhū* ti, Māraŋ ālapati. So hi ye keci loke pamattā tesaŋ bandhu.[6] *Sace maggaŋ anubuddhan*[7] ti, yadi tassa maggo anubuddho.[8] *Apehī*[9] ti, apayāhi. *Amac-*

---

[1] *All* abhassattha (*see Pāli Dict.*)

[2] *Cf.* DA. i, 66 (na vālagga-mattam pi avakkh.); UdA. 398 (=vipphanditaŋ).

[3] *So* C₁ *following* Ṭīkā (=anugantvā. Tassa yathā ruciŋ paṭipattiŋ anuvattento viya hutvā); A, D, G. abhivādetvā; C. ativādetvā.

[4] D. avajjh-.

[5] *Cf.* K.S. i, 153; F. *text* jinno; *Sinh. t.* C₁ jīto; A, G. cittaŋ nu jīvino; D. vittaŋ nu jinno. *Again at text*, p. 126.

[6] *Cf.* UdA. 367.

[7] *Cf.* JA. iii, 387; A, G. anubandhaŋ.

[8] A, C, D, G. anubaddho.

[9] *So all, but texts* pehi.

cudheyyan ti, Maccuno anokāsa-bhūtaŋ nibbānaŋ. *Pāragāmino* ti, ye pi pāraŋ gatā, te pi pāra-gāmino. Ye pi pāraŋ gacchissanti, ye pi pāraŋ gantu-kāmā, te pi pāra-gāmino.

Visūkāyikānī[1] ti, Māra-visūkāni.[2] *Visevitānī* ti, viruddha-sevitāni. "Appam āyu manussānaŋ," "accayanti ahorattā" ti vutte. "Dīgham āyu manussānaŋ," "n' accayanti ahorattā," ti ādīni paṭiloma-kāraṇāni. *Vipphanditāni kānici kānicī* ti, tamhi tamhi kāle hatthi-rāja-vaṇṇa-sappa-vaṇṇâdi dassanāni. *Nibbejanīyā*[3] ti, ukkaṇṭhanīyā.

Anupariyagā ti ādīsu, kiñcâpi atīta-vacanaŋ kataŋ. Attho pana vikappa-vasena veditabbo. Idaŋ vuttaŋ hoti: Yathā meda-vaṇṇa-pāsāṇaŋ vāyaso disvā "api nām' ettha muduŋ vindeyyāma, api assādo siyā" ti anuparigaccheyya,[4] atha so tattha assādaŋ alabhitvā va vāyaso etto apakkame,[5] tato pāsāṇā apagaccheyya, evaŋ mayam pi, so kāko viya selaŋ, Gotamaŋ āsajja assādaŋ vā santharaŋ[6] vā alabhanto Gotamaŋ nibbinditvā apagacchāma.

Abhāsitvā ti, ettha *a*-kāro nipāta-mattaŋ. Bhāsitvā ti attho. Bhāsitvā[7] ti pi pāṭho.

5.

Pañcame: *Upasaṅkamiŋsu* ti, gopālaka-dārakaŋ viya daṇḍakena bhūmiŋ lekhantaŋ disvā. "Ativiya dummaṇo hutvā nisinno. Kinnu kho karaṇan?" ti pucchitvā, jānissāmā ti upasaṅkamiŋsu.

Socasī ti, cintesi? *Araññaŋ viya kuñjaran* ti, yathā araññaŋ tosetvā pesitā gaṇikā-hatthiniyo āraññakaŋ kuñjaraŋ itthi-kutta-dassanena palobhetvā bandhitvā ānayanti, evaŋ ānayissāma. *Māra-dheyyan* ti, tebhūmaka-vaṭṭaŋ.

Upasaṅkamiŋsu ti, tumhe thokaŋ adhivāsetha. Mayaŋ

---

1 *So* A, C1, D, G.; F. *text* suk-; S. *t.* visuk-; C. visukāyit-.

2 *Cf.* SnA., p. 106.

3 *So all.* *Pāli Dict. suggests* nibbethaniyā (*but Comy. is supported by* SnA., p. 393 *on* Sn. 447, *where these gāthās occur.*)

4 SnA. parito parito agamāsi.

5 A, G. appattam eva.

6 D. santhaŋ.

7 *So* F. (*Comy.*), *but* C1 abhāsayitvā.

taŋ ānessamā ti pitaraŋ samassāsetvā upasaṅkamiŋsu. *Uccāvacā* ti, nānā-vidhā. *Ekasataŋ ekasatan* ti, ekekā sataŋ sataŋ katvā. *Kumāri-vaṇṇa-satan* ti, iminā nayena kumāriattabhāvānaŋ sataŋ.

Atthassa pattiŋ hadayassa santin[1] ti, dvīhi pi padehi arahattam eva katheti. *Senan* ti, kilesa-senaŋ. Sā hi piyarūpa-sāta-rūpā nāma. *Ekâhaŋ jhāyan*[2] ti, eko ahaŋ jhāyanto. *Sukham anubodhin*[3] ti, arahatta-sukhaŋ anubujjhiŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Piya-rūpaŋ sāta-rūpaŋ senaŋ jinitvā ahaŋ eko jhāyanto 'atthassa pattiŋ hadayassa santin' ti saṅkhaŋ gataŋ arahatta-sukhaŋ anubujjhiŋ.[4] Tasmā janena mittasanthavaŋ na karomi. Ten' eva ca me kāraṇena kenaci saddhiŋ sakkhī na sampajjatī ti. *Kathaŋ vihārī bahulo* ti, katamena vihārena bahulaŋ viharanto. *Aladdhā*[5] ti, alabhitvā. *Yo* ti, nipāta-mattaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Katamena jhānena bahulaŋ jhāyantaŋ taŋ[6] puggalaŋ kāma-saññā alabhitvā va paribāhirā hontī ? ti. *Passaddha-kāyo* ti, catuttha-jjhānena assāsa-passāsa-kāyassa passaddhattā passaddhakāyo. *Suvimutta-citto* ti, arahatta-phala-vimuttiyā suṭṭhu vimutta-citto. *Asaṅkharonto*[7] ti, tayo kamm' ābhisaṅkhāre anabhisaṅkharonto. *Anoko* ti, anālayo. *Aññāya dhamman* ti, catu-sacca-dhammaŋ jānitvā. *Avitakka-jjhāyī* ti, avitakkena catuttha-jjhānena jhāyanto. *Na kuppatī* ti ādīsu, dosena na kuppati, rāgena *na sarati*, mohena *na thīno*.[8] Imesu tīsu mūla-kilesesu gahitesu diyaḍḍha-kilesa-sahassaŋ gahitam eva hoti. Paṭhama-padena vā byāpāda-nīvaraṇaŋ gahitaŋ, dutiyena kāma-cchanda-nīvaraṇaŋ, tatiyena thīnaŋ ādiŋ katvā sesa-nīvaraṇāni. Iti iminā nīvaraṇa-pahānena khīṇâsavaŋ dassesi. *Pañc' ogha-tiṇṇo* ti, pañca-dvārikaŋ kiles' oghaŋ tiṇṇo. *Chaṭṭhan* ti, mano-dvārikam pi chaṭṭhaŋ kiles' oghaŋ atari. Pañc' ogha-gahaṇena[9] vā pañc' orambhāgiyāni saŋ-

---

[1] *Cf.* A. v, 46; AA. (*Sinh.*, p. 818).
[2] Ang. ekohaŋ jhāyī; AA. jhāyaŋ.
[3] *So Sinh. t. and all Comy.*; F. *t.*, AA. anubodhaŋ.
[4] AA. *adds* sacchikāsiŋ. [5] *Sinh. t.* aladdha.
[6] A, G. *omit.*
[7] *So* A, G., *but* S. *t.* F. (*Comy.*), C_1 asaṅkharāno; F. *t.* asaṅkhārāno.
[8] F. *text* thino. [9] A, G. taraṇena.

yojanāni chaṭṭha-gahaṇena pañc' uddham-bhāgiyāni veditabbāni. *Gaṇa-sangha-cārī*[1] ti, gaṇe ca sanghe ca caratī ti, satthā gaṇa-sangha-cārī nāma. *Addhā carissanti*[2] ti, addhā aññe pi bahūjanā ekaṇsena carissanti. *Ayan* ti, ayaṇ satthā. *Anoko* ti, anālayo. *Acchejja*[3] *nessati* ti, acchinditvā nayissati, Maccu-rājassa hatthato acchinditvā nibbāna-pāraṇ nayissatī ti vuttaṇ hoti. *Nayamānānan*[4] ti, nayamānesu. *Selaṇ 'va sirasi ūhacca pātāle gādham esathā* ti, mahantaṇ kūṭâgāra-ppamāṇaṇ selaṇ sīse ṭhapetvā pātāle patiṭṭhaṇ gavesanaṇ viya. *Apethā* ti, apagacchatha.

Imasmiṇ ṭhāne sangīti-kārā 'idam avocā' ti desanaṇ niṭṭhapetvā, *daddaḷhamānā*[5] ti gāthaṇ āhaṇsu. Tattha *daddaḷhamānā* ti, ativiya jalamānā sobhamānā. *Āgañchun*[6] ti, āgatā. *Panudī* ti, nīhari. *Tūlaṇ bhaṭṭham 'va Māluto*[7] ti, yathā phalato bhaṭṭhaṇ simbali-tūlaṇ vā poṭakī-tūlaṇ vā vāto panudati nīharati, evaṇ panudī[8] ti.

Pañcamaṇ.

Iti Māra-saṇyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] *So all, but texts* vāri.
[2] F. *t.*, C_1 tariss-.
[3] *So all, but texts* acchijja.
[4] F. *text* nīya-.
[5] *So Sinh. t.; Pāli Dict., but* JA. i, 469, F. *t.*, C_1, daddall-.
[6] D. āgacch-.
[7] *So* JA, C_1, *but texts* mār-; A, G. mālato.
[8] D. panudati; JA. panūdī, pānudi.

V.

BHIKKHUNĪ-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I.

1.

Bhikkhunī-saŋyuttassa paṭhame: *Āḷavikā*[1] ti, Āḷaviyaŋ jātā Āḷavi-nagarato yeva ca nikkhamma pabbajitā. *Andhavanan* ti, Kassapa-sammāsambuddhassa cetiye nava-kamm' atthāya dhanaŋ sampādetvā[2] āgacchantassa Yasodharassa[3] nāma dhamma-bhāṇakassa ariya-puggalassa akkhīni uppāṭetvā tatth' eva akkhi-bheda-ppattehi pañcahi cora-satehi nivutthattā[4] tato paṭṭhāya Andha-vanan ti saṅkhaŋ gataŋ vanaŋ. Taŋ kira Sāvatthito dakkhiṇa-passe gāvuta-matte hoti, rājârakkhāya guttaŋ. Tattha paviveka-kāmā bhikkhū ca bhikkhuniyo ca āgacchanti.[5] Tasmā ayam pi kāya-vivek' atthinī[6] yena taŋ vanaŋ ten' upasaṅkami. *Nissaraṇan* ti, nibbānaŋ. *Paññāyā* ti, paccavekkhaṇa-ñāṇena. *Na tvaŋ jānāsi taŋ padan* ti, tvaŋ etaŋ nibbāna-padaŋ vā nibbāna-gāminī-magga-padaŋ vā na jānāsi. *Satti-sūl' ūpamā* ti, vinivijjhan' atthena satti-sūla-sadisā. *Khandhâsaŋ*[7] *adhikuṭṭanā*[8] ti, khandhā tesaŋ adhikuṭṭana-gaṇḍikā.

2.

Dutiye: *Ṭhānan* ti, arahattaŋ. *Durabhisambhavan* ti, duppasahaŋ. *Dvaṅgula-paññāyā*[9] ti, paritta-paññāya: yasmā vā dvīhi angulehi kappāsa-vaṭṭiŋ gahetvā suttaŋ kantanti,

---

[1] *Cf.* Thig. 57; *Sisters*, 43 *n. and App.*; ThigA. (*Sinh.*), p. 51.

[2] C_1 samādāpetvā. [3] Sorata, *acc. to* C_1 *n.* [4] A, D, G. nivutt-.

[5] C_1, D. gacch-. [6] A, G. atthinī yena yena.

[7] *So both texts, and* ThigA., *but* Thig. khandhānaŋ (*also* Thig. v, 140).

[8] C_1 -kuttanaŋ. (ThigA. *ad loc.* tesaŋ chindanâdiṭṭhānā accādhānaṭṭhānan ti. Yato khandhe accādhāya sattā kāmehi chejja-bhejjaŋ pāpuṇanti. . .)

[9] ThigA., p. 182; ThigA. (S.), 53, dvaṅguli-.

tasmā itthī[1] dvaṅgula-paññā ti vuccati. *Ñāṇamhi vattamānamhī*[2] ti, phala-samāpatti-ñāṇe pavattamāne. *Sammā dhammaŋ vipassato* ti, catu-sacca-dhammaŋ vipassantassa, pubbabhāge vā vipassanāya ārammaṇabhūtaŋ khandha-pañcakam eva. *Kiñci vā pana aññ' asmī*[3] ti, aññaŋ vā kiñci ahaŋ asmī ti, taṇhā-māna-diṭṭhi-vasena yassa siyā.

3.

Tatiye: *Kisā-Gotamī*[4] ti, appa-maŋsa-lohitatāya kisā, Gotamī ti pan' assā nāmaŋ. Pubbe kira Sāvatthiyaŋ ekasmiŋ kula-ghare asīti-koṭi-dhanaŋ sabbaŋ angārā 'va jātaŋ. Kuṭumbiko angāra-jātā ti āharitvā, avassaŋ koci puññavā bhavissati, tassa puññena puna pākatikaŋ bhavissatī ti suvaṇṇahiraññassa cāṭiyo pūretvā, āpaṇe ṭhapetvā, samīpe nisīdi. Ath' ekā duggata-kulassa dhītā aḍḍha-māsakaŋ gahetvā, dāru-sākaŋ[5] āharissāmī ti vīthiŋ gatā, taŋ disvā kuṭumbikaŋ āha: " Āpaṇe tāva dhanaŋ ettakaŋ, gehe kittakaŋ bhavissatī ? " ti. " Kiŋ disvā, amma, evaŋ kathesī ?" ti. " Imaŋ hiraññasuvaṇṇan " ti. So " puññavatī bhavissatī " ti tassā vasanaṭṭhānaŋ pucchitvā, āpaṇe bhaṇḍaŋ paṭisāmetvā, tassa mātāpitaro upasaṅkamitvā, evam āha: " Amhākaŋ gehe vayappatto dārako atthi. Tass' etaŋ dārikaŋ dethā " ti. " Kiŋ, sāmi, duggatehi saddhiŋ keḷiŋ karosī ?" ti. " Mitta-santhavo nāma duggatehi pi hi saddhiŋ hoti. Detha naŋ. Kuṭumba-sāminī bhavissatī " ti, naŋ gahetvā gharaŋ atinesi.[6] Sā saŋvāsam anvāya puttaŋ vijātā. Putto padasā āhiṇḍanakāle kālam akāsi.

Sā duggata-kule uppajjitvā mahākulaŋ gantvā pi puttavināsaŋ pattā 'mhī ti uppanna-balava-sokā puttassa sarīrakiccaŋ vāretvā, taŋ mata-kalebaraŋ ādāya, nagare vippalapantī carati. Ekadivasaŋ mahatiya[7] Buddha-vīthiyā Dasa-

---

[1] C. idaŋ. [2] F. *t.* vutta-.
[3] *So* S. *t.* C_1, *but* F. *t.* pana asmī ti; A, G. aññasmiŋ.
[4] *Comy. here differs from that at* AA. *on* A. i, 25; *cf.* DhpA. ii, 270; ThigA., p. 195, *which mainly follows* AA. 378 (*Sinh.*); Apad. 564 *ff.*
[5] A. sākhaŋ. [6] C_1 abhinesi. [7] A, D, G. mahatāya.

balassa santikaŋ gantvā, "puttassa me aroga-bhāv' atthāya bhesajjaŋ detha, Bhagavā" ti āha. "Gaccha, Sāvatthiŋ āhiṇḍitvā, yasmiŋ gehe mata-pubbo n' atthi tato siddhatthakaŋ āhara. Puttassa te bhesajjaŋ bhavissatī" ti. Sā nagaraŋ pavisitvā dhura-gehato paṭṭhāya Bhagavatā vutta-nayena gantvā siddhatthakaŋ ghare ghare, "kuto tvaŋ evarūpaŋ gharaŋ passasī?" ti vuttā, katipayāni gehāni āhiṇḍitvā, "sabbesam pi kir' ayaŋ dhammatā na mayhaŋ puttass' evā" ti sālāyaŋ chavaŋ chaḍḍetvā, āgantvā pabbajjaŋ yāci. Satthā "imaŋ pabbajetū" ti bhikkhunī-upassayaŋ pesesi. Sā khuragge yeva arahattaŋ pāpuṇi. Imaŋ theriŋ sandhāya *atha kho Kisāgotamī* ti vuttaŋ.

Ekamāsī ti, ekā āsi. *Ruda-mmukhī* ti, rudamāna-mukhī viya. *Accantaŋ hata-puttā 'mhī* ti, ettha antaŋ atītaŋ accantaŋ. Bhāva-na-puŋsakam etaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Yathā putta-maraṇaŋ antaŋ atītaŋ hoti, evaŋ mata-puttā ahaŋ. Idāni mama puna putta-maraṇaŋ nāma n' atthi. *Purisā etad antikā*[1] ti, purisā pi me etad antikā va. Yo me putta-maraṇassa anto purisānam pi es' ev' anto. Abhabbā ahaŋ idāni purisaŋ gavesitun ti. *Sabbattha vihatā nandī* ti, sabbesu khandh' āyatana-dhātu-bhava-yoni-gati-ṭhiti-nivāsesu mama taṇhā-nandī vihatā. *Tamo-kkhandho* ti, avijjā-kkhandho. *Padālito* ti, ñāṇena bhinno.

4.

Catutthe: *Pañc' angikenā*[2] ti, ātataŋ vitataŋ ātata-vitataŋ ghanaŋ susiran ti evaŋ pañc' anga-samannāgatena. *Niyyātayāmi tuyh' evā*[3] ti, sabbe tuyhaŋ yeva demi. *Nâhaŋ ten' atthikā*[4] ti, nâhaŋ tena atthikā. *Pūti-kāyenā* ti, suvaṇṇavaṇṇo pi kāyo niccaŋ uggharita-paggharit' aṭṭhena pūti-kāyo va. Tasmā evam āha. *Bhindanenā* ti, bhijjana-sabhāvena. *Pabhangunā* ti, cuṇṇa-vicuṇṇaŋ āpajjana-dhammena. *Aṭṭiyāmī*[5] ti, aṭṭā pīlitā homi. *Harāyāmī* ti, lajjāmi. *Santā*

---

[1] *Cf.* Thig. 137; ThigA., p. 192 (na dāni tesaŋ sambhavo atthi).
[2] *Cf.* Thig. 139; VvA. 37. [3] A, G, F. *text* tumhe.
[4] *So all, but* S. *t.* Mārâhaŋ tena; F. *t.* Māra na hi tena.
[5] Thig. v, 140 addiyami; *but* ThigA. aṭṭ-.

samāpattī ti, aṭṭha-vidhā lokiya-samāpatti ārammaṇa-santatāya anga-santatāya ca santā ti vuttā. *Sabbatthā* ti, sabbesu rūpârūpa-bhavesu. Tesaŋ dvinnaŋ bhavānaŋ gahitattā gahite kāma-bhave aṭṭhasu ca samāpattīsū ti, etesu sabbesu ṭhānesu mayhaŋ avijjā-tamo vihato ti vadati.

5.

Pañcame: *Supupphitaggan*[1] ti, aggato paṭṭhāya suṭṭhu pupphitaŋ sāla-rukkhaŋ. *Na c' atthi te dutiyā*[2] *vaṇṇa-dhātū* ti, 'tava vaṇṇa-dhātu sadisā dutiyā vaṇṇa-dhātu n' atthi. Tayā sadisā aññā bhikkhunī n' atthī' ti vadati. *Idhâgatā tādisikā bhaveyyun*[3] ti, yathā tvaŋ idh' āgatā kiñci santhavaŋ vā sinehaŋ vā na labhasi, evam evaŋ te pi tayā 'va sadisā bhaveyyuŋ. *Pakhum' antarikāyan*[4] ti, dvinnaŋ akkhīnaŋ majjhe nāsa-vaŋse pi tiṭṭhantiŋ maŋ na passasi. *Vasībhūtā 'mhī* ti, vasī-bhūtā asmi.

6.[5]

Chaṭṭhe: *Ko nu tam idam ādapayī*[6] '*jātim mā rocesī*'? ti. Ko nu manda-buddhi-bālo taŋ evaŋ gāhāpesi? *Pariklesan* ti, aññam pi nāna-ppakāraŋ upaddavaŋ. Idāni yaŋ Māro āha: *Ko nu taŋ idam ādapayī*[7] ti, taŋ vadantī "na maŋ andhabālo ādapayi, loke pana agga-puggalo Satthā dhammaŋ desesī" ti dassetuŋ, *Buddho* ti ādim āha. Tattha *sacce nivesayī* ti, paramattha-sacce nibbāne nivesesi. *Nirodhaŋ appajānantā* ti, nirodha-saccaŋ ajānantā.

---

[1] *Cf.* Thig., p. 145 (*Sisters*, 185).
[2] *Acc. to* ThigA. *it means also* sahāyo, ārakkhiko.
[3] *Omitted by* Thig. *Cf.* K.S. i, 165 *n. ad loc.*
[4] Thig. bhamuk' antare.
[5] *Cf.* Thig., p. 141, *but cf.* v. 190. [6] A. ārapayi; G. arocayi.
[7] A, G. adapassī ti, taŋ mandan ti nāmaŋ andhabālo ārapesi; D. . . taŋ maddan ti (? mandaŋ) nāmaŋ . . . ādapayi. *I follow the valuable emendation of* C_1 *in reading* vadantī.

7.[1]

Sattame: *Enti Māra-vasaŋ punā* ti, punappunaŋ maraṇa-Māra-kilesa-Māra-devaputta-Mārānaŋ vasaŋ āgacchanti. *Padhūpito*[2] ti, santāpito. *Agati yattha Mārassā* ti, yattha tuyhaŋ Mārassa agati. *Tatthā* ti, tasmiŋ nibbāne.

8.[3]

Aṭṭhame: *Samaṇī viya dissasī* ti, samaṇa-sadisā dissasi. *Kim iva*[4] *carasi momuhā* ti, kiŋkāraṇā momuhā viya carasi? *Ito bahiddhā* ti, imamhā sāsanā bahi. Pāsaŋ oḍḍentī ti, *pāsaṇḍā*. Sattānaŋ cittesu diṭṭhi-pāsaŋ khipantī ti attho. Sāsanam pana pāse mocesi, tasmā pāsaṇḍo ti na vuccati. Ito bahiddhā yeva pāsaṇḍā honti. *Pasīdantī*[5] ti, saŋsīdanti, lagganti. Idāni kaŋ uddissa muṇḍā 'sī ti pañhaŋ kathentī *atthi Sakya-kule jāto* ti ādim āha. Tattha *sabbâbhibhū* ti, sabbāni khandh' āyatana-dhātu-bhava-yoni-gati-ādīni abhibhavitvā ṭhito, maraṇa-Mārâdayo nudi, nīharī ti, *Māranudo*. *Sabbattham aparājito* ti, sabbesu rāgâdīsu vā Māra-yuddhe vā ajito.[6] *Sabbattha mutto* ti, sabbesu khandhâdīsu mutto. *Asito*[7] ti, taṇhā-diṭṭhi-nissayena anissito. *Sabbakamma-kkhaya-ppatto* ti, sabba-kamma-kkhaya-saṅkhātaŋ arahattaŋ patto. *Upadhi-saṅkhaye* ti, upadhi-saṅkhaya-saṅkhāte nibbāne ārammaṇato vimutto.

9.[8]

Navame: *Ken' idaŋ pakatan* ti, kena idaŋ kataŋ. *Bimban*[9] ti, attabhāvaŋ sandhāya vadati. *Aghan* ti, dukkha-patiṭṭhānattā attabhāvam eva vadati. *Hetu-bhangā* ti, hetu-nirodhena paccaya-vekallena.

---

[1] *Cf.* Thig., p. 142 (*where most of the gāthās belong to* Sīsūpacālā).
[2] *Cf.* I, v, 1.
[3] *Cf.* Thig. v, 183.
[4] Thig. idaŋ.
[5] Thig. upanissitā.
[6] *So* A, G., *but* D. jito; C1 aparājito.
[7] A, G. anissito.
[8] *Cf.* Thig., p. 129 (*supra* Āḷavikā).
[9] *Cf.* Thig. *v.* 769.

10.

Dasame: *Na-y-idha satt' ūpalabbhatī* ti, imasmiŋ suddhasaṅkhāra-puñje paramatthato[1] satto nāma na upalabbhati. *Khandhesu santesū* ti, pañcasu khandhesu vijjamānesu, tena ten' ākārena vavatthitesu. *Sammutī* ti, satto ti samaññamattam eva hoti. *Dukkhan* ti, pañca-kkhandha-dukkhaŋ. *Nâññatra dukkhā* ti, ṭhapetvā dukkhaŋ aññaŋ[2] n' eva sambhoti, na nirujjhatī ti.

D a s a m a ŋ .

B h i k k h u n ī - s a ŋ y u t t a - v a ṇ ṇ a n ā n i ṭ ṭ h i t ā.

---

[1] *Cf.* Mil. 28. [2] C. añño.

VI.

BRAḤMA-SAṂYUTTA-VAṆṆANĀ

I. PAṬHAMA-VAGGA.

1.[1]

Brahma-saŋyuttassa paṭhame: *Parivitakko udapādī* ti, sabba-Buddhānaŋ āciṇṇo samāciṇṇo ayaŋ cetaso parivitakko udapādi. Kadā udapādī? ti. Buddha-bhūtassa aṭṭhame sattâhe Rājâyatana-mūle[2] Sakkena devānam indena ābhataŋ danta-kaṭṭhañ ca osadha-harītakañ ca khāditvā, mukhaŋ dhovitvā, catuhi loka-pālehi upanīte paccagghe sela-maye patte Tapassu-Bhallakānaŋ[3] piṇḍa-pātaŋ paribhuñjitvā, puna paccāgantvā Ajapāla-nigrodhe nisinna-mattassa.

Adhigato ti, paṭividdho. *Dhammo* ti, catu-sacca-dhammo. *Gambhīro* ti, uttāna-paṭikkhepa-vacanam etaŋ. *Duddaso* ti, gambhīrattā va duddaso, dukkhena daṭṭhabbo, na sakkā sukhena daṭṭhuŋ. Duddasattā va *duranubodho*, dukkhena avabujjhitabbo, na sakkā sukhena avabujjhituŋ. *Santo* ti, nibbuto. *Paṇīto* ti, anappako.[4] Idaŋ dvayaŋ lokuttaram eva sandhāya vuttaŋ. *Atakkâvacaro*[5] ti, takkena avacaritabbo, ogāhitabbo na hoti, ñāṇen' eva avacaritabbo. *Nipuṇo* ti, saṇho. *Paṇḍita-vedanīyo* ti, sammā paṭipadaŋ paṭipannehi paṇḍitehi veditabbo. *Ālaya-rāmā* ti, sattā pañca-kāma-guṇesu allīyanti, tasmā te ālayā ti vuccanti. Aṭṭha-sata-taṇhā-vicaritāni vā allīyanti, tasmā pi ālayā ti vuccanti. *Tehi ālayehi ramatī* ti, ālaya-rāmā. *Ālayesu ratā* ti, ālaya-ratā.

---

[1] *Cf.* Vin. i, p. 4 (*Mahāvagga*); D. ii, 37; M. i, 168.

[2] *Cf.* Vin. i, 3.

[3] *So* A, G, *but* Vin. tapussa; JA. i, 80, UdA. 54, Bhalluk-; A. i, 26; C, C_1, D. Bhallik-.

[4] *Comy.* (*also* AA. *on* A. ii, 189, *same phrases*) atappakaŋ, atappako.

[5] AA. *on* A. ii, 193 (yathā takkena nayaggāhena gahetuŋ sakkā hoti, evaŋ na kathetī ti attho).

Ālayesu sammuditā ti, *ālaya-sammuditā.*[1] Yath' eva hi susajjitaŋ[2] puppha-phala-bharita-rukkhâdi-sampannaŋ uyyānaŋ paviṭṭho rājā tāya tāya sampattiyā ramati, sammudito[3] āmodita-pamodito[4] hoti, na ukkaṇṭhati, sāyam pi nikkhamituŋ na icchati, evam imehi kāmâlaya-taṇhâlayehi sattā ramanti, saŋsāra-vaṭṭe sammuditā anukkaṇṭhitā vasanti: tena tesaŋ Bhagavā duvidhaŋ ālayaŋ uyyāna-bhūmiŋ viya dassento *ālaya-rāmā* ti ādim āha. Tattha *yadidan* ti, nipāto. Tassa ṭhānaŋ sandhāya yaŋ idan ti paṭicca-samuppādaŋ sandhāya yo ayan ti evam attho daṭṭhabbo. *Idappaccayatā paṭicca-samuppādo* ti, imesaŋ paccayā idappaccayā. Idappaccayā eva idappaccayatā. Idappaccayatā ca sā paṭicca-samuppādo cā ti, idappaccayatā paṭicca-samuppādo. Saṅkhārâdi-paccayānaŋ etaŋ adhivacanaŋ. *Sabba-saṅkhāra-samatho* ti ādi, sabbaŋ nibbānam eva. Yasmā hi taŋ āgamma sabba-saṅkhāra-vipphanditāni samanti, vūpasamanti, tasmā sabba-saṅkhāra-samatho ti vuccati. Yasmā ca taŋ āgamma sabbe upadhayo paṭinissaṭṭhā honti, sabbā taṇhā khīyanti, sabbe kilesa-rāgā virajjanti, sabbaŋ dukkhaŋ nirujjhati, tasmā *sabb'upadhi-paṭinissaggo taṇha-kkhayo virāgo nirodho* ti vuccati. Yā pan' esā taṇhā bhavena bhavaŋ phalena vā saddhiŋ kammaŋ vināti,[5] saŋsibbatī ti katvā vānan[6] ti vuccati. Tato *ni*-kkhantaŋ vānato ti, *nibbānaŋ*. *So mam' assa kilamatho* ti, yā pi ajānantānaŋ desanā nāma so mama kilamatho assa, sā mama vihesā assā ti attho. Kāya-kilamatho c' eva kāya-vihesā c' assā ti vuttaŋ hoti. Citte pana ubhayam p' etaŋ Buddhānaŋ n' atthi. *Apissū*[7] ti, anuggahan' atthe nipāto. So na kevalaŋ ayaŋ parivitakko udapādi. Imā pi gāthā paṭibhaŋsū ti dīpeti. *Anacchariyā*[8] ti, anu[9]-acchariyā.

[1] F. *text*, D. samuditā; C. pamuditā.
[2] D. samujjhitaŋ. *v.l.* samujjitaŋ. [3] D. samudito.
[4] A, G. sammodito. [5] C₁, D. vinati; A, G. sandhi-kammaŋ vāvanti.
[6] *Cf.* VM. 293 (taṇhāya *nikkhanto*, *nissato*, visaŋyutto); SA. *on* S. iv, 373; VibhA. 314, vānaŋ vuccati taṇhā. Sā tattha n' atthī ti, nibbānaŋ.
[7] *So* Vin., *Sinh. text*, *Comy.*, *but* F. *text*, apissudaŋ.
[8] *So* Vin. DA, *Sinh. text*, *Comy.*, *but* F. *t.* acchariyā. *Cf.* UdA. 127.
[9] A, G. na-acch-.

Paṭibhaŋsū ti, paṭibhāṇa-saṅkhātassa ñāṇassa gocarā[1] ahesuŋ, parivitakkayitabbataŋ pāpuṇiŋsu.

Kicchenā ti, dukkhāya paṭipadāya. Buddhānaŋ hi cattāro pi maggā sukhā paṭipadā va honti. Pāramī-pūraṇakāle pana sarāga-sadosa-samohass' eva sato āgatâgatānaŋ yācakānaŋ alaṅkata-paṭiyattaŋ sīsaŋ kantitvā, gaḷa-lohitaŋ nīharitvā, suañjitāni akkhīni uppāṭetvā, kula-vaŋsa-ppadīpaŋ[2] puttaŋ manāpa-cāriṇiŋ bhariyan ti evamâdīni dentassa aññāni ca khanti-vādi-sadisesu attabhāvesu chejja-bhejjâdīni pāpuṇantassa āgamanīya-paṭipadaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *H' alan* ti, ettha *ha*-kāro nipāta-matto. Alan ti attho. *Pakāsitun* ti, desituŋ. Evaŋ kicchena adhigatassa alaŋ desituŋ, pariyattaŋ desituŋ. Ko attho desitenā? ti vuttaŋ hoti. *Rāga-dosa-paretehī* ti, rāga-dosa-phuṭṭhehi, rāga-dosânugatehi vā. *Paṭisota-gāmin* ti, niccâdīnaŋ[3] paṭisotaŋ aniccaŋ dukkhaŋ anattā asubhan ti evaŋ gataŋ catu-sacca-dhammaŋ. *Rāga-rattā* ti, kāma-rāgena bhava-rāgena ca rattā. *Na dakkhintī*[4] ti, aniccaŋ dukkhaŋ anattā asubhan ti iminā sabhāvena na passanti: apassante ko sakkhissati evaŋ gāhāpetuŋ? *Tamo-kkhandhena āvutā*[5] ti, avijjā- rāsinā ajjhotthatā.

Appossukkatāyā ti, nirussukka-bhāvena adesetu-kāmatāyā ti attho. Kasmā pan' assa evaŋ cittaŋ nami? Nanu esa ' mutto mocessāmi, tiṇṇo tāressāmi

Kim me aññāta-vesena dhammaŋ sacchikaten' idha? . . .
Sabbaññutaŋ pāpuṇitvā tārayissaŋ sadevake ti[6]
(JA. *Sumedha*. i, p. 14: Bud. vaŋsa, *Dīp*. 55)

patthanaŋ katvā, pāramiyo pūretvā, sabbaññutaŋ patto? ti. Saccam etaŋ, tad eva paccavekkhaŋ' ānubhāvena pan'

---

1 *Cf.* UdA. 312, ñāṇa-mukho āgacchati.
2 A, G. sadisaŋ.
3 A, G. gāminī ti kicc-.
4 Vin. *Sinh. t.*, C, D. dakkhanti.
5 *So all, but* D. ii, 36; M. i, 168, āvaṭā; Vin. i, 4, āvuṭā.
6 *So all, but the original stands thus*:—
Kim me aññāta-vesena dhammaŋ sacchikaten' idha?
Sabbaññutaŋ pāpuṇitvā Buddho hessaŋ sadevake.
Kim me ekena tiṇṇena purisena thāma-dassinā?
Sabbaññutaŋ pāpuṇitvā *santāressaŋ* sadevake.

assa evaŋ cittaŋ nami. Tassa[1] hi, sabbaññutaŋ patvā, sattānaŋ kilesa-gahaṇataŋ dhammassa ca gambhīrataŋ paccavekkhantassa, sattānaŋ kilesa-gahanatā ca dhamma-gambhīratā ca[2] sabb' ākārena pākaṭā jātā. Ath' assa 'ime sattā kañjiya-puṇṇa-lābu[3] viya, takka-pūra-cāṭi[4] viya, vasā-tela-pīta[5]-pilotikā viya, añjana-makkhita-hattho viya ca kilesa-bharitā atisañkiliṭṭhā rāga-rattā dosa-duṭṭhā moha-mūḷhā, te kinnāma paṭivijjhissantī?' ti cintayato kilesa-gahaṇana[6]-paccavekkhaṇ' ānubhāvena pi evaŋ cittaŋ nami. 'Mama[7] dhammo, paṭhavi-sandhāraka-udaka-kkhandho viya, *gambhīro*: pabbatena paṭicchādetvā ṭhapito viya, *duddaso*; satadhā bhinnassa vālassa koṭi viya *aṇu*. Mayā hi imaŋ dhammaŋ paṭivijjhituŋ vāyamantena adinnaŋ dānaŋ nāma n' atthi, arakkhitaŋ sīlaŋ nāma n' atthi, apūritā kāci pāramī nāma n' atthi. Tassa me nirussāsaŋ viya[8] Māra-balaŋ vidhamantassā pi paṭhavi na kampittha, paṭhama-yāme pubbe-nivāsaŋ anussarantassā pi na kampittha, majjhima-yāme dibba-cakkhuŋ visodhentassā pi na kampittha, pacchima-yāme pana paṭicca-samuppādaŋ paṭivijjhantass' eva me dasa-sahassī-loka-dhātu kampittha. Iti mādisenā pi tikkha-ñāṇena *kicchen'* ev' āyaŋ dhammo paṭividdho. Taŋ lokiya-mahājanā kathaŋ paṭivijjhissantī?' ti. Dhamma-gambhīra-paccavekkhaṇ' ānubhāvena pi evaŋ cittaŋ namī ti veditabbaŋ.

Api ca Brahmunā yācite desetu-kāmatāya pi 'ssa evaŋ cittaŋ nami. Jānāti hi Bhagavā 'mama appossukkatāya citte namamāne Mahābrahmā dhamma-desanaŋ yācissati. Ime ca sattā Brahma-garukā. Te "Satthā kira dhammaŋ na desetu-kāmo ahosi. Atha naŋ Mahābrahmā yācitvā desāpesi. Santo vata bho dhammo paṇīto!" ti maññamānā sussūsissanti. Idam pi 'ssa kāraṇaŋ paṭicca appossukkatāya cittaŋ nami no dhamma-desanāyā ti veditabbaŋ.

---

[1] A, G. yassa . . . gahaṇaŋ. [2] C_1 -tā dhammassa ca ga-.
[3] *So all, but* UdA. 373, *in same phrase* lāpu.
[4] UdA. takka-bharita; A, G. dadhi-cāṭi; C_1 lābu . . pura.
[5] A, G. *omit* pīta-. [6] C_1 gahaṇatā-. [7] C_1, D. ayaŋ.
[8] A, G. nirussāhaŋ; C_1 nirassāsaŋ; [D. vāsara-sandhiyā].

Sahampatissā[1] ti, so kira Kassapassa Bhagavato sāsane Sahako[2] nāma thero paṭhama-jjhānaŋ nibbattetvā, paṭhama-jjhāna-bhūmiyaŋ kappâyuko Brahmā hutvā, nibbatto. Tatra naŋ Sahampati Brahmā ti sañjānanti. Taŋ sandhāy' āha *Brahmuno Sahampatissā* ti. *Nassati vata bho* ti, so kira imaŋ saddaŋ tathā nicchāresi yathā dasa-sahassī-loka-dhātu Brahmāno sutvā sabbe sannipatiŋsu.[3] *Yatra hi nāmā* ti, yasmiŋ nāma loke. *Purato pāturahosī* ti, tehi dasahi Brahma-sahassehi saddhiŋ pāturahosi. *Apparajakkha-jātikā* ti, paññā-maye akkhimhi appaŋ parittaŋ rāga-dosa-moha-rajaŋ etesaŋ evaŋ sabhāvā ti, appa-raj' akkha-jātikā. *Assavaṇatā* ti, assavaṇatāya. *Bhavissantī* ti, purima-Buddhesu dasa-puñña-kiriyā-vasena katâdhikārā paripāka-gatā padumāni viya suriya-rasmi-samphassaŋ dhamma-desanaŋ yeva ākaṅkhamānā catuppādika-gāthâvasāne ariya-bhūmiŋ okkaman' ārahā na eko na dve aneka-sata-sahassa dhammassa aññātāro bhavissantī ti dasseti.

Pāturahosī ti, pātu-bhavi. *Samalehi cintito* ti, sa-malehi chahi satthārehi cintito. Te hi puretaraŋ uppajjitvā sakala-Jambudīpe kaṇṭake pattharamānā viya, visaŋ siñcamānā viya ca sa-male micchā-diṭṭhi-dhamme desayiŋsu. *Apāpur'*[4] *etan* ti, vivara etaŋ. *Amatassa dvāran* ti, amatassa nibbānassa dvāra-bhūtaŋ ariya-maggaŋ. *Suṇantu dhammaŋ vimalen' ānubuddhan* ti, ime sattā rāgâdīnaŋ malānaŋ abhāvato vimalena Sammā-sambuddhena anubuddhaŋ catu-sacca-dhammaŋ suṇantu tāva, Bhagavā ti yācati. *Sele yathā pabbata-muddhani-ṭṭhito* ti, silā-maye ekaghane pabbata-muddhani yathā ṭhito va. Na hi tattha ṭhitassa dassan' atthaŋ gīv' ukkhipana-pasāranâdi-kiccaŋ atthi. *Tath' ūpaman* ti, tappaṭibhāgaŋ sela-pabbat' ūpamaŋ. Ayam pan' ettha saṅkhep' attho: Yathā sela-pabbata-muddhani, yathā ṭhito va cakkhumā puriso samantato janataŋ passeyya, tvam pi *sumedha* sundara-pañña sabbaññuta-ñāṇena *samanta-cakkhu* Bhagavā *dhamma-mayaŋ paññā-mayaŋ pāsādam āruyha* sayaŋ *apeta-soko sok'*

---

[1] *Cf.* SnA., p. 476.
[2] A, G. samāne *for* Sahako.
[3] A, G. -patanti.
[4] *So* Vin. i, 5; Dīgh. M, A, G., *but both texts*, C_1, D. avāpur-.

āvatiṇṇaŋ jāti-jarâbhibhūtañ ca *janataŋ avekkhassu* upadhāraya upaparikkha.[1]

Ayaŋ pan' ettha adhippāyo: Yathā hi pabbata-pāde samantā mahantaŋ khettaŋ katvā, tattha kedāra-pālisu kuṭikāyo katvā, rattiŋ aggiŋ jāleyyuŋ caturanga-samannāgatañ ca andhakāraŋ[2] (vidhameyyuŋ),[3] ath' assa pabbatassa matthake ṭhatvā cakkhumato purisassa bhūmiŋ olokayato n' eva khettaŋ na kedāra-pāliyo na kuṭikāyo na tattha sayita-manussā paññāyeyyuŋ, kuṭikāsu pana aggi-jāla-mattam eva paññāyeyya,[4] evaŋ dhamma-pāsādaŋ āruyha satta-kāyaŋ olokayato Tathāgatassa ye te akata-kalyāṇā sattā te ekavihāre dakkhiṇa-jānu-passe nisinnā pi Buddha-cakkhussa āpāthaŋ nâgacchanti, ratti-khitta-sarā viya honti: ye pana kata-kalyāṇā veneyya-puggalā te ev' assa dūre pi ṭhitā āpāthaŋ āgacchanti, so aggi viya Himavanta-pabbato viya ca. Vuttam pi c' etaŋ:

Dūre santo pakāsenti Himavanto 'va pabbato,
asant' ettha na dissanti ratti-khittā yathā sarā ti
(Dhp. 304).

Ajjhesanan ti, yācanaŋ. *Buddha-cakkhunā*[5] ti, indriyaparopariya[6]-ñāṇena ca āsay' ānusaya-ñāṇena ca. Imesaŋ hi dvinnaŋ ñāṇānaŋ Buddha-cakkhū ti nāmaŋ, sabbaññutañāṇassa samanta-cakkhū ti, tiṇṇaŋ magga-ñāṇānaŋ dhammacakkhū ti. *Appa-rajakkhe* ti ādīsu yesaŋ vutta-nayen' eva paññā-cakkhumhi rāgâdi-rajaŋ appaŋ, te appa-raj' akkhā. Yesaŋ mahantaŋ, te mahā-raj' akkhā. Yesaŋ saddhâdīni indriyāni tikkhāni, te tikkh' indriyā. Yesaŋ tāni mudūni, te mud' indriyā. Yesaŋ te eva saddhâdayo ākārā sundarā, te svākārā. Ye ca kathita-kāraṇaŋ sallakkhenti, sukhena sakkā honti viññāpetuŋ, te suviññāpayā.[7] Ye paralokañ c' eva vajjañ ca bhayato passanti, te *paraloka-vajja-bhaya-dassāvino* nāma.

Ayam pan' ettha Pāḷi: Saddho puggalo appa-raj' akkho,

[1] D. -khaya. [2] *Cf.* UdA. 66, 286; SnA. 224; DhpA. iii, 470.
[3] *Comy. has no verb to this sentence.* [4] A, G. -eyyuŋ.
[5] *Cf.* Nidd. 359; Vibh. 340; VM. 205; UdA. 207.
[6] C_1 -pariyanta-. [7] *Cf.* UdA. 281.

assaddho puggalo mahāraj' akkho: āraddha-viriyo, kusīto, upaṭṭhita-sati, muṭṭha-ssati, samāhito, asamāhito, paññavā, duppañño puggalo mahāraj' akkho. Tathā saddho puggalo tikkh' indriyo, . . . pe . . . paññavā puggalo paraloka-vajja-bhaya-dassāvī, duppañño puggalo na paraloka-vajja-bhaya-dassāvī ti.[1]

Lokan[2] ti, khandha-loko, dhātu-loko, āyatana-loko, sampatti-bhava-loko, vipatti-bhava-loko.[3] Eko loko, sabbe sattā āhāra-ṭiṭṭhikā. Dve lokā, nāmañ ca rūpañ ca. Tayo lokā, tisso vedanā. Cattāro lokā, cattāro āhārā. Pañca lokā, pañc' ūpādāna-kkhandhā. Cha lokā, cha ajjhattikāni āyatanāni. Satta lokā, viññāṇa-ṭṭhitiyo. Aṭṭha lokā, aṭṭha loka-dhammā. Nava lokā, nava satt' āvāsā. Dasa lokā, das' āyatanāni. Dvādasa lokā, dvādas' āyatanāni. Aṭṭhārasa lokā, aṭṭhārassa dhātuyo. *Vajjan* ti, sabbe kilesā vajjā, sabbe ducaritā vajjā, sabbe abhisaṅkhārā vajjā, sabbe bhava-gāmi-kammā vajjā. Iti imasmiñ ca loke imasmiñ ca vajje ti[4] sabba-bhaya-saññā paccupaṭṭhitā hoti, seyyathā pi ukkhitt' āsike vadhake. Imehi paṇṇāsāya ākārehi imāni pañc' indriyāni jānāti passati aññāti paṭivijjhati. Idaŋ Tathāgatassa indriya-paropariyatte ñāṇan ti.[5]

Uppaliniyan ti, uppala-vane. Itaresu pi es' eva nayo. *Anto-nimugga-posīnī* ti, yāni anto-nimuggān' eva posīyanti.[6] *Udakaŋ*[7] *accuggamma tiṭṭhantī* ti, udakaŋ atikkamitvā tiṭṭhanti. Tattha yāni accuggamma tiṭṭhāni tāni suriya-rasmi-samphassaŋ āgamayamānāni ṭhitāni ajja pupphanakāni: yāni pana *samodakaŋ ṭhitāni* tāni sve pupphanakāni: yāni udakā anuggatāni anto-nimugga-posīni tāni tatiya-divase pupphanakāni: udakā pana anuggatāni aññāni pi saroga-uppalâdīni nāma atthi: yāni n' eva pupphissanti maccha-kacchapa-bhakkhā n' eva bhavissanti, tāni Pāliŋ n' ārūḷhāni, āharitvā pana dīpetabbānī ti dīpitāni.

Yath' eva hi tāni catubbidhāni pupphāni evam evaŋ

---

[1] Pṭs. 121; VibhA. 474 *ff.*
[2] *Cf.* UdA. 207.
[3] Pṭs. *varies.*
[4] Pṭs. tibbā (?).
[5] Pṭs. 123.
[6] G. posiniyanti.
[7] *Texts* -ā.

ugghaṭitaññu-vipañcitaññu[1]-neyya-padaparamo ti cattāro puggalā. "Tattha yassa puggalassa saha udāhaṭa-velāya dhamm' ābhisamayo hoti, ayaŋ vuccati puggalo ugghaṭitaññu. Yassa puggalassa saṅkhittena bhāsitassa vitthārena atthe vibhajiymāne dhamm' ābhisamayo hoti, ayaŋ vuccati puggalo vipañcitaññu. Yassa puggalassa uddesato paripucchato yoniso manasikaroto kalyāṇa-mitte sevato bhajato payirupāsato (evaŋ) anupubbena dhamm' ābhisamayo hoti, ayaŋ vuccati puggalo neyyo. Yassa puggalassa bahum pi suṇato bahum pi bhaṇato bahum pi dhārayato bahum pi vācayato na tāya jātiyā dhamm' ābhisamayo hoti, ayaŋ vuccati puggalo padaparamo."

Tattha Bhagavā uppala-vanâdi-sadisaŋ dasa-sahassī-lokadhātuŋ olokento 'ajja pupphanaka-pupphāni viya ugghaṭit' aññū, sve pupphanakāni viya vipañcitaññū, tatiya-divase pupphanakāni viya neyyā,[2] maccha-kacchapa-bhakkha-pupphāni viya pada-paramā' ti[2] addasa. Passanto ca ettakā appa-raj' akkhā ettakā mahāraj' akkhā, tatrâpi ettakā ugghaṭitaññū ti evaŋ sabbâkārato va addasa.

Tattha tiṇṇaŋ puggalānaŋ imasmiŋ yeva attabhāve Bhagavato dhamma-desanā atthaŋ sādheti, pada-paramānaŋ anāgat' atthāya vāsanā hoti. Atha Bhagavā imesaŋ catunnaŋ puggalānaŋ atth' āvahaŋ dhamma-desanaŋ viditvā, desetukamyataŋ uppādetvā, puna sabbe pi tīsu bhavesu satte bhabb' ābhabba-vasena dve[3] koṭṭhāse akāsi, ye sandhāya vuttaŋ: "Katamā (te) sattā abhabbā? Ye te sattā kamm' āvaraṇena samannāgatā kiles' āvaraṇena samannāgatā vipāk' āvaraṇena samannāgatā assaddhā acchandikā duppaññā abhabbā niyāmaŋ okkamituŋ kusalesu dhammesu sammattaŋ: ime te sattā abhabbā. Katamā (te) sattā bhabbā? Ye te sattā na kamm' āvaraṇena . . . pe . . . ime te sattā bhabbā" (Vibh. 341).

Tattha sabbe pi abhabba-puggale pahāya bhabba-puggale yeva ñāṇena pariggahetvā, ettakā rāga-caritā, ettakā dosa-

[1] *Cf.* Pugg. 41; Netti 211. A, G. vipatit-; D. vipacit-; Pugg. vipaccit-. *Cf.* SnA. 163.

[2] A, G. -o; D. -e.

[3] D. *adds* eka.

moha-vitakka-saddhā-buddhi-caritā ti cha koṭṭhāse akāsi. Evaŋ katvā dhammaŋ desissāmī ti cintesi. *Paccabhāsī* ti, paṭi-abhāsi.

Apārutā ti, vivaṭā. *Amatassa dvārā* ti, ariya-maggo. So hi amata-saṅkhātassa nibbānassa dvāraŋ. So hi mayā vivaritvā ṭhapito ti dasseti. *Pamuñcantu*[1] *saddhan* ti, sabbe attano saddhaŋ pamuñcantu, vissajjantu. Pacchima-pada-dvaye ayam attho: Ahaŋ hi attano paguṇaŋ suppavattim pi imaŋ paṇītaŋ uttama-dhammaŋ kāya-vācā-kilamatha-saññī hutvā nâbhāsiŋ.. Idāni pana sabbo jano saddhā-bhājanaŋ upanetu, pūressāmi nesaŋ saṅkappan ti.

Antaradhāyī ti, Satthāraŋ gandha-mālâdīhi pūjetvā, antarahito, saka-ṭṭhānam eva gato ti attho. Gate ca pana tasmiŋ Bhagavā "kassa nu kho ahaŋ paṭhamaŋ dhammaŋ deseyyan?" ti Āḷār' Uddakānaŋ kālakata-bhāvaŋ pañca-vaggiyānañ ca bahūpakāra-bhāvaŋ ñatvā, tesaŋ dhammaŋ desetu-kāmo Bārānasiyaŋ Isipatanaŋ gantvā dhamma-cakkaŋ pavattesī ti.

2.

Dutiye: *Udapādī*[2] ti, ayaŋ vitakko pañcame sattâhe udapādi. *Agāravo* ti, aññasmiŋ gārava-rahito, kiñci garu-ṭṭhāne aṭṭhapetvā ti attho. *Appatisso* ti, patissaya-rahito, kiñci jeṭṭhaka-ṭṭhāne aṭṭhapetvā ti attho. *Sadevake* ti ādīsu, saddhiŋ devehi sadevake. Deva-gahaṇena c' ettha Māra-Brahmesu gahaṇeṣu pi Māro nāma Vasa-vattī sabbesaŋ upari vasaŋ vatteti. Mahābrahmā[3] nāma mahânubhāvo ekan-guliyā ekasmiŋ cakka-vāḷa-sahasse[4] ālokaŋ pharati, dvīhi dvīsu . . . pe . . . dasahi angulīhi dasasu pi cakka-vāḷa-sahassesu ālokaŋ pharati. So iminā sīla-sampannataro pi vattuŋ mā labhantū ti *samārake sabrahmake* ti visuŋ vuttaŋ. Tathā samaṇā nāma ekanikāyâdi-vasena bahussutā sīlavanto paṇḍitā, brāhmaṇā pi vatthu-vijjâdi-vasena bahussutā paṇ-ḍitā. Te iminā sīla-sampannatarā ti vattuŋ mā labhantū ti *sassamaṇa-brāhmaṇiyā pajāyā* ti vuttaŋ. *Sadeva-manussāyā*

---

[1] *So all.* F. *t.* pamucc-.
[2] *Cf.* AA. *on* A. ii, 20 (*Sinh.*, p. 512).
[3] C_1 Brahmā.
[4] AA. *omits.*

ti, idaŋ pana nippadesato dassan' atthaŋ gahitam eva gahetvā vuttaŋ. Api c' ettha purimāni tīṇi padāni loka-vasena vuttāni, pacchimāni dve pajā-vasena. *Sīla-sampannataran* ti, sīlena sampannataraŋ, adhikataran ti attho. Sesu pi es' eva nayo. Ettha ca sīlâdayo cattāro dhammā lokiya-lokuttarā kathitā, vimutti-ñāṇa-dassanaŋ lokiyam eva paccavekkhaṇa-ñāṇaŋ h' etaŋ.

Pātur ahosī ti, ayaŋ satthā avīcito yāva bhav' aggā sīlâdīhi attanā adhikataraŋ apassanto mayā paṭividdhaŋ nava-lokuttara-dhammam eva sakkatvā upanissāya viharissāmī ti cinteti. Kāraṇaŋ Bhagavā cinteti, attha-vuddhi[1]-visesaŋ cinteti: 'Etarahi arahati.[2] Gacchāmi 'ssa, ussāhaŋ janessāmī' ti cintetvā purato pākaṭo ahosi. Abhimukhe aṭṭhāsī ti attho.

Vihaŋsu[3] *viharanti cā* ti, ettha yo vadeyya viharantī ti vacanato paccuppanne pi bahū Buddhā ti, so 'Bhagavā pi bhante etarahi arahaŋ Sammāsambuddho' ti iminā vacanena paṭibāhitabbo.

Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjati,
sadevakasmiŋ lokasmiŋ n' atthi paṭipuggalo ti (Vin. i, 8)

ādīhi c' assa suttehi aññesaŋ Buddhānaŋ abhāvo dīpetabbo. *Tasmā* ti, sabbe pi Buddhā saddhamma-garuno, tasmā. *Mahattam abhikaṅkhatā* ti, mahanta-bhāvaŋ patthayamānena. *Saraŋ Buddhāna-sāsanan* ti, Buddhānaŋ sāsanaŋ sarantena.

3.

Tatiye: *Eko*[4] ti, ṭhānâdīsu iriyāpathesu ekako, ekavihārī ti attho. *Vūpakaṭṭho* ti, kāyena vūpakaṭṭho nissaṭo. *Appamatto* ti, satiyā avippavāse ṭhito. *Ātāpī* ti, viriy' ātāpena samannāgato. *Pahitatto* ti, pesitatto. *Kulaputtā* ti, ācāra-kulaputtā. *Samma-d-evā* ti, na inaṭṭhā[5] na bhayaṭṭhā na jīvita-pakatā hutvā,[6] yathā vā tathā vā pabbajitā pi. Ye anuloma-paṭipadaŋ pūrenti te *samma-d-eva agārasmā anagāriyaŋ pabbajanti* nāma. *Brahmacariya-pariyosānan* ti, mag-

---

[1] AA. vaḍḍhi. [2] AA, C_1 *omit sentence.* A, G. arahasi.
[3] *So all, but both texts* vihariŋsu.
[4] *For the terms cf.* MA. i, 180; SnA. ii, 157; UdA. 175.
[5] C_1 -aṭṭā. [6] *Cf.* M. i, 462.

ga-brahmacariyassa pariyosāna-bhūtaŋ ariya-phalaŋ. *Diṭṭheva dhamme* ti, imasmiŋ yeva attabhāve. *Sayam abhiññā sacchikatvā* ti, sāmaŋ jānitvā paccakkhaŋ katvā. *Upasampajjā* ti, paṭilabhitvā, sampādetvā *vihāsi*. Evaŋ viharanto ca (khīṇā jāti[1]) . . . pe . . . abbhaññāsī ti. Eten' assa paccavekkhaṇa-bhūmi dassitā.

Katamā pan' assa jāti khīṇā? Kathañ ca naŋ abbhaññāsī? ti vuccate. Na tāv' assa atītā jāti khīṇā, pubbe va khīṇattā. Na anāgatā, tattha vāyām' ābhāvato. Na paccuppannā, vijjamānattā. Maggassa pana abhāvitattā yā uppajjeyya eka-catu-pañca-vokāra-bhavesu eka - catu - pañca - kkhandhappabhedā jāti, sā maggassa bhāvitattā anuppāda-dhammataŋ āpajjanena khīṇā. Taŋ so magga-bhāvanāya pahīna-kilese paccavekkhitvā kammaŋ āyatiŋ appaṭisandhikaŋ hotī ti jānanto jānāti. *Vusitan* ti, vutthaŋ, parivutthaŋ,[2] kataŋ, caritaŋ, niṭṭhāpitan ti attho. *Brahmacariyan* ti, magga-brahmacariyaŋ. *Kataŋ karaṇīyan* ti, catusu saccesu catuhi maggehi pariñña-pahāna-sacchikiriya-bhāvanā-vasena soḷasa-vidham pi kiccaŋ niṭṭhāpitan ti attho. *Nâparaŋ itthattāyā* ti, idāni puna ittham-bhāvāya, evaŋ soḷasa-kicca-bhāvāya, kilesa-kkhayāya vā kata-magga-bhāvanā n' atthī ti. Athavā *itthattāyā* ti, ittha-bhāvato: imasmā evam-pakārā idāni vattamāna-kkhandha-santānā aparaŋ khandha-santānaŋ n' atthi. Ime pana pañca-kkhandhā pariññātā tiṭṭhanti, chinna-mūlako rukkho viyā ti *abbhaññāsi*. *Aññataro* ti, eko. *Arahatan* ti, arahantānaŋ. Bhagavato sāvakānaŋ arahataŋ abbhantaro *ahosi*.

Sapadānan[3] ti, sapadāna-cāraŋ sampatta-gharaŋ anokkamma paṭipātiyā caranto. *Upasaṅkamī* ti, upasaṅkamanto. Mātā pan' assa puttaŋ disvā va, gharā nikkhamma, pattaŋ gahetvā, anto nivesanaŋ pavesetvā, paññatt' āsane nisīdāpesi. *Āhutiŋ niccaŋ pagganhātī* ti, nicca-kāle āhuti-piṇḍaŋ paggaṇhāti. Taŋ divasaŋ pana tasmiŋ ghare bhūta-balikammaŋ hoti. Sabbaŋ gehaŋ harit' ūpalittaŋ vipakiṇṇa-

---

[1] SA. *Comy. omits.*
[2] C, D. uparivutthaŋ.
[3] *Cf.* SnA. 118 (avokkamma-cārī anupubba-cārī); 175 (=anugharaŋ; . . uccanīca-kulaŋ avokkamma).

lājaŋ vana-māla-parikkhittaŋ ussita-dhaja-paṭākaŋ[1] tattha tattha puṇṇa-ghate ṭhapetvā, daṇḍa-dīpike jāletvā, gandha-cuṇṇa-mālâdīhi alaṅkataŋ samantato sañchādiyamāna-dhūmaka-pacchi[2] ahosi. Sā pi brāhmaṇī kālass' eva vuṭṭhāya soḷasahi gandhodaka-ghaṭehi nahāyitvā sabb' ālaṅkārena attabhāvaŋ alaṅkari. Sā tasmiŋ samaye mahākhīṇâsavaŋ nisīdāpetvā, yāgu-uḷuṅka-mattam pi adatvā, Mahābrahmaŋ bhojessāmī ti suvaṇṇa-pātiŋ pāyāsaŋ pūretvā, sappi-madhu-sakkharâdīhi yojetvā, nivesanassa pacchā-bhāge harit' ūpalitta-bhāgâdīhi[3] alaṅkatā[4] pīṭhikā atthi. Sā[5] taŋ pātiŋ ādāya, tattha gantvā, catusu koṇesu majjhe ca ekekaŋ pāyāsa-piṇḍaŋ ṭhapetvā, ekaŋ piṇḍaŋ hatthena gahetvā, yāva kapparā sappinā paggharantena paṭhaviyaŋ jānu-maṇḍalaŋ patiṭṭhāpetvā "bhuñjatu bhavaŋ Mahābrahmā, sāyatu[6] bhavaŋ Mahābrahmā, tappetu bhavaŋ Mahābrahmā" ti vadamānā Brahmānaŋ bhojeti.

Etad ahosī ti, mahākhīṇâsavassa sīla-gandhaŋ cha-devaloke ajjhottharitvā Brahmalokaŋ upagataŋ ghāyamānassa[7] etaŋ ahosi. *Saŋvejeyyan* ti, codeyyaŋ, sammā-paṭipattiyaŋ yojeyyaŋ. 'Ayaŋ hi evarūpaŋ agga-dakkhiṇeyyaŋ mahākhīṇâsavaŋ nisīdāpetvā, yāgu-uḷuṅka-mattam pi adatvā, Mahābrahmaŋ bhojessāmī ti tulaŋ pahāya hatthena tulayantī viya, bheriŋ pahāya kucchiŋ vādentī viya, aggiŋ pahāya khajjopaṇakaŋ dhamānā[8] viya, bhūta-baliŋ kurumānā āhiṇḍati. Gacchāmi 'ssa, micchā-dassanaŋ bhinditvā, apāya-maggato uddharitvā, yathā asīti-koṭi-dhanaŋ Buddha-sāsane vippakiritvā, sagga-maggaŋ ārohati tathā karomī' ti vuttaŋ hoti.

Dūre ito ti, imamhā ṭhānā dūre *Brahmaloko*. Brahmalokato hi kūṭâgāra-mattā silā pātitā ekena aho-rattena aṭṭha-cattāḷīsa-yojana-sahassāni khepayamānā catuhi māsehi paṭhaviyaŋ patiṭṭhaheyya. Sabba-heṭṭhimo pi Brahmaloko evaŋ dūre. *Yass' āhutin* ti, yassa Brahmuno āhutiŋ paggaṇhāsi tassa

[1] *Cf.* VvA. 173.
[2] *So* A, C, D, G., *but* C_1 dhūma-kaṭacchu (?).
[3] C_1, D. bhāvâdīhi.
[4] C_1, D. -bhūtā-pīṭh-.
[5] C_1, D. *omit* sā.
[6] A, G. pāyatu.
[7] A, G. sāpāyam-.
[8] A, C, G. dhammānā; D. dhamamānā (*passive*); C_1 dhamamānā.

Brahmaloko dūre ti attho. *Brahma-pathan* ti, ettha Brahmapatho nāma cattāri kusala-jjhānāni. Vipāka-jjhānāni pana tesaŋ jīvita-patho nāma. "Taŋ Brahma-pathaŋ *ajānantī* tvaŋ *kiŋ jappasi*, vipallapasi? Brahmāno hi sappītika-jjhānena yāpenti. Na etaŋ tiṇa-bījāni[1] pakkhipitvā randhaŋ go-yūsaŋ khādanti. Mā akāraṇā kilamī" ti. Evaŋ vatvā puna so Mahabrahmā añjaliŋ paggayha, avakujjo hutvā, theraŋ upadisanto,[2] *eso hi te, brāhmaṇī, Brahmadevo* ti ādīni āha.

Tattha *nirupadhiko* ti, kiles' abhisaṅkhāra-kāma-guṇopadhīhi virahito. *Atidevapatto*[3] ti, devānaŋ atideva-bhāvaŋ, Brahmānaŋ atibrahma-bhāvaŋ patto. *Anañña-posī*[4] ti, ṭhapetvā imaŋ attabhāvaŋ aññassa attabhāvassa vā puttadārassa[5] vā aposanatāya anaññaposī. *Āhuṇeyyo*[6] ti, āhuṇapiṇḍaŋ[7] paṭiggahetuŋ yutto. *Vedagū*[8] ti, catu-magga-saṅkhātehi vedehi dukkhass' antaŋ gato. *Bhāvitatto* ti, attānaŋ bhāvetvā vaḍḍhetvā[9] ṭhito. *Anupalitto* ti, taṇhâdīhi kilesehi[10] ālitto. *Ghās' esanaŋ iriyatī* ti, āhāra-pariyesanaŋ carati. *Na tassa pacchā na puratthaṃ atthī* ti, pacchā vuccati atītaŋ, puratthaŋ vuccati anāgataŋ. Atītânāgatesu khandhesu chanda-rāga-virahitassa pacchā vā puratthaŋ vā n' atthī ti vadati. *Santo* ti ādīsu, rāgâdi-santatāya santo. Kodhadhūma-vigamā, *vidhumo*. Dukkh' ābhāvā, *anīgho*.[11] Kattara-daṇḍâdīni gahetvā vicaranto pi vadhaka-cetanāy' ābhāvā, *nikkhitta-daṇḍo*. *Tasa-thāvaresū*[12] ti, ettha pana puthujjanā tasā nāma, khīṇâsavā thāvarā nāma: sattā pana sekhā tasā ti pi vattuŋ na sakkā thāvarā vā na honti. Bhajamānā pana thāvara-pakkham eva bhajanti. *So tyâhutin* ti, so tava āhutiŋ. *Viseni-bhūto*[13] ti, kilesa-senāya viseno jāto. *Anejo* ti, nittaṇho. *Susīlo* ti, khīṇâsava-sīlena susīlo. *Suvimutta-citto* ti, phala-vimuttiyā suṭṭhu vimutta-citto. *Ogha-tiṇṇan* ti, cat-

---

[1] D. *v.l.* tiṇa-vijāti.
[2] A, G. upadiss-; C. C_1, D. uddis.-
[3] A, G. putto.
[4] *Cf.* UdA. 62, 202; SnA. ii, 118. F. *text* posiyo.
[5] D. saputt-.
[6] *Cf.* VM. i, 219.
[7] A, G. *add* pāhuna-p.
[8] *Cf.* SnA. ii, 330; UdA. 119, 426.
[9] A, C_1, G. -itvā.
[10] D. lepehi.
[11] *Cf.* UdA. 370.
[12] *Cf.* Nidd. ii, 488; KhA. 245.
[13] *Cf.* Nidd. 95, 334 (Sn. 794=914).

tāro oghe tiṇṇaŋ. Ettakena kathā-maggena Brahmā therassa vaṇṇaŋ kathento āyatane brāhmaṇiŋ niyojesi. Avasāna-gāthā pana Sangīti-kārehi ṭhapitā.

Patiṭṭhapesi dakkhiṇan ti, catu-paccaya-dakkhiṇaŋ patiṭṭhāpesi. *Sukham āyatikan* ti, sukh' āyatikaŋ, āyatiŋ sukha-vipākaŋ, sukhâvahan ti attho.

4.[1]

Catutthe: *Pāpakaŋ diṭṭhi-gatan* ti, lāmikā[2] sassata-diṭṭhi. *Idaŋ niccan* ti, idaŋ saha-kāyena Brahma-ṭṭhānaŋ aniccaŋ niccan ti vadati. Dhuvâdī ti tass' eva vevacanāni. Tattha *dhuvan* ti, thiraŋ. *Sassatan* ti, sadā vijjamānaŋ. *Kevalan* ti, akhaṇḍaŋ, sakalaŋ. *Acavana-dhamman* ti, acavana-sabhāvaŋ. *Idaŋ hi na jāyatī* ti ādīsu, imasmiŋ ṭhāne koci jāyanako vā jīyanako vā mīyanako vā cavanako vā uppajjanako vā n' atthī ti sandhāya vadati. *Ito ca pan' aññan* ti, ito pan' okāsā[3] Brahma-ṭṭhānā uttariŋ aññaŋ nissaraṇaŋ nāma n' atthī ti. Evam assa thāma-gatā sassata-diṭṭhi uppannā hoti. Evaŋ vādī ca pana so upari tisso jhāna-bhūmiyo cattāro magge cattāri phalāni nibbānan ti sabbaŋ paṭibāhati. Kadā pan' esā[4] diṭṭhi uppannā ? ti. Paṭhama-jjhāna-bhūmiyaŋ nibbatta-kāle dutiya-jjhāna-bhūmiyan ti eke. Tatr' ayaŋ anupubbī-kathā:—

Heṭṭh' ūpapattiko[5] kir' esa Brahmā. Anuppanne Buddh' uppāde isi-pabbajjaŋ pabbajitvā, kasiṇa-parikammaŋ katvā, samāpattiyo nibbattetvā, aparihīna-jjhāno kālaŋ katvā, catuttha-jjhāna-bhūmiyaŋ Vehapphala-brahmaloke pañca-kappa-satikaŋ āyuŋ gahetvā nibbatti. Tattha yāvatâyukaŋ ṭhatvā, heṭṭh' ūpapattikaŋ katvā, tatiya-jjhānaŋ paṇītaŋ bhāvetvā, Subhakiṇṇa-brahmaloke catusaṭṭhi-kappaŋ āyuŋ gahetvā nibbatti. Tattha dutiya-jjhānaŋ bhāvetvā, Ābhassare aṭṭha-kappe āyuŋ gahetvā nibbatti. Tattha paṭhama-jjhānaŋ bhāvetvā, paṭhama-jjhāna-bhūmiyaŋ kappâyuko hutvā nibbatti. So paṭhama-kāle attanā kata-kammañ ca

---

1 *Cf.* JA. iii, 359.
2 A, G. -akā.
3 D. pana saha-kāyā.
4 D. pan' assa sā.
5 *So* JA. *All upp-.*

nibbatta-ṭṭhānañ ca aññāsi. Kāle yeva pana gacchante gacchante ubhayaŋ pamussitvā[1] sassata-diṭṭhiŋ uppādesi.

Avijj' āgato ti, avijjāya gato samannāgato aññāṇī andhabhūto. *Yatra hi nāmā* ti, yo nāma. *Vakkhatī* ti, bhaṇati. *Yatrā* ti, nipāta-yogena pana anāgata-vacanaŋ kataŋ. Evaŋ vutte so Brahmā, yathā nāma magge coro dve tayo pahāre adhivāsento sahāye anācikkhitvā pi uttariŋ pahāraŋ pahariyamāno 'asuko ca asuko ca mayhaŋ sahāyo' ti ācikkhati, evam evaŋ Bhagavatā santajjiyamāno satiŋ labhitvā, 'Bhagavā mayhaŋ padânupadaŋ pekkhanto maŋ nippīlitu-kāmo' ti bhīto attano sahāye ācikkhanto *dvāsattatī* ti ādim āha.

Tass' attho: Bho Gotama, mayhaŋ dvāsattati janā puññakammā, tena puñña-kammena idha nibbattā.[2] *Vasavattino* sayaŋ aññesaŋ vase avattitvā pare attano vase vattema, jātiñ ca jarañ ca *atītā.* Ayaŋ no vedehi gatattā *vedagū* ti saṅkhaŋ gatā, Bhagavā, *antimā Brahm' uppatti. Asm' ābhijappanti janā anekā* ti, aneka-janā amhe abhijappanti, "Ayaŋ kho bhavaŋ Brahmā, Mahābrahmā, abhibhū,[3] anabhibhūto, aññadatthu-daso, Vasavattī, issaro, kattā, nimmātā,[4] seṭṭho, sañjitā,[5] vasī, pitā bhūta-bhavyānan" ti evaŋ patthenti pihentī ti.

Atha naŋ Bhagavā *appaŋ hi etan* ti ādim āha. Tattha *etan* ti, yaŋ tvaŋ idha tava āyu dīghan ti maññasi, etaŋ appaŋ parittakaŋ. *Sataŋ sahassānaŋ nirabbudānan* ti, nirabbudagaṇanāya satasahassaŋ nirabbudānaŋ.[6] *Āyuŋ*[7] *pajānāmī* ti, idāni tava avasiṭṭhaŋ ettakaŋ āyun ti ahaŋ jānāmi.

Ananta-dassī, Bhagavā, 'ham asmī ti, Bhagavā, tumhe "ahaŋ ananta-dassī, jāti-ādīni upātivatto" ti vadatha. *Kim me purānan* ti, yadi tvaŋ ananta-dassī, evaŋ sante idam me ācikkha. Kiŋ mayhaŋ purāṇaŋ vatañ ca sīlañ ca? *Sīlavattan*[8] ti, sīlam eva vuccati. *Yam ahaŋ vijaññā* ti, yaŋ

---

[1] *All* pamm-.
[2] G. nikkhittā.
[3] *For these terms cf.* DA. i, 111.
[4] *All* nimmitā.
[5] *All but* C_1 sajitā.
[6] *Cf.* JA. 360.
[7] F. *text* āyu.
[8] *So* A, C_1, G., *but* D. *omits* vatañ ca sīlañ ca. JA. sīlavantaŋ (vatasamādānañ ca sīlavatañ ca . . . kiŋ mayhaŋ p. vatañ ca sīlacaraṇañ ca); A, G. sīlavataŋ.

ahaŋ tayā kathitaŋ jāneyyaŋ, tam me ācikkhā ti vadati. Idāni 'ssa ācikkhanto Bhagavā *yaŋ taŋ apāyesī* ti ādim āha. Tatr' āyaŋ adhippāyo:—

Pubbe kir' esa kula-ghare nibbattitvā kāmesu ādīnavaŋ disvā 'jāti-jarā-maraṇassa antaŋ karissāmī' ti nikkhamma isi-pabbajjaŋ pabbajitvā samāpattiyo nibbattetvā abhiññā-pādaka-jjhānassa lābhī hutvā, Gangā-tīre paṇṇa-sālaŋ kāretvā, jhāna-ratiyā vītināmeti. Tadā ca kālena kālaŋ sattha-vāhā pañcahi sakaṭa-satehi maru-kantāraŋ paṭipajjanti. Maru-kantāre pana divā na sakkā gantuŋ, rattiŋ gamaṇaŋ hoti. Atha purima-sakaṭassa agga-yuge yutta-balivaddā gacchantā gacchantā nivattetvā āgata-magg' ābhimukhā ahesuŋ. Sabba-sakaṭāni tath' eva nivattetvā aruṇe uggate nivattita-bhāvaŋ jāniŋsu, tesañ ca tadā kantāraŋ atikkamana-divaso ahosi. Sabbaŋ dār' ūdakaŋ parikkhīṇaŋ: tasmā n' atthi dāni amhākaŋ jīvitan ti cintetvā, goṇe sakaṭa[1]-cakkesu bandhitvā, manussā sakaṭa-cchāyaŋ pavisitvā nipajjiŋsu. Tāpaso pi kālass' eva paṇṇa-sālato nikkhamitvā, paṇṇa-sāla-dvāre nisinno Gangaŋ olokayamāno addasa Gangaŋ mahatā udak' oghena pūriyamānaŋ pavattita-maṇi-kkhandhaŋ viya āgacchantaŋ. Disvā cintesi: Atthi nu kho imasmiŋ loke evarūpassa madhurodakassa alābhena pīliyamānā sattā? ti. So evaŋ āvajjanto maru-kantāre taŋ satthaŋ disvā 'ime sattā mā nassantū' ti ito c' ito ca mahā-udaka-kkhandho chijjitvā[2] 'maru-kantāre satth' ābhimukho gacchatū' ti abhiññā-cittena adhiṭṭhāsi. Saha citt' uppādena mātik' ārūḷhaŋ viya udakaŋ tattha agamāsi. Manussā udaka-saddena vuṭṭhāya, udakaŋ disvā, haṭṭha-tuṭṭhā nahāyitvā, pivitvā, gone pi pāyetvā, sotthinā icchita-ṭṭhānaŋ agamaŋsu.

Satthā taŋ Brahmuno pubba-kammaŋ dassento paṭhamaŋ gātham āha. Tattha *apāyesī* ti, pāyesi: *a*-kāro nipāta-mattam. *Ghammanī*[3] ti, gimhe. *Samparete* ti, gimha-tapena phuṭṭhe, anugate.

Aparasmim pi samaye tāpaso Gangā-tīre paṇṇa-sālaŋ māpetvā arañña-gāmakaŋ nissāya vasati. Tena ca samayena corā taŋ gāmaŋ paharitvā, hattha-sāraŋ gahetvā, gāviyo ca

[1] D. *omits.* [2] A, G. chinditvā. [3] *Cf. supra* IV, i, 1 *n.*

karamare ca gahetvā gacchanti. Gavo pi sunakhā pi manussā pi mahā-viravaŋ viravanti. Tāpaso taŋ saddaŋ sutvā 'kin nu kho etan?' ti āvajjanto manussānaŋ bhayaŋ uppannan ti ñatvā 'mayi passante ime sattā mā vinassantū' ti abhiññā-pādaka-jjhānaŋ samāpajjitvā, vuṭṭhāya, abhiññā-cittena corānaŋ paṭipathe caturanginiŋ senaŋ māpesi. Kamma-sajjā āgacchantā corā disvā, 'rājā maññe āgato' ti vilopaŋ chaḍḍetvā, pakkamiŋsu. Tāpaso 'yaŋ yassa santakaŋ taŋ tass' eva hotū' ti adhiṭṭhāsi. Taŋ tath' eva ahosi. Mahājano soṭṭhi-bhāvaŋ pāpuṇi.

Satthā idam pi tassa pubba-kammaŋ dassento dutiyaŋ gātham āha. Tattha *Eṇi-kūlasmin*[1] ti, Gangā-tīre va. *Gayhakaŋ niyyamānan* ti, gahetvā niyamānaŋ, karamaraŋ nīyamānan ti attho.

Puna ekasmiŋ samaye upari-gangā-vāsikaŋ ekaŋ kulaŋ heṭṭhā-gangā-vāsikena kulena saddhiŋ mitta-santhavaŋ katvā, nāvā sanghāṭaŋ bandhitvā, bahuŋ khādanīyaŋ bhojanīyan c' eva gandha-mālâdīni āropetvā Gangā-sotena āgacchati. Manussā khādamānā bhuñjamānā naccantā gāyantā, deva-vimānena gacchantā viya, balava-somanassā ahesuŋ. Gangeyyako nāma nāgo disvā kupito, 'ime mayi saññam pi na karonti. Idāni ne samuddam eva pāpessāmī' ti mahantaŋ attabhāvaŋ māpetvā, udakaŋ dvidhā bhinditvā, uṭṭhāya, phaṇaŋ katvā, susukāraŋ karonto aṭṭhāsi. Mahājano disvā bhīto viravam akāsi. Tāpaso paṇṇa-sālāyaŋ nisinno sutvā, 'ime gāyantā naccantā somanassa-jātā āgaccanti. Idāni pana bhaya-ravaŋ raviŋsu. Kin nu kho?' ti āvajjanto nāga-rājaŋ disvā, 'mayi passante sattā mā vinassantū' ti abhiññā-pādaka-jjhānaŋ samāpajjitvā, attabhāvaŋ pajahitvā, supaṇṇa-vaṇṇaŋ māpetvā, nāga-rājassa dassesi. Nāga-rājā bhīto phaṇaŋ saŋharitvā udakaŋ paviṭṭho. Mahājano soṭṭhi-bhāvaŋ pāpuṇi.

Satthā idam pi tassa pubba-kammaŋ dassento tatiyaŋ gātham āha. Tattha *luddenā* ti, dārukena. *Manussa-kamyā* ti, manussa-kāmatāya, manusse viheṭhetu-kāmatāyā ti attho.

---

[1] *So* JA. F. *t.* D. kulasmiŋ; S. *t.* Eṇikusalasmiŋ (?). JA (eṇiyā nāma nadiyā kūle).

Aparasmim pi samaye esa isi-pabbajjaŋ pabbajitvā Kesavo[1] nāma tāpaso ahosi. Tena samayena amhākaŋ Bodhisatto Kappo nāma māṇavo Kesavassa paddha-caro[2] antevāsiko hutvā ācariyassa kiṅkāra-paṭissāvī maṇāpa-cārī buddhi-sampanno attha-caro ahosi. Kesavo tena vinā vasituŋ na sakkoti. Taŋ nissāy' eva jīvikaŋ kappesi. Satthā idam pi tassa pubba-kammaŋ dassento catutthaŋ gātham āha.

Tattha *paddha-caro*[3] ti, antevāsiko. So pana jeṭṭh' antevāsiko ahosi. *Sambuddhivantaŋ vatinaŋ*[4] *amaññin* ti, sammā buddhimā vata-sampanno ayaŋ ti evaŋ taŋ maññamāno Kappo tava antevāsiko ahosiŋ. Ahaŋ so tena samayenā ti dasseti. *Aññe*[5] *pi jānāsī* ti, na kevalaŋ mayhaŋ āyum[6] eva, aññe pi tvaŋ jānāsi yeva. *Tathā hi Buddho* ti, tathā hi tvaŋ Buddho: yasmā Buddho tasmā jānāsī ti attho. *Tathā hi tyāyaŋ jalit' ānubhāvo* ti, yasmā ca tvaŋ Buddho tasmā te ayaŋ jalito ānubhāvo. *Obhāsayaŋ tiṭṭhatī* ti, sabbaŋ Brahmalokaŋ obhāsento tiṭṭhati.

5.

Pañcame: *Tejo-dhātuŋ samāpajjitvā*[7] ti, tejo-kasiṇa-parikammaŋ katvā, pādaka-jjhānato vuṭṭhāya, sarīrato jālā nikkhamantū ti adhiṭṭhahante adhiṭṭhāna-citt' ānubhāvena sakala-sarīrato jālā nikkhamanti. Evaŋ tejo-dhātuŋ samāpanno nāma hoti, tathā samāpajjitvā.

Tasmiŋ Brahmaloke ti, kasmā thero tattha agamāsi? Therassa kira tejo-dhātuŋ samāpajjitvā tassa Brahmuno upari nisinnaŋ Tathāgataŋ disvā 'aṭṭhi-vedhī ayaŋ puggalo. Mayā p' ettha gantabban' ti ahosi. Tasmā agamāsi. Sesānaŋ

---

[1] JA. iii, 141.

[2] *Cf. infra* F. *t. v.l.* A. paṭṭha-; *Comy. eds.* baddha-; *supra* p. 171, *and Pāli Dict., s.v.*

[3] *As above.*

[4] F. *t.* va ti naŋ; A. vanta vatīnaŋ; G. -vatta vatīnaŋ; D. -vantaŋ vatīnaŋ; JA. iii, 362, -vantaŋ vatinaŋ amaññaŋ (*expl.*: buddhi-sampanno c' eva vata-sampanno ca so ti taŋ maññamāno).

[5] *Both texts*, C_1 aññam pi; F. *v.l.* aññe.

[6] A, C, D, G. aham (?).

[7] *Cf.* UdA. 432.

gamane pi es' eva nayo. So hi Brahmā Tathāgatassa c' eva Tathāgata-sāvakānañ ca ānubhāvaŋ adisvā abhabbo vinayaŋ upagantuŋ. Tena so sannipāto ahosi. Tattha Tathāgatassa sarīrato uggata-jālā sakala-Brahmalokaŋ atikkamitvā ajaṭâkāse[1] pakkhandā, tā ca pana chabbaṇṇā ahesuŋ. Tathāgata-sāvakānaŋ ābhā pakati-vaṇṇā va.[2]

Passasi vītivattantan ti, "imasmiŋ Brahmaloke aññabrahma-sarīra-vimān' ālañkārâdīnaŋ pabhā atikkamamānaŋ Buddhassa Bhagavato pabhassaraŋ pabhaŋ passasī?" ti pucchati. *Na me, mārisa, sā diṭṭhī* ti, yā me[3] sā, 'idh' āgantuŋ samatthò añño samaṇo vā brāhmaṇo[4] vā n' atthī' ti, pure diṭṭhi n' atthi me sā. *Kathaŋ vajjan* ti, kena kāraṇena vadeyyaŋ? *Nicco 'mhi sassato* ti, imassa kira Brahmuno laddhi-diṭṭhi sassata-diṭṭhi cā ti dve diṭṭhiyo. Tatr' āyaŋ Tathāgatañ c' eva Tathāgata-sāvake ca passato[5] laddhi-diṭṭhi pahīṇā. Bhagavā pan' ettha mahantaŋ dhamma-desanaŋ desesi. Brahmā desanā-pariyosāne sotâpatti-phale patiṭṭhahi. Iti 'ssa maggena sassata-diṭṭhi pahīṇā. Tasmā evam āha.

Brahma-pārisajjan ti, Brahma-paricārakaŋ. Therānaŋ hi bhaṇḍa-gāhaka-daharā viya Brahmānam pi pārisajjā Brahmāno nāma honti. *Ten' upasañkamā* ti, kasmā therass' eva santikaŋ pesesi? There kir' assa tattaken' eva kathāsallāpena vissāso udapādi. Tasmā tass' eva santikaŋ pesesi. *Aññe pī* ti, yathā tumhe cattāro janā kin nu kho evarūpā aññe pi atthi, udāhu tumhe cattāro eva mahiddhikā? ti.

Tevijjā ti, pubbe-nivāsa-dibba-cakkhu-āsava-kkhaya-sañkhātāhi tīhi vijjāhi samannāgatā. *Iddhippattā* ti, iddhi-vidhañāṇaŋ pattā. *Ceto-pariyāya-kovidā* ti, paresaŋ cittâcāre kusalā.[6] Evam ettha pañca-abhiññā pi sarūpena vuttā. Dibbasotaŋ pana tāsaŋ vasena āgatam eva hoti. *Bahū* ti, evarūpā chalabhiññā Buddha-sāvakā bahū. Gaṇana-pathaŋ atikkantā sakalaŋ Jambudīpaŋ kāsāva-ppajjotaŋ katvā vicarantī ti.

---

[1] *Cf. Trenckner-Andersen Dict. s.v.*
[2] A, G. pavatti-vantā.
[3] D. *v.l.* yā c' esā.
[4] A, G. aññe samaṇe vā brāhmaṇe.
[5] A, G. sassato.
[6] *This would be the meaning of* ceto-pariya-ñāṇa.

6.

Chaṭṭhe: *Pacceka-dvāra-bāhan* ti, ekeko[1] ekekaŋ dvāra-bāhaŋ nissāya dvāra-pālā viya aṭṭhaŋsu. *Iddho* ti, jhāna-sukhena samiddho. *Phīto cā* ti, abhiññā-pupphehi supupphito. *Anadhivāsento* ti, asahanto. *Etad avocā* ti, etesaŋ Nimmita-brahmānaŋ majjhe nisinno etaŋ *passasi me* ti ādivacanaŋ avoca. *Tayo*[2] *supaṇṇā* ti gāthāya pañcasatā ti sata-padaŋ rūpa-vasena vā panti-vasena vā yojetabbaŋ. Rūpa-vasena tāva; *tayo supaṇṇā* ti, tīṇi supaṇṇa-rūpa-satāni. *Caturo ca haŋsā* ti, cattāri-haŋsa-rūpa-satāni. *Byagghiniyā*[3] *pañca-satā* ti, byaggha-sadisā ekacce migā byagghiniyā nāma. Tesaŋ byagghi-sarūpakānaŋ[4] pañca-satāni. Panti-vasena; *tayo supaṇṇā* ti, tīṇi supaṇṇa-panti-satāni. *Caturo ca haŋsā* ti, cattāri haŋsa-panti-satāni. *Byagghiniyā-pañca-satā* ti, pañca-byagghiniyā-panti-satāni. *Jhāyino* ti, jhāyissa. 'Mayhaŋ vimāne ayaŋ vibhūtī' ti dasseti. *Obhāsayan* ti, obhāsaya-mānaŋ.[5] *Uttarassaŋ disāyan* ti, taŋ kira kanaka-vimānaŋ tesaŋ Mahābrahmānaŋ ṭhita-ṭṭhānato uttara-disāyaŋ hoti. Tasmā evam āha. Ayam pan' ass' adhippāyo: Evarūpe kanaka-vimāne vasanto ahaŋ kassa aññassa upaṭṭhānaŋ gamissāmī? ti. *Rūpe raṇaŋ disvā* ti, rūpamhi jāti-jarā-bhanga-saṅkhātaŋ dosaŋ disvā. *Sadāpavedhitan* ti, sitâdīhi ca niccaŋ pavedhitaŋ calitaŋ ghaṭṭitaŋ rūpaŋ disvā. *Tasmā na rūpe ramati sumedho* ti, yasmā rūpe ranaŋ passati sadā pavedhitañ ca rūpaŋ passati, tasmā sumedho sundara-pañño so satthā rūpe na ramatī ti.

7.

Sattame: *Appameyyaŋ paminanto*[6] ti, appameyyaŋ khīṇâsava-puggalaŋ 'ettakaŋ sīlaŋ ayaŋ, ettako samādhi, ettakā paññā' ti evaŋ minanto. *Ko 'dha vidvā vikappaye* ti, ko idha

---

[1] A, G. *omit.* [2] F. *t. adds* ca. *MSS. generally confused here.*
[3] F. *t.* -nisā *is undoubtedly right. Cf.* JA. vi, 538 *in a catalogue of birds, a hawk* (sena). K.S. i, 186 *n., where Mrs. R. D. trans.* '*tigresses.*' *Comy. seems wrong both in reading and interpretation.*
[4] *So* A, G., *the rest* byagghiniyā-rūp-. [5] A, G. -mānā.
[6] A. pacīn-; C_1 pamiṇ-; G. pamīn-.

vidvā[1] medhāvī vikappeyya? Khīṇâsavo va khīṇâsavaŋ minanto vikappeyyā? ti dīpeti. *Nivutaŋ taŋ maññe*[2] ti, yo pana puthujjano taŋ pametuŋ arahati, taŋ nivutaŋ avakujja-paññaŋ maññāmī[3] ti.

8.

Aṭṭhame: *Akissavan* ti, kissavā vuccati paññā: nipañño ti attho.

9.

Navame: *Ābādhiko* ti, sāsa-pamattīhi piḷakāhī ti ādinā nayena *Anantara-sutte*[4] āgatena ābādhena ābādhiko. *Bāḷha-gilāno* ti, adhimatta-gilāno. *Tudū* ti, Kokālikassa upajjhāyo Tudu thero nāma anāgāmi-phalaŋ patvā Brahmaloke nibbatto. So Bhummaṭṭhaka[5]-devatā ādiŋ katvā, 'ayuttaŋ Kokālikena kataŋ agga-sāvake antima-vatthunī abbhācikkhantenā' ti paramparāya Brahmalokaŋ sampattaŋ Kokālikassa pāpa-kammaŋ sutvā, 'mā mayhaŋ passantass' eva varāko[6] nassi. Ovadissāmi naŋ theresu cittaŋ pasād' atthāyā' ti āgantvā tassa purato aṭṭhāsi. Taŋ sandhāya vuttaŋ *Tudu Pacceka-brahmā* ti. *Pesalā* ti, piya-sīlā. *Ko 'si tvaŋ, āvuso* ti, nipan-nako va kabar' akkhīni ummīletvā evam āha. *Passa yāvañ*[7] *ca te* ti, "passa yattakaŋ tayā aparaddhaŋ, attano nalāṭe mahāgaṇḍaŋ apassanto sāsapa-mattāya piḷakāya maŋ code-tabbaŋ maññasī" ti āha. Atha naŋ adiṭṭhi-patto[8] 'ayaŋ varāko gilita[9]-viso viya kassaci vacanaŋ na karissatī' ti ñatvā, *purisassa hī* ti ādim āha.

Tattha *kuṭhārī* ti, kuṭhāri-sadisā pharusā vācā. *Chindatī* ti, kusala-mūla-saṅkhāte mūle yeva nikantati. *Nindiyan* ti, ninditabbaŋ dussīla-puggalaŋ. *Pasaŋsatī* ti, uttam' atthe sambhāvetvā khīṇâsavo ti vadati. *Taŋ vā nindati yo pasaŋ-*

---

[1] *Cf.* Nidd. i, 93 (vidvā vijj' āgato ñāṇī buddhimā vibhāvī medhāvī).

[2] *So* S. *t.* A, C_1, G., *but* F. *t.* (*v.l.* nivuttantaŋ) *and* D. *omit* taŋ.

[3] *All but* C_1 maññemi.

[4] *Cf.* A. v, 170 (*as a result of abusing Sāriputta and Moggallāna*); AA. (*Sinh.*), p. 835; SnA. 473; DhpA. iv, 91; JA. iv, 481.

[5] AA. attha-. [6] C. carako. [7] A. *text* yāva te.

[8] C. adiṭṭha-. [9] *All but* AA. gila-v.

siyo[1] ti, yo vā pasaŋsitabbo khīṇâsavo, taŋ vā antima-vatthunā codento "dussīlo ayan" ti vadati. *Vicināti mukhena so kalin* ti, so taŋ aparādhaŋ mukhena vicīnāti nāma. *Kalinā tenā* ti, tena aparādhena sukhaŋ na vindati. Nindiya-pasaŋsāya hi pasaŋsiya-nindāya ca samako va vipāko. *Sabbassâpi sahâpi attanā* ti, sabbena sakena pi attanā pi saddhiŋ yo akkhesu dhana-parājayo nāma ayaŋ appamattako aparādho. *Yo sugatesū* ti, yo pana sammaggatesu puggalesu cittaŋ padūseyya ayaŋ citta-padoso va tato kalito mahantataro[2] kali. Idāni tassa mahantatara-bhāvaŋ dassento *sataŋ sahassānan* ti ādim āha. Tattha *sata-sahassānan* ti nirabbuda-gaṇanāya sata-sahassañ ca. *Chattiŋsatī* ti, aparāni chattiŋsati nirabbudāni. *Pañca cā*[3] ti, abbuda-gaṇanāya ca pañca abbudāni. *Yam ariya-garahī* ti, yaŋ ariye garahanto nirayaŋ uppajjati tattha ettakaŋ āyu-ppamāṇan ti.

10.[4]

Dasame: *Kokāliko bhikkhu yena Bhagavā ten' upasaṅkamī* ti, ko ayaŋ Kokāliko, kasmā ca upasaṅkami? Ayaŋ kira Kokālika-raṭṭhe Kokālika-nagare Kokālika-seṭṭhissa putto. Pabbajitvā pitarā karāpite vihāre paṭivasati. Culla-Kokāliko ti nāmena, na Devadattassa sisso. So hi brāhmaṇa-putto Mahā-kokāliko nāma. Bhagavati Sāvatthiyaŋ viharante, dve agga-sāvakā pañca-mattehi bhikkhu-satehi saddhiŋ janapada-cārikaŋ caramānā upakaṭṭhāya vass' ūpanāyikāya viveka-vāsaŋ vasitu-kāmā te bhikkhū uyyojetvā, attano patta-cīvaram ādāya, tasmiŋ janapade taŋ nagaraŋ patvā, taŋ vihāraŋ agamaŋsu. Tattha nesaŋ Kokāliko vattaŋ desesi. Te tena saddhiŋ sammoditvā, "āvuso, mayaŋ idha temāsaŋ vasissāma. Mā kassaci ārocehī"[5] ti patiññaŋ gahetvā vasiŋsu. Vasitvā pavāraṇa-divase pavāretvā, "gacchāma mayaŋ, āvuso" ti Kokālikaŋ āpucchiŋsu. Kokāliko "ajj' ekadivasaŋ, āvuso, vasitvā sve gamissathā" ti vatvā, dutiya-divase nagaraŋ pavisitvā, manusse āmantesi: "Āvuso, tumhe agga-sāvakā

[1] *Gāthās at* Sn. 657-60; A. ii, 3; v, 171.
[2] Sn. A. *text* mahattaro.
[3] F. *t. omits.*
[4] *Refs. as above.*
[5] AA, A, G. -cesi.

idh' āgantvā vasamāne na jānātha ? Na te koci paccayenā pi nimantetī ?" ti. Nagara-vāsino " Kahaŋ, bhante, therā ? Kasmā no na ārocayitthā ?" ti. " Kiŋ, āvuso, ārocitena ? Kiŋ na passatha dve bhikkhū therâsane nisīdante ? Ete agga-sāvakā " ti. Te khippaŋ sannipatitvā sappi-phāṇitâdīni c' eva cīvara-dussāni ca saŋhariŋsu. Kokāliko cintesi: Param' appicchā agga-sāvakā payutta-vācāya uppanna-lābhaŋ na sādiyissanti. ' Asādiyantā āvāsikassa dethā ' ti vakkhantī ti. Taŋ lābhaŋ gāhāpetvā therānaŋ santikaŋ agamāsi. Therā disvā va " ime paccayā nev' amhākaŋ na Kokālikassa kappantī " ti paṭikkhipitvā pakkamiŋsu.

Kokāliko ' kathaŋ hi nāma attanā agaṇhantā mayham pi adāpetvā pakkamissantī ?' ti āghātaŋ uppādesi. Te pi Bhagavato santikaŋ gantvā, Bhagavantaŋ vánditvā, puna attano parisaŋ ādāya, janapada-cārikaŋ carantā anupubbena tasmiŋ raṭṭhe tam eva nagaraŋ paccāgamiŋsu. Nāgarā there sañjānitvā saha parikkhārehi dānaŋ sajjitvā, nagara-majjhe maṇḍapaŋ katvā, dānaŋ adaŋsu therānañ ca parikkhāre upanāmesuŋ. Therā bhikkhu-sanghassa niyyādayiŋsu.

Taŋ disvā Kokāliko cintesi: Ime pubbe appicchā ahesuŋ. Idāni pāpicchā jātā. Pubbe pi appiccha-santuṭṭha-pavivitta-sadisā maññe ti there upasaṅkamitvā, " Āvuso, tumhe pubbe appicchā viya, idāni pana pāpa-bhikkhū jātā " ti vatvā, ' mūla-ṭṭhāne yeva nesaŋ patiṭṭhaŋ bhindissāmī ' ti taramāna-rūpo nikkhamitvā, Sāvatthiŋ gantvā, yena Bhagavā ten' upasaṅkami. Ayam esa Kokāliko, iminā ca kāraṇena upasaṅkamī ti veditabbo.

Bhagavā taŋ turita-turitaŋ āgacchantaŋ disvā va āvajjanto aññāsi: Ayaŋ agga-sāvake akkositu-kāmo āgato ti. Sakkā nu kho paṭisedhetun ? ti ca āvajjanto, ' na sakkā paṭisedhetuŋ: theresu aparajjhitvā āgato ekaŋsena Paduma-niraye nibbat-tissatī ' ti disvā, ' Sāriputta-Moggallāne pi nāma paraŋ garahantaŋ sutvā na nisedhetī ' ti vāda-mocan' atthaŋ ariy' ūpavādassa ca mahā-sāvajja-bhāva-dassan' atthaŋ *ma h' evan* ti ādinā tikkhattuŋ paṭisedhesi.

Tattha *mā h' evan* ti, mā evaŋ abhaṇi. *Saddhāyiko* ti, saddhāya āgama-karo pasād' āvaho saddhātabba-vacano vā. *Paccayiko* ti, pattiyāyitabba-vacano. *Acira-pakkantassā* ti,

pakkantassa sato na ciren' eva. *Sabbo kāyo phuṭo*[1] *ahosī* ti, kes' agga-mattam pi okāsaŋ āvajjetvā sakala-sarīraŋ aṭṭhīni bhinditvā uggatāhi *piḷakāhi* ajjhotthaṭaŋ ahosi. Yasmā pana Buddh' ānubhāvena tathārūpaŋ kammaŋ Buddhānaŋ sammukhī-bhāve vipākaŋ na deti, dassan' ūpacāre vijahita-matte deti. Tasmā tassa acira-pakkantassa piḷakā uṭṭhahiŋsu. Atha kasmā pakkāmī? ti. Kamm' ānubhāvena codiyamāno pakkāmi. Okāsa-kataŋ hi kammaŋ na sakkā paṭibāhituŋ: tan tassa tattha ṭhātuŋ na adāsi. *Kalāya-mattiyo* ti, caṇaka-mattiyo. *Beḷuva-salāṭuka*[2]*-mattiyo* ti, taruṇa-beḷuva-mattiyo. *Pabhijjiŋsū* ti, bhijjiŋsu. Tāsu bhinnāsu sakala-sarīraŋ panasa-pakkaŋ viya ahosi. So pakkena gattena Jetavana-dvāra-koṭṭhake visa-gilita-maccho viya kadaḷi-pattesu sayi.[3] Atha dhamma-savaṇ' atthaŋ āgatâgatā manussā "Dhi Kokālika! Dhi Kokālika![4] Ayuttam akāsi. Attano yeva[5] mukhaŋ nissāya anayavyasanaŋ patto 'sī"[6] ti āhaŋsu. Tesaŋ sutvā Ārakkhaka-devatā dhikkāram akaŋsu, Ārakkhaka-devatānaŋ Ākāsaṭṭha-devatā ti. Iminā nayena yāva Akaniṭṭha-bhavanā eka-dhi-kkāro udapādi. Atha 'ssa upajjhāyo[7] āgantvā ovādaŋ agaṇhantaŋ ñatvā garahitvā pakkāmi. *Kālam akāsī* ti, upajjhāye pakkante kālam akāsi.

Paduma-nirayan ti, pāṭiyekko[8] Paduma-nirayo nāma n' atthi. Avīci-mahānirayamhi yeva pana paduma-gaṇanāya paccitabbe ekasmiŋ ṭhāne nibbatti.

Vīsati-khāriko ti, Māgadhakena patthena cattāro patthā, Kosala-raṭṭhe eka-pattho hoti.[9] Tena patthena cattāro patthā āḷhakaŋ, cattāri āḷhakāni doṇaŋ, catu-doṇaŋ māṇikā, catu-māṇikā khāri, tāya khāriyā vīsati-khāriko. *Tila-vāho* ti, Māgadhakānaŋ sukhuma-tilānaŋ tila-sakaṭaŋ. *Abbudo-nirayo* ti, Abbudo nāma pāṭiyekko nirayo n' atthi. Avīcimhi yeva pana abbuda-gaṇanāya paccitabba-ṭṭhānass'[10] etaŋ nāmaŋ.

---

[1] F. *t.* puṭo. [2] A, G. salāka. [3] *So* A. v, 171.
[4] AA. -ika; *the rest* -iya. [5] SnA, D. yevasi.
[6] *So* AA, *the rest* patto ti. [7] SnA. *adds* Tudu nāma.
[8] *Pāli Dict.* pāṭekka; SnA. pacceka-nirayo, *here and below*.
[9] A, G. ahosi. [10] SnA. paccan' okāso.

Nirabbudâdīsu pi es' eva nayo. Vassa-gaṇanā pi pan' ettha evaŋ veditabbā. Yath' eva hi sataŋ sata-sahassāni koṭi hoti, evaŋ sataŋ sata-sahassa-koṭiyo pakoṭi nāma hoti, sataŋ sata-sahassa-pakoṭiyo koṭi-ppakoṭi nāma, sataŋ sata-sahassa-koṭi-ppakoṭiyo nahutaŋ, sataŋ sata-sahassa-nahutāni ninnahutaŋ, sataŋ sata-sahassa-ninnahutāni ekaŋ abbudaŋ: tato vīsati-guṇaŋ nirabbudaŋ. Esa nayo sabbattha.

Dasamaŋ,
Paṭhama-vaggo.

II. DUTIYA-VAGGA [*or* PAÑCAKA].

1.

Dutiya-vaggassa paṭhame: *Sappinī-tīre* ti, Sappinī-nāmikāya nadiyā-tīre. *Sanaŋ Kumāro* ti,[1] so kira Pañca-sīkha-kumāraka-kāle jhānaŋ bhāvetvā Brahmaloke nibbatto, kumāraka-vaṇṇan' eva vicarati. Tena naŋ Kumāro ti sañjānanti. Porāṇakattā pana Sanaŋ Kumāro ti vuccati.

Jane tasmin ti, janatasmiŋ,[2] pajāyā ti attho. *Ye gotta-paṭisārino* ti, ye jane tasmiŋ gottaŋ paṭisaranti (' ahaŋ Gotamo, ahaŋ Kassapo' ti[3]), tesu loke gotta-paṭisārisu khattiyo seṭṭho. *Vijjā-carana-sampanno* ti, *Bhayabherava-sutta*-pariyāyena[4] pubbe-nivāsâdīhi vā tīhi, *Ambattha-sutta*-pariyāyena[5] vipassanā-ñāṇaŋ mano-may' iddhi cha abhiññāyo ti, imāhi vā aṭṭhahi vijjāhi sīlesu pāripūra-kāritā indriyesu gutta-dvāratā bhojane mattaññutā jāgariy' ānuyogo satta saddhammā cattāri rūpâvacara-jhānānī ti evaŋ paṇṇarasa-dhamma-bhedena caraṇena ca samannāgato. *So seṭṭho deva-mānuse* ti, so khīṇâsava-brāhmaṇo devesu manussesu ca seṭṭho uttamo ti.

---

[1] *Cf.* D. i, 99; iii, 93; M. i, 358; JA. iii, 222.
[2] *So* DA. i, 267, *but* A, C, D, G. janitasmiŋ.
[3] *So* DA. [4] M. i, 22. [5] D. i, 99.

2.

Dutiye: *Acira-pakkante* ti, sanghaŋ bhinditvā na cirass' eva[1] Veḷuvanato Gayā-sīsaŋ gate. *Assatarin*[2] ti, gadrabhassa vaḷavāya jātaŋ.

3.

Tatiye: *Andhakavindan*[3] ti, evaŋ nāmakaŋ gāmaŋ. *Upasaṅkamī* ti, Satthā: Idāni pi viriyaŋ karoti, padhānam anuyuñjati. Gacchāmi 'ssa santike ṭhatvā, sāsan' ānucchavikaŋ viriya-sati[4]-paṭisaŋyuttaŋ gāthaŋ vakkhāmī ti, upasaṅkami. *Pantānī* ti, janataŋ atikkamitvā manussānaŋ anupacāre ṭhitāni. *Saŋyojana-vippamokkhā* ti, tāni ca senâsanāni sevayamāno na cīvarâdīnaŋ atthāya seveyya, atha kho dasasaŋyojane vippamokkh' atthāya careyya. *Sanghe vase*[5] ti, tesu senâsanesu ratiŋ alabhanto upaṭṭhākâdīnaŋ citt' ānurakkhaṇ' atthaŋ, gadrabha-piṭṭhe rajaŋ viya, uppatanto araññe acaritvā, sangha-majjhe vaseyya. *Rakkhitatto satīmā*[6] ti, tattha ca vasanto sagava-caṇḍo goṇo viya sabrahmacārī anovijjhanto aghaṭṭento rakkhitatto satipaṭṭhāna-parāyano hutvā vaseyya. Idāni sanghe vasamānassa bhikkhuno bhikkh' ācāra-vattaŋ ācikkhanto *kulā kulan* ti ādim āha.

Tattha *piṇḍikāyâcaranto*[7] ti, piṇḍ' atthāya caramāno. *Sevetha pantāni senâsanānī* ti, sangha-majjhaŋ otaritvā, vasamāno pi dhura-pariveṇe, tāla-nāḷikera-ādīni ropetvā upaṭṭhākâdi-saŋsaṭṭho na vaseyya. Citta-kallataŋ pana janetvā, cittaŋ hāsetvā, tosetvā, puna panta-senâsane vaseyyā ti, araññass' eva vaṇṇaŋ katheti. *Bhayā* ti, vaṭṭa-bhayato. *Abhaye* ti, nibbāne. *Vimutto* ti, adhimutto hutvā vaseyya. *Yattha bheravā* ti, yasmiŋ ṭhāne bhaya-janakā saviññāṇakā sīha-byagghâdayo aviññāṇakā ratti-bhāge khāṇu-valli-ādayo bahū atthi. *Siriŋsapā* ti, dīgha-jātikâdi-siriŋsapā. *Tattha*

[1] AA. cira-pakkante.
[2] Cf. Vin. ii, 188; A. ii, 73; Mil. Pan. 166; *quoted* Nett. 130; AA. (*s.v* assatarī; vaḷavāya kucchismiŋ gadrabhassa jātā).
[3] Vin. i, 109, *etc.*
[4] C, D. *omit* sati.
[5] Thag. *v.* 142.
[6] F. *t.* satimā.
[7] *Texts* -āya car.

bhikkhū ti, tādise ṭhāne bhikkhu nisinno. Iminā idaŋ dīpeti: Bhagavā, yathā tumhe etarahi tatr' aṭṭhaka-bherav' ārammaṇāni c' eva siriŋsape ca vijju-niccharaṇâdīni ca amanasikatvā nisinnā, evam evaŋ padhānam anuyuttā bhikkhū nisīdanti. *Jātu me diṭṭhan* ti, ekaŋsena mayā diṭṭhaŋ. *Nayidaŋ iti hītihan* ti, idaŋ itiha itihā ti na takka-hetu vā naya-hetu vā piṭaka-sampadānena vā ahaŋ vadāmi. *Ekasmiŋ brahmacariyasmin* ti, ekāya dhamma-desanāya. Dhamma-desanā hi idha brahmacariyan ti adhippetā. *Maccu-hāyinan* ti, maraṇa-pariccāgīnaŋ khīṇâsavānaŋ. *Dasā ca dasadhā dasā*[1] ti, ettha *dasā* ti das' eva. *Dasadhā dasā* ti, sataŋ. Añño ca das' uttaraŋ sekha-sataŋ passāmī ti vadati. *Sota-samāpannā* ti, magga-sotaŋ samāpannā. *Atiracchāna-gāmino* ti, desanāmattam etaŋ: avinipāta-dhammā ti attho. *Saṅkhātuŋ nâpi*[2] *sakkomī* ti, musā-vāda-bhayena ettakā nāma puñña-bhāgino sattā ti gaṇetuŋ na sakkomī ti. Bahuŋ Brahma-dhammadesanaŋ sandhāya evam āha.

4.

Catutthe: *Abhibhū-Sambhavan* ti, Abhibhū ca Sambhavo[3] ca. Tesu Abhibhū thero Sāriputta-tthero viya paññāya aggo, Sambhava-tthero Mahāmoggallāna viya samādhinā aggo. *Ujjhāyantī ti*, avajjhāyanti, lāmakato vā cintenti. *Khīyantī* ti, 'kiŋ nām' etaŋ, kiŋ nām' 'etan?' ti aññamaññaŋ kathenti. *Vipācentī* ti, vitthāyantā[4] punappunaŋ kathenti. *Heṭṭhimena upaḍḍha-kāyenā* ti, nābhito paṭṭhāya heṭṭhima-kāyena. Pāḷiyaŋ ettakam eva āgataŋ. Thero pana pakati-vaṇṇaŋ vijahitvā, nāga-vaṇṇaŋ gahetvā dasseti, supaṇṇa-vaṇṇaŋ gahetvā vā dassetī ti ādinā nayena āgataŋ aneka-ppakāraŋ iddhi-vikubbanaŋ dassesi. *Imā gāthāyo abhāsī* ti, thero kira cintesi: Kathaŋ desitā nu kho dhammadesanā sabbesaŋ piyā assa manāpā? ti. Tato āvajjanto sabbe pi pāsaṇḍā[5] sabbe deva-manussā attano attano samaye purisa-

---

[1] *So all, but* F. *t.* sataŋ.
[2] *So all, but* F. no pi. [3] JA. i, 41.
[4] A, G. vitthārayanti; C_1, D, C. vitthārayantā.
[5] *Cf. supra on* I, 20, 133.

kāraŋ vaṇṇayanti viriyassa avaṇṇa-vādī nāma n' atthi viriya-paṭisaŋyuttaŋ katvā desissāmi? Evaŋ ayaŋ dhamma-desanā sabbesaŋ piya bhavissati manāpā ti ñatvā, tīsu Piṭakesu viciṇitvā imā gāthā abhāsi.

Tattha *ārabbhathā*[1] ti, ārambha-viriyaŋ karotha. *Nikkhamathā* ti, nikkhamma[2]-viriyaŋ karotha. *Yuñjathā* ti, payogaŋ karotha, parakkamatha. *Maccuno senan* ti, Maccuno senā nāma kilesa-senā. Taŋ *dhunātha*. *Jāti-saŋsāran* ti, jāti ca saŋsārañ ca: jati-sankhātaŋ vā saŋsāraŋ. *Dukkhass' antaŋ karissatī* ti, vaṭṭa-dukkhassa paricchedaŋ karissati.

Kim pana katvā thero sahassī-loka-dhātuŋ viññāpesī? ti. Nīla-kasiṇaŋ tāva samāpajjitvā, sabbattha āloka-ṭṭhāne andhakāraŋ phari, odāta-kasiṇaŋ samāpajjitvā andha-kāra-ṭṭhāne obhāsaŋ. Tato kim idaŋ andhakāran? ti sattānaŋ ābhoge[3] uppanne ālokaŋ dassesi. Āloka-ṭṭhāne āloka-kiccaŋ n' atthi. Kiŋ āloko ayan? ti viciṇantānaŋ attānaŋ[4] dassesi. Atha tesaŋ "thero thero" ti vadantānaŋ imā gāthāyo abhāsi. Sabbe osaṭaya parisāya majjhe nisīditvā dhammaŋ desentassa viya saddaŋ suṇiŋsu. Attho pi nesaŋ pākaṭo ahosi.

5.

Pañcame: *Upavattane Malānaŋ* sālavane[5] ti, yath' eva hi Kadamba[6]-nadī-tīrato Rāja-mātu[7]-vihāra-dvārena Thūpârāmaŋ gantabbaŋ hoti, evaŋ Hirañña-vatikāya nāma nadiyā pārima-tīrato sāla-vanaŋ uyyānaŋ.[8] Yathā Anurādhapurassa Thūpârāmo evaŋ taŋ Kusinārāyaŋ hoti: yathā Thūpârāmato dakkhiṇa-dvārena nagaraŋ pavisaṇa-maggo pācīna-mukho gantvā uttarena nivattati, evaŋ uyyānato sāla-panti pācīna-mukhā gantvā uttarena nivattā. Tasmā taŋ Upavattanan ti vuccati. Tasmiŋ Upavattane Mallānaŋ sālavane.

---

[1] *Cf.* Thag. 256; Nett. 40; UdA. 384.

[2] A, C_1, G. nikkam-.

[3] *Cf.* UdA. 389 *n.*

[4] B. sattānaŋ.

[5] *Cf.* D. ii, 137, 169.

[6] '*Now Malwatte-oya, which flows by the ruins of Anarādhapura*'. Geiger, *Mahāvaŋsa*, p. 58 *n.* D. *v.l.* Kalumba.

[7] A, G. dhātu.

[8] *Cf.* UdA. 238.

Antarena yamaka-sālānan ti, mūla-kkhandha-viṭapa-pattehi aññamaññaŋ saŋsibbitvā ṭhita-sālānaŋ antarikāya.

Appamādena sampādethā ti, sati avippavāsena kattabba-kiccāni sampādayatha. Iti Bhagavā, yathā nāma maraṇa-mañce nipanno mahaddhano kuṭumbiko puttānaŋ dhana-sāraŋ ācikkheyya, evam eva parinibbāna-mañce nipanno pañca-cattāḷisa-vassāni dinnaŋ ovādaŋ sabbaŋ ekasmiŋ appa-mâda-pade yeva pakkhipitvā abhāsi. *Ayaŋ Tathāgatassa pacchimā vācā* ti, idaŋ pana Sangīti-kārānaŋ vacanaŋ. Ito paraŋ yaŋ pariṇibbāna-parikammaŋ katvā Bhagavā parinib-buto, taŋ dassetuŋ, *atha kho Bhagavā paṭhama-jjhānan* ti ādi vuttaŋ. Tattha saññā-vedayita-nirodhaŋ samāpanne Bha-gavati assāsa-passāsānaŋ appavattiŋ disvā, 'parinibbuto Satthā' ti saññāya deva-manussā ekappahārena vivariŋsu.[1] Ānanda-tthero pi "Parinibbuto nu kho, bhânte Anuruddha, Bhagavā?" ti theraŋ pucchi. Thero "na kho, āvuso Ānanda, Tathāgato parinibbuto. Api ca saññā-vedayita-nirodhaŋ sam-āpanno" ti āha.

Kathaŋ pana so aññāsi? Thero kira Satthārā saddhiŋ yeva taŋ taŋ samāpattiŋ samāpajjanto yāva n' eva-saññā-n' āsaññ' āyatanā-vuṭṭhānaŋ tāva gantvā, 'idāni Bhagavā nirodhaŋ samāpanno anto nirodhe ca kāla-kiriyā nāma n' atthī' ti aññāsi. "Atha kho Bhagavā saññā-vedayita-nirodha-samāpattito[2] vuṭṭhahitvā n' eva-saññā-n' āsaññ' āya-tanaŋ samapājji . . . pe . . tatiya-jjhānā vuṭṭhahitvā catuttha-jjhānaŋ samāpajjī" ti. Ettha pana Bhagavā catu-vīsatiyā-ṭhānesu paṭhama-jjhānaŋ samāpajji, terasasu ṭhā-nesu dutiya-jjhānaŋ. Tathā tatiyaŋ paṇṇarasasu ṭhānesu catuttha-jjhānaŋ samāpajji. Kathaŋ? Dasasu asubhesu dvattiŋsâkāre aṭṭhasu kasiṇesu mettā-karuṇā-muditesu ānā-pāṇe paricchedâkāse ti imesu tāva catu-vīsatiyā ṭhānesu paṭhama-jjhānaŋ samāpajji. Ṭhapetvā pana dvattiŋsâkārañ ca dasa ca asubhāni sesesu terasasu dutiya-jjhānaŋ, tesu yeva tatiya-jjhānaŋ samāpajji. Aṭṭhasu pana kasiṇesu upekkhā-brahma-vihāre ānāpāṇe paricchedâkāse catusu arūpesū ti

[1] *Here Comy. follows the account at* D. ii, 156, *not that of* Saŋyutta Nik.
[2] D. ii, 156 (*here quoted*) samāpattiyā.

imesu paṇṇarasasu ṭhānesu catuttha-jjhānaŋ samāpajji. Ayam pi ca saṅkhepa-kathā va. Nibbāna-puraŋ pavisanto pana Bhagavā dhamma-ssāmī sabbā pi catu-vīsati-koṭi-sata-sahassa-saṅkhātā samāpattiyo pavisitvā, videsaŋ gacchanto ñāti-janaŋ āligitvā viya, sabba-samāpatti-sukhaŋ anubhavitvā va paviṭṭho.

Catuttha-jjhānā vuṭṭhahitvā samanantarā Bhagavā parinibbāyī ti, ettha jhāna-samanantaraŋ paccavekkhaṇa-samanantaran ti, dve samanantarāni. Catuttha-jjhānā vuṭṭhāya bhav' angaŋ otiṇṇassa tatth' eva parinibbānaŋ jhāna-samanantaraŋ nāma. Catuttha-jjhānā vuṭṭhahitvā puna jhān' angāni paccavekkhitvā bhav' angaŋ otiṇṇassa tatth' eva parinibbānaŋ paccavekkhaṇa-samanantaraŋ nāma. Imāni dve pi samanantarān' eva. Bhagavā pana jhānaŋ samāpajjitvā, jhānā vuṭṭhāya, jhān' angāni paccavekkhitvā, bhav' anga-cittena abyākatena dukkha-saccena parinibbāyi. Ye hi keci Buddhā vā Pacceka-buddhā vā ariya-sāvakā vā, antamaso kuntha-kipillakaŋ upādāya,[1] sabbe pi bhav' anga-citten' eva abyākatena dukkha-saccena kālaŋ karonti.

Bhūta ti, sattā. *Appaṭipuggalo* ti, paṭibhāga-puggala-virahito. *Balappatto* ti, dasa-vidha-ñāṇa-bala-ppatto.

Uppāda-vaya-dhammino ti, uppāda-vaya-sabhāvā. *Tesaŋ vūpasamo* ti, tesaŋ saṅkhārānaŋ vūpasamo. *Sukho* ti, asaṅkhataŋ nibbānam eva sukhan ti attho.

Tadā 'sī ti, saha-parinibbānā mahābhūmi-calo ahosī ti, evaŋ mahāparinibbāne vuttaŋ bhūmi-calaŋ sandhāy' āha. So hi loma-haŋsano ca bhiŋsanako ca āsi. *Sabbâkāra-varupete* ti, sabba-vara-kāraṇ' ūpete.[2]

Nâhu assāsa-passāsa[3] ti, na jāto assāsa-passāso. *Anejo* ti, taṇhā-saṅkhātāya ejāya abhāvena anejo. *Santim ārabbhā* ti, anupādisesaŋ nibbānaŋ ārabbhā paṭicca sandhāya. *Cakkhumā* ti, pañcahi cakkhuhi cakkhumā. *Parinibbuto* ti, khandha-parinibbānena parinibbuto. *Asallīnenā* ti, anallīnena, asaṅkucitena[4] suvikasiten' eva cittena. *Vedanaŋ ajjha-*

---

[1] *Cf.* UdA. 275; KhA. 189.
[2] A, G. -opete.
[3] *At* D. ii, 157 *these gāthās precede those of Ānanda.* *Cf.* K.S. i, 197 *n.*
[4] A, G, D. *v.l.* -kuṭitena.

vāsayī ti, vedanaŋ adhivāsesi, na vedan' ānuvatti hutvā ito c' ito samparivatti. *Vimokkho* ti, kenaci dhammena anāvaraṇa-vimokkho; sabbaso appaññatti-bhāv' ūpagamo pajjota-nibbāna-sadiso jāto ti.

Pañcamaŋ.

Brahma-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

VII.

BRĀHMAṆA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I. ARAHANTA-VAGGA.

1.

Brāhmaṇa-saŋyuttassa paṭhame: *Dhanañjānī*[1] ti, Dhanañjāni-gottā. Ukkaṭṭha-gottā kir' esā. Sesa-brāhmaṇā kira Brahmuno mukhato jātā. Dhanañjāni-gottā matthakaŋ bhinditvā nikkhantā ti tesaŋ laddhi. *Udānaŋ udānesī* ti, kasmā udānesi? So kira brāhmaṇo micchā-diṭṭhiko. Buddho Dhammo Sangho ti vutte kaṇṇe pidahati, thaddho khadira-khāṇu-sadiso. Brāhmaṇī pana sotâpannā ariya-sāvikā. Brāhmaṇo dānaŋ dento pañca-satānaŋ brāhmaṇānaŋ appodakaŋ pāyāsaŋ deti, brāhmaṇī Buddha-pamukhassa sanghassa nānā-rasa-bhojanaŋ. Brāhmaṇassa dāna-divase brāhmaṇī tassa vasaŋ-vattitāya pahīna[2]-maccheratāya ca sahatthā parivisati. Brāhmaṇiyā pana dāna-divase brāhmaṇo pāto va gharā nikkhamitvā palāyati. Ath' ekadivasaŋ brāhmaṇo brāhmaṇiyā saddhiŋ mantetvā,[3] pañca-sata-brāhmaṇe nimantetvā, brāhmaṇiŋ āha: "Sve, bhoti, amhākaŋ ghare pañca-sata brāhmaṇā bhuñjissantī" ti. "Mayā kiŋ kātabbaŋ, brāhmaṇā?" ti. "Tayā aññaŋ kiñci pātabbaŋ n' atthi. Sabbaŋ pacana-parivesanaŋ aññe karissanti. Yam pana tvaŋ ṭhitā pi nisinnā pi khipitvā pi kāsitvā[4] pi 'namo Buddhassā' ti tassa muṇḍa-samaṇakassa namakkāraŋ karosi, taŋ sve ekadivasa-mattaŋ mā akāsi. Taŋ hi sutvā brāhmaṇā anattamanā honti. Mā maŋ brāhmaṇehi bhindāhī"[5] ti. "Tvaŋ brāhma-

---

[1] *So both texts*, A, G. Apad. 512; *but the rest* Dhān-. *Cf.* K.S. i, 199 *n*; DhpA. iv, 161, Tassa hi bhātu Bhāradvājassa Dhanañ*jayanī* (*sic.*) *for v.l.* -jānī.

[2] A. parihīna-.

[3] A, G. āmantetvā.

[4] DhpA. *loc. cit.*

[5] *All* bhijjasi (?).

ṇehi vā bhijja devahi vā! Ahaŋ pana Satthāraŋ anussaritvā na sakkomi anamassamānā saṇṭhātun" ti. "Bhoti, kula-santake gāme gāma-dvāram pi tāva pidahituŋ vāyamantī, tvaŋ dvīh' angulehi pidahitabbaŋ[1] mukhaŋ brāhmaṇānaŋ bhojana-kāla-mattaŋ pidahituŋ na sakkosī?" ti. Evaŋ punappunaŋ kathetvā pi so nivāretuŋ asakkonto ussīsake ṭhapitaŋ maṇḍal' agga-khaggaŋ gahetvā, "bhoti, sace sve brāhmaṇesu nisinnesu taŋ muṇḍa-samaṇakaŋ namassasi, iminā taŋ khaggena pāda-talato paṭṭhāya yāva kesa-matthakā, kaḷīraŋ viya koṭṭetvā, rāsiŋ karissāmī" ti, imā ca gāthā abhāsi:

Iminā maṇḍal' aggena pādato yāva matthakā
kaḷīram iva chejjāmi yadi me icchaŋ na kāhasi,

sace Buddho ti bhaṇasi, sace Dhammo ti bhāsasi,
sace Sangho ti kittesi, jīvantī me nivesane ti.

Ariya-sāvikā pana paṭhavī viya duppakampā, Sineru viya dupparivattiyā,[2] tena tam evam āha:

Sace me angam-angāni kāmaŋ chejjasi, brāhmaṇa,
n' ev' āhaŋ viramissāmi[3] Buddha-setthassa sāsanā;

N' āhaŋ okkā-vara-dharā[4] sakkā rodhayituŋ[5] Jinā.
Dhīt' āhaŋ Buddha-seṭṭhassa. Chinda vā maŋ pacassu vā[6] ti.

Evaŋ Dhānañjānī gajjitaŋ nāma gajjantī pañca-gāthā-satāni abhāsi. Brāhmaṇo brāhmaṇiŋ parāmasituŋ vā paharituŋ vā asakkonto, "Bhoti, yaŋ te ruccati taŋ karohī" ti vatvā, khaggaŋ sayane khipi. Punadivase gehaŋ harit' ūpalittaŋ kārāpetvā, lāja-puṇṇa-ghaṭa-mālā-gandhâdīhi tathā tathā alaṅkārāpetvā, pañcannaŋ brāhmaṇa-satānaŋ nava-sappi-sakkhara-madhu-phānita-yuttaŋ appodaka-pāyāsaŋ paṭiyādāpetvā, kālaŋ ārocāpesi. Brāhmaṇī pi pāto va gandhodakena sayaŋ nahāyitvā, sahass' agghanakaŋ āhata-vatthaŋ nivāsetvā, pañca-sat' agghanakaŋ ekansaŋ katvā, sabb' ālaṅkāra-

---

[1] A, C₁, D. pidhātabb.; G. pidāt-.
[2] A, G. -vattiyā; C, D. vattī sā.
[3] D. viravissāmi.
[4] *Cf.* Sn. 335 (ukkā-dharā)? *abl. here.*
[5] D. sakkārodh-; G. rodayituŋ.
[6] D, G. ca.

paṭimaṇḍitā suvaṇṇa-katacchuŋ gahetvā, bhatt' agge brāhmaṇe parivisamānā tehi saddhiŋ ekapantiyaŋ nisinnassa tassa brāhmaṇassa bhattaŋ upasaŋharantī,—dunnikkhitte dāru-bhaṇḍe[1] pakkhalite pakkhalana-ghaṭṭanāya dukkhā vedanā uppajji,—tasmiŋ samaye Dasabalaŋ sari. Sati-sampannatāya pana pāyāsa-pātiŋ achaḍḍetvā, saṇikaŋ otāretvā, bhūmiyaŋ saṇṭhapetvā, pañcannaŋ brāhmaṇa-satānaŋ majjhe sirasi añjaliŋ ṭhapetvā, yena Veḷuvanaŋ ten' añjaliŋ paṇāmetvā imaŋ udānaŋ udānesi.

Tasmiñ ca samaye tesu brāhmaṇesu keci bhuttāvino honti, keci bhuñjamānā, keci hatthe otarita-mattā, kesañci bhojanaŋ purato ṭhapita-mattaŋ hoti. Te taŋ saddaŋ sutvā, Sinerumattena muggarena sīse pahaṭā viya, kaṇṇesu sūlena viddhā viya, dukkhaŋ domanassaŋ paṭisaŋvediyamānā 'iminā añña-laddhikena mayaŋ gharaŋ pavesitā' ti kujjhitvā, hatthe piṇḍaŋ chaḍḍetvā, mukhena gahitaŋ nuṭṭhumbhitvā, dhanuŋ disvā kākā viya, brāhmaṇaŋ akkosamānā disâdisā pakkamiŋsu.

Brāhmaṇo evaŋ bhijjitvā,[2] gacchante brāhmaṇe disvā, brāhmaṇiŋ sīsato paṭṭhāya oloketvā, "idam eva bhayaŋ passamānā mayaŋ hiyyo paṭṭhāya bhotiŋ yācantā alabhimhā" ti nāna-ppakārehi brāhmaṇiŋ akkositvā, etaŋ *evam evaŋ panā* ti ādivacanaŋ avoca.

Upasaṅkamī ti, 'samaṇo Gotamo gāma-nigamâ-raṭṭhapūjito. Na sakkā gantvā yaŋ vā taŋ vā vatvā santajjetuŋ. Ekam etaŋ pañhaŋ pucchissāmī' ti gacchanto va *kiŋ su jhatvā*[3] ti gāthaŋ abhisaṅkharitvā: sace "asukassa nāma vadhaŋ rocemī" ti vakkhati, atha naŋ "ye tuyhaŋ na ruccanti, te māretu-kāmo si. Loka-vadhāya uppanno kiŋ tuyhaŋ samaṇa-bhāvenā?" ti niggahessāmi. Sace "na kassaci vadhaŋ rocemī" ti vakkhati, atha naŋ "tvaŋ rāgâdīnam pi vadhaŋ na icchasi. Kasmā samaṇo hutvā āhiṇḍasī?" ti niggahessāmī ti. Iti imaŋ ubhato-koṭikaŋ pañhaŋ samaṇo Gotamo n' eva gilituŋ na uggilituŋ sakkhissatī' ti cintetvā,

---

[1] *Cf.* Vin. ii, 143.
[2] *Cf. supra and next* §, pakkho bhinno.
[3] *See above on* I, 8, 1; A, D. jhatvā. *Text* chetvā.

upasaṅkami. *Sammodī* ti, attano paṇḍitatāya kuddha - bhāvaŋ adassetvā madhura-kathaŋ kathento sammodi.

Pañho *Devatā-saŋyutte*[1] kathito. Sesam pi heṭṭhā vitthāritam evā ti.

2.

Dutiye: *Akkosaka-Bhāradvājo* ti, Bhāradvājo va so pañca-gāthā-satehi Tathāgataŋ akkosanto āgato ti. Akkosaka-Bhāradvājo ti 'ssa Sangīti-kārehi nāmaŋ gahitaŋ. *Kupito anattamano* ti, samaṇena Gotamena mayhaŋ jeṭṭhaka-bhātaraŋ pabbājentena jāni katā, pakkho bhinno ti kopena[2] kupito domanassena ca anattamano hutvā ti attho. *Akkosatī*[3] ti, 'coro 'si! Bālo 'si! Mūḷho 'si! Oṭṭho 'si! Goṇo 'si! Gadrabho 'sī!' ti, dasahi akkosa-vatthūhi akkosati. *Paribhāsatī* ti, "hotu, muṇḍaka-samaṇaka, adaṇḍo-ahanti-karo 'si, idāni te rāja-kulaŋ gantvā daṇḍaŋ āropessāmī" ti ādīni vadanto paribhāsati nāma.

Sambhuñjatī ti, ekato bhuñjati. *Vītiharatī* ti, katassa paṭikāraŋ karoti. *Bhavantaŋ Gotaman* ti, kasmā evam āha? *Tav' ev' etaŋ, brāhmaṇa, Tav' ev' etaŋ, brāhmaṇā* ti kir' assa sutvā, "isayo nāma kupitā sāpaŋ denti kisa-vacchâdayo viyā" ti anussava-vasena sapati maŋ maññe samaṇa Gotamo ti mahabbhayaŋ uppajji. Tasmā evam āha.

Dantassā[4] ti, nibbisevanassa. *Tādino* ti, tādi-lakkhaṇaŋ pattassa. *Tass' eva tena pāpiyo*[5] ti, tass' eva puggalassa tena kodhena pāpaŋ hoti. *Sato upasammatī* ti, satiyā samannāgato hutvā adhivāseti. *Ubhinnaŋ tikicchantaŋ*[6] *tan* ti, ubhinnaŋ tikicchantānaŋ. Ayam eva vā pāṭho: Yo puggalo sato upasammati ubhinnam atthaŋ carati, tikicchati, sādheti,—taŋ puggalaŋ janā 'bālo' ti maññanti. Kīdisā janā? Ye dhammassa akovidā. *Dhammassā* ti, pañca - kkhandha-dhammassa vā catu-sacca-dhammassa vā. *Akovidā* ti, tasmiŋ dhamme akusalā, andhabāla-puthujjanā.

---

[1] *Text*, pp. 41, 47. [2] C, D. -kodhena.

[3] *Infra on* S. i, 221; *cf.* DhpA. iv, 161 *on* Dhp. 399; UdA. 113; SnA. p. 181; DhpA. iv, 2.

[4] Thag. 443. [5] *Infra*, S. i, 222.

[6] *So* Thag., *but texts*, A, G. -antānaŋ; C, C_1, D. -antaŋ *only*.

3.

Tatiye: *Asurindaka*[1]*-Bhāradvājo* ti, Akkosa-Bhāradvājassa kaniṭṭho. *Kupito* ti, ten' eva kāraṇena kuddho.

Jayañ c' ev' assā ti, ass' eva taŋ jayaŋ hoti. So jayo hotī ti attho. Katamassā ti? *Yā titikkhā vijānato.* Adhivāsanāya guṇaŋ vijānantassa. Titikkhā adhivāsanā. Ayaŋ tassa vijānato va jayo. Bālo pana pharusaŋ bhaṇanto 'mayhaŋ jayo' ti kevalaŋ jayaŋ maññati.

4.

Catutthe: *Bilangika-Bhāradvājo* ti, Bhāradvājo va so. Nāna-ppakāraŋ pana suddhañ ca sambhāra-yuttañ ca kañjikaŋ kāretvā vikkiṇanto[2] bahuŋ dhanaŋ saṅkharī ti Bilangika-Bhāradvājo ti 'ssa Sangīti-kārehi nāmaŋ gahitaŋ. *Tuṇhī-bhūto* ti, 'tayo me jeṭṭhaka-bhātaro iminā pabbajitā' ti ativiya kuddho kiñci vattuŋ asakkonto tuṇhī-bhūto aṭṭhāsi. Gāthā pana *Devatā-saŋyutte*[3] kathitā va.

5.

Pañcame: *Ahiŋsaka-Bhāradvājo* ti, Bhāradvājo v' esa. Ahiŋsaka-pañhaŋ pana pucchi. Ten' ass' etaŋ Sangīti-kārehi nāmaŋ gahitaŋ. Nāmena vā eva Ahiŋsako, gottena Bhāradvājo. *Ahiŋsakavâhan*[4] ti, ahiŋsako ahaŋ. Iti ce bhavaŋ Gotamo jānātū ti āha. *Tathā c' assā*[5] ti, tathā ca assa, bhaveyyāsī ti attho. *Na hiŋsatī* ti, na viheṭheti, na dukkhāpeti.

6.

Chaṭṭhe: *Jaṭā-Bhāradvājo* ti, Bhāradvājo va so. Jaṭā-pañhassa pana pucchitattā Sangīti-kārehi evaŋ vutto. Sesaŋ *Devatā-saŋyutte*[6] kathitam eva.

---

[1] A, G. (*prob. confusing with* Sundarika-B. *of* § 9) Asundarika-B.

[2] *So* A, G., *but* C_1 vikkiṇāpento; D. -mento.

[3] *Text*, p. 13.

[4] *Texts* -sakâhaŋ.

[5] A, G. jhassa.

[6] *Text*, p. 13.

7.

Sattame: *Suddhika-Bhāradvājo* ti, ayam pi Bhāradvājo va. Suddhika-pañhassa pana pucchitattā Sangīti-kārehi evaŋ vutto. *Sīlavā pi tapo-karan* ti, sīla-sampanno pi tapo-kammaŋ karonto. *Vijjā-carana-sampanno* ti, ettha *vijjā* ti tayo Vedā, *Caraṇan* ti, gotta-caraṇaŋ. *So sujjhati na aññā itarā pajā* ti, so tevijjo brāhmaṇo sujjhati. Ayam pana añña-nāmikā[1] pajā na sujjhatī ti vadati. *Bahum pi palapaŋ jappan* ti, bahum pi palapaŋ jappanto brāhmaṇo visujjhatī ti evaŋ vacana-sahassam pi bhaṇanto ti attho. *Anto-kasambhū* ti, anto kilesa-pūti-sabhāvena pūtiko. *Sankiliṭṭho* ti, kiliṭṭhehi kāya-kammâdīhi samannāgato.

8.

Aṭṭhame: *Aggika-Bhāradvājo* ti, ayam pi Bhāradvājo va. Aggi-paricaraṇa-vasena pan' assa Sangīti-kārehi etaŋ nāmaŋ gahitaŋ. *Sannihito hotī* ti, saŋyojito hoti. *Aṭṭhāsī* ti, kasmā tattha aṭṭhāsi? Bhagavā kira paccūsa-samaye lokaŋ olokento imaŋ brāhmaṇaŋ disvā cintesi: Ayaŋ brāhmaṇo evarūpaŋ agga-pāyāsaŋ gahetvā 'Mahābrahmānaŋ bhojessamī' ti aggimhi jhāpento aphalaŋ karoti, apāya-maggaŋ okkamati. Imaŋ laddhiŋ avissajjento apāya-pūrako va bhavissati. Gacchāmi 'ssa dhamma-desanāya micchā-diṭṭhiŋ bhinditvā, pabbājetvā, cattāro magge c' eva cattāri ca phalāni demī ti. Tasmā pubbaṇha-samaye Rājagahaŋ pavisitvā tattha aṭṭhāsi. *Tīhi vijjāhī* ti, tīhi Vedehi. *Jātimā* ti, yāva sattamā pitāmahāyugā[2] parisuddhāya jātiyā samannāgato. *Sutavā bahū* ti, bahu-nāna-ppakārake ganthe[3] sutavā. *So 'maŋ bhuñjeyyā* ti, "so tevijjo brāhmaṇo imaŋ pāyāsaŋ bhuñjituŋ yutto. Tumhākaŋ pan' esa pāyāso ayutto" ti vadati. *Vedī* ti, pubbe-nivāsa-ñāṇena jātiŋ paṭivijjhi. *Saggâpāyan*[4] ti, dibbena cakkhunā saggam pi apāyam pi passati. *Jāti-kkhayan* ti, arahattaŋ. *Abhiññā-vosito* ti, jānitvā vosita-vosāno.

---

[1] A, G. aññāṇa-migā.
[2] D. i, 113.
[3] D. gandhe (?).
[4] *Cf.* Sn. 647; Dhp. 423.

Brāhmaṇo bhavan ti, avīcito yāva bhav' aggā bhotā[1] sadiso jāti-sampanno khīṇâsava-brāhmaṇo n' atthi, bhavaŋ yeva brāhmaṇo ti. Evañ ca pana vatvā suvaṇṇa-pātiŋ pūretvā, Dasabalassa pāyāsaŋ upanamesi. Satthā, uppattiŋ dīpetvā, bhojanaŋ paṭikkhipanto *gathâbhigītaŋ*[2] *me* ti ādim āha.

Tattha *gāthâbhigītan* ti, gāthāhi abhigītaŋ. *Abhojaneyyan*[3] ti, abhuñjitabbaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Tvaŋ, brāhmaṇa, mayhaŋ ettakaŋ kālaŋ bhikkhâcāra-vattena ṭhitassa katacchu-mattam pi dātuŋ nâsakkhi. Idāni pana mayā tuyhaŋ, kilañjamhi tile vitthārentena viya, sabbe Buddha-guṇā pakāsitā. Iti gāyantena gāyitvā laddhaŋ viya idaŋ bhojanaŋ hoti. Tasmā idaŋ *gāthâbhigītam me abhojaneyyaŋ sampassataŋ, brāhmaṇa, n' esa dhammo*, atthañ ca dhammañ ca sampassantānaŋ evarūpaŋ bhojanaŋ bhuñjitabban ti esa dhammo na hoti. *Gāthâbhigītaŋ panudanti Buddhā* ti, gāthāhi gāyitvā laddhaŋ Buddhā nīharanti yeva. *Dhamme satī brāhmaṇa-vutti-r-esā* ti, brāhmaṇa. dhamme sati, dhammaŋ apekkhitvā, dhamme patiṭṭhāya jīvitaŋ kappentānaŋ esā vutti, ayaŋ ājīvo. Evarūpaŋ nīharitvā dhamma-laddham eva bhuñjitabban ti.

Atha brāhmaṇo cintesi: Ahaŋ pubbe samaṇassa Gotamassa guṇe vā aguṇe vā na jānāmi. Idāni pan' ass' āhaŋ guṇe ñatvā mama gehe asīti-koṭi-mattaŋ dhanaŋ sāsane vippakiritu-kāmo jāto, ayañ ca mayā dinna-paccayā akappiyā ti vadati. Appaṭiggayho ahaŋ samaṇena Gotamenā ti.

Atha Bhagavā sabbaññuta-ñāṇaŋ pesetvā, tassa citt' ācāraŋ vīmaŋsanto, 'ayaŋ[4] sabbe pi attanā dinna-paccaye "akappiyā"[5] ti sallakkheti. Yaŋ hi bhojanaŋ ārabbha kathā uppannā tad eva na vaṭṭati, sesā niddosā' ti brāhmaṇassa catunnaŋ paccayānaŋ dāna-dvāraŋ dassento, *aññena cā* ti ādim āha.

Tattha *kukkucca-vūpasantan* ti, akukkuccâdīnaŋ vasena vūpasanta[6]-kukkuccaŋ. *Annena pāṇenā* ti, desanā-mattam

---

[1] B. bhotā Gotamena.
[2] Sn. 81, 480; SnA., p. 151 (gāthāyo bhāsitvā laddhan ti); Mil. 228.
[3] F. t. A. -nīyaŋ.
[4] *Suggested by* C_1.
[5] *MSS.* -ye.
[6] *So* C_1 (*cf.* SnA.); *MSS.* C. -taŋ.

etaŋ. Ayaŋ pan' attho: Aññehi tayā 'pariccajissāmī' ti sallakkhitehi cīvarâdīhi paccayehi upaṭṭhahassu. *Khettaŋ hi taŋ*[1] *puñña-pekkhassa hotī* ti, evaŋ Tathāgatassa sāsanaŋ nāma puñña-pekkhassa puññ' atthikassa na tuyhaŋ yeva appe pi bīje bahu-sassa-phala-dāyakaŋ sukhettaŋ viya paṭiyattaŋ hotī ti.

9.

Navame: *Sundarika-Bhāradvājo*[2] ti, Sundarikāya-nadiyā tīre aggi-juhaṇena evaŋ laddha-nāmo. *Sundarikāyā* ti, evaŋ nāmikāya nadiyā. *Aggiŋ juhatī* ti, āhutiŋ pakkhipanena[3] jāleti.[4] *Aggi-huttaŋ paricaratī* ti, aggyâyatanaŋ[5] sammajjan' ūpalepana-bali-kammâdinā payirūpāsati. *Ko nu kho imaŋ havyasesaŋ bhuñjeyyā* ti, so kira brāhmaṇo aggimhi hutâvasesaŋ pāyāsaŋ disvā cintesi: Aggimhi tāva pakkhitta-pāyāso Mahābrahmunā bhutto. Ayam pana avaseso atthi. Taŋ yadi Brahmuno mukhato jātassa brāhmaṇassa dadeyyaŋ. Evaŋ me pitarā saha putto pi santappito bhaveyya suvisodhito c' assa Brahmaloka-gāmī maggo ti. So brāhmaṇassa dassan' atthaŋ *uṭṭhāyâsanā catuddisā anuvilokesi. Ko nu kho imaŋ havya-sesaŋ bhuñjeyyā ?*[6] ti. *Rukkha-mūle* ti, tasmiŋ vanasaṇḍe jettha[7]-rukkhassa mūle. *Sasīsaŋ*[8] *pārutaŋ nisinnan* ti, saha sīsena pāruta-kāyaŋ nisinnaŋ. Kasmā pana Bhagavā tattha nisīdi ?

Bhagavā kira paccūsa-samaye lokaŋ olokento imaŋ brāhmaṇaŋ disvā cintesi: Ayaŋ brāhmaṇo evarūpaŋ agga-pāyāsaŋ gahetvā 'Mahābrahmānaŋ bhojessāmī' ti aggimhi jhāpento aphalaŋ karoti . . . pe . . . cattāro magge c' eva cattāri ca phalāni demī ti. Tasmā kālass' eva vuṭṭhāya, sarīra-paṭijagganaŋ katvā, patta-cīvaram ādāya, gantvā, vutta-nayena tasmiŋ rukkha-mūle nisīdi. Atha kasmā sasīsaŋ pārupī ? ti. Himapātassa sītavātassa ca paṭibāhan' atthaŋ. Paṭibalo va etaŋ Tathāgato adhivāsetuŋ. Sace pana

---

[1] A, G. *v.ll. of texts* h' etaŋ.
[2] Sn., p. 79; SnA., p. 400.
[3] D. panne.
[4] A, G. jalati.
[5] SnA. D. agyâyat-.
[6] F. *t.* -āsī ti.
[7] SnA. seṭṭha-.
[8] F. *t.* sīsaŋ.

apārupitvā nisīdeyya brāhmaṇo dūrato va sañjānitvā vivatteyya. Evaŋ sati kathā n' appavatteyya. Iti Bhagavā 'brāhmaṇe āgate sīsaŋ vivarissāmi. Atha maŋ so disvā kathaŋ pavattessati. Tass' āhaŋ kathânusārena dhammaŋ desissāmī' ti kathā-pavattan' atthaŋ evam akāsi.

Upasaṅkamī ti, brāhmaṇo 'ayaŋ sasīsaŋ pārupitvā sabbarattiŋ padhānam anuyutto. Imassa dakkhiṇodakaŋ datvā, imaŋ havya-sesaŋ dassāmī' ti, brāhmaṇa-saññī hutvā upasaṅkami. *Muṇḍo ayaŋ bhavaŋ, muṇḍako ayaŋ bhavan* ti, sīse vivarita-matte nīca-kes' antaŋ[1] disvā 'muṇḍo' ti āha. Tato suṭṭhutaraŋ olokento paritta[2]-mattam pi sikhaŋ adisvā, hīḷento 'muṇḍako' ti āha. *Tato vā*[3] ti, yattha-ṭṭhito addasa, tamhā va padesā. *Muṇḍā pi hī* ti, kenaci kāraṇena muṇḍitasīsā pi honti.

Mā jātim pucchī[4] ti, yadi dānassa mahapphalataŋ paccāsiŋsasi[5] jātiŋ mā puccha.[5] Akāraṇaŋ[6] hi dakkhiṇeyyabhāvassa jāti. *Caraṇañ ca pucchā* ti, api ca kho sīlâdi-guṇabhedaŋ caraṇaŋ puccha, etaŋ hi dakkhiṇeyya-bhāvassa kāraṇaŋ. Idāni 'ssa tam atthaŋ vibhāvento *kaṭṭhā have jāyati jātavedo* ti ādim āha.

Tatr' āyaŋ adhippāyo: Idha kaṭṭhā aggi jāyati, na ca sālâdi-kaṭṭhā jāto va aggi-kiccaŋ karoti. Sopāṇa[7]-doṇiādi-kaṭṭhā jāto na karoti. Attano pana acciyâdi-guṇasampattiyā yato tato vā jāto karoti yeva. Evaŋ na brāhmaṇa-kulâdīsu jāto va dakkhiṇeyyo hoti, caṇḍāla - kulâdīsu jāto na hoti: api ca kho *nīca-kulīno pi* uccā-kulīno pi *khīṇâsava-muni dhitimā hirī-nisedho ājānīyo hoti.* Imāya dhitihiri-pamukhāya guṇa-sampattiyā jātimā uttama-dakkhiṇeyyo hoti. So hi dhitiyā guṇe dhāreti, hiriyā dose nisedhetī ti. Api c' ettha *munī* ti, mona-dhammena samannāgato.[8] *Dhitimā* ti, viriyavā. *Ājānīyo* ti, kāraṇâkāraṇa-jānanako. *Hiri-nisedho* ti, hiriyā pāpāni nisedhetvā ṭhito. *Saccena danto*

[1] SnA. -matte va kesantaŋ; C_1 kesaŋ taŋ.
[2] *So* SnA., *which seems a better reading than* SA, *MSS.* pavatta-.
[3] *So all, but* F. *t.* ca.
[4] (Sn. *v.* 462), SnA. 406, *but texts* puccha.
[5] *So* SnA.; C_1, *but* A, C, D, G. -sati *and* pucchi.
[6] C_1 akāraṇā.
[7] *So* SnA. C_1, *the rest* pāsāna-.
[8] *Cf.* UdA. 98, 255; Nidd. i, 57.

ti, paramattha[1]-saccena danto. *Damasā upeto* ti, indriya-damena upeto. *Vedantagū* ti, catunnaŋ magga-vedānaŋ antaŋ, catūhi vā magga-vedehi kilesānaŋ antaŋ gato. *Vusita-brahmacariyo* ti, magga-brahmacariya-vāsaŋ vuttho. *Yaññ' ūpanīto* ti, upanīta-yañño paṭiyādita-yañño. *Tam upavhaye-thā* ti, yena yañño paṭiyādito so taŋ paramattha-brāhmaṇaŋ avhayeyya, 'Indam avhayāma, Somam avhayāma, Varunam avhayāma, Īsānam avhayāmā'[2] ti. Idaŋ pana avhānaŋ niratthakaŋ. *Kālenā* ti, avhayanto ca 'Kālo, bhante. Niṭṭhitaŋ bhattan' ti attano majjhantika-kāle yeva taŋ upavhayeyya. *So juhati dakkhiṇeyyo* ti, yo evaŋ kāle khīṇâsavaŋ āmantetvā tattha catu-paccayaŋ dakkhiṇaŋ patiṭṭhāpeti, so dakkhiṇeyye juhati nāma, na acetane aggimhi pakkhi-panto. Iti brāhmaṇo Bhagavato kathaŋ suṇanto pasīditvā, idāni attano pasādaŋ āvikaronto *addhā suyiṭṭhan* ti ādim āha.

Tass' attho: *Addhā mama-y-idaŋ* idāni *suyiṭṭhañ* ca *suhutañ* ca bhavissati. Pubbe[3] pana aggimhi jhāpitaŋ niratthakaŋ ahosī ti. *Añño jano* ti, "ahaŋ brāhmaṇo, ahaŋ brāhmaṇo" ti vadanto andha-bāla-puthujjano. *Havyasesan* ti, huta-sesaŋ. *Bhuñjatu bhavan* ti ādi purima-sutte vutta-nayen' eva veditabbaŋ.

Na khvāhan[4] ti, na kho ahaŋ. Kasmā pan' evam āhā ti? Tasmiŋ kira bhojane upahaṭa-matte va 'Satthā bhuñjis-satī' ti saññāya catusu mahādīpesu dvīsu ca paritta-dīpa-sahassesu devatā puppha-phalâdīni c' eva sappi-navanīta-tela-madhu-phāṇitâdīni ca ādāya madhu-paṭalaŋ pīḷetvā madhuŋ gaṇhantiyo viya dibbânubhāvena nibbattit' ojam eva gahetvā pakkhipiŋsu. Tena taŋ sukha-mattaŋ gataŋ manussānañ ca oḷārikaŋ vatthū ti tesaŋ tāva oḷārika-vatthutāya sammā-pariṇāmaŋ na gacchati. Go-yūse pana tila-bījāni pakkhipi-tvā pakkattā oḷārika-missakaŋ jātaŋ, devānañ ca sukhuma-vatthū ti tesaŋ sukhuma-vatthutāya sammā-pariṇāmaŋ na gacchati, sukkha-vipassaka-khīṇâsavassa pi kucchiyaŋ na pariṇamati, aṭṭha-samāpatti-lābhī-khīṇâsavassa pana samā-

[1] A, G. paramam pi.
[2] D. *adds* Yāmam avh-.
[3] A, G sabbe.
[4] *Cf.* UdA. 400.

patti-balena pariṇameyya.[1] Bhagavato pana pākatiken' eva kamma-tejena pariṇameyya.[1]

Appa-harite[2] ti, aharite. Sace hi haritesu tiṇesu pakkhipeyya siniddha-pāyāsena tiṇāni bhaveyyuŋ. Buddhā ca bhūta-gāma-sikkhāpadaŋ na vītikkamanti. Tasmā evam āha. Yattha pana gala-ppamāṇāni mahā-tiṇāni tādise ṭhāne pakkhipituŋ vaṭṭati. *Appāṇake* ti, sappāṇakasmiŋ hi paritta[3]-*udake* pakkhitta-matte pāṇakā maranti. Tasmā evam āha. Yam pana gambhīraŋ mahā-udakaŋ hoti, pāti-sate pi pāti-sahasse pi pakkhitte na āluḷati. Tathārūpe udake vaṭṭati. *Opilāpesī* ti, suvaṇṇa-pātiyā saddhiŋ yeva nimujjāpesi.

Ciccitāyati ciṭiciṭāyatī ti, evarūpaŋ saddaŋ karoti. Kim pan' esa pāyāsassa ānubhāvo, udāhu Tathāgatassa? Tathāgatassa. Ayaŋ brāhmaṇo taŋ pāyāsaŋ opilāpetvā ummaggaŋ āruyha, Satthu santikaŋ anāgantvā va gaccheyya. Atha Bhagavā 'ettakaŋ acchariyaŋ disvā mama santikaŋ āgamissati. Ath' ass' āhaŋ dhamma-desanāya micchā-diṭṭhi-gahaṇaŋ bhinditvā, sāsane otāretvā, amata-pānaŋ pāyessāmī' ti adhiṭṭhāna-vasena[4] evam akāsi.

Dāru-samādahāno ti, dāruŋ jhāpayamāno. *Bahiddhā hi etan* ti, etaŋ dāru-jhāpanaŋ nāma ariya-dhammato bahiddhā. Yadi etena suddhi bhaveyya, ye chava-ḍāhakâdayo bahūni dārūni jhāpenti, te paṭhamataraŋ sujjheyyuŋ. *Kusalā* ti, khandhâdīsu kusalā. *Ajjhattam eva jalayāmi jotin* ti, niyak' ajjhatte attano santānasmiŋ yeva ñāṇa-jotiŋ jālemi. *Nicc' agginī* ti, āvajjana-paṭibaddhena sabbaññuta-ñāṇena niccaŋ pajjalit' aggi. *Nicca-samāhitatto* ti, niccaŋ sammā-ṭhapita-citto. *Brahmacariyaŋ carāmī* ti, bodhi-maṇḍe caritaŋ brahmacariyaŋ gahetvā evaŋ vadati. *Māno hi te, brāhmaṇa, khāri-bhāro* ti, yathā khāri-bhāro khandhena vuyhamāno upari-ṭṭhito pi akkant' akkantaṭṭhāne paṭhaviyā saddhiŋ phasseti viya, evam eva jāti-gotta-kulâdīni māna-vatthūni nissāya ussāpito māno pi tattha tattha issaŋ uppādento catusu apāyesu saŋsīdāpeti. Ten' āha māno hi te, brāhmaṇa,

---

[1] A, D, G. -nāmeyya.
[2] Sn, p. 15; SnA., p. 154 (F. *t. here has* chaṭṭehi, *which should be* chaḍḍehi). [3] C_1 -ke. [4] B. balena.

khāri-bhāro ti. *Kodho dhūmo* ti, tava ñāṇ' aggissa upakkiles' aṭṭhena kodho dhūmo. Tena hi te upakiliṭṭho ñāṇ' aggi na virocati. *Bhasmani-mosa-vajjan* ti, niroj' aṭṭhena musā-vādo vo[1] chārikā nāma. Yathā hi chārikāya paṭicchanno aggi na joteti, evaŋ te musā-vādena paṭicchannaŋ ñāṇan ti dasseti. *Jivhā sujā* ti, "yathā tuyhaŋ suvaṇṇa-rajata-loha-kaṭṭha-mattikāsu aññatarā[2] mahā-yāgaŋ yajan' atthāya sujā hoti, evaŋ mayhaŋ dhamma-yāgaŋ yajan' atthāya pahūta-jivhā siyā" ti vadati. *Hadayaŋ joti-ṭṭhānan* ti, yathā tuyhaŋ nadī-tīre joti-ṭṭhānaŋ, evaŋ mayhaŋ dhamma-yāgassa yajana-ṭṭhān' atthena sattānaŋ hadayaŋ joti-ṭṭhānaŋ. *Attā* ti, cittaŋ. *Dhamma-rahado* ti, yathā tvaŋ aggiŋ paricaritvā dhūma-chārika-seda-kiliṭṭha-sarīro Sundarikaŋ nadiŋ otaritvā nahāyasi,[3] evaŋ mayhaŋ Sundarika-sadisena bahirena rahadena attho n' atthi. Aṭṭhangika-magga-dhammo pana mayhaŋ rahado, tatr' āhaŋ pāṇa-satam pi pāṇa-sahassam pi caturāsītī pi pāṇa-sahassāni ekappahāren' eva nahāpemi. *Sīla-tittho* ti, tassa pana me dhamma-rahadassa catu-pārisuddhi-sīlaŋ titthan ti dasseti. *Anāvilo* ti, yathā tuyhaŋ Sundarika-nadī catūhi pañcahi vā ekato nahāyantehi heṭṭh' ūpariya[4]-vālikā āluḷā hoti, na evaŋ mayhaŋ rahado. Aneka-sata-sahassesu pi pāṇesu otaritvā nahāyantesu so anāvilo vippasanno va hoti. *Sabbhi sataŋ pasattho* ti, paṇḍitehi paṇḍitānaŋ pasattho: uttam' atthena vā so *sabbhī* ti vuccati: paṇḍitehi pasatthattā sataŋ pasattho. *Taranti pāran* ti, nibbāna-pāraŋ gacchanti.

Idāni ariya-magga-rahadassa angāni uddharitvā dassento *saccaŋ dhammo* ti ādim āha. Tattha *saccan* ti, vacī-saccaŋ. *Dhammo* ti, iminā diṭṭhi-sañkappa-vāyāma-sati-samādhayo dasseti. *Saŋyamo* ti, iminā kammanta-ājīvā gahitā. *Saccan* ti vā iminā magga-saccaŋ gahitaŋ, sā atthato sammā-diṭṭhi. Vuttaŋ h' etaŋ: Sammā-diṭṭhi maggo c' eva hetu cā ti. Sammā-diṭṭhiyā pana gahitāya taggatikattā sammā-sañkappo gahito va hoti. *Dhammo* ti, iminā vāyāma-sati-samādhayo. *Saŋyamo* ti, iminā vācā-kammant' ājīvā ti. Evam pi aṭṭhangiko-maggo dassito hoti. Athavā *saccan* ti, param' attha-

---

[1] D. *omits*. [2] *All but* C_1 -aŋ.
[3] C, D. tvaŋ . . sarīro nahāyati (?). [4] C, D. heṭṭh' upp-.

saccaŋ: taŋ atthato nibbānaŋ. *Dhammo* ti padena diṭṭhi-saṅkappo-vāyāmo-sati-samādhī ti pañc' angāni gahitāni. Saŋyamena vācā-kammanto ājīvo ti tīni. Evam pi aṭṭhangiko-maggo dassito hoti. *Brahmacariyan* ti, etaŋ brahmacariyaŋ nāma. *Majjhe-sitā*[1] ti, sassat' ucchede vajjetvā, majjhe nissitā. *Brahm' uppatti*[2] ti, seṭṭh' upapatti. *Sa-t-ujju-bhūtesu namo-karohī* ti, ettha *ta*-kāro pada-sandhi-karo. Sa tvaŋ uju-bhūtesu khīṇâsavesu namo-karohī ti attho. *Tam ahaŋ naraŋ dhamma-sārī ti brūmī* ti, yo evaŋ paṭipajjati tam ahaŋ puggalaŋ 'dhamma-sārī eso, dhamma-sāriyā paṭicchanno' ti ca, kusala-dhamme hi akusala-dhamme sāretvā ṭhito ti vā ti vadāmi.

10.

Dasame: *Aññatarasmiŋ vana-saṇḍe* ti, paccūsa-samaye lokaŋ olokento tassa brāhmaṇassa arahattassa upanissayaŋ disvā 'gacchāmi 'ssa sangahaŋ karissāmī 'ti gantvā tasmiŋ vana-saṇḍe viharati.

Pallaṅkan[3] ti, samantato ūru-baddh' āsanaŋ. *Ābhujitvā* ti, bandhitvā. *Ujuŋ kāyaŋ paṇidhāyā* ti, uparimaŋ sarīraŋ ujukaŋ ṭhapetvā, aṭṭhārasa piṭṭhi-kaṇṭake koṭiyā koṭiŋ paṭipādetvā. *Parimukhaŋ satiŋ upaṭṭhapetvā* ti, kamma-ṭṭhān' ābhimukhaŋ satiŋ ṭhapayitvā, mukha-samīpe vā katvā ti attho. Ten' eva *Vibhange*, "ayaŋ sati upaṭṭhitā hoti supaṭṭhitā nāsik' agge vā mukha-nimitte vā. Tena vuccati parimukhaŋ satiŋ upaṭṭhapetvā" (Vibh. 252) ti. Athavā "*parī* ti pariggah' aṭṭho, *mukhan* ti niyyān' aṭṭho, *satī* ti upaṭṭhān' aṭṭho. Tena vuccati *parimukhaŋ satin*" ti, evaŋ *Paṭisambhidāya* (i, 176) vutta-nayena p' ettha attho daṭṭhabbo. Tatr' āyaŋ saṅkhepo: pariggahita-niyyānaŋ satiŋ katvā ti. Evaŋ nisīdanto ca pana chabbaṇṇa-ghana-Buddha-rasmiyo vissajjetvā nisīdi.

Naṭṭhā hontī ti, kasitvā vissaṭṭhā aṭavi-mukhā caramānā, brāhmaṇe bhuñjituŋ gate, palātā honti. *Upasaṅkamī* ti, domanass' ābhibhūto ahiṇḍanto, 'sukhena vat' āyaŋ samaṇo nisinno' ti cintetvā upasaṅkami.

---

[1] A, G. -ṭhitā. [2] *So* A, D, G., *but texts*, C₁ Brahmapatti.
[3] *For these terms cf.* VM. 271; Pṭs. 176; DA. i, 210; UdA. 165, 170

Ajja-chaṭṭhiŋ[1] *na dissantī* ti, ajja cha-divasa-mattakā na dissanti. *Pāpakā* ti,[2] lāmakā, tila-khāṇukā. Tena kira tila-khette vapite tadah' eva devo vassitvā tile paŋsumhi osīdāpesi. Pupphaŋ vā phalaŋ vā gahetuŋ nâsakkhiŋsu. Ye pi vaḍḍhiŋsu tesaŋ upari pāṇakā patitvā paṇṇāni khādiŋsu. Eka-paṇṇa-dvipaṇṇa-khāṇukā avasissiŋsu. Brāhmaṇo khettaŋ oloketuŋ gato, te disvā 'vaḍḍhiyā me tilā gahitā, te pi naṭṭhā' ti domanassa-jāto ahosi. Taŋ gahetvā imaŋ gātham āha. *Ussoḷhikāyā* ti, ussāhena kaṇṇa-nanguṭṭhâdīni ukkhipitvā viravantā[3] uppatanti. Tassa kira anupubbena bhogesu parikkhīṇesu pakkhipitabbassa abhāvena tuccha-koṭṭhā ahesuŋ. Tassa ito c' ito ca sattahi gharehi āgatā mūsikā. Te tuccha-koṭṭhe[4]-pavisitvā, uyyāna-kīlaŋ kīlantā viya, naccanti. Taŋ gahetvā evam āha.

Uppāṭakehi[5] *sañchanno*[6] ti, uppāṭaka-pāṇakehi sañchanno. Tassa kira brāhmaṇassa sayan' atthāya santhataŋ tiṇa-paṇṇa-santharaŋ koci antar' antarā paṭijagganto n' atthi. So divasaŋ araññe kammaŋ katvā, sayaŋ āgantvā tasmiŋ nipajjati. Ath' assa uppāṭaka-pāṇakā sarīraŋ ekacchannaŋ karontā khādanti. Taŋ gahetvā evam āha.

Vidhavā ti, mata-patikā. Yāva kira tassa brāhmaṇassa gehe vibhava-ppattā[7] ahosi, tāva tā, vidhavā pi hutvā, patikulesu vasituŋ labhiŋsu. Yadā pana so niddhano jāto, tadā tā 'mātā-pitu-gharaŋ gacchathā' ti sassu sasurâdīhi nikkaḍḍhitā tass' eva gharaŋ āgantvā vasantiyo 'brāhmaṇassa bhojana-kāle gacchatha, ayyakena saddhiŋ bhuñjathā' ti putte pesenti. Tehi pātiyaŋ hatthesu otāritesu brāhmaṇo hatthassa okāsam pi na labhi. Taŋ gahetvā imaŋ gātham āha.

Piṅgalā[8] ti, kaḷāra-piṅgalā. *Tilakā hatā* ti, kāḷa-setâdi-vaṇṇehi tilakehi āhata-gattā. *Sottaŋ pādena bodhetī* ti, niddaŋ okkantaŋ pādena paharitvā pabodheti. Ayaŋ kira brāhmaṇo mūsika-saddena ubbāḷho uppāṭakehi ca khajjamāno sabba-

---

[1] *Texts and all*, saṭṭhiŋ.
[2] *Texts* papikā.
[3] *V.l.* vicarantā.
[4] D. koṭṭhāni.
[5] *So* F. *t. others* uppād- *throughout.*
[6] A, D, G. sacchanno.
[7] C_1 -mattā.
[8] *Cf.* PvA. 90.

rattiŋ niddaŋ alabhitvā paccūsa-kāle niddāyati. Atha naŋ akkhīsu nimmīlita-mattesveva "kiŋ karosi, brāhmaṇa, pacchā ca pubbe ca gahitassa iṇassa? Vaḍḍhi-matthakaŋ pattā satta dhītaro positabbā. Idāni iṇāyikā āgantvā gehaŋ parivāressanti. Gaccha. Kammaŋ karohī" ti pādena paharitvā pabodheti. Taŋ gahetvā imaŋ gātham āha.

Iṇāyikā ti, yesaŋ tena hatthato iṇaŋ gahitaŋ, te. So kira kassaci hatthato ekaŋ kahāpaṇaŋ, kassaci dve, kassaci dasa . . pe . . . kassaci satan ti. Evaŋ bahunnaŋ hatthato iṇaŋ aggahesi. Te divā brāhmaṇaŋ apassantā 'gehato taŋ nikkhantam eva ganhissāmā' ti balava-paccūse gantvā codenti. Taŋ gahetvā imaŋ gātham āha.

Bhagavā tena brāhmaṇena imāhi sattahi gāthāhi dukkhe kathite "Yan yaŋ,[1] brāhmaṇa, tayā dukkhaŋ kathitaŋ, sabbam etaŋ mayhaŋ n' atthī" ti dassento paṭigāthāhi brāhmaṇassa dhamma-desanaŋ vaddhesi. Brāhmaṇo tā gāthā sutvā Bhagavati pasanno saraṇesu patiṭṭhāya pabbajitvā arahattaŋ pāpuṇi. Taŋ dassetuŋ evaŋ vutte Bhāradvājagotto ti ādi vuttaŋ.

Alatthā ti, labhi. Tañ ca pana brāhmaṇaŋ Bhagavā pabbājetvā ādāya, Jetavanaŋ gantvā, puna-divase tena therena pacchā-samaṇena Kosala-rañño geha-dvāraŋ agamāsi. Rājā 'Satthā āgato' ti sutvā pāsādā oruyha, vanditvā, hatthato pattaŋ gahetvā, Tathāgataŋ upari-pāsādaŋ āropetvā, varâsane nisīdāpetvā, gandhodakena pāde dhovitvā, sata-pākatelena[2] makkhetvā, yāguŋ āharāpetvā, rajata-daṇḍaŋ suvaṇṇa-katacchuŋ gahetvā, Satthu upanāmesi. Satthā pattaŋ[3] pidahi. Rājā Tathāgatassa pādesu patitvā, "sace me, bhante, doso atthi, kamathā" ti āha. "N' atthi, mahārājā" ti. "Atta kasmā yāguŋ na gaṇhathā?" ti. "Palibodho atthi, mahārājā" ti. "Kim pana, bhante, yāguŋ agaṇhante h' eva labhitabbo esa palibodho? Paṭibalo ahaŋ palibodhaŋ dātuŋ. Gaṇhatha, bhante" ti. Satthā aggahesi. Mahallaka-tthero pi dīgha-rattaŋ chāto[4] yāvad' atthaŋ yāguŋ pivi. Rājā khādanīyaŋ bhojanīyaŋ datvā, bhatta-kicc' āvasāne

---

[1] C₁, D. *omit.*
[2] *Cf.* JA. iv, 281.
[3] A, G. hatthaŋ.
[4] A, D, G. jāto.

Bhagavantaŋ vanditvā āha: "Bhagavā, tumhe paveṇiyā āgate Okkaka-vaŋse[1] uppajjitvā, cakka-vatti-siriŋ pahāya, pabbajitvā loke aggataŋ patto. Ke nāma, bhante, tumhākaŋ palibodho?" ti. "Mahārāja, etassa mahallaka-ttherassa palibodho amhākaŋ palibodha-sadiso vā" ti.

Rājā theraŋ vanditvā: "Ko, bhante, tumhākaŋ palibodho?" ti pucchi. "Iṇa-palibodho, mahārājā" ti. "Kittako, bhante?" ti. "Gaṇehi, mahārājā" ti. Rañño 'ekaŋ dve sataŋ sahassan' ti gaṇentassa anguliyo na ppahonti. Ath' ekaŋ purisaŋ pakkositvā, "Gaccha, bhane, nagare bheriŋ carāpehi: Sabbe bahu-dhītika-brāhmaṇassa iṇāyikā rāj' angane sannipatentū" ti. Manussā bheriŋ sutvā sannipatiŋsu. Rājā tesaŋ hatthato paṇṇāni āharāpetvā, sabbesaŋ anūnaŋ dhanaŋ adāsi. Tattha suvaṇṇam eva sata-sahass' agghanakaŋ ahosi. Puna rājā pucchi: "Añño pi atthi, bhante, palibodho?" ti. "Iṇaŋ nāma, mahārāja, datvā muccituŋ sakkā. Etā pana satta dārikā mahā palibodhā mayhan" ti. Rājā yānāni pesetvā, tassa dhītare āharāpetvā, attano dhītare katvā, taŋ taŋ kula-gharaŋ pesetvā, "añño pi, bhante, atthi palibodho?" ti pucchi. "Brāhmaṇī, mahārājā" ti. Rājā yānaŋ pesetvā, brāhmaṇiŋ āharāpetvā, ayyaka-ṭṭhāne ṭhapetvā, puna pucchi: "Añño pi, bhante, atthi palibodho?" ti. "N' atthi, mahārājā" ti vutte cīvara-dussāni dāpetvā, "Bhante, mama santakaŋ tumhākaŋ bhikkhu-bhāvaŋ evaŋ jānāthā" ti āha. "Āma, mahārājā" ti. Atha naŋ rājā āha: "Bhante, cīvara-piṇḍa-pātâdayo pi sabbe paccayā amhākaŋ santakā bhavissanti. Tumhe Tathāgatassa manaŋ gahetvā samaṇadhammaŋ karothā" ti. Thero tath' eva appamatto samaṇadhammaŋ karonto na cirass' eva āsava-kkhayaŋ patto ti.

Dasamaŋ.

Paṭhama-vagga.

---

[1] *Cf.* JA. ii, 438; V. 300.

II. UPĀSAKA-VAGGA.

1.

Dutiya-vaggassa paṭhame: *Magadhesū*[1] ti, evaŋ nāmake janapade. *Dakkhiṇā-girismin* ti, Rājagahaŋ parivāretvā ṭhitassa girino dakkhiṇa-bhāge janapado atthi. Tasmiŋ janapade. Tattha vihārassā pi tad eva nāmaŋ. *Ekanālāyaŋ brāhmaṇa-gāme* ti, Ekanālā ti tassa gāmassa nāmaŋ. Brāhmaṇā tattha sambahulā paṭivasanti, brāhmaṇa-bhogo eva vā. So tasmā brāhmaṇa-gāmo ti vuccati.

Tena kho pana samayenā ti, yaŋ samayaŋ Bhagavā Magadha-raṭṭhe Ekanālaŋ brāhmaṇa-gāmaŋ upanissāya Dakkhiṇā-giri-mahāvihāre brāhmaṇassa indriya-paripākaŋ āgamayamāno viharati, tena samayena. *Kasi*[2]*-Bhāradvājassā* ti, so brāhmaṇo kasiŋ nissāya jīvati, Bhāradvājo ti c' assa gottaŋ. *Pañca-mattānī* ti, pañca-pamāṇāni, anūnāni anadhikāni pañca-*nangala-satānī* ti vuttaŋ hoti. *Payuttānī* ti, yojitāni: balivaddānaŋ khandhesu ṭhapetvā yuge yottehi yojitānī ti attho. *Vappa-kāle* ti, vapana-kāle bīja-nikkhepa-samaye. Tattha dve vappāni: kalala[3]-vappañ ca paŋsu-vappañ ca. Paŋsu-vappaŋ idha adhippetaŋ. Tañ ca kho paṭhama-divase mangala-vappaŋ.

Tatth' āyaŋ upakaraṇa-sampadā. Tīṇi-balivadda-sahassāni upaṭṭhāpitāni honti. Sabbesaŋ suvaṇṇa-mayāni singāni paṭimukkāni, rajata-mayā khurā, sabbe seta-mālāhi c' eva gandha-pañc' angulehi ca alaṅkatā paripuṇṇ' anga-paccangā sabba-lakkhaṇa-sampannā: ekacce kāḷā añjana-vaṇṇā, ekacce setā balakā[4]-vaṇṇā, ekacce rattā pavāḷa-vaṇṇā, ekacce kammāsā masāragalla-vaṇṇā. Evaŋ pañca-satā kassaka-purisā sabbe ahata-seta-vatthā gandha[5]-māl' ālaṅkatā dakkhiṇ' aŋsa-kūṭesu patiṭṭhita-puppha-cumbaṭakā haritāla-manosilā-lañchan' ujjala-gattā, dasa dasa nangalā ekeka-gumbā hutvā gacchanti. Nangalānaŋ sīsañ ca yugañ ca patodā ca suvaṇṇa-

---

[1] *Cf.* Sn., p. 12; SnA. i, 135 (*more fully*).
[2] C, C₁ kasī-.
[3] D. kalla-.
[4] *So all, but* SnA. valāhaka.
[5] SnA. -vattha-nivatthā.

khacitā. Paṭhama-nangale aṭṭha balivaddā yuttā, sesesu cattāro cattāro. Avasesā kilanta-parivattan' atthaŋ ānītā. Ekeka-gumbe ekeka-bīja-sakaṭaŋ, ekeko kasati, ekeko vapati.

Brāhmaṇo pana pag' eva massu-kammaŋ kārāpetvā, nahāyitvā, sugandha-gandhehi vilitto, pañca-sat' agghanakaŋ[1] vatthaŋ nivāsetvā, sahass' agghanakaŋ[1] ekaŋsaŋ karitvā, ekekissā anguliyā dve dve ti[2] vīsati anguli-muddikāyo, kaṇṇesu sīha-kuṇḍalāni, sīse ca brahma-veṭhanaŋ paṭimuñcitvā, suvaṇṇa-mālaŋ kaṇṭhe katvā, brāhmaṇa-gaṇa-parivuto kammantaŋ vosāsati.[3]

Ath' assa brāhmaṇī aneka-sata-bhājanesu pāyāsaŋ pacāpetvā,[4] mahāsakaṭesu āropetvā, gandhodakena nahāyitvā, sabbâlankāra-vibhūsitā brāhmaṇī-gaṇā-parivutā kammantaŋ agamāsi.[5] Geham pi 'ssa harit' ūpalitta-vippakiṇṇa-lājaŋ puṇṇa-ghaṭa-kadali-dhaja-paṭākāhi alankataŋ gandha-pupphâdīhi sukata-bali-kammaŋ, khettañ ca tesu tesu ṭhānesu samussita-dhaja-paṭākaŋ ahosi. Parijana-kamma-kārehi saddhiŋ osaṭa-parisā aḍḍha-teyya sahassā[6] ahosi, sabbe ahatavatthā, sabbesaŋ pāyāsa-bhojanam eva patiyattaŋ.

Atha brāhmaṇo suvaṇṇa-pātiŋ dhovāpetvā, pāyāsassa pūretvā, sappi-madhu-phāṇitehi abhisankharitvā, nangalabali-kammaŋ kārāpesi. Brāhmaṇī pañcannaŋ kassaka-satānaŋ suvaṇṇa-rajata-kaŋsa-tamba-loha-mayāni bhājanāni dāpetvā, suvaṇṇa-katacchuŋ gahetvā, pāyāsena parivasantī gacchati. Brāhmaṇo pana bali-kammaŋ kāretvā ratta-bandhikāyo upāhanāyo ārohitvā, ratta-suvaṇṇa-daṇḍakaŋ gahetvā, "Idha pāyāsaŋ detha. Idha sappiŋ detha. Idha sakkharaŋ dethā" ti vosāsamāno vicarati. Ayaŋ tāva kammante pavatti.

Vihāre pana yattha yattha Buddhā vasanti, tattha tattha nesaŋ devasikaŋ pañca kiccāni bhavanti, seyyathīdaŋ: Pure bhatta-kiccaŋ pacchā-bhatta-kiccaŋ purima-yāma-kiccaŋ majjhima-yāma-kiccaŋ pacchima-yāma-kiccaŋ ti.[7] Tatr' idaŋ

---

1 A, C1, D. -ikaŋ.
2 SnA. dve dve katvā.
3 *See Childers; not in Pāli Dict. Also infra.*
4 A, G. ṭhapetvā.
5 *Cf. on* S. i, 141.
6 SnA. -aŋ.
7 *Cf.* DA. i, 45; SnA. 130.

pure-bhatta-kiccaŋ: Bhagavā hi pāto va uṭṭhāya upaṭṭhāk' ānuggah' atthaŋ sarīra-phāsuk' atthañ ca mukha-dhovanâdi (sarīra-) parikammaŋ katvā, yena bhikkhā-cāra-velā tāva vivitt' āsane vītināmetvā, bhikkhā-cāra-velāya nivāsetvā, kāya-bandhanaŋ bandhitvā, cīvaraŋ pārupitvā, pattam ādāya, kadāci ekako kadāci bhikkhu-sangha-parivuto gāmaŋ vā nigamaŋ vā piṇḍāya pavisati, kadāci pakatiyā, kadāci anekehi pāṭihāriyehi vattamānehi, seyyathīdaŋ: piṇḍāya pavisato Loka-nāthassa purato purato gantvā mudu-gatayo vātā paṭhaviŋ sodhenti, valāhakā udaka-phusitāni muñcantā magge reṇuŋ vūpasametvā, upari vitānaŋ hutvā tiṭṭhanti. Apare vātā pupphāni upaharitvā magge okiranti. Unnatā bhūmi-ppadesā oṇamanti, oṇatā unnamanti, pāda-nikkhepa-samaye samā va bhūmi hoti, sukha-samphassāni paduma-pupphāni vā pāde sampaṭicchanti. Inda-khīlassa anto ṭhapita-matte dakkhiṇa-pāde sarīrā chabbaṇṇa-rasmiyo nikkhamitvā[1] suvaṇṇa-rasa-piñjarāni viya citra-paṭa-parikkhittāni[2] viya ca pāsāda-kūṭâgārâdīni (alañ)karontiyo[3] ito c' ito ca vidhāvanti. Hatthi-assa-vihangâdayo saka-saka-ṭṭhānesu ṭhitā yeva madhuren' ākārena[4] saddaŋ karonti. Tatha bheri-vīṇâdīni turiyāni manussānañ ca kāy' ūpagāni ābharaṇāni. Tena saññāṇena manussā jānanti 'ajja Bhagavā idha piṇḍāya paviṭṭho' ti. Te sunivatthā supārutā gandha-pupphâdīni ādāya, gharā nikkhamitvā, antara-vīthiŋ paṭipajjitvā, Bhagavantaŋ gandha-pupphâdīhi sakkaccaŋ pūjetvā, vanditvā, 'amhākaŋ, bhante, dasa bhikkhū, amhākaŋ vīsati, amhākaŋ bhikkhu-sataŋ dethā' ti yācitvā, Bhagavato pi pattaŋ gahetvā, āsanaŋ paññāpetvā, sakkaccaŋ piṇḍa-pātena patimānenti.

Bhagavā kata-bhatta-kicco tesaŋ santānāni oloketvā, tathā dhammaŋ deseti, yathā keci saraṇa-gamane patiṭṭhahanti, keci pañcasu sīlesu, keci sotâpatti-sakadāgāmi-anāgāmi-phalānaŋ aññatarasmiŋ, keci pabbajitvā agga-phale arahatte

---

[1] SnA. niccharitvā.

[2] *So MSS., but* DA. citra-patta-parikkhiṇṇāni. SnA. *omits the passage.*

[3] *MSS.* SnA. *omit* alan-.

[4] DA. sarena.

ti. Evaŋ mahājanaŋ anuggahetvā uṭṭhay' āsanā vihāraŋ gacchati. Tattha hi gandha-maṇḍala-māle paññatta-vara-Buddh' āsane nisīdati, bhikkhūnaŋ bhatta-kicca-pariyosānaŋ āgamayāmano. Tato bhikkhūnaŋ bhatta-kicca-pariyosāne upaṭṭhāko Bhagavato nivedeti. Atha Bhagavā gandha-kuṭiŋ pavisati. Idaŋ tava pure-bhatta-kiccaŋ.[1]

Atha Bhagavā evaŋ kata-pure-bhatta-kicco gandha-kuṭiyā upaṭṭhāne[2] nisīditvā, pāde pakkhāletvā, pāda-pīthe ṭhapetvā,[3] bhikkhu-sanghaŋ ovadati: "Bhikkhave, appamādena sampādetha. Dullabho Buddh' uppādo lokasmiŋ. Dullabho manussatta-paṭilābho, dullabhā saddhā-sampatti,[4] dullabhā pabbajjā, dullabhaŋ saddhamma-savaṇan" ti. Tattha keci Bhagavantaŋ kamma-ṭṭhānaŋ pucchanti. Bhagavā tesaŋ cariy' ānurūpaŋ kamma-ṭṭhānaŋ deti. Tato sabbe pi Bhagavantaŋ vanditvā attano attano ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhānāni gacchanti, keci araññaŋ, keci rukkha-mūlaŋ, keci pabbatâdīnaŋ aññataraŋ, keci Cātummahārājaka-bhavanaŋ . . . pe . . . keci Vasavatti-bhavanan ti. Tato Bhagavā gandha-kuṭiŋ pavisitvā, sace ākaṅkhati dakkhiṇena passena sato sampajāno muhuttaŋ sīha-seyyaŋ kappeti. Atha samassāsita-kāyo uṭṭhahitvā dutiya-bhāge lokaŋ oloketi. Tatiya-bhāge, yaŋ gāmaŋ vā nigamaŋ vā upanissāya vihariti, tattha mahājano pure-bhattaŋ dānaŋ datvā, pacchā-bhattaŋ sunivattho supāruto gandha-pupphâdīni ādāya vihāre sannipatati. Tato Bhagavā sampatta-parisāya anurūpena pāṭihāriyena gantvā, dhamma-sabhāyaŋ paññatta-vara-Buddh' āsane nisajja, dhammaŋ deseti, kāla-yuttaŋ samaya[5]-yuttaŋ. Atha kālaŋ viditvā parisaŋ uyyojeti. Manussā Bhagavantaŋ vanditvā pakkamanti. Idaŋ pacchā-bhatta-kiccaŋ.

So evaŋ niṭṭhita-pacchā-bhatta-kicco, sace gattāni osiñcitu-kāmo hoti, Buddh' āsanā vuṭṭhāya nahāna-koṭṭhakaŋ pavisitvā, upaṭṭhākena paṭiyādita-udakena gattāni utuŋ gāhā-

---

[1] SnA. *refers to* M. ii, 137 *ff. for further explanation.*

[2] DA. upaṭṭhāke.

[3] (*I.e.* pāde.) *So* SnA., *but MSS.* ṭhatvā. DA. sopāna-phalake ṭhatvā.

[4] C, D. sampadā; SnA, DA. khaṇa-sampatti.

[5] SnA. pamāna.

peti: upaṭṭhāko pi Buddh' āsanaŋ ānetvā pappoṭhetvā gandha-kuṭi-pariveṇe paññāpeti. Bhagavā ratta-dupaṭṭaŋ nivāsetvā, kāya-bandhanaŋ bandhitvā, uttar' āsangaŋ katvā, tattha āgantvā nisīdati, ekako va[1] muhuttaŋ paṭisallīno. Atha bhikkhū tato tato āgamma Bhagavato upaṭṭhānaŋ gacchanti. Tattha ekacce pañhaŋ pucchanti, ekacce kamma-ṭṭhānaŋ, ekacce dhamma-savaṇaŋ yācanti. Bhagavā tesaŋ adhippāyaŋ sampādento purima-yāmaŋ vītināmeti. Idaŋ purima-yāma-kiccaŋ.

Purima-yāma-kicca-pariyosāne pana, bhikkhūsu Bhagavantaŋ vanditvā pakkantesu, sakala-dasa-sahassī-loka-dhātu-devatāyo okāsaŋ labhamānā Bhagavantaŋ upasaṅkamitvā pañhaŋ pucchanti: yathâbhisaṅkhataŋ antamaso caturakkharam[2] pi. Bhagavā tāsaŋ devatānaŋ pañhaŋ vissajjento majjhima-yāmaŋ vītināmeti. Idaŋ majjhima-yāma-kiccaŋ.

Pacchima-yāmaŋ pana tayo koṭṭhāse katvā, pure-bhattato paṭṭhāya nissajja-pīlitassa sarīrassa kilāsu-bhāva-mocan' atthaŋ ekaŋ koṭṭhāsaŋ caṅkamena vītināmeti. Dutiya-koṭṭhāse gandha-kuṭiŋ pavisitvā, dakkhiṇena passena sato sampajāno sīha-seyyaŋ kappeti. Tatiya-koṭṭhāse paccuṭṭhāya nisīditvā purima-Buddhānaŋ santike dāna-sīlâdi-vasena kat' ādhikāra-puggala-dassan' atthaŋ Buddha-cakkhunā lokaŋ oloketi. Idaŋ pacchima-yāma-kiccaŋ.

Tadā pi evaŋ olokento Kasibhāradvājaŋ[3] brāhmaṇaŋ arahattassa upanissaya-sampannaŋ disvā, tattha 'mayi gate kathā pavattissati, kathâvasāne dhamma-desanaŋ sutvā eso brāhmaṇo sa-putta-dāro tīsu saraṇesu patiṭṭhāya, asīti-koṭi-dhanaŋ mama sāsane vippakiritvā, aparabhāge nikkhamma pabbajitvā arahattaŋ pāpuṇissatī' ti ñatvā, tattha gantvā kathaŋ samuṭṭhāpetvā dhammaŋ desesi. Etam atthaŋ dassetuŋ *atha kho Bhagavā* ti ādi vuttaŋ.

Tattha *pubbaṇha-samayan* ti,[4] bhumm' atthe upayoga-vacanaŋ. Pubbaṇha-samaye ti attho. *Nivāsetvā* ti, paridahitvā, vihāra-cīvara-parivattana-vasen' etaŋ vuttaŋ. *Patta-cīvaram ādāyā* ti, pattaŋ hatthehi cīvaraŋ kāyena ādiyitvā,

---

[1] A, G, DA. ca.
[2] DA. -akkham.
[3] C, C₁ kasī-.
[4] *Cf.* SnA. 139.

sampaṭicchitvā, dhāretvā ti attho. Bhagavato kira piṇḍāya pavisitu-kāmassa bhamaro viya vikasita-paduma-dvaya-majjhaŋ inda-nīla-maṇi-vaṇṇa-sela-maya-patto[1] hattha-dvaya-majjhaŋ āgacchati. Taŋ evam āgataŋ pattaŋ hatthehi sampaṭicchitvā cīvarañ ca parimaṇḍalaŋ pārutaŋ kāyena dhāretvā ti vuttaŋ hoti. *Ten' upasaṅkamī* ti, yena maggena kammanto[2] gantabbo, tena ekako va upasaṅkami. Kasmā pana taŋ bhikkhū nânubandhiŋsū? ti. Yadā hi Bhagavā ekako va katthaci gantu-kāmo hoti yāva bhikkhā-cāra-velāyaŋ dvāraŋ pidahitvā, anto gandha-kuṭiyaŋ nisīdati. Bhikkhū tāya saññāya jānanti 'ajja Bhagavā ekako va piṇḍāya caritu-kāmo. Addhā kañci eva vinetabba-puggalam addasā' ti. Te attano patta-cīvaraŋ gahetvā gandha-kuṭiŋ padakkhiṇaŋ katvā vanditvā bhikkhā-cāraŋ gacchanti. Tadā ca Bhagavā evam akāsi. Tasmā nânubandhiŋsū ti.

Parivesanā vattatī ti, tesaŋ suvaṇṇa-bhājanâdīni gahetvā nisinnānaŋ pañca-satānaŋ kassakānaŋ parivesanā[3] vippakatā hoti. *Ekam antaŋ aṭṭhāsī* ti, yattha ṭhitaŋ brāhmaṇo passati tathārūpe dassan' ūpacāre kathā-savaṇa-phāsuke uccā-ṭṭhāne aṭṭhāsi. Ṭhatvā[4] ca suvaṇṇa-rasa-piñjaraŋ candima-suriyānaŋ pabhaŋ atirocamānaŋ samantato sarīra-ppabhaŋ[5] muñci, yāya ajjhotthatattā brāhmaṇassa kammanta-sālā-bhitti-rukkha-kasita-mattika-piṇḍâdayo suvaṇṇa-mayā viya ahesuŋ. Atha manussā bhuñjantā ca kasantā ca sabba-kiccāni pahāya asīti-anubyañjana-parivāraŋ dvattiŋsa-mahāpurisa-lakkhaṇa-paṭimaṇḍitaŋ sarīraŋ byāma-ppabhā-parikkhepa-vibhūsitaŋ bahu-yugalaŋ sassirīkatara-dassanaŋ jangamam iva paduma-saraŋ, raŋsi-jāla-samujjalita-tārā-gaṇam iva gagana-talaŋ, vijjullata-vinaddham iva ca kanaka-giri-sikharaŋ siriyā jalamānaŋ Sammāsambuddhaŋ ekamantaŋ ṭhitaŋ disvā, hattha-pāde dhovitvā, añjaliŋ paggayha, samparivāretvā aṭṭhaŋsu. Evaŋ tehi samparivāritaŋ *addasā kho Kasi-Bhāradvājo brāhmaṇo Bhagavantaŋ piṇḍāya ṭhitaŋ, disvāna Bhagavantaŋ etad avoca: Ahaŋ kho, samaṇa, kasāmi ca vapāmi cā ti.*

---

[1] SnA. pattaŋ. [2] SnA. *expl.* -kamma-karaṇ' okāso.
[3] SnA. -bhatta-vissaggo.
[4] *So* SnA, C_1, D., *but* A, G. gantvā [5] SnA. -ābhaŋ.

Kasmā pan' āyaŋ evam āha? Kiŋ samanta-pāsādike pasādanīye uttama-damatha-samatham anuppatte pi Tathāgate appasādena udāhu aḍḍhateyyānaŋ jana-sahassānaŋ pāyāsaŋ paṭiyādetvā pi kaṭacchu-bhikkhāya maccherenā? ti. Ubhayatthā pi no, Bhagavato pan' assa dassanena atittaŋ nikkhitta-kammantaŋ janaŋ disvā 'kamma-bhangaŋ me kātuŋ āgato' ti anattamanatā ahosi. Tasmā evam āha. Bhagavato ca lakkhaṇa-sampattiŋ disvā, 'sac' āyaŋ kammante payojayissa,[1] sakala-Jambudīpe manussānaŋ sīse cūlāmaṇi viya abhavissa. Ko nām' assa[2] attho na sampajjissa?[3] Evam evaŋ alasatāya kammante appayojetvā vappa-mangalâdīsu piṇḍāya caratī' ti pi 'ssa anattamanatā ahosi. Ten' āha: *Ahaŋ kho, samaṇa, kasāmi ca vapāmi ca, kasitvā ca vapitvā ca bhuñjāmī* ti.

Ayaŋ kir' assa adhippāyo: Mayham pi tāva kammantā na byāpajjanti, na c' amhi tvaŋ evaŋ lakkhaṇa-sampanno. *Tvam pi kasitvā ca vapitvā ca bhuñjassu,* ko te attho na sampajjeyya evaŋ lakkhaṇa-sampannassā? ti. Api c' āyaŋ assosi: Sakya-rāja-kule kira kumāro uppanno. So cakka-vatti-rajjaŋ pahāya pabbajito ti. Tasmā idāni 'ayaŋ so' ti ñatvā, 'cakka-vatti-rajjaŋ pahāya kilanto 'sī' ti uparambhaŋ āropento evam āha. Api ca tikkha-pañño esa brāhmaṇo na Bhagavantaŋ apasādento bhaṇati, Bhagavato pana rūpa-sampattiŋ disvā paññā[4]-sampattiŋ sambhāvayamāṇo kathā-pavattan' atthaŋ evam āha.

Atha Bhagavā veneyya-vasena sadevake loke agga-kassaka-vapaka-bhāvaŋ attano dassento *aham pi kho, brāhmaṇo* ti ādim āha. Atha brāhmaṇo cintesi: Ayaŋ samaṇo Gotamo 'aham pi kasāmi ca vapāmi cā' ti bhaṇati. Na c' assa olārikāni yuga-nangalâdīni kasi-bhaṇḍāni passāmi. Kin nu kho musā bhaṇatī? ti Bhagavantaŋ pāda-talato paṭṭhāya yāva kes' aggā olokayamāno, anga-vijjāya katâdhi-kārattā dvattiŋsa-vara-lakkhaṇa-sampattiŋ assa ñatvā, 'aṭṭhānam etaŋ yaŋ evarūpo musā bhaṇeyyā' ti sañjāta-

---

[1] SnA. (*Sinh. and P.T.S.*) -ittha. [2] SnA. *omits* assa.
[3] *Sinh. ed.* SnA. sampajissati.
[4] *So* SnA., *but our MSS.* puñña (?).

bahumāno Bhagavati samaṇa-vādaŋ pahāya gottena Bhagavantaŋ samudācaramāno *na kho pana mayaŋ bhoto Gotamassā* ti ādim āha.

Bhagavā pana, yasmā pubba[1]-dhamma-sabhāgatāya kathanaŋ nāma Buddhānaŋ ānubhāvo, tasmā Buddh' ānubhāvaŋ dīpento *saddhā bījan* ti ādim āha. Kā pan' ettha pubba-dhamma-sabhāgatā? Nanu brāhmaṇena Bhagavā yuga-nangalâdi kasi-sambhāra-samāyogaŋ puṭṭho, atha ca pana apucchitassa bījassa sabhāgatāya āha *saddhā bījan* ti, evañ ca sati kathā pi ananusandhikā hotī? ti. Na hi Buddhānaŋ ananusandhikā kathā nāma atthi, nâpi pubbadhammassa asabhāgatāya kathenti. Evaŋ pan' ettha anusandhi veditabbā:

Brāhmaṇena hi Bhagavā yuga-nangalâdi kasi-sambhāravasena kasiŋ pucchito. So tassa anukampāya 'idaŋ apucchitan' ti aparihāpetvā samūlaŋ sa-upakāraŋ sa-sambhāraŋ sa-phalaŋ kasiŋ paññāpetuŋ mūlato paṭṭhāya dassento *saddhā bījan* ti ādim āha.

Tattha *bījaŋ* kasiyā mūlaŋ. Tasmiŋ sati kattabbato, asati akattabbato, tappamāṇena ca kattabbato. Bīje hi sati kasiŋ karonti na asati, bīja-ppamāṇena ca kusalā kassakā khettaŋ kasanti na ūnaŋ 'mā no sassaŋ parihāyī' ti, na adhikaŋ 'mā no mogho vāyāmo ahosī' ti. Yasmā ca bījam eva mūlaŋ, tasmā Bhagavā mūlato paṭṭhāya kasi-sambhāraŋ dassento, tassa brāhmaṇassa kasiyā pubba-dhammassa bījassa sabhāgatāya attano kasiyā pubba-dhammaŋ dassento āha *saddhā bījan* ti. Evam ettha pubba-dhamma-sabhāgatā pi veditabbā:

'Pucchitaŋ yeva vatvā apucchitaŋ pacchā kiŋ na vuttan?' ti ce: tassa upakāra-bhāvato ca[2] dhamma-sambandha-samattha-bhāvato ca ayaŋ hi brāhmaṇo paññavā, micchā-diṭṭhi-kule pana jātattā saddhā-virahito, saddhā-virahito ca paññavā paresaŋ saddhāya attano avisaye appaṭipajjamāno visesaŋ nâdhigacchati. Kilesa-kālusiyā parāmaṭṭhā pi c' assa dubbalā saddhā balavatiyā paññāya saha vattamānā attha-siddhiŋ na karoti, hatthinā saddhiŋ ekadhure yutto

[1] A, G. puṭṭha. [2] D. *omits* ca.

goṇo viya. Iti 'ssa saddhā upakārikā ti, taŋ brāhmaṇaŋ saddhāya patiṭṭhāpentena pacchā pi vattabbo ayam attho pubbe vutto desanā-kusalatāya.[1] Bījassa ca upakārikā vuṭṭhi, sā tadanantaraññeva vuccamānā samatthā hoti, evaŋ dhamma-sambandha-samattha-bhāvato ca pacchā pi vattabbo ayam attho añño ca evarūpo īsā-yottâdi pubbe vutto ti veditabbo.

Tattha sampasāda-lakkhaṇā saddhā okappana-lakkhaṇā vā. *Bījan* ti, pañca-vidhaŋ bījaŋ "mūla-bījaŋ khandha-bījaŋ phalu-bījaŋ agga-bījaŋ bījaŋ-bījam eva pañcaman" ti (D. i, 5: Vin. iv, 34).[2] Taŋ sabbam pi virūhaṇ' atthena bījaŋ tveva saṅkhaŋ gacchati. Tattha yathā brāhmaṇassa kasiyā mūla-bhūtaŋ bījaŋ dve kiccāni karoti, heṭṭhā mūlena patiṭṭhāti, upari aṅkuraŋ uṭṭhāpeti, evaŋ Bhagavato kasiyā mūla-bhūtā saddhā heṭṭhā sīla-mūlena patiṭṭhāti, upari samatha-vipassan' āṅkuraŋ uṭṭhāpeti. Yathā ca taŋ mūlena paṭhavi-rasaŋ āpo-rasaŋ gahetvā nāḷena dhañña-paripāka-gahaṇ' atthaŋ vaḍḍhati, evam ayam pi sīla-mūlena samatha-vipassanā-rasaŋ gahetvā ariya-magga-nāḷena ariya-phala-dhañña-paripāka-gahaṇ' atthaŋ vaḍḍhati. Yathā ca taŋ subhūmiyaŋ patiṭṭhahitvā mūl' aṅkura-paṇṇa-nāḷa-kaṇḍa-ppasavehi vuḍḍhiŋ viruḷhiŋ vepullaŋ patvā, khīraŋ janetvā, aneka-sāli-phala-bharitaŋ sāli-sīsaŋ nipphādeti, evam esā citta-santāne patiṭṭhahitvā chahi visuddhīhi[3] vuḍḍhiŋ viruḷhiŋ vepullaŋ patvā ñāṇa-dassana-visuddhi-khīraŋ janetvā, aneka-paṭisambhidā-abhiññā-bharitaŋ arahatta-phalaŋ nipphādeti. Tena vuttaŋ *saddhā bījan* ti.

'Kasmā pana paro-paṇṇāsa-kusala-dhammesu ekato uppajjamānesu saddhā va bījan ti vuttā?' ti ce,[4] bīja-kicca-karaṇato. Yathā hi tesu viññāṇaŋ yeva vijānana-kiccaŋ karoti, evaŋ saddhā bīja-kiccaŋ, sā ca sabba-kusalānaŋ mūla-bhūtā; yath' āha: "Saddhā-jāto upasaṅkamati. Upasaṅkamanto payirupāsati. Payirupāsanto . . . pe . . . paññāya ca naŋ ativijjha[5] passatī" ti (M. i, 480).

---

[1] *Here* SnA. *gives examples of* saddhā, *e.g.* S. i, 25, 44, 214.

[2] *Cf.* DA. i, 81.

[3] [SnA. *gives them:* sīla-, citta-, diṭṭhi-, kaṅkhā-vitaraṇa-, maggâmagga-ñāṇa-dassana-paṭipadā-, ñāṇa-dassana-visuddhi.]

[4] SnA. vuccate.

[5] D. paṭivijjha.

Akusala-dhamme c' eva kāyañ ca tapatī ti *tapo*. Indriya-saŋvara-viriya-dhutanga-dukkara-kārikānam etaŋ adhivacanaŋ. Idha pana indriya-saŋvaro adhippeto. *Vuṭṭhī* ti, vassa-vuṭṭhi vāta-vuṭṭhī ti ādi aneka-vidhā. Idha vassa-vuṭṭhi adhippetā. Yathā hi brāhmaṇassa vassa-vuṭṭhi samanuggahitaŋ bījaŋ bīja-mūlakañ ca sassaŋ virūhati, na milāyati, nipphattiŋ gacchati, evaŋ Bhagavato indriya-saŋvara-samanuggahitā saddhā saddhā-mūlā ca sīlâdayo dhammā virūhanti, na milāyanti, nipphattiŋ gacchanti. Ten' āha *vuṭṭhī* ti.

Paññā me ti, ettha vutto *me* saddo purima-padesū pi yojetabbo: saddhā me bījaŋ, tapo me vuṭṭhī ti: tena kiŋ dīpeti? Yathā, brāhmaṇa, tayā vapite khette, sace vuṭṭhi atthi, icc' etaŋ kusalaŋ:[1] no ce atthi, udakam pi tāva dātabbaŋ hoti, tathā mayā hiri-īse paññā-yuga-nangale mano-yottena ekābaddhe kate, viriya-balivadde yojetvā, satipācanena vijjhitvā, attano citta-santāna-khettamhi saddhā-bīje vapite, vuṭṭhi-abhāvo nāma n' atthi. Ayaŋ pana me nicca-kālaŋ indriya-saŋvaro tapo vuṭṭhī ti.

Paññā ti, kāmâvacarâdi-bhedato aneka-vidhā. Idha pana saha vipassanāya magga-paññā adhippetā. *Yuga-nangalan* ti, yugañ ca nangalañ ca. Yathā hi brāhmaṇassa yuga-nangalaŋ evaŋ Bhagavato duvidhā pi paññā. Tattha yathā yugam īsāya uparisayam[2] hoti, purato īsa-baddhaŋ hoti, yottānaŋ nissayaŋ hoti, balivaddānaŋ ekato-gamaṇaŋ vāreti,[3] evaŋ paññā hiri-pamukhānaŋ dhammānaŋ uparisayā[4] hoti. Yath' āha: "Paññ' uttarā sabbe kusalā dhammā" ti (*cf.* A. iv, 339) ca "paññā hi seṭṭhā kusalā vadanti nakkhatta-rājā-r-iva tārakānan" ti (JA. v, 148) ca, kusalānaŋ dhammānaŋ pubbangam' atthena purato ca hoti. Yath' āha: "Sīlaŋ sirī[5] câpi satañ ca dhammā[6] anvāyikā paññavato bhavantī" ti (JA. v, 148): hiri-vippayogena anuppattito pana īsā-baddhā hoti: mano-saṅkhātassa samādhi-yottassa nissaya-paccayato

---

[1] SnA. sādhu.
[2] *So* SnA, C, D., *but* A. upanissāyaŋ; G. upanissayaŋ.
[3] *So* SnA. (*both eds.*) *in pref. to* dhāreti *of MSS. as also infra.*
[4] G. upanissayā.
[5] *So* SnA, JA., *but MSS. and eds.* hiri. A, G. kusalaŋ hiriŋ câpi.
[6] *MSS.* dhammo.

yottānaŋ[1] nissayo[2] hoti: accâraddh' ātilīna-bhāva-paṭisedhanato viriya-balivaddānaŋ ekato-gamanaŋ vāreti.[3] Yathā ca nangalaŋ phāla-yuttaŋ kasana-kāle paṭhavi-ghanaŋ bhindati, mūla-santānakāni padāleti, evaŋ sati-yuttā paññā vipassanā-kāle dhammānaŋ santati-samūha-kicc' ārammaṇa-ghanaŋ bhindati, sabba-kilesa-mūla-santānakāni padāleti, sā ca kho lokuttarā va, itarā pana lokikā pi siyā. Ten' āha *paññā me yuga-nangalan* ti.

Hirīyati pāpakehi dhammehī ti, *hirī*: taggahaṇena tāya avippayuttaŋ ottappam pi gahitam eva hoti. *Īsā* ti, yuga-nangala-sandhārikā rukkha[4]-laṭṭhi. Yathā hi brāhmaṇassa īsā yuga-nangalaŋ dhāreti,[5] evaŋ Bhagavato pi hirī lokiya-lokuttara-paññā-saṅkhātaŋ yuga-nangalaŋ dhāreti, hiri-abhāve paññāya abhāvato. Yathā ca īsā-paṭibaddhaŋ yuga-nangalaŋ kicca-karaŋ[6] hoti acalaŋ asithilaŋ, evaŋ hiri-paṭibaddhā ca paññā kicca-kārī hoti acalā asithilā abbokiṇṇā[7] ahirīkena. Ten' āha *hirī īsā* ti.

Mano[8] ti, cittass' etaŋ nāmaŋ. Idha pana mano-sīsena taŋ-sampayutto samādhi adhippeto. *Yottan* ti, rajju-bandhanaŋ: taŋ tividhaŋ, īsāya saha yugassa bandhanaŋ, yugena saha balivaddānaŋ bandhanaŋ, sārathinā saha balivaddānaŋ eka[9]-bandhanan ti. Tattha, yathā brāhmaṇassa yottaŋ īsā-yuga-balivadde ekābaddhe katvā saha-kicce paṭipādeti, evaŋ Bhagavato samādhi sabbe va te hiri-paññā-viriya-dhamme ekârammaṇe avikkhepa-sabhāvena bandhitvā saka-kicce paṭipādeti. Ten' āha *mano yottan* ti.

Cira-katâdim atthaŋ[10] saratī ti, *sati*. Phāletī ti, *phālo*. Pājenti etenā ti, *pājanaŋ*. Taŋ idha *pācanan* ti vuttaŋ. Patodass' etaŋ nāmaŋ. Phālo ca pācanañ ca, *phāla-pācanaŋ*. Yathā hi brāhmaṇassa phāla-pācanaŋ, evaŋ Bhagavato vipassanā-yuttā magga-yuttā ca[11] sati. Tattha, yathā phālo

---

[1] A, G. -ādīnaŋ. [2] C, C_1, D. nissayā. [3] *As above, n.* 3.
[4] SnA. dāru-. [5] SnA. sandhāreti.
[6] SnA. kāriŋ. [7] A, G. avocchiṇṇā; C, D. avokiṇṇā.
[8] (SnA. =munāti.) [9] C, D. ekābaddha-b.
[10] C, D. *v.l.* ādimattaŋ. SnA. *adds* sayam vā saratī ti.
[11] *So* SnA, A, G., *but others* vipassanā-sampayuttā magga-sampayuttā ca.

nangalaŋ anurakkhati purato c' assa gacchati, evaŋ sati kusal' ākusalānaŋ[1] dhammānaŋ gatiyo samannesamānā[2] ārammaṇe vā upaṭṭhāpayamānā paññā-nangalaŋ rakkhati. Ten' ev' esā "sat' ārakkhena cetasā viharatī" ti (*cf.* D. iii, 269) ādīsu ārakkhā ti vuttā, apa⁀mussana-vasena c' assā purato[3] hoti, sati-paricite[4] hi dhamme paññā pajānāti, no pa⁀muṭṭhe.[5] Yathā ca pācanaŋ balivaddānaŋ vijjhana-bhayaŋ dassentaŋ saŋsīdanaŋ[6] na deti, uppatha-gamanañ ca vāreti,[7] evaŋ sati-viriya-balivaddānaŋ apāya-bhayaŋ dassentī kosajja-saŋsīdanaŋ na deti,[8] kāma-guṇa-saṅkhāte agocare cāraŋ nivāretvā, kamma-ṭṭhāne niyojentī uppatha-gamanañ ca vāreti. Ten' āha *sati me phāla-pācanan* ti.

Kāya-gutto ti, tividhena kāya-sucaritena gutto. *Vacī-gutto* ti, catubbidhena vacī-sucaritena gutto. Ettāvatā pāti-mokkha-saŋvara-sīlaŋ vuttaŋ. *Āhāre udare yato* ti, ettha āhāra-mukhena sabba-paccayānaŋ gahitattā catubbidhe pi paccaye yato saŋyato, nirupakkileso ti attho. Iminā ājīva-parisuddhi-sīlaŋ vuttaŋ. *Udare yato* ti, udare yato saŋyato mita-bhojī. Āhāre mataññū ti vuttaŋ hoti. Iminā bhojane-mataññutā-mukhena paccaya-paṭisevana-sīlaŋ vuttaŋ. Tena kiŋ dīpeti? 'Yathā tvaŋ, brāhmaṇa, bījaŋ vapitvā sassa-paripālan' atthaŋ kantaka-vatiŋ[9] vā rukkha-vatiŋ vā[9] pākāra-parikkhepaŋ vā karosi, tena te go-mahisa-miga-gaṇā pavesaŋ alabhantā sassaŋ na vilumpanti, evam aham pi taŋ saddhā-bījaŋ vapitvā nāna-ppakāra-kusala-sassa-paripālan' atthaŋ kāya-vacī-āhāra-gutti-mayaŋ tividhaŋ parikkhepaŋ karomi. Tena me rāgâdi-akusala-dhamma-go-mahisa-miga-gaṇā pavesaŋ alabhantā nāna-ppakārakaŋ[10] kusala-sassaŋ na vilumpantī' ti.

Saccaŋ karomi niddānan ti, ettha dvīh' ākārehi[11] avisaŋ-vādanaŋ saccaŋ. *Niddānan* ti, chedanaŋ lunanaŋ uppāṭa-

---

[1] SnA. kusalānaŋ. [2] C, D. samanena samānā.
[3] C_1 *adds* gamanaŋ. [4] A, G. paricito ti.
[5] A, C, D, G. pammuṭṭhena. [6] *MSS.* -sidituŋ.
[7] *Cf. supra on* dhāreti. [8] A, G. saŋsīdeti nāma.
[9] *So* C_1, D, SnA. (*Sinh.*), *but* SnA. (*P.T.S.*) vatikaŋ; A. vatī va; B. vatiyā vā rukkha-vatī vā.
[10] *So* SnA. *both*; C_1, *MSS.* -kāraŋ. [11] SnA. dvārehi.

naŋ.[1] Karaṇa-vacan' atthe[2] c' etaŋ upayoga-vacanaŋ veditabbaŋ. Ayaŋ h' ettha attho: Saccena karomi niddānan ti. Kiŋ vuttaŋ hoti? Yathā tvaŋ bāhiraŋ kasiŋ kasitvā[3] sassa-dūsakānaŋ tiṇānaŋ hatthena vā asitena vā niddānaŋ karosi, evam aham pi ajjhattikaŋ kasiŋ kasitvā kusala-sassa-dūsakānaŋ visaŋvādana-tiṇānaŋ saccena niddānaŋ karomi: yathā-bhūtaŋ ñāṇaŋ[4] vā ettha *saccan* ti veditabbaŋ. Tena atta-saññâdīnaŋ tiṇānaŋ niddānaŋ karomī ti dasseti. Athavā niddānan ti chedakaŋ lavakaŋ,[5] uppāṭakan ti attho. Yathā tvaŋ dāsaŋ vā kamma-karaŋ vā niddānaŋ kāresi[6] "niddehi tiṇānī" ti tiṇānaŋ chedakaŋ lavakaŋ uppāṭakaŋ karosi, evam ahaŋ saccaŋ karomī ti dasseti. Athavā *saccan* ti, diṭṭhi-saccaŋ. Tam ahaŋ niddānaŋ karomi chinditabbaŋ[7] lunitabbaŋ uppāṭetabbaŋ[8] karomī ti. Iti imesu dvīsu vikappesu[9] upayogen' ev' ettha yujjati.

Soraccam me pamocanan ti, ettha yaŋ taŋ "kāyiko avītikkamo, vācasiko avītikkamo" ti (DhS. 1342)[10] evaŋ sīlam eva *soraccan* ti vuttaŋ, na taŋ adhippetaŋ. Kāya-gutto ti ādinā hi taŋ vuttam eva: arahatta-phalaŋ pana adhippetaŋ. Taŋ hi sundare nibbāne ratattā[11] *soraccan* ti vuccati. *Pamocanan* ti yogga[12]-vissajjanaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Yathā tava pamocanaŋ puna pi sāyaṇhe vā dutiya-divase vā anāgata-saŋvacchare vā yojetabbato appamocanam eva hoti, na mama evaŋ. Na hi mama antarā pamocanaŋ nāma atthi. Ahaŋ hi Dīpaṅkarassa Dasabalassa kālato paṭṭhāya paññā-nangale viriya-balivadde yojetvā kappa-sata-sahass' ādhikāni cattāri asaṅkheyyāni mahākasiŋ kasanto tāva na muñciŋ yāva na sammāsambodhiŋ abhisambujjhiŋ. Yadā ca me sabbaŋ taŋ kālaŋ khepetvā bodhi-mūle aparājita-pallaṅke nisinnassa sabba-guṇa-parivāraŋ arahatta-phalaŋ udapādi, tadā mayā

---

1 A, G. upādakaŋ; C_1 *v.l.* upādanaŋ.
2 A, G. vacanaŋ; C, C_1, D. karaṇ' atthe.
3 *So* A, G, SnA. (*both*); C, D. katvā.
4 *Cf.* A. iii, 419.
5 *MSS. eds. et infra* lāvakaŋ (*reaper*).
6 *So* SnA. (*P.T.S.*) *corrects*; *MSS.* karosi.
7 SnA. chetabbaŋ.
8 A, G. uppādet-.
9 A, G. -kappesu.
10 *Cf.* Asl. 396.
11 SnA. rata-bhāvato.
12 *So* SnA., *but MSS. eds.* yoga-.

taŋ sabb' ussukka-paṭipassaddhiyā[1] pamuttaŋ na idāni puna yojetabbaŋ bhavissatī ti, etam atthaŋ sandhāy' āha *soraccaŋ me pamocanan* ti.

Viriyam me dhura-dhorayhan ti, ettha *viriyan* ti kāyika-cetasiko viriy' ārambho. *Dhura-dhorayhan* ti,[2] dhurāyaŋ dhorayhaŋ,[3] dhuraŋ vahatī[4] ti attho. Yathā hi brāhmaṇassa dhurāyaŋ dhorayh' ākaḍḍhitaŋ nangalaŋ bhūmi-ghanaŋ bhindati, mūla-santānakāni ca padāleti, evaŋ Bhagavato viriy' ākaḍḍhitaŋ paññā-nangalaŋ yathā vuttaŋ ghanaŋ bhindati, kilesa-santānakāni ca padāleti. Ten' āha viriyam me dhura-dhorayhan ti. Athavā purima-dhuraŋ vahantā dhurā, mūla-dhuraŋ vahantā dhorayhā, dhurā ca dhorayhā ca dhura-dhorayhaŋ. Iti yathā brāhmaṇassa ekekasmiŋ nangale catu-balivadda-ppabedhaŋ dhura-dhorayhaŋ vahantaŋ uppann' upanna[5]-tiṇa-mūla-ghātañ c' eva sassa-sampattiñ ca sādheti, evaŋ Bhagavato catu-sammappadhāna-viriya-bhedaŋ dhura-dhorayhaŋ vahantaŋ uppann' uppannaŋ akusala-mūla-ghātañ c' eva kusala-sampattiñ ca sādheti. Ten' āha *viriyam me dhura-dhorayhan* ti.

Yoga-kkhem' ādhivāhanan ti, ettha yogehi khemattā yoga-kkheman ti nibbānaŋ vuccati. Taŋ adhikicca[6] vāhīyati, abhimukhaŋ vā vāhīyati, adhivāhanaŋ. Yoga-kkhemassa adhivāhanaŋ yogakkhem' ādhivāhanaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Yathā tava dhura-dhorayhaŋ puratthimâdīsu aññatara-disâbhimukhaŋ vāhīyati, tathā mama dhura-dhorayhaŋ nibbānâbhimukhaŋ vāhīyatī ti. Evaŋ vāhiyamānaŋ *gacchati anivattantaŋ*. Yathā tava nangalaŋ vahantaŋ dhura-dhorayhaŋ khetta-koṭiŋ patvā puna nivattati, evaŋ anivattantaŋ Dīpankara-kālato paṭṭhāya gacchat' eva. Yasmā vā tena tena maggena pahīnā kilesā na punappunaŋ pahātabbā honti, yathā tava nangalena chinnāni tiṇāni puna aparasmiŋ samaye chinditabbāni honti, tasmā pi etaŋ[7] paṭhama-magga-vasena diṭṭhe

---

1 SnA. passaddhi-ppatiyā.
2 *Cf.* Asḷ. 145.
3 A. dhoreyyaŋ; G. dhorrayyaŋ.
4 *So* SnA., *but eds. MSS.* dhuravahanti.
5 SnA. upannânuppann-.
6 SnA. adhikatvā.
7 *So* SnA, A, G., *but* C, C_1, D. evaŋ.

kaṭṭhe kilese, dutiya-vasena olārike, tatiya-vasena anusahagate, catuttha-vasena sabba-kilese pajahantaŋ *gacchati anivattantaŋ.* Athavā gacchati anivattan ti, nivattana-rahitaŋ hutvā gacchatī ti attho. *Tan* ti, taŋ dhura-dhorayhaŋ. Evam ettha attho[1] veditabbo: Evaŋ gacchantañ ca, yathā tava dhura-dhorayhaŋ na taŋ ṭhānaŋ gacchati, *yattha gantvā* kassako asoko virajo hutvā *na socati,* etaŋ santaŋ[2] ṭhānaŋ gacchati *yattha gantvā na socati,* yattha sati-pācanena etaŋ viriya-dhura-dhorayhaŋ codento gantvā mādiso[3] kassako asoko virajo hutvā na socati, taŋ sabba-soka-salla-samugghāta-bhūtaŋ nibbānaŋ nāma asañkhataŋ[4] ṭhānaŋ gacchatī ti.

Idāni nigamanaŋ karonto *evam esā kasī* ti gātham āha. Tass' āyaŋ sañkhep' attho: Passa, brāhmaṇa, *esā* saddhā-bījā tapo-vuṭṭhiyā anuggahitā *kasi* paññā-mayaŋ yuga-nangalaŋ hiri-mayañ ca īsaŋ mano-mayena yottena ekābaddhaŋ katvā, paññā-nangale sati-phālaŋ ākoṭetvā, sati-pācanaŋ gahetvā, kāya-vacī-āhāra-guttiyā gopetvā, saccaŋ niddānaŋ katvā, soraccaŋ pamocanaŋ viriya-dhura-dhorayhaŋ yoga-kkhemâbhimukhaŋ anivattantaŋ vāhentena[5] *kaṭṭhā*[6] kasi-kammapariyosānaŋ catubbidhaŋ sāmañña-phalaŋ pāpitā. *Sā hoti amatapphalā* 'sā esā kasi amatapphalā hoti; amataŋ vuccati nibbānaŋ, nibbān' ānisaŋsā hotī ti attho. Sā kho pan' esā kasi na mam' ev' ekassa amatapphalā hoti. Atha kho yo koci khattiyo va brāhmaṇo va vesso va suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā etaŋ kasiŋ karoti, so sabbo pi etaŋ kasiŋ kasitvāna sabba-dukkhā pamuccatī ti.

Evaŋ Bhagavā brāhmaṇassa arahatta-nikūṭena nibbānapariyosānaŋ katvā desanaŋ niṭṭhāpesi. Tato brāhmaṇo gambhīr' atthaŋ desanaŋ sutvā, 'mama kasi-phalaŋ bhuñjitvā puna-divase yeva chāto hoti. Imassa pana kasi amata-pphalā. Tassa phalaŋ bhuñjitvā sabba-dukkhā pamuccatī' ti ñatvā, pasanno pasann' ākāraŋ karonto *bhuñjatu bhavaŋ Gotamo* ti ādim āha. Taŋ sabbaŋ tato parañ ca vutt' attham evā ti.[7]

---

[1] [SnA. padacchedo.]
[2] *So* A, G., *the rest* pana taŋ.
[3] *So* SnA., *but* C_1 yadiso; C, D. yādiso.
[4] SnA. nibbānâmatasañkhataŋ.
[5] SnA. vahantena.
[6] A, G. hattha.
[7] *Cf. on text,* p. 167.

2.

Dutiye: *Odanena pūresī* ti, attano atthāya sampāditena sūpa-byañjanena odanena pūretvā adāsi. Bhagavā kira paccūsa-samaye lokaŋ volokento va taŋ brāhmaṇaŋ disvā, pāto va sarīra-paṭijagganaŋ katvā, gandha-kuṭiŋ pavisitvā, dvāraŋ pidhāya, nisinno tassa bhojanaŋ upasaŋhariyamānaŋ disvā, ekako va pattaŋ aŋsa-kūṭe laggetvā, gandha-kuṭito nikkhamma, nagara-dvāre pattaŋ nīharitvā, anto nagaraŋ pavisitvā, paṭipātiyā gacchanto brāhmaṇassa dvāra-koṭṭhake aṭṭhāsi. Brāhmaṇo, Bhagavantaŋ disvā, attano sajjitaŋ bhojanaŋ adāsi. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Dutiyam pī ti, dutiya-divase pi. *Tatiyam pī* ti, tatiya-divase pi. Tāni kira tīṇi divasāni nirantaraŋ brāhmaṇassa ghara-dvāraŋ gacchantassa Bhagavato antarā añño koci uṭṭhāya[1] pattaŋ gahetuŋ samattho nāma n' āhosi. Mahājano olokento va aṭṭhāsi. *Etad avocā* ti, brāhmaṇo tīṇi divasāni pattaŋ pūretvā danto pi na saddhāya adāsi. "Ghara-dvāraŋ āgantvā ṭhitassa pabbajitassa bhikkha-mattam pi adatvā bhuñjatī' ti upārambha-bhayena adāsi, dadanto ca dve divasāni datvā, kiñci adatvā va nivatto. Bhagavā pi kiñci avatvā va pakkanto; tatiya-divase pana adhivāsetuŋ asakkonto *etaŋ pakaṭṭhako*[2] ti ādivacanaŋ avoca. Bhagavā pi etaŋ vācaŋ nicchārāpan' attham eva yāva tatiyaŋ agamāsi. Tattha *pakaṭṭhako* ti, rasa-giddho.

Punappunañ c' eva vapanti bījan ti. Satthā brāhmaṇassa vacanaŋ sutvā "Brāhmaṇa, tvaŋ tīṇi divasāni piṇḍa-pātaŋ datvā osakkasi; punappunaŋ kātabbā nāma lokasmiŋ solasa-dhammā" ti vatvā te dhamme dassetuŋ imaŋ desanaŋ ārabhi. Tattha *punappunañ c' eva vapantī* ti, ekasmiŋ sassa-ṭṭhāne vuttaŋ 'alam ettāvatā' ti anosakkitvā aparâparesū pi sassa-vāresu ca vapanti yeva. *Punappunaŋ vassatī* ti, na ekadivasaŋ vassitvā tiṭṭhati, punappuna-divasesu pi punappuna-saŋvaccharesu pi vassati yeva. Evaŋ janapadā iddhā honti. Eten' upāyena sabbattha nayo veditabbo.

---

[1] A. upaṭṭhāya.

[2] F. *t. v. l.* A. pagandaka-.

Yācanakā[1] ti, imasmiŋ pade Satthā desanā-kusalatāya attānam pi pakkhipitvā dasseti. *Khīraṇikā* ti, khīra-kārakā[2] go-dohakā. Na hi te ekavāram eva thanaŋ añchanti.[3] Punappunaŋ añchanto dhenuŋ duhantī ti attho. *Kilamati phandati cā* ti, ayaŋ satto tena iriyāpathena kilamati c' eva phandati ca. *Gabbhan* ti, sona-sigālâdīnam pi tiracchāna-gatānaŋ kucchiŋ. *Sīvathikan* ti, susānaŋ: mataŋ mataŋ sattaŋ tattha punappunaŋ harantī ti attho. *Maggañ ca laddhā apunabbhavāyā* ti, apuna-bbhavāya maggo nāma nibbānaŋ taŋ labhitvā ti attho.

Evaŋ vutte ti, evaŋ Bhagavatā antarā-vīthiyaŋ ṭhatvā va solasa-vidhaŋ punappuna-dhammaŋ desentena vutte. *Etad avocā* ti, desanā-pariyosāne pasanno saddhiŋ putta-dāra-mitta-ñāti-vaggena Bhagavato pāde vanditvā etaŋ *abhikkantaŋ bho* ti ādivacanaŋ avoca.

3.

Tatiye: *Vātehī* ti, udara-vātehi. Bhagavato kira chabbassāni dukkara-kārikaŋ karontassa pasata-mugga-yusâdīni āhārayato dubbhojanena c' eva dukkha-seyyāya ca udara-vāto kuppi. Aparabhāge sambodhiŋ patvā paṇīta-bhojanaŋ bhuñjantassā pi antarantarā so ābādho attānaŋ dasseti yeva. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Upaṭṭhāko hoti*[4] ti, paṭhama-bodhiyaŋ anibaddh' upaṭṭhāka-kāle upaṭṭhāko hoti. Tasmiŋ kira kāle Satthussa asīti mahātheresu upaṭṭhāko abhūtapubbo nāma n' atthi. Nāgasamālo,[5] Upavāṇo, Sunakkhatto, Cundo samaṇ' uddeso, Sāgato,[6] Bodhi,[7] Meghiyo ti ime pana pāliyaŋ āgat' upaṭṭhākā. Imasmiŋ pana kāle Upavānatthero pāto va uṭṭhāya pariveṇa-sammajjanaŋ danta-kaṭṭha-dānaŋ nahānodaka-paṭiyādanaŋ patta-cīvaraŋ-gahetvā-anugamaṇan ti sabbaŋ Bhagavato upaṭṭhānam akāsi.

Upasaṅkamī ti, paṭhama-bodhiyaŋ kira vīsati vassāni

[1] *So Sinh. t.* C, C_1, D.; F. *t.* A, G. yācakā (F. *t. v.l.* Thag. 532, yācanakā caranti).
[2] C_1 kāraṇā-.
[3] A. añjanti.
[4] *Cf.* UdA. 217; JA. iv, 95; ThagA. *on* Ānanda.
[5] ThagA. *adds* Nāgita.
[6] JA. Sōgalo.
[7] *The rest omit.*

nibaddhaŋ araññam eva hoti. Bhikkhu-sanghassa udakatāpanam pi na Bhagavatā anuññātaŋ. So ca brāhmaṇo uddhana-pāliŋ[1] bandhāpetvā, mahācātiyo uddhanaŋ āropetvā, unhodakaŋ kārāpetvā, nahāniya-cuṇṇâdīhi saddhiŋ taŋ vikkiṇanto jīvikaŋ kappeti. Nahāyitu-kāmā tattha gantvā, mūlaŋ datvā, nahāyitvā, gandhe vilumpitvā, mālaŋ pilandhitvā pakkamanti. Tasmā thero tattha upasaṅkami.

Kiŋ patthayāno ti, kiŋ icchanto. *Kiŋ esan* ti, kiŋ gavesanto. *Pūjito pūjaneyyānan* ti, idaŋ thero Dasabalassa vaṇṇaŋ kathetum ārabhi. Gilāna-bhesajj' atthaŋ gatena kira gilānassa vaṇṇo kathetabbo ti vattam etaŋ. Vaṇṇaŋ hi sutvā manussā sakkaccaŋ bhesajjaŋ dātabbaŋ maññanti, sappāyabhesajjaŋ laddhā gilāno khippam eva vuṭṭhāti, kathentena ca jhāna-vimokkha-samāpatti-magga-phalāni ārabbha[2] kathetuŋ na vaṭṭati. Sīlavā lajji-kukkuccako bahussuto āgamadharo vaŋs' ānurakkhako ti, evaŋ pana āgamaṇīya-paṭipadaŋ yeva kathetuŋ vaṭṭati. *Pūjaneyyānan*[3] ti, asīti mahātherā sadevakena lokena pūjetabbā ti, pūjaneyyā. Te yeva sakkātabbā ti, sakkareyyā. Tesaŋ yeva apaciti kattabbā ti, apacineyyā.[4] Bhagavā tesaŋ pūjito, sakkato apacito ca. Icc' assa taŋ guṇaŋ pakāsento thero evam āha. *Hātave* ti, harituŋ.

Phāṇitassa ca puṭan ti, mahantaŋ nicchārikaŋ guḷa-piṇḍaŋ. So kira "kiŋ samaṇassa Gotamassa aphāsukan ?" ti pucchitvā, "udarà-vāto" ti sutvā, "tena hi mayaŋ ettha bhesajjaŋ jānāma. Ito thokena udakena idaŋ phāṇitaŋ āloḷetvā nahāna-pariyosāne pātuŋ detha. Iti uṇhodakena bahi-parisedo bhavissati. 'Iminā anto' ti evaŋ samaṇassa Gotamassa phāsukaŋ bhavissatī" ti vatvā therassa patte pakkhipitvā adāsi.

Upasaṅkamī ti, tasmiŋ kira ābādhe paṭippassaddhe Devahitena Tathāgatassa bhesajjaŋ dinnaŋ. Ten' eva rogo vūpasanto. 'Aho ! dānaŋ, parama-dānaŋ brāhmaṇassā' ti kathā vitthārikā jātā. Taŋ sutvā kitti-kāmo brāhmaṇo

---

[1] *Cf.* DhpA. iii, 219 udd. pantiŋ. [2] D. ārambha.

[3] *Cf.* UdA. 79-80.

[4] (F. *t.* apaceyyānaŋ; S. *t.* apacaneyyānaŋ) *the rest here* apacaneyya.

"ettakena pi tāva me ayaŋ kitti-saddo abbhuggato" ti somanassa-jāto attanā kata-bhāvaŋ jānāpetu-kāmo tāvataken' eva Dasabale vissāsaŋ āpajjitvā upasañkami.

Dajjā ti, dadeyya. *Kathaŋ hi yajamānassā* ti, ken' ākārena yajantassa. *Ijjhatī* ti, samijjhati, mahapphalaŋ hoti. *Yo 'vedī*[1] ti, yo avedi, aññāsi, viditaŋ pākaṭam akāsi. Yo 'vetī ti pi pāṭho. Yo aveti, ājānātī ti attho. *Passatī* ti, dibbacakkhunā passati. *Jātikkhayan* ti, arahattaŋ. *Abhiññā vosito* ti, jānitvā vosito, vosānaŋ kata-kiccataŋ patto. *Evaŋ hi yajamānassā* ti, imina khīṇâsave yajan' ākārena yajantassa.

4.

Catutthe: *Lūkho lūkha-pāpuraṇo*[2] ti, jiṇṇo jiṇṇa-pāpuraṇo. *Upasañkamī* ti, kasmā upasañkami? Tassa kira ghare aṭṭha-sata-sahassa-dhanaŋ ahosi. So catunnaŋ puttānaŋ āvāhaŋ katvā cattāri-sata-sahassāni adāsi. Ath' assa brāhmaṇiyā kāla-katāya puttā sammantayiŋsu: "sace aññaŋ brāhmaṇiŋ ānessati, tassa kucchiyaŋ nibbatta-vasena kulaŋ bhijjissati. Handa naŋ mayaŋ sangaṇhāmā" ti te cattāro pi paṇītehi ghāsa-cchādanâdīhi upaṭṭhahantā, hattha-pāda-sambāhanâdīni karontā, sangaṇhitvā,[3] ekadivasaŋ divā niddāyitvā, vuṭṭhitassa hattha-pāde sambāhamānā pāṭiyekkaŋ[4] gharâvāse ādīnavaŋ vatvā, "mayaŋ tumhe iminā nīhāreṇa yāvajīvaŋ upaṭṭhahissāma. Sesa-dhanam pi no dethā" ti yāciŋsu. Brāhmaṇo puna ekekassa sata-sahassaŋ sata-sahassaŋ datvā, attano nivattha-pārupana-mattaŋ[5] ṭhapetvā, sabbaŋ upabhoga-paribhogaŋ cattāro koṭṭhāse katvā, niyyādesi. Tan jeṭṭha-putto katipâhaŋ upaṭṭhahi. Atha naŋ ekadivasaŋ nahātvā āgacchantaŋ dvāra-koṭṭhake ṭhatvā suṇhā[6] evam āha: "Kiŋ tayā jeṭṭha-puttassa sataŋ vā sahassaŋ vā atirekaŋ dinnam atthi? Nanu sabbesaŋ dve dve sata-sahassāni dinnāni? Kiŋ sesa-puttānaŋ gharassa maggaŋ na jānāsī?" ti. So

---

[1] *Cf.* SnA., p. 470 (*on v.* 643, 647). *Childers s.v. takes it as adj.* vedī *gov. acc., but cf.* UdA. 98 (pavedī ti pi pāṭho).
[2] *Cf.* DhpA. iv, 7. [3] DhpA. upaṭṭhahitvā. [4] A, G. pāṭiekkaŋ.
[5] A, G. pārupan' atthaŋ; C, D. pāruta-mattaŋ. [6] DhpA. suṇisā.

'vasalī' ti kujjhitvā aññassa gharaŋ agamāsi. Tato katipâh' accayena iminā va upāyena palāpito aññassa pi, evaŋ ekaghare pi pavesanaŋ alabhamāno paṇḍar' anga-pabbajjaŋ pabbajitvā bhikkhāya caranto, kālānam accayena jarā-jiṇṇo dubbhojana-dukkha-seyyâdīhi milāta-sarīro bhikkhāya caranto āgamma, pīṭhikāya[1] nipanno niddaŋ okkamitvā, vuṭṭhāya nisinno attānaŋ oloketvā, puttesu (attano)[2] patiṭṭhaŋ apassanto cintesi: Samaṇo kira Gotamo abbhākuṭiko,[3] uttānamukho, sukha-sambhāso, paṭisanthāra-kusalo. Sakkā samaṇaŋ Gotamaŋ upasaṅkamitvā paṭisanthāraŋ labhitun ti. So nivāsana-pārupanaŋ saṇṭhapetvā, bhikkhā-bhājanam ādāya, yena Bhagavā ten' upasaṅkami.

Dārehi sampuccha gharā nikkhāmentī ti, sabbaŋ mama santakaŋ gahetvā, mayhaŋ niddhana-bhāvaŋ ñatvā, attano bhariyāhi saddhiŋ mantayitvā, maŋ gharā nikkaḍḍhāpenti.

Nandissan ti, nandi-jāto tuṭṭho pamudito ahosiŋ. *Bhavam icchisan* ti, vaḍḍhiŋ patthayiŋ. *Sā 'va vārenti sūkaran* ti, yathā sunakhā vagga-vaggā hutvā bhussantā bhussantā sūkaraŋ vārenti, punappunaŋ mahāravaŋ ravāpenti, evaŋ dārehi saddhiŋ maŋ bahuŋ vatvā, viravantaŋ palāpesun ti attho. *Asantā* ti, asappurisā. *Jammā* ti, lāmakā. *Bhāsare* ti, bhāsanti. *Putta-rūpenā* ti, putta-vesena.[4] *Vayo-gatan* ti, tayo vaye gataŋ, atikkantaŋ, pacchima-vaye ṭhitaŋ maŋ[5] *jahantī* ti, pariccajanti. *Nibbhogo* ti, nipparibhogo. *Khādanā apanīyatī* ti, asso hi yāvad eva taruṇo hoti java-sampanno, tāv' assa nānā-rasaŋ khādanaŋ denti, jiṇṇaŋ nibbhogaŋ tato apanenti. Antima-vaye taŋ vuttiŋ na labhati, gāvīhi saddhiŋ aṭaviyaŋ sukkha-tiṇāni[6] carati. Yathā so asso evaŋ jiṇṇakāle vilutta-sabba-dhanattā nibbhogo mādiso[7] pi *balakānaŋ pitā thero parâgāresu bhikkhati. Yañ ce* ti, nipāto. Idaŋ vuttaŋ hoti: Ye mama *puttā anassavā* appatissā avasavattino, tehi *daṇḍo va kira seyyo*, sundarataro. Idāni 'ssa seyyabhāvaŋ dassetuŋ, *caṇḍam pi goṇan* ti ādi vuttaŋ. *Pure hotī* ti, aggato hoti. Taŋ purato katvā gantuŋ sukhaŋ hotī ti

---

[1] A, G. pīthakāya. [2] *MSS. eds. omit.* [3] DhpA. abbho-.
[4] A, G. vasena. [5] A, G. ṭhitaŋ pajahanti.
[6] C_1 *suggests* khādanto. [7] C, D. *put after* thero.

attho. *Gādham*[1] *edhatī* ti, udakam-otaraṇa-kāle gambhīre udake patiṭṭhaŋ labhati.

Pariyāpuṇitvā ti, uggaṇhitvā vā vāc' uggataŋ vā katvā. *Sannisinnesū* ti, tathārūpe brāhmaṇānaŋ samāgama-divase sabbâlaṅkāra-paṭimaṇḍitesu puttesu taŋ sabhaŋ ogāhetvā, brāhmaṇānaŋ majjhe mahārahe āsane[2] nisinnesu. *Abhāsī* ti, 'ayaŋ me kālo' ti sabhāya-majjhaŋ pavisitvā, hatthaŋ ukkhipitvā, "Bho, ahaŋ tumhākaŋ gāthā bhāsitu-kāmo. Bhāsite suṇissathā" ti vatvā, "Bhāsa, brāhmaṇa. Suṇomā" ti vutte ṭhitako va abhāsi. Tena ca samayena manussānaŋ vattaŋ hoti: Yo mātā-pitunnaŋ santakaŋ khādanto mātāpitaro na poseti, so māretabbo ti. Tasmā te brāhmaṇaputtā pitu pādesu nipatitvā, "Jīvitaŋ no, tāta, dehī" ti yāciŋsu. So pitu-hadayassa puttānaŋ muduṭtā "Mā me, bho, bālake[3] vināsayittha. Posissanti man" ti āha. Ath' assa putte manussā āhaŋsu: "Sace, bho, ajja paṭṭhāya pitaraŋ na sammā paṭijaggissatha, ghātessāma vo" ti. Te bhītā gharaŋ netvā paṭijaggiŋsu. Taŋ dassetuŋ *atha kho naŋ brāhmana-mahāsālan* ti ādi vuttaŋ.

Tattha *netvā* ti, pīṭh' āsane[4] nisīdāpetvā, sayaŋ ukkhipitvā nayiŋsu. *Nahāpetvā* ti, sarīraŋ telena abbhañjitvā, ubbaṭṭetvā, gandha-cuṇṇâdīhi nahāpesuŋ. Brāhmaṇiyo pi pakkosāpetvā, "ajja paṭṭhāya amhākaŋ pitaraŋ sammā paṭijaggatha. Sace pamādaŋ āpajjissatha gharato vo nikkhaḍḍissāmā" ṭi vatvā, paṇīta-bhojanaŋ bhojesuŋ. Brāhmaṇo subhojanañ ca sukhaseyyañ[5] ca āgamma katipâh' accayena[6] sanjāta-balo pīṇit' indriyo[7] atta-bhāvaŋ oloketvā, "Ayam me sampatti samaṇaŋ Gotamaŋ nissāya laddhā" ti paṇṇâkāraŋ[8] ādāya Bhagavato santikaŋ agamāsi. Taŋ dassetuŋ *atha kho so* ti ādi vuttaŋ.

Tattha *etad avocā* ti, dussa-yugaŋ pāda-mūle ṭhapetvā etaŋ avoca, saraṇa-gamaŋ' āvasāne cā pi Bhagavantaŋ evam āha: "Bho Gotama, mayhaŋ puttehi cattāri dhura[9]-bhattāni

---

1 D. gāmam (?). 2 DhpA. -hesu āsanesu. 3 DhpA. puttake.
4 DhpA. piṭṭhe *only*; A, G. pīṭhe ās-; C_1 pīṭṭhe ās-.
5 DhpA. -samphassaŋ. 6 B. katipâhass' eva.
7 A, G. santindriyo. 8 DhpA. dussayugaŋ.
9 DhpA. dhuva- (*cf. Dict. s.v.*).

dinnāni. Tato ahaŋ dve tumhākaŋ dammi. Dve sayaŋ paribhuñjissāmī " ti. " Kalyāṇaŋ, brāhmaṇa. Pāṭiyekkaŋ pana[1] mā niyyādehi. Amhākaŋ ruccana-ṭṭhānam eva gacchissāmā " ti. " Evaŋ, bho " ti kho brāhmaṇo Bhagavantaŋ vanditvā, gharaŋ gantvā, putte āmantesi: " Tātā, samaṇo Gotamo mayhaŋ sahāyo. Tassa me dve dhura-bhattāni dinnāni. Tumhe tasmiŋ sampatte mā pamajjitthā " ti. " Sādhu, tātā " ti. Puna-divase Bhagavā pubbaṇha-samayaŋ patta-cīvaram ādāya jeṭṭha-puttassa nivesana-dvāraŋ gato. So Satthāraŋ disvā va hatthato pattaŋ gahetvā, gharaŋ pavesetvā, mahârahe pallañke nisīdāpetvā, paṇīta-bhojanam adāsi. Satthā punadivase itarassa, punadivase itarassā ti paṭipāṭiyā sabbesaŋ gharāni agamāsi. Sabbe tath' eva sakkāraŋ akaŋsu. Ath' ekadivasaŋ jeṭṭha-puttassa ghare mangalaŋ paccupaṭṭhitaŋ. So pitaraŋ āha: " Tāta, kassa mangalaŋ demā ?" ti. " Amhe aññaŋ na jānāma. Nanu samaṇo Gotamo mayhaŋ sahāyo ?" ti. " Tena hi tumhe pañcahi bhikkhu-satehi saddhiŋ svātanāya samaṇaŋ Gotamaŋ nimantethā " ti. Brāhmaṇo tatha akāsi. Bhagavā adhivāsetvā punadivase bhikkhu-sangha-parivuto tassa geha-dvāraŋ agamāsi. So harit' ūpalittaŋ sabbâlañkāra-patimaṇḍitaŋ gehaŋ Satthāraŋ pavesetvā, Buddha-pamukhaŋ bhikkhu-sanghaŋ paññatt' āsane nisīdāpetvā, appodaka-pāyāsañ c' eva khajjaka-vikatiñ ca adāsi. Antara-bhattasmiŋ yeva brāhmaṇassa cattāro pi puttā Satthu santike nisīditvā[2] ahaŋsu: " Bho Gotama, mayaŋ amhākaŋ pitaraŋ paṭijaggāma, na pamajjāma. Passath' assa[3] attabhāvan " ti. Satthā " kalyāṇaŋ ve kataŋ. Mātā-pitu-posanaŋ[4] nāma porāṇaka-paṇḍitānaŋ āciṇṇam evā " ti vatvā *Mahānāga-Jātakaŋ*[5] nāma kathetvā, cattāri saccāni dīpetvā dhammaŋ desesi. Desanā-pariyosāne brahmaṇo saddhiŋ catūhi puttehi catūhi ca suṇhāhi[6] desanânusārena ñāṇaŋ pesetvā sotâpatti-phale patiṭṭhito. Tato paṭṭhāya Satthā[7] sabba-kālaŋ tesaŋ gehaŋ agamāsi.

[1] C, D. *omit.*
[2] C, D. nisinnā.
[3] C, D. passa tassa; DhpA. passath' imassa.
[4] C, D. posakaŋ.
[5] *Called at* JA. iv, 90 *Mātiposaka-J.*
[6] DhpA. suṇisāhi.
[7] C_1 *adds* na.

5.

Pañcame: *Mānatthaddho* ti, vāta-bharita[1]-bhastā viya mānena thaddho. *Ācariyan* ti, sipp' uggahaṇa-kāle ācariyo anabhivādentassa sippaŋ na deti. Aññasmiŋ pana kāle taŋ na abhivādeti, atthi-bhāvam pi 'ssa na jānāti. *Nâyaŋ samaṇo* ti, evaŋ kir' assa ahosi: Yasmā ayaŋ samaṇo mādise jāti-sampanne brāhmaṇe sampatte paṭisanthāra-mattam pi na karoti, tasmā na *kiñci jānātī* ti. *Abbhuta-citta-jātā* ti, abhūta-pubbāya bhūtāya tuṭṭhiyā samannāgatā. *Kesu v' assā*[2] ti, kesu bhaveyya. *Kyassā* ti, ke assa puggalassa. *Apacitā assū* ti, apacitiŋ dassetuŋ yuttā bhaveyyuŋ. *Arahante* ti, imāya gāthāya desanā-kusalattā attānaŋ anto katvā pūjaneyyaŋ dasseti.

6.

Chaṭṭhe: 'Sabbaŋ setan' ti vutte, 'sabbaŋ kaṇhan' ti ādinā nayena paccanīkaŋ karontass' ev' assa sātaŋ sukhaŋ hotī ti, *Paccanīka-sāto. Yo ca vineyya sārambhan*[3] ti, yo karaṇ' uttariya-lakkhaṇaŋ sārambhaŋ vinetvā suṇātī ti attho.

7.

Sattame: *Navakammika-Bhāradvājo* ti, so kira araññe rukkhe chindāpetvā tatth' eva pāsāda-kūṭâgārâdīni yojetvā, nagaraŋ āharitvā, vikkiṇāti. Iti nava-kammaŋ nissāya jīvatī ti, Navakammiko; gottena Bhāradvājo ti, Nava-kammiko Bhāradvājo. *Disvān' assa etad ahosī* ti, chabbaṇṇa-rasmiyo vissajjetvā nisinnaŋ Bhagavantaŋ disvāna assa etaŋ ahosi.

Vanasmin ti, imasmiŋ vana-saṇḍe. *Ucchinna-mūlaŋ me vanan* ti, mayhaŋ kilesa-vanaŋ ucchinna-mūlaŋ. *Nibbanatho* ti, nikkilesa-vano. *Eko rame* ti, ekako abhiramāmi. *Aratiŋ vippahāyā*[4] ti, panta-senâsanesu c' eva bhāvanāya ca ukkaṇṭhikaŋ[5] jahitvā.

---

[1] A, SnA. 171, pūrita-.
[2] *So* A, G., *but* C, D, F. *t.* kesu assa; *Sinh. t.* C_1 kesu c' assa.
[3] F. *t.* sārabbhaŋ.
[4] *Cf.* Dhp. 418, hitvā ratiñ ca aratiñ ca.
[5] *So* C_1 *corrects for* -itaŋ *of* C, D, G. (*cf.* DhpA. iv, 225, arañña-vāse ukkaṇṭhitattaŋ).

8.

Aṭṭhame: *Antevāsikā* ti, veyyāvaccaŋ katvā sipp' uggaṇhanakā dhamm' antevāsikā.[1] *Nisinnan* ti, chabbaṇṇa-rasmiyo vissajjetvā nisinnaŋ.

Gambhīra-rūpe ti, gambhīra-sabhāve. *Bahu-bherave* ti, tatr' aṭṭhaka-saviññāṇaka-aviññāṇaka-bheravehi bahu-bherave.[2] *Vigāhiyā* ti, anupavisitvā. *Aniñjamānenā* ti ādīni kāya-visesanāni: evarūpena kāyenā ti attho. *Sucāru-rūpaŋ*[3] *vatā* ti, atisundaraŋ vata jhānaŋ jhāyasī ti vadati. *Vanavasito munī* ti, vanaṁ avassito buddha-munī ti. *Idan* ti, idaŋ tumhākaŋ evaŋ vane nisinna-kāraṇaŋ mayhaŋ *acchera-rūpaŋ paṭibhāti*. *Pīti-mano* ti, tuṭṭha-citto. *Vane vase* ti, vanamhi vasi. *Maññām' ahan*[4] ti, maññāmi ahaŋ. *Lokâdhipati*[5]*-sahabyatan* ti, lokâdhipati-mahābrahmunā sahabhāvaŋ. *Ākaṅkhamāno* ti, icchamāno. *Tidivaŋ anuttaran* ti, idaŋ Brahmalokam eva sandhāy' āha. *Kasmā bhavaŋ vijanam araññam assito* ti, 'ahaŋ tāva Brahmalokaŋ ākaṅkhamāno' ti maññāmi. Yadi evaŋ na hoti atha me ācikkha, kasmā bhavan ? ti pucchati. *Brahmapattiyā* ti, seṭṭha-pattiyā. Idha idaŋ[6] 'tapo kasmā karosī ?' ti aparena pi ākārena pucchati.

Kaṅkhā[7] ti, taṇhā. *Abhinandanā* ti, abhinandana-vasena taṇhā va vuttā. *Aneka-dhātusū* ti, aneka-sabhāvesu ārammaṇesu. *Puthū* ti, nāna-ppakārā taṇhā sesa-kilesā vā. *Sadā sitā* ti, nicca-kālaŋ avassitā. *Aññāṇa-mūla-ppabhavā* ti, avijjā-mūla hutvā jātā. *Pajappitā* ti, taṇhā va 'idam pi mayhan' ti[8] pajappāpana-vasena pajappitā[9] nāmā ti vuttā. *Sabbā mayā byantikatā* ti, sabbā taṇhā mayā agga-maggena vigat' antā, nirantā katā. *Samūlakā*[10] ti, saddhiŋ aññāṇa-mūlena. *Anupayo* ti, anupagamano. *Sabbesu dhammesu visuddha-dassano* ti, iminā sabbaññuta-ñāṇaŋ dīpeti. *Sambodhiŋ anuttaran* ti, arahattaŋ sandhāy' āha. *Sivan* ti,

---

[1] *Cf.* S. iv, 117. [2] *Cf. supra on* p. 106.
[3] *See* K.S. i, 229 *n. This reading of both texts seems preferable to* sundara-rūpaŋ *of Comy.*
[4] F. *t.* maññe 'haŋ. [5] *All Comy.* patiŋ. [6] C, D. idh' eva.
[7] *Cf.* Nett. 24, 53, 'āsā pihā ca abhinandanā ca' (*the rest as here*).
[8] C, D. *omit* ti. [9] *Cf.* Asl. 365. [10] *Comy.* -ikā.

seṭṭhaŋ. *Jhāyāmī* ti, dvīhi jhānehi jhāyāmi. *Visārado* ti, vigata-sārajjo.

9.

Navame: *Peccā*[1] ti, ito paṭigantvā.

10.

Dasame: *Idhā* ti, imasmiŋ bhikkhu-bhāve. *Vissaŋ*[2] *dhamman* ti, duggandhaŋ akusala-dhammaŋ. *Bāhitvā* ti, agga-maggena jahitvā. *Saṅkhāyā* ti, ñāṇena. *Sa ve bhikkhū ti vuccatī* ti, so ve bhinna-kilesattā bhikkhu nāma vuccati.

11.

Ekādasame: *Paccetī* ti, icchati, pattheti. *Sādhu bhante* ti, āyācamāno āha. Therassa kir' esa gihī-sahāyo, tasmā thero 'ayaŋ varāko maŋ sahāyaŋ labhitvā pi, micchā-diṭṭhiŋ gahetvā, mā apāya-pūrako ahosī' ti āyācati. 'Api c'esa mahāparivāro: tasmiŋ pasanne pañca-kula-satāni maŋ anuvattissantī' ti maññamāno pi āyācati. *Attha-vasan* ti, atth' ānisaŋsaŋ, attha-kāraṇaŋ. *Pāpan* ti, pāṇâtipātâdi-akusalaŋ. *Pavāhemi* ti, gaḷa-ppamāṇaŋ udakaŋ otaritvā pavāhemi, palāpemi. *Dhammo* ti, gāthā vutt' atthā·va.[3]

12.

Dvādasame: *Khomadussaŋ nāmā* ti, Khoma-dussānaŋ ussannattā evaŋ laddha-nāmaŋ. *Sabhāyan* ti, sālāyaŋ. *Phusāyatī* ti, phusitāni muñcati, vassati. Satthā kira taŋ sabhaŋ upasaṅkamitu-kāmo, 'mayi evam evaŋ upasaṅkamante aphāsuka-dhātukaŋ hoti, evaŋ kāraṇaŋ paṭicca upasaṅkamissāmī' ti adhiṭṭhāna-vasena vuṭṭhiŋ uppādesi. *Sabhā-dhamman* ti, sukhaŋ nisinne kira asañcāletvā eka-passena pavisanaŋ tesaŋ

---

[1] A. ii, 70.

[2] *In this line F. t. wrongly reads* bhikkhavo *for* bhikkhate. *Cf.* Dhp. 266; K.S. i, 231 *n.* A, F. *t.* visaŋ *seems preferable.* (DhpA. iii, 393, visamaŋ; vissa-gandhaŋ vā kāya-kammâdikaŋ dhammaŋ.)

[3] *Cf. supra on text*, p. 169.

sabhā-dhammo nāma. Mahājanaŋ[1] cāletvā ujukam eva pavisanaŋ. Bhagavā ca ujukam eva agacchati. Tena te kupitā Bhagavantaŋ hīḷentā *ke ca muṇḍakā samaṇakā, ke ca sabhā-dhammaŋ jānissantī* ti ahaŋsu.

Santo ti, paṇḍitā sappurisā. *Pahāyā* ti, ete rāgâdayo pajahitvā rāgâdi-vinayāya dhammaŋ bhaṇanti: tasmā te santo nāmā ti.

D v ā d a s a m a ŋ .

I t i B r ā h m a ṇ a - s a ŋ y u t t a - v a ṇ ṇ a n ā
n i ṭ ṭ h i t ā .

---

[1] C_1 *misses the point by inserting* na *before* mahāj-.

VIII.

VANGĪSA-THERA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Paṭhame: *Aggāḷave-cetiye* ti, Āḷaviyaŋ agga[1]-cetiye. Anuppanne Buddhe Aggāḷava-Gotamakâdīni yakkha-nāgâdīnaŋ bhavanāni cetiyāni ahesuŋ. Uppanne Buddhe tāni apanetvā manussā vihāre kariŋsu. Tesaŋ tān' eva nāmāni jātāni. *Nigrodha-kappenā* ti, nigrodha-rukkha-mūla-vāsinā Kappattherena. *Ohiyyako* ti, ohīnako. *Vihāra-pālo* ti, so kira tadā avassiko hoti, patta-cīvara-gahaṇe akovido. Atha naŋ therā bhikkhū "āvuso, imāni catt' ūpāhana-kattara-yaṭṭhiādīni olokento nisīdā" ti vihāra-rakkhaŋ katvā piṇḍāya pavisiŋsu. Tena vuttaŋ *vihāra-pālo* ti. *Samalaṅkaritvā* ti, attano vibhav' ānurūpena alaṅkārena alaṅkaritvā. *Cittaŋ anuddhaŋsetī* ti, kusala-cittaŋ viddhaŋseti, vināseti. *Taŋ kut' ettha labbhā* ti, etasmiŋ rāge uppanne taŋ kāraṇaŋ kuto labbhā? *Yam me paro* ti, yena me kāraṇena añño puggalo vā dhammo vā anabhiratiŋ vinodetvā, idān' eva abhiratiŋ uppādeyya, ācariy' upajjhāyā pi maŋ vihāre ohāya gatā.

Agārasmā[2] ti, agārato nikkhantaŋ. *Anagāriyan* ti pabbajjaŋ upagatan ti attho. *Kaṇhato*[3] ti, kaṇha-pakkhato Māra-pakkhato ādhāvanti. *Ugga-puttā* ti, uggatānaŋ puttā, mahesakkhā-rājañña-bhūtā. *Daḷha-dhammino* ti, ḍaḷha-dhanuno uttama-pamāṇaŋ ācariya-dhanuŋ dhārayamānā. *Sahassaŋ apalāyinan* ti, ye te samantā sarehi[4] parikireyyuŋ, tesaŋ apalāyinaŋ saṅkhaŋ dassento sahassan ti āha.

---

[1] A, G. Aggāḷave; *cf.* JA. i, 160; ii, 282; iii, 78, 351.
[2] Thag. *v.* 1209 *ff.*
[3] ThagA. kāḷato lāmaka-bhāvato.
[4] *MSS.* parehi (?), *but infra* sarehi. *Cf.* K.S. i, 235 *n.*

Ettakā[1] *bhiyyo* ti, etasmā sahassā atirekatarā. *N' eva maŋ byādhayissanti* ti, maŋ cāletuŋ na sakkhissanti. *Dhamme sv' amhi patiṭṭhito* ti, anabhiratiŋ vinodetvā, abhiratiŋ uppādana-samatthe sake sāsana-dhamme patiṭṭhitaŋ.

Idan vuttaŋ hoti: Issāsa-sahasse tāva samantā sarehi parikirante sikkhito puriso daṇḍakaŋ gahetvā, sabbe sare sarīre apatamāne antarā va paharitvā, pāda-mūle pāteti. Tattha eko pi issāso dve sare ekato na khipati. Imā pana itthiyo rūp' ārammaṇâdi-vasena pañca-pañca-sare ekato khipanti. Evaŋ khipantiyo etā sace pi atireka-sahassā honti n' eva maŋ cāletuŋ sakkhissantī ti.

Sakkhī[2] *hi me sutaŋ etan* ti, mayā hi sammukhā etaŋ sutaŋ. *Nibbāna-gamanaŋ maggan* ti, vipassanaŋ sandhāy' āha. So hi nibbānassa pubba-bhāga-maggo. Linga-vipallāsena pana *maggan* ti āha. *Tattha me* ti, tasmiŋ me attano taruṇa-vipassanā-saṅkhāte nibbān' ādhigame magge mano nirato. *Pāpimā* ti, kilesaŋ ālapati. *Maccū* ti pi tam eva ālapati. *Na me maggam pi dakkhasī* ti, yathā me bhava-yoni-ādisu gata-maggam pi na passasi,[3] tatthā karissāmī ti.

2.

Dutiye: *Nikkhamatī* ti, vihārā nikkhamati. *Aparajju vā kāle* ti, dutiya-divase vā bhikkhā-cāra-kāle. Vihāra-garuko kir' esa thero. *Aratiñ ca ratiñ cā*[4] ti, sāsane aratiŋ kāma-guṇesu ca ratiŋ. *Sabbaso gehasitañ ca vitakkan* ti, pañca-kāma-guṇa-geha-nissitaŋ pāpa-vitakkañ ca sabb' ākārena pahāya. *Vanathan* ti, kilesa-mahāvanaŋ. *Kuhiñcī* ti, kismici ārammaṇe. *Nibbanatho*[5] ti, nikkilesa-vano. *Araṇo*[6] ti, taṇhā-rati-rahito. *Puthuviñ*[7] *ca vehāsan*[8] ti, paṭhavi-patiṭ-

---

1 A, G, S. *t.* ettako; F. *t.* C, C_1, D. ettato; Thag. ettakā (*v.ll.* ettato, etthatā, ettakā).

2 Thag. sakim hi. 3 A, G. -ti. 4 Thag. 1214.

5 *Cf. supra on* vii. 2, 7; A, G. nibbānatho.

6 F. *t.* anato; *Sinh. t. and eds.* arato; A, G, C_1 (*v.l.*) araṇo, *which agrees with Comy. interpretation*; Thag. nibbanathā avanatho. (*For v.l.* anato *cf.* K.S. i, 236 *n.*, UdA. 393.)

7 F. *t.* puthav-; *the rest* puthuv-.

8 ThagA. vehāsaŋ=devaloka-nissitaŋ.

ṭhitañ ca itthi-purisa-vatth' ālaṅkārâdi-vaṇṇaŋ vehās' aṭṭhakañ ca canda-suriy' obhāsâdi. *Rūpagatan* ti, rūpam eva. *Jagatogadhan* ti, jagatiyā ogadhaŋ.[1] Anto paṭhaviyaŋ nāga-bhavanaŋ gatan ti attho. *Parijiyyatī* ti, parijīrati. *Sabbam aniccan* ti, sabbaŋ taŋ aniccaŋ. "Ayaŋ therassa mahāvipassanā" ti vadanti. *Evaŋ sameccā* ti, evaŋ samāgantvā. *Caranti mutattā*[2] ti, viññāta-bhāvā[3] viharanti. *Upadhīsū* ti, khandha-kiles' ābhisaṅkhāresu. *Gathitāse*[4] ti, giddhā. *Diṭṭha-sute* ti, cakkhunā diṭṭhe rūpe, sotena sute sadde. *Paṭighe ca mute cā* ti, ettha *paṭigha*-saddena gandha-rasa gahitā, *muta*-saddena phoṭṭhabbârammaṇaŋ.[5] *Yo h' ettha na lippatī*[6] ti, yo etesu pañca-kāmaguṇesu taṇhā-diṭṭhi-lepehi na lippati. *Atha cha-nissitā savitakkā puthujanatāya adhammā niviṭṭhā* ti,[7] atha cha ārammaṇa[8]-nissitā puthu-adhamma-vitakkā janatāya niviṭṭhā ti attho. *Na ca vagga-gat' assa kuhiñcī* ti, tesaŋ vasena na katthaci kilesa-vaggato[9] bhaveyya. *No pana duṭṭhulla-bhāṇī*[10] ti, duṭṭhulla-vacana-bhāṇī pi na siyā. *Sa bhikkhū* ti, so evaŋvidho bhikkhu nāma hoti. *Dabbo* ti, dabba-jātiko, paṇḍito. *Cira-ratta-samāhito* ti, dīgha-rattaŋ samāhita-citto. *Nipako* ti, nepakkena samannāgato, pariṇata-pañño. *Apihālū* ti, nittaṇho. *Santaŋ padan* ti, nibbānaŋ. *Ajjhagamā munī* ti, adhigato muni. *Paṭicca parinibbuto*[11] *kaṅkhati kālan* ti, nibbānaŋ paṭicca kilesa-parinibbānena parinibbuto parinibbāna-kālaŋ āgameti.

---

1 ThagA. = lokikaŋ.

2 Thag. muttantā (? *to read* muttattā); ThagA. = pariññā.

3 A, G. viññātabhāvā; C, C1, D. -attabhāvā.

4 *So Sinh. t.*; *MSS. eds.* gathitā; F. *text* gadhitā; A, G, F. *v.l.* gamitā. Thag. gadhitāse; ThagA. paṭibaddhacittā.

5 *Here* ThagA. *quotes* SA. *ad loc.*

6 *So* A, G, Thag.; F. *t.* tattha limpati; C, C1, D. ettha limpati.

7 A, G. atha chaṭṭhisitā sav-; Thag. aṭṭha-saṭṭhi-sitā savitakkā; F. *t.* atha saṭṭhi-tasitā (?) vitakkā; *Sinh. t. and eds.* atha saṭṭhi-nissitā sav-. *I consider* A, G. *nearest to the true reading.* *Cf.* K.S. i, 237 *n.*; *Brethren*, 399 *n.*

8 *Cf.* Nett. 191.

9 *Cf.* SnA., p. 365 (= vagga-sāriŋ); Thag. *reads* vagga-gatissa.

10 Thag. padulla-gāhī (?).

11 *So* F. *t.*, *but* S. *t. and* A, G. parinibbānato.

3.

Tatiye: *Atimaññatī* ti, 'kiŋ ime mahallakā? Na etesaŋ Pāli na Aṭṭhakathā na pada-byañjana-madhuratā. Amhākaŋ pana Pāli pi Aṭṭhakathā pi naya-satena naya-sahassena upaṭṭhātī' ti atikkamitvā maññati.

Gotamā[1] ti, Gotama-Buddha-sāvakattā attānaŋ[2] ālapati. *Mānapathan* ti, mān' ārammaṇañ c' eva māna-sahabhuno[3] ca dhammā. *Vippaṭisār' ahuvā*[4] ti, vippaṭisārī ahuvā, ahosī ti attho. *Maggajino* ti, maggena jita-kileso. *Kittiñ ca sukhañ cā* ti, vaṇṇa-bhaṇanañ ca kāyika-cetasika-sukhañ ca. *Akhilo 'dha padhānavā* ti, akhilo idha padhānavā viriya-sampanno. *Visuddho* ti, visuddho bhaveyya. *Asesan* ti, nissesaŋ, nava-vidhaŋ. *Vijjāy' antakaro* ti, vijjāya kilesānaŋ antarako. *Samitāvī*[5] ti, rāgâdīnaŋ samitatāya samitāvī.

4.

Catutthe: *Rāgo* ti, āyasmā Ānando mahāpuñño sambhāvito. Taŋ rāja-rāja-mahāmattâdayo nimantetvā anto nivesane nisīdāpenti. Sabb' ālaṅkāra-patimaṇḍitā pi itthiyo theraŋ upasaṅkamitvā, vanditvā, tāla-paṇṇena[6] vījenti. Upanisīditvā pañhaŋ pucchanti, dhammaŋ suṇanti. Tattha āyasmato Vangīsassa nava-pabbajitassa ārammaṇaŋ pariggahetuŋ asakkontassa itthi-rūp' ārammaṇe rāgo cittaŋ anuddhaŋsesi. So saddhā-pabbajitassa uju-jātiko kula-putto 'ayaŋ me rāgo vaḍḍhitvā diṭṭha-dhammika-samparāyikaŋ atthaŋ nāseyyā' ti cintetvā, anantaraŋ nisinno va therassa attānaŋ āvikaronto *kāmarāgenā* ti ādim āha.

Tattha *nibbāpanan* ti, rāga-nibbāna-kāraṇaŋ. *Vipariyesā* ti, vipallāsena. *Subhaŋ rāg' ūpasaŋhitan* ti, rāga-ṭṭhāniyaŋ iṭṭh' ārammaṇaŋ. *Parato passā* ti, aniccato passa. *Mā ca*

---

[1] Thag. 1219. *In this line Sinh. t. reads* manasaŋ jahassu *for* mānaŋ pajahassu *of* F. *t.*
[2] ThagA. Gotama-gottaŋ katvā.
[3] *Cf.* Asl. 49.
[4] S. *t.* -sārī 'huvā; Thag. -hutvā.
[5] *Cf.* SnA. *on v.* 520, ariya-maggena kilese sametvā ṭhito.
[6] C_1 -vantena.

attato ti, attato mā passa. *Kāya-gata ty atthū* ti, kāya-gata te atthu. *Animittañ ca bhāvehi*[1] ti, "niccâdīnaŋ nimittānaŋ ugghatitattā vipassanā animittā nāma. Taŋ bhāvehī" ti vadati. *Mān' ābhisamayā* ti, mānassa dassan' ābhisamayā c' eva pahāṇ' ābhisamayā ca. *Upasanto* ti, rāgâdi-santatāya upasanto.

5.

Pañcame: *Angehī*[2] ti, kāraṇehi,[3] avayavehi vā. Musāvāda-veramaṇī-ādīni hi cattāri subhāsita-vācāya[4] kāraṇāni, sacca-vacanâdayo cattāro avayavā; kāraṇ' atthe[5] ca anga-saddo. *catūhī* ti, nissakka-vacanaŋ hoti: avayav' atthe vā karaṇa-vacanaŋ. *Samannāgatā* ti, sam-anu-āgatā, pavattā yuttā ca. *Vācā* ti, samullapana-vācā, yā sā "vācā girā byappatho"[6] ti (Vin. iv, 2) ca "neḷā kaṇṇa-sukhā"[7] ti (D. i, 4) ca evamādīsu āgacchati.[8] Yā pana "vācāya ve (ce) kataŋ kamman" ti (? *ref.*)[9] evaŋ viññatti ca: "yā catūhi vacī-duccaritehi ārati . . . pe . . . ayaŋ vuccati sammā-vācā" (Vibh. 106) ti evaŋ virati ca: "pharusā vācā, bhikkhave, āsevitā bhāvitā bahulīkatā niraya-saŋvattanikā hoti" (A. iv, 248) ti evaŋ cetanā vācā ti āgatā. Na sā idha adhippetā. Kasmā? Abhāsitabbato. *Subhāsitā* ti, suṭṭhu bhāsitā. Ten' assa atth' āvahanataŋ[10] dīpeti. *Na dubbhāsitā* ti, na duṭṭhu bhāsitā. Ten' assa anatth' āvahanataŋ dīpeti. *Anavajjā* ti, rāgâdi-vajja-rahitā. Iminā 'ssa kāraṇa-suddhiŋ vattu[11]-dos' ābhāvañ ca dīpeti. *Ananuvajjā* ti, anuvāda-vimuttā. Iminā 'ssā sabbâkāra[12]-sampattiŋ dīpeti. *Viññūnan* ti, paṇḍitānaŋ. Tena 'ninda-pasaŋsāsu bālā appamāṇā'[13] ti dīpeti.

---

1 *Cf.* Thig. 19.
2 *As at* Sn., p. 78; SnA., p. 395.
3 A, G. ākārehi.
4 A, C_1, G. -bhāsitassa.
5 *So* SnA., *but* C, C_1, D. attho.
6 *Expl. at* Dhs. § 637; Asl. 325.
7 DA. 75.
8 *So* SnA, A, G., *but* C, C_1, D. āgatā.
9 *So* SnA., *but* A, G. vācāyañ c' etaŋ k.; C, C_1, D. yaŋ cetasikaŋ k.
10 *Here and below MSS.* -vahataŋ.
11 *So* SnA., *but eds. and MSS.* catu (?).
12 *MSS. eds.* alaṅkāra-.
13 SnA. -māṇaŋ.

Subhāsitaṃ yeva bhāsatī ti, puggal' ādhiṭṭhānāya desanāya catusu vāc' angesu aññatar' anga-nidassana[1]-vacanam etaṃ. *No dubbhāsitan* ti; tass' eva vāc' angassa paṭipakkha-bhāsana-nivāraṇaṃ, tena 'musāvādâdayo pi kadāci vattabbā' ti diṭṭhiṃ nisedheti; *no dubbhāsitan* ti[2] iminā micchā-vāca-ppahānaṃ dīpeti. *Subhāsitan* ti, iminā pahīna-micchā-vācena bhāsitabba-vacana-lakkhaṇaṃ (tathā pāpassa akaraṇaṃ kusalassa upasampadaṃ),[3] anga-paridīpan' atthaṃ pan' ettha abhāsitabbaṃ pubbe avatvā bhāsitabbam ev' āha. Esa nayo *dhammaṃ yevā* ti ādīsu pi. Ettha ca paṭhamena pisuṇa-dosa-rahitaṃ samagga-karaṇa-vacanaṃ vuttaṃ; dutiyena samphappalāpa-dosa-rahitaṃ dhammato anapetaṃ mantā-vacanaṃ (vuttaṃ): itarehi dvīhi pharus' ālika-rahitāni piya-sacca-vacanāni. *Imehi kho* ti ādinā, tāni angāni paccakkhato dassento taṃ vācaṃ nigameti. Yañ ca aññe[4] paṭiññâdīhi,[5] avayavehi, nāmâdīhi padehi, linga-vacana-vibhatti-kāla-kāraka-sampattīhi ca samannāgataṃ musā-vādâdi-vācam pi 'subhāsitā'[6] ti maññanti, taṃ (dhammato) paṭisedheti. Avayavâdīhi samannāgatā pi hi tathārūpā vācā dubbhāsitā va hoti, attano ca paresañ ca anatth' āvahattā. Imehi pana catūh' angehi samannāgatā sace pi milakkha-bhāsa-pariyāpannā[7] ghaṭa-ceṭaka-gītaka[8]-pariyāpannā pi hoti, (sā) tathā pi subhāsitā va lokiya-lokuttara-hita-sukh' āvahattā.

Tathā hi: magga-passe sassaṃ rakkhantiyā Sīhaḷa-cetikāya Sīhaḷaken' eva jāti-jarā-maraṇa-yuttaṃ gītakaṃ gāyantiyā saddaṃ[9] sutvā, maggaṃ gacchantā saṭṭhi-mattā vipassakā bhikkhū (c' ettha) arahattaṃ pāpuṇiṃsu.[10] Tathā Tisso nāma āraddha-vipassako bhikkhu paduma-sara-samīpena gacchanto paduma-sare padumāni bhinditvā bhinditvā[11]

---

[1] A, C, D, G. angesu vā aññatarañ ca niddesa-v.; C_1 aññatarassa niddesa-v. [2] *So* A, G, SnA.; *the rest omit the sentence* tena, *etc.*

[3] *So* SnA. [4] *So* A, G, SnA.; C, C_1, D. aññaṃ.

[5] A, G. paṭisaññ-. [6] C, C_1, D. -taṃ.

[7] SnA. *ed. quotes* DA. i, 176 (*dialects such as Damila, Kirāta-Yavanâdi-Millakkhānaṃ bhāsā*).

[8] *Here and below MSS. eds.* cetikā *and* gītikā.

[9] SnA. *omits* saddaṃ. [10] SnA. pattā nidassanaṃ.

[11] *So* SnA. *for v.ll.*, A, G, C_1 bhiñjitvā; C, D. nibhañjitvā (*once*).

"Pāṭala[1]-phullita-kokanadaŋ suriyalokena tajjīyate. Evaŋ manussatta-gatā sattā jarābhi-vegena maddīyantī" ti imaŋ gāthaŋ gāyantiyā ceṭikāya sutvā arahattaŋ patto.

Buddhantare pi aññataro puriso sattahi puttehi saddhiŋ aṭavito[2] āgamma aññatarāya itthiyā musalena taṇḍule kottentiyā

"Jarāya parimadditam etaŋ
milāta-cchavi-camma-nissitaŋ:

Maraṇena bhijjati etaŋ
Maccussa[3] ghasam[4] āmisaŋ:

Kimīnaŋ ālayam etaŋ
nānā-kuṇapena[5] pūritaŋ:

Asucissa bhājanam etaŋ,
kadaḷi-kkhandha-samaŋ idan" ti

imaŋ gīṭakaŋ sutvā paccavekkhanto saha puttehi paccekabodhiŋ patto.[6]

Evaŋ imehi catūhi angehi sammanāgatā vācā, (sace pi) milakkha-bhāsa-pariyāpannā ghaṭa-ceṭikā-gītaka-pariyāpannā vā hoti, tathā pi *subhāsitā* ti veditabbā, subhāsitattā eva cā '*anavajjā*[7] *ca ananuvajjā*[7] *ca viññūnaŋ* att' atthikānaŋ[8] kula-puttānaŋ attha-paṭisaraṇānaŋ no byañjana-paṭisaraṇānan' ti.[9]

Sāruppāhī[10] ti, anucchavikāhi. *Abhitthavī* ti, pasaŋsi. *Na tāpaye* ti, vippaṭisārena na tāpeyya, na. viheṭheyya. *Pare* ti, pare hi bhindanto na bādheyya. Iti imāya gāthāya apisuṇā-vasena Bhagavantaŋ thometi. *Paṭinanditā* ti, piyāyitā. *Yaŋ anādāyā* ti, yaŋ vācaŋ bhāsanto paresaŋ pāpāni appiyāni (paṭikkūlāni) pharusa-vacanāni anādāya atthabyañjana-madhuraŋ pūjam eva (vacanaŋ) bhāsati, taŋ vācaŋ

---

[1] SnA. (*both eds.*) pātaka (?); *the rest* pāto; [? pāto va]. Pāṭala = '*pink.*'
[2] SnA. vanā.
[3] A, G. maccurājassa am-.
[4] C_1 ghāsam.
[5] A, G. kuṇapa-.
[6] SnA. *expands.*
[7] *MSS.* -aŋ.
[8] *All but* A. G. *read* atth' atth-.
[9] *Our Comy. omits that of* SnA. *on the next three paras.*
[10] *So* SnA, C, D., *but texts*, A, G. sarūpāhi (*of like metre*), *whereas the explanation refers to the former.* C_1 sarupāhi.

bhāseyyā ti piya-vācā-vasena (Bhagavantaŋ) *abhitthavi*. *Amatā* ti, sādu-bhāvena amata-sadisā. Vuttam pi h' etaŋ: "Saccaŋ have sādutaraŋ rasānan" ti (Sn. 182), nibbān' amata-paccayattā vā amatā. *Esa dhammo sanantano*[1] ti, yā ayaŋ sacca-vācā nāma esā porāṇo dhammo cariyā-paveṇi, idam eva hi porāṇānaŋ āciṇṇaŋ, na te alikaŋ bhāsiŋsu. Ten' ev' āha: *sacce atthe ca dhamme ca āhu santo patiṭṭhitā* ti. Tattha sacce patiṭṭhitattā attano ca paresañ ca atthe patiṭṭhitā, atthe patiṭṭhitattā eva dhamme patiṭṭhitā hontī ti veditabbā. Sacca-visesanam eva vā etaŋ. Idaŋ hi vuttaŋ hoti: *Sacce* patiṭṭhitā, kīdise? Atthe ca dhamme ca, yaŋ paresaŋ atthato anapetattā atthaŋ,[2] anuparodha-karaŋ dhammato anapetattā dhammaŋ, dhammikam eva atthaŋ sādhetī ti. Iti imāya gāthāya sacca-vacana-vasena (Bhagavantaŋ) *abhitthavi*. *Kheman* ti, abhayaŋ nirupaddavaŋ. 'Kena kāraṇenā?' ti ce, *nibbāna-pattiyā dukkhass' antakiriyāya*. Yasmā kilesa-nibbānaŋ pāpeti vaṭṭa-dukkhassa ca antakiriyāya saŋvattatī ti attho. Athavā *yaŋ Buddho nibbāna-pattiyā dukkhass' antakiriyāyā* ti dvinnaŋ nibbāna-dhātūnam atthāya khema-magga-ppakāsanato *khemaŋ vācaŋ bhāsati*.[3] *Sā ve vācānam uttamā* ti, sā vācā sabba-vācānaŋ seṭṭhā ti evam p' ettha attho daṭṭhabbo. Iti imāya gāthāya mantā[4]-vacana-vasena Bhagavantaŋ abhitthavanto arahatta-nikūṭena desanaŋ niṭṭhapesī ti.

6.

Chaṭṭhe: *Poriyā*[5] ti, akkharâdi-paripuṇṇāya. *Vissaṭṭhāyā* ti, avibaddhāya apalibuddhāya. Dhammasenāpatissa hi kathentassa pittâdīnaŋ vasena apalibuddha-vacanaŋ hoti. Ayadaṇḍena pahaṭa-kaŋsa-thālato[6] saddo viya niccharati. *Anelagaḷāyā* ti, aneḷāya agaḷāya niddosāya c' eva agaḷita-padabyañjanāya[7] ca. Therassa hi kathayato padaŋ vā byañjanaŋ vā na parihāyati. *Atthassa viññāpaniyā* ti, atthassa viññāpana-samatthāya.[8]

---

1 Dhp. 5.
2 A, G. atthi.
3 *So all*; F. *t.* bhāsate.
4 C1 mattā.
5 *For terms cf.* D. i, 115 (DA. i, 282); S. ii, 280; A. ii, 51; UdA. 313.
6 A, C, D, G. tāl-. *Cf.* VM. 283.
7 AA. *on* A. ii, 51, anapanīta-pad-.
8 =DA. i, 282.

Bhikkhunan ti, bhikkhūnaŋ. *Sañkhittena pī* ti, "cattāri imāni, āvuso, ariya-saccāni. Katamāni saccāni? Dukkhaŋ ariya-saccaŋ . . . pe . . . imāni kho, āvuso, cattāri ariya-saccāni. Tasmātiha, āvuso, idaŋ dukkhaŋ ariya-saccan ti yogo karaṇīyo" ti evaŋ sañkhittena pi deseti. *Vitthārena pī* ti, "katamaŋ, āvuso, dukkhaŋ ariya-saccan?" ti ādinā nayena. Tān' eva vibhajanto vitthārena pi bhāsati. Khandhâdi-desanāsu pi es' eva nayo. *Sālikāy' iva nigghoso* ti, yathā madhuraŋ amba-pakkaŋ sāyitvā, pakkhehi vātaŋ datvā, madhuraŋ saraŋ nicchārentiyā sālika-sakuniyā nigghoso, evaŋ therassa dhammaŋ kathentassa madhuro nigghoso hoti. *Paṭibhānaŋ udirayī* ti, samuddato ūmiyo viya anantaŋ paṭibhānaŋ uṭṭhahati. *Odhentī*[1] ti, odahanti.

7.

Sattame: *Tad-ahū*[2] ti, tasmiŋ ahu, tasmiŋ divase ti attho. Upavasanti etthā ti, *uposatho*. Upavasantī ti, sīlena vā anasanena vā upetā hutvā vasantī ti attho. So pan' esa uposatha-divase aṭṭhami-cātuddasī-paṇṇarasī-bhedena tividho, tasmā sesa-dvaya-nivāraṇ' atthaŋ paṇṇarase[3] ti vuttaŋ. *Pavāraṇāyā* ti, vassaŋ-vuttha-pavāraṇāya visuddhi-pavāraṇā ti pi etissā va nāmaŋ. *Nisinno hotī* ti, sāyaṇha-samaye sampatta-parisāya kāla-yuttaŋ dhammaŋ desetvā, udaka-koṭṭhake gattāni parisiñcitvā, nivattha-nivāsano ekaŋsàŋ sugata-mahācīvaraŋ katvā, majjhima-tthambhaŋ nissāya paññatta-vara-Buddhâsane puratthima-disāya uṭṭhahato canda-maṇḍalassa-siriŋ siriyā abhibhavamāno nisinno hoti.

Tuṇhī-bhūtaŋ tuṇhī-bhūtan ti,[4] yato yato anuviloketi tato tato tuṇhī-bhūtam eva. Tattha hi ekabhikkhussā pi hattha-kukkuccaŋ vā pāda-kukkuccaŋ vā n' atthi. Sabbe niravā santena iriyāpathena nisīdiŋsu. *Anuviloketvā* ti, dissamāna-pañca-ppasādehi nettehi[5] anuviloketvā.

Handā ti, vossagg' atthe nipāto. *Na ca me kiñci garahathā* ti, ettha *na ca kiñcī* ti pucchan' atthe *na*-kāro. 'Kiŋ me

---

[1] D. odeti; C. odenti.
[2] *Cf.* UdA. 296.
[3] C_1 -raso.
[4] *Texts and* A, G. *once.*
[5] *Cf.* SnA., p. 453, *s.v.* pasanna-netto.

kiñci garahatha? Yadi garahatha, vadetha. Icchāpemi vo vattun' ti. *Kāyikaŋ vā vācasikaŋ vā* ti, iminā kāya-vacī-dvārān' eva pavāreti, na mano-dvāraŋ. Kasmā? Apākaṭattā. Kāya-vacī-dvāresu hi doso pākaṭo hoti, na mano-dvāre. "Eka-mañce sayato pi hi kiŋ cintesī?" ti pucchitvā cittâcāraŋ jānāti. Mano-dvāraŋ apākaṭattā na pavāreti, no aparisuddhattā. Bodhisatta-bhūtassa pi hi tassa Bhūridattā-Chaddanta-Saṅkhapāla-Dhammapālâdi[1]-kāle mano-dvāraŋ parisuddhaŋ: idān' ettha vattabbaŋ eva n' atthi. *Etad avocā* ti, Dhammasenāpati-ṭṭhāne ṭhitattā bhikkhu-sanghassa bhāraŋ vahanto etaŋ avoca. *Na kho mayaŋ, bhante* ti, bhante, mayaŋ Bhagavato na kiñci garahāma. *Kāyikaŋ vā vācasikaŋ vā* ti, idaŋ catunnaŋ arakkhiyataŋ[2] sandhāya thero āha.

Bhagavato hi cattāri arakkheyyāni,[3] yath' āha: "Cattār' imāni, bhikkhave, Tathāgatassa arakkheyyāni. Katamāni cattāri? . . . Parisuddha-kāya-samācāro, bhikkhave, Tathāgato. N' atthi Tathāgatassa kāya[4]-duccaritaŋ, yaŋ Tathāgato rakkheyya, 'mā me idaŋ paro aññāsī' ti. Parisuddha-vacī-samācāro, bhikkhave, Tathāgato. N' atthi Tathāgatassa vacī-duccaritaŋ, yaŋ Tathāgato rakkheyya, 'mā me idaŋ paro aññāsī' ti. Parisuddha-mano-samācāro, bhikkhave, Tathāgato. N' atthi Tathāgatassa . . pe . . Parisuddh' ājīvo . . pe . . paro aññāsī' ti (A. iv, 82). Idāni Bhagavato yathābhūta-guṇe kathento *Bhagavā hi bhante* ti ādim āha.

Tattha *anuppannassā* ti, Kassapa-sammābuddhato paṭṭhāya aññena samaṇena vā brāhmaṇena vā anuppādita-pubbassa. *Asañjātassā* ti, idaŋ anuppanna-vevacanam eva. *Anakkhātassā* ti, aññena adesitassa. *Pacchā-samannāgatā* ti, paṭhama-gatassa Bhagavato pacchā samanugatā. Iti thero, yasmā sabbe pi Bhagavato sīlâdayo-guṇā arahatta-maggam eva nissāya āgatā, tasmā arahatta-maggam eva nissāya guṇaŋ kathesi. Tena sabbe guṇā kathitā va honti. *Ahañ ca kho, bhante* ti, idaŋ thero sadevake loke agga-puggalassa attano c' eva sanghassa ca kāyika-vācasikaŋ pavārento āha.

---

[1] *Cf.* JA. vi, 157; iv, 182; v, 36; v, 161; vi, 289, *etc.*
[2] *Cf.* Vin. ii, 194. [3] *MSS.* -kkhiyāni. [4] *MSS.* -kāyika-.

Pitarā pavattitan ti, cakkavattimhi kāla-kate vā pabbajite vā sattâh' accayena cakkaŋ antaradhāyati, tato dasa-vidhaŋ dvādasa-vidhaŋ cakkavatti-vattaŋ pūretvā nisinnassa puttassa aññaŋ pātubhavati. Taŋ hi so pavatteti.[1] Ratanamayattā pana sadis' atthena tad eva vattaŋ katvā *pitarā pavattitan* ti vuttaŋ. Yasmā vā so "appossukko tvaŋ, deva, hohi. Aham anusāsissāmī" ti āha, tasmā *pitarā pavattitaŋ* āṇā-cakkaŋ anupavatteti nāma. *Samma-d-eva anupavattesī*[2] ti, sammā nayena hetunā kāraṇen' eva anupavattesi. Bhagavā hi catusacca-dhammaŋ katheti. Thero tam eva anukatheti. Tasmā evam āha.

Ubhato-bhāga-vimuttā[3] ti, dvīhi bhāgehi vimuttā: arūp' āvacara-samāpattiyā rūpa-kāyato vimuttā, agga-maggena nāma-kāyato ti. *Paññā-vimuttā*[3] ti, paññāya vimuttā tevijjādibhāvaŋ appattā khīṇâsavā.

Visuddhiyā[4] ti, visuddh' atthāya. *Saŋyojana-bandhanacchidā* ti, saŋyojana-saṅkhāte c' eva bandhana-saṅkhāte ca kilese chinditvā ṭhitā. *Vijita-sangāman* ti, vijita-rāga-dosa-moha-sangāmaŋ. Māra-balassa vijitattā pi vijita-saṅgāmaŋ. *Sattha-vāhan* ti, aṭṭhangika-magga-rathe āropetvā veneyya-satthaŋ vāhetī ti, saŋsāra-kantāraŋ uttāretī ti, Bhagavā Sattha-vāho, taŋ sattha-vāhaŋ. *Palāpo*[5] ti, anto tuccho dussīlo. *Ādicca-bandhunan* ti, ādicca-bandhuŋ Satthāraŋ Dasabalaŋ vandāmī ti vadati.

8.

Aṭṭhame: *Parosahassan*[6] ti, atireka-sahassaŋ. *Akutobhayan* ti, nibbāne kutoci bhayaŋ n' atthi: nibbānaŋ pattassa vā kutoci bhayaŋ n' atthī ti nibbānaŋ akuto-bhayaŋ nāma. *Isīnaŋ isisattamo* ti, Vipassito paṭṭhāya isīnaŋ sattamako isī.

Kinnu te, Vangīsā ti, idaŋ Bhagavā aṭṭh' uppatti-vasena āha. Sangha-majjhe kira kathā udapādi: "Vangīsa-tthero

---

1 *Cf.* Sn. 556.
2 C_1, D. -ti.
3 *Cf.* Pugg. 14.
4 *Cf.* Thag. 1234-7.
5 Thag. *v.l.* palāso; *cf. Brethren*, p. 403 *n.*; K.S. i, 244 *n*; SnA. 165; Mil. 5 (tuccho vata bho . . . palāpo vata bho Jambudīpo).
6 Thag. 1238.

vissaṭṭha-vatto. N' eva uddese na paripucchāya na yoniso manasikāre kammaŋ karoti. Gāthā bandhanto cuṇṇa-padāni[1] karonto vicaratī" ti. Atha Bhagavā cintesi: Ime bhikkhū Vaṅgīsassa paṭibhāna-sampattiŋ na jānanti. 'Cintetvā cintetvā[2] vadatī' ti maññanti. Paṭibhāna-sampattiŋ assa jānāpessāmī ti cintetvā, *kinnu te Vaṅgīsā* ti ādīni āha.

Ummagga-pathan ti, anekāni kilesa-majjana[3]-satāni vaṭṭa-pathattā pana[4] pathan ti vuttaŋ. *Pabhijja-khilānī*[5] ti, rāga-khilâdīni pañca[6] bhinditvā carasi. *Tam passathā* ti, tam evaŋ abhibhuyya ca bhinditvā ca vicarantaŋ Buddhaŋ passatha. *Bandha-pamuñca-karan* ti, bandhana-mocana-karaŋ. *Asitan*[7] ti, anissitaŋ. *Bhāgaso pavibhajjan* ti, sati-paṭṭhānâdi-koṭṭhāsa-vasena dhammaŋ vibhajantaŋ. *Pavibhajjā* ti vā pāṭho. Anga-paccanga koṭṭhāsa-vasena vibhajitvā vibhajitvā passathā ti attho. *Oghassā* ti, caturoghassa. *Aneka-vihitan* ti, satipaṭṭhānâdi-vasena aneka-vidhaŋ. *Tasmiŋ te*[8] *amate akkhāte* ti, tasmiŋ tena akkhāte amate. *Dhammaddasā*[9] ti, dhammassa passitā, rocitā. *Asaŋhīrā* ti, asaŋhāriyā hutvā patiṭṭhitā. *Ativijjhā*[10] ti, ativijjhitvā. *Sabba-ṭṭhitīnan* ti, sabbesaŋ diṭṭhi-ṭṭhānānaŋ, viññāṇa-ṭṭhitīnaŋ vā. *Atikkamam addasā*[11] ti, atikkama-bhūtaŋ nibbānam addasa.[12] *Aggan* ti, uttama-dhammaŋ: agge ti vā pāṭho. Paṭhamataran ti attho. *Das' addhānan*[13] ti, pañcannaŋ agga-dhammaŋ: pañca-vaggiyānaŋ agge vā. Pañca-vaggiyānaŋ dhammaŋ desesī ti attho. *Tasmā* ti, yasmā esa dhammo sudesito ti jānantena ca pamādo na kātabbo, tasmā. *Anusikkhe* ti, tisso sikkhā sikkheyya.

---

1 *Cf.* DA. i, 38; UdA. 415.

2 A, G. *once.*

3 A, G. sampajjana; C, D. ummujjana (?).

4 A. vana-.

5 *Cf.* S. iii, 134.

6 *Cf.* M. i, 101.

7 *Cf. Brethren,* p. 404 *n.*; K.S. i, 245 *n.* Thag. *text has* asitaŋ va.

8 Thag. ca.

9 *Cf.* VvA. 233 (dassanakā).

10 *Sinh. text adds* dhammaŋ.

11 Thag. addā.

12 C, C_1, D. addasaŋ *in both places.*

13 *Comy. evidently wrong here. Both texts read* dasa-ṭṭhānaŋ; ('*vantage-point of sight*' K.S. i.); Thag. C_1 dasaddhānaŋ; A, G. padhānaŋ.

9.

Navame: *Aññā*[1]*-Kondañño* ti, paṭhamaŋ dhammassa aññātaṭṭā evaŋ gahita-nāmo thero. *Sucirassā* ti, kīva cirassa? Dvādasannaŋ saŋvaccharānaŋ. Ettakaŋ kālaŋ kattha vihāsī ti? Chaddanta-vane[2] Mandākinī-pokkharaṇiyā tīre Pacceka-buddhānaŋ vasana-ṭṭhāne. Kasmā? Vihāra-garutāya. So hi paññavā mahāsāvako, yath' eva Bhagavato evam assa dasa-sahassa-cakkavāḷe deva-manussānaŋ abbhantare guṇā patthaṭā, deva-manussā Tathāgatassa santikaŋ gantvā, gandha-mālâdīhi pūjaŋ katvā, agga-dhammaŋ paṭividdha-sāvako ti anantaraŋ theraŋ upasaṅkamitvā pūjenti, santikaŋ āgatānañ ca nāma tathārūpa-dhamma-kathā vā paṭisanthāro vā kātabbo hoti. Thero ca vihāra-gāruko. Ten' assa so papañco viya upaṭṭhāti. Iti vihāra-garutāya tattha gantvā vihāsi.

Aparam pi kāraṇaŋ, bhikkhā-cāra-velāyaŋ tāva sabbasāvakā vass' aggena gacchanti. Dhamma-desanā-kāle pana majjha-ṭṭhāne alaṅkata-Buddhâsanamhi Satthari nisinne dakkhiṇa-hattha-passe Dhammasenāpati, vāma-hattha-passe Mahāmoggallāna-tthero nisīdati. Tesaŋ piṭṭhi-bhāge Aññākoṇḍañña--ttherassa āsanaŋ paññāpenti. Sesa-bhikkhū taŋ parivāretvā nisīdanti. Dve agga-sāvakā agga-dhammaŋ paṭividdhattā ca mahallakattā ca there sagāravā theraŋ Mahābrahmaŋ viya aggi-kkhandhaŋ viya āsīvisaŋ viya ca maññamānā dhurâsane nisīdantā ottappanti harāyanti. Thero cintesi: Imehi dhurâsan' atthāya kappa-sata-sahassâdhikaŋ asaṅkheyyaŋ pāramiyo pūritā. Te idāni dhurâsane nisīdantā mama ottappanti harāyanti. Phāsu-vihāraŋ nesaŋ karissāmī ti.

So patirūpe kāle Tathāgataŋ upasaṅkamitvā, "icchām' ahaŋ, bhante, Chaddanta-vane[3] vasitun" ti āha. Satthā anujāni. Thero senâsanaŋ saŋsāmetvā, patta-cīvaram ādāya, Chaddanta-vane Mandākinī-tīraŋ gato. Pubbe Paccekabuddhānaŋ pāricariyāya kata-paricayā aṭṭha-sahassā hatthināgā theraŋ disvā va 'amhākaŋ puñña-khettaŋ āgatan' ti

---

[1] F. *t.* Aññāsi, *the rest* Aññā-; Ud. vii, 6. Aññāta-; *cf.* Vin. i, 10; ThagA. *on* Thag. 673 *ff.*

[2] *Cf.* AA. (*Sinh.*) 148.

[3] B, C, D janapade.

nakhehi caṅkamaṇaŋ katvā āvaraṇa-sākhā haritvā therassa vasana-ṭṭhānaŋ paṭijaggitvā, vattaŋ katvā, sabbe sannipatitvā mantayiŋsu: "sace hi mayaŋ 'ayaŋ therassa kattabbaŋ karissati, ayaŋ karissatī' ti paṭijaggissāma, thero bahu-ñātikaŋ gāmaŋ gato viya yathā dhoten' eva pattena gamissati; vārena naŋ paṭijaggissāma; ekekassa pana vāre patte sesehi pi na ppamajjitabbaŋ" ti vāraŋ ṭhapayiŋsu. Vārika-nāgo pāto va therassa mukhodakañ c' eva danta-kaṭṭhañ ca ṭhapeti, vattaŋ karoti.

Mandākinī-pokkharaṇī[1] nāma c' esa paṇṇāsa-yojanā[2] hoti. Tassa pañca-vīsati-yojana-matte ṭhāne sevālo vā paṇakaŋ vā n' atthi: phalika-vaṇṇaŋ udakam eva hoti. Tato paraŋ pana katippamāṇe udake aḍḍha-yojana-vitthataŋ seta-paduma-vanaŋ paṇṇāsa-yojana-saraŋ parikkhipitvā ṭhitaŋ. Tadanantaraŋ tāva mahantam eva ratta-paduma-vanaŋ: tadanantaraŋ ratta-kumuda-vanaŋ: tadanantaraŋ seta-kumuda-vanaŋ: tadanantaraŋ nīl' uppala-vanaŋ: tadanantaraŋ ratt' uppala-vanaŋ: tadanantaraŋ sugandha-ratta-sāli-vanaŋ: tadanantaraŋ eḷāluka-lābu-kumbhaṇḍâdīni madhura-rasāni valli-phalāni: tadanantaraŋ aḍḍha-yojana-vitthāram eva ucchu-vanaŋ. Tattha pūga-rukkha-kkhandha-ppamāṇā ucchu: tadanantaraŋ kadaḷi-vanaŋ, yato duve pakkāni khādantā kilamanti. Tadanantaraŋ cāṭi-ppamāṇa-phalaŋ panasa-vanaŋ: tadanantaraŋ amba-vanaŋ: tadanantaraŋ jambu-vanaŋ: tadanantaraŋ kapiṭṭha[3]-vanan ti. Saṅkhepato 'tasmiŋ dahe khāditabba-yuttakaŋ phalaŋ nāma n' atthī' ti na vattabbaŋ.

Kusumānaŋ pupphana-samaye vāto reṇu-vaṭṭiŋ uṭṭhāpetvā padumini-paṇṇesu pāteti. Tattha udaka-phusitāni patanti. Tato ādicca-pākena paccitvā pakka-ayo-ghaṭikā viya tiṭṭhati. Etaŋ pokkhara-madhu nāma. Taŋ therassa āharitvā denti. Muḷālaŋ nangala-sīsa-mattaŋ hoti. Tam pi āharitvā denti. Bhisaŋ mahābheri-pokkhara-ppamaṇaŋ hoti. Tassa ekasmiŋ pabbe ghaṭaka-ppamāṇaŋ khīraŋ hoti. Taŋ āharitvā denti. Pokkhar' aṭṭhīni madhura-sakkharāya yo-

---

[1] *Cf. Chaddanta-Jātaka*, JA. v, 37.
[2] D. -āni.
[3] JA. kav-.

jetvā denti.[1] Ucchuŋ pāsāṇa-piṭṭhe ṭhapetvā pādena akkamanti. Tato raso paggharitvā soṇḍi-āvāte pūretvā, ādiccapākena paccitvā, khīra pāsāna-piṇḍo viya tiṭṭhati. Taŋ āharitvā denti. Panasa-kadaḷi-amba-pakkâdīsu kathā va n' atthi.

Kelāsa-pabbate Nāgadanto nāma devaputto vasati. Thero kālena kālaŋ tassa vimāna-dvāraŋ gacchati. So nava-sappipokkhara-madhu-cuṇṇa-yuttassa nirudaka-pāyāsassa pattaŋ pūretvā deti. So kira Kassapa-Buddha-kāle vīsati-vassasahassāni sugandha-sappinā khīra-salākaŋ adāsi. Ten' ass' etaŋ bhojanaŋ uppajjati.

Evaŋ thero dvādasa-vassāni vasitvā attano āyu-saṅkhāraŋ olokento parikkhīṇa-bhāvaŋ ñatvā, 'kattha parinibbāyissāmī?' ti cintetvā, 'hatthi-nāgehi maŋ dvādasa-vassāni upaṭṭhahantehi dukkaraŋ kataŋ. Satthāraŋ anujānāpetvā, etesaŋ santike parinibbāyissāmī' ti ākāsena Bhagavato santikaŋ agamāsi. Tena vuttaŋ *svcirass' eva yena Bhagavā ten' upasaṅkamī* ti.

Nāmañ cā ti, kasmā nāmaŋ sāveti? Theraŋ hi keci sañjānanti, keci na sañjānanti. Tattha thero cintesi: Ye maŋ ajānantā "ko esa paṇḍara-sīso obhaggo gopānasī-vaṅka mahallako Satthārā saddhiŋ paṭisanthāraŋ karotī?" ti cittaŋ padūsessanti, te apāya-pūrakā bhavissanti. Ye pana maŋ jānantā "dasa-sahassa-cakkavāḷe Satthā viya paññāto pākaṭo mahāsāvako" ti cittaŋ pasādessanti, te saggūpagā bhavissantī ti, sattānaŋ apāya-maggaŋ pidahitvā, saggamaggaŋ vivaranto nāmaŋ sāveti.

Buddhânubuddho ti, Satthā paṭhamaŋ cattāri saccāni bujjhi, pacchā thero: tasmā Buddhânubuddho ti vuccati. *Tibba-nikkamo* ti, bahala-viriyo. *Vivekānan* ti, tiṇṇaŋ vivekānaŋ. *Tevijjo ceto-pariyāya-kovido* ti, chasu abhiññāsu catasso vadati. Itarā dve kiñcâpi na vuttā. Thero pana chaḷabhiñño va, imissā ca gāthāya pariyosāne parisā sannisīdi. Parisāya sannisinna-bhāvaŋ ñatvā thero Satthārā saddhiŋ paṭisanthāraŋ katvā, "parikkhīno me, bhante, āyusaṅkhāro. Parinibbāyissāmī" ti parinibbāna-kālaŋ anujānā-

---

[1] *Cf.* JA. v, 39.

pesi. "Kattha parinibbāyissasi, Koṇḍañña?" ti. "Upaṭṭhākehi me, bhante, hatthi-nāgehi dukkaraŋ kataŋ. Tesaŋ santike" ti. Satthā anujāni.

Thero Dasabalaŋ padakkhiṇaŋ katvā, "taŋ[1] me, bhante, paṭhama-dassanaŋ, idaŋ pacchima-dassanan" ti paridevante mahājane Satthāraŋ vanditvā, nikkhamitvā, dvāra-koṭṭhake ṭhito "mā socittha. Mā paridevittha. Buddhā vā hontu Buddha-sāvakā vā, uppannā saṅkhārā abhijjanakā nāma n' atthī" ti mahājanaŋ ovaditvā, passantass' eva mahājanassa vehāsaŋ abbhuggamma Mandākinī-tīre otaritvā, pokkharaṇiyaŋ nahāyitvā, nivattha-nivāsano kat' uttarâsango senâsanaŋ saŋsāmetvā phala-samāpattiyā tayo yāme[2] vītināmetvā, balava-paccūsa-samaye parinibbāyi.

Therassa saha-parinibbānā[3] Himavati sabba-rukkhā pupphehi ca phalehi ca onata-vinatā ahesuŋ. Vārika-nāgo therassa parinibbuta-bhāvaŋ ajānanto pāto va mukhodaka-danta-kaṭṭhāni upaṭṭhapetvā, vattaŋ katvā, khādanīya-phalāni āharitvā, caṅkamaṇa-koṭiyaŋ aṭṭhāsi. So yāva suriy' uggamanā therassa nikkhamanaŋ apassanto, 'kinnu kho etaŋ? Pubbe ayyo pāto va caṅkamati, mukhaŋ dhovati. Ajja pana paṇṇa-sālato pi na nikkhamatī' ti, kuṭi-dvāraŋ vivaritvā olokento theraŋ nisinnakam eva disvā, hatthaŋ pasāretvā, parāmasitvā, assāsa-passāse pariyesanto tesaŋ appavatti-bhāvaŋ ñatvā, 'parinibbuto thero' ti soṇḍaŋ mukhe pakkhipitvā mahāviravaŋ viravi. Sakala-Himavanto eka-ninnādo ahosi. Aṭṭha-nāga-sahassāni sannipatitvā, theraŋ jeṭṭhaka-nāgassa kumbhe nisīdāpetvā, supupphitaŋ rukkha-sākhaŋ gahetvā, parivāretvā, sakala-Himavantaŋ anuvicaritvā, saka-ṭṭhānam eva āgatā.

Sakko Vissakammaŋ āmantesi: "Tāta, amhākaŋ jeṭṭha-bhātā parinibbuto. Sakkāraŋ karissāma. Nava-yojanikaŋ sabba-ratana-mayaŋ kūṭâgāraŋ māpehī" ti. So tathā katvā, theraŋ tattha nipajjāpetvā, hatthi-nāgānaŋ adāsi. Te kūṭâgāraŋ ukkhipitvā, tiyojana-sahassaŋ Himavantaŋ punappunaŋ anuvijjhiŋsu. Tesaŋ hatthato Ākāsaṭṭhakā devā

---

[1] *So* C, D.; A, G. idaŋ me; B, C₁, pubbaŋ taŋ. [2] A. vāre.
[3] A, G. -nibbānābhi; *v.ll.* nibbānā hi vanapati sabba-.

gahetvā sādhu-kīlitaŋ[1] kīliŋsu. Tato Vassavalāhakā Sītavalāhakā Uṇhavalāhakā Cātummahārājikā Tāvatiŋsā ti eten' upāyena yāva Brahmalokā kūṭâgāraŋ agamāsi. Puna Brahmāno tesaŋ devānan ti anupubbena hatthi-nāgānaŋ yeva kūṭâgāraŋ adaŋsu. Ekekā devatā caturangula-mattaŋ candana-ghaṭikaŋ āhari. Citako nava-yojaniko ahosi. Kūṭâgāraŋ citakaŋ āropayiŋsu. Pañca-bhikkhu-satāni ākāsen' āgantvā sabba-rattiŋ sajjhāyaŋ akaŋsu. Anuruddha-tthero dhammaŋ kathesi. Bahūnaŋ devatānaŋ dhammâbhisamayo ahosi. Puna-divase aruṇ' uggamana-velāyam eva citakaŋ nibbāpetvā, sumana-makula-vaṇṇānaŋ dhātūnaŋ parissāvaṇaŋ pūretvā, Bhagavati[2] nikkhamitvā Veḷuvana-vihāra-koṭṭhakaŋ sampatte, āharitvā Satthu hatthe ṭhapayiŋsu. Satthā dhātu-parissāvaṇaŋ gahetvā paṭhaviyā hatthaŋ pasāresi. Mahāpaṭhaviŋ bhinditvā rajata-bubbula-sadisaŋ cetiyaŋ nikkhami. Satthā sahatthena cetiye dhātuyo nidhesi. Ajjā pi kira taŋ cetiyaŋ dharati yevā ti.

10.

Dasame: *Samannesatī* ti, pariyesati, paccavekkhati. *Nagassā*[3] ti, pabbatassa. *Munin* ti, Buddha-muniŋ. *Dukkhassa pārugun* ti, dukkha-pāraŋgataŋ. *Samannesan*[4] ti, samannesanto. *Evaŋ sabbanga-sampannan* ti, evan sabba-guṇa-sampannaŋ. *Anek' ākāra-sampannan* ti, anekehi guṇehi samannāgataŋ.

11.

Ekādasame: *Tyāssudan* ti, te assudaŋ. *Assudan* ti nipāta-mattaŋ. *Vaṇṇenā* ti, sarīra-vaṇṇena. *Yasenā*[5] ti, parivārena. *Vītamalo 'va bhānumā*[6] ti, vigata-malo ādicco viya.

---

[1] *So* A, G., *but* C, C_1, D. kīlikaŋ. *A similar passage at* PvA. 76 *has* kīḷitaŋ.

[2] A, G. Himavati. [3] *At* Thag. 1248, nāgassa. *Cf.* Nidd. ii, 136A.

[4] Thag. samanvesaŋ. [5] *So all, but* F. *t.* yasasā (*so* Ṭīka).

[6] Thag. 1252.

12.

Dvādasame: *Āyasmā* ti, piya-vacanaŋ. *Vangīso*[1] ti, tassa therassa nāmaŋ. So kira pubbe Padumuttara-kāle paṭibhāna-sampannaŋ sāvakaŋ disvā, dānaŋ datvā, patthanaŋ katvā, kappa-sata-sahassaŋ pāramiyo pūretvā, amhākaŋ Bhagavato kāle sakala-Jambudīpe vāda-kāmatāya jambusākhaŋ pariharitvā, ekena paribbājakena saddhiŋ vādaŋ katvā, vāde jaya-parājaya-bhāvena[2] ten' eva paribbājakena saddhiŋ saŋvāsaŋ kappetvā vasamānāya ekissā paribbājikāya kucchimhi nibbatto, vayaŋ āgamma mātito pañca-vāda-satāni, pitito pañca-vāda-satānī ti vāda-sahassaŋ uggaṇhitvā vicarati. Ekañ ca vijjaŋ jānāti, yaŋ vijjaŋ parijapitvā matānaŋ sīsaŋ anguliyā paharitvā, asuka-ṭṭhāne nibbatto ti jānāti. So anupubbena gāma-nigamâdisu vicaranto pañcahi māṇavaka-satehi saddhiŋ Sāvatthiŋ anuppatto nagara-dvāre sālāya nisīdati.

Tadā ca nagara-vāsino pure-bhattaŋ dānaŋ datvā, pacchābhattaŋ suddh' uttarâsangā gandha-mālâdi-hatthā dhammasavaṇ' atthāya vihāraŋ gacchanti. Māṇavo disvā, "kahaŋ gacchathā?" ti pucchi. Te "Dasabalassa santikaŋ dhamma-savaṇāyā" ti ahaŋsu. So pi saparivāro tehi saddhiŋ gantvā, paṭisanthāraŋ katvā, ekamantaŋ aṭṭhāsi. Atha naŋ Bhagavā āha: "Vangīsa, bhaddakaŋ kira sippaŋ jānāsī" ti. "Bho Gotama, ahaŋ bahusippaŋ jānāmi. Tumhe kataraŋ sandhāya vadethā?" ti. "Chava-rūpaka-sippan" ti. "Āma, bho Gotamā" ti.

Ath' assa Bhagavā attano ānubhāvena niraye nibbattassa sīsaŋ dassetvā, "Vangīsa, ayaŋ kahaŋ nibbatto?" ti pucchi. So mantaŋ jappitvā anguliyā paharitvā, "niraye" ti āha. "Sādhu, Vangīsa, sukathitan" ti, devaloke nibbattassa sīsam pi dassesi. Tasmim[3] pi so tath' eva byākāsi. Ath' assa khīṇâsavassa sīsaŋ dassesi. So punappunaŋ mantaŋ parivattetvā pi, anguliyā paharitvā pi, nibbatta-ṭṭhānaŋ

[1] DhpA. iv, 226; Thag. 1253.
[2] A, G. -bhāvena; C, D. jayānâbhāvena; C_1 -jayanâbhāvena.
[3] C, C_1, D. tam pi.

na passati. Atha naŋ Bhagavā, "Kilamasi, Vangīsā?" ti āha. "Āma, bho Gotamo" ti. "Punappunaŋ upadhārehī" ti. Tathā karonto pi adisvā, "Tumhe, bho Gotama, jānāthā?" ti āha. "Āma, Vangīsa, maŋ nissāya esa kato.[1] Aham assa gatiŋ jānāmī" ti. "Mantena jānāsi, bho Gotamā?" ti. "Āma, Vangīsa. Ekena manten' eva jānāmī" ti. "Bho Gotama, mayhaŋ (mūlena)[2] imaŋ mantaŋ dethā" ti. "Amūlako,[3] Vangīsa, mayhaŋ manto" ti. "Detha, bho Gotamā" ti. "Na sakkā mayhaŋ santike apabbajitassa dātun" ti.

So antevāsike āmantesi: "Tātā,[4] samaṇo Gotamo atirekasippaŋ jānāti. Ahaŋ imassa santike pabbajitvā sippaŋ gaṇhāmi. Tato sakala-Jambudīpe amhehi bahutaraŋ jānanto nāma na bhavissati. Tumhe yāva ahaŋ āgacchāmi tāva anukkaṇṭhitvā vicarathā" ti, te uyyojetvā, "pabbajetha man" ti āha. Satthā Nigrodhakappassa[5] paṭipādesi. Thero taŋ attano vasana-ṭṭhānaŋ netvā pabbājesi.

So pabbajitvā Satthu santikaŋ āgamma, vanditvā ṭhito, "sippaŋ dethā" ti yāci. "Vangīsa, tumhe sippaŋ gaṇhantā aloṇa[6]-bhojana-thaṇḍila-seyyâdīhi parikammaŋ katvā gaṇhatha. Imassā pi sippassa parikammaŋ atthi. Taŋ tāva karohī" ti. "Sādhu, bhante" ti. Ath' assa Satthā dvattiŋsâkāra-kamma-ṭṭhānaŋ ācikkhi.[7] So taŋ anuloma-paṭilomaŋ manasikaronto vipassanaŋ vaḍḍhetvā anukkamena arahattaŋ pāpuṇi.

Vimutti-sukha[8]*-paṭisaŋvedī*[9] ti, evaŋ arahattaŋ patvā vimutti-sukhaŋ paṭisaŋvedento.

Kāveyya-mattā[10] ti, kāveyyena, kabba-karaṇena[11] mattā.

---

[1] *So MSS., but* C, D. *followed by* C_1 *suggest* c' esa bhavo.

[2] C, C_1, D. *insert* mantena (?). *I suggest* mūlena. DphA. detha me imaŋ mantaŋ.

[3] *All* -iko.

[4] *So* C_1; A. āmantesi tāta saṃam-; G. antevāsiken' assa; C, D. āmantesi tāva.

[5] *Supra text*, p. 185-7.

[6] A, G. alola-.

[7] *So* DhpA. *Cf.* Vis. M.

[8] *All but* F. *t.* sukhaŋ.

[9] (*Adject.*)

[10] *Gāthās at* Thag. 1253 *vary.* *Cf. Brethren*, p. 406 *n.*; DA. i, 95; UdA. 205; *supra on text in different sense.*

[11] *So* C_1 *for* -karaṇa- *of* C, D.; A, G. kattabba-karaṇa-m.

Khandh' āyatana-dhātuyo[1] ti, imāni khandhâdīni pakāsento dhammaŋ desesi. *Ye niyāma-gataddasā*[2] ti, ye niyāma gatā c' eva niyāma-dasā ti ca. *Svāgatan* ti, su-āgamanaŋ. *Iddhi-ppatto 'mhī* ti, iminā iddhi-vidha-ñāṇaŋ gahitaŋ. *Ceto-pariyāya-kovido*[3] ti, iminā ceto-pariya-ñāṇaŋ. Dibba-sotam pana avuttam pi gahitam eva hoti. Evaŋ cha abhiññā-patto eso mahā-sāvako[4] ti veditabbo.

Dvādasamaŋ.

Iti Vangīsa-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] F. *t.* khandhe āyatanāni (*see* Thag.).

[2] Thag. -gataŋ dasā.

[3] *Supra*, § 9.

[4] *Cf.* A. i, 24 (*list*).

IX.

VANA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Paṭhame: *Kosalesu viharatī* ti, Satthu santike kammaṭṭhānaŋ gahetvā tassa janapadassa sulabha-bhikkhatāya tattha gantvā viharati. *Saŋvejetu-kāmā* ti, vivekaŋ paṭivijjāpetu-kāmā. *Viveka-kāmo* ti, tayo viveke patthayanto. *Niccharati bahiddhā* ti, bāhiresu puthutt' ārammaṇesu carati. *Jano janasmin* ti, tvaŋ jano, aññasmiŋ jane chanda-rāgaŋ *vinayassu*. *Pajahāsī*[1] ti, pajaha. *Bhavāsī* ti, bhava. *Sataŋ taŋ sārayāmase*[2] ti, satimantaŋ paṇḍitaŋ taŋ mayam pi sārayāma: sataŋ vā dhammaŋ mayaŋ taŋ sādayāmā ti attho. *Pātāla-rajo*[3] ti, appatiṭṭh' atthena pātāla-saṅkhāto kilesa-rajo. *Mā taŋ*[4] *kāma-rajo* ti, ayaŋ kāma-rāga-rajo mā taŋ *avahari*. Apāyaŋ mā[5] pātetū ti attho. *Paŋsu-kuṇṭhito*[6] ti, paŋsu-makkhito. *Vidhunan*[7] ti, vidhunanto. *Sitaŋ rajan* ti, sarīra-laggaŋ rajaŋ. *Saŋvegam āpādī* ti, 'devatā pi nāma maŋ evaŋ sāvetī'[8] ti vivekam āpanno: uttama-viriyaŋ vā paggayha parama-vivekaŋ maggam eva paṭipanno ti.

2.

Dutiye: *supatī* ti, ayaŋ kira khīṇâsavo. So dūre bhikkhācāra-gāmaŋ gantvā, āgato paṇṇa-sālāya patta-cīvaraŋ paṭisāmetvā, avidūre jātassaraŋ otaritvā, gattāni utuŋ gāhāpetvā, divā-ṭṭhānaŋ sammajjitvā, tattha nīca-mañcakaŋ paññā-

---

1 F. *t.* pajahāsi so sato. *Sinh. t. omits* so.
2 *So* F. *t.*, A, G.; *others* sādayāmase, *which may stand in next line.*
3 *Here* S. *t.* duttaro *for* duruttamo *of* F.
4 *Tan=tvaŋ.*
5 *Sugg. by* C_1; *the rest have* apāyam eva pāt-.
6 *So* S. *t.*, A, G. (? *for* guṇṭhita); F. *t.*, C_1, D. kuṇḍ-.
7 *Texts* vidhūn-.
8 A, G. sādeti.

petvā, niddaŋ anokkamanto va nipanno. Khīṇâsavassā pi hi kāya-daratho hoti yevā ti, tassa vinodan' atthaŋ taŋ sandhāya *supatī* ti vuttaŋ. *Ajjhabhāsī* ti, 'ayaŋ bhikkhu Satthu santike kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā divā supati, divā-soppañ ca nām' etaŋ vaḍḍhitaŋ diṭṭha-dhammika-samparāyikaŋ atthaŋ nāsetī' ti maññamānā, 'codemi nan' ti cintetvā abhāsi.

Āturassā ti, jarâturo rogâturo kilesâturo ti tayo āturā. Tesu kilesâturaŋ sandhāy' evam āha. *Salla-viddhassā*[1] ti, savisena satti-sallena viya avijjā-visa-diddhena taṇhā-sallena hadaye viddhassa. *Ruppato* ti, ghaṭṭiyamānassa. Idāni 'ssa kāmesu ādīnavaŋ kathayantī *aniccā* ti ādim āha.

Asitan ti, taṇhā-diṭṭhi-nissayena anissitaŋ. *Kasmā pabbajitaŋ tape* ti, " evarūpaŋ khīṇâsavaŋ divā-soppaŋ na tappati. Tādisaŋ pana kasmā na tappessatī ?" ti vadati. Therassa[2] vā etaŋ vacanaŋ, tasmā ayam ettha attho: Bandhesu muttaŋ asitaŋ mādisaŋ khīṇâsava-pabbajitaŋ kasmā divā-soppaŋ tappessatī ? ti. Sesa-gāthāsu pi es' eva nayo. Devatāya hi vacana-pakkhe:—Evarūpaŋ khīṇâsava-pabbajitaŋ divā-soppaŋ na tappati. Tādisaŋ pana kasmā na tappissati ? Tappissati evā ti attho. Therassa vacana-pakkhe:—Evarūpaŋ mādisaŋ khīṇâsava-pabbajitaŋ kasmā divā-soppaŋ tape ? Na tapati yevā ti[3] attho. Ayam pan' ettha anuttāna-pada-vaṇṇanā. *Vinayā* ti, vinayena. *Samatikkamā* ti, vaṭṭa-mūlikāya avijjāya samatikkamena. *Taŋ ñāṇan* ti, taŋ catu-sacca-ñāṇaŋ. *Paramavodātan*[4] ti, parama-parisuddhaŋ. *Pabbajitan* ti, evarūpena ñāṇena samannāgataŋ pabbajitaŋ. *Vijjāyā* ti, catuttha-magga-vijjāya. *Āraddha-viriyan* ti, paggahita-viriyaŋ paripuṇṇa-viriyaŋ.

3.

Tatiye: *Cetan*[5] ti, ekaŋ miga-luddakaŋ. *Ovadatī* ti, so kira miga-luddako pāto va bhuñjitvā 'mige vadhissāmī' ti araññaŋ paviṭṭho ekaŋ rohita-migaŋ disvā 'sattiyā naŋ

---

[1] *Cf.* Thag. 967; JA. iii, 169. [2] A, G. therass' eva.

[3] *So* C_1, *the rest* tapena tapati na tapati c' eva.

[4] F, S. *texts* pariyodātan; C, D. paramodānaŋ; A, C_1, G. -vodānaŋ.

[5] F. *t.* D. chetaŋ.

pahurissāmī' ti anubandhamāno therassa paṭhama-sutte vutta-nayen' eva divā-vihāraŋ nisinnassa avidūrena pakkamati. Atha naŋ thero: "Upāsaka, pāṇâtipāto nām' esa apāya-saŋvattaniko app' āyuka-saŋvattaniko. Sakkā aññena pi kasi-vaṇijjâdinā kammena dārā-bharaṇaŋ kātuŋ. Mā evarūpaŋ kakkhaḷa-kammaŋ karohī" ti āha. So pi 'mahā-paŋsu-kūlika-tthero kathetī' ti gāravena ṭhatvā sotuŋ āraddho. 'Ath' assa sotu-kāmataŋ janessāmī' ti thero anguṭṭhakaŋ jālāpesi. So akkhīhi pi passati kaṇṇehi pi suṇāti, cittaŋ pan' assa 'asuka-ṭṭhānaŋ migo gato bhavissati, asuka-titthaŋ otinno. Tattha naŋ gantvā ghātetvā va yadicchakaŋ[1] maŋsaŋ khāditvā, sesaŋ kājenâdāya gantvā puttake tosessāmī'[2] ti, evaŋ migass' eva anupadaŋ dhāvati. Evaŋ vikkhitta-cittassa dhammaŋ desentaŋ theraŋ sandhāya vuttaŋ *ovadatī* ti. *Ajjhabhāsī* ti, "ayaŋ thero adāruŋ tacchento[3] viya, akhette kasanto[4] viya, attano pi kammaŋ nāseti. Etassa pi codessāmi nan" ti abhāsi.

Appa-paññan ti, nippaññaŋ. *Acetasan* ti, kāraṇa-jānana-samatthena cittena rahitaŋ. *Mando vā* ti, andha-bālo viya. *Suṇātī* ti, tava dhamma-kathaŋ suṇāti. *Na vijānātī* ti, attham assa na jānāti. *Ālokotī* ti, tava puthujjana-iddhiyā jalantaŋ anguṭṭhakaŋ āloketi. *Na passatī* ti, 'ettha n' eva telaŋ, na vaṭṭi, na dīpa-kapallikā, therassa pana ānubhāven' āyaŋ jalatī' ti imaŋ kāraṇaŋ na passati. *Dasa-pajjote* ti, dasasu angulīsu dasa-padīpe. *Rūpānī* ti, kāraṇa-rūpāni. *Cakkhū* ti, paññā-cakkhu.

Saŋvegaŋ āpādī ti, 'kiŋ me iminā?' ti viriyaŋ paggayha parama-vivekaŋ arahatta-maggaŋ paṭipajjī ti.

4.

Catutthe: *Sambahulā*[5] ti, bahū suttantikā ābhidhammikā vinaya-dharā ca. *Viharantī* ti, Satthu santike kammaṭṭhānaŋ gahetvā viharanti. *Pakkamiŋsū* ti, te kira ekasmiŋ[6] janapade aññataraŋ gāmaŋ upasaṅkamante disvā manussā

---

[1] A. yāvaditthikaŋ; C_1, D. yadicchakaŋ; G. yāvadiccakammaŋ.
[2] G. sossāmi.
[3] *So* A, G., *but* C, C_1, D. -anto.
[4] B, D. vapanto.
[5] *Cf.* VinA. (*P.T.S.*) ii, 1.
[6] C, D. etasmiŋ.

pasanna-cittā, āsana-sālāya koja-vaṭṭharaṇâdīni paññāpetvā, yāgu-khajjakâdīni datvā, upanisīdiŋsu. Mahāthero ekaŋ dhamma-kathikaŋ "dhammaŋ kathehī" ti āha. So cittaŋ dhamma-kathaŋ kathesi. Manussā pasīditvā bhojana-velāya paṇīta-bhojanaŋ adaŋsu. Mahāthero manuññaŋ bhatt' ānumodanaŋ akāsi. Manussā bhiyyoso mattāya pasannā, "idh' eva, bhante, temāsaŋ vasathā" ti patiññaŋ kāretvā, gaman' āgamana-sampanne ṭhāne senâsanāni kāretvā, catūhi paccayehi upaṭṭhahiŋsu. Mahāthero vass' ūpanāyika-divase bhikkhū ovadi: "Āvuso, tumhehi garukassa Satthu santike kamma-ṭṭhānaŋ gahitaŋ. Buddha-pātu-bhāvo nāma dullabho. Māsassa aṭṭha-divase dhamma-savaṇaŋ katvā, gaṇasanganikaŋ pahāya, appamattā viharathā" ti. Te tato paṭṭhāya yuñjantā ghaṭentā[1] kadāci sabba-rattiŋ dhammasavaṇaŋ karonti, kadāci pañhaŋ vissajjenti, kadāci padhānaŋ karonti. Tesaŋ dhamma-savaṇa-divase dhammaŋ kathentānaŋ yeva aruṇaŋ uggacchati. Pañha-vissajjana-divase byatto bhikkhu pañhaŋ pucchati, paṇḍito vissajjeti pucchā-vissajanaŋ karontānaŋ yeva. Padhāna-divase, suriy' atthangamane gaṇḍiŋ paharitvā, caṅkamaŋ otaritvā, padhānaŋ karontānaŋ yeva. Te evaŋ vassaŋ vasitvā pavāretvā pakkamiŋsu: taŋ sandhāy' evaŋ vuttaŋ.

Paridevamānā ti, "idāni tathārūpaŋ madhura-dhammasavaṇaŋ pañha-kathanaŋ kuto labhissāmī?" ti ādīni vatvā rodamānā.

Khāyati ti, paññāyati, upaṭṭhāti. *Ko 'me* ti, kahaŋ ime. *Vajji[2]-bhūmiyā* ti, Vajji-raṭṭhâbhimukhā gatā. *Magā[3] viyā* ti, yathā magā tasmiŋ tasmiŋ pabbata-pāde vā vana-saṇḍe vā vicarantā, 'Idaŋ amhākaŋ mātu-santakaŋ pitu-santakaŋ paveṇi-āgatan' ti agahetvā, yatth' eva nesaŋ gocara-phāsutā ca hoti paripanth' ābhāvo ca tattha vicaranti. Evaŋ *aniketā* agehā *bhikkhavo* pi 'ayaŋ, āvuso, amhākaŋ ācariy' upajjhāyānaŋ santako paveṇi-āgato' ti agahetvā, yatth' eva nesaŋ utu-sappāyaŋ bhojana-sappāyaŋ dhamma-savaṇa-sappāyañ ca sulabhaŋ hoti, tattha viharanti.[4]

---

[1] A, C, G. -ti, -ti. [2] F. *t.* Vajja. [3] A, C_1, G. migā; *cf*, ii, 2, 1.
[4] K.S. i, 253 *n. refers these gāthās to Mahāvastu*, 3, 420, 18.

5.

Pañcame: *Ānando* ti, Dhammabhaṇḍâgārika-tthero. *Ativelan* ti, atikkantaŋ velaŋ. *Gihī-saññatti-bahulo* ti, rattiñ ca divā ca bahu-kālaŋ gihī saññāpayanto. Bhagavati parinibbute Mahākassapa-tthero Ānanda-ttheraŋ āha: "Āvuso, mayaŋ Rājagahe vassaŋ upagantvā dhammaŋ sangāyissāma. Gaccha tvaŋ, araññaŋ pavisitvā upari-magga-ttay' atthāya vāyāmaŋ karohī" ti.[1] So Bhagavato patta-cīvaraŋ ādāya Kosala-raṭṭhaŋ gantvā ekasmiŋ arañña-vāse vasitvā punadivase ekaŋ gāmaŋ pavisi. Manussā theraŋ disvā, "Bhante Ānanda, tumhe pubbe Satthārā saddhiŋ āgacchatha. Ajja ekako[2] va āgato. Kahaŋ Satthāraŋ ṭhapetvā āgat' attha? Idāni kassa patta-cīvaraŋ gahetvā vicaratha? Kassa mukhodaka-danta-kaṭṭhaŋ detha, pariveṇaŋ sammajjatha, vattapaṭivattaŋ karothā?" ti bahuŋ vatvā parideviŋsu. Thero, "Mā, āvuso, socittha. Mā paridevittha. Aniccā sankhārā" ti ādīni vatvā, te saññāpetvā, bhatta-kicc' āvasāne vasanaṭṭhānam eva gacchati. Manussā sāyam pi tattha gantvā, tath' eva paridevanti. Thero pi tath' eva ovadati. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Ajjhabhāsī ti, 'ayaŋ thero bhikkhu-sanghassa kathaŋ sutvā, samaṇa-dhammaŋ karissāmī ti araññaŋ pavisitvā idāni gihī saññāpento viharati. Satthu sāsanaŋ asangahita-puppharāsi ṭhitaŋ dhamma-sangahaŋ na karoti. Codessāmi nan' ti cintetvā abhāsi.

Pasakkiyā[3] ti, pavisitvā. *Hadayasmiŋ opiyā*[4] ti, kiccato ca ārammaṇato ca hadayamhi pakkhipitvā nibbānaŋ pāpuṇissāmī ti viriyaŋ karonto. Nibbānaŋ kiccato hadayamhi opeti nāma. Nibbān' ārammaṇaŋ pana samāpattiŋ appetvā nisīdanto ārammaṇato. Tad ubhayam pi sandhāy' esa bhāsati. *Jhāyī*[5] ti, dvīhi jhānehi jhāyiko bhava. *Biḷibiḷikā*[6] ti, ayaŋ gihīhi saddhiŋ biḷibiḷi-kathā.

---

[1] *Cf.* VinA., p. 8. [2] A, G. ekīkā; C, D. ekikā va āgatā.
[3] *Gāthās at* Thag. *v.* 119.
[4] Thag. osiya (*v.l.* opiya). *See Pāli Dict. s.v.*
[5] *So all.* F. *t.* jhāyā.
[6] ThagA. viḷiviḷikriyā-sadda-ppavatti yathā niratthakā.

6.

Chaṭṭhe: *Purāṇa-dutiyikā* ti, anantare attabhāve aggamahesī.

Sobhasī ti, pubbe pi sobhasi, idāni pi sobhasi. *Duggatā* ti, paṭipatti-duggatiyā duggatā. Tā hi sugatiyaŋ ṭhitā sampattiŋ anubhavanti, paṭipatti-duggatiyā pana duggatā. Tato cutā hi tā niraye uppajjantī ti, duggatā. *Patiṭṭhitā* ti, sakkāyasmiŋ hi patiṭṭhahanto aṭṭhahi kāraṇehi patiṭṭhāti. Ratto rāga-vasena patiṭṭhāti, duṭṭho dosa-vasena, mūḷho moha-vasena, vinibaddho[1] māna-vasena, parāmaṭṭho diṭṭhi-vasena, thāma-gato anusaya-vasena, aniṭṭhaŋ-gato vicikicchā-vasena, vikkhepa-gato uddhacca-vasena patiṭṭhāti: evaŋ patiṭṭhitā va. *Naradevānan*[2] ti, deva-narānaŋ. *N' atthi dānī* ti, sā kira deva-dhītā there balava-sineha ahosi. Paṭigantuŋ nâsakkhi. Kāle na āgantvā pariveṇaŋ sammajjati, mukhodakaŋ danta-kaṭṭhaŋ pāṇīyaŋ paribhojanīyaŋ upaṭṭhapeti. Thero anāvajjanto paribhuñjati. Ekasmiŋ divase therassa jiṇṇa-cīvarassa colaka-bhikkhaŋ carato saṅkāra-kūṭe dibba-dussaŋ ṭhapetvā pakkami. Thero taŋ disvā ukkhipitvā, olokento ' dussam etan ' ti ñatvā, ' alaŋ ettāvatā ' ti aggahesi. Ten' eva ticīvaraŋ niṭṭhāsi. Dve agga-sāvakā Anuruddhatthero cā ti tayo janā cīvaraŋ kariŋsu. Satthā sūciŋ yojetvā adāsi. Niṭṭhita-cīvarassa piṇḍāya carato devatā piṇḍapātaŋ samādapeti. Sā kālena ekikā, kālena atta-dutiyā therassa santikaŋ āgacchati. Tadā pana atta-tatiyā āgantvā divāṭṭhāne theraŋ upasaṅkamitvā, " mayaŋ manāpa-kāyikā nāma manasā icchit' icchita-rūpaŋ māpemā " ti āha. Thero: Etā evaŋ vadanti. Vīmaŋsissāmi naŋ. Sabbā nīlakā hontū ti cintesi. Tā therassa manaŋ ñatvā sabbā va nīla-vaṇṇā ahesuŋ. Evaŋ pīta-lohita-odāta-vaṇṇā ti. Tato cintayiŋsu: Thero amhākaŋ dassanaŋ assādetī ti. Tā samajjaŋ kātuŋ āraddhā ekā pi gāyi, ekā pi nacci, ekā pi accharaŋ pahari. Thero indriyāni akkhipi. Tato na amhākaŋ dassanaŋ thero assādetī ti ñatvā sinehaŋ vā santhavaŋ vā alabhamānā nibbinditvā gantuŋ āraddhā. Thero tāsaŋ gamana-bhāvaŋ ñatvā:

---

[1] C, D. vinibandho. [2] Thag. *v.* 908.

Mā punappunaŋ āgacchiŋsū ti arahattaŋ byākaronto imaŋ gātham āha.

Tattha *vikkhīṇo jāti-saŋsāro* ti, tattha tattha jāti-saṅkhāto saŋsāro khīṇo.

7.

Sattame: *Atikālenā* ti, sabba-rattiŋ niddāyitvā balava-paccūse koṭi-sammajjaniyā[1] thokaŋ sammajjitvā, mukhaŋ dhovitvā, yāgu-bhikkh' atthāya pāto va pavisati. *Atidivā* ti, yāguŋ ādāya, āsana-sālaŋ gantvā, pitvā, ekasmiŋ ṭhāne nipanno niddāyitvā, manussānaŋ bhojana-velāya paṇītaŋ labhissāmī ti upakaṭṭhe majjhantike uṭṭhāya, dhamma-kārakena udakaŋ gahetvā, akkhīni sammajjitvā,[2] piṇḍāya caritvā, yāvad atthaŋ bhuñjitvā, majjhantike vītivatte paṭikkamati.

Divā ca āgantvā ti, atikāle paviṭṭhena nāma aññehi bhikkhūhi paṭhamataraŋ āgantabbaŋ hoti. Tvaŋ pana ativiya divā āgantvā gato 'sī[3] ti. *Bhāyāmi Nāgadattan* ti, taŋ Nāgadattaŋ ahaŋ bhāyāmi.[4] *Suppagabbhan* ti, suṭṭhu pagabbhaŋ. *Kulesū* ti, khattiya-kulâdi-upaṭṭhāka-kulesu.[5]

8.

Aṭṭhame: *Ajjhogāḷha-ppatto* ti, ogāha-ppatto. So kira Satthu santike kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā, taŋ vanasaṇḍaŋ pavisitvā, dutiya-divase gāmaŋ piṇḍāya pāvisi pāsādikehi abhikkantâdīhi. Aññataraŋ kulaŋ tassa iriyāpathe pasīditvā, pañca patiṭṭhitena vanditvā, piṇḍa-pātaŋ adāsi. Bhatt' ānumodanaŋ puna sutvā, atirekataraŋ pasīditvā, "Bhante, nicca-kālaŋ idh' eva bhikkhaŋ gaṇhathā" ti nimantesi. Thero adhivāsetvā, tesaŋ āhāraŋ paribhuñji-yamāno viriyaŋ paggayha, ghaṭento arahattaŋ patvā, cintesi: Bah' ūpakāraŋ me etaŋ kulaŋ. Aññattha gantvā kiŋ karissāmī ? ti phala-samāpatti-sukhaŋ anubhavanto tatth' eva vasi. *Ajjhabhāsī* ti, sā kira therassa khīṇ' āsava-bhāvaŋ

---

[1] C, D. sammujj-.
[2] C, D. pabhangitvā (?).
[3] C, D. gatāsi.
[4] C, D. abhāy-.
[5] *We should read with* S. *t.* vinibaddhaŋ *here for* vinibandhaŋ *of* F.

ajānantī cintesi: Ayaŋ thero n' eva aññaŋ gāmaŋ gacchati, na aññaŋ gharaŋ na rukkha-mūl' āsana-sālâdīsu nisīdati. Nicca-kālaŋ gharaŋ pavisitvā va nisīdati. Ubho p' ete ogadha'[1] appattā paṭigadh' appattā. Kadāci esa imaŋ kulaŋ dūseyya. Codessāmi nan ti, tasmā abhāsi.

Saṇṭhāne[2] ti, nagara-dvārassa āsanne, manussānaŋ bhaṇḍakaŋ otāretvā vissamana-ṭṭhāne. *Sangammā* ti, samāgantvā. *Mantentī* ti, kathenti. *Mañ ca tañ cā* ti, 'mañ ca' kathenti, 'tañ ca' kathenti. *Kim antaraŋ* ti, kiŋ kāraṇā? *Bahū hi saddā paccūhā* ti, bahukā ete lokasmiŋ paṭiloma-saddā. *Tenā* ti, tena kāraṇena, tena vā *tapassinā na mañku hotabbaŋ.*[3] *Na hi tenā* ti, na hi tena parehi vutta-vacanena satto kilissati. Attanā katena pana pāpa-kammen' eva kilissatī ti dasseti. *Vāta-migo*[4] *yathā* ti, yathā vane vāta-migo vāt' eritānaŋ paṇṇâdīnaŋ saddena paritasati, evaŋ yo sadda-parittāsī hotī ti attho. *Nâssa sampajjate vatan* ti, tassa lahu-cittassa vataŋ na sampajjati. Thero pana khīṇ' āsavattā sampannavato ti veditabbo.

9.

Navame: *Vajjiputtako* ti, Vajji-raṭṭhe rāja-putto chattaŋ pahāya pabbajito. *Sabba-ratti-cāro* ti, Kattika-nakkhattaŋ ghosetvā sakala-nagaraŋ dhaja-paṭākâdīhi patimaṇḍitvā pavattito sabba-ratti-cāro. Idaŋ hi nakkhattaŋ yāva Cātummahārājikehi ekâbaddhaŋ hoti. *Turiya-tāḷita-vādita-nigghosa-saddan* ti, bheri-ādi turiyānaŋ tāḷitānaŋ vīṇâdīnañ ca nigghosa-saddaŋ. *Abhāsī* ti, Vesāliyaŋ kira satta-rāja-sahassāni satta-satāni satta ca rājāno tattakā vā tesaŋ uparāja-senāpati ādayo. Tesaŋ alañkata-paṭiyattesu nakkhatta-kīlaṇ' atthāya vīthiŋ otiṇṇesu saṭṭhi-hatthe mahācañkame cañkamamāno nabhassa majjho ṭhitaŋ candaŋ disvā cañkamana-koṭiyaŋ phalakaŋ nissāya ṭhito abhāsi.

---

[1] *Cf.* A. iii, 297; UdA. 345. A, G. ogadhattā, *and omit next word.*

[2] *Quoted* SnA. 20, *where reading is* panthāne (*but cf.* UdA. 300, *where* nadī-saṇṭhāna =*confluence*).

[3] *So* S. *t. and Comy.*; F. *t.* hotabbo.

[4] *Not in Pāli Dict. See Childers and Skt.* vāta-pra-mī *and* vāta-m-aja, '*swift antelope.*'

Apaviddhaŋ va vanasmiŋ[1] *dārukan* ti, vattha-veṭhan' ālaṅkāra-rahitattā vane chaḍḍita-dārukaŋ viya jātaŋ. *Pāpiyo* ti, lāmakataro amhehi añño koci atthi. *Pihayantī* ti, 'thero araññiko paŋsukuliko piṇḍapātiko sapadānacāriko appiccho santuṭṭho' ti bahū tuyhaŋ patthayantī ti attho. *Sagga-gāminan* ti, saggaŋ gacchantānaŋ gatānam pi.

10.

Dasame: *Yaŋ sudan* ti, nipāta-mattaŋ. *Sajjhāya-bahulo* ti, nissaraṇa-pariyatti-vasena[2] sajjhāyanato bahutaraŋ kālaŋ sajjhāyanto. So kira ācariyassa divā-ṭṭhānaŋ sammajjitvā, ācariyaŋ udikkhanto tiṭṭhati. Atha naŋ āgacchantaŋ disvā, paccuggantvā, patta-cīvaraŋ paṭiggahetvā, paññatt' āsane nisinnassa tāla-paṇṇa-vaṇṭaŋ[3] datvā, pāṇīyaŋ āpucchitvā, pāde dhovitvā, telaŋ makkhetvā, suriy' atthangamā sajjhāyaŋ karoti. So nahāna-koṭṭhake udakaŋ upaṭṭhapetvā, angāra-kapalle aggiŋ karoti. Ācariyassa nahātvā āgatassa pādesu udakaŋ puñchitvā, piṭṭhi-parikammaŋ katvā, vanditvā, uddesaŋ gahetvā, paṭhama-yāme sajjhāyaŋ katvā, majjhima-yāme sarīraŋ samassetvā, pacchima-yāme uddesaŋ gahetvā, yāva aruṇ' uggamanā sajjhāyaŋ karoti. Sajjhāyaŋ katvā udayabbayato sammasati. Tato sesaŋ upādāya rūpaŋ bhūta-rūpaŋ nāmā-rūpan ti pañcasu khandhesu vipassanaŋ vaḍḍhetvā, arahattaŋ pāpuṇi.

Appossukko ti, uddesa-gahaṇe ca sajjhāya-karaṇīye ca nirussukko. *Saṅkasāyatī*[4] ti, 'yassa dāni atthāya ahaŋ sajjhāyaŋ kareyyaŋ, so me attho matthakaŋ patto. Kiŋ me idāni sajjhāyenā?' ti phala-samāpatti-sukhena kālaŋ ativatteti. *Ajjhabhāsī* ti, Kin nu kho therassa aphāsukaŋ jātaŋ udāhu 'ssa ācariyassa? Kena nu kho kāraṇena pubbe viya madhurassarena na sajjhāyatī? ti āgantvā santike ṭhitā abhāsi.

Dhammapadānī ti, idha sabbam pi Buddha-vacanaŋ adhip-

---

[1] *Cf.* Thag. *v.* 62; A, G. paṿanasmiŋ. [2] *Cf.* DA. i, 21.

[3] A, G. tāla-paṇṇa-vākaŋ; C, C_1, D. -vaṇṭa-vātaŋ.

[4] *Cf.* *J.P.T.S.*, 1909, 23 (*words in* S.). *At* S. ii, 277, *Comy.* viharati; S. iv, 178, *Comy.* acchati. *The other ref. is* A. i, 68, *where Sinh. ed. reads* saññāyanti *or* sañjhāyanti, *Comy.* 'jhāyantā viya.'

petaŋ. *Nâdhīyasī* ti, na sajjhāyasi: na dīyasī[1] ti vā pāṭho. Na gaṇhasī ti attho. *Pasaŋsan* ti, dhamma-bhāṇako pasaŋsaŋ labhati. Ābhidhammiko Suttantiko Vinaya-dharo ti' ssa pasaŋsitā bhavanti. *Virāgenā* ti, ariya-maggena. *Aññāyā* ti, jānitvā. *Nikkhepanan* ti, tassa diṭṭha-sutâdino vissajjanaŋ. *Santo* vadantī ti dīpeti, na Buddha-vacanassa. Ettāvatā thero Buddha-vacanaŋ na vissajjāpetī ti, na niccakālaŋ sajjhāyanten' eva bhavitabbaŋ. Sajjhāyitvā pana ettakass' āhaŋ atthassa vā dhammassa vā ādhāro bhavituŋ samattho ti ñatvā vaṭṭa-dukkhassa antakiriyāya paṭipajjitabbaŋ.

11.

Ekādasame: *Akusale vitakke* ti, kāma-vitakkâdayo tayo mahāvitakke. *Ayoniso manasikārā* ti, anupāya-manasikārena. *Bho* ti, bho tvaŋ. *Ayoniŋ*[2] *paṭinissajjā* ti, etaŋ[3] anupāya-manasikāraŋ vajjehi. *Satthāran* ti, imāya gāthāya pāsādika-kammaṭṭhānaŋ katheti. *Pīti-sukham asaŋsayan* ti, ekaŋsen' eva balava-pītiñ ca sukhañ ca adhigamissasi.

12.

Dvādasame: Yaŋ vattabbaŋ taŋ *Devatā-saŋyutte Nandanavagge*[4] vuttam eva.

13.

Terasame: *Devaputta-saŋyutte Jantu-devaputta-sutte*[5] vitthāritam eva.

14.

Cuddasame: *Ajjhabhāsī* ti, taŋ bhikkhuŋ[6] nāḷe gahetvā padumaŋ ghāyamānaŋ[7] disvā vā, 'ayaŋ bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaŋ gahetvā samaṇadhammaŋ kātuŋ

---

[1] A, G. nādiyasi; C_1, D. nadhīyasi.
[2] C_1 ayoniso.
[3] C_1 evaŋ.
[4] *Text*, p. 7.
[5] *Text*, p. 61.
[6] JA. iii, 308 (*Bhīsa-puppha-Jātaka, where the Bodhisat is the subject*).
[7] *Suggested by* C. *for MSS.* nālāyamānaŋ. JA. *has* upasinghayamānaŋ.

araññaŋ paviṭṭho gandh' ārammaṇaŋ upanijjhāyati. Svāyaŋ ajja upasinghaŋ[1] sve pi punadivase pi upasinghissati,[2] evam assa sā gandha-taṇhā vaḍḍhitvā diṭṭha-dhammika-samparāyikaŋ atthaŋ nāsessati. Mā mayi passantiyā nassatu. Codessāmi nan ' ti, upasaṅkamitvā abhāsi.

Ekangam etaŋ theyyānan ti, thenitabbānaŋ rūpârammaṇâdīnaŋ pañca-koṭṭhāsānaŋ idaŋ ekangaŋ; eka-koṭṭhāso ti attho. *Na harāmī* ti, na gahetvā gacchāmi. *Ārā* ti, dūre: 'nāḷe gahetvā, nāmetvā, dūre ṭhito upasinghāmī '[3] ti vadati. *Yvāyan*[4] ti, yo ayaŋ. Tasmiŋ kira devatāya saddhiŋ kathente yeva eko tāpaso otaritvā bhīsa-khaṇanâdīni kātuŋ āraddho. Taŋ sandhāy' evam āha. *Ākiṇṇa-kammanto* ti, evaŋ aparisuddha-kammanto. Akhīṇa-kammanto ti pi pāṭho. *Kakkhaḷa-kammanto*[5] ti attho. *Na vuccatī* ti, gandha-coro ti vā puppha-coro ti vā kasmā na vuccati ? *Ākiṇṇa-luddo*[6] ti, bahu-pāpo gāḷha-pāpo ti vā, kasmā na vuccati ?

Dhāti-celaŋ va makkhito ti, yathā dhātiyā nivattha-kiliṭṭha-vatthaŋ uccāra-passāva-paŋsu-masi-kaddamâdīhi makkhitaŋ, evam evaŋ rāga-dosâdīhi makkhito. *Arahāmi vattave* ti, arahāmi vattuŋ. Devatāya codanā kira Sugatânusatthi[7]-sadisā : na taŋ lāmākā hīnâdhimuttikā micchāpaṭipannaka - puggāla labhanti. Tasmiŋ pana attabhāve magga-phalānaŋ bhabbarūpā puggalā taŋ labhanti. Tasmā evam āha. *Suci-gavesino* ti, sucīni sīla-samādhi-ñāṇāni gavesantassa. *Abbhā-mattaŋ 'vā* ti, valāhaka-kūṭa-mattaŋ viya. *Jānāsī* ti, 'suddho ayan' ti jānāsi. *Vajjāsī*[8] ti, vadeyyāsi. *N' eva taŋ upajīvāmī*[9] ti, devatā kira cintesi: Ayaŋ bhikkhu 'atthi me hita-kāmā devatā. Sā maŋ codessati sāressatī ' ti pamādam pi anuyuñjeyya. N'

---

[1] *So* C1 *for* C, D. upasinghiya.
[2] A, G. -īyati.
[3] JA. ghāyāmi.
[4] *In this line* JA. iii, 309, bhañjati *for* bhuñjati *of our text.*
[5] JA. *adds* dāruṇa-k.
[6] SnA. p.383 *quotes* JA.
[7] C, D. -siṭṭhi.
[8] *So* S. *t.* JA, *MSS., but* F. *t.* vajjesi.
[9] *It is noteworthy that the next words of* F. *text* (na pi te katakammase) *are not such a good reading as that of* JA. (na pi te bhatak' amhase), *supported by* JA. *note.*

āssā[1] vacanaŋ sampaṭicchissāmī ti. Tasmā evam āha. *Tvam evā* ti, tvaŋ yeva. *Jāneyyā* ti, jāneyyāsi. *Yenā* ti, yena kammena sugatiŋ gaccheyya, taŋ kammaŋ tvaŋ yeva jāneyyāsī ti.

Cuddasamaŋ.

Iti Vana-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] *All* assa.

X.

YAKKHA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Paṭhame: *Indakassā*[1] ti, Indakūṭa-nivāsino yakkhassa. Yakkhato hi kūṭena, kūṭato ca[2] yakkhena nāmaŋ laddhaŋ. *Na jīvan ti vadantī* ti, yadi Buddhā 'rūpaŋ jīvan' ti na vadanti, yadi 'rūpaŋ satto puggalo' ti evaŋ na vadantī ti attho. *Kathaŋ nvayan* ti, kathaŋ nu ayaŋ? *Kut' assa aṭṭhī-yaka-piṇḍam etī* ti, assa sattassa aṭṭhī-yaka-piṇḍañ ca kuto āgacchati? Ettha ca aṭṭhī-gahaṇena tīṇi aṭṭhi-satāni, yaka-piṇḍa-gahaṇena nava-maŋsa-pesi-satāni gahitāni:[3] "Yadi rūpaŋ na jīvo ath' assa imāni ca aṭṭhīni imā ca maŋsapesiyo kuto āgacchantī?" ti pucchati. *Kathaŋ nvayaŋ sajjati gabbharasmin* ti, kena kāraṇena ayaŋ satto mātukucchismiŋ sajjati, laggati, tiṭṭhatī? ti. Puggala-vādī kir' esa yakkho. Ekappahāren' eva satto mātu-kucchismiŋ nibbattatī ti gahetvā gabbha-seyyaka-sattassa mātā macchamaŋsâdīni khādati, sabbāni pi ekaratti-vāsena paccitvā pheṇaŋ viya vilīyanti, yadi rūpaŋ satto na bhaveyya, evam eva vilīyeyyā ti laddhiyā evam āha. Ath' assa Bhagavā: Na mātu-kucchismiŋ ekappahāren' eva nibbattati, anupubbena pana vaḍḍhatī ti dassento *paṭhamaŋ kalalaŋ hotī* ti ādim āha.

Tattha *paṭhaman* ti, paṭhamena paṭisandhi-viññāṇena saddhiŋ Tisso ti vā Phusso ti vā nāmaŋ n' atthi. Atha kho tīhi jāti-uṇṇ' aŋsūhi[4] kata-sutt' agge saṇṭhita-tela-bindu-ppamāṇaŋ *kalalaŋ hotī*[5] ti. Yaŋ sandhāya vuttaŋ:—

Tila-telassa yathā bindu, sappi-maṇḍo anāvilo,
evaŋ vaṇṇa-paṭibhāgaŋ *kalalaŋ*[6] sampavuccatī ti.

---

[1] *Cf.* PvA. 136-8.
[2] C, D. c' assa.
[3] *Cf.* VM. i, 253, 355; 257, 356.
[4] *Cf.* Kv. ii, 494; MP. 125.
[5] VibhA. 21 *ff.*; VinA. ii, 437.
[6] VinA. kalalan ti pav-.

Kalalā hoti abbudan ti, tasmā kalalā sattâh' accayena maŋsa-dhovana-udaka-vaṇṇaŋ abbudaŋ nāma hoti. Kalalan ti nāmaŋ antaradhāyati. Vuttam hi c' etaŋ:—

Sattâhaŋ kalalaŋ hoti paripakkaŋ samūhataŋ,
vivaṭṭamānaŋ taŋ bhāvaŋ abbudaŋ nāma jāyatī ti.

Abbudā jāyate pesī ti, tasmā pi abbudā sattâh' accayena vilīna-tipu-sadisā pesī nāma sañjāyati. Sā marica-phāṇitena dīpetabbā. Gāma-dārakā hi supakkāni maricāni gahetvā, sāṭak' ante bhaṇḍikaŋ katvā, pīḷetvā maṇḍaŋ ādāya, kapāle pakkhipitvā, ātape ṭhapenti. Taŋ sukkamānaŋ sabba-bhāgehi muccati. Evarūpā pesī hoti. Abbudan ti nāmaŋ antaradhāyati. Vuttam pi c' etaŋ:—

Sattâhaŋ abbudaŋ hoti paripakkaŋ samūhataŋ,
vivaṭṭamānaŋ taŋ bhāvaŋ pesī nāma ca jāyatī ti.

Pesī nibbattati ghano ti, tato pesito sattâh' accayena kukkuṭ' aṇḍa-saṇṭhāno ghano nāma maŋsa-piṇḍo nibbattati. Pesī ti nāmaŋ antaradhāyati. Vuttam pi c' etaŋ:—

Sattâhaŋ pesī bhavati paripakkaŋ samūhataŋ,
vivaṭṭamānaŋ taŋ bhāvaŋ ghano ti nāma jāyatī ti.

Yathā kukkuṭiyā aṇḍaŋ samantā parimaṇḍalaŋ,
evaŋ ghanassa saṇṭhānaŋ nibbattaŋ kamma-paccayā ti.

Ghanā pasākhā jāyantī ti, pañcame sattâhe dvinnaŋ hattha-pādānaŋ sīsassa c' atthāya pañca piḷakā jāyanti. Yaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ: "Pañcame, bhikkhave, sattâhe pañca piḷakā saṇṭhahanti kammato" (?) ti. Ito paraŋ chaṭṭha-sattamâdīni sattâhāni atikkamma desanaŋ saṅkhipitvā dvācattāḷise sattâhe pariṇata-kālaŋ gahetvā dassento *kesā* ti ādim āha.

Tattha *kesā lomā nakhāni cā* ti, dvā-cattāḷise sattâhe etāni jāyanti. *Tena so tattha yāpetī*[1] ti, tassa hi nābhito uṭṭhahita-nāḷo mātu-udara-paṭalena ekâbaddho hoti. So uppaḷa-daṇḍako viya chiddo. Tena āhāra-raso saŋsaritvā āhāra-samuṭṭhāna-rūpaŋ samuṭṭhāpeti. Evan so dasamāse yāpeti. *Mātu-kucchi-gato naro* ti, mātuyā tiro-kucchi-gato, kucchiyā abbhantara-gato ti attho. Iti Bhagavā 'evaŋ kho, yakkha, ayaŋ satto anupubbena mātu-kucchiyaŋ vaḍḍhati, na ekappahāren' eva nibbattatī' ti dasseti.

[1] *Cf.* VibhA. 25.

2.

Dutiye: *Sakka-nāmako* ti, evaŋ nāmako eko yakkho. So kira Māra-pakkhika-yakkho. *Vippamuttassā* ti, tīhi bhavehi vippamuttassa. *Yad aññan* ti, yaŋ aññaŋ. *Vaṇṇenā* ti, kāraṇena. *Saŋvāso* ti, ekato vāso. Sakkhī-dhammo mitta-dhammo ti attho. *Sappañño* ti, supañño, sambuddho.

3.

Tatiye: *Gayāyan*[1] ti, Gayā-gāme. Gayāya avidūre niviṭṭha-gāmaŋ upanissāyā ti attho. *Ṭaṅkita-mañce* ti, dīgha-mañce pāda-majjhe vijjhitvā, aṭaniyo pavesetvā kate mañce. Tassa idaŋ upari, idaŋ heṭṭhā ti n' atthi parivattetvā, atthato pi tādiso va hoti. Taŋ devaṭṭhāne ṭhapenti. Catunnañ ca pāsāṇānaŋ upari-pāsāṇaŋ attharitvā kata-geham pi Ṭaṅkita-mañco ti vuccati. *Sūcilomassā*[2] ti, kaṭhina-sūci-sadisa-lomassa. So kira Kassapassa Bhagavato sāsane pabbajitvā, dūraṭṭhānato āgato seda-mala-ggahitena gattena supaññattaŋ sanghikaŋ mañcaŋ anādarena apaccattharitvā nipajji. Tassa parisuddha-sīlassa taŋ kammaŋ suddha-vatthe kālakaŋ viya ahosi. So tasmiŋ attabhāve visesaŋ nibbattetuŋ asakkonto kālaŋ katvā, Gayā-gāma-dvāre saṅkāraṭṭhāne yakkho hutvā, nibbatti. Nibbatta-mattass' eva c' assa sakala-sarīraŋ kaṭhina-sūcīhi āvijjhitaŋ viya jātaŋ.

Ath' ekadivasaŋ Bhagavā paccūsa-samaye lokaŋ olokento taŋ yakkhaŋ paṭham' āvajjanass' eva āpāthaŋ āgataŋ disvā: Ayaŋ ekaŋ Buddh' antaraŋ mahādukkhaŋ anubhavi. Kin nu khvassa maŋ āgamma sotthi-kāraṇaŋ bhaveyyā? ti āvajjento paṭhama-maggassa upanissayaŋ addasa. Ath' assa sangahaŋ kātu-kāmo ratta-dupaṭṭaŋ nivāsetvā, Sugata-mahācīvaraŋ pārupitvā, deva-vimāna-kappaŋ gandha-kuṭiŋ pahāya, hatthi-gavâssa-manussa-kukkurâdi-kuṇapa-gandhaŋ[3] saṅkāraṭṭhānaŋ gantvā, tattha mahāgandha-kuṭiyaŋ viya nisīdi. Taŋ sandhāya vuttaŋ *Sūciloma-yakkhassa bhavane* ti.

---

[1] Sn., p. 47; SnA. i, 301.
[2] *Name of a peta at* S. ii, 257.
[3] *Cf.* VM. 343.

Kharo ti, suŋsumāra-piṭṭhi viya chadan' iṭṭhakāhi visamacchadana-piṭṭhi viya ca khara-sarīro. So kira Kassapasammāsambuddha-kāle sīla-sampanno upāsako.[1] Ekadivasaŋ vihāre citt' attharaṇâdīhi saṇṭhatāya bhūmiyā sanghike attharaṇe attano uttar' āsangaŋ apaccattharitvā nipajji. Sanghikaŋ telaŋ bhājetvā attano hatthehi sarīraŋ makkhesī ti pi vadanti. So tena kammena sagge nibbattituŋ asakkonto tass' eva gāma-dvāre sañkāra-yakkho hutvā nibbatti. Nibbatta-mattass' eva c' assa sakala-sarīraŋ vutta-ppakāraŋ ahosi. Te ubho pi sahāyā jātā. Iti Kharassa khara-bhāvo veditabbo.

Avidūre atikkamantī ti, gocaraŋ pariyesantā samāgamaṭṭhānaŋ vā gacchantā āsannaṭṭhāne gacchanti. Tesu Sūcilomo Satthāraŋ na passati. Kharo[2] paṭhamataraŋ disvā Sūcilomaŋ yakkhaŋ etad avoca: *eso samaṇo* ti, samma, esa tava bhavanaŋ pavisitvā nisinno eko samaṇo ti. *N' eso samaṇo, samaṇako eso* ti, so kira "yo maŋ passitvā bhīto palāyati, taŋ *samaṇako*" ti vadati. "Yo na bhāyati, taŋ *samaṇo*" ti. Tasmā, ayaŋ maŋ disvā bhīto palāyissatī ti maññamāno, evam āha. *Kāyaŋ upanāmesī* ti, bherava-rūpaŋ nimminitvā, mahāmukhaŋ vivaritvā, sakala-sarīre lomāni uṭṭhāpetvā, kāyaŋ upanāmesi. *Apanāmesī* ti, ratana-satikaŋ[3] suvaṇṇ' agghikaŋ viya thokaŋ apanāmesi. *Pāpako* ti, lāmako amanuñño. So gūthaŋ viya, aggi viya, kaṇha-sappo viya ca parivajjetabbo, na iminā suvaṇṇa-vaṇṇena sarīrena sampaṭicchitabbo. Evaŋ vutte pana Sūcilomo 'pāpako kira me samphasso' ti kuddho *pañhaŋ taŋ, samaṇā,* ti ādim āha. *Cittaŋ vā te khipissāmī* ti, yesaŋ hi amanussā cittaŋ khipitukāmā honti, tesaŋ seta-mukhaŋ nīlodaraŋ suratta-hatthapādaŋ mahāsīsaŋ pajjalita-nettaŋ bheravaŋ vā attabhāvaŋ nimminitvā dassenti, bheravaŋ vā saddaŋ sāventi.[4] Kathentānaŋ yeva vā mukhe hatthaŋ pakkhipitvā hadayaŋ maddanti.[5] Tena te sattā ummattakā honti, khitta-cittā. Taŋ sandhāy' evam āha. *Pāra-Gangāyā*[6] ti, "dvīsu pādesu

---

[1] [SnA. 302 *says* Bhikkhu evâyaŋ na upâsako ti Saŋyutta-bhāṇakā.]
[2] *All* Kharalomo. [3] *So* C_1, G., *but* A. ratikaŋ; C, D. sanikaŋ.
[4] *Cf.* Ud. i, 7; UdA. 65 *ff.* [5] *Cf.* UdA. 325. [6] *Cf.* SnA. 227.

gahetvā taŋ avijjhitvā yathā na pun' āgacchasi, evaŋ pāraŋ vā Gangāya *khipissāmī*" ti vadati. *Sadevake* ti ādi vutt' attham eva. *Puccha yad ākaṅkhasī* ti, yaŋ kiñci ākaṅkhasi taŋ sabbaŋ puccha. Asesaŋ te byakārissāmī ti sabbaññupavāraṇaŋ pavāresi.

Kuto nidānā ti, kinnidānā, kiŋ paccayā? ti attho. *Kumārakā dhaṅkam*[1] *iv' ossajantī* ti, yathā kumārakā kākaŋ gahetvā ossajanti khipanti, evaŋ pāpa-vitakkā kuto samuṭṭhāya cittaŋ ossajantī? ti pucchati. *Ito nidānā* ti, ayaŋ attabhāvo nidānaŋ etesan ti ito nidānā. *Itojā* ti, ito attabhāvato jātā. *Ito samuṭṭhāya mano-vitakko* ti, yathā dīghasuttakena pāde baddhaŋ kākaŋ kumārakā tassa sutta-pariyantaŋ anguliyaŋ veṭhetvā ossajanti, so dūraŋ gantvā pi puna tesaŋ pāda-mūle yeva patati, evam evaŋ ito attabhāvato samuṭṭhāya pāpa-vitakkā cittaŋ ossajanti. *Sneha-jā* ti, taṇhā-sinehato jātā. *Atta-sambhūtā* ti, attani sambhūtā. *Nigrodhass' eva khandha-jā* ti, nigrodha-kkhandhe jātā pārohā viya. *Puthū* ti, bahū aneka-ppakārā pāpa-vitakkā, taŋ sampayutta-kilesā ca. *Visattā* ti, laggā laggitā. *Kāmesū* ti, vatthu-kāmesu. *Māluvā 'va vitatā vane* ti, yathā vane māluvā jāyati, taŋ mūlato yāva aggā, aggato yāva mūlā punappunaŋ saŋsibbitvā ajjhottharitvā otata-vitatā tiṭṭhati, evaŋ vatthukāmesu kilesa-kāmā visattā: puthū vā sattā tehi kilesa-kāmehi vatthu-kāmesu visattā.

Ye naŋ pajānantī ti, ye naŋ atta-sambhūtā ti ettha vuttaŋ attabhāvaŋ jānanti. *Yato nidānan* ti, yaŋ nidānaŋ manussaattabhāvassa tañ ca jānanti. *Te naŋ vinodentī* ti, te naŋ attabhāva-saṅkhātassa dukkha-saccassa nidāna-bhūtaŋ samudaya-saccaŋ magga-saccena vinodenti. Te samudayasaccaŋ nīharantā[2] idaŋ duttaraŋ kiles' oghaŋ taranti. *Atiṇṇapubban* ti, anamatagge saŋsāre supinantenā pi na tiṇṇapubbaŋ. *Apunabbhavāyā* ti, apuna-bbhava-saṅkhātassa nirodha-saccass' atthāya.

Ito imāya gāthāya cattāri saccāni pakāsento arahatta-

---

[1] *So* SnA. 303; Nett. 147, 244; *both texts and MSS., but* Sn. *text* vaṅkaŋ.

[2] *So* A, C_1, G., *but* B. vinodento; C, D. nīharanto.

nikūṭena desanaŋ niṭṭhapesi. Desan' āvasāne Sūcilomo tasmiŋ yeva padese ṭhito desan' ānusārena ñāṇaŋ pesetvā sotâpatti-phale patiṭṭhito. 'Sotâpannā[1] ca nāma na kiliṭṭh' attabhāve tiṭṭhantī' ti saha-phala-paṭilābhen' assa sarīre seta-kaṇḍu-piḷaka-sūciyo sabbā patitā. So dibba-vattha-nivattho dibba-vara-dukūl' uttarâsango dibba-vethana-vethito dibbābharaṇa-gandha-māla-dharo suvaṇṇa-vaṇṇo hutvā bhumma-devatā-parihāraŋ paṭilabhī[2] ti.

4.

Catutthe: *Sukham edhatī*[3] ti, sukhaŋ paṭilabhati. *Suve seyyo* ti, suve suve seyyo: niccam eva seyyo ti attho. *Verā na parimuccatī* ti, 'ahaŋ satimā' ti ettakena verato na muccati. *Yassā* ti, yassa arahato. *Ahiŋsāyā* ti, karuṇāya c' eva karuṇa-pubba-bhāge ca. *Mettaŋ so*[4] ti, so mettañ c' eva mettā-pubba-bhāgañ ca bhāveti. Athavā aŋso ti, koṭṭhāso vuccati, mettā-aŋso etassā ti, *mett' aŋso.* Idaŋ vuttaŋ hoti: Yassa arahato sabba-kālaŋ *ahiŋsāya rato mano*, yassa ca sabba-bhūtesu mettā koṭṭhāso atthi, tassa kenaci puggalena saddhiŋ veraŋ nāma n' atthi, yakkhā ti.

5.

Pañcame: *Yakkhena gahito hotī*[5] ti, so kira tassa upāsikāya ekaputtako. Atha naŋ sā dahara-kāle yeva pabbājesi. So pabbajita-kālato paṭṭhāya sīlavā ahosi, vatta-sampanno, ācariy' upajjhāya-āgantukâdīnaŋ vattaŋ katam eva hoti. Māsassa aṭṭhadivase pāto va vuṭṭhāya udaka-mallake[6] udakaŋ upaṭṭhapetvā, dhamma-savaṇ' aggaŋ sammajjitvā, dīpaŋ jāletvā, madhura-ssarena dhamma-savaṇaŋ ghoseti. Bhikkhū tassa thāmaŋ ñatvā "sara[7]-bhāṇaŋ bhaṇa, sāmaṇerā" ti ajjhesanti. So "mayhaŋ hadaya vā[8] rujati, kāyo vā bādhatī" ti kiñci paccāhāraŋ akatvā, dhamm'

---

[1] C, D. -pattā. [2] *Both yakkhas acc. to* SnA. 305.
[3] *Cf.* K.S. i, 266 *n.* [4] JA. iv, 71. [5] *Cf.* DhpA. iv, 18.
[6] *Cf.* A. i, 250; DhpA. *eds. MSS.* mālake (*tank*). [7] DhpA. pada-.
[8] *Eds. MSS.* hadaya-vāto (?); DhpA. vā . . vā.

āsanaŋ abhirūhitvā, Ākāsa-gangaŋ otārento viya,[1] sara-bhāṇaŋ vatvā, otaranto "mayhaŋ mātā-pitunnam pi imasmiŋ sara-bhaññe pattī" ti[2] vadati. Tassa manussa[3]-mātā-pitaro pattiyā dinna-bhāvaŋ na jānanti. Anantar' attabhāve pan' assa mātā yakkhiṇī jātā. Sā devatāhi saddhiŋ āgatā, dhammaŋ sutvā, "sāmaṇerena dinna-pattiŋ anumodāmi, tātā" ti vadati. 'Sīla-sampannā ca nāma bhikkhū sadevakassa lokassa piyā hontī'[4] ti, tasmiŋ sāmaṇere devatā salajjā sagāravā Mahābrahmaŋ viya aggi-khandhaŋ viya ca naŋ maññanti. Sāmaṇere gāravena taŋ yakkhiṇiŋ garuŋ katvā pasaŋsanti.[5] Dhamma-savaṇa-yakkha-samāgamâdīsu Sānu-mātā ti yakkhiṇiyā agg' āsanaŋ aggodakaŋ agga-piṇḍaŋ denti. Mahāsakkā pi yakkhā taŋ disvā maggā okkamanti, āsanā uṭṭhahanti.

Atha so sāmaṇero vuḍḍhiŋ anvāya paripakk' indriyo anabhirati-pīḷito, anabhiratiŋ vinodetuŋ asakkonto, parūḷha-kesa-nakho kiliṭṭha-nivāsana-pārupano kassaci anārocetvā, patta-cīvaram ādāya, ekako va mātu-gharaŋ gato. Upāsikā puttaŋ disvā, vanditvā āha: "Tāta, tvaŋ pubbe ācariy' upajjhāyehi vā dahara-sāmaṇerehi vā saddhiŋ idh' āgacchasi. Kasmā ekako va ajja āgato 'sī?" ti. So ukkaṇṭhitā-bhāvaŋ ārocesi. Saddhā upāsikā nāna-ppakārena ghar' āvāse ādīnavaŋ dassetvā puttaŋ ovadamānā pi taŋ saññāpetuŋ asakkontī, 'app' eva nāma attano dhammatāya pi sallakkhessatī' ti anuyojetvā va: "Tiṭṭha, tāta, yāva te yāgu-bhattaŋ sampādemi: yāguŋ pivitvā kata-bhatta-kiccassa te manāpāni vatthāni nīharitvā dassāmī" ti vatvā āsanaŋ paññāpetvā adāsi. Nisīdi sāmaṇero. Upāsikā muhutten' eva yāgu-khajjakaŋ sampādetvā adāsi. Tato 'bhattaŋ sampādessāmī' ti avidūre nisinnā taṇḍule dhovati.

Tasmiŋ samaye sā yakkhiṇī 'kahaŋ nu kho sāmaṇero? Kiñci bhikkh' āhāraŋ labhati udāhu no?' ti āvajjamānā tassa vibbhamitu-kāmatāya, nisinna-bhāvaŋ ñatvā, 'mā h' eva kho me devatānaŋ antare lajjaŋ uppādeyya. Gacchāmi

---

[1] *Cf.* UdA. 419. [2] DhpA. pattiŋ dammī ti.
[3] C_1 *omits.* [4] DhpA. A, G. -panno bhikkhu piyo hoti.
[5] *So* DhpA., *the rest* passanti.

'ssa vibbhamane antarāyaŋ karomī' ti āgantvā, sarīre adhimuccitvā,[1] gīvaŋ parivattetvā, bhūmiyaŋ pātesi. So akkhīhi viparivattehi khelena paggharantena bhūmiyaŋ vipphandati. Tena vuttaŋ *yakkhena gahito hotī* ti.

Abhāsī ti, upāsikā puttassa taŋ vippakāraŋ disvā, vegena gantvā, puttaŋ ālingitvā, ūrusu nipajjāpesi. Sakala-gāmavāsino āgantvā bali-kammâdīni karonti. Upāsikā paridevamānā imā gāthāyo abhāsi.[2]

Pāṭihāriya-pakkhañ cā[3] ti, manussā 'aṭṭhamī-uposathassa paccuggamanañ ca anuggamanañ ca karissāmī' ti sattamiyā pi navamiyā pi uposath' angāni samādiyanti. Cātuddasipaṇṇarasīnaŋ paccuggaman' anuggamanaŋ karontā terasiyā pi pāṭipade pi samādiyanti. 'Vass' āvāsassa anuggamanaŋ karissāmā' ti dvinnaŋ pavāraṇānaŋ antare aḍḍha-māsaŋ nibaddh' uposathikā bhavanti. Idaŋ sandhāya vuttaŋ pāṭihāriya-pakkhañ cā ti. *Aṭṭhanga-susamāgatan*[4] ti, aṭṭh' angehi suṭṭhu samāgataŋ, sampayuttan ti attho. *Brahmacariyan* ti, seṭṭha-cariyaŋ. *Na tehi yakkhā kīḷantī* ti, na te gahetvā yakkhā kīḷamenti.[5] Puna *cātuddasin* ti, imāya gāthāya sāmaṇerassa kāye adhimuttā yakkhiṇī āha. *Avi vā yadi vā raho*[6] ti, kassaci sammukhe vā parammukhe vā. *Pamutty*[7] *atthī* ti, pamutti atthi. *Uppaccā*[8] *pī* ti, uppatitvā pi. "Sace sakuṇo viya uppatitvā palāyasi, tathā pi te mokkho n' atthī" ti vadati. Evañ ca pana vatvā sāmaṇeraŋ muñci. Sāmaṇero akkhīni ummīlesi. Mātā kese pakiriya assasantī passasantī rodati. So 'amanussena gahito 'mhī' ti na jānāti. Olokento pana 'ahaŋ pubbe pīṭhe nisinno. Mātā pi avidūre nisīditvā taṇḍuḷe dhovi.[9] Idāni pan' amhi

[1] *Cf.* UdA. 421.

[2] *F. t. begins with two lines not found except in Burmese and Siamese eds. Cf.* K.S. i, 267 *n.*

[3] *Cf.* Thig. 31 pārihārika-.

[4] *So* Thig. DhpA, S. *t. eds. MSS., but* F. *t.* -samāhitaŋ.

[5] *Eds. MSS.* kilamenti (?). *Perhaps we should read* kīḷāpenti.

[6] *Cf.* Ud. 51; UdA. 295; Pv. ii, 7; PvA. 103; Nett. 131. *Here* C, D, S. *t.* āvī; F. *t.* āviŋ; *the rest* āvi.

[7] F. *t.* Nett, C, D. pamuty-; Pv. pamutt' atthi; Ud. mutty-.

[8] Ud, Thig, Nett. upecca; UdA. sañcicca; Pv. upaccha.

[9] *So* A, G, DhpA., *but* C_1, D. dhovati.

bhūmiyaŋ nipanno. Mātā pi me assasantī passasantī rodati. Sakala-gāma-vāsino pi sannipatitā. Kinnu kho etan?' ti nisinnako[1] va *mataŋ vā,*[2] *ammā* ti gātham āha.

Kāme cajitvānā[3] ti, duvidhe pi kāme pahāya. *Puna-r-āgacchate* ti, vibbhamana-vasena āgacchati. *Puna jīvaŋ mato hi so* ti, "uppabbajitvā puna jīvanto pi so matako 'va. Tasmā tam pi rodantī" ti vadati. Idāni 'ssa gharâvāse ādīnavaŋ dassentī *kukkuḷā* ti ādim āha. Tattha *kukkuḷā* ti, gharâvāse kira uṇh' atthena kukkuḷā nāma hoti. *Kassa ujjhāpayāmase* ti: *abhidhāvatha, bhaddan te hotū* ti evaŋ vatvā, "yaŋ tvaŋ vibbhamitu-kāmo pi yakkhena pāpito, imaŋ vippakāraŋ kassa mayaŋ ujjhāpayāma? Tvaŋ[4] nijjhāpayāma, ārocayāmā" ti vadati. *Puna ḍayhituŋ icchasī* ti, āditta-gharato nīhata-bhaṇḍaŋ viya, gharā nīharitvā, Buddha-sāsane pabbajito puna mahāḍāha[5]-sadise gharâvāse ḍayhituŋ icchasī? ti attho.

So mātari kathentiyā sallakkhetvā, hir' ottappaŋ paṭilabhitvā, "n' atthi mayhaŋ gihī-bhāvena attho" ti āha. Ath' assa mātā "sādhu, tātā" ti tuṭṭhā paṇīta-bhojanaŋ bhojetvā, "kati-vasso 'si,[6] tātā?" ti pucchi. "Paripuṇṇa-vasso 'mhi, upāsike" ti. "Tena hi, tāta, upasampadaŋ karohī" ti cīvara-sāṭake adāsi. So ticīvaraŋ kārāpetvā upasampanno Buddha-vacanaŋ uggaṇhanto, tepiṭako hutvā, sīlâdīnaŋ āgataṭṭhāne taŋ taŋ pūrento na cirass' eva arahattaŋ patvā mahādhamma-kathiko hutvā vīsaŋ-vassa-sataŋ ṭhatvā sakala-Jambudīpaŋ khobhetvā parinibbāyi.

6.

Chaṭṭhe: *Jetavane*[7] ti, Jetavanassa paccante Kosambakuṭikā[8] nāma atthi. Tattha viharati. *Dhammapadānī* ti, idha pāṭiyekkaŋ sangahaŋ ārūḷhā chabbīsati-vaggā tanti

---

[1] DhpA. *for MSS.* nipannako.

[2] *Texts* va; *Comy.* vā. (*Here* Thag. *v.* 44 *reads in second line* jīvantaŋ maŋ amma dissantī. *See note ad loc.*)

[3] *So all, but* F. kāmeva jitvāna.

[4] DhpA. kaŋ.

[5] A. mahāṭāya; G. mahaṭā sad-.

[6] A, G. DhpA. *omit.*

[7] *Cf.* UdA. 55.

[8] SnA. ii, 403.

adhippetā. Tatra thero tasmiŋ samaye antovihāre nisinno madhura-ssarena sara-bhaññaŋ katvā *Appamāda-vaggaŋ* bhāsati. *Evaŋ tosesī* ti, sā kira puttaŋ Piyaṅkaraŋ aṅken' ādāya, Jetavanassa pacchima-bhāgato paṭṭhāya gocaraŋ pariyesantī, anupubbena nagar' ābhimukhī hutvā, uccāra-passāva-khela-singhānika-dubbhojanāni pariyesamānā, therassa vasana-ṭṭhānaŋ patvā, madhura-ssaraŋ assosi. Tassa so saddo chavi-ādīni chetvā, aṭṭhi-miñjaŋ āhacca, hadayaŋ gamanīyo[1] hutvā, aṭṭhāsi.[2] Ath' assā gocara-pariyesane cittam pi na uppajji. Ohita-sota dhammam eva suṇantī ṭhitā. Yakkha-dārakassa pana daharatāya dhamma-savaṇe cittam pi n' atthi.[3] So jigacchāya pīḷitattā, "kasmā, amma, gata-gata-ṭṭhāne khāṇuko viya tiṭṭhasi? Na mayhaŋ khādanīyaŋ vā bhojanīyaŋ vā pariyesasī?" ti punappunaŋ mātaraŋ codeti. Sā 'dhamma-savaṇassa me antarāyaŋ karotī' ti puttakaŋ *mā saddaŋ kari, Piyaṅkarā* ti evaŋ tosesi.

Tattha *mā saddaŋ karī* ti, saddaŋ mā kari. *Pāṇesu cā* ti, gāthāya sā attano dhammatāya samādinnaŋ pañca-sīlaŋ dasseti. Tattha *saŋyamāmase* ti, saŋyamāma, saŋyatā homa. Iminā pāṇâtipāta-virati gahitā: dutiya-padena musāvāda-virati, tatiya-padena sesā tisso viratiyo. *Api muccema*[4] *pisāca-yoniyā* ti, "api nāma yakkha-loke uppannāni imāni pañca-verāni pahāya, yoniso paṭipajjitvā, imāya chātaka-dubbhikkhāya pisāca-yakkha-yoniyā muccema, tātā" ti vadati.

7.

Sattame: *Tena kho pana samayenā* ti, suriyassa atthangamana-samayena. Tadā kira Bhagavā pacchābhatte mahājanassa dhammaŋ desetvā, mahājanaŋ uyyojetvā, nahāna-koṭṭhake nahātvā, gandha-kuṭi-pariveṇe paññatta-vara-buddhâsane puratthima-loka-dhātuŋ olokayamāno nisīdi. Ath' ekacārika-dvicārikâdayo paŋsukūlika-piṇḍapātika-bhikkhū

[1] A, G. -ye.
[2] *Cf.* JA. iv, 415 (cammaŋ chijji . . nahāruŋ chinditvā . . aṭṭhiŋ āhacca aṭṭhāsi).
[3] *So* C, D. *for MSS.* C_1 na uppajji (*prob. confused with previous line*).
[4] *So texts, but* A, C, C_1, D. muñc- (*as below*).

attano attano vasana-ṭṭhānehi nikkhamitvā āgamma, Dasabalaŋ vanditvā, ratta-sāṇiyā parikkhipamānā viya nisīdiŋsu. Atha nesaŋ ajjhāsayaŋ viditvā, Satthā nibbāna-paṭisaŋyuttaŋ dhamma-kathaŋ kathesi.

Evaŋ tosetī ti, sā kira dhītaraŋ aṅken' ādāya puttaŋ anguliyā gahetvā, Jetavana-piṭṭhiyaŋ pākāra-parikkhepa-samīpe uccāra-passāva-khela-singhānikaŋ pariyesamānā anupubbena Jetavana-dvāra-koṭṭhakaŋ sampattā. Bhagavato ca "Ānanda, pattaŋ āhara, cīvaram āhara, vighās' ādānaŋ[1] dānaŋ dehī" ti kathentassa saddo samantā dvādasa-hattha-mattam eva gaṇhāti. Dhammaŋ desentassa sace pi cakka-vāḷapariyantaŋ katvā parisā nisīdati, yathā parisaŋ gacchati, bahi parisāya ekangula-mattam pi na nigacchati, mā akāraṇā madhura-saddo nassī ti. Tatr' āyaŋ yakkhiṇī bahi parisāya ṭhitā saddaŋ na suṇāti. Dvāra-koṭṭhake pan' assā mahatiyā Buddha-vīthiyā abhimukhe ṭhitā gandha-kuṭī paññāyi. Sā nivāte dīpa-sikhā viya tadā Buddha-gāravena hattha-kukkuccâdi-rahitaŋ niccalaŋ parisaŋ disvā, 'nūnam-ettha kiñci bhojanīya-bhaṇḍaŋ bhavissati yato ahaŋ sappi-telamadhu-phāṇitâdīsu kiñcid eva pattato vā hatthato vā paggharantaŋ, bhūmiyaŋ vā pana patitaŋ labhissāmī?' ti anto vihāraŋ pavisi. Dvāra-koṭṭhake avaruddhakānaŋ nivāraṇ' atthāya ṭhitā ārakkha-devatā yakkhiṇiyā upanissayaŋ disvā na nivāresi. Tassa saha parisāya ekī-bhāva-gamanena madhura-ssaro chavi-ādīni chinditvā aṭṭhi-miñjaŋ āhacca aṭṭhāsi. Taŋ dhamma-savaṇ' atthāya niccalaŋ ṭhitaŋ purima-nayen' eva[2] puttakā codayiŋsu. Sā 'dhamma-savaṇassa me antarāyaŋ karontī' ti puttake *tuṇhī Uttarike hohī* ti evaŋ tosesi.

Tattha *yāvā* ti, yāva dhammaŋ suṇāmi tāva tuṇhī hothā[3] ti attho. *Sabba-gantha-ppamocanan* ti, nibbānaŋ āgamma sabbe ganthā pamuccanti, tasmā taŋ sabba-gantha-ppamocanan ti vuccati. *Ativelā* ti, vel' atikkantā pamāṇ' atikkantā *Piyāyanā* ti, magganā, patthanā. *Tato piyataran*[4] ti, yā ayaŋ assa dhammassa magganā, patthanā, idaŋ mayhaŋ tato piyataran ti attho. *Piyatarā* ti vā pāṭho. *Pāṇinan* ti,

---

[1] A, G. vighāsānaŋ.
[2] *Cf. supra.*
[3] C, D. hohi.
[4] *So all.* F. *t.* -tarā.

yathā pāṇinaŋ *dukkhā moceti*. Ke mocetī? ti. Pāṇine ti āharitvā vattabbaŋ. *Yaŋ dhammaŋ abhisambuddhan* ti, yaŋ dhammaŋ Bhagavā abhisambuddho. *Tuṇhī-bhūt' āyaŋ Uttarā* ti, na kevalaŋ aham eva, ayaŋ me bhaginī Uttarā pi tuṇhī-bhūtā tiṭṭhati. *Saddhammassa anaññāyā* ti, amma, mayaŋ pubbe pi imaŋ saddhammam eva ajānitvā, idāni idaŋ khuppipāsâdi-dukkhaŋ anubhavantā dukkhaŋ carāma. *Cakkhumā* ti, pañcahi cakkhūhi cakkhumā. Dhammaŋ desento yeva Bhagavā parisaŋ sallakkhayamāno tassa yakkhiṇiyā c' eva yakkha-dārakassa ca sotâpatti-phalassa upanissayaŋ disvā, desanaŋ vinivattetvā, catu-sacca-kathaŋ dīpesi. Taŋ sutvā tasmiŋ yeva padese ṭhitā yakkhiṇī saddhiŋ puttena sotâpatti-phale patiṭṭhitā. Dhītuyā pi pan' assa upanissayo atthi. Atidaharattā pana desanaŋ sampaṭicchituŋ nâsakkhi. Idāni sā yakkhiṇī puttassa anumodanaŋ karontī *sādhu kho paṇḍito nāmā* ti ādim āha. *Ajj' āhaŋ hi samuggatā* ti, ahaŋ hi ajja vattato uggatā samuggatā. Tvam pi sukhī hohī ti. *Diṭṭhānī* ti, mayā ca tayā ca diṭṭhāni. *Uttarā pi suṇātu me* ti, "amhākaŋ catu-sacca-paṭivedha-bhāvaŋ, dhītā me Uttarā pi, suṇātū" ti vadati.

Saha sacca-paṭivedhen' eva sā pi Sūcilomo viya[1] sabbaŋ seta-kaṇḍu-kacchu-ādi-bhāvaŋ pahāya dibba-sampattiŋ paṭilabhi saddhiŋ puttena. Dhītā pan' assa yathā nāma loke mātā-pitūhi issariye laddhe puttānam pi taŋ hoti, evaŋ mātu-ānubhāven' eva sampattiŋ labhi. Tato paṭṭhāya ca sā saddhiŋ puttakehi gandha-kuṭi-samīpa-rukkhe yeva nivāsana-rukkhaŋ[2] labhitvā sāyaŋ pātaŋ Buddha-dassanaŋ labhamānā, dhammaŋ suṇamānā dīgha-rattaŋ tatth' eva vasi.

8.

Aṭṭhame: *Kenacid eva karaṇīyenā* ti, vāṇijja-kammaŋ adhippetaŋ. Anāthapiṇḍiko[3] ca Rājagaha-seṭṭhī ca aññamañña-bhaginī-patikā honti. Yadā Rājagahe uṭṭhānaka-bhaṇḍakaŋ mahagghaŋ hoti, tadā Rājagaha-seṭṭhī taŋ gahe-

---

[1] *Cf. supra.* [2] *So* A, G., *but* C, D. nivāsaŋ *only*; C_1 nivāsa-ruk.
[3] *Cf.* Vin. ii, 158; MA. 60; AA. 384; UdA. 56.

tvā, pañca-sakaṭa-satehi Sāvatthiŋ gantvā, yojana-matte ṭhito attano āgata-bhāvaŋ jānāpeti. Anāthapiṇḍiko paccuggantvā, tassa mahāsakkāraŋ katvā, ekayānaŋ āropetvā, Sāvatthiŋ pavisati. So sace bhaṇḍaŋ lahuŋ vikkiṇīyati[1] vikkiṇāti, no ce bhaginī-ghare ṭhapetvā pakkamati. Anāthapiṇḍiko pi tath' eva karoti. Svāyaŋ tadā pi ten' eva karaṇīyena agamāsi. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Taŋ divasaŋ pana Rājagaha-seṭṭhī yojana-matte ṭhitena Anāthapiṇḍikena āgata-bhāva-jānan' atthaŋ pesitaŋ paṇṇaŋ na suṇi. Dhamma-savaṇ' atthāya vihāraŋ agamāsi. So dhamma-kathaŋ sutvā, svātanāya Buddha-pamukhaŋ bhikkhu-sanghaŋ nimantetvā, attano ghare uddhana-khaṇāpana-dāru-phālaṇâdīni kāresi. Anāthapiṇḍiko pi 'idāni mayhaŋ paccuggamanaŋ karissati, idāni karissatī' ti ghara-dvāre pi paccuggamanaŋ alabhitvā, antogharaŋ paviṭṭho paṭisanthāram pi na bahuŋ alattha. 'Kiŋ, mahāseṭṭhī! Kusalaŋ dāraka[2]-rūpānaŋ? N'āsi[3] magge kilanto?' ti, ettako va paṭisanthāro ahosi.

So tassa mahābyāpāraŋ disvā, "Kinnu kho te, gahapati, āvāho vā (vivāho vā)[4] bhavissatī?" ti *Khandhake*[5] āgata-nayen' eva kathaŋ pavattetvā, tassa mukhato Buddha-saddaŋ sutvā, pañca-vaṇṇaŋ pītiŋ paṭilabhi. Sa tassa sīsena uṭṭhāya yāva pāda-piṭṭhiyā (gacchati),[6] pāda-piṭṭhiyā uṭṭhāya yāva sīsā gacchati: ubhato uṭṭhāya majjhe osīdati.[7] Majjhe uṭṭhāya ubhato gacchati. So pītiyā nirantaraŋ phuṭṭho, "Buddho ti taŋ, gahapati, vadesi?" "Buddho t' āhaŋ, gahapati, vadāmī" ti. Evaŋ tikkhattuŋ pucchitvā, "ghoso pi kho eso dullabho lokasmiŋ yad idaŋ Buddho" ti āha. Idaŋ sandhāya vuttaŋ *assosi kho Anāthapiṇḍiko gahapati Buddho kira loke uppanno* ti.

Etad ahosi: *akālo kho ajjā* ti, so kira taŋ seṭṭhiŋ pucchi, "Kuhiŋ, gahapati, Satthā viharatī?" ti. Ath' assa so,

---

[1] C, D. lahukaŋ vikkīyati; C_1 lahuŋ vikkīyati.
[2] A, G. dāruka. [3] A, G. napi; C, D. nâpi; C_1 nasi.
[4] *MSS. omit here. I bracket reading of* Vin.
[5] *Cf.* Vin. ii, 154; *a similar passage at* Sn., p. 105; SnA. 448 (*Sela-sutta*).
[6] *MSS. omit* [7] B. osarati.

"Buddhā nāma durāsadā āsīvisa-sadisā honti. Satthā Sītavane vasati. Na sakkā tattha tumhâdisehi imāya velāya gantun" ti ācikkhi. Ath' assa etad ahosi. *Buddha-gatāya satiyā nipajjī* ti, taŋ divasaŋ kir' assa bhaṇḍa-sakaṭesu vā upaṭṭhākesu vā cittam pi na uppajji: sāyamāsam pi na akāsi. Satta-bhūmakaŋ pana pāsādaŋ āruyha supaññatt' alaṅkata-vara-sayane 'Buddho! Buddho!' ti sajjhāyaŋ karonto va nipajjitvā niddaŋ okkami. Tena vuttaŋ *Buddha-gatāya satiyā nipajjī* ti. *Rattiyā sudaŋ tikkhattuŋ uṭṭhāsi pabhātan ti maññamāno* ti, paṭhama-yāme tāva vītivatte uṭṭhāya Buddhaŋ anussari. Ath' assa balava pasādo udapādi, pīti-āloko ahosi, sabba-tamaŋ vigacchi, dīpa-sahass' ujjalaŋ[1] viya cand' uṭṭhānaŋ suriy' uṭṭhānaŋ viya ca jātaŋ. So 'pasādaŋ āpanno' mhi, bujjhito[2] 'mhi, suriyo uggato' ti uṭṭhāya ākāsa-tale ṭhitaŋ candaŋ ulloketvā, 'eko va yāme 'gato, aññe dve atthī' ti puna pavisitvā nipajji. Eten' upāyena majjhima-yām' āvasāne pi[3] tikkhattuŋ uṭṭhāsi. Pacchima-yām' āva-sāne pana balava-paccūse yeva uṭṭhāya ākāsa-talaŋ gantvā mahādvārâbhimukho va ahosi, satta-bhūmaka-dvāraŋ sayam eva vivataŋ ahosi. So pāsādā oruyha antara-vīthiŋ paṭipajji. *Vivariŋsū* ti, 'ayaŋ mahāseṭṭhī "Buddh' upaṭṭhānaŋ gamis-sāmī" ti nikkhanto paṭhama-dassanen' eva sotâpatti-phale patiṭṭhāya, tiṇṇaŋ ratanānaŋ agg' upaṭṭhāko hutvā, asadisaŋ sanghârāmaŋ katvā, cātuddisassa ariya-gaṇassa anāvaṭa-dvāro bhavissati. Na yuttam assa dvāraŋ pidahitun' ti cintetvā vivariŋsu. *Antaradhāyī* ti, Rājagahaŋ kira ākiṇṇa-manussānaŋ anto-nagare nava-koṭiyo, bahi-nagare navā ti. Taŋ upanissāya aṭṭhārasa-manussa-koṭiyo vasanti. Ave-lāya mata-mata-manusse bahi nīharituŋ asakkontā aṭṭālake ṭhatvā bahi-dvāre khipanti. Mahāseṭṭhī nagarato bahi nik-khanta-matto va alla-sarīraŋ pādena akkami. Aparam pi piṭṭhi-pādena. Makkhikā[4] uppatitvā parikiriŋsu. Duggandho nāsā-puṭaŋ abhihani.[5] Buddha-pasādo tanu-bhūto.[6] Ten'

---

[1] C_1 ujjalanaŋ.
[2] *So* C, D., *but* A, G. pucchito; B. vasimhi; C_1 vañcito (?).
[3] C, C_1, D. pīti.
[4] *Cf.* PvA. 32.
[5] B. nāsāpuṭe abhihari.
[6] B. tanukangato.

assa āloko antaradhāyi, *andha-kāro pātur ahosi. Saddam anussāvesī* ti, 'seṭṭhissa ussāhaŋ jānessāmī' ti suvaṇṇa-kiṅkiṇikaŋ[1] ghaṭṭento viya madhura-ssarena saddaŋ anussāvesi.

Sataŋ kaññā-sahassānī ti, purima-padāni pi iminā va sahassa-padena saddhiŋ sambandhanīyāni, yath' eva hi sataŋ kaññā-sahassāni, sataŋ sahassāni hatthī, sataŋ sahassāni assā, sataŋ sahassāni rathā ti, ayam ettha attho. Iti ekekaŋ sata-sahassam eva dīpitaŋ. *Pada-vītihārassā* ti, pada-vītihāro nāma samagamane dvinnaŋ pādānaŋ antare muṭṭhi-ratana-mattaŋ. *Kalaŋ n' agghanti soḷasin*[2] ti, taŋ ekaŋ pada-vītihāraŋ soḷasa-bhāge katvā, tato eko koṭṭhāso puna soḷasadhā, tato pi eko soḷasadhā ti, evaŋ soḷasa-vāre soḷasadhā bhinnassa eko koṭṭhāso soḷasī kalā nāma. Taŋ soḷasiŋ kalaŋ etāni cattāri sata-sahassāni na agghanti. Idaŋ vuttaŋ hoti: Sataŋ hatthi-sahassāni, sataŋ assa-sahassāni, sataŋ ratha-sahassāni, sataŋ kaññā-sahassāni, tā ca kho āmutta-maṇi-kuṇḍalā sakala-Jambudīpa[3]-rāja-dhītaro vā ti. Imasmā ettakā kalā[4] vihāraŋ gacchantassa tasmiŋ soḷasī-kalā-saṅkhāte padese pavatta-cetanā va uttaritarā ti. Idaŋ pana vihāra-gamanaŋ kassa vasena gahitan ? ti. Vihāraŋ gantvā anantarāyena sotâpatti-phale patiṭṭhahantassa, gandha-mālâdīhi pūjaŋ karissāmi, cetiyaŋ vandissāmi, dhammaŋ sossāmi, dīpa-pūjaŋ karissāmi, sanghaŋ nimantetvā dānaŋ dassāmi, sikkhāpadesu vā saraṇesu vā patiṭṭhahissāmī ti gacchato pi vasena vaṭṭati yeva.

Andhakāro antaradhāyī ti, so kira cintesi: Ahaŋ ekako ti saññaŋ karomi. Anuyuttā pi me atthi. Kasmā bhāyāmī ? ti sūro ahosi. Ath' assa Buddha-pasādo udapādi. Tasmā andhakāro antaradhāyī ti. Sesa-vāresu pi es' eva nayo. Api ca parato parato[5] gacchanto bhiŋsanake susāna-magge aṭṭhika-saṅkhalika-maŋsa-lohitâdīni[6] pi aneka-vidhāni kuṇapāni

[1] A. kiṅkikaŋ.

[2] *Cf.* DhpA. ii, 63 (soḷasa-koṭṭhāse katvā, tato ekekaŋ puna soḷasa-soḷasa-koṭṭhāse katvā, tato ekassa koṭṭhāsassa . .).

[3] C_1 -dīpe.

[4] *So* A, G., *but* C, D. kusala; C_1 labhā. *Possibly we should read* phalā (*from* DhpA.).

[5] A, G. padato. [6] C_1 aṭṭhi-s.; A, G. lohitan ti ādīni.

addasa, soṇa-sigālâdīnañ ca saddaŋ assosi. Taŋ sabbaŋ parissayaŋ punappunaŋ Buddha-gataŋ pasādaŋ vaḍḍhetvā maddanto agamāsi yeva.

Ehi, Sudattā ti, so kira seṭṭhī gacchamāno va cintesi: Imasmiŋ loke bahū Pūraṇa-Kassapâdayo titthiyā "mayaŋ Buddhā! Mayaŋ Buddhā!" ti vadanti. Kathaŋ nu kho ahaŋ Satthu Buddha-bhāvaŋ jāneyyan? ti. Ath' assa etad ahosi: Mayhaŋ guṇa-vasena uppannaŋ nāmaŋ mahājano jānāti. Kula-dattiyaŋ pana me nāmaŋ aññatra mayā na koci jānāti. Sace Buddho bhavissati, Kuladattika-nāmena maŋ ālapissatī ti. Satthā tassa cittaŋ ñatvā evam āha.

Parinibbuto ti, kilesa-parinibbānena parinibbuto. *Āsattiyo* ti, taṇhāyo. *Santin* ti, kilesa-vūpasamaŋ. *Pappuyyā* ti, patvā. Idañ ca pana vatvā, Satthā tassa anupubbī-kathaŋ kathetvā matthake cattāri saccāni pakāsesi. Seṭṭhī dhammadesanaŋ sutvā, sotâpatti-phale patiṭṭhāya, Buddha-pamukhaŋ bhikkhu-sanghaŋ nimantetvā, punadivasato paṭṭhāya mahādānaŋ dātuŋ ārabhi. Bimbisārâdayo seṭṭhissa sāsanaŋ pesenti: Tvaŋ āgantuko. Yaŋ na ppahoti taŋ ito āhārāpehī ti. So 'alaŋ! Tumhe bahu-kiccā' ti sabbe paṭikkhipitvā pañcahi sakaṭa-satehi ānīta-vibhavena sattâhaŋ mahādānaŋ adāsi. Dāna-pariyosāne ca Bhagavantaŋ Sāvatthiyaŋ vass' āvāsaŋ paṭijānāpetvā, Rājagahassa ca Sāvatthiyā ca antare yojane yojane sata-sahassaŋ datvā, pañca-cattāḷīsa-vihāre kārento Sāvatthiŋ gantvā, Jetavana-mahāvihāraŋ kāretvā, Buddha-pamukhassa bhikkhu-sanghassa niyyādesi.

9.

Navame: *Rathikāya rathikan* ti, ekaŋ rathikaŋ gahetvā, tato aparaŋ gacchanto, rathikāya rathikaŋ upasaṅkamanto[1] hoti. Singhāṭake pi es' eva nayo. Ettha ca rathikā ti racchā, singhāṭakan ti catukkaŋ.

Kim me katā[2] ti, kiŋ ime katā? Kiŋ karontī[3] ti attho.

---

[1] C_1, D. kanto. [2] Thig. v. 54; Ap. ii, 607.

[3] A, G. karoti. ThigA. *has* ime Rājagaha-manussā kiŋ katā? Kasmā nāma kicce byāvaṭā?

Madhupītā 'va seyyare[1] ti, gaṇḍa-madhu-pānaŋ pītā viya sayanti. Gaṇḍa-madhu-pānaŋ pīto kira sīsaŋ ukkhipituŋ na sakkoti, assaññī hutvā sayate va. Tasmā evam āha. *Tañ ca pana appaṭivānīyan* ti, tañ ca pana dhammaŋ appaṭivānīyaŋ[2] deseti. Bāhirakaŋ ti sumadhuram pi[3] bhojanaŋ punappunaŋ bhuñjantassa na ruccati. 'Apanetha. Kiŋ iminā?' ti paṭipaṇāmetabbaŋ[4] apanetabbaŋ hoti: na evam ayaŋ dhammo. Imaŋ hi dhammaŋ paṇḍitā vassa-satam pi suṇantā tittiŋ na gacchanti. Ten' āha appaṭivānīyan ti. *Asecanakam ojavan*[5] ti, anāsittakaŋ ojavantaŋ. Yathā hi bāhirāni asambhinna-pāyāsâdīni pi sappi-madhu-sakkharāhi āsittāni yojitān' eva madhurāni ojavantāni honti, na evam ayaŋ dhammo. Ayaŋ hi attano dhammatāya madhuro c' eva ojavā ca, na aññena upasitto. Ten' āha asecanakam ojavan ti. *Pivanti maññe sappaññā* ti, paṇḍitā purisā pivanti viya maññe. *Valāhakam iv' addhagū*[6] ti, valāhak' antarato nikkhanta-udakaŋ ghamm' abhitattā[7] pathikā[8] viya.

10.

Dasame: *Puññaŋ vata pasavi bahun* ti, bahuŋ vata puññaŋ pasavī ti.

11.

Ekādasamaŋ uttānam eva.

12.

Dvādasame: *Āḷaviyan*[9] ti, Āḷavī ti taŋ raṭṭham pi nagaram pi. Tañ ca bhavanaŋ nagarassa avidūre gāvuta-matte ṭhitaŋ. Bhagavā tattha viharanto taŋ nagaraŋ upanissāya Āḷaviyaŋ

---

[1] *So Sinh. text and Comy., but F. t. and* Thig. Ap. acchara (*'sit idle'*). ThigA. *explains as here, but adds* kevalaŋ acchanti. *F. gives a* B. *reading* sentiye; Ap. *v.l.* sedaye.

[2] ThigA. *def. as* niyyānikaŋ.

[3] A, G. hi.

[4] A, G. paṭipānetabbaŋ; C, C_1, D. -pātetabbaŋ; (? *read* paṭibāhetabbaŋ).

[5] F. *t.* ovajaŋ. ThigA. *v.l.* osadhaŋ.

[6] *So all and* Ap., *but* F. *t.* panthagū.

[7] *Cf.* Sn. 1014; A, G. ghammātitattā.

[8] A, G. paṭikā.

[9] Sn., p. 31; SnA. 217 (*I refer to* SnA. *Sinh. ed.*, 1920 *as* S.): UdA. 65.

viharanto ti vutto. *Āḷavakassa yakkhassa bhavane* ti, ettha pana ayaŋ ānupubbī-kathā:—

Āḷavako kira rājā[1] vividha-nāṭak' ūpabhogaŋ chaḍḍetvā cora-paṭibāhan' atthaŋ paṭirāja-nisedhan' atthaŋ byāma-karaṇ' atthañ ca sattame sattame divase migavaŋ gacchanto, ekadivasaŋ balakāyena saddhiŋ katikaŋ[2] akāsi: Yassa passena migo palāyati, tass' eva so bhāro ti. Atha tass' eva passena migo palāyi. Java-sampanno rājā dhanuŋ gahetvā pattiko va tiyojanaŋ taŋ migaŋ anubandhi. Eṇi-migā ca tiyojana-vegā eva honti. Atha parikkhīṇa-javaŋ taŋ migaŋ udakaṭṭhānaŋ pavisitvā, ṭhitaŋ vadhitvā, dvidhā chetvā, anatthiko pi maŋsena 'nâsakkhi migaŋ gahetun' ti apavāda-mocan' atthaŋ kācen' ādāya, āgacchanto nagarass' āvidūre bahala-patta-palāsaŋ mahānigrodhaŋ disvā, parissama-vinodan' atthaŋ tassa mūlam upagato. Tasmiñ ca nigrodhe Āḷavaka-yakkho mahārāja-santikā bhavanaŋ[3] labhitvā majjhantika-samaye tassa rukkhassa chāyāya phuṭ' okāsaŋ[4] paviṭṭhe pāṇine[5] khādanto paṭivasati. So taŋ disvā khādituŋ upagato. Rājā tena saddhiŋ katikaŋ akāsi: 'Muñca maŋ. Ahaŋ te divase divase manussañ ca thāli-pākañ ca pesissāmī' ti. Yakkho 'tvaŋ rāj' ūpabhogena pamatto na sarissasi.[6] Ahaŋ pana bhavanaŋ anupagatañ ca ananuññātañ ca khādituŋ na labhāmi. Svāhaŋ, bhavaŋ, tam pi jīyeyyaŋ khādanan"[7] ti na muñcati. Rājā 'yaŋ divasaŋ na pesemi, taŋ divasaŋ maŋ gahetvā khādā' ti attānaŋ anujānitvā tena mutto nagar' ābhimukho agamāsi.

Bala-kāyo magge khandh' āvāraŋ bandhitvā[8] ṭhito rājānaŋ disvā, "kiŋ, mahārāja, ayasa-matta-bhayā evaŋ kilanto 'sī?" ti vadanto paccuggantvā paṭiggahesi. Rājā taŋ pavattiŋ anārocetvā, nagaraŋ gantvā, kata-pātar-āso nagara-guttikaŋ āmantetvā, etam atthaŋ ārocesi. Nagara-guttiko, "kiŋ,

---

[1] *Cf.* AA, 389 (*ad* A. i, 26). [2] C, D. kathikaŋ.
[3] SnA. varaŋ. [4] A, G. puṭṭh-; C. phuṭ-; C_1 phuṭṭh-.
[5] *All* pāṇino (*see Pāli Dict.*). [6] SnA. pammussissasi.
[7] A, G, C, D. bhavantam pi jīyeyyaŋ khādanan ti; C_1 jaheyyaŋ; SnA. jiyeyyaŋ (*omits* khādan-); S. svāhaŋ b. muñceyyaŋ; kathaŋ jiveyyan ti na. . . .
[8] *Cf.* UdA. 123.

deva, kāla-paricchedo kato?" ti āha. "Na kato, bhaṇe" ti. "Duṭṭhu kataŋ, deva. Amanussā hi paricchinna-mattam eva labhanti. Aparicchinne pana janapadassa ābādho[1] bhavissati. Hotu, deva! Kiñcâpi evam akāsi, appossukko tvaŋ rajja-sukhaŋ anubhohi. Aham ettha kātabbaŋ karissāmī" ti. So kālass' ev' uṭṭhāya bandhan' āgāra-dvāre ṭhatvā, ye ye vajjhā honti, te te sandhāya "yo jīvit' atthiko so nikkhamatū" ti bhaṇati. Yo paṭhamaŋ nikkhamati taŋ gehaŋ netvā, nahāpetvā ca bhojetvā ca "imaŋ thāli-pākaŋ yakkhassa dehī"[2] ti peseti. Taŋ rukkha-mūlaŋ paviṭṭhạ-mattaŋ yeva yakkho bheravaŋ atta-bhāvaŋ nimminitvā mūla-kandaŋ[3] viya khādati. Yakkh' ānubhāvena kira manussānaŋ kesâdīni upādāya sakala-sarīraŋ navanīta-piṇḍo viya hoti. Yakkhassa bhattaŋ gāhāpetvā[4] gata-purisā taŋ disvā bhītā yathāmittaŋ[5] ārocesuŋ. Tato pabhuti 'rājā core gahetvā yakkhassa detī' ti manussā cora-kammato paṭiviratā. Tato aparena samayena nava-corānaŋ abhāvena purāṇa-corānañ ca parikkhayena bandhan' āgārāni suññāni ahesuŋ.

Atha nagara-guttiko rañño ārocesi. Rājā attano dhanaŋ nagara-racchāsu chaḍḍāpesi: 'app' eva nāma koci lobhena gaṇheyyā' ti. Taŋ pādena pi koci na·cchupi. So core alabhanto amaccānaŋ ārocesi. Amaccā "kula-paṭipātiyā ekamekaŋ jiṇṇakaŋ pesema. So pakatiyā pi maccu-pathe vattatī" ti āhaŋsu. Rājā "'amhākaŋ pitaraŋ, amhākaŋ pitāmahaŋ pesetī' ti manusssā khobhaŋ[6] karissanti. Mā vo etaŋ ruccī" ti vāresi. "Tena hi, deva, dārakaŋ pesema uttānaseyyakaŋ. Tathāvidhassa hi 'mātā me, pitā me' ti sineho n' atthī" ti āhaŋsu. Rājā anujāni. Te tathā akaŋsu. Nagare dāraka-mātaro ca dārake gahetvā gabbhiniyo ca palāyitvā parajanapade dārake saŋvaḍḍhetvā[7] ānenti. Evaŋ[8] dvādasa vassāni gatāni. Tato ekadivasaŋ sakala-nagaraŋ

---

[1] SnA. bādhā.
[2] SnA. nehi.
[3] A, G. khandhaŋ; SnA. khaṇḍaŋ.
[4] *So* SnA, C_1, *but* A, G. gāhāpetuŋ; C. -petūnagata-.
[5] A, G. yathā ṭhitaŋ.
[6] SnA. veraŋ; B. kodhaŋ; AA. 389, khobho.
[7] *So both* SnA., *the rest* -vaddhitvā.
[8] SnA. *adds* sabbāni vi.

vicinitvā, ekam pi dārakaŋ alabhitvā, rañño ārocesuŋ: "n' atthi, deva, nagare dārake; ṭhapetvā antepure tava puttaŋ Āḷavaka-kumāran" ti. Rājā "yathā mama putto piyo, evaŋ sabba-lokassa. Attanā pana piyataraŋ n' atthi. Gacchatha, tam pi datvā mama jīvitaŋ rakkhathā"[1] ti.

Tena ca samayena Āḷavaka-kumārassa mātā puttaŋ nahāpetvā, maṇḍetvā, dukūla-cumbaṭake katvā, aṅke sayāpetvā nisinnā hoti. Rāja-purisā rañño āṇāya tattha gantvā taŋ vilapantiyā[2] tassā solasannañ ca devī-sahassānaŋ saddhiŋ dhātiyā ādāya pakkamiŋsu; 'sve yakkha-bhakkho bhavissatī' ti.

Taŋ divasañ ca Bhagavā paccūsa-samaye[3] paccuṭṭhāya, Jetavana-mahāvihāre mahāgandha-kuṭiyaŋ mahākaruṇā samāpattiŋ samāpajjitvā, Buddha-cakkhunā lokaŋ volokento addasa Āḷavakassa kumārassa anāgāmi-phal' uppattiyā[4] upanissayaŋ, yakkhassa ca sotâpatti-phal' uppattiyā, desanāpariyosāne ca caturāsītiyā pāṇa-sahassānaŋ dhamma-cakkhu-paṭilābhassā ti. So vibhātāya rattiyā purima-bhatta-kiccaŋ katvā, suniṭṭhita-pacchā-bhatta-kicco kāla-pakkh' uposatha-divase vattamāne ogate suriye eko adutiyo patta-cīvaram ādāya pāda-maggen' eva Sāvatthito tiŋsa-yojanāni gantvā, tassa yakkhassa bhavanaŋ pāvisi.[5] Tena vuttaŋ *Āḷavakassa yakkhassa bhavane* ti.

Kim pana Bhagavā, yasmiŋ nigrodhe Āḷavakassa yakkhassa bhavanaŋ, tassa mūle vihāsi, udāhu bhavane yevā? ti.[6] Bhavane yeva, yath' eva hi yakkhā attano bhavanaŋ passanti, tathā Bhagavā pi. So tattha gantvā bhavana-dvāre aṭṭhāsi. Tadā Āḷavako Himavante yakkha-samāgamaŋ gato hoti. Tato Āḷavakassa dvāra-pālo Gadrabho nāma yakkho Bhagavantaŋ upasaṅkamitvā, vanditvā, "kim, bhante, Bhagavā vikāle āgato?" ti āha. "Āma, Gadrabha, āgato 'mhi. Sace te agaru, vihareyyam ekarattiŋ[7] Āḷavakassa bhavane"

---

1 C, D. rakkhatā. 2 A, G. vilāpentiyā; SnA. vippalapantiyā.
3 *MSS.* -yaŋ; *cf.* AA. 389.
4 A, G, C_1 upapatt-; SnA, C, D. uppattiyā; AA. 389, tiṇṇaŋ magga-phalānaŋ upaniss-.
5 *Cf.* UdA. 64 *ff.* 6 SnA. *adds* vuccate. 7 *MSS.* rattaŋ.

ti. "Na me, bhante, garu. Api ca kho so yakkho kakkhalo pharuso mātā-pitūnam pi abhivādanâdīni na karoti. Mā rucci Bhagavato idha vāso" ti. "Jānāmi, Gadrabha, tassa sabhāvaŋ. Na koci mam' antarāyo bhavissati. Sace te agaru, vihareyyam ekarattin" ti. Dutiyam pi Gadrabho yakkho Bhagavantaŋ etad avoca: "aggi-tatta-kapāla-sadiso, bhante, Āḷavako. Mātāpitaro ti vā samaṇa-brāhmaṇā ti vā dhammo ti vā na jānāti. Idh' āgatānaŋ pana citta-khepam pi karoti, hadayam pi phāleti, pāde pi gahetvā parasamuddaŋ vā paracakkavāḷaŋ[1] va khipatī" ti.

Dutiyam pi Bhagavā āha: "Jānāmi, Gadrabha. Sace te agaru, vihareyyāma ekarattin" ti. "Na me, bhante, garu. Api ca kho so yakkho attano anārocetvā anujānantaŋ maŋ jīvitā[2] voropeyya. Ārocemi, bhante, tassā" ti. "Yathāsukhaŋ, Gadrabha, ārocehī" ti. "Tena hi, bhante, tvam eva jānāhī" ti Bhagavantaŋ abhivādetvā Himavant' ābhimukho pakkāmi. Bhavana-dvāram pi sayam eva Bhagavato vivaram adāsi. Bhagavā anto-bhavanaŋ pavisitvā, yattha abhilakkhitesu mangala-divasâdīsu nisīditvā Āḷavako siriŋ anubhoti tasmiŋ yeva dibba-ratana-maye pallañke nisīditvā, suvaṇṇ' ābhaŋ muñci. Taŋ disvā yakkhassa itthiyo āgantvā, Bhagavantaŋ vanditvā, samparivāretvā nisīdiŋsu. Bhagavā "pubbe tumhe dānaŋ datvā, sīlaŋ samādiyitvā, pūjaneyye pūjetvā, imaŋ sampattiŋ pattā: idāni pi tath' eva karotha. Mā aññamaññaŋ issā-macchariy' ābhibhūtā viharathā" ti-ādinā nayena tāsaŋ pakiṇṇaka-dhamma-kathaŋ kathesi. Tā Bhagavato madhura-nigghosaŋ sutvā, sādhu-kāra-sahassāni datvā, Bhagavantaŋ samparivāretvā nisīdiŋsu yeva.

Gadrabho pi Himavantaŋ gantvā Āḷavakassa ārocesi: "Yagghe, mārisa, jāneyyāsi vimāne te Bhagavā nisinno" ti. So Gadrabhassa saññaŋ akāsi "tuṇhī hohi. Gantvā kātabbaŋ karissāmī" ti. Purisa-mānena kira lajjito ahosi,[3] tasmā "na koci parisa-majjhe suṇeyyā" ti evam akāsi.[4]

Tadā Sātāgira-Hemavatā 'Bhagavantaŋ Jetavane yeva vanditvā yakkha-samāgamaŋ gamissāmā' ti saparivārā nānā-

[1] SnA. both, vāḷo.
[2] C, C_1 *add* pi.
[3] *Cf.* AA. 390.
[4] SnA. vāresi.

yānehi ākāsena gacchanti. Ākāsena va[1] yakkhānaŋ sabbattha maggo n' atthi, ākāsa-ṭṭhāni vimānāni pariharitvā maggaṭṭhānen' eva maggo hoti. Āḷavakassa pana vimānaŋ bhummaṭṭhaŋ suguttaŋ pākāra-parikkhittaŋ susaŋvihita-dvāraṭṭālaka-gopuraŋ upari kaŋsa-jāla-sañchannaŋ mañjūsa-sadisaŋ tiyojanaŋ ubbedhena. Tassa upari maggo hoti. Te taŋ padesaŋ āgamma gantuŋ nâsakkhiŋsu. Buddhānaŋ hi nisinn' okāsassa upari-bhāgena, yāva bhavaggā, tāva koci gantuŋ na sakkoti. Te 'kim idan?' ti āvajjitvā, Bhagavantaŋ disvā, khitta-leḍḍu viya oruyha, vanditvā, dhammaŋ sutvā, padakkhiṇaŋ katvā, 'yakkha-samāgamaŋ gacchāma, Bhagavā' ti tīṇi vatthūni pasaŋsantā yakkha-samāgamaŋ agamaŋsu. Āḷavako te disvā, 'idha nisīdathā' ti paṭikkamma okāsam adāsi. Te Āḷavakassa nivedesuŋ: "lābhā[2] vata te, Āḷavaka, yassa te bhavane Bhagavā viharati. Gacch' āvuso, Bhagavantaŋ payirupāsassū" ti. Evaŋ Bhagavā bhavane yeva vihāsi, na, yasmiŋ nigrodhe Āḷavakassa bhavanaŋ, tassa mūle ti. Tena vuttaŋ *ekaŋ samayaŋ Bhagavā Āḷaviyaŋ viharati Āḷavakassa yakkhassa bhavane* ti.

Atha kho Āḷavako . . pe . . *etad avoca: nikkhama, samaṇā* ti, kasmā pan' āyam etad avoca?[3] Rosetu-kāmatāya. Tatr' evaŋ ādito pabhuti sambandho veditabbo: Ayaŋ hi yasmā assaddhassa saddhā-kathā dukkathā[4] hoti dussīlâdīnaŋ sīlâdi-kathā viya, tasmā tesaŋ yakkhānaŋ santikā Bhagavato pasaŋsaŋ sutvā yeva, aggimhi pakkhitta-loṇa-sakkharā viya abbhantara-kopena taṭa-taṭayamāna-hadayo[5] hutvā, "ko so Bhagavā nāma, yo mama bhavanaŋ paviṭṭho?" ti āha. Te ahaŋsu: "na tvaŋ, āvuso, jānāsi Bhagavantaŋ amhākaŋ Satthāraŋ, yo Tusita-bhavane ṭhito pañca-mahāvilokitaŋ viloketvā?" ti ādinā nayena yāva dhammacakka-ppavattanaŋ kathentā paṭisandhi-ādisu dvattiŋsa pubba-nimittāni vatvā, "imāni pi tvaŋ, āvuso, acchariyāni nâddasā?" ti codesuŋ. So disvā pi kodha-vasena "nâddasan" ti āha. "Āvuso Āḷavaka, passeyyāsi vā tvaŋ na vā, ko tayā attho passatā vā

---

[1] *So* A, G., *but* SnA. ākāse ca y. na s.; C, C_1 ākāse ca n' eva.
[2] SnA. lābho.
[3] SnA. *ti* vuccate.
[4] A. -katā.
[5] *Cf.* DhpA. i, 370.

apassatā vā? Kiŋ tvaŋ karissasi amhākaŋ Satthuno, yo tvaŋ taŋ upanidhāya cala-kkakudha-mahāusabha-samīpe tadahujāta-vacchako viya, tidhā-ppabhinna-matta-vara-vāraṇa-samīpe bhiñkāra[1]-potako viya, bhāsura-vilamba-kesara-saṇḍa-sobhita-kkhandhassa miga-rañño samīpe jara-sigālo viya, diyaḍḍha-yojana-sata-ppavaḍḍha-kāya[2]-supaṇṇa-rājā-samīpe chinna-pakkha-kāka-potako viya khāyasi. Gaccha! Yaŋ te karaṇīyaŋ taŋ karohī" ti.

Evaŋ vutte ruṭṭho[3] Āḷavako uṭṭhahitvā Manosilātale vāma-pādena ṭhatvā "passatha dāni, tumhākaŋ vā Satthā mahânubhāvo ahaŋ[4] vā" ti dakkhiṇa-pādena saṭṭhi-yojana-mattaŋ Kelāsa-pabbata-kūṭaŋ akkami. Taŋ ayo-kūṭa-pahato viya niddhanta-ayo-piṇḍo papaṭikāyo muñci. So tatra ṭhatvā, "ahaŋ Āḷavako" ti ugghosesi. Sakala-Jambudīpaŋ saddo phari.

Cattāro kira saddā sakala-Jambudīpe sūyiŋsu: yañ ca Puṇṇako yakkha-senāpati Dhanañjaya-Korabya[5]-rājānaŋ jūte[6] jinitvā apphoṭetvā "jitam me" ti ugghosesi; yañ ca Sakko devānam indo Kassapa-Bhagavato sāsane ossakkante Vissakamma-devaputtaŋ sunakhaŋ karitvā "ahaŋ pāpa-bhikkhu ca pāpa-bhikkhuṇiyo ca upāsake ca upāsikāyo ca sabbe c' eva adhamma-vādino khādāmī" ti ugghosāpesi;[7] yañ ca *Kusajātake*[8] Pabhāvatī-hetu sattahi rājūhi nagare uparuddhe[9] Pabhāvatiŋ attanā saha hatthi-kkhandhaŋ āropetvā, nagarā nikkhamma "Ahaŋ Sīhassa-kusa-mahārājā" ti Mahāpuriso ugghosesi;[10] yañ ca Kelāsa-muddhani ṭhatvā Āḷavako ti. Tadā hi sakala-Jambudīpe dvāre dvāre ṭhatvā ugghosita-sadisaŋ ahosi, tiyojana-sahassa-vitthato ca Himavā pi sañkampi yakkhass' ānubhāvena.

So vāta-maṇḍalaŋ samuṭṭhāpesi: 'eten' eva samaṇaŋ

---

[1] *So read at* SnA. 223 *for* hiñk-; B, S. bhink-.
[2] A, G. satamathaddha; SnA. C. pavaṭṭa- (*cf.* JA. v, 340); B. patthaṭa-.
[3] SnA. *v.l.* kuddho.
[4] A, C, G. mayhaŋ.
[5] *Cf.* JA. ii, 371.
[6] *All but* SnA. jūtaŋ; *MSS.* ahaŋ jitaŋ; C_1 jinin ti; SnA. ahaŋ jini (*but* JA. vi, 202, jitam me).
[7] ? *ref.*
[8] JA. vi, 283.
[9] A, G. uparundhe.
[10] JA. v, 310.

palāpessāmī? ti. Te puratthimâdi-bhedā vātā samuṭṭhahitvā[1] aḍḍha-yojana-yojana-dviyojana-tiyojana-ppamāṇāni pabbata-kūṭāni padāletvā, vana-gaccha-rukkhâdīni ummūletvā,[2] Āḷavi-nagaraŋ pakkhantā jiṇṇa-hatthi-sālâdīni cuṇṇenti,[3] chadan' iṭṭhikā[4] ākāse vidhamentā. Bhagavā 'mā kassaci uparodho hotū' ti adhiṭṭhāsi. Te vātā Dasabalaŋ patvā cīvara-kaṇṇa-mattam pi cāletuŋ nâsakkhiŋsu. Tato mahāvassaŋ samuṭṭhāpesi; 'udakena ajjhottharitvā samaṇaŋ māressāmī' ti. Tass' ānubhāvena uparūpari sata-paṭala-sahassa-paṭalâdibhedā valāhakā uṭṭhahitvā vassiŋsu. Vuṭṭhi-dhārā-vegena paṭhavī chiddā ahosi. Vana-rukkhâdīnaŋ upari mahogho[5] āgantvā Dasabalassa cīvare ussāva-bindu-mattam pi temetuŋ nâsakkhi. Tato pāsāṇa-vassaŋ samuṭṭhāpesi. Mahantāni mahantāni pabbata-kūṭāni dhūmāyantāni pajjalantāni ākāsen' āgantvā Dasabalaŋ patvā, dibba-mālaŋ[6] hutvā, dibba-mālā-guḷāni sampajjiŋsu. Tato paharaṇa-vassaŋ samuṭṭhāpesi. Ekato-dhārā ubhato-dhārā asi-satti-kkhura-ppâdayo dhūmāyantā pajjalantā ākāsen' āgantvā, Dasabalaŋ patvā, dibba-pupphāni ahesuŋ. Tato angāra-vassaŋ samuṭṭhāpesi. Kiŋsuka-vaṇṇā angārā ākāsen' āgantvā Dasabalassa pāda-mūle dibba-pupphāni hutvā vikiriŋsu. Tato kukkula-vassaŋ samuṭṭhāpesi. Accuṇhā kukkulā ākāsen' āgantvā Dasabalassa pāda-mūle candana-cuṇṇaŋ hutvā nipatiŋsu. Tato vālikā-vassaŋ samuṭṭhāpesi. Atisukhumā vālikā dhūmāyantā pajjalantā ākāsen' āgantvā Dasabalassa pāda-mūle dibba-pupphāni hutvā nipatiŋsu. Tato kalala-vassaŋ samuṭṭhāpesi. Taŋ kalalaŋ dhūmāyantaŋ pajjalantaŋ ākāsen' āgantvā Dasabalassa pāda-mūle dibba-gandhaŋ hutvā nipati. Tato andhakāraŋ samuṭṭhāpesi 'bhiŋsetvā samaṇaŋ palāpessāmī' ti. Taŋ caturanga-samannāgataŋ andhakāra-sadisaŋ hutvā Dasabalaŋ patvā suriya-ppabhā-vihatam iv' andhakāraŋ antaradhāyi.

Evan yakkho imāhi navahi[7] vāta-vassa-pāsāṇa-paharaṇ'

---

[1] A, G. -petvā.
[2] *So* SnA. *for v.ll.* ummīletvā; AG., uppilitvā; C, C₁, D. uppīletvā.
[3] SnA. -tā.
[4] SnA, A, G. -akā.
[5] Sn A.C. megho.
[6] *So* A, G., *the rest omit* d.m.h.
[7] *Cf.* UdA. 65.

angāra-kukkula-vālika-kalal' andhakāra-vuṭṭhīhi Bhagavantaŋ palāpetuŋ asakkonto nānā-vidha-paharaṇ' atthāya aneka-ppakāra-rūpa-bhūta-gaṇa-samākulāya[1] caturanginiyā senāya sayam eva Bhagavantaŋ abhigato. Te bhūta-gaṇā aneka-ppakāre vikāre katvā 'gaṇhatha hanathā' ti[2] Bhagavato upari āgacchantā viya honti. Api ca kho niddhanta-loha-piṇḍaŋ viya makkhikā Bhagavantaŋ allīyituŋ asamatthā ahesuŋ. Evaŋ sante pi yathā Bodhimaṇḍe Māro āgata-velāyam eva nivatto, tathā anivattitvā upaḍḍha-ratti-mattaŋ byākulaŋ akaŋsu.[3] Evaŋ upaḍḍha-ratti-mattaŋ aneka-ppakāra-vibhiŋsaka-dassanena pi Bhagavantaŋ cāletuŋ asakkonto Āḷavako cintesi: Yan nun' āhaŋ kenaci ajeyyaŋ dussâvudhaŋ muñceyyan ti.

Cattāri kira āvudhāni loke seṭṭhāni: Sakkassa vajir' āvudhaŋ, Vessavaṇassa gad' āvudhaŋ, Yamassa nayan' āvudhaŋ, Āḷavakassa duss' āvudhan ti. Yadi hi Sakko ruṭṭho vajir' āvudhaŋ Sineru-matthake pahareyya, aṭṭha-saṭṭhi-sahass' ādhikaŋ yojana-sata-sahassaŋ vinivijjhitvā[4] heṭṭhato gaccheyya. Vessavaṇassa kujjhana-kāle[5] vissajjitaŋ gad' āvudhaŋ[6] bahunnaŋ yakkha-sahassānaŋ sīsaŋ pātetvā puna hattha-pāsaŋ āgantvā tiṭṭhati. Yamena ruṭṭhena nayan' āvudhena olokita-matte anekāni Kumbhaṇḍa-sahassāni tatta-kapāle tilā viya vipphurantāni vinassanti. Āḷavako ruṭṭho sace ākāse duss' āvudhaŋ muñceyya, dvādasa-vassāni devo na vasseyya. Sace paṭhaviyaŋ muñceyya, sabba-rukkha-tiṇâdīni sussitvā dvādasa-vass' antare na puna virūheyyuŋ.[7] Sace samudde muñceyya, tatta-kapāle udaka-bindu viya sabbam udakaŋ susseyya. Sace Sineru-sadise pi pabbate muñceyya, khaṇḍâkhaṇḍaŋ hutvā vikireyya. So evaŋ mahânubhāvaŋ duss' āvudhaŋ, uttara-sāṭakaŋ[8] muñcitvā, aggahesi. Yebhuy-yena dasa-sahassī-loka-dhātusu[9] devatā vegena sannipatiŋsu

[1] A, G. -a viya.
[2] A. gaṇhatha gaṇhatha.
[3] *Cf.* UdA. 67.
[4] SnA. nibbijjh-.
[5] *MSS.* C_1 -vaṇena puthujjana-kāle; A, C, G. *as here.*
[6] SnA. gada *only.*
[7] SnA. antaraŋ . . rūheyyuŋ.
[8] *So all*; SnA. uttarīya-kataŋ.
[9] *So* SnA. (*cf.* D. ii, 139); *MSS.* dhātu-dev.

'ajja Bhagavā Āḷavakaŋ damessati. Tattha[1] dhammaŋ sossāmā' ti yuddha-dassana-kāmā pi devatā sannipatiŋsu. Evaŋ sakalam pi ākāsaŋ devatāhi paripuṇṇam ahosi.

Atha Āḷavako Bhagavato samīpe uparūpari vicaritvā vatth' āvudhaŋ muñci. Taŋ asani-cakkaŋ viya ākāse bherava-saddaŋ karontaŋ dhūmāyantaŋ pajjalantaŋ Bhagavantaŋ patvā, yakkha[2]-māna-maddan' atthaŋ pāda-puñchana[3]-coḷaŋ viya[4] hutvā, pāda-mūle nipati. Āḷavako taŋ disvā, chinna-visāṇo viya usabho, uddhaṭa-dāṭho viya sappo, nittejo nimmado nipātita[5]-māna-ddhajo[6] hutvā, cintesi: Duss' āvudham pi samaṇaŋ nâbhibhosi.[7] Kin nu kho kāraṇan? ti. Idaŋ kāraṇaŋ: mettā-vihāra-yutto samaṇo. Handa naŋ rosetvā mettāya viyojemī ti. Iminā sambandhen' etaŋ vuttaŋ, *atha kho Āḷavako yakkho yena Bhagavā . .* pe . . . *nikkhama, samaṇā* ti.

Tatth' āyam adhippāyo: Kasmā mayā ananuññāto mama bhavanaŋ pavisitvā ghara-sāmiko viya itth' āgārassa majjhe nisinno 'si? Nanu ayuttam etaŋ samaṇassa yadidaŋ adinna-paribhogo itthi-saŋsaggo ca? Tasmā, yadi tvaŋ samaṇa-dhamme ṭhito, nikkhama, samaṇā ti. Eke pana "etāni aññāni ca pharusa-vacanāni vatvā ev' āyaŋ etad avocā" ti bhaṇanti.

Atha Bhagavā, yasmā thaddho paṭithaddha-bhāvena vinetuŋ na sakkā, so hi paṭithaddha-bhāve kayiramāne, "seyyathā pi caṇḍassa kukkurassa nāsāya pittaŋ bhindeyya, so bhiyyoso-mattāya caṇḍataro assa" (S. ii, 242), evaŋ thaddhataro hoti: mudunā pana so sakkā vinetun ti ñatvā, "sādh' āvuso" ti piya-vacanena tassa vacanaŋ sampaṭicchitvā nikkhami. Tena vuttaŋ *sādh' āvuso ti Bhagavā nikkhamī* ti. Tato Āḷavako 'subbaco vat' āyaŋ samaṇo; 'eka-vacanen' eva nikkhanto. Evaŋ nāma nikkhametuŋ sukhaŋ samaṇaŋ akāraṇen' ev' āhaŋ sakala-rattiŋ yuddhena abbhuyyāsin' ti mudu-citto hutvā puna cintesi: Idāni pi na sakkā jānituŋ kin nu kho subbacatāya[8] nikkhanto udāhu kodhena. Handa

---

[1] A, G. tassa. [2] SnA. yakkhassa. [3] *So* SnA, C_1, *but* A, C, G. puñj-.
[4] A. *adds.* [5] *MSS.* -pat-. [6] C_1 nipatita-māna-ojo (?).
[7] A. abhihosi; SnA. adhi-. [8] *So all*; SnA. suvac-.

naŋ vīmaŋsissāmī ti. Tato *pavisa, samaṇā* ti āha. Atha 'subbaco' ti mudu-bhūta-cittassa citta-vavatthāna-karaṇ' atthaŋ puna pi piya-vacanaŋ vadanto *sādh' āvuso ti Bhagavā pavisi*. Āḷavako punappunaŋ tam eva subbaca-bhāvaŋ vīmaŋsanto dutiyam pi tatiyam pi "nikkhama, pavisā" ti āha. Bhagavā pi tathā akāsi. Yadi na kareyya, pakatiyā pi thaddha-yakkhassa cittaŋ thaddhataraŋ hutvā dhamma-kathāya bhājanaŋ na bhaveyya. Tasmā yathā nāma mātā rodantaŋ puttakaŋ, yaŋ so icchati, taŋ datvā vā katvā vā saññāpeti, tathā Bhagavā kilesa-rodanena rodantaŋ yakkhaŋ saññāpetuŋ, yaŋ so bhaṇati, taŋ akāsi. Yathā ca dhātī thaññaŋ apivantaŋ dārakaŋ yaŋ kiñci datvā upalāḷetvā pāyeti, tathā Bhagavā yakkhaŋ lokuttara-dhamma-khīraŋ pāyetuŋ tassa patthita-vacana-karaṇena upalāḷento evam akāsi. Yathā ca puriso lābumhi[1] catu-madhuraŋ pūretu-kāmo tass' abbhantaraŋ sodheti, evaŋ Bhagavā yakkhassa citte lokuttara-catu-madhuraŋ pūretu-kāmo tass' abbhantare kodha-malaŋ sodhetuŋ yāva-tatiyaŋ nikkhamana-pavesanaŋ[2] akāsi.

Ath' Āḷavako: Subbaco ayaŋ samaṇo ti, 'nikkhamā' ti vutto nikkhamati, 'pavisā' ti vutto pavisati. Yan nun' āhaŋ imaŋ samaṇaŋ evam eva sakala-rattiŋ kilametvā, pāde gahetvā pāra-Gaṅgāya khipeyyan? ti pāpakaŋ cittaŋ uppādetvā catuttha-vāram āha *nikkhama, samaṇā* ti. Taŋ ñatvā Bhagavā *na kvāhan* ti āha. 'Evaŋ[3] vutte taduttariŋ karaṇīyaŋ pariyesamāne pañhaŋ pucchitabbaŋ maññissati. Taŋ dhamma-kathāya mukhaŋ bhavissatī '[4] ti pi ñatvā, *na kvāhan tan* ti āha. Tattha *na* iti paṭikkhepo, *kho* iti avadhāraṇaŋ, *ahan* ti atta-nidassanaŋ.[5] *Tan* ti hetu-vacanaŋ. Ten' ev' ettha yasmā tvaŋ evaŋ cintesi, tasmā ahaŋ, āvuso, n' eva *nikkhamissāmi: yaŋ te karaṇīyaŋ taŋ karohī* ti evam attho daṭṭhabbo.

Tato Āḷavako, yasmā pubbe pi ākāsena gamana-velāyaŋ 'kin nu kho etaŋ suvaṇṇa-vimānaŋ udāhu rajata-maṇi-vimānaŋ aññataraŋ: handa naŋ passāmā' ti evaŋ attano vimānaŋ āgate iddhimante tāpasa-paribbājake pañhaŋ pucchitvā

---

[1] A, G. lāp-. [2] C_1 pavis-. [3] C, C_1 *add* vā.
[4] G. *omits sentence.* [5] SnA. -ne.

taŋ vissajjetuŋ asakkonte citta-kkhepâdīhi viheṭheti,[1] tasmā Bhagavantam pi tathā viheṭhessāmī ti maññamāno *pañhaŋ tan ti* ādim āha.

Kuto pan' assa pañhā ?[2] ti. Tassa kira mātā-pitaro Kassapa-Bhagavantaŋ payirupāsitvā[3] aṭṭha pañhe saha vissajjanena[4] uggahesuŋ. Te dahara-kāle Āḷavakaŋ pariyāpuṇāpesuŋ; so kāl' accayena vissajjanaŋ pamussi.[5] Tato 'ime pañhā pi mā vinassantū' ti suvaṇṇa-patte jāti-hinguḷakena likhāpetvā[6] vimāne nikkhipi. Evam ete Buddha-pañhā Buddha-visayā va honti.

Bhagavā taŋ sutvā, yasmā Buddhānaŋ pariccatta-lābh' antarāyo vā jīvit' antarāyo vā sabbaññuta-ñāṇa-byāmappabhâdi[7]-paṭighāte vā na sakkā kenaci kātuŋ, tasmā taŋ loke asādhāraṇaŋ Buddh' ānubhāvaŋ dassento *na kvāhaŋ taŋ, āvuso, passāmi sadevake loke* ti ādim āha.[8] Evaŋ Bhagavā tassa bādhana-cittaŋ paṭisedhetvā, pañha-pucchane ussāhaŋ janento āha *api ca tvaŋ, āvuso, puccha yad' ākaṅkhasī* ti. Tass' attho:[9] Puccha yadi ākaṅkhasi, na me pañha-vissajjane bhāro atthi. Atha vā, puccha yaŋ ākaṅkhasi. Sabbaŋ te vissajjessāmī ti sabbaññu-pavāraṇaŋ pavāresi, asādhāraṇaŋ Pacceka-Buddha-aggasāvaka-mahāsāvakehi. Evaŋ Bhagavato sabbaññu-pavāraṇāya pavāritāya *atha kho Āḷavako yakkho Bhagavantaŋ* gāthāya ajjhabhāsi.

Tattha *kiŋ sū'dha vittan*[10] ti, kiŋ su idha vittaŋ. *Vittan* ti, dhanaŋ. Taŋ hi pīti-saṅkhātaŋ vittiŋ karoti. Tasmā vittin ti vuccati. *Suciṇṇan* ti, sukataŋ. *Sukhan* ti, kāyika-cetasikaŋ sātaŋ. *Āvahātī* ti, āvahati āneti deti appeti. *Have* ti, daḷh' atthe nipāto. *Sādutaran* ti, atisayena sāduŋ. Sādhutaran ti pi pāṭho. *Rasānan* ti, rasa-saññitānaŋ dhammānaŋ. *Kathan* ti, kena pakārena. Kathaŋ-jīvino jīvitaŋ *kathaŋ jīviŋ jīvitan* ti. Gāthā-bandha-sukh' atthaŋ pana sânunāsi-

---

1 SnA. *explains further; continue after* ādim āha.
2 SnA. te pañhā; A, C_1, G. pañho; pañhā.
3 A, G. -setvā.
4 SnA. savissajjane.
5 *All* pamm-.
6 *MSS.* C_1 lekh-.
7 SnA. ñāṇa-ppabhānaŋ.
8 *Here* SnA. *explains* sadevake, *etc., as at* SnA. 153.
9 *Cf.* DA. i, 154.
10 *Cf. gāthās at text*, p. 42, *already commented on.*

kaŋ vuccati. Kathaŋ-jīviŋ jīvatan ti vā pāṭho. Tassa[1] 'jīvantānaŋ kathaŋ-jīvin' ti attho. Evaŋ imāya gāthāya kiŋ su idha-loke purisassa vittaŋ seṭṭhaŋ? Kiŋ su suciṇṇaŋ sukhaŋ āvahati? Kiŋ rasānaŋ sādutaraŋ? Kathaŋ-jīvino jīvitaŋ seṭṭham āhu? ti ime cattāro pañhe pucchi.

Ath' assa Bhagavā Kassapa-dasabalena vissajjita-nayen' eva vissajjento imaŋ gātham āha *saddh' idha vittan* ti. Tattha yathā hirañña-suvaṇṇâdi-vittaŋ upabhoga[2]-sukham āvahati, khuppipāsâdi-dukkhaŋ paṭibāhati, dāliḍḍiyaŋ vūpasameti, muttâdi-ratana-paṭilābha-hetu hoti, loka-santatiñ[3] ca āvahati, evaŋ lokiya-lokuttara *saddhā* pi lokiya-lokuttara-vipāka-sukhaŋ āvahati, saddhā-dhurena paṭipannānaŋ jāti-jarâdi-dukkhaŋ paṭibāhati, guṇa-dāḷiddiyaŋ vūpasameti, sati-sambojjhangâdi-ratana-paṭilābha-hetu hoti.

Saddho sīlena sampanno yaso-bhoga-samappito
yaŋ yaŋ padesaŋ bhajati, tattha tatth' eva pūjito ti
(Dhp. 303)

vacanato loka-santatiñ ca āvahatī ti katvā *vittan* ti vuttā.[4] Yasmā pan' etaŋ saddhā-vittaŋ anugāmikaŋ anañña-sādhāraṇaŋ sabba-sampatti-hetu lokiyassa hirañña-suvaṇṇâdi-vittassā pi nidānaŋ, saddho yeva hi dānâdīni puññāni katvā vittaŋ adhigacchati: assaddhassa pana vittaŋ yāvad eva anatthāya hoti, tasmā *seṭṭhan* ti vuttaŋ. *Purisassā* ti, ukkaṭṭha-pariccheda-desanā. Tasmā,[5] na kevalaŋ purisassa, itthi-ādīnam pi saddhā-vittam eva seṭṭhan ti veditabbaŋ. *Dhammo* ti, dasa-kusala-kamma-patha-dhammo, dāna-sīla-bhāvana-dhammo vā. *Suciṇṇo* ti, sukato sucarito. *Sukham āvahatī* ti, Soṇa-seṭṭhi-putta-Raṭṭhapālâdīnaŋ[6] viya manussa-sukhaŋ, Sakkâdīnaŋ viya dibba-sukhaŋ, pariyosāne Mahāpadumâdīnaŋ[7] viya nibbāna-sukhañ ca āvahatī ti.

Saccan ti, ayaŋ sacca-saddo anekesu atthesu dissati, seyyath' īdaŋ:[8] "saccaŋ bhaṇe, na kujjheyyā" ti (Dhp. 224)

[1] A, G. kassa.
[2] SnA. *adds* paribhoga-.
[3] SnA. *and below* sannatiŋ (?); S. santhutiñ ca (?); ? saṇṭhitiŋ. [*Cf.* UdA. 148, khandha-santati; 433, catu-santati.]
[4] C_1 vuttaŋ.
[5] SnA. tato.
[6] *Cf.* A. i, 24.
[7] *Cf.* JA. iv, 472.
[8] *Cf.* VM. 496; Vibh. 99; VibhA. 83.

ādīsu vācā-sacce: "sacce ṭhitā samaṇā brāhmaṇā cā" ti (JA. v, 491) ādīsu virati-sacce:

"Kasmā nu saccāni vadanti nānā
pavādiyāse kusalā vadānā" ti (Sn. 885)

ādīsu diṭṭhi-sacce: "cattār' imāni, bhikkhave, brāhmaṇa-saccānī" ti (S. v, 433) ādīsu brāhmaṇa-sacce: "ekaŋ hi saccaŋ na dutiyam atthī" ti (Sn. 884) ādīsu paramattha-sacce: "catunnaŋ saccānaŋ kati kusalā" ti (Pṭs. ii, 108: Vib. 112) ādīsu ariya-sacce: idha pana paramattha-saccaŋ nibbānaŋ virati-saccañ ca abbḥantaraŋ katvā vācā-saccaŋ adhippetaŋ, yass' ānubhāvena udakâdīni vase vattenti,[1] jāti-jarā-maraṇa-pāraŋ taranti. Yath' āha

"Sacca-vācena udakaŋ hi gādhati,
visam pi saccena hananti paṇḍitā,
saccena devo thanayaŋ pavassati,
sace ṭhitā nibbutiŋ patthayanti" (?).

"Ye kec' ime atthi rasā pathavyā[2]
saccaŋ tesaŋ sādutaraŋ[3] rasānaŋ.
Sacce ṭhitā samaṇā brāhmaṇā ca
taranti jāti-maraṇassa pāran" ti (JA. v, 491).

Sādutaran ti, madhurataraŋ paṇītataraŋ. *Rasānan* ti, ye ime "mūla-raso khandha-raso"[4] ti ādinā nayena sāyanīya-dhammā, ye c' ime "anujānāmi, bhikkhave, sabbaŋ phala-rasaŋ" (Vin. i, 246): "arasa-rūpo bhavaŋ Gotamo" (Vin. iii, 2): "ye te,[5] brāhmaṇa, rūpa-rasā sadda-rasā" (Vin. iii, 2): "anāpatti[6] rasa-raso" (? *ref.*): "ayaŋ dhamma-vinayo eka-raso vimutti-raso" (A. iv, 203): "bhāgī vā Bhagavā attha-rasassa dhamma-rasassā" (Nid. 143) ti ādinā nayena drav' ācāra-sūpa-khajja[7]-avasesa-byañjanâdayo dhammā rasā ti

---

[1] A. vase; G. vasena vattanti; SnA. vatteti . . tarati.

[2] A, G. -bbya. [3] JA. sādh-.

[4] VM. 447; Nidd. ii, § 540; SnA. *quotes* Nidd. *on* Sn. 854 (Nidd. i, 240).

[5] SnA. A, G. kho.

[6] A, G. anāpatti rasā; SnA. rasa-rase; S. sāmaggi-raso (?), *cf.* JA. iii, 21; C_1 anāpatti raso.

[7] *Here I follow* A, G. and SnA., *the rest being unintelligible*; A. vācā-rasupavajja; B. rasūpavajja avasesadhammā; C, D. dravācāra-rūpa-vajja; G. vācārasūpavajja-asesa byañj-; S. vācārasasūpakhajja-.

vuccanti. Tesaŋ rasānaŋ *saccaŋ have sādutaran* ti, saccam eva sādutaraŋ, sādhutaraŋ vā, seṭṭhataram, uttamataraŋ. Mūla-rasâdayo hi sarīraŋ upabrūhenti saṅkilesikañ ca sukham āvahanti.[1] Sacca-rase virati-sacca-vācā-sacca-rasā samatha-vipassanâdīhi cittam upabrūhenti asaṅkilesikañ ca sukham āvahanti. Vimutti-raso paramattha-sacca-rasa-paribhāvitattā sādu (raso),[2] attha-rasa-dhamma-rasa ca tadâdhigam' ūpāya-bhūtaŋ atthañ ca dhammañ ca nissāya pavattito ti. *Paññā-jīvin* ti, ettha pana, yvāyaŋ andh' ekacakkhu-dvicakkhukesu dvicakkhu puggalo gahaṭṭho vā kammant' ānuṭṭhāna-saraṇa-gamana-dāna-samvibhāga-sīla-samādān' uposatha-kammâdiŋ gahaṭṭha-paṭipadaŋ, pabbajito vā avippaṭisārakara-sīla-saṅkhātaŋ taduttariŋ citta-visuddhi-ādibhedaŋ vā pabbajita-paṭipadaŋ paññāya ārādhetvā jīvati, tassa paññā-jīvino jīvitaŋ taŋ vā *paññā-jīviŋ* [jīvataŋ][3] *seṭṭham āhū* ti, evam attho daṭṭhabbo.

Evaŋ Bhagavatā vissajjite cattāro pi pañhe sutvā attamano yakkho avasese pi cattāro pañhe pucchanto *kathaŋ su tarati oghan ti* gātham āha. Ath' assa Bhagavā purima-nayen' eva vissajjento *saddhāya taratī* ti imaŋ gātham āha.

Tattha kiñcâpi yo catubbidham oghaŋ tarati, so saŋsār' aṇṇavam pi tarati, vaṭṭa-dukkham pi acceti, kilesa-malā pi parisujjhati, evaŋ sante pi pana, yasmā assaddho ogha-taraṇaŋ asaddahanto na pakkhandati, pañcasu kāma-guṇesu citta-vossaggena pamatto tatr' ev' āsatta-visattattā saŋsār' aṇṇavaŋ na tarati, kusīto dukkhaŋ viharati, vokiṇṇo akusalehi dhammehi, apañño parisuddhi-maggam ajānanto na parisujjhati, tasmā tappatipakkhaŋ dassentena Bhagavatā ayaŋ gāthā vuttā. Evaŋ vuttāya c' etāya,[4] yasmā sotâpattiyanga[5]-pada-ṭṭhānaŋ saddh' indriyaŋ, tasmā *saddhāya tarati oghan* ti, iminā padena diṭṭh' ogha-taraṇaŋ sotâpatti-maggaŋ sotâpannañ ca pakāseti. Yasmā pana sotâpanno kusalānaŋ dhammānaŋ bhāvanāya sātacca-kiriyā-saṅkhātena appamādena samannāgato dutiya-maggaŋ ārādhetvā ṭhapetvā, sakid eva

[1] C, C_1 -raso . . . upabrūheti . . . āvahati.
[2] SnA. *omits.*
[3] *MSS. omit.*
[4] G. cetanāya.
[5] SnA. magga-.

imaŋ lokaŋ āgamana-mattaŋ avasesaŋ sotâpatti-maggena atiṇṇaŋ bhav' ogha-vatthuŋ saŋsār' aṇṇavaŋ tarati, tasmā *appamādena aṇṇavan* ti iminā padena bhav' ogha-taraṇaŋ sakadāgāmi-maggaŋ sakadāgāmiñ ca pakāseti. Yasmā ca sakadāgāmi viriyena tatiya-maggaŋ ārādhetvā sakadāgāmi-maggena anatītaŋ kām' ogha-vatthuŋ kām' ogha-saññitañ ca kāma-dukkhaŋ acceti, tasmā *viriyena dukkhaŋ accetī* ti, iminā padena kām' ogha-taraṇaŋ anāgāmi-maggaŋ anāgāmiñ ca pakāseti. Yasmā pana anāgāmi vigata-kāma-saññāya[1] parisuddhāya paññāya ekanta-parisuddhaŋ catuttha-magga-paññaŋ ārādhetvā anāgāmi-maggena appahīnaŋ avijjā-saṅkhātaŋ parama-malaŋ pajahati, tasmā *paññāya parisujjhatī* ti, iminā padena avijj' ogha-taraṇaŋ arahatta-maggaŋ arahattañ ca pakāseti. Imāya ca arahatta-nikūṭena kathitāya gāthāya pariyosāne yakkho sotâpatti-phale patiṭṭhāsi.

Idāni tam eva *paññāya parisujjhatī* ti, ettha vutta-paññā-padaŋ gahetvā attano paṭibhāṇena lokiya-lokuttara-missakaŋ pañhaŋ pucchanto *kathaŋ su labhate paññan* ti imaŋ cha-ppadaŋ gātham āha. Tattha *kathan* ti, sabbatth' eva attha-yutti-pucchā honti. Ayaŋ hi paññâdim atthaŋ ñatvā tassa yuttiŋ pucchati: *kathaŋ*, kāya yuttiyā,[2] kena kāraṇena paññaŋ labhatī ? ti. Esa nayo *dhanâ*dīsu.

Ath' assa Bhagavā catuhi kāraṇehi paññā-lābhaŋ dassento *saddahāno*[3] ti ādim āha. Tass' attho: yena pubba-bhāge kāya-sucaritâdibhedena aparabhāge ca satta-tiŋsa-bodha-pakkhiya-bhedena dhammena arahanto Buddha-pacceka-Buddha-sāvakā nibbānaŋ pattā, taŋ *saddahāno arahataŋ dhammaŋ nibbāna-pattiyā* lokiya-lokuttaraŋ paññaŋ labhati, tañ ca kho na saddhā-mattaken' eva; yasmā pana[4] saddhā-jāto upasaṅkamati, upasaṅkamanto payirupāsati, payirupāsanto sotaŋ odahati, ohita-soto dhammaŋ suṇāti, tasmā upasaṅkamanto pabhuti yāva dhamma-savaṇena *sussūsaŋ*[5] labhati, kiŋ vuttaŋ hoti ? Taŋ dhammaŋ saddahitvā pi ācariy' ūpajjhāye kālena[6]

---

[1] *So all, but* SnA. paṅkatāya; B. paṅkāya.
[2] A. kathāya yuttiyā.
[3] *Cf.* Sn. *v.* 188, *quoted* Netti, p. 146.
[4] SnA. kim pana yasmā.
[5] F. t. sussusā.
[6] SnA. kāyena up.

kālaŋ upasaṅkamitvā vatta-karaṇena payirupāsitvā, yadā payirupāsanāya ārādhita-cittā kiñci vattu-kāmā honti, atha adhigatāya[1] sotu-kāmatāya sotum icchāya sotaŋ odahitvā suṇanto paññaŋ[2] labhatī ti. Evaŋ *sussūsam* pi ca sati-avippavāsena *appamatto* subhāsita-dubbhāsit' aññutāya *vicakkhaṇo* eva labhati, na itaro. Ten' āha *appamatto vicakkhaṇo* ti. Evaŋ yasmā saddhāya paññāya lābha-saŋvattanikaŋ paṭipadaŋ paṭipajjati, sussūsāya sakkaccaŋ paññâdhigam' ūpāyaŋ suṇāti, appamādena gahitaŋ na pamussati.[3] Vicakkhaṇatāya anūnâdhikaŋ aviparītañ ca gahetvā vitthārikaŋ karoti. Puna[4] sussūsāya vā ohita-soto paññā-paṭilābha-hetuŋ dhammaŋ suṇāti, appamādena sutvā dhammaŋ dhāreti, vicakkhaṇatāya dhatānaŋ[5] dhammānaŋ attham upaparikkhati. Ath' ānupubbena paramattha-saccaŋ sacchikaroti. Tasm' āssa Bhagavā *kathaŋ su labhate paññan* ti puṭṭho imāni cattāri kāraṇāni dassento imaŋ gātham[6] āha. Idāni tato pare tayo pañhe vissajjento *paṭirūpakārī* ti imaŋ gātham āha. Tattha desakālâdīni[7] ahāpetvā lokiyassa lokuttarassa vā dhanassa paṭirūpaŋ adhigam' ūpāyaŋ karotī ti, *paṭirūpakārī*. *Dhuravā* ti, cetasika-viriya-vasena anikkhitta-dhuro. *Uṭṭhātā* ti, "yo ca sītañ ca uṇhañ ca tiṇā bhiyyo na maññatī" ti (D. iii, 185; Thag. 232) ādinā nayena kāyika-viriya-vasena uṭṭhāna-sampanno asithila-parakkamo. *Vindate dhanan* ti, eko-mūsikāya na cirass' eva dve[8]-sata-sahassa-saṅkhaŋ Cullantevāsi[9] viya lokiya-dhanañ ca Milakkha-mahātissa-tthero[10] viya lokuttara-dhanañ ca labhati. So 'tīhi yeva iriyāpathehi viharissāmī' ti vataŋ[11] katvā thīna-middhâgamana-velāya palālacumbaṭakaŋ temetvā, sīse katvā, gaḷa-ppamānaŋ udakaŋ pavisitvā, thīna-middhaŋ paṭibāhanto[12] dasahi vassehi ara-

1 *So all, but* SnA. avigatāya.
2 SnA. C. *omit.*
3 SnA. pamm-.
4 SnA. *omits.*
5 A, G. ñātānaŋ.
6 C_1 vatvā idāni.
7 ? *Read* desaka-kāl.
8 *MSS.* catu-.
9 *Cf.* JA. i, 121.
10 *So* SnA. *both*; SnA. (B) Mallamahā-; A, G. Mallaka-; C, C_1 Mahallaka-. *Name not found.* ? Pilakkha- *of* Ap., p. 296, *where reading is also* Milakkha.
11 *All but* SnA. vattaŋ.
12 SnA. -hento.

hattaŋ pāpuṇi. *Saccenā* ti, vacī-saccenā pi 'sacca-vādī bhūta-vādī' ti, paramattha-saccenā pi 'Buddho Pacceka-Buddho ariyasāvako' ti evaŋ *kittiŋ pappoti*. *Dadan* ti, yaŋ kiñci icchita-patthitaŋ dento *mittāni ganthati*, sampādeti, karotī ti attho. Duddadaŋ vā dadaŋ, taŋ[1] ganthati. Dāna-mukhena[2] vā cattāri pi sangaha-vatthūni gahitānī ti veditabbāni, tehi mittāni karotī ti vuttaŋ hoti.

Evaŋ gahaṭṭha-pabbajitānaŋ sādhāraṇena lokiya-lokuttara-missakena nayena cattāro pañhe vissajjetvā, idāni *kathaŋ pecca na socatī*? ti, imaŋ pañcamaŋ pañhaŋ gahaṭṭha-vasena vissajjento *yass' ete* ti ādīni āha. Tass' attho: *yassa* saddahāno arahatan ti ettha vuttāya sabba-kalyāṇa-dhamm' uppādikāya saddhāya samannāgatattā *saddhassa gharam esino* ti ghar' āvāsaŋ pañca vā kāma-guṇe esantassa gavesantassa kāma-bhogino gahaṭṭhassa *saccena kittiŋ pappotī* ti, ettha vutta-ppakāraŋ *saccaŋ*. *Sussūsaŋ*[3] *labhate paññan* ti, ettha sussūsana[4]-paññā-nāmena vutto *damo*.[5] *Dhuravā uṭṭhātā* ti, ettha *dhura*-nāmena *uṭṭhāna*-nāmena ca vuttā *dhitī*. *Dadaŋ mittāni ganthatī* ti, ettha vutta-ppakāro *cāgo* cā ti *ete caturo dhammā* santi. *Sa ve pecca na socatī* ti, idhalokā paralokaŋ gantvā sa ve na socatī ti.

Evaŋ Bhagavā pañcamam pi pañhaŋ vissajjetvā taŋ yakkhaŋ codento *ingha aññe* ti ādim āha. Tattha *inghā* ti, codan' atthe nipāto: *aññe pī* ti, aññe pi pañha-dhamme.[6] *Puthu-samaṇa-brāhmaṇe pucchassū*[7] ti, aññe pi vā Pūraṇâdi-sabbaññu-paṭiññe[8] puthu-samaṇa-brāhmaṇe pucchassu. *Yadi* amhehi 'saccena kittiŋ pappotī' ti ettha vutta-ppakārā *saccā bhiyyo* kitti-ppatti-kāraṇaŋ saccaŋ vā: 'sussūsaŋ labhate paññan' ti ettha sussūsana-paññā-padesena[9] vuttā *damā*[10]

[1] SnA. *both*, dadaŋ; *all* dadantaŋ.
[2] *Cf. supra on text*, p. 172 =SnA. 148.
[3] C, C_1, SnA. (S) sussūsā. Netti, 146 *has* -aŋ.
[4] *So* SnA., *but* A, G. sussūsaŋ; C, C_1 sussusā.
[5] *So* F. *only, but see below*. SnA. dhammo; SnAS. damo dhammo (?); Sn. 188 dhammo.
[6] SnA, C_1 *omit* pañha; A, G. pañhe-dh.
[7] *So all, but* F. *t. has* pucchassa *after* aññe pi.
[8] C_1 paṭipaññe (?). *For the meaning* '*pretended*' *cf.* A. i, 126.
[9] SnA. padena.
[10] *All* dhammā (*following* B.).

bhiyyo lokiya-lokuttara-paññā-lābha-kāraṇaŋ vā: 'dadaŋ mittāni ganthatī' ti, ettha vutta-ppakārā *cāgā* bhiyyo mitta-ganthana-kāraṇaŋ vā: 'dhuravā uṭṭhātā' ti, ettha taŋ taŋ attha-vasaŋ paṭicca dhura-nāmen' uṭṭhāna-nāmena ca vuttāya mahābhāra-sahan' atthena[1] ussoḷhi-bhāva-ppattāya viriya-saṅkhātāya *khantiyā* bhiyyo lokiya-lokuttara-dhana-vindana-kāraṇaŋ vā: 'saccaŋ damo[2] dhitī cāgo' ti, evaŋ vuttehi imeh' eva catuhi dhammehi *bhiyyo* asmā lokā paraŋ lokaŋ pecca asocana-kāraṇaŋ vā *idha vijjatī* ti. Ayam ettha saddhiŋ saṅkhepa-yojanāya attha-vaṇṇanā. Vitthārato pana ekam ekaŋ padaŋ atth' uddhāra-pad' uddhāra-pada-vaṇṇanā-nayehi vibhajitvā veditabbā.

Evaŋ vutte yakkho, yena saŋsayena aññaŋ[3] puccheyya, tassa pahīnattā *kathaŋ nu dāni puccheyyaŋ puthu-samaṇa-brāhmaṇe* ti vatvā, ye pi 'ssa apucchaṇa-kāraṇaŋ na jānanti te pi jānāpento *so 'ham ajja pajānāmi yo attho samparāyiko* ti āha. Tattha *ajjā* ti, ajja ādiŋ katvā ti adhippāyo. *Pajānāmī* ti, yathā-vuttena pakārena jānāmi. *Yo attho* ti,[4] ettāvatā 'sussūsaŋ[5] labhate paññan' ti ādinā nayena vuttaŋ diṭṭh' eva[6]-dhammikaŋ dasseti. *Samparāyiko* ti, iminā 'yass' ete caturo dhammā' ti vuttaŋ pecca-sokâbhāva-karaŋ samparāyikaŋ. *Attho* ti ca kāraṇass' etaŋ adhivacanaŋ. Ayaŋ hi *attha*-saddo: "Sâtthaŋ sabyañjanan" ti (D. i, 62) evam ādīsu hi pāṭh' atthe vattati. "Attho me, gahapati, hirañña-suvaṇ-ṇenā" ti (D. ii, 176) ādīsu ācikkhane.[7] "Hoti sīlavataŋ attho" ti (JA. i, 144) ādīsu vuḍḍhimhi. "Bahujano bhajate attha-hetū" ti (?) ādīsu dhane. "Ubhinnam atthaŋ caratī" ti (S. i, 162) ādīsu hite. "Atthe jāte ca paṇḍitan" ti (JA. i, 387) ādīsu kāraṇe. Idha pana kāraṇe. Tasmā yaŋ paññâdi-lābha-kāraṇaŋ diṭṭha-dhammikaŋ yañ ca pecca sokâbhâvassa kāraṇaŋ samparāyikaŋ, taŋ yo[8] 'haŋ ajja Bhagavatā vutta-

[1] SnA. sahane. [2] *As above.*
[3] *So* SnA. A, G. *omit*; B, C, C_1 aññe.
[4] F. *t. only* yo. [5] *As above.* [6] *So* A, G.
[7] SnA, A, G. vicakkhaṇe (?); C, C_1, D. cikkhaṇe; S. payojane (*v.l.* vicakkhaṇo) *gives the necessary meaning. I prefer* ācikkhane (*announcing one's* '*attho*') *in this quotation.* [8] *MSS.* so.

nayena sāmaŋ yeva pajānāmi *so ahaŋ kathaŋ nu dāni puccheyyaŋ puthu-samaṇa-brāhmaṇe* ti, evam ettha saṅkhepato attho veditabbo.

Evaŋ yakkho "pajānāmi yo attho samparāyiko" ti vatvā tassa ñāṇassa Bhagava-mmūlakattaŋ[1] dassento *atthāya vata me Buddho* ti āha. Tattha *atthāyā* ti, hitāya vuḍḍhiyā ca. *Yattha dinnaŋ mahapphalan* ti, 'yass' ete caturo dhammā' ti ettha vutta-cāgena[2] yattha dinnaŋ mahapphalaŋ, taŋ aggadakkhiṇeyyaŋ Buddhaŋ pajānāmī ti attho. Keci pana 'sanghaŋ sandhāya evam āhā' ti bhaṇanti.[3] Evaŋ imāya gāthāya attano hit' ādhigamaŋ dassetvā idāni para-hitapaṭipattiŋ dīpento so *ahaŋ vicarissāmī*[4] ti ādim āha.

Tattha *gāmā gāman* ti, deva-gāmā deva-gāmaŋ. *Purā puran* ti, deva-nagarato deva-nagaraŋ. *Namassamāno Sambuddhaŋ dhammassa ca sudhammatan* ti, 'Sammāsambuddho vata Bhagavā, svākkhāto vata Bhagavato dhammo' ti ādinā nayena Buddha-subodhitañ ca dhamma-sudhammatañ ca saddena 'supaṭipanno Bhagavato sāvaka-sangho' ti ādinā nayena sangha-supaṭipattiñ ca abhitthavitvā namassamāno dhamma-ghosako hutvā vicarissāmī ti vuttaŋ hoti.

Evaŋ[5] imāya gāthāya pariyosānañ ca ratti-vibhāyanañ ca sādhu-kara-sadd' uṭṭhānañ ca Āḷavaka-kumārassa yakkhabhavanaŋ ānayanañ ca ekakkhaṇe yeva ahosi. Rāja-purisā sādhu-kara-saddaŋ sutvā, 'evarūpe sādhu-kara-saddo ṭhapetvā Buddhe na aññesaŋ abbhuggacchati: āgato nu kho Bhagavā?' ti āvajjentā Bhagavato sarīra-ppabhaŋ disvā, pubbe viya bahi aṭhatvā nibbisaṅkā anto yeva pavisitvā, addasaŋsu Bhagavantaŋ yakkhassa bhavane nisinnaŋ, yakkhañ ca añjaliŋ paggahetvā ṭhitaŋ. Disvāna yakkhaŋ āhaŋsu: "ayaŋ te, mahāyakkha, rāja-kumāro bali-kammāya ānīto. Handa naŋ khāda vā bhuñja vā, yathā-paccayaŋ vā karohī" ti. So sotâpannattā lajjito, visesena[6] ca Bhagavato parato evaŋ vuccamāno, atha naŋ kumāraŋ ubhohi hatthehi paṭiggahetvā

[1] B. Bhagavantaŋ m.; *eds.* -aŋ mūlakattaŋ.
[2] S, A, G, C. -bhāvena.
[3] *E.g.*, VvA. 232 *s v.*
[4] SnA. *here refers to* SnA. 216 (*Hemavata-sutta*).
[5] *Here* SnA. *cont.*, p. 239.
[6] SnA. visesato.

Bhagavato upanāmesi: "ayaŋ, bhante, kumāro mayhaŋ pesito. Imâhaŋ[1] Bhagavato dammi. Hit' ānukampakā Buddhā. Paṭigaṇhātu bhante Bhagavā imaŋ dārakaŋ imassa hit' atthāya sukh' atthāyā" ti, imañ ca gātham āha:

"Imaŋ kumāraŋ sata-puñña-lakkhaṇaŋ
sabbang'upetaŋ paripuṇṇa-byañjanaŋ,
udagga-citto sumano dadāmi te,
paṭiggahaŋ[2] loka-hitāya, cakkhumā" ti.

Paṭiggahesi Bhagavā kumāraŋ, paṭiggaṇhanto[3] ca yakkhassa ca kumārassa ca mangala-karaṇ' atthaŋ pād' ūnagātham abhāsi. Taŋ yakkho kumāraŋ saraṇaŋ gāmento tikkhattuŋ catuttha-pādena pūreti, seyyath' īdaŋ:

"Dīgh' āyuko hotu ayaŋ kūmaro
tuvañ ca, yakkha, sukhito bhavāhi,
abyādhitā[4] loka-hitāya tiṭṭhatha."
"Ayaŋ kumāro saraṇam upeti Buddhaŋ
. . . dhammaŋ . . . sanghan" ti.

Atha Bhagavā kumāraŋ rāja-purisānaŋ adāsi: "imaŋ vaḍḍhetvā puna mam eva dethā" ti.

Evaŋ so kumāro rāja-purisānaŋ hatthato yakkhassa hatthaŋ, yakkhassa hatthato Bhagavato hatthaŋ, Bhagavato hatthato puna rāja-purisānaŋ hatthaŋ gatattā nāmato *Hatthako Āḷavako* ti jāto.

Taŋ ādāya paṭinivatte rāja-purise disvā kassaka-vanakammikâdayo "kiŋ yakkho kumāraŋ atidaharattā na icchī?"[5] ti bhītā pucchiŋsu. Rājapurisā "mā bhāyatha. Khemaŋ kataŋ Bhagavatā" ti sabbam ārocesuŋ. Tato 'sādhu sādhū' ti sakalaŋ Āḷavi-nagaraŋ eka-kolāhalena yakkh' ābhimukhaŋ ahosi. Yakkho pi Bhagavato bhikkhā-cāra-kāle anuppatte patta-cīvaraŋ gahetvā upaḍḍha-maggaŋ gantvā nivatti. Atha Bhagavā nagare piṇḍāya caritvā kata-bhatta-kicco nagaradvāre aññatarasmiŋ vivitte rukkha-mūle paññatta-Buddhâsane nisīdi. Tato mahājanakāyena saddhiŋ rājā ca nāgarā ca ekato sampiṇḍitvā, Bhagavantaŋ upasaṅkamma, vanditvā,

---

[1] (Imaŋ ahaŋ.) [2] A, G. -haŋ; C, C_1 -hā (? *noun*).
[3] *So MSS. eds.* S., *but* SnA. -gahento.
[4] S. -ka. [5] SnA. icchatī ti.

parivāretvā, nisinnā "kathaŋ, bhante, evaŋ dāruṇaŋ yakkhaŋ damayitthā?" ti pucchiŋsu. Tesaŋ Bhagavā yuddham ādiŋ katvā "evaŋ navavidhaŋ vassaŋ vassi,[1] evaŋ vibhiŋsikaŋ[2] akāsi, evaŋ pañhaŋ pucchi. Tass' āhaŋ evaŋ vissajjesin" ti tam' ev' *Āḷavaka-suttaŋ* kathesi. Sutta[3]-pariyosāne catur' āsīti-sahassānaŋ dhamm' ābhisamayo ahosi. Tato rājā c' eva nāgarā ca Vessavaṇa-mahārājassa bhavana-samīpe yakkhassa bhavanaŋ katvā puppha-gandhâdi-sakkār' upetaŋ nicca-baliŋ pavattesuŋ.

Tañ ca kumāraŋ viññutaŋ pattaŋ "tvaŋ Bhagavantaŋ nissāya jīvitaŋ labhi: gaccha Bhagavantaŋ yeva payirupāsassu bhikkhu-saṅghañ cā" ti vissajjesuŋ. So Bhagavantañ ca bhikkhu-saṅghañ ca payirupāsamāno na cirass' eva anāgāmiphale patiṭṭhāya sabbaŋ Buddha-vacanaŋ uggahetvā pañcasata-upāsaka-parivāro ahosi. Bhagavā ca naŋ etad agge niddisi: "etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ upāsakānaŋ catuhi saṅgaha-vatthūhi parisaŋ saṅgaṇhantānaŋ yadidaŋ Hatthako Āḷavako" ti (A. i, 25).[4]

D v ā d a s a m a ŋ.

I t i Y a k k h a - s a ŋ y u t t a - v a ṇ ṇ a n ā n i ṭ ṭ h i t ā.

---

[1] *MSS. eds.* vassitvā.
[2] *So* SnA, A, G.; S. vibhiŋsanakaŋ; C, C_1 vibhiŋsakaŋ.
[3] A. gāthā; SnA, C. kathā; C_1, G. sutta-.
[4] *Cf.* AA. i, 392.

XI.

SAKKA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I. PAṬHAMA-VAGGA.

1.

Sakka-saŋyuttassa paṭhame: *Abhiyaŋsū* ti, kadā abhiyaŋsu? Yadā balavanto ahesuŋ, tadā. Tatrâyaŋ anupubbīkathā:—

Sakko kira Magadha-raṭṭhe Magho nāma māṇavo hutvā, tettiŋsa[1] purise gahetvā, kalyāṇa-kammaŋ karonto satta vatta-padāni pūretvā,[2] tattha kālaṅkato devaloke nibbatti. Taŋ balava-kamm' ānubhāvena saparisaŋ sesa-devatā dasahi ṭhānehi adhigaṇhantaŋ disvā 'āgantuka-devaputtā āgatā' ti nevāsikā gaṇḍa-pānaŋ sajjayiŋsu. Sakko saka-parisāya saññaŋ adāsi: "mārisā, mā gaṇḍa-pānaŋ pivittha. Pivan' ākāra-mattam eva dassethā" ti. Te tattha akaŋsu. Nevāsika-devatā suvaṇṇa-sarakehi upanītaŋ gaṇḍa-pānaŋ yāvad atthaŋ pivitvā mattā tattha tattha suvaṇṇa-paṭhaviyaŋ patitvā sayiŋsu. Sakko 'gaṇhatha sutta-hatāyā sutte'[3] ti te pādesu gahetvā Sineru-pāde khipāpesi. Sakkassa puñña-tejena tad anuvattakā pi sabbe tatth' eva patiŋsu. Te Sineru-vemajjha-kāle saññaŋ labhitvā, "tātā, na suraŋ pivimhā" ti āhaŋsu.[4] Tato paṭṭhāya Asurā nāma jātā. Atha nesaŋ kamma-paccaya-utu-samuṭṭhānaŋ Sinerussa heṭṭhima-tale dasa-yojana-sahassaŋ Asura-bhavanaŋ nibbatti. Sakko tesaŋ

---

[1] *Cf.* JA. i, 199; DhpA. i, 264; SnA., p. 485; JA. tiŋsa-.

[2] JA. i, 202.

[3] A, G, C_1 puttahatāya putte; B. sutta-satāya-sutte; C. puttahatāya sutte; *Cf. infra on* § 10 *of this* saŋyutta. *In a note on transcript* D. *Mrs. Rhys Davids suggests* sutta-hatāya sutte (*'get spells to destroy their spells'*). *I had thought of reading* gaṇhatha sutte, hanatha sutte.

[4] [SnA. na dāni mayaŋ suraŋ pivimha, asuraŋ pivimha; na dāni 'mha surā, asurā dāni jāt' āmhā ti.]

nivattitvā anāgaman' atthāya ārakkhaŋ ṭhapesi. Yaŋ sandhāya vuttaŋ:

Antarā dvinnaŋ ayujjha-purānaŋ
pañcavidhā ṭhapitā abhirakkhā:
Uraga-Karoṭi-payassa ca hārī[1]
madanayutā caturo ca mahantā (JA. i, 203).[2]

Dve nagarāni hi yuddhena gahetuŋ asakkuṇeyyatāya ayujjha-purāni nāma jātāni, deva-nagarañ ca asura-nagarañ ca. Yadā hi asurā balavanto honti atha devehi palāyitvā, deva-nagaraŋ pavisitvā, dvāre pidahite asurānaŋ sata-sahassam pi kiñci kātuŋ na sakkoti. Yadā devā balavanto honti, ath' āsurehi palāyitvā asura-nagarassa dvāre pidahite Sakkānaŋ sata-sahassam pi kiñci kātuŋ na sakkoti. Iti imāni dve nagarāni *ayujjha-purāni* nāma. Nesaŋ antarā etesu uragâdīsu pañcasu ṭhānesu Sakkena rakkhā ṭhapitā. Tattha *uraga*-saddena nāgā gahitā. Te udake balavanto[3] honti. Tasmā Sinerussa paṭham' ālinde tesaŋ ārakkhā. *Karoṭi*-saddena supaṇṇā gahitā. Tesaŋ kira karoṭi-nāma pāna-bhojanaŋ. Tena nāmaŋ labhiŋsu. Dutiy' āḷinde tesaŋ ārakkhā. *Payassa-hārī*[4] saddena kumbhaṇḍā gahitā. Dānava-rakkhasā[5] kir' ete. Tatiy' ālinde tesaŋ ārakkhā. *Madanayuta*-saddena yakkhā gahitā. Visama-cārino kir' ete yuddha[6]-soṇḍā. Catutth' ālinde tesaŋ ārakkhā. *Caturo ca mahantā* ti cattāro mahārājāno vuttā. Pañcam' ālinde tesaŋ ārakkhā. Tasmā yadi asurā kupitā āvila-cittā devapuraŋ upayanti pañcavidhesu[7] yaŋ girino paṭhamaŋ paribhaṇḍaŋ taŋ uragā paribāhiya tiṭṭhanti,[8] evaŋ sesesu sesā.[9]

Te pana asurā āyu-vaṇṇa-yasa-issariya-sampattīhi Tāvatiŋsa-sadisā va. Tasmā antarā attānaŋ ajānitvā pāṭaliyā pupphitāya jānanti: 'na idaŋ deva-nagaraŋ. Tattha pāricchattako pupphati, idha pana citta-pāṭalī. Jara-Sakken'

---

1 *So* JA. (F.S.), A, G., *but* C, C_1 bhārī.
2 JA. *ad loc. explains as here.*
3 JA. -vantā; *MSS.* balavā.
4 C, C_1 bhārī.
5 *Cf.* JA. iii, 527.
6 A. yuttā; G. yuddha; C_1 yuta; JA. (S) yutta.
7 A, G. upasanti yuddhe pi; C. yuddhesu; C_1 yuddhe pi.
8 *MSS.* -bāhīyanti, -bāhīyanti, *omitting* tiṭṭhanti.
9 *So* JA., *but* A, G. sesesussa.

amhā[1] suraŋ pāyetvā vañcitā, devanagarañ ca no gahitaŋ. Gacchāma! Tena saddhiŋ yujjhissāmā' ti hatthi-assa-rathe āruyha suvaṇṇa-rajata-maṇi-phalakāni gahetvā, yuddha-sajjā hutvā, asura-bheriyo vādentā mahā-samudde udakaŋ dvidhā bhetvā, uṭṭhahanti. Te deve vuṭṭhe vammika-makkhikā vammikaŋ viya Sineruŋ abhiruhituŋ ārabhanti. Atha nesaŋ paṭhamaŋ nāgehi saddhiŋ yuddhaŋ hoti. Tasmiŋ kho pana yuddhe na kassaci chaviŋ vā cammaŋ vā chijjati, na lohitaŋ uppajjati. Kevalaŋ kumārakānaŋ dāru-meṇḍaka-yuddhaŋ viya aññamaññaŋ santasana-mattam eva hoti. Koṭi-satā pi koṭi-sahassā pi nāgā tehi saddhiŋ yujjhitvā te Asura-puraŋ yeva pavesetvā nivattanti.

Sace pana asurā balavanto honti atha nāgā osakkitvā dutiye ālinde supaṇṇehi saddhiŋ ekato va hutvā yujjhanti. Esa nayo supaṇṇâdīsū pi. Yadā pana tāni pañca pi ṭhānāni asurā maddanti, tadā ekato sampiṇḍitāni pi tāni pañca balāni osakkanti. Atha cattāro mahārājāno gantvā Sakkassa taŋ pavattiŋ ārocenti. Sakko tesaŋ vacanaŋ sutvā diyaḍḍha-yojana-satikaŋ Vejayanta-rathaŋ āruyha sayam vā nikkhamati, ekaŋ vā puttaŋ peseti.

Imasmiŋ pana kāle puttaŋ pesetu-kāmo, "*tāta Suvīrā*" ti ādim āha. *Evaŋ bhaddanta vā ti kho* ti, evaŋ hotu, bhaddantava iti kho. *Pamādaŋ āpādesī* ti, pamādaŋ akāsi. Accharā-sangha-parivuto saṭṭhi-yojanaŋ vitthārena suvaṇṇa-mahāvīthiŋ otaritvā nakkhattaŋ kīḷanto Nandana-vanâdīsu vicaratī ti attho.

Anuṭṭhahan ti, anuṭṭhahanto. *Avāyaman*[2] ti, avāyamanto. *Alas' assā* ti, alaso assa. *Na ca kiccāni kāraye* ti, kiñci kiccaŋ nāma na kareyya. *Sabba-kāma-samiddh' assā* ti, sabba-kāmehi samiddho assa. *Taŋ me Sakkā varaŋ disā*[3] ti, "Sakkā deva-seṭṭha, taŋ me varaŋ uttamaŋ ṭhānaŋ, okāsaŋ, disaŋ ācikkha, kathehī" ti vadati. *Nibbānassa hi so maggo* ti, kammaŋ akatvā jīvita-ṭṭhānaŋ nāma nibbānassa maggo.

---

[1] A, C, G. amhākaŋ. [2] *So* F. *t., the rest* avāyāmaŋ.
[3] F. *t. only* disaŋ.

2.

Dutiye: *Susīman*[1] ti, attano putta-sahassassa antare evaŋ nāmakaŋ ekaŋ puttam eva.

3.

Tatiye: *Samupabbūḷho*[2] ti, sampiṇḍito rāsi-bhūto. *Dhajaggaŋ* ullokeyyathā ti, Sakkassa kira diyaḍḍha-yojana-sat' āyāmo ratho. Tassa hi pacchim' anto paṇṇāsa-yojano, majjhe ratha-pañjaro paṇṇāsa-yojano, ratha-sandhito[3] yāva ratha-sīsā paṇṇāsa-yojanāni. Tad eva pamāṇaŋ diguṇaŋ katvā tiyojana-sat' āyāme ti pi vadanti yeva. Tasmiŋ yojanika-pallaṅko atthato, tiyojanikaŋ seta-cchattaŋ matthake ṭhapitaŋ. Ekasmiŋ yeva yuge sahassa-ājaññā yuttā. Ses' ālaṅkārassa pamāṇaŋ n' atthi. Dhajo pan' assa aḍḍha-tiyāni yojana-satāni uggato, yassa vāt' āhatassa pañc' angika-turiyass' eva saddo niccharati. 'Taŋ ullokeyyathā' ti vadati. Kasmā? Taŋ passantānaŋ hi 'rājā no āgantvā parisa-pariyante nikhāta-thambho viya ṭhito. Kassa mayaŋ bhāyāmā?' ti bhayaŋ na hoti. *Pajāpatissā* ti, so kira Sakkena samāna-vaṇṇo samānâyuko dutiyaŋ ālapanaŋ[4] labhati: tathā Varuṇo Isāno ca. Vaṇṇo pana tatiyaŋ ālapanaŋ[4] labhati. Isāno catutthaŋ.[5] *Palāyī* ti, asurehi parājito: tasmiŋ rathe ṭhito appamattakam pi rajaŋ vā dhajaŋ vā[6] disvā palāyana-dhammo.

Iti pi so Bhagavā ti ādīni *Visuddhi-Magge*[7] vitthāritān' eva. *Idam*[8] *avocā* ti, idaŋ[9] *Dhajagga-parittaŋ*[10] nāma Bhagavā avoca yassa āṇā koṭi-sata-sahassa-cakkavāḷe ānubhāvo vattati. Idaŋ āvajjetvā hi yakkha-bhaya-cora-bhayâdīhi dukkhehi muttānaŋ anto n' atthi, tiṭṭhatu añña-dukkha-vūpasamo. Idaŋ āvajjamāno hi pasanna-citto ākāse pi patiṭṭhaŋ labhatī ti. Tatr' idaŋ vatthu:—Dīghavāpi-cetiyamhi[11] kira suddhā-

---

[1] *Cf.* II, iii, 9.
[2] C_1 samūp-.
[3] *So* C. (*v.l.* ratanaḍḍhito), C_1; B. ratanandito; A, G. *omit whole phrase.*
[4] *So* A, G., *but* C, C_1 īsanaŋ.
[5] *Cf.* D. i, 244.
[6] *So* C_1, *but* A, G. rajan *only*; C. dhajaŋ vā.
[7] VM. i, 198 *ff.*
[8] *Texts* etad.
[9] A, G. idha.
[10] VM. ii, 144 *and n.* 2.
[11] *In Ceylon, S. of Batticaloa. Cf.* Mahāvaŋsa, i, 78; *Geiger*, p. 8 *n*; *Parker, Ancient Ceylon*, pp. 318, 396.

kamme kayiramāne eko daharo mūla-vedikā-pādato patitvā cetiya-kucchiyā bhassati. Heṭṭhā ṭhito bhikkhu-saṅgho "dhajagga-parittaŋ, āvuso, āvajjehī" ti āha. So maraṇa-bhayena tajjito "dhajagga-parittaŋ maŋ rakkhatū" ti āha. Tāvadev' assa cetiya-kucchito dve iṭṭhakā nikkhamitvā, sopānaŋ hutvā, aṭṭhaŋsu. Upari-ṭṭhito valli-nisseṇiŋ otāresuŋ. Tasmiŋ nisseṇiyaŋ ṭhite, iṭṭhakā yathā-ṭṭhāne yeva aṭṭhaŋsu.

4.

Catutthe: *Vepacitti*[1] ti, so kira asurānaŋ sabba-jeṭṭhako. *Yenā* ti, nipāta-mattaŋ *nan* ti ca. *Kaṇṭha*[2]*-pañcamehi* ti, dvīsu hatthesu pādesu kaṇṭhe cā ti, evaŋ pañcahi bandhanehi. Tāni pana nalina-suttaŋ viya makkaṭaka-suttaŋ[3] viya ca cakkhuss' āpāthaŋ āgacchanti, iriyāpathaŋ rundhanti. Tehi pana citten' eva bajjhati, citten' eva muccati. *Akkosati* ti, 'coro 'si, bālo 'si, mūlho 'si, oṭṭho 'si, goṇo 'si, gadrabho 'si, nerayiko 'si, tiracchānagato 'si, n' atthi tuyhaŋ sugati, duggati yeva tuyhaŋ pāṭikaṅkhā' ti, imehi dasahi akkosa-vatthūhi akkosati.[4] *Paribhāsati* ti, "jara Sakka, na tvaŋ sabba-kālaŋ jinissasi.[5] Yadā asurānaŋ jayo bhavissati, tadā tvam pi evaŋ bandhitvā, asura-nagarassa dvāre nipajjāpetvā, poṭhāpessāmī"[6] ti ādīni vatvā tajjeti. Sakko jita-vijayo na taŋ manasikaroti, mahāpatiggahaṇaŋ pan' assa matthake vidhunanto Sudhammaŋ deva-sabhaŋ pavisati c' eva nikkhamati c' eva. *Ajjhabhāsi* ti, 'kin nu kho, esa Sakko imāni pharusavacanāni bhayena titikkhati, udāhu adhivāsana-khantiyā samannāgatattā?' ti vīmaŋsanto abhāsi.

Dubbalyā no ti, dubbala-bhāvena. *Paṭisaŋyuje* ti, paṭisaŋyujeyya, paṭippharevya. *Pabhijjeyyun*[7] ti, virajjeyyuŋ. Pakujjheyyun[8] ti pi pāṭho. *Paran* ti, paccatthikaŋ. *Yo sato upasammati* ti, yo satimā hutvā upasammati. Tassa upa-

---

[1] *Cf. infra on* S. iv, 201. [2] F. *t.* kanthe; S. *t.* kanthā.
[3] *All* makkaṭa-; *cf.* VM. i, 285; *infra on* iv, 201, paduma-nāla-s., makkaṭaka-jāla-s. viya.
[4] *Cf. supra on* S. i, 162; SnA., p. 181; UdA. 113; DhpA. iv, 2.
[5] C_1 jinissati. [6] A, G. -pessatī ti; C_1 pessanti.
[7] *So all*; F. *t.* pakujjh-. [8] *So* B., Nott. 172.

samaŋ yev' āhaŋ bālassa paṭisedhanaŋ maññe ti attho. *Yadā naŋ maññati* ti, yasmā taŋ maññati. *Ajjhārūhati*[1] ti, ajjhottharati. *Go 'va bhiyyo palāyinan* ti, yathā yodhā yuddhe[2] tāvad eva dve gāvo yujjhante go-gaṇo olokento tiṭṭhati. Yadā pana eko palāyati, atha naŋ palāyinaŋ[3] sabbo go-gaṇo bhiyyo ajjhottharati. Evaŋ dummedho khamantaŋ[4] bhiyyo ajjhottharatī ti attho. *Sadattha-paramā* ti, sakattha-paramā. *Khantyā bhiyyo na vijjati* ti, tesu sakattha-paramesu atthesu khantito uttaritaro añño attho na vijjati. *Tam āhu paramaŋ khantin* ti, yo balavā titikkhati, tassa taŋ khantiŋ paramaŋ āhu. *Bāla-balaŋ* nāma aññāṇa-balaŋ. 'Taŋ *yassa* balaŋ abalam eva taŋ balan' ti āhu, kathentī ti dīpeti.[5] *Dhamma-guttassā* ti, dhammena rakkhitassa, dhammaŋ vā rakkhantassa.[6] *Paṭivattā* ti, paṭippharitvā vattā: paṭippharitvā bāla-balan ti vā vadeyyā pi,[7] dhamm' atthaŋ pana cāletuŋ samattho nāma n' atthi. *Tass' eva tena pāpiyo*[8] ti, tena kodhena tass' eva puggalassa pāpaŋ.[9] Katarassa? *Yo kuddhaŋ paṭikujjhati* ti. *Tikicchantānan*[10] ti, eka-vacane bahu-vacanaŋ. Tikicchantan[11] ti attho. *Janā maññanti* ti, evarūpaŋ attano ca parassa cā ti ubhinnam atthaŋ tikicchantaŋ nipphādentaŋ puggalaŋ 'andha-bālo ayan' ti andha-bāla-puthujjanā va evaŋ maññanti. *Dhammassa akovidā* ti, catu-sacca-dhammo achekā.

Idhā ti, imasmiŋ sāsane. *Kho* ti, nipāta-mattaŋ.

5.

Pañcame: *Asurindaŋ etad avocā* ti, chekatāya etaŋ avoca. Evaŋ kir' assa ahosi: Parassa nāma gāhaŋ mocetvā, paṭhamaŋ vattuŋ garuŋ.[12] Parassa vacanaŋ anugantvā pana pacchā

---

[1] *All* ajjho-; *but cf.* Nett. 173.
[2] C₁ yathā goyuthe.
[3] C₁ palayantaŋ.
[4] G. -tiŋ.
[5] A, G. kathenti dīpenti; C. dīpenti.
[6] *So* C₁. *Neither MSS. nor* C, D. *have this comment at all.*
[7] A. -pharitvā bālabalāni vadeyyāsi; C. bālabalan ti vadeyyo pi; C₁ paṭippharitvā yaŋ vā taŋ vā vadeyyā pi; G. balavā ti vadeyyāsi.
[8] *Gāthās supra on* I, 162.
[9] A, C, G. pāpaŋ katassa; C₁ *suggests* katarassa.
[10] *So* Nett. 173; *cf. readings and comment supra on* I, 162; F. *t.* tikicchantaŋ taŋ.
[11] A, G. tikicchānaŋ.
[12] C₁ garu.

sukhaŋ vattun ti. *Pubbadevā* ti, deva-loke cira-nivāsino pubba-sāmikā. Tumhākaŋ tāva paveṇi-āgataŋ bhaṇathā ti. *Adaṇḍ' āvacarā* ti, daṇḍ' āvacaraṇa-rahitā: 'daṇḍaŋ vā satthaŋ vā gahetabban' ti evam ettha n' atthī ti attho.

6.

Chaṭṭhe: *Ajjhabhāsī*[1] ti, tassa kira Simbali-van' ābhimukhassa jātassa ratha-saddo ājāniya-saddo dhaja-saddo ca samantā asanipāta-saddo viya ahosi. Taŋ sutvā Simbalivane balava-supaṇṇā palāyiŋsu. Jarā-jiṇṇā c' eva roga-dubbalā ca asañjāta-pakkha-potakā ca palāyituŋ asakkontā, maraṇa-bhayena tajjitā, ekappahāren' eva mahāviravaŋ viraviŋsu. Atha Sakko taŋ sutvā "kassa saddo, tātā?" ti Mātaliŋ pucchi. "Ratha-saddaŋ tāva[2] sutvā supaṇṇā palāyituŋ asakkontā viravantī" ti. Taŋ sutvā karuṇā-samappita[3]-hadayo abhāsi.[4]

Īsā-mukhenā ti, rathassa īsā-mukhena. Yathā kulāvake[5] īsā-mukhaŋ na sañcuṇṇeti, evaŋ iminā īsā-mukhena te parivajjaya. So hi ratho puñña-paccaya-nibbatto cakka-vāḷa-pabbate pi Sinerumhi pi sammukhī-bhūte vinivijjhitvā va gacchati, na sajjati, ākāsa-gata-sadisen' eva gacchati. Sace tena Simbali-vanena gato bhaveyya, yathā mahāsakaṭe kadaḷi-vana-majjhena vā eraṇḍaka-vana-majjhena vā gacchante sabbaŋ vanaŋ vibhaggaŋ nimmathitaŋ hoti. Evaŋ tam pi Simbali-vanaŋ bhaveyya.

7.

Sattame: *upasaṅkamī* ti, Ayaŋ Sakko 'yo me assa su paccatthiko, tassa pâhaŋ na dubbheyyan' ti cinteti. Mayā tassa paccatthikataro nāma n' atthi. Vīmaŋsissāmi tāva naŋ. Kin nu kho maŋ passitvā dubbhati na dubbhatī? ti cintetvā upasaṅkami. *Tiṭṭha, Vepacitti, gahito 'sī* ti, "Vepacitti, etth' eva[6] gahito tvaŋ mayā" ti vadati. Sahavaca-

---

[1] *Cf.* JA. i, 202; DhpA. i, 279.
[2] *So* A, C, G., *but* C₁ te deva *for* tāva.
[3] B. samāpajjita.
[4] C₁ ahosi.
[5] C₁ -ko.
[6] C, C₁ ettova.

nen' ev' assa so kaṇṭha-pañcamehi bandhanehi baddho va ahosi. *Sapassu ca me* ti, "mayi adubbhattāya sapathaŋ karohī" ti vadati.

Yaŋ musâbhaṇato pāpan ti, imasmiŋ kappe paṭhama-kappikesu Cetiya-raññō[1] pāpaŋ sandhāy' āha. *Ariy' ūpa-vādino* ti, Kokalikassa[2] viya pāpaŋ. *Mittadduno ca yaŋ pāpan* ti, *Mahākapi-Jātake*[3] Mahāsatte paduṭṭha-cittassa pāpaŋ. *Akataññuno* ti, Devadatta-sadisassa akataññuno pāpaŋ. Imāni kira imasmiŋ kappe cattāri mahāpāpānī ti.

8.

Aṭṭhame: *Aṭṭhaŋsū* ti, dvāra-pālakā[4] viya ṭhitāni. *Nip-phadā*[5] ti, nipphatti: "yāva attho nipphajjati, tāva vāya-meth' evā" ti vadati. Dutiya-gāthā Sakkassa. Tattha *kantyā bhiyyo* ti, nipphanna-sobhanesu atthesu khantito uttaritaro attho nāma n' atthi. *Attha-jātā* ti, kicca-jātā. Soṇa-sigālâdayo pi hi upādāya akicca-jāto satto nāma n' atthi. Ito etto gamana-mattam pi kiccam eva hoti. *Saŋyoga-paramā-tveva sambhogā*[6] *sabba-pāṇinan* ti, pārivāsika-odanâdīni hi asambhog' ārahāni honti. Tāni pana uṇhāpetvā, bhajitvā sappi-madhu-phāṇitâdīhi saŋyojitāni sambhog' ārahāni honti. Ten' āha saŋyoga-paramā tveva sambhogā sabba-pāṇinan ti. *Nipphanna-sobhino atthā* ti, ime atthā nāma nipphannā va sobhanti. Puna catuttha-gāthā Sakkassa. Tattha pi vutta-nayen' eva attho veditabbo.

9.

Navame: *Paṇṇa-kuṭīsu sammantī* ti, Himavanta-padese ramaṇīye araññ' āyatane ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhāna-caṅkama-nâdīhi sampannāsu paṇṇa-sālāsu vasanti. *Sakko ca devānam indo Vepacitti cā* ti, ime dve janā jāmātika-sasurā kālena kala-haŋ karonti, kālena[7] ekato caranti. Imasmiŋ pana kāle

---

[1] (=Devadatto), JA. iii, 457.
[2] S. i, 150.
[3] JA. v, 72 (mittaddu nirayaŋ upapajjati) *not that of the same name at* JA. iii, 369, *as at* K.S. i, 289 *n.*
[4] C. -pāla-rūpakāni.
[5] *Both texts*, A, G. nippadā.
[6] G. sambhogo.
[7] C_1 *adds* kālaŋ.

ekato caranti. *Aṭaliyo*[1] ti, gaṇangan' ūpāhanā. *Khaggaŋ olaggetvā* ti, khaggaŋ aŋse laggetvā.[2] *Chattenā* ti, dibba-seta-cchattena matthake dhāriyamānena. *Apabyāmato* karitvā ti, abyāmato[3] katvā.[4]

Cira-dikkhitānan[5] ti, cira-samādinna-vatānaŋ.[6] *Ito paṭikkammā*[7] ti, "ito pakkama, parivajjayamāno[8] upari-vāte tiṭṭhā" ti vadati. *Na h' ettha devā* ti, etasmiŋ sīlavantānaŋ gandhe devā na paṭikkūla-saññino,[9] iṭṭha-kanta-manāpa-saññino yevā ti dīpeti.

10.

Dasame: *Samudda-tīre paṇṇa-kuṭīsū* ti, cakkavāḷa-mahā-samudda-piṭṭhiyaŋ rajata-patta-vaṇṇe vāḷuka-puline vutta-ppakārāsu paṇṇa-sālāsu vasanti. *Siyā pi no*[10] ti, siyā pi amhākaŋ. *Abhaya-dakkhiṇaŋ yāceyyāmā* ti, abhaya-dānaŋ yāceyyāma. Yebhuyyena kira devâsura-sangāmo mahāsam-udda-piṭṭhe hoti. Asurānaŋ na sabba-kāle jayo hoti, bahu-vāre parājayo va[11] hoti. Te devehi parājitā palāyantā[12] "Isīnaŋ assama-padena gacchanto[13] Sakko imehi saddhiŋ mantetvā amhe nāseti.[14] *Gaṇhatha sutta-hatāya sutte*"[15] ti kupitā assama-pade pāṇīya-ghaṭa-caṅkamaṇa-sālâdīni vid-dhaŋsenti. Isayo arraññato phalâphalaŋ ādāya āgatā naŋ disvā puna dukkhena paṭipākatikaŋ karonti. Te pi punappu-naŋ tath' eva vināsenti. Tasmā idāni 'tesaŋ saṅgāmo pac-cupaṭṭhito' ti sutvā ca evaŋ cintayiŋsu.

---

1 B. ātiḷiyo; *v.l.* āṭaliyo.
2 C_1 olaggitvā.
3 *All read* byāmato.
4 *Cf.* UdA. 292 (sabyaŋ katvā); *Pts. of Controversy*, 270 *n.* 2.
5 A, G. dakkhit-; S. *t.* cirami-dak-. *Cf.* JA. v, 138.
6 JA. *expl. as* cirapabbajitānaŋ.
7 S. *t.* paṭikkama; JA. parakkamma.
8 C, C_1 *by reading* mā no uparivāte t. *give just the opposite meaning*, "*don't stand to windward of us.*"
9 JA. *expl. as* jeguccha-saññ-.
10 *Both texts* naŋ.
11 A, G. ca.
12 A, G. -to.
13 C, C_1 -tā.
14 *So* C, C_1, *but* A. nasati; G. sanati; *cf. infra on* p. 238 *text*.
15 *Repeated from above on* § 1, *where see note. Here* A, G, C_1 putta-hatāya-putte; *but* C. sutte; B. sutta-sāṭāya-sutte.

Kāman-karo[1] *tī* ti, icchita-karo. *Bhayassa abhayassa vā* ti, bhayaŋ vā abhayaŋ vā. Idaŋ vuttaŋ hoti: Sace tvaŋ abhayaŋ dātu-kāmo, abhayaŋ dātuŋ pahosi. Sace bhayaŋ dātu-kāmo, bhayaŋ dātuŋ pahosi. Amhākaŋ pana abhaya-dānaŋ dehī ti. *Duṭṭhānan*[2] ti, viruddhānaŋ. *Pavuttan* ti, khette patiṭṭhāpitaŋ.[3]

Tikkhattuŋ ubbijjatī[4] ti, sāyam āsaŋ bhattaŋ bhuñjitvā, sayanaŋ abhiruyha, nipanno niddāya okkanta-mattāya samantā ṭhatvā satti-satena pahato viya viravanto uṭṭhahati. Dasa-yojana-sahassaŋ asura-bhavanaŋ 'kim idan?' ti saṅkhobhaŋ āpajjati. Atha naŋ āgantvā "kim idan?" ti pucchanti. So "na kiñcī" ti vadati. Dutiya-yāmâdīsu pi es' eva nayo. Iti asurānaŋ 'mā bhayi, mahārājā' ti taŋ assāsentānaŋ yeva aruṇaŋ uggacchati. Evam assa tato paṭṭhāya gelañña-jātaŋ cittaŋ vepati.[5] Ten' ev' assa *Vepacittī* ti aparaŋ nāmaŋ udapādī ti.

II. DUTIYA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Vata-padānī* ti, vata[6]-koṭṭhāsāni. *Samattānī* ti, paripuṇṇāni. *Samādinnānī* ti, gahitāni. *Kule jeṭṭh' āpacāyī* ti, kula-jeṭṭhakānaŋ mahāpitā-mahāmātā-cullapitā-cullamātā-mātulo-matulānī ti ādīnaŋ apaciti-kārako. *Saṇha-vāco* ti, piya-mudu-madhura-vāco. *Mutta-cāgo* ti, vissaṭṭha-cāgo. *Payata-pāṇī*[7] ti, deyya-dhamma-dān' atthāya sadā dhota-hattho. *Vossagga-rato* ti, vossajjane rato. *Yāca-yogo* ti, parehi yācitabb' āraho: yāca-yogo ti vā yāca-yogen' eva yutto. *Dāna-saŋvibhāga-rato*[8] ti, dāne ca saŋvibhāge ca rato.[9]

---

[1] F. *t.* karohi, *but* S. *t. and MSS. as here.* *Cf.* SnA. *on v.* 351 (*i.e.*, kāmaṅkaro ti te yācanti).

[2] *I take this as agreeing with* Sakkasevinaŋ. K.S. i, 292 *seems to regard it as* du-ṭhānaŋ ('*out of place*'). *It is from* dussati. B. *has* ruddhānan ti viruddhānaŋ.

[3] *Cf.* JA. ii, 202; iii, 158.

[4] F. *t. only* ubbijji.

[5] *Skt.* vepati. *So* A, C_1, G., *but* C. vipati (*neither in Pāli Dict.*).

[6] C. vatta. K.S. i, 293 *n. refers to* MP. 78.

[7] *Cf.* Itv. 101; UdA. 123.

[8] *Cf.* VM. i, 106.

[9] *For gāthās see* JA. i, 202; DhpA. i, 265.

2.

Dutiye: *Manussa-bhūto* ti, Magadha-raṭṭhe Macala-gāme manussa-bhūto.[1] *Āvasatham adāsī* ti, cātummahāpathe mahājanassa āvasathaŋ kāretvā adāsi. *Sahassam pi atthānan* ti, sahassam pi kāraṇānaŋ. Jana-sahassena vā vacana-sahassena vā osārite 'ayaŋ imassa attho, ayaŋ imassa attho' ti ekapade ṭhito va vinicchiṇāti.

3.

Tatiye: *Upasaṅkamī* ti, "'Sakko devarājā' ti kathenti. Atthi nu kho so Sakko yena so diṭṭha-pubbo?" ti, imam atthaŋ Dasabalaŋ pucchissāmī ti upasaṅkami. Tañ ca pajānāmī ti, bahuvacane ekavacanaŋ, te ca dhamme pajānāmī ti attho. Sakko[2] kira anantare attabhāve Magadharaṭṭhe Macala-gāme Magho nāma māṇavo ahosi, paṇḍito vyatto, Bodhisatta-cariyā viy' assa cariyā ahosi. So tettiŋsa purise gahetvā kalyāṇam akāsi. Ekadivasaŋ attano va paññāya upaparikkhitvā, gāma-majjhe mahājanassa sannipatita-ṭṭhāne kacavaraŋ ubhato passesu apabyūhitvā,[3] taŋ ṭhānaŋ ramaṇīyaŋ akāsi. Puna tatth' eva maṇḍapaŋ kāresi. Puna gacchante kāle sālaŋ kāresi. Gāmato ca nikkhamitvā gāvutam pi aḍḍha-yojanam pi tigāvutam pi yojanam pi vicaritvā tehi sahāyehi saddhiŋ visamaŋ samaŋ akasi. Te sabbe pi ekacchandā tattha tattha setu-yutta-ṭṭhāne setuŋ maṇḍapa-sālā-pokkharaṇī-mālā-vaccha-ropanâdīnaŋ yuttaṭṭhānesu maṇḍapâdīni karontā bahuŋ puññam akaŋsu. Magho satta-vata-padāni pūretvā kāyassa bhedā saddhiŋ sahāyehi Tāvatiŋsa-bhavane nibbatti. Taŋ sabbaŋ Bhagavā jānāti, ten' āha: *yesañ ca dhammānaŋ samādinnattā Sakko Sakkattaŋ ajjhagā tañ ca pajānāmī* ti.[4] Ayaŋ Sakkassa Sakkattâdhigame saṅkhepa-kathā; vitthāro pana *Sumangalavilāsiniyā Dīgha-nikāy' aṭṭhakathāya Sakka-pañha-vaṇṇanāyaŋ*[5] vutto.

---

[1] *Cf.* JA. i, 199.
[2] *Cf.* DhpA. i, 263. JA. DhpA. (paŋsuŋ viyūhitvā).
[3] *Cf.* JA. i, 199 (paŋsuŋ viyūhitvā).
[4] *Cf.* Dhp. *v.* 30.
[5] *On* D. ii, 263.

4.

Catutthe: *Manussa-daliddo* ti, manussa-adhano. *Manussa-kapaṇo*[1] ti, manussa-kāruññataŋ patto. *Manussa-varāko*[2] ti, manussa-lāmako. *Tatrā* ti, tasmiŋ ṭhāne tasmiŋ vā atirocane. *Ujjhāyantī* ti, avajjhāyanti, lāmakato cintenti. *Khīyantī*[3] ti, kathenti, pakāsenti. *Vipācentī* ti, tattha tattha kathenti, vitthārenti. *Eso kho, mārisā* ti, ettha ayam anupubbī-kathā:—

So kira anuppanne Buddhe Kāsi-raṭṭhe Bārāṇasī-rājā hutvā, samussita-dhaja-paṭāka-nānâlaṅkārena suṭṭhu alaṅkataŋ nagaraŋ padakkhiṇaŋ akāsi, attano siri-sampattiyā samākaḍḍhita-nettena jana-kāyena samullokiyamāno. Tasmiñ ca samaye eko Pacceka-Buddho Gandhamādana-pabbate āgamma tasmiŋ nagare piṇḍāya carati, sant' indriyo santa-mānaso uttama-damatha-samannāgato. Mahājano pi rāja-gataŋ cittī-kāraŋ pahāya Pacceka-Buddham eva olokesi. Rājā 'idāni imasmiŋ jana-kāye eko pi maŋ na oloketi. Kin nu kho etan?' ti olokento Pacceka-Buddhaŋ addasa. So pi Pacceka-Buddho mahallako hoti, pacchima-vaye ṭhito. Cīvarāni pi 'ssa jiṇṇāni, tato tato suttāni galanti. Rañño sata-sahassâdhikāni dve asaṅkheyyāni pūrita-pāramiŋ Pacceka-Buddhaŋ disvā citta-pasāda-mattaŋ vā hatthaŋ pasāretvā vandana-mattaŋ vā n' āhosi. So rājā 'pabbajito maññe esa usūyāya maŋ na oloketī' ti kujjhitvā 'kvāyaŋ kuṭṭhī kuṭṭhi-cīvarāni[4] pāruto?' ti nuṭṭhubhitvā pakkāmi.

Tassa kammassa vipākena mahāniraye nibbattitvā vipāk' āvasesena manussa-lokaŋ āgacchanto Rājagahe parama-kapaṇāya itthiyā kucchimhi paṭisandhiŋ gaṇhi. Gahita-kālato paṭṭhāya sā itthī kañjika-mattam pi udara-pūraŋ n' ālattha. Tassa kucchi-gatass' eva kaṇṇa-nāsā vilīnā. Saṅkha-palita-kuṭṭhī hutvā mātu-kucchito nikkhanto. Mātā-

[1] *Cf.* UdA. 279 (manussesu parama-kapaṇataŋ patto).
[2] UdA. (manussānaŋ hīḷita-paribhūtatāya ativiya dīno).
[3] *Cf.* S. v, 375. *See examples in Childers.*
[4] *Cf.* UdA. 291 *on* Ud. v, 3 (*Suppabuddha*); DhpA. ii, 36. *All omit second* kuṭṭhi.

pitaro nāma dukkara-kārikā honti. Ten' assa mātā yāva kapālaŋ gahetvā carituŋ na sakkoti, tāv' assa kañjikam pi udakam pi āharitvā adāsi. Bhikkhāya carituŋ samattha-kāle pan' assa kapālaŋ hatthe datvā 'paññāyissasi sakena kammenā' ti pakkāmi. Ath' assa tato paṭṭhāya sakala-sarīrato maŋsāni chijjitvā chijjitvā patanti: yūsaŋ paggharati, mahāvedanā vattanti, yaŋ yaŋ racchaŋ nissāya sayati sabba-rattiŋ mahāravena ravati. Tassa kāruñña-paridevita-saddena sakala-vīthiyaŋ manussā sabba-rattiŋ niddaŋ na labhanti. Tassa tato paṭṭhāya 'sukha-sayite pabodhetī' ti Suppabuddha tveva nāmaŋ udapādi.

Ath' aparena samayena Bhagavati Rājagahaŋ sampatte nāgarā Satthāraŋ nimantetvā, nagara-majjhe mahāmaṇḍapaŋ katvā, dānaŋ adaŋsu. Suppabuddho pi kuṭṭhī gantvā dān' agga-maṇḍapassa avidūre nisīdi. Nāgarā Buddha-pamukhaŋ bhikkhu-sanghaŋ paṇītehi khādanīya-bhojanīyehi[1] parivisantā tassā pi yāgu-bhattaŋ adaŋsu. Tassa paṇīta-bhojanaŋ bhut-tass' eva cittaŋ ekaggaŋ ahosi. Satthā bhatta-kicc' āvasāne anumodanaŋ katvā saccāni dīpesi. Suppabuddho nisinna-ṭṭhāne nisinno va desan' ānusārena ñāṇaŋ pesetvā sotâpatti-phale patiṭṭhito. Satthā uṭṭhāya vihāraŋ gato. So pi cumbaṭaŋ āruyha, kapālaŋ ādāya, daṇḍam olubbha, attano vasana-ṭṭhānaŋ gacchanto, vibbhantāya gāviyā jīvitā voropito, mattika-pâtiŋ bhinditvā suvaṇṇa-pātiŋ paṭilabhanto viya dutiya-citta-vāre devaloke nibbatto, attano puññaŋ nissāya aññe deve atikkamma virocittha. Taŋ kāraṇaŋ dassento Sakko devānam indo *eso kho mārisā* ti ādim āha.

Saddhā[2] ti, maggen' āgata-saddhā. *Sīlañ ca yassa kalyāṇan* ti, kalyāṇa-sīlaŋ nāma ariya-sāvakassa ariya-kanta[3]-sīlaŋ vuccati. Tattha kiñcâpi ariya-sāvakassa ekasīlam pi akantaŋ nāma n' atthi, imasmiŋ pan' atthe bhav' antare pi appahīnaŋ pañca-sīlaŋ adhippetaŋ.

[1] B. -tena -yena.
[2] *Cf.* S. v, 384; A. ii, 57; iv, 5.
[3] F. *t. has* ariyakan-taŋ.

5.

Pañcame: *Ārāma-cetyā*[1] ti, ārāma-cetiyāni. *Vana-cetyā* ti, vana-cetiyāni. Ubhayattha pi cittī-kat' atthena cetyaŋ veditabbaŋ. *Manussa-rāmaṇeyyassā* ti, manussa-ramaṇīya-bhāvassa. Idāni manussa-ramaṇīyaka-vasena bhūmi-rāmaṇīyakaŋ dassento *gāme vā*[2] ti ādim āha.

6.

Chaṭṭhe: *Yajamānānan* ti, yajantānaŋ. Tadā kira Anga-Magadha-vāsikā manussā anusaŋvaccharaŋ sappi-madhu-phāṇitâdīsu aggaŋ gahetvā, ekasmiŋ ṭhāne dārūnaŋ saṭṭhi-matte sakaṭa-bhāre rāsiŋ katvā, aggiŋ datvā, pajjalita-kāle 'Mahābrahmuno yajāmā' ti taŋ sabbaŋ pakkhipanti. 'Eka-vāraŋ pakkhittaŋ sata-sahassa-guṇa-phalaŋ detī' ti nesaŋ laddhi.

Sakko devarājā "sabbe pi 'me sabba-aggāni gahetvā 'Mahābrahmuno yajāmā' ti aggimhi jhāpenti. Aphalaŋ karonti. Mayi passante mā nassantu. Yathā Buddhassa c' eva sanghassa ca datvā bahuŋ puññaŋ pasavanti, evaŋ karissāmī" ti dāru-rāsiŋ jalāpetvā, olokentesu manussesu puṇṇa-ma-divase Brahm' attabhāvaŋ māpetvā, mahājanassa passantass' eva canda-maṇḍalaŋ bhinditvā, nikkhanto viya ahosi. Mahājano disvā 'imaŋ yaññaŋ paṭiggahetuŋ Mahabrahmā āgacchatī' ti jaṇṇukehi bhūmiyaŋ patiṭṭhāya, añjaliŋ paggayha namassamāno aṭṭhasi. Brāhmaṇā āhaŋsu "tumhe 'mayaŋ takkena kathemā' ti maññatha. Idāni passatha! Ayaŋ vo Brahmā sahatthā yaññaŋ paṭiggahetuŋ āgacchatī" ti.

Sakko āgantvā dāru-citaka-matthake ākāse ṭhatvā "kass' āyaŋ sakkāro?" ti pucchi. "Tumhākaŋ, bhante. Paṭig-gaṇhatha no yaññan" ti. "Tena hi āgacchatha. Mahā-tulaŋ[3] chaḍḍetvā, hatthena tulayittha? Ayaŋ Satthā dhura-vihāre vasati. Taŋ pucchissāma; kassa dinnaŋ mahapphalaŋ

---

[1] A, G. -ādi.
[2] Dhp. 98; Thag. 991.
[3] *So* A, G., *but* C. mā tulaŋ (?).

hotī?" ti ubhaya-raṭṭha-vāsino gahetvā Satthu santikaŋ gantvā pucchanto evam āha.

Tattha *puñña-pekkhānan* ti, puññaŋ icchantānaŋ, puññ' atthikānaŋ. *Opadhikaŋ puññan* ti, upadhi-vipākaŋ puññaŋ. *Sanghe dinnaŋ mahapphalan* ti, ariya-sanghe dinnaŋ vipāka-phalaŋ mahantaŋ[1] hoti. Desan' āvasāne caturâsīti-pāṇa-sahassāni amata-pānaŋ piviŋsu. Tato paṭṭhāya manussā sabbāni agga-dānāni bhikkhu-sanghassa adaŋsu.

7.

Sattame: *Uṭṭhehī*[2] ti, uṭṭhaha, ghaṭa, vāyama. *Vijita-sangāmā* ti, rāgâdīnaŋ c' eva dvādasa-yojanikassa ca Māra-balassa jitattā Bhagavantam evam ālapati. *Panna-bhārā* ti, oropita-khandha-kiles' ābhisankhāra-bhāra. *Paṇṇarasāya rattin* ti, paṇṇa-rasāya puṇṇamāya rattiŋ.

8.

Aṭṭhame: *Puthuddisā* ti, catasso disā catasso anudisā ca. *Bhummā* ti, bhumma-vāsino. *Cira-ratta-samāhite* ti, upacār' appaṇāhi cira-ratta-samāhita-citte. *Vande* ti, vandāmi. *Brahmacariya-parāyane* ti, dasa pi vassāni vīsatim pi vassāni . . pe . . saṭṭhim pi vassāni āpāṇa-koṭikaŋ ekaseyyaŋ eka-bhattañ cā ti ādikaŋ seṭṭha-viriyaŋ brahmacariyaŋ caramāne ti attho. *Puñña-karā* ti, catu-paccaya-dānaŋ kusumbha-sumana-dāmāni-pūjāni dīpa-sahassa-jālan[3] ti evamādi-puñña-kārakā. *Sīlavanto* ti, upāsakatte patiṭṭhāya pañcahi pi dasahi pi sīlehi samannāgatā. *Dhammena dāsaŋ posentī* ti, ummagga-bhindanâdīni akatvā dhammikehi kasi-gorakkha-vaṇijjâdīhi putta-dāraŋ posenti. *Pamukho ratham āruhī* ti, devānaŋ pamukho seṭṭho rathaŋ āruhi.

---

[1] *So* A, C_1, G., *but* C. *omits* vipāka-; B. vipphāravantaŋ.

[2] *So all*; F. *t.* uṭṭhāhi.

[3] A, G. pujâdi-sahassa; C. dāmâdi-pūja-dīpasahass' ujjālan ti; C_1 dāmâdīni . . . jālanan ti.

9.

Navame: *Bhagavantaŋ namassatī* ti, ekaŋsaŋ uttarīyaŋ dukūlaŋ katvā, brahma-jānuko hutvā, sirasmiŋ[1] añjaliŋ ṭhapetvā[2] namassati. *So yakkho* ti, so satto. *Anomanāman* ti, sabba-guṇehi omaka-bhāvassa n' atthitāya sabbaguṇa-nemittikehi nāmehi anoma-nāmaŋ. *Avijjā-samatikkamā* ti, catu-sacca-paticchādikāya vaṭṭa-mūlaka-avijjāya samatikkamena. *Sekhā* ti, satta-sekhā. *Apacay' ārāmā* ti, vaṭṭaviddhaŋsane ratā. *Sikkhare* ti, sikkhanti.

10.

Dasame: *Ajjhabhāsī* ti, kasmā esa punappunaŋ evaŋ bhāsatī ti? Sakkassa kira deva-rañño saddo madhuro, supassitaŋ dant' āvaraṇaŋ kathana-kāle suvaṇṇa-kinkiṇika-saddo viya niccharati. 'Taŋ punappunaŋ sotuŋ labhissāmī' ti bhāsati.

Pūti-deha-sayā ti, pūtimhi mātu-sarīre vā attano yeva vā sarīraŋ avattharitvā, sayanato pūti-deha-sayā. *Nimuggā kuṇapesvete*[3] ti, dasa-māse mātu-kucchi-saṅkhāte kuṇapasmiŋ ete nimuggā. *Etaŋ tesaŋ pihayāmī* ti, etesaŋ etaŋ pihayāmi, patthayāmi. *Na tesaŋ koṭṭhe opentī*[4] ti, na tesaŋ santakaŋ dhaññaŋ koṭṭhe pakkhipanti, na hi etesaŋ dhaññaŋ atthi. *Na kumbhyā*[5] ti, na kumbhiyaŋ. *Na kalopiyan* ti, na pacchiyaŋ. *Paraniṭṭhitaŋ esānā*[6] ti, paresaŋ niṭṭhitaŋ, paraghare pakkaŋ bhikkhācāra-vattena esamānā, gavesamānā. *Tenā* ti, evaŋ pariyiṭṭhena. *Subbatā*[7] ti, dasa pi . . pe . . saṭṭhi pi vassāni susamādinna-sundara-vatā. *Sumanta-mantino* ti, 'dhammaŋ sajjhāyissāma, dhut' angaŋ samādiyissāma, amataŋ paribhuñjissāma, samaṇa-dhammaŋ karissāmā' ti evaŋ su bhāsita-bhāsino. *Tuṇhī-bhūtā samañcarā* ti, tiyāma-rattiŋ

---

1 *MSS.* sirasi.
2 A. paggahetvā.
3 *So all, but* C. kuṇapasmete.
4 *Cf.* Thig. *v.* 283 (*reads* osenti); A. *omits*; G. koṭṭhadvapenti; C_1 opetti.
5 F. *t.* kumbhā; A, C_1, G, S. *text* kumbhī; C. kumbhe; ThigA. kumbhiŋ = kumbhiyaŋ.
6 A, G, S. *t.* esanā.
7 G. supabbatā.

asani-ghosena ghositā viya dhammaŋ kathentā pi tuṇhībhūtā samañcaranti yeva nāma. Kasmā? Niratthaka-vacanass' ābhāvā. *Puthu-maccā cā*[1] ti, bahusattā ca aññamaññaŋ viruddhā.[2] *Atta*[3]*-daṇḍesu nibbutā* ti, para-viheṭhan' atthaŋ gahita-daṇḍesu sattesu nibbutā vissaṭṭha-daṇḍā. *Sādānesu anādānā* ti, sa-gahaṇesu sattesu bhava-yoni-ādīnaŋ eka-koṭṭhāsassā[4] pi agahitattā agahaṇā.

11.

Ekādasamaŋ vutt' attham eva.[5]

12.

Dvādasame: *Dubbaṇṇo* ti, jhāma-khāṇu-vaṇṇo. *Okoṭimako* ti, lakuṇṭako mahodaro. *Āsane* ti, paṇḍu-kambala-silāyaŋ. *Kodha-bhakkho* ti, Sakkena gahita-nāmam ev' etaŋ. So pana eko rūpâvacara-Brahmā, 'Sakko kira khanti-balena samannāgato' ti sutvā vīmaŋsan' atthaŋ āgato. Avaruddhaka[6]-yakkhā pana evarūpaŋ saŋvīhit' ārakkha[7]-ṭṭhānaŋ pavisituŋ na sakkonti. *Upasaṅkamī* ti, devānaŋ sutvā 'na sakkā esa pharusena cāletuŋ, nīca-vuttinā pana khantiyaŋ ṭhitena sakkā palāpetun' ti tathā palāpetu-kāmo upasaṅkami. *Antaradhāyī* ti, khantiyaŋ ṭhatvā balava-cittī-kāraŋ paccupaṭṭhāpetvā, nīca-vuttiyā dassiyamānāya pan' āsane[8] ṭhātuŋ asakkonto antaradhāyi.

Na sûpahata-citto 'mhī ti, ettha *su* ti nipāta-mattaŋ: na upahata-citto 'mhi ahaŋ. *N' āvattena*[9] *suvānayo* ti, na kodh' āvattena su-ānayo:[10] "kodha-vase vattetuŋ na sukaro 'mhī" ti vadati. *Na vo cir' āhan* ti, *vo* ti nipāta-mattaŋ. "Ahaŋ ciraŋ na kujjhāmī" ti vadati.

[1] S. *t.*, G. maccavā. [2] A, G. -sattavā aññamaññan vā ti.
[3] *Cf.* Dhp. 406 atta *from* ādadāti, *not* '*self*' *as at* K.S. i, 303. *So Comy. ad* S. iv, 117.
[4] *So* C_1 *for MSS.* -koṭṭhāsā pi.
[5] *Cf. on* I, 8; II, 1; VII, 1. F. *text calls the rest* cap. 3.
[6] A, C_1, G. *omit* -ka. [7] C_1 ārakkhana.
[8] B. sakâsane. [9] F, S. *texts* -vaṭṭ-.
[10] A, C, G. āḷayo (*but cf.* JA. i, 80-S. i, 124, na rāgena su-v-ānayo).

13.

Terasame: *Ābādhiko* ti, isi-gaṇena abhisatta-kāle[1] uppann' ābādhena ābādhiko. *Vācehi man* ti, "sace maŋ Sambarī[2]-māyaŋ vācesi evam ahaŋ tam pi tikicchissāmī" ti vadati. *Mā kho tvaŋ, mārisa, vācesī* ti, "vinā pi tāva Sambarī-māyaŋ Sakko amhe bādhati. Yadi pana taŋ jānissati naṭṭhā mayaŋ. Mā attano ekassa atthāya amhe nāsesī" ti vatvā nivārayiŋsu. *Sambaro va*[3] *sataŋ samaŋ* ti, yathā Sambaro Asurindo māyāvī māyaŋ payojetvā vassa-sataŋ niraye pakko evaŋ paccati. "Tumhe dhammikā va. Alaŋ vo māyāyā" ti vadati. Kim pana Sakko tassa kodhaŋ tikicchituŋ sakkuṇeyyā ? ti. Āma, sakkuṇeyya. Kathaŋ ? Tadā kira so isi-gaṇo vasati[4] yeva. Tasmā naŋ isīnaŋ santikaŋ netvā khamāpeyya. Evam assa phāsu bhaveyya. Tena pana vañcitattā tathā akatvā pakkanto va.

14.

Cuddasame: *Sampayojesun* ti, kalahaŋ akaŋsu. *Accasarā* ti, atikkami. Eko bhikkhu ekaŋ bhikkhum atikkamma-vacanaŋ avocā ti attho. *Yathā dhammaŋ na paṭigaṇhatī* ti, na khamati.

Kodho vo vasam āyātū ti, kodho tumhākaŋ vasaŋ āgacchatu. Mā tumhe kodha-vasaŋ gamatthā ti dīpeti. *Mā ca mitte hi vo jarā* ti, ettha *hī* ti nipāta-mattaŋ. Tumhākaŋ mitta-dhamme jarā nāma mā nibbatti. Bhumm' atthe vā karaṇa-vacanaŋ: mittesu vo jarā mā nibbatti, mitta-bhāvato aññathā-bhāvo mā hotū ti attho. *Agarahiyaŋ mā garahitthā* ti, agārayhaŋ khīṇâsava-puggalaŋ mā garahittha.

15.

Paṇṇarasame: *Mā vo kodho ajjhabhavī* ti, kodhe tumhe mā abhibhavi, tumhe va kodhaŋ abhibhavatha. *Mā ca kujjhittha kujjhitan* ti, kujjhantānaŋ mā paṭikujjhittha. *Akkodho* ti,

---

[1] *Supra on* S. i, 227.
[2] C_1 Sambariyā.
[3] C_1 ca.
[4] *MSS.* vadati.

mettā ca mettā-pubbabhāgo ca. *Avihiŋsā* ti, karuṇā ca[1] karuṇā-pubbabhāgo ca. *Atha pāpa-janaŋ kodho pabbato 'vā 'bhimaddatī* ti, lāmaka-janaŋ pabbato viya kodho abhimaddatī ti.

Iti Sakka-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

Iti Sāraṭtha-ppakāsiniyā Saŋyutta-nikāy' aṭṭhakathāya Sagāthā-vagga-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] A, C[1] *omit* ca.

END OF VOL. I.